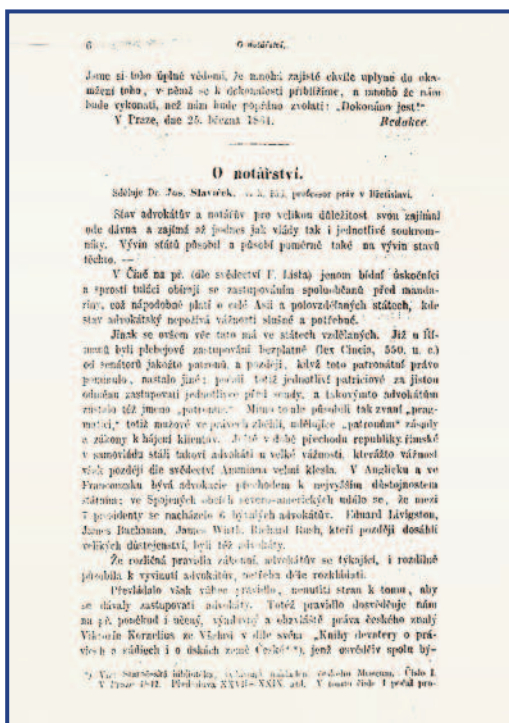

ZÁKLADNÍ PROBLÉMY MEZINÁRODNÍHO SOUDNÍHO PROCESU

Úvodním slovem opatřil Jan Malíř

Vzor citace:

KUČERA, Bohumil. *Základní problémy mezinárodního soudního procesu*. Úvodním slovem opatřil Jan Malíř. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2014. XVIII, IX, 336 s. ISBN 978-80-87439-09-8.

Edice AT FONTES
E-KNIHY

Reedice vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v.v.i. (RVO 68378122).

Bohumil Kučera
Základní problémy mezinárodního soudního procesu.
Úvodním slovem opatřil: Jan Malíř

© Bohumil Kučera, 1938
© (preface) Jan Malíř, 2014
© (this re-edition) ÚSP AV ČR, v.v.i., 2014

Ústav státu a práva AV ČR, v.v.i., Národní 18, 116 00 Praha 1, www.ilaw.cas.cz

ISBN 978-80-87439-09-8

IN MARGINE AUCTORITATIS
aneb ÚVODNÍ SLOVO K REEDICI „ZÁKLADNÍCH PROBLÉMŮ
MEZINÁRODNÍHO SOUDNÍHO PROCESU“
BOHUMILA KUČERY

Jestliže jedním ze základních rysů argumentace v západním myšlení obecně a v právu zvláště je odkaz na názory autorit v duchu maximy „Magister dixit“, bylo by patrně zbytečné vysvětlovat, proč Ústav státu a práva AV ČR přistupuje v rámci své Ediční řady k vydávání nové sbírky, jejímž smyslem je prostřednictvím elektronické sítě zpřístupňovat autentická znění spisů autorů, kteří zásadním způsobem ovlivnili myšlení o právu v českém prostředí a případně i za jeho hranicemi. Pozornost si však nesporně zaslouží, proč jako první titul v této nové sbírce Ediční řady Ústavu státu a práva AV ČR vychází právě monografie Bohumila Kučery, která se v tištěné podobě objevila v pohnutém roce 1938, tedy přesně před třemi čtvrtinami století. Důvodů, proč se po této době vracet k práci autora, jehož jméno dnes žije ve stínu jmen jiných, jsou přitom podle názorů editorů přinejmenším tři a každý z nich je závažný.

**1) B. Kučera a Základní problémy mezinárodního soudního procesu
v kontextu vývoje nauky mezinárodního práva v českém prostředí**

Na prvním místě je třeba konstatovat, že v tom rozsahu, ve kterém má nová sbírka Ediční řady Ústavu státu a práva AV ČR oživovat odkaz děl, která zásadně formovala vývoj české právní nauky a uváděla ji do kontaktu s progresivními celosvětovými trendy, vnucuje se monografie B. Kučery takřka automaticky. Představuje totiž jednu z prvních a do současnosti i jednu z nejzevrubnějších monografií, jaké se v češtině v moderní době objevily k tématu mezinárodního práva veřejného a specificky k fenoménu mezinárodního soudnictví, které v průběhu dvacátého století se vzestupnou tendencí ovlivňovalo podobu mezinárodních vztahů.

Ačkoli má novodobá nauka o mezinárodním právu veřejném v českých zemích za sebou nějakých stovacet let vývoje,¹ monografie nebyla a dodnes ani není žánrem, k němuž by se tato nauka uchýlovala zrovna často. Tento stav je nápadný i ve srovnání s jinými evropskými státy, jež mají podobný počet obyvatel nebo sdílejí stejný geografický prostor. Nauku mezinárodního práva v českém prostředí – a při pohledu na produkci v ostatních právních odvětvích se nabízí otázka, zda skutečně jen tu – tak dlouhodobě utvářejí především učebnice na straně jedné a více či méně hutné stati v odborných časopisech a sbornících na straně druhé. Hned několik prací z pera B. Kučery – a mezi nimi nejvýrazněji právě „Základní problémy mezinárodního soudního procesu“ – tak náleží mezi nejstarší tituly, které se od „učebnicové“ tendence charakterizující nauku mezinárodního práva v českém prostředí výrazně odchyly.

O mezinárodním právu veřejném se přitom v našem prostředí začíná výrazněji psát již v posledním desetiletí 19. století. V tomto ohledu lze mimochodem polemizovat s názory, které jsou v dnešní české literatuře občas vyslovovány a podle nichž se věda o mezinárodním právu v českých zemích rozvíjela jen pomalu a opožďovala se.² Tyto názory přehlížejí předně to, že moderní pojetí mezinárodního práva – a s tím i soustavná moderní nauka o mezinárodním právu – se obecně rodí teprve v poslední třetině 19. století,

¹ k jejímu vývoji se v poslední době v různém rozsahu a v různé perspektivě vrací zejména Uhlířová, K. – Malenovský, J.: Mezinárodní právo veřejné, In Právo a stát na stránkách Právnicka: 150 let českého právníckého časopisu, Praha 2011, str. 315–361; Šturma, P.: The History and Developments of the Czech Doctrine of International Law, In: Czech Yearbook of International Law, 2010, str. 3–22; pro léta 1948–1989 též Molek, P.: Mezinárodní právo veřejné, In: Bobek, M. – Molek, P. – Šimíček, V. (editoři): Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví, Brno 2009, str. 364–400.

² Kindl, V.: Mezinárodní právo, In: Skřejpková, P. (editorka): Antologie československé právní vědy v meziválečném období (1918–1938), Praha 2009, str. 529, jehož konstatování jsou v podstatě totožná s konstatováními Kalenský, P. – Kindl, V.: Mezinárodní právo, In: Skřejpková, P. – Soukup, L. (editoři): Antologie české právní vědy (2. polovina 19. století), Praha 1993, str. 241

jak poměrně přesvědčivě prokazuje v posledním desetiletí zejména finský badatel M. Koskeniemmi.³ Jakkoli lze kriticky polemizovat s tezemi o tom, že mezinárodní právo jako systém před rokem 1870 neexistovalo, pouhý pohled na data vzniku odborů mezinárodního práva na ministerstvech zahraničí, samostatných kateder mezinárodního práva na univerzitách i prvních odborných společnostech a specializovaných časopisů napříč státy západního světa jasně svědčí o tom, že soustavný zájem o mezinárodní právo je skutečně záležitostí poslední třetiny 19. století, kdy význam mezinárodního práva mimořádně posílila první vlna „globalizace“ vyplývající z kolonizace i průmyslové a dopravní revoluce. Odstup bádání o mezinárodním právu v českém prostředí se v tomto ohledu tedy rozhodně nejvíce jakkoli fatální. Kromě toho zmíněné názory v dnešní české literatuře poněkud opomíjejí, že české země tvořily v tomto – z hlediska nauky mezinárodního práva zlomovém – období součást habsburské monarchie, oné Kakanie Roberta Musila (1880–1942), která se sice nacházela spíše na chvostu žebříčku evropských velmocí než v jeho čele, velmocenský status však nepochybně měla a tím bylo jednoznačně určeno, že monarchie byla trvale přímo zainteresovaná na debatě o roli mezinárodního práva v mezinárodních vztazích, do níž koncem 19. století vstupuje stále více nových faktorů. Bádání o mezinárodním právu v českých zemích je tak nutné vidět v širším kontextu nauky o mezinárodním právu v celé monarchii, přičemž z těch jmen, které v jejím rámci reprezentují vyhraněný zájem o mezinárodní právo, je třeba uvést alespoň jméno Heinricha Lammasche (1853–1920), od roku 1885 nositele katedry mezinárodního práva na Vídeňské univerzitě a od r. 1887 člena Institut de droit international.⁴ Lze-li přitom souhlasit s tvrzením, že pro studium mezinárodního práva existovaly v době monarchie příznivější podmínky ve Vídni než v Praze,⁵ právě osoba H. Lammasche současně jasně

³ Koskeniemmi, M.: *The Gentle Civilizer of Nations: The Rise and Fall of International Law 1870-1960*, Cambridge 2001

⁴ podrobnější biografickou črtu viz Kussbach, E.: *Heinrich Lammasch, Scholar of Public International Law and Austrian Statesman*, <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdrint/mjil2/20042kussbach1.pdf>

⁵ Šturma, P., dílo cit., str. 3

ukazuje, že nesprávné jsou teze o tom, že bádání o mezinárodním právu v monarchii bylo spíše povrchní a převážně pod vlivem německé nauky a jejích ideologických východisek, jak se s tím se lze v dnešních hodnoceních přinejmenším v náznacích setkat.⁶ Právě konstruktivní přístup H. Lammasche k řešení mezinárodněprávních problémů, který nebyl zdaleka totožný s přístupem představitelů doktríny Německé říše, byl důvodem jeho mezinárodní pověsti, která přispěla k tomu, že když se monarchie ocitla v r. 1918 v kritické situaci, jmenoval císař Karel I. právě H. Lammasche posledním předsedou vlády Rakouska-Uherska.

Pro psaní o mezinárodním právu v češtině je ale každopádně od počátku charakteristické, že diskurs v něm určují především práce učebnicové povahy.⁷ Povahu učebnice mělo v zásadě už o první známé novodobé dílko o mezinárodním právu v češtině z pera pražského profesora Aloise Zuckera (1842–1906), jehož k mezinárodnímu právu – podobně jako Heinricha Lammasche – přivedlo trestní právo, jímž se původně zabýval. Zuckerova práce vznikla v návaznosti na přednášky o mezinárodním právu na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity.⁸ Učebnicí byla i práce Josefa Jana Svátka (1870–1948)⁹ a totéž platí také o berlínské práci Franze von Liszta (1851–1919), kterou do češtiny přeložil J. Elgart.¹⁰ To byly vedle časopisec-

⁶ Kindl, V., dílo cit., str. 533

⁷ pro nedostatek výzkumu lze jen těžko odpovědět na otázku, zda stejná situace panovala v němčině i na německé části Karlo-Ferdinandovy univerzity, kde se mezinárodní právo rovněž vyučovalo, jejíž rektor Heinrich Rauchberg (1860–1933) publikoval významné práce o mezinár. právu, Společnosti národů a ochraně menšin a která ve 20. letech nabízela uplatnění mj. Alfredu Verdrossovi (1890–1980), pozdějšímu přednímu mezinárodnímu právníkovi, k němuž se programově hlásí např. nedávný předseda Mezinárodního soudního dvora Bruno Simma, viz k tomu např. Alfred Verdross (1890–1980). Biographical Note with Bibliography, *European Journal of International Law*, 1995, č. 1, str. 103; velmi obecně k nauce veřejného práva na německé části pražské univerzity viz Stolleis, M.: *A History of Public Law in Germany (1918–1945)*, Oxford 2004, zvl. str. 309 a násl.

⁸ *Počátkové práva mezinárodního*, Praha 1888

⁹ *Uvedení do práva mezinárodního*, Praha 1902

¹⁰ *Mezinárodní právo v systematickém podání*, dle 4. vydání (1906) přeložil J. Elgart, Praha 1906; dodat je třeba, že vliv na oficiální německé postoje k mezinárodnímu

kých statí a hesel v Ottově slovníku naučném, jejichž autorem byl výrazný, avšak předčasně zesnulý Josef Trakal (1860–1913), hlavní literární zdroje v češtině, ze kterých bylo možné před první světovou válkou čerpat informace o mezinárodním právu. „Učebnicová“ tendence však plynule pokračuje i v období po první světové válce a po vzniku Československé republiky v roce 1918, jejíž konstituování a mezinárodní zakotvení bylo s mezinárodním právem životně provázané, s čímž korespondovalo výrazné rozšíření bádání o mezinárodním právu a jeho aktuálních otázkách přímo v českých zemích. O přetrvávající roli učebnice jako základního a dominantního nástroje pro debatu o mezinárodním právu v českém prostředí může názorně svědčit na prvním místě dílo Antonína Hobzy (1876–1954), který je – s ohledem na svou rozsáhlou pedagogickou, publikační i organizační činnost – obecně přijímán jako zakladatelská osobnost nauky mezinárodního práva v novém Československu.¹¹ I o Hobzovi totiž platí, že do nauky mezinárodního práva vstoupil a dlouhodobě ji ovlivňoval především prostřednictvím učebnice, jejíž „ur-verze“ se objevila už v roce 1913.¹² Učebnicí byl i výklad o mezinárodním právu, jak vyplynulo z první světové války, který byl do češtiny záhy po Velké válce přeložen z angličtiny.¹³

V nejstarší vrstvě moderní české literatury o mezinárodním právu veřejném tak – s výjimkou kratičké studie k mezinárodněprávním aspektům búrské

právu měli daleko spíš než von Liszt profesori Philip von Zorn a Karl von Stengel, kteří měli blízko k císařskému dvoru, viz k tomu v obecnější perspektivě např. Schulz, M.: *Did Norms Matter in Nineteenth-Century International Relations? The Rise and Fall of a Culture of Peace Before WWI*, In: Afflerbach, H. - Stevenson, D. (editoři.), *An Improbable War? The Outbreak of World War I and European Political Culture before 1914*, New York: Berghahn 2008, str. 43–60

¹¹ Šturma, P., dílo cit., str. 5–8; Uhlířová, K. – Malenovský, J., dílo cit., str. 315–361; mnohem kontroverzněji je A. Hobza vnímán s ohledem na svou roli v rámci českého konfesijního práva, která jej v postavení znalce vedla k účasti na trestních procesech s příslušníky řeholních řádů v 50. letech, viz k tomu Tretera, J. R.: *Konfesní právo a církevní právo*, Praha 1997, str. 47–48

¹² *Prámem mezinárodním ku právu světovému*, Praha 1913

¹³ Oppenheim, L.: *Mezinárodní právo*, 3 svazky, Praha 1924–1925, z 3. anglického vydání přeloženo za redakce prof. Jaroslava Kallaba

války od A. Zuckera,¹⁴ hutnějších analýz přínosu první haagské konference a mezinárodněprávních aspektů postavení Bosny a Hercegoviny od J. Trakala¹⁵ a do mezinárodněprávní historie orientované studie o mezinárodněsmluvní praxi českého státu od Miloslava Stiebra (1865–1934)¹⁶ – monografie v zásadě chybí. Na scénu proto monografie výrazněji vstupují teprve po první světové válce.¹⁷ To je možné vysvětlovat jednak tím, že (nejen) pro české prostředí znamenala první světová válka a její ukončování zcela bezprostřední konfrontaci s mezinárodním právem, a tedy zásadní podnět pro mnohem podrobnější debatu o jeho roli, jakož i jeho silných i slabých prvcích, jednak tím, že životní zájem Československa na mezinárodním právu přispěl nejen k institucionalizaci bádání o mezinárodním právu obecně, ale i o jeho jednotlivých institucích a institutech. Oba tyto momenty jsou dobře patrné už v první české práci o mezinárodním právu vznikající na samém konci první světové války a vykazující jasné monografické rysy. Jejím autorem je – zdánlivě překvapivě – František Weyr (1879–1951), mnohem známější jako jeden z ideových vůdců brněnské normativistické školy právní filozofie.¹⁸ Tato stále relativně krátká, avšak z hlediska cílů ambiciózní a argumentačně podložená práce se v atmosféře konce světového konfliktu zamýšlí nad posuny, které si ukončení války a prevence jejího opakování v mezinárodním právu vyžádají. V tomto ohledu tedy předznamenává Weyrův spis výraznější českou monografickou produkci o otázkách mezinárodního práva veřejného v následujícím období.¹⁹

¹⁴ O válce transvaalské z hlediště mezinárodního, Praha 1900

¹⁵ Význam haagské konference ve vývoji novodobého práva mezinárodního, Praha 1902, a dále Bosna a Hercegovina po stránce práva mezinárodního, Praha 1909

¹⁶ České státní smlouvy: historický nástin, část 1, Praha 1910

¹⁷ podrobněji Uhlířová, K. – Malenovský, J., dílo cit., str. 316–317

¹⁸ Soudobý zápas o nové mezinárodní právo, Brno 1919; v tomto ohledu je zajímavé, že obdobně se problematikou mezinárodního práva začíná zabývat i Weyrův rakouský – a mnohem známější – analog H. Kelsen, který kromě právní filozofie zanechá jasnou stopu právě v nauce mezinárodního práva veřejného, jíž uvozuje Kelsen, H.: Les rapports de système entre le droit interne et le droit international, In: Recueil des Cours de l'Académie de droit international, č. 14, La Haye, 1926

¹⁹ Šturma, P., dílo cit., str. 10

Mezi touto produkcí zaujímá významné místo právě dílo Bohumila Kučery. S tím se zcela logicky otevírá otázka, kdo Bohumil Kučera byl a za jakých okolností se k psaní o mezinárodním právu dostal.

Bohumil Kučera, narozený 16. října 1894 v jihočeském Zvíkovci,²⁰ náležel ke generaci, jejíž nástup do profesního života se přesně shodoval se vznikem československého státu, jehož osudy také přímo rezonovaly v životní dráze celé Kučerovy generace.²¹

Po ukončení středoškolského studia nastoupil B. Kučera v roce 1914 na českou Právnickou fakultu tehdy stále ještě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze.²² Jeho studium se tak přímo protlo s lety první světové války, která se (nejen) společností v českých zemích dotkla zásadním způsobem a přispěla k trvalé proměně její podoby i postojů.²³ Lze se domnívat, že právě peripetie světového konfliktu mohly být jedním z rozhodujících motivů, které Bohumila Kučera přivedly k zájmu o mezinárodní právo. Ten byl zřejmý už ve chvíli, kdy se B. Kučera poté, co v dubnu 1919 s výborným prospěchem završuje pregraduální právnické studium, po epizodickém působení v roli advokátního koncipienta v jedné z pražských advokátních kanceláří rozhoduje v červnu 1920 vstoupit do služeb Ministerstva zahraničních věcí,²⁴ které se tehdy v nové republice formovalo pod intenzivním dohledem E. Beneše jako prvního ministra zahraničí československého státu.²⁵ Služba

²⁰ Vojáček, L. – Schelle, K.: Průkopníci mezinárodního práva soukromého na brněnské právnické fakultě – Michail A. Zimmermann a Bohumil Kučera, In: Tauchen, J. (editor): Soubor publikovaných příspěvků k historii soukromého práva, Ostrava 2010, str. 797

²¹ životopisná data o B. Kučerovi v tomto úvodním slově se opírají především o jeho hlavní dosud existující životopisnou črtu, kterou představuje Chutná, M.: Život a dílo prof. JUDr. Bohumila Kučery, Brno 1993

²² Chutná, M., dílo cit., str. 3

²³ viz např. Šedivý, I.: Češi, české země a Velká válka, Praha 2003

²⁴ Chutná, M., dílo cit., str. 3

²⁵ srv. např. Dejmek, J.: Edvard Beneš, Politická biografie českého demokrata, část 1, Praha 2006, str. 263 – 268 nebo Kolář, F.: Ministerstvo zahraničních věcí – stavba

v Ministerstvu zahraničních věcí nového státu současně nepochybně slibovala i profesní a kariérní růst v tom rozsahu, ve kterém základní podmínkou k tomu, aby ministerstvo nového státu mohlo vůbec plnit svou funkci, bylo, aby jej rychle personálně obsadili nejen kompetentní diplomaté, ale také věcní experti, a to na prvním místě právníci schopní analyzovat mezinárodněprávní otázky. Těch se přitom v prvních letech ministerstvu, v němž byl „na zelené louce“ zřizován právní odbor, příliš nedostávalo, jak o tom svědčí časté využívání služeb univerzitních učitelů a praktiků i v těch nejzásadnějších věcech.²⁶

Že vstup do služeb ministerstva zahraničních věcí nového státu nebyl chybným rozhodnutím, se v případě B. Kučery ukázalo záhy. Služba v ministerstvu mladému právníku umožnila bezprostředně proniknout do jádra problémů, kterým v mezinárodněprávní i politické rovině čelil nejen nový československý stát, ale – s ohledem na zapojení tohoto státu do mezinárodního systému – vlastně celý svět, který vzešel z Velké války. Přímá konfrontace s aktuálními problémy mezinárodního práva, kterou práce pro ministerstvo zahraničních věcí znamenala, byla jistě i silným podnětem k tomu, aby se B. Kučera začal zabývat soustavnější teoretickou reflexí mezinárodního práva. Ta jej postupně přivedla také k akademické dráze a ke stále obsáhlejšímu psaní o mezinárodním právu.

Počátky akademické dráhy B. Kučery lze stopovat přinejmenším do roku 1923, kdy B. Kučera v časopise Spolku českých právníků Všeherd vydává svou první zásadnější stať příznačně nazvanou „K problémům mezinárodního práva.“ Po ní rychle následují stati další, které jsou otiskovány jak v zave-

“na zeleném drnu”. In: Hájek, J. - Šedivý, I. (editoři): *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918-1921)*, Praha 2008, str. 64–76

²⁶ např. na samotné pařížské mírové konferenci v letech 1919–1920 tak v československé delegaci pracovali Jan Krčmář (1877–1950), profesor soukromého práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy, a Jaroslav Kallab (1879–1942), profesor trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy a později Masarykovy univerzity v Brně, viz k tomu např. Kubů, E.: *Německo – zahraničně politické dilema Edvarda Beneše*, Praha 1994, str. 20

dených právnických periodicích typu časopisu Právník, tak v periodicích nových, mezi nimiž se nepřehlédnutelně objevuje Časopis pro právní a státní vědu a také Zahraniční politika, tedy periodikum předznamenávající interdisciplinární přístupy k otázkám mezinárodních vztahů a práva, kam posléze Kučera přispívá vcelku pravidelně. Vedle českých statí přitom B. Kučera příležitostně publikuje i ve francouzštině a němčině. Do roku 1929 tak lze v Kučerově osobní bibliografii napočítat něco okolo 30 původních statí.²⁷ Lze přitom zaznamenat, že jestliže na počátku se Kučera zabýval zejména otázkami mezinárodního práva veřejného, kolem poloviny 20. let se jeho zájem stále výrazněji posouval do oblasti mezinárodního práva soukromého, což pravděpodobně souviselo i s vývojem jeho agendy v ministerstvu zahraničních věcí, ve které v tomto období figurovaly otázky haagské konference pro mezinárodní právo soukromé a také reforma československého práva soukromého.

Oscilace mezi mezinárodním právem veřejným a soukromým je pro Kučera příznačná až do konce 20. let, kdy se krystalicky projeví i v jeho první, dvoust stránkové monografii, kterou vydává v roce 1929 a která nese název „Mezinárodní základy cizineckého práva.“²⁸ Práce, jejímž jádrem je analýza pravomoci státu nad cizinci a jejím mezinárodněprávním rámcem, ve skutečnosti vychází z Kučerovy habilitační práce, kterou v témže roce předložil na tehdy velmi mladé Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Tuto habilitační práci přes určité připomínky – vztahující se údajně zejména k nedostatečné analýze východisek vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva – Kučera také před komisí složenou z F. Weyra, J. Kallaba a J. Sedláčka také obhájil²⁹ a od roku 1929 se stává na brněnské právnické fakultě soukromým docentem.³⁰

²⁷ bibliografii B. Kučery se pokusila sestavit Chutná, M., dílo cit., str. 6–11, tato bibliografie však není úplná

²⁸ Mezinárodní základy cizineckého práva, Brno 1929

²⁹ Chutná, M., dílo cit., str. 4; Vojáček, L. – Schelle, K., dílo cit., str. 798

³⁰ Kučerova habilitační přednáška však už byla věnována Bryanovým smlouvám, které od roku 1913 užívaly ve své mezinárodní praxi USA a které se týkaly

S habilitací se také otevřela nová kapitola v životní dráze B. Kučery. Od školního roku 1929 – 1930 bude totiž na Právnické fakultě v Brně přednášet a s pauzou způsobenou druhou světovou válkou tu bude působit až do roku 1948. V rámci své pedagogické činnosti se však Kučera, ze kterého se na další dvacetiletí stává přední reprezentant internacionalistiky na brněnské právnické fakultě, postupně stále více vrací k mezinárodnímu právu veřejnému, jemuž se bude nakonec v rozhodující míře věnovat.³¹ Dodát je navíc třeba, že od roku 1926 zastával B. Kučera také funkce v Právnické jednotě a podílel se zejména na aktivitách pražské odbočky tohoto zájmového sdružení československých právníků.³²

Kučerův návrat k mezinárodnímu právu veřejnému na konci 20. let lze podle všeho dát – přinejmenším časově – opět do souvislosti s vývojem jeho pracovní agendy v ministerstvu zahraničních věcí. V roce 1930 je totiž jako právní expert součástí československé delegace na proslulé Kodifikační konferenci v Haagu, jednom z klíčových projektů Společnosti národů nesoucím se ve znamení zvýšení předvídatelnosti mezinárodních vztahů.³³ V návaznosti na Haagskou konferenci je poté Kučera na dva roky přidělen k československému velvyslanectví v Nizozemsku,³⁴ kde je pověřen zejména monitorováním činnosti Stálého soudu mezinárodní spravedlnosti.³⁵ Kromě přímého kontaktu s prvním stálým mezinárodním soudem s univerzální jurisdikcí umocněného tím, že Kučera se mj. podílí na procesních krocích, které Československo činilo v posudkovém řízení před Stálým soudem mezinárodní spravedlnosti ve věci slučitelnosti projektu německo-rakouské celní unie s mezinárodním právem z roku 1931,³⁶ Kučera haagský pobyt vy-

mezinárodního šetření a smířčího řízení; Kučera o tomto – ryze veřejnoprávním tématu – později referoval v článku v Právníku v roce 1930

³¹ Vojáček, L. – Schelle, K., dílo cit., str. 798

³² Chutná, M, dílo cit., str. 3

³³ Chutná, M, dílo cit., str. 4

³⁴ tamtéž

³⁵ Vojáček, L. – Schelle, K., dílo cit., str. 798

³⁶ tamtéž

užije také k tomu, aby se výrazněji zapojil do činnosti Institut Juridique International v Haagu i International Law Association v Londýně.³⁷

Za těchto okolností není příliš překvapivé, že od počátku 30. let se Kučerova badatelská, publikační i pedagogická činnost stále výrazněji soustřeďuje na otázky mezinárodního práva veřejného, jejichž naléhavost s gradací mezinárodního napětí zvláště ve druhé polovině 30. let roste. Mezi rozsáhlým souborem témat, která Kučera analyzuje v nových statích v odborných periodických, ale třeba i v heslech encyklopedií, ať už je to Slovník veřejného práva československého nebo pro širokou veřejnost určený Ottův slovník naučný nové doby, přitom ve 30. letech jednoznačně dominuje problematika soudních prostředků řešení mezinárodních sporů, tedy problematika mezinárodního rozhodčího řízení a stálého mezinárodního soudnictví. V přímé návaznosti na své dílčí studie v této oblasti přistupuje B. Kučera posléze k tomu, že v roce 1935 vydává práci „Mezinárodní rozsudek“ s podtitulem „Studie z mezinárodního procesu.“ Ta se tak stává vůbec první výraznou monografií o řešení mezinárodních sporů soudními prostředky, která se v českém prostředí objevila, zatímco až do této doby mohl český zájemce informace o mezinárodním soudnictví, jeho genezi a fungování čerpat skutečně jen z časopiseckých statí a výkladů, které mu byly věnovány v učebnicích či encyklopediích. Nebylo proto nespíš zcela nahodilé, že práce byla vydána v prestižní Sbírce spisů právnických a národohospodářských, kterou v oficiálním státním nakladatelství Orbis redigovali Karel Engliš a František Weyr.³⁸ Současně se touto Kučerovou prací československá nauka zařadila po bok nauky ve velkých zemích, kde se první monografické práce o mezinárodním soudnictví neobjevují o mnoho dříve.³⁹ „Mezinárodním rozsud-

³⁷ Vojáček, L. – Schelle, K., dílo cit., str. 797

³⁸ http://vcpd.cvut.cz/UserFiles/File/praha_orbis.pdf

³⁹ srv. např. Hammarskjöld, A.: *La Cour permanente de justice internationale*, Genève 1921; Morellet, J.: *L'organisation de la Cour Permanente de Justice Internationale*, Paris 1921; Hudson, M. O.: *The Permanent Court of International Justice*, Cambridge (Ma) 1922; Seferiades, S.: *Le problème de l'accès des particuliers a des juridictions internationales*, *Recueil des cours de l'Académie de droit international* 1935, č. 51

kem“ však zájem B. Kučery o mezinárodní soudnictví ve třicátých letech nevyvrcholil, nýbrž na obrysech „Mezinárodního rozsudku“ vytvořil B. Kučera ještě v témže desetiletí novou monografii, která se s problémem mezinárodního soudnictví vypořádala, řečeno dnešním jazykem, vpravdě „komplexně.“ A touto druhou monografií není nic jiného než právě „Základní problémy mezinárodního soudního procesu“, které se tedy nyní opět dostávají k českému čtenáři.

Rozdíl mezi oběma Kučerovými monografiemi je patrný už kvantitativně. Jestliže „Mezinárodní rozsudek“ měl okolo 170 stran, „Základní problémy mezinárodního soudního procesu“ čítají na 335 stran. Především však těžiště „Mezinárodního rozsudku“ spočívalo zejména v rozboru mezinárodního rozhodčího řízení, povahy mezinárodního soudního rozhodnutí a jeho účinků. „Základní problémy mezinárodního soudního procesu,“ jak bude ještě podrobněji ukázáno, zevrubně analyzují i stále mezinárodní soudnictví v širokých souvislostech procesněprávních i hmotněprávních. Zvláštním paradoxem dějin ovšem bylo, že „Základní problémy mezinárodního soudního procesu“ předal Kučera do tisku v nakladatelství Orbis v únoru 1938 v okolnostech „akutní krize“ mezinárodní, jak to B. Kučera v předmluvě k „Základním problémům mezinárodního soudního procesu“ výslovně pojmenoval. Tato krize posléze vedla ke druhé světové válce, jejíž geneze i průběh zůstávají – mj. i v perspektivě úvah o tom, jakou roli může hrát mezinárodní soudnictví – mementem do současnosti. O rozsahu této krize si Kučera iluze rozhodně dělat nemohl, sám s ní byl totiž s jejími ranými projevy konfrontován už tehdy, když v roce 1937 pracoval ve výboru znalců v rámci mezinárodního Výboru pro neintervenci ve španělské občanské válce v roce 1937.⁴⁰ Když se tak „Základní problémy mezinárodního soudního procesu“ v září 1938 objevily na pultech knihkupectví, zasáhla tato krize už i Československo a přinesla s sebou konec první republiky, již Kučera zjevně spolehlivě sloužil. Tato krize přitom měla vliv jak na recepci Kučerovy monografie, tak na další osudy samotného B. Kučery, pro kterého další vývoj – tak jako pro celou řadu jeho kolegů a vrstevníků – znamenal násilnou caesuru v jeho profesním působení.

⁴⁰ Chutná, M., dílo cit., str. 4

Především když v březnu 1939 napochodovaly do zbytku Československa nacistické oddíly, došlo k likvidaci ministerstva zahraničních věcí, které už neměl Protektorát Čechy a Morava potřebovat.⁴¹ Kučera, který se v nejasné atmosféře počátku roku 1939 nerozhodl pro emigraci, tak byl po dvaceti letech z ministerstva propuštěn. Uvažoval patrně o tom, že se ve složitých podmínkách protektorátu a blížícího se světového konfliktu stáhne na akademickou půdu, čemuž nahrávalo, že byl v září 1939 jmenován mimořádným profesorem mezinárodního práva na Právnické fakultě Masarykovy univerzity.⁴² Události 17. listopadu 1939 však, jak známo, přinesly uzavření českých vysokých škol, což pro Kučera znamenalo ztrátu i druhého z jeho dosavadních působišť. V roce 1940 byl nakonec delimitován do odboru sociálního pojištění protektorátního ministerstva sociální a zdravotní správy, na kterém podle všeho přečkal celý zbytek druhé světové války.⁴³ Druhá světová válka současně znamenala, že Kučera omezil své veřejné působení, jeho poslední veřejnosti určený článek o zlepšení osudu raněných a nemocných ve válce se objevil ve Všehrdu v již plně válečném roce 1940. Zájem o mezinárodní právo však B. Kučera rozhodně neztratil a vědecká i publikační činnost z období bezprostředně po druhé světové válce, jakož i dokumenty z Kučerovy pozůstalosti⁴⁴ jasně svědčí o tom, že se po celou dobu konfliktu musel v soukromí zabývat nejen právními aspekty války a rolí práva v ní, ale též sledovat přípravu poválečné reorganizace mezinárodního systému a mezinárodního práva.

S koncem druhé světové války se B. Kučera znovu energicky vrhl do práce a obnovil své veřejné působení. Ukončení okupace mu předně umožnilo vrátit se k pedagogické práci na Právnické fakultě Masarykovy univerzity

⁴¹ srv. obecněji např. Němeček, J.: "Očista" na ministerstvu zahraničních věcí po roce 1945. K poválečnému vyšetřování událostí spojených s okupací Česko-Slovenska, In: Český časopis historický, 2008, č. 2, str. 327 -348

⁴² Chutná, M., dílo cit., str. 4

⁴³ Chutná, M., dílo cit., str. 4

⁴⁴ přehled nejvýznamnějších nepublikovaných spisů, které v ní jsou obsaženy, podává opět Chutná, M., dílo cit., str. 6

v Brně, na níž byl v lednu 1946 s účinností od června 1945 jmenován řádným profesorem mezinárodního práva.⁴⁵ Současně obnovil i činnost pro československé ministerstvo zahraničních věcí, jakkoli z dostupných životopisných dat se zdá, že do státní služby „na plný úvazek“ se již nevrátil, za čímž mohlo stát jak Kučerovo rozhodnutí věnovat se převážně akademické dráze, tak politické příčiny, které vedly po roce 1945 – se vzestupem komunistického vlivu – k postupné, avšak zásadní personální proměně (nejen) československého ministerstva zahraničních věcí. Uvádí se však, že Kučera pro ministerstvo zahraničních věcí po roce 1945 přinejmenším vykonával expertizní činnost a že se navíc podílel na výuce mezinárodního práva v rámci vzdělávání diplomatického kádru.⁴⁶ V roce 1946 se kromě toho B. Kučera stává hlavním redaktorem časopisu Bulletin de droit tchécoslovaque, periodika, jehož smyslem bylo od roku 1925 zprostředkovávat do zahraničí informace o vývoji československého práva a které vydávala Právnická jednota.⁴⁷

Léta 1945 – 1950 jsou však především vrcholným obdobím Kučerovy badatelské a publikační činnosti. Hned v roce 1946 – tedy rok po podpisu Charty Organizace spojených národů – publikoval Kučera zřejmě vůbec první českou monografickou studii o ní.⁴⁸ Nové světové organizace včetně místa malých národů v ní se týkalo i několik časopiseckých statí, které vycházely souběžně.⁴⁹ Kromě toho Kučera časopisecky opakovaně analyzoval mezinárodněprávní aspekty druhé světové války, dokončil a zveřejnil však i obecnou studii o právních aspektech letecké války, jejíž závažnost druhá světová

⁴⁵ Chutná, M., dílo cit., str. 4

⁴⁶ Chutná, M., dílo cit., str. 4

⁴⁷ Chutná, M., dílo cit., str. 3; tento časopis mimochodem nepřestal vycházet ani za komunistického režimu a zanikl v roce 1990, přičemž mezeru, která po něm zůstala, se nepodařilo zcela zacelit dosud a která kontrastuje s tím, jak podobná periodika leckde nadále vycházejí, jak o tom svědčí třeba Annales du droit luxembourgeois nebo Droit Polonais Contemporain

⁴⁸ Charta Spojených národů. Zároveň příspěvek k dějinám mezinárodní organizace, Praha 1946

⁴⁹ Nový světový řád a sebeurčení malých národů, In: Právník, 1947, č. 8–9, str. 239–255.

válka jasně potvrdila.⁵⁰ Kučera se však ani v tomto období nevyhýbal tématům na pomezí mezinárodního a vnitrostátního práva, přičemž zajímavost si dodnes uchovává jeho stať o hlavě státu a jejím postavení v zahraničních vztazích.⁵¹ Z přehledů Kučerovy pozůstalosti je současně zřejmé, že v této době začal Kučera pracovat i na soustavném výkladu o platném mezinárodním právu, která měl nést název Soustava mezinárodního práva a měl obsahnout zásadní proměny, ke kterým v mezinárodním právu v reakci na druhou světovou válku došlo včetně nástupu mezinárodní ochrany lidských práv. Před únorem 1948 však v podobě skripta brněnské právnické fakulty vyšel pouze první díl a zbývající části práce už nikdy vydány nebyly.⁵² Zdá se však, že B. Kučera se v atmosféře hledání politického směřování Československa po roce 1945 v určitém rozsahu zapojil i do dobové publicistiky, když k aktuálním mezinárodním otázkám přispíval opakovaně mj. do nového týdeníku *Obzory*, který vycházel pod redakcí I. Ducháčka a P. Tigrida.⁵³

Československo se nakonec v únoru 1948 stalo součástí sovětského bloku a tento československý vývoj – spojený s rychlým nástupem stalinistického modelu vlády – podruhé přímo zasáhl do života B. Kučery. Pouhý měsíc po komunistickém převratu z února 1948 byl B. Kučera v rámci očisty univerzitního života rozhodnutím akčního výboru Právnické fakulty Masarykovy univerzity – tak jako velká část představitelů dosavadní československé právní nauky, a to zvláště těch, kteří se jako on ideově hlásili k brněnskému normativismu – přeložen s okamžitou platností na dovolenou a 1. dubna 1949 byl – po dvaceti letech, po která se podílel

⁵⁰ Letecká válka a ochrana civilního obyvatelstva před bombardováním, In: Právník, 1946, č. 3, str. 80–92 a č. 4, str. 97–103

⁵¹ Hlava státu a její kompetence v mezinárodních stycích, In: vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 1947, str. 108–125

⁵² Chutná, M., dílo cit., str. 6

⁵³ o týdeníku *Obzory* viz obecně např. na <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/show-Content.jsp?docId=175>; Kučera tu publikoval mj. stať Německo a právo mezinárodní, 1946, č. 19, str. 297–298 nebo Válečná okupace Československa, 1947, č. 19, str. 256–258; M. Chutná tyto tituly ve své kučerovské bibliografii nezachytila

na koncipování mladé fakulty – dán do trvalé výslužby.⁵⁴ V 55 letech se tedy B. Kučera ocitl v nuceném důchodu a bez ohledu na své nesporné zkušenosti a kvality se z něj už nikdy neměl vrátit. Oficiální tón v mezinárodním právu měli udávat jiní,⁵⁵ což mělo nepochybně ideologické důvody. Co bylo zásadnější, přestože ještě nějakou dobu byl prý příležitostně žádán ministerstvem zahraničních věcí o expertní stanoviska,⁵⁶ nebylo B. Kučerovi nadále zjevně umožněno ani to, aby publikoval. To se zpětně jeví jako o to větší ztráta, že z pozůstalosti je zřejmé, že Kučera nepřestal ani po svém nuceném penzionování bádát a psát na vysoce aktuální témata.⁵⁷ Kromě toho, že dopsal studii o válečných represáliích a završil již zmíněnou „Soustavu mezinárodního práva“, v roce 1953 – tedy v roce úmrtí J. Stalina a K. Gottwalda – dokončil strojopis práce „Demokratická společnost a lidská práva.“ Ještě z roku 1972 pak pochází strojopis o postavení Československa v Evropě na pozadí boje o kolektivní bezpečnost a humanitní demokracii.⁵⁸

Jestliže ale osud B. Kučeru vykázal do předčasného důchodu, popřál mu na dlouhé straně dlouhý život. Jeho zbytek sice B. Kučera prožil v ústraní, když však dne 2. dubna 1980 ve věku 86 let zesnul, bylo nejen zřejmé to, že ani Československo ani sovětský blok se mezinárodního práva nemohly vzdát, nýbrž také to, že ani povaha tohoto bloku nemusí být tak absolutní, jak se to mohlo jevit na začátku studené války. To se devět let po Kučerově smrti potvrdilo a i díky tomu není B. Kučera zcela zapomenut, jak to na začátku 90. let konstatovala M. Chutná v dosud hlavní Kučerově biografické črtě,⁵⁹ nýbrž otevřel se prostor k novému zhodnocení jeho díla.

⁵⁴ Chutná, M., dílo cit., str. 4

⁵⁵ Chutná, M., dílo cit., str. 4

⁵⁶ Chutná, M., dílo cit., str. 4

⁵⁷ Chutná, M., dílo cit., str. 6

⁵⁸ tamtéž

⁵⁹ Chutná, M., dílo cit., str. 4

2) Základní problémy mezinárodního soudního procesu a jeho význam z hlediska dnešní debaty o mezinárodním soudnictví

Rozhodujícím důvodem, proč „Základní problémy mezinárodního soudního procesu“ B. Kučery o celé tři čtvrti století znovu vydat, však není to, že tato práce zaujímá v českém mezinárodněprávním písemnictví do značné míry průkopnickou roli. Za novým – a v zájmu obecné dostupnosti elektronickým – vydáním práce B. Kučery stojí totiž především skutečnost, že „Základní problémy mezinárodního soudního procesu“, jak je B. Kučera ve své práci pojmenovává, představují vysoce aktuální téma i dnes. V dnešní perspektivě se dokonce vnučuje se tvrzení, že s ohledem na roli mezinárodního soudnictví v dnešních mezinárodních vztazích – a to zejména v evropském kontextu – je naléhavost problémů, které jsou s mezinárodním soudnictvím spojeny, v mnoha ohledech podstatně větší než v roce 1938.

a) role mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů v dnešních mezinárodních vztazích

Za zmíněné tři čtvrti století, které od tištěného vydání Kučerovy práce uplynuly, se role mezinárodního soudnictví proměnila natolik, že, jak se na tom shoduje převažující část nauky – ať už jde o nauku právní, nauku mezinárodních vztahů nebo politologii – a jak to zřetelně vnímá také laická veřejnost, lze dnes nikoli neodůvodněně hovořit o postupující judicializaci mezinárodních vztahů,⁶⁰ tedy o procesu, v jehož důsledku podobu mezinárodního systému stále výrazněji ovlivňují rozhodnutí, jež pocházejí od or-

⁶⁰ základní výklad viz Hirschl, R.: The Judicialization of Politics, In: Whittington, K. E. – Kelemen, R. D. – Caldeira, G. A. (editoři): The Oxford Handbook of Law and Politics, Oxford 2008, str. 119–141, podrobněji pak např. Juridictionnalisation du droit international. Colloque de Lille, Société française pour le droit international, Paris 2003 nebo Keohane, R. O. – Moravcsik, A. – Slaughter, A. M.: Legalized Dispute Resolution, In: Goldstein, J. L. – Kahler, M. – Keohane, R. O. – Slaughter, A. M. (editoři): Legalization and World Politics, Cambridge (Ma) 2001, str. 73–104

gánů, které náležejí do rámce mezinárodní soudnictví.⁶¹ Zcela mimořádnou intenzitu má navíc judicializace mezinárodních vztahů v Evropě, což v evropských – a tedy i českých – poměrech zřetelně umocňuje význam debaty o legitimitě, fungování a roli mezinárodního soudnictví.

Skutečnost, že v průběhu tří čtvrtin století uplynulých od vydání Kučerovy práce se mezinárodní soudnictví podstatně proměnilo z hlediska kvantitativních parametrů, je přitom jen prvním a nejnápadnějším faktorem, který má na proces judicializace mezinárodních vztahů vliv. Každopádně však nelze přehlédnout, že v době, kdy Kučera svou práci psal, jedinou alternativu k řešení mezinárodních sporů pomocí použití síly, pomocí politických prostředků nebo na základě ad hoc rozhodčího řízení představovalo v zásadě pouze řízení Stálým soudem mezinárodní spravedlnosti, jediným stálým mezinárodním soudem, který tehdy existoval a který, jak mimočodem Kučera podrobně dokládá, byl prvním hmatatelným výsledkem intenzivních mezinárodních debat sahajících do poslední třetiny 19. století, jimž předcházela staletí teoretických úvah.⁶²

Dnešní situace se od situace v Kučerově době nápadně odlišuje. V desetiletích následujících po skončení druhé světové války dochází totiž ke vzniku nových stálých mezinárodních soudů a tato tendence trvá až do současnosti.⁶³ Podotknout je přitom třeba, že ke zřizování nových mezi-

⁶¹ k tomu, jaké druhy orgánů do tohoto rámce náleží a na základě jakých znaků, viz dále v tomto textu, str. 19–20

⁶² k nim v kontextu projektů mezinárodních organizací, které by nahradily zhroucenou jednotu křesťanského světa, viz např. Gaurier, D.: *Histoire du droit international. Auteurs, doctrines et développement de l'Antiquité à l'aube de la période contemporaine*, Rennes 2005, str. 435–510

⁶³ k periodizaci vývoje stálých mezinárodních soudů v dnešním mezinárodním systému viz nově např. Born, G.: *A New Generation of International Adjudication*, In: *Duke Law Journal*, 2012, č. 4, str. 775–879; inspirace právem lidských práv vede k rozlišování generací mezinárodních soudů; viz rovněž Mackenzie, R. – Romano, C. P. R. – Shany, Y. – Sands, P.: *Manual on International Courts and Tribunals*, 2. vydání, Oxford 2010, str. X–XI

národních soudů dochází předně na úrovni univerzální resp. globální, kde k Mezinárodnímu soudnímu dvoru – nástupci Stálého soudu mezinárodní spravedlnosti – přistupuje po roce 1945 řada dalších stálých mezinárodních soudů, které mají ve věcné rovině zejména specializovanou jurisdikci. Tato tendence se však současně projevuje také na úrovni regionální, kdy se v reakci na různé formy regionální integrace i specifické regionální problémy v některých částech světa objevují regionální soudy s věcně univerzální i specializovanou jurisdikcí.⁶⁴ Ač je pravda, že dynamika zakládání nových mezinárodních soudů není po roce 1945 trvale shodná a významný vzestup počtu stálých mezinárodních soudů následuje především od přelomu 80. a 90. let,⁶⁵ a tedy od konce studené války a proměny modelu fungování mezinárodních vztahů, který studenou válku charakterizoval, pojem proliferace mezinárodního soudnictví, který se v této souvislosti zaužíval a který si mezinárodní právníci vypůjčili z medicíny, není ani zdaleka nepřeléhavý.⁶⁶ I při vědomí, že názory na to, co mezinárodní soud resp. soudní orgán (angl. international court/tribunal, fr. cour/tribunal international) je a jaké jsou jeho přesné definiční znaky, se v některých směrech liší,⁶⁷ lze přijmout závěry početných studií z posledních let,

⁶⁴ k rozdělení stálých mezinárodních soudů podle povahy jejich jurisdikce viz např. Shany, Y.: *The Competing Jurisdictions of International Courts and Tribunals*, Oxford 2003, str. 29–74

⁶⁵ viz např. Alter, K.: *Delegating to International Courts: Self-binding vs. Other-binding Delegation*, In: *Law and Contemporary Problems*, 2008, č. 1, str. 38 a tam citovanou bibliografii

⁶⁶ tento pojem se začíná soustavně užívat od přelomu 20. a 21. století, srv. např. Romano, C. P.: *The Proliferation of International Judicial Bodies: The Pieces of the Puzzle*, *New York University Journal of International Law and Politics*, 1999, č. 4, str. 709–751; k jeho rozšíření a popularizaci přispěl zejména G. Guillaume, tehdejší předseda Mezinárodního soudního dvora, který jej zvláště výrazně použil v projevu před Valným shromážděním OSN v říjnu 2000 při příležitosti představení aktuální výroční zprávy Mezinárodního soudního dvora, viz <http://www.icj-cij.org/court/index.php?pr=85&pt=3&p1=1&p2=3&p3=1>

⁶⁷ k definičním znakům mezinárodních soudů viz nově např. Romano, C. P.: *A Taxonomy of International Rule of Law Institutions*, *Journal of International Dispute Settlement*, 2011, č. 1, str. 241–277 ; v právněfilozofické rovině a s odkazem

podle kterých se počet orgánů, které lze jednoznačně považovat za mezinárodní soudy, pohybuje okolo takřka tří desítek.⁶⁸

K tomuto – již přinejmenším početně nezanedbatelnému – souboru mezinárodních soudů však navíc přistupuje také stále větší okruh kvazisoudních mezinárodních orgánů (angl. international quasi-judicial bodies, fr. organes quasi-judiciaires internationales popř. organes non-juridictionnels), jaké v časech B. Kučery v zásadě neexistovaly. Jde o orgány, které sice nenesou formální označení soud, jsou však v zásadě konstruovány obdobně, tzn. jsou koncipovány jako víceméně stálé, jejich architektura i řízení před nimi jsou judicializovány a především jejich základní funkcí je – shodně jako u stálých mezinárodních soudů stricto sensu – řešit na základě mezinárodního práva určité druhy sporů mezi státy a mezinárodními organizacemi (angl. international adjudication), případně dohlížet na dodržování mezinárodního práva v určitých oblastech (angl. non-compliance procedures). Přesné údaje o počtu těchto orgánů se různí, nejčastěji se však lze setkat s odhady, které pro současný svět předpokládají okolo 50 – 80 takových mezinárodních orgánů.⁶⁹

na rozdíly, které může vyvolávat deskriptivní a preskriptivní pojetí definice mezinárodního soudu viz zejména Ascensio, H.: La notion de juridiction internationale en question, In: Juridictionnalisation du droit international, cit., str. 163–202 : za základní znaky mezinárodního soudu se podle většinového názoru považuje, že jde o orgán, který i) rozhoduje v řízeních, v nichž alespoň jednou stranou je stát nebo mezinárodní vládní organizace, a to ii) na základě mezinárodního práva, přičemž iii) se tak děje na základě stanovených procesních pravidel a iv) rozhodnutí tohoto orgánu jsou pro strany řízení závazná

⁶⁸ aktualizovaný inventář mezinárodního soudnictví lze najít např. v příručce Mackenzie, R. – Romano, C. P. R. – Shany, Y. – Sands, P.: Manual on International Courts and Tribunals, dílo cit., která však pomíjí mj. správní soudy mezinárodních organizací, které jsou svou povahou také mezinárodními soudy; přehledo mezinárodním soudnictví je možné doplnit také z webových stránek „Project on International Courts and Tribunal“, společného projektu vybraných výzkumných institucí z USA a Velké Británie běžící od roku 1997, viz <http://www.pict-pcti.org/index.html>, s nímž zmíněná příručka přímo souvisí

⁶⁹ v poslední době C. Romano hovoří o 75 takových orgánech, viz Romano, C. P.: A Taxonomy of International Rule of Law Institutions, dílo cit., str. 255

Jakkoli tedy, jak už bylo zmíněno výše, nelze při posuzování role, jakou mezinárodní soudnictví v soudobých mezinárodních vztazích hraje, význam samotných údajů o počtu mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů přeceňovat – v tom rozsahu, ve kterém existence mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů tvoří pouhý předpoklad k řešení mezinárodních sporů na základě práva judicializovanými postupy – nese s sebou vysoký počet mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů přinejmenším to, že mezinárodní vztahy – a zejména řešení mezinárodních sporů a mezinárodní rozhodovací proces – jsou dnes institucí mezinárodního soudnictví protkány nejvýrazněji za celou dobu, po kterou moderní mezinárodní systém a mezinárodní společenství existují.⁷⁰ Tento vývoj by přitom nebyl možný bez ochoty dominantních činitelů mezinárodních vztahů mezinárodní soudy zřizovat a využívat a tato ochota musí bezesporu odrážet skutečnost, že v mezinárodních vztazích a modelech jednání činitelů mezinárodních vztahů dochází k určitým proměnám. V tomto ohledu lze zejména tvrdit, že vzestup počtu mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů je projevem obecnější tendence, která spočívá ve vzestupu významu principu „rule of law“ v mezinárodních vztazích, ze kterého se tak stává – zčásti i pod vlivem vnitrostátních analogií – jeden z důležitých faktorů legitimacy v mezinárodních vztazích.⁷¹

Role mezinárodního soudnictví v soudobých mezinárodních vztazích je ale ještě více než proměnami v kvantitativních parametrech dána proměnami v kvalitativních parametrech mezinárodního soudnictví, které od časů vydání „Základních problémů mezinárodního soudního procesu“ B. Kučery nastaly.

⁷⁰ jeho embryonální existenci lze postulovat od přelomu 16. a 17. století, jak to ve formální rovině naznačuje vývoj jazyka a právní terminologie, jak je patrný např. v díle F. de Vitoria, viz k tomu např. Pagden, A.: Gentili, Vitoria, and the Fabrication of a “Natural Law of Nations”. In: Kingsbury, B. – Straumann, B. (editoři): The Roman Foundations of the Law of Nations: Alberico Gentili and the Justice of Empire, Oxford 2010, str. 349–350

⁷¹ viz např. Clark, I.: Legitimacy in International Society, Oxford 2005, zejména str. 207–226

Právě ty jasně přispívají k posilování vlivu mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů na podobu mezinárodního systému a současně nahrávají konstituování soustavy, která se skutečně některými rysy blíží „globálnímu společenství nadnárodních soudů.“⁷² Faktorů kvalitativní povahy, jež za vzestupem role mezinárodního soudnictví stojí, byla identifikována řada, přičemž jde jak o faktory, které vycházejí z právní konstrukce mezinárodních soudů, tak o faktory, které mají také nesporné politické a antropologické souvislosti.⁷³ Omezíme-li se na faktory primárně právní, lze identifikovat tři, které mají na postavení mezinárodního soudu nebo kvazisoudního orgánu a jeho váhu v mezinárodních vztazích zvláště významný vliv.

Prvním z těchto faktorů je skutečnost, že pravomoc mezinárodních soudů k řešení mezinárodních sporů dnes není pouze fakultativní, jak to bylo pravidlem v mezinárodním společenství od raného novověku, nýbrž roste počet případů, kdy mezinárodní soud nebo kvazisoudní orgán má pravomoc obligatorní.⁷⁴ Jestliže základem mezinárodních vztahů a mezinárodního práva byla od vestfálských mírových smluv shoda projevů vůle států jako sobě rovných suverénů, byl nutnou podmínkou předložení mezinárodního sporu k rozhodnutí třetí straně na základě mezinárodního práva souhlas dotčených států ve sporu (tzv. „konsensuální paradigma“). Tento souhlas mohl být dán, zejména v případě závažných sporů politické povahy tomu tak však spíše nebylo,⁷⁵ což bylo přinejmenším na práh

⁷² Slaughter, A. M.: A Global Community of Courts, In: Harvard International Law Journal, 2003, č. 1, str. 191–219

⁷³ jde-li o identifikaci faktorů, které mají vliv na postavení a význam mezinárodního soudu, mj. se zřetelem k evropským soudům, viz např. Helfer, L. R. – Slaughter, A. M.: Toward a Theory of Effective Supranational Adjudication, In: Yale Law Journal, 1997, č. 2, str. 273–392

⁷⁴ Romano, C. R.: The Shift from the Consensual to the Compulsory Paradigm in International Adjudication: Elements for a Theory of Consent, In: New York University Journal of International Law and Politics, 2007, č. 4, str. 791–872

⁷⁵ to je patrné na číslech o využívání mezinárodně arbitráže – předcházející stálému mezinárodnímu soudnictví – v období před rokem 1918; jestliže pro léta 1795–1922 se udává, že probíhalo celkově okolo 350 významnějších rozhodčích řízení, mezi

20. století umocňováno představou, zakořeněnou zejména u tradičních evropských velmocí, že záležitosti, ve kterých jde o moc a prestiž států, není dost dobře možné na základě práva a právními postupy řešit a rozhodně je už nelze svěřovat k rozhodnutí prostým právníkům.⁷⁶ Bylo proto symptomatické, že když v roce 1920 vznikl první mezinárodní soud s univerzální jurisdikcí, tedy již zmíněný Stálý soud mezinárodní spravedlnosti, byla jeho pravomoc – přes ostrou debatu, o které opět Kučerova práce jasně vypovídá – pojata jako fakultativní, a tedy podmíněná souhlasem států s tím, že přijetí obligatorní jurisdikce bylo ponecháno na uvážení států. Toto řešení se uplatňuje i u dnešního Mezinárodního soudního dvora. S tímto historickým stavem však prudce kontrastuje, že po roce 1945 a především v posledních dvou desetiletích se na místo fakultativní jurisdikce prosazuje jurisdikce obligatorní („paradigma obligatornosti“), jak to jasně dokládají empirické analýzy existujících mezinárodních soudů.⁷⁷ Přijetí obligatorní jurisdikce určitého mezinárodního soudu nebo kvazisoudního orgánu však zásadně omezuje manévrovací prostor resp. uvážení, které státy či mezinárodní vládní organizace při řešení konkrétního sporu mají s tím, že obligatorní jurisdikce do procesu řešení mezinárodního sporu vtahuje konkrétní mezinárodní soud nebo kvazisoudní orgán. Za těchto okolností není třeba zdůrazňovat, na kolik tento jev přispívá k překonání decentra-

stranami v těchto řízeních lze evropské státy a zejména evropské mocnosti najít spíše výjimečně, takže intenzivnější využívání mezinárodní arbitráže bylo především záležitostí anglicky mluvících států a dále mladých států Jižní Ameriky, viz k tomu Charney, I. J.: *Is International Law Threatened by Multiple International Tribunals*, *Recueil des cours de l'Académie de droit international*, č. 271, La Haye 1998, str. 119 a Allain, J.: *A Century of International Adjudication: The Rule of Law and Its Limits*, The Hague, 2000, str. 17–18

⁷⁶ např. již zmíněná právní nauka Německé říše ještě na počátku 20. století stála v zásadě na pozici, že mezinárodní arbitráž je neslučitelná s principem suverenity států, viz k tomu O'Connell, M. E.: *The Power and Purpose of International Law. Insights from the Theory and Practice of International Enforcement*, str. Oxford 2008, str. 158

⁷⁷ srv. zejména Alter, K., *Delegating to International Courts: Self-binding vs. Other-binding Delegation*, dílo cit., str. 44 a str. 63–64

lizace řešení mezinárodních sporů a dohledu nad dodržováním mezinárodního práva, která historicky vyplývala z decentralizace mezinárodních vztahů. Nelze současně přehlédnout analogii mezi tímto vývojem a procesem překonávání řešení domácích sporů svépomocí, který ve vnitrostátní rovině přispěl k prosazení moderního státu a jednotné politické a právní organizace. Význam obligatorní jurisdikce je nápadný zejména na příkladech dvou hlavních regionálních evropských soudů, totiž Evropského soudu pro lidská práva, který má od roku 1998 obligatorní pravomoc rozhodovat o stížnostech na porušení Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ze strany smluvních států,⁷⁸ a také Soudního dvora Evropské unie, jehož předchůdci měly obligatorní a výlučnou pravomoc k řešení stanovených kategorií sporů s orgány evropské integrace a sporů mezi členskými státy od roku 1952.⁷⁹ Oba tyto regionální soudy se dnes s ohledem na obligatornost své jurisdikce takřka pravidelně vyslovují k řadě podstatných politických a právních sporů v Evropě.

Druhým podstatným faktorem, v jehož důsledku zasahují mezinárodní soudy do mezinárodních vztahů více, než se to dělo v minulosti, je skutečnost, že možnost zahajovat řízení před mezinárodními soudy a kvazisoudními orgány dnes není nutně omezena výlučně na státy a mezinárodní vládní organizace jako tradiční a dominantní činitele mezinárodních vztahů, nýbrž u určité části mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů mohou řízení iniciovat také jednotlivci, tedy fyzické a právnické osoby. Zatímco historicky byla podobná konstrukce ojedinělá, po roce 1945 a zejména od konce studené války jde o jev, se kterým se lze setkat častěji⁸⁰ a který koresponduje s tím, jak mezinárodní právo po roce 1945 obecně výrazněji reflektuje jednotlivce jako adresáta práv a povinností založených

⁷⁸ čl. 32–34 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

⁷⁹ čl. 19 odst. 3 SEU ve spojení s čl. 344 SFEU

⁸⁰ k roku 2006 K. Alter udává, že přístup jednotlivců je možný u 17 mezinárodních soudů; nad rámec tohoto čísla mají jednotlivci přístup i k řadě existujících kvazisoudních orgánů, viz Alter, K.: Private Litigants and the New International Courts, In: Comparative Political Studies, 2006, č. 1, str. 22–49

přímo mezinárodním právem.⁸¹ Poukázat je přitom třeba na okolnost, že to bylo opět v Evropě, kde k institucionalizaci přístupu jednotlivců k mezinárodním soudům – přesněji k evropským regionálním soudům – došlo poprvé a také kde přístup jednotlivců k těmto soudům zůstává v globálním srovnání nadále jedním z nejširších.⁸² Přístup jednotlivců k mezinárodním soudům a kvazisoudním orgánům má však markantní důsledky. Zaprvé, jakmile se připustí, že jednotlivci mohou k mezinárodním soudům a kvazisoudním orgánům podávat stížnosti či žaloby, zvětšuje se tím okruh případů, ve kterých jsou mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány povolány rozhodovat, a to v míře, která je podstatná. Na to zcela jasně ukazují poznatky ze soudobé Evropy. Jestliže empirické studie konstatují, že procentuálně největší podíl existující mezinárodní judikatury pochází dnes právě od dvou zmíněných evropských regionálních soudů,⁸³ platí současně, že velká část této judikatury vychází ze stížností a žalob, jejichž původci jsou právě jednotlivci, v případě Soudního dvora EU pak navíc ještě vnitrostátní soudy v rámci řízení o předběžné otázce, v němž vnitrostátní soudy jednají v rámci mandátu, který jim dává právo Evropské unie.⁸⁴ Tuto skutečnost posiluje i celkový nárůst „sudičskosti“, která se vysloveně antropologické rovině konstatuje zejména na Západě.⁸⁵ Zadruhé, zavedením

⁸¹ viz k tomu např. Daillier, P. – Forteau, M. – Pellet, A.: *Droit international public*, 8. vydání, Paris 2009, str. 709–812

⁸² stalo jednak v podobě přístupu jednotlivců k orgánům evropského systému pro ochranu lidských práv a posléze přímo k Evropskému soudu pro lidská práva a jednak v podobě přístupu jednotlivců k Soudnímu dvoru Evropského společenství uhlí a oceli, předchůdce dnešního Soudního dvora Evropské unie.

⁸³ srv. např. přehledy judikatury mezinárodních soudů pro období od roku 1989, které podává Alter, K., *Delegating to International Courts: Self-binding vs. Other-binding Delegation*, dílo cit., str. 57–60

⁸⁴ Alter, K.: *The European Court and Legal Integration: An Exceptional Story or Harbinger of the Future?*, In: Whittington, K. E. – Kelemen, R. D. – Caldeira, G. A. (editoři): *The Oxford Handbook of Law and Politics*, dílo cit., str. 219–220

⁸⁵ k důvodům viz v kontextu judicializace politiky např. Hirschl, R.: *The Judicialization of Politics*, In: Whittington, K. E. – Kelemen, R. D. – Caldeira, G. A. (editoři): *The Oxford Handbook of Law and Politics*, dílo cit., str. 135–138

aktivní žalobní legitimace jednotlivců ztrácejí státy a mezinárodní organizace výlučnou kontrolu nad nápadem mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů, kterou historicky měly, a tím se také přinejmenším formálně zmenšuje jejich možnost zamezit tomu, aby mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány rozhodovaly ve věcech, ve kterých by si to státy či mezinárodní organizace samy o sobě nepřály.⁸⁶ Z dějin moderních mezinárodních vztahů je přitom známo, že státy měly a mají namnoze tendenci preferovat při řešení svých sporů politické prostředky, a to zvláště v případě sporů, které, jak už bylo zmíněno, starší nauka označovala jako spory politické. Tato neochota je mimochodem potvrzena dokonce i od regionálních soudů v Evropě, a to přesto, že akcent na rule of law zde má relativně delší historii než jinde.⁸⁷ Jakmile je však řízení před mezinárodními soudy a kvazisoudními orgány otevřeno i jednotlivcům, je tedy spíše jen otázka času, kdy bude takový mezinárodní spor mezinárodnímu soudu či kvazisoudnímu orgánu předložen, přičemž, jak se dodává na základě sociologických rozborů, iniciativní roli v tomto ohledu nezřídka hrají různé zájmové skupiny, které přitom zdaleka nemusí reprezentovat většinový názor.⁸⁸ Přístup jednotlivců k mezinárodním soudům a kvazisoudním orgánům – tedy částečná „privatizace“ řešení mezinárodních sporů a mezinárodněprávních otázek – se tak profiluje jako jasný katalyzátor vstupu mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů do mezinárodních vztahů, jakkoli je na druhé straně upozorňováno také na to, že sám o sobě nemusí přístup jednotlivců k mezinárodnímu soudu či kvazisoudnímu orgánu roli mezinárodního soudu nebo kvazisoudního orgánu v těchto vztazích garantovat automaticky.⁸⁹

⁸⁶ Helfer, L. R. – Slaughter, A. M.: Why States Create International Tribunals: a Response to Professors Posner and Yoo, In: California Law Review, 2005, č. 3, str. 899–956

⁸⁷ poměrně vzácně se tak lze setkat s mezistátními stížnostmi jak před Evropským soudem pro lidská práva, tak s mezistátními žalobami před Soudním dvorem Evropské unie; v zásadě se tak děje spíše v případě vleklých politických sporů, kde má vtažení regionálního soudu symbolický potenciál

⁸⁸ k roli zájmových skupin na příkladu Soudního dvora EU viz Alter, K., dílo cit., In: Whittington, K. E. – Kelemen, R. D. – Caldeira, G. A. (editoři): The Oxford Handbook of Law and Politics, dílo cit., str. 212–213 a 217–218

⁸⁹ K. Alter velmi zajímavě poukazuje na příklad Soudního dvora Andského společen-

Třetím významným faktorem, který posiluje roli, kterou mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány v mezinárodním systému hrají, je nezávislost členů mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů. Tato nezávislost mezinárodním soudům a kvazisoudním orgánům nepochybně napomáhá emancipovat se právně i fakticky od vlivu činitelů mezinárodních vztahů, zejména od vlivu států. I v tomto ohledu je přitom třeba na základě vývoje posledních desetiletí konstatovat, že nezávislost je garantována u stále většího počtu mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů, takže se místy začíná dovozovat, že nezávislost nabývá povahu obecné zásady mezinárodního práva a proniká do korpusu jeho obyčejových pravidel.⁹⁰ Právě přesná role nezávislosti soudců a její vliv na význam mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů v mezinárodních vztazích byly v posledním desetiletí předmětem intenzivní debaty zejména na druhé straně Atlantiku. Zde část nauky obhajuje tezi, že posun postavení mezinárodního soudce z polohy zmocněnce (mandatáře, angl. agent) států ve sporu – příznačná už pro mezinárodní arbitráž – do polohy nezávislého důvěrníka (angl. trustee), na něhož státy vkládají autoritu k řešení sporu – stále patrnější u nynějších stálých mezinárodních soudů – má za následek neochotu států využívat mezinárodní soudy intenzivněji, a to v tom rozsahu, ve kterém jsou při tomto pojetí postavení členů mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů pro státy rozhodnutí těchto orgánů nepředvídatelná.⁹¹ Proti tomu stojí naopak náhled, že nezávislé soudy jednají jako „důvěrníci, kteří zvyšují důvěryhodnost příslibů, které si vlády navzájem dávají“, přičemž „tím, že tyto přísliby vykládají a identifikují, jaká jednání je porušují, zvyšují nezávislé soudy

ství, k němuž mají podobně jako u Soudního dvora EU přístup jednotlivci a který na základě jejich podání rozhoduje, judikatura tohoto regionálního soudu ale nevedla k vytvoření autonomního právního řádu obdobného tomu, který se pod vlivem Soudního dvora EU zformoval v rámci Evropské unie, viz Alter, K., *An Exceptional Story or Harbinger of the Future?*, In: Whittington, K. E. – Kelemen, R. D. – Almeida, G. A. (editoři): *The Oxford Handbook of Law and Politics*, dílo cit., str. 223

⁹⁰ Malenovský, J.: *L'indépendance des juges internationaux*, In: *Recueil des cours de l'Académie de droit international*, č. 349, Leiden – Boston 2011, str. 26–47

⁹¹ Posner, E. A. – Yoo, J.C.: *Judicial Independence in International Tribunals*, In: *California Law Review*, 2005, č. 1, str. 1–74

pravděpodobnost, že státy dostojí svým závazkům v situacích, v nichž do držování práva generuje krátkodobé politické ztráty, avšak přináší dlouhodobý politický zisk.“⁹² Ač tato vize je v globální perspektivě i dnes dost možná příliš optimistická, lze souhlasit s tím, že nezávislost mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů nemá realisticky příliš mnoho smysluplných alternativ a zůstane faktem soudobého mezinárodního soudnictví,⁹³ a to tím spíše tam, kde přístup k mezinárodnímu soudu či kvazisoudnímu orgánu mají jednotlivci. Každopádně však nelze přehlédnout, že tato nezávislost garantuje členům mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů nezanedbatelný prostor k vlastnímu uvážení a skutečně je v určitém rozsahu⁹⁴ oprošťuje od role pouhého nástroje státu nebo států, který jej jmenoval/y. Nezávislý soudce – což opět není výsada mezinárodních soudů – může a má přitom namnoze své ambice, které mohou znamenat, že hranice toho, kde je místo pro mezinárodní soud či kvazisoudní orgán a kde pro mezinárodní politiku, není soudcem na straně jedné a státy na straně druhé vnímána shodně. V tomto ohledu je možné odkázat třeba na v literatuře s oblibou rozebíraný případ R. Lecourta (1908–2004), dlouholetého předsedy Soudního dvora ES, jehož osobní ambice mohly ovlivnit nejen ochotu formovat Soudní dvůr ES jako silnou a aktivní instituci, ale též koncipovat právo evropské integrace jako autonomní právní systém.⁹⁵

⁹² Helfer, L. R. – Slaughter, A. M.: Why States Create International Tribunals: a Response to Professors Posner and Yoo, dílo cit., str. 932–933

⁹³ Alter, K.: International Courts Are Not Agents! The Perils of the Principal-Agent Approach to Thinking About the Independence of International Courts, In: American Society of International Law Proceedings, 2005, str. 138 – 142

⁹⁴ nikoli absolutně, protože státy mají stále mnoho kanálů, jak mezinárodní soudnictví ovlivňovat, viz k tomu brilantně Alter, K. J.: International Courts Are Not Agents! The Perils of the Principal-Agent Approach to Thinking About the Independence of International Courts, dílo cit., str. 139–141 nebo Helfer, L. R. – Slaughter, A. M.: Why States Create International Tribunals: a Response to Professors Posner and Yoo, dílo cit., str. 945–954

⁹⁵ Alter, K.: The European Court and Legal Integration: An Exceptional Story or Harbinger of the Future?, In: Whittington, K. E. – Kelemen, R. D. – Caldeira, G. A. (editoři): The Oxford Handbook of Law and Politics, dílo cit., str. 213 nebo Vauchez,

Vedle těchto tří faktorů vyplývá ale role mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů v dnešních mezinárodních vztazích, jak už bylo řečeno, i z řady dalších skutečností. Přehlédnout tak nelze ani to, že v průběhu desetiletí se rozšiřovaly funkce, které mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány plní, takže vedle ryze mezinárodněprávní funkce řešení mezinárodních sporů jsou dnes namnoze pověřovány i formálně nesporným dohledem nad dodržováním závazků, které státům plynou z mezinárodního práva, ale také výkonem funkcí kvaziústavních a kvazisprávních soudů, a to zejména v rámci institucionálního práva mezinárodních vládních organizací.⁹⁶ S tím pochopitelně roste i prostor pro jejich ingerenci do mezinárodních vztahů a fungování mezinárodní organizace. V již poněkud sociologické rovině nelze dále nevidět, že tlak na využívání mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů – a tedy na využívání mezinárodního soudnictví státy – vykonávají v mnoha státech vnitrostátní soudy, mezi nimiž a mezinárodními soudy existuje – z mnoha důvodů – solidarita či tzv. „ekologie“.⁹⁷ Kromě toho již v ryze politické rovině, za situace, kdy státy disponují jaderným arzenálem, který závažně odrazuje od řešení sporů otevřenou ozbrojenou silou, jejíž použití by mohlo vyústit v totální konflikt, jsou státy nuceny uchýlovat se k řešení mezinárodních sporů pokojnými prostředky, což má nutně svůj vliv i na využívání soudních prostředků řešení mezinárodních sporů.⁹⁸

A.: The European Themis and its Social Fabric Review, Reflections and New Directions for Studies of the European Court of Justice, In: Vauchez, A. (editor): The Fabric of International Jurisprudence An Interdisciplinary Encounter. EUI Working Paper RSCAS 2012/51, str. 9

⁹⁶ Alter, K.: Delegating to International Courts: Self-binding vs. Other-binding Delegation, dílo cit., str. 68–72; Mackenzie, R. – Romano, C. P. R. – Shany, Y. – Sands, P.: Manual on International Courts and Tribunals, dílo cit., str. XIII - XIV.

⁹⁷ k příkladu Soudního dvora EU a soudů členských států viz např. Vauchez, A.: Conclusion. La magist re de la Cour, In: Mbongo, P. – Vauchez, A. (editoři): Dans la fabrique du droit européen. Sc nes, acteurs et publics de la Cour de justice des Communatés européennes, Bruxelles 2009, str. 243–246

⁹⁸ Srv. k tomu např. McNamara, R. S. – Blight, J. G.: Wilson's Ghost: Reducing the Risk of Conflict, Killing, and Catastrophe in the 21st Century, New York 2001, str. 169–216 nebo Kroenig, M.: Beyond Optimism and Pessimism: The Differential Effects of Nuclear Proliferation, Harvard Kennedy School, Working Paper No. 2009-14, str. 8–10

Tyto prostředky navíc slibují určité přínosy ve smyslu posilování mezinárodní legitimacy a prestiže států, což jsou i v mezinárodních vztazích, jak ukazují nejen konstruktivistické teorie mezinárodních vztahů, důležité prvky, a také umožňují snižovat náklady, které by byly spojeny se silovým řešením mezinárodních sporů.

V souhrnu tak dochází k tomu, že mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány hrají dnes v mezinárodních vztazích roli, která není virtuální, přičemž od roku 1945 a zejména od konce studené války, jak se zdá, intenzita této jejich role vzrůstá. Nejpozději od konce studené války je tedy realita mezinárodních vztahů – prostřednictvím výkladu a aplikace mezinárodního práva mezinárodními soudy a kvazisoudními orgány – těmito orgány skutečně spoluutvářena a lze jim tedy připisovat povahu činitelů mezinárodních vztahů. K judicializaci mezinárodních vztahů tedy dochází, jak to konstatují i ti, kteří mezinárodní vztahy v dlouhodobé perspektivě nejen sledují, ale mají s nimi rovněž hmatatelnou zkušenost.⁹⁹

Na druhé straně se ale nezdá, že by bylo odůvodněné tvrdit, že role mezinárodních soudů v současném mezinárodním systému je stejně všeobjímající, jako je kupříkladu role ústavních soudů v politice a společnosti západních států. Mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány sice nepochybně podobu mezinárodních vztahů ovlivňují, nejsou však zdaleka dominantními hráči – anebo trvale dominantními – hráči, jak někteří naznačují.¹⁰⁰ Roli mezinárodních soudů, jak se jeví v právní rovině, je i dnes třeba konfrontovat s údaji o skutečném využívání mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů, o povaze a struktuře jejich nápadu, jakož i o reálných účincích jejich rozhodnutí.

⁹⁹ Kissinger, H.: *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century*, New York 2002, str. 273

¹⁰⁰ např. Kissinger, H., dílo cit., který varuje před tím, že judicializace mezinárodních vztahů je prosazována do krajností a nese s sebou riziko, že „tyranii vlád nahradí tyranie soudců, jelikož v minulosti diktatura ctnostných vedla často k inkvizici a přímo k lovům na čarodějnice“

Na prvním místě je tak třeba brát v úvahu, že role mezinárodních soudů v mezinárodních vztazích je limitována jejich soudní povahou, která s sebou nese to, že na rozdíl od politických orgánů nemohou vytvářet svou agendu iniciativně samy, nýbrž jejich agenda – a tedy i to, kde a v jakých případech v mezinárodním systému rozhodují – je bytostně závislá na tom, zda a jaké věci jim k rozhodnutí budou předloženy ze strany jiných činitelů mezinárodních vztahů.

Nahlédne-li se v tomto ohledu do statistik proliferujících mezinárodních soudů, je třeba i dvacet let od konce studené války konstatovat, že počet věcí, který je mezinárodním soudům a kvazisoudním orgánům předkládán, není ve skutečnosti kvantitativně tak rozsáhlý, jak se častokrát intuitivně předpokládá.¹⁰¹ Nápadné je to z agendy Mezinárodního soudního dvora, nástupce Stálého soudu mezinárodní spravedlnosti, který po roce 1945 sloužil jako prototyp pro další mezinárodní soudy a který by z mnoha důvodů mohl formálně aspirovat na roli „soudu soudů.“¹⁰² Za více než šest desítek let existence ale nebylo Mezinárodnímu soudnímu dvoru předloženo více než okolo 125 sporů, z toho okolo 40 % teprve po roce 1991, kdy se v návaznosti na konec studené války konstatuje oživení jeho činnosti, avšak současně také vzrůst konkurence mezi ním a jinými mezinárodními soudy. V průběhu uvedených více než šedesáti let Mezinárodní soudní dvůr navíc ve zhruba 26 případech vydával posudek.¹⁰³ Tato čísla ale evidentně nejsou – zejména tváří v tvář počtu mezinárodních krizí za uvedených více než 60 let – ohromující a, jak se uvádí, kontrastují poněkud nečekaně i s údaji o využívání Stálého soudu mezinárodní spravedlnosti, který přitom fungoval v mnohem fragmentarizovanějším mezinárodním společenství s menším dů-

¹⁰¹ kvantitativní přehled o rozhodovací činnosti mezinárodních soudů podává např. Alter, K.: *Delegating to International Courts: Self-binding vs. Other-binding Delegation*, dílo cit., str. 57–60

¹⁰² o jejíž prosazení se také jeho představitelé pokoušejí, viz např. Guillaume, G.: *La CIJ, cour supr me mondiale?*, In: Régis Chemain, R. – Pellet, A. (editoři): *La Charte des Nations-Unies, constitution mondiale?*, Paris 2006, str. 189–193

¹⁰³ srv. <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=2&lang=en>

razem na rule of law.¹⁰⁴ Mezinárodní soudní dvůr tedy mezinárodní právo a systém ovlivňuje – ceněn je zejména jeho přínos pro rozvoj mezinárodního práva v původně „hluchých“ oblastech¹⁰⁵ – rozhodně však ne na každodenní bázi. Ještě zajímavější obraz poskytuje nápad Mezinárodního trestního soudu, jehož zřízení je nikoli neodůvodněně podáváno jako přinejmenším symbolický milník ve vývoji mezinárodního práva a který má ze své podstaty značný potenciál přispívat k judicializaci mezinárodní politiky.¹⁰⁶ Ačkoli tento první stálý mezinárodní trestní soud v historii vstoupil v život rokem 2002, svůj první rozsudek vydal teprve počátkem roku 2012,¹⁰⁷ přičemž se klade otázka, zda bude vůbec využíván,¹⁰⁸ případně, zda nezůstane jen jakýmsi mezinárodním politickým soudem pro Afriku.¹⁰⁹ Skutečně vysoký nápad – a tedy i intenzivní využívání – tak charakterizuje především ty mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány, které mají obligatorní jurisdikci, o které byla řeč výše, a ke kterým mají současně přístup jednotlivci, ať už přímo nebo prostřednictvím vnitrostátních soudů. To je zejména případ obou evropských regionálních soudů, tedy Evropského soudu pro lidská práva a Soudního dvora Evropské unie. Případy před nimi se počítají řádově

¹⁰⁴ ten za dvacet let své existence rozhodoval v cca 27 sporech a vydal okolo posudků, viz Mackenzie, R. – Romano, C. P. R. – Shany, Y. – Sands, P.: *Manual on International Courts and Tribunals*, dílo cit., str. 34–35; ještě kritičtěji viz Posner, E. A. – Yoo, J.C.: *Judicial Independence in International Tribunals*, dílo cit., str. 34–41, byť jejich metodologie je oprávněně předmětem kritiky Helfer, L. R. – Slaughter, A. M.: *Why States Create International Tribunals: a Response to Professors Posner and Yoo*, dílo cit., str. 909 a násl.

¹⁰⁵ Mackenzie, R. – Romano, C. P. R. – Shany, Y. – Sands, P.: *Manual on International Courts and Tribunals*, dílo cit., str. 36

¹⁰⁶ Bussy, F. – Poirmeur, Y.: *La justice politique en mutation*, Paris 2010, str. 186–188

¹⁰⁷ srv. např. Ambos, K.: *The First Judgment of the International Criminal Court (Prosecutor v. Lubanga): A Comprehensive Analysis of the Legal Issues*, In: *International Criminal Law Review*, 2012, č. 2, str. 115–153

¹⁰⁸ Born, G., dílo cit., str. 794

¹⁰⁹ *International Criminal Court Cases in Africa: Status and Policy Issues*, dostupný na <http://www.fas.org/sqp/crs/row/RL34665.pdf>

na desítky tisíc,¹¹⁰ což je proti jiným mezinárodním soudům astronomické číslo.¹¹¹ Řadově nižší, avšak oproti jiným mezinárodním soudům a kvazisoudním orgánům výrazně vyšší počet případů lze dále zaznamenat v rámci kvazisoudních orgánů zřízených na základě univerzálních smluv o ochraně lidských práv.¹¹² Zajímavý je ale i případ Orgánu pro řešení sporů Světové obchodní organizace (WTO), a to tím výrazněji, že na rozdíl od evropských regionálních soudů či kvazisoudních orgánů v mezinárodním právu lidských práv vystupují jako strany v řízení před tímto orgánem primárně státy a mezinárodní vládní organizace, které jsou členem Světové obchodní organizace.¹¹³ Až do vypuknutí světové finanční krize tento nápad navíc vykazoval stoupající tendenci.¹¹⁴ Celkově vzato, jsou tedy případy, kdy dochází k výraznějšímu užívání určitých mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů ze strany států i nestátních činitelů mezinárodních vztahů, je ale i nezanedbatelný počet případů, kdy je míra využívání jiných mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů – a tím přirozeně i jejich role v mezinárodních vztazích – zřetelně omezenější.¹¹⁵

¹¹⁰ Alter, K.: *Delegating to International Courts: Self-binding vs. Other-binding Delegation*, dílo cit., str. 57–60

¹¹¹ Alter, K.: *Delegating to International Courts: Self-binding vs. Other-binding Delegation*, dílo cit., str. 57–60; že to má ale zjevně i své kulturní souvislosti ukazují případy regionálních soudů v jiných částech světa, které jsou konstruovány podle evropských modelů, ale jejichž činnost zůstává proti evropským vzorům silně pozadu, viz k tomu Alter, K., *An Exceptional Story or Harbinger of the Future?*, In: Whittington, K. E. – Kelemen, R. D. – Caldeira, G. A. (editoři): *The Oxford Handbook of Law and Politics*, dílo cit., str. 220–224

¹¹² Alter, K.: *Delegating to International Courts: Self-binding vs. Other-binding Delegation*, dílo cit., str. 57–60

¹¹³ Mackenzie, R. – Romano, C. P. R. – Shany, Y. – Sands, P.: *Manual on International Courts and Tribunals*, dílo cit., str. 72–97

¹¹⁴ Alter, K.: *Delegating to International Courts: Self-binding vs. Other-binding Delegation*, dílo cit., str. 61

¹¹⁵ srv. Posner, E. A. – Yoo, J. C.: *Judicial Independence in International Tribunals*, In: *California Law Review*, 2005, č. 1, *passim* a Helfer, L. R. – Slaughter, A. M.: *Why States Create International Tribunals: a Response to Professors Posner and Yoo*, dílo cit., *passim*

Posuzuje-li se role, jakou mezinárodní soudnictví v dnešních mezinárodních vztazích hraje, je však nezbytné kromě velikosti nápadu mezinárodních soudů – a tedy kvantitativního rozměru činnosti mezinárodního soudnictví – nezbytné analyzovat i věcnou strukturu tohoto nápadu a s tím i kvalitativní rozměr rozhodování mezinárodního soudnictví. Analýza struktury nápadu mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů – jinak řečeno toho, v jakých (a v jak závažných) případech jsou mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány povolávány rozhodovat – přitom vede k celkem jednoznačnému závěru, že i v éře proliferační jsou mezinárodním soudům a kvazisoudním orgánům nejčastěji předkládány spory, které se vztahují k určitým oblastem mezinárodního práva resp. mezinárodních vztahů. V tomto ohledu jde zaprvé o spory, které vyplývají z mezinárodních ekonomických vztahů, ať už jde o univerzální právo mezinárodního obchodu nebo právo regionálních hospodářských integrací.¹¹⁶ Zadruhé mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány výrazně rozhodují ve sporech, které se týkají dodržování univerzálního popř. regionálního mezinárodního práva lidských práv ze strany států.¹¹⁷ Zatřetí, s ohledem na existenci hned několika speciálních mezinárodních a smíšených tribunálů pro mezinárodní zločiny, které v mezinárodním systému působily od 90. let,¹¹⁸ zaujímá určité místo v agendě mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů stíhání vybraných kategorií mezinárodních trestných činů.¹¹⁹ Ačkoli zejména spory týkající se porušení mezinárodního práva lidských práv a ještě výrazněji mezinárodního trestního práva mohou a nepochybně i mají široké politické a sociální implikace, přesto je třeba ve světle nápadu mezinárodních soudů konstatovat, že mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány jsou tedy v souhrnu využívány

¹¹⁶ Alter, K.: *Delegating to International Courts: Self-binding vs. Other-binding Delegation*, dílo cit., str. 61

¹¹⁷ tamtéž

¹¹⁸ Mezinárodní trestní soudy pro bývalou Jugoslávii a Rwandu a dále smíšené soudy pro Sierra Leone, Východní Timor, Kambodžu či Libanon, viz k tomu např. Daillier, P. – Forteau, M. - Pellet, A.: *Droit international public*, dílo cit., str. 808–812

¹¹⁹ Alter, K.: *Delegating to International Courts: Self-binding vs. Other-binding Delegation*, dílo cit., str. 61

k řešení relativně jasně ohraničených kategorií sporů, zatímco spory jiného druhu jsou mezinárodním soudům a kvazisoudním orgánům států předkládány s větší opatrností.¹²⁰ V tomto ohledu nelze zejména přejít skutečnost, že řada podstatných politických sporů, které v posledních desetiletích vstaly, nebyla ve skutečnosti žádnému mezinárodnímu soudu či kvazisoudnímu orgánu předložena, popř. o jejich soudním řešení nebylo dokonce vůbec uvažováno. To jasně platí o sporu o to, zda Irák v rozporu s mezinárodním právem vyvíjí a drží zbraně hromadného ničení, o to, zda Írán svým jaderným programem porušuje své mezinárodněprávní závazky, nebo o to, či územní nároky jsou odůvodněné v územních sporech v Čínském moři.¹²¹ Díváme-li se tedy na roli mezinárodních soudů z hlediska struktury jejich nápadu, nabízí se otázka, zda ve skutečnosti i v dnešním světě via factii neexistuje do jisté míry rozdíl mezi spory právními a spory politickými, u nichž státy – s výjimkou států evropských konfrontovaných se soudy s obligatorní jurisdikcí a s širokým přístupem jednotlivců – nejsou ochotny roli mezinárodního soudu, kvazisoudního orgánu a případně ani mezinárodního arbitra příliš často připustit. Rozlišování mezinárodních sporů na právní a politické sice dnešní nauka na rozdíl od té historické v zásadě odmítá – když poněkud sofisticky zdůrazňuje, že žádný mezinárodní spor není ani výlučně právní, ani výlučně politický¹²² – faktické údaje o fungování mezinárodního soudnictví však naznačují, že politický rozměr sporu určitou roli hraje a i tam, kde jsou politické spory mezinárodním soudům a kvazisoud-

¹²⁰ popř. vedou státy k omezení aktivní legitimize jednotlivců

¹²¹ z velkých mezinárodních krizí posledního desetiletí rezonovala před mezinárodními soudy výrazněji v zásadě pouze kauza Kosova: u MSD (srv. Srbsko a Černá Hora v. 9 členských států NATO, 15. prosinec 2004), ale i ESLP (Bankovič a další v. 17 členských států NATO, 19. prosinec 2001) byly podány žaloby, jejichž smyslem bylo sankcionovat operaci NATO v Jugoslávii z roku 1999, rozhodnutí ale nepadlo, protože oba soudy konstatovaly nepřípustnost žaloby; jde-li o otázku jednostranného vyhlášení nezávislosti Kosova, je příznačné, že věc nebyla MSD předložena jako spor, nýbrž jako žádost o posudek s tím, že výsledný posudek MSD je formulován krajně opatrně

¹²² Daillier, P. – Forteau, M. - Pellet, A.: *Droit international public*, dílo cit., str. 960

ním orgánům předkládány, postupují samy tyto soudy a orgány opatrněji než jinde, jak ukazuje třeba i zkušenost z Evropy, kde jsou přítom mezinárodní vztahy výrazně judicializovány.¹²³

Hledáme-li odpověď na otázku, jak výraznou roli mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány v mezinárodních vztazích hrají, v návaznosti na analýzu věcné struktury nápadu mezinárodního pak nelze ignorovat ještě jeden další podstatný moment. Studuje-li se totiž nápad mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů, je zřejmé, že ochota přijímat pravomoc mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů, jakož i tyto soudy a orgány využívat, není navíc v současném světě rovnoměrná v geografickém resp. geopolitickém smyslu.

Geografická nerovnoměrnost je patrná už z pohledu na mapu mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů. Samotný počet mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů sice není z hlediska judicializace mezinárodních vztahů, jak jsme se snažili nastínit výše, rozhodujícím faktorem, svůj význam ale nepochybně má. V tomto ohledu tedy k judicializaci mezinárodních vztahů nesporně přispívá, přistupují-li k mezinárodním soudům a kvazisoudním orgánům s univerzální jurisdikcí soudy a orgány regionální. Z mapy současného světa je ale zřejmé, že takové regionální soudy a kvazisoudní orgány vznikly a fungují zejména v Evropě a Americe. Poněkud odlišný pohled nabízí už pohled do Afriky, na jejíž půdě sice existuje nemalý počet regionálních soudů, vnucuje se však otázka, na kolik tyto orgány fungují více než na papíře a na kolik jsou s to dostát konfliktům a výzvám, jimž Afrika dlouhodobě čelí.¹²⁴ Zásadně odlišná je pak situace v Asii, kde se tendence k vytváření re-

¹²³ v případe Soudního dvora EU srv. z poslední doby rozhodnutí vztahující se ke statusu Gibraltaru (C-145/04 Španělsko v. Spojené království a Komise, 12. září 2006 a především T-211/04 Vláda Gibraltaru a Spojeného království v. Komise ES, 18. prosinec 2008, proti kterému podán opravný prostředek C-107/09 P Španělsko v. Vláda Gibraltaru a Spojeného království, dosud nerozhodnuto), Kypru (C-420/07 Apostolides v. Orams, 28. duben 2009) nebo právnímu režimu státních návštěv (C-364/10 Maďarsko v. Slovensko, 16. říjen 2012)

¹²⁴ srv. nově např. Romano, C. P.: A Taxonomy of International Rule of Law Institutions, dílo cit., str. 266 a 269

gionálních soudů a kvazisoudních orgánů prosadila jen zcela okrajově.¹²⁵ Míra judicializace tedy v současném světě není jednoznačně shodná. Na tento závěr však ukazuje i analýza údajů o tom, jak státy přijímají pravomoc univerzálních mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů a jak jsou ochotny je využívat. Kromě vlastní geografické distribuce případů před mezinárodními soudy a kvazisoudními orgány je současně zajímavé přihlížet i k tomu, jakou mají státy, které se na ně obracejí, popř. jejichž státní příslušníci se na ně obracejí, geopolitickou váhu, zejména v kolika případech jde o tzv. leader states mezinárodního systému a v kolika o státy jiné.¹²⁶ V tomto ohledu bude platit, že státy jsou globálně ochotnější před mezinárodními soudy a kvazisoudními orgány řešit opět zejména spory z mezinárodních hospodářských vztahů, v nichž se jako se stranami řízení setkáme jak s leader states, tak se státy třetího světa, jak se státy západního civilizačního okruhu, tak se státy asijskými. Dost odlišný obraz ale poskytnou ryze politické spory, jak na to ukazuje typický příklad USA jako supervelmoci současného světa, které jsou přitom s ohledem na své vnitrostátní tradice obecně považovány za průkopníka myšlenky rule of law. Nejen, že USA neratifikovaly mezinárodní smlouvy, na jejichž základě funguje Mezinárodní trestní soud nebo kvazisoudní orgány v mezinárodním právu lidských práv, ale krajně ambivalentní vztah USA měly a mají i k Mezinárodnímu soudnímu dvoru, který je přitom do značné míry dítětem amerického politického myšlení, na což ukazuje nejen na postup USA ve věcech Nikaragua nebo La Grand.¹²⁷ Srovnatelné vzorce však vykazují i jiné velmoci typu Číny nebo Ruska. Výjimkou jsou tak opět tradiční evropské mocnosti, byť ani v kon-

¹²⁵ Romano, C. P.: *A Taxonomy of International Rule of Law Institutions*, dílo cit., str. 276 a tam citovaná bibliografie

¹²⁶ k tomu srv. např. Yee, S.: *Sovereign Equality of States and the Legitimacy of "Leader States"*, In: St. John Macdonald, R. - Johnston, D. M. (editoři): *Towards World Constitutionalism*, Leiden – Boston 2005, str. 736–772

¹²⁷ srv. blíže zejména Murphy, S. D.: *The United States and the International Court of Justice: Coping with Antinomies*, In: Romano, C. (editor): *The Sword and the Scales. The United States and International Courts and Tribunals*, Cambridge 2009, str. 46–111

textu evropských států nedochází ve skutečnosti k využívání mezinárodního soudnictví pro řešení skutečných mezistátních sporů často.¹²⁸ Celkově je tak také zřejmé, že role, kterou mezinárodní soudnictví může v mezinárodních vztazích hrát, je vedle geopolitiky odvozena také od civilizačních, politických a historických tradic, ke kterým se různí činitelé mezinárodních vztahů hlásí. Je jistě pravda, že tyto mimoprávní faktory nejsou z hlediska akceptace mezinárodního soudnictví a jeho role výlučné, jak dokazuje třeba případ WTO,¹²⁹ relevanci jim však lze stěží úplně upírat.

Máme-li tedy veškeré dosavadní úvahu o roli mezinárodních soudů a kvazi-soudních orgánů v dnešním světě shrnout, nelze popírat, že tyto soudy a orgány v mezinárodních vztazích roli hrají, a to v tom rozsahu, ve kterém svou rozhodovací činností ovlivňují způsob, jak ostatní činitelé mezinárodních vztahů vykládají a aplikují mezinárodní právo, přičemž tyto soudy a orgány navíc přispívají k překlenování nejasných či sporných míst, která v platném mezinárodním právu existují. Na druhé straně by však ani v dnešní situaci nebylo adekvátní tvrdit, že judicializace mezinárodních vztahů pokročila natolik, že mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány se staly klíčovými činiteli mezinárodních vztahů, před nimiž se řeší podstatná část sporů, které v mezinárodním společenství existují. Je nepochybně pravda, že zejména na evropském kontinentu se mezinárodní soudnictví – reprezentované především dvěma hlavními regionálními soudy, tedy Evropským soudem pro lidská práva a Soudním dvorem Evropské unie – v současnosti profiluje jako důležitý hráč, jehož judikatura má nesporný vliv na jednání států a jiných činitelů mezinárodních vztahů na evropském kontinentě, a to i při řešení ryze politických otázek resp. sporů.¹³⁰ Tato výrazná role mezinárodního soudnictví v Evropě

¹²⁸ jde-li o Mezinárodní soudní dvůr, z evropských mocností jeho obligatorní jurisdikci přijaly pouze Spojené království a SRN; jde-li o využívání MSD evropskými státy, nechá-li se stranou spor vyplývající z kosovské krize, bylo MSD po roce 2000 MSD evropskými státy lato sensu předloženo cca 5 sporů z nějakých 29, kterými se MSD zabýval

¹²⁹ Helfer, L. R. – Slaughter, A. M.: Why States Create International Tribunals: a Response to Professors Posner and Yoo, dílo cit., str. 919–922

¹³⁰ Bussy, F. – Poirmeur, Y., dílo cit., str. 172–173

však vychází jednak ze specifické soudní architektury obou hlavních regionálních soudů (zejména obligatorní pravomoc kombinovaná širokou aktivní legitimací jednotlivců), která je v širším mezinárodním srovnání stále do jisté míry výjimečná, jednak nelze přehlížet, že akcent na vládu zákona v mezinárodních vztazích – a s ním i na roli soudů při řešení sporů a vládě ve společnosti – má svébytné politické, historické a kulturní souvislosti, o jejichž přesné váze lze debatovat, nelze je však zdaleka popřít. Zejména tyto mimoprávní okolnosti nemusejí být v jiných částech světa dány tak, jako je tomu v dnešní Evropě s její tíživou historickou zkušeností řešení konfliktů za použití síly, což může mít za následek – a podle všeho také má – menší ochotu zřizovat a využívat v rámci mezinárodních vztahů mezinárodní soudy a kvazisoudní orgány. Nahlíží-li se tak na roli mezinárodního soudnictví v globální perspektivě, je tedy obraz role mezinárodního soudnictví poněkud odlišný než ten, který vyplývá z dnešní evropské situace. Mezinárodní soudnictví se v globální perspektivě prozatím výrazněji uplatňuje především v některých oblastech resp. sporech, mezi nimiž dominují spory vyplývající z mezinárodních ekonomických vztahů. Mnohem větší opatrnost existuje k využívání mezinárodního soudnictví v případě zřetelně politických sporů. To sice zčásti prolamují spory o dodržování mezinárodních dokumentů o lidských právech a mezinárodního trestního práva, platí však, že jde zatím stále o dost nové jevy na to, aby bylo možné jejich dlouhodobý vliv na mezinárodní vztahy rezolutněji posoudit. Nelze konečně přehlédnout ani to, že mezinárodní soudnictví nečelilo po roce 1945 globální politické a právní krizi, která by byla srovnatelná s krizí, jež vedla ke vzniku druhé světové války,¹³¹ takže potenciál soudobého mezinárodního soudnictví ve vztahu k ovlivňování povahy mezinárodních vztahů nebyl prověřen zásadním mocenským konfliktem. Nezdá se tedy, že na globální úrovni by bylo odůvodněné hovořit o nadnárodním společenství práva se silnou rolí nadnárodních soudů, jehož existence se nejpozději od 80. let konstatuje pro Evropu.¹³²

¹³¹ a jež byla spojena se zpochybněním role mezinárodního práva, s čímž souviselo, že byla řešena zcela stranou soudních prostředků řešení mezinárodních sporů

¹³² Stein, E.: Lawyers, Judges, and the Making of a Transnational Constitution, In: American Journal of International Law, 1981, č.1, str. 1–27

Ačkoli však mezinárodní soudy nepředstavují ani dnes v globální perspektivě světovou vládu nebo se na světové vládě podílejí jen dílčím způsobem, schopnost ovlivňovat mezinárodní vztahy mají a zejména v případě evropských států je třeba o roli mezinárodních soudů, jejich legitimitě, fungování a rozhodování debatovat. Faktem totiž zůstává, že mezinárodní soudnictví představuje jednu z nemnoha racionálních a alespoň zčásti transparentních alternativ k řešení mezinárodních sporů politickými prostředky, jejichž fungování nemusí být sice vždy nutně určeno intenzitou ozbrojené síly, kterou strany ve sporu disponují, jejich geopolitickou váhou však ano.

b) význam Kučerovy práce z hlediska dnešní debaty

A právě v debatě o mezinárodním soudnictví – která by měla z pochopitelných důvodů probíhat i v českém prostředí – lze i dnes se značným přínosem využít dílo B. Kučery, jak bylo koneckonců už naznačeno v předchozím textu.

To souvisí na prvním místě s tím, že ač dnes stálé mezinárodní soudnictví podle všeho vyrostlo z raných dětských let, ve kterých se nacházelo v časech B. Kučery, tak jako každá instituce v lidské společnosti – a člověk sám – si i mezinárodní soudnictví nese stopy svého dětství, které je vepsáno v jeho základech. To platí už o architektuře mezinárodního soudnictví, která má, jak bylo ukázáno výše, přitom přímý vliv na celkovou roli, kterou mezinárodní soudnictví v mezinárodních vztazích hraje. Tato architektura ve skutečnosti i dnes vychází z řady prvků, které byly vlastní mezinárodnímu soudnictví v časech B. Kučery a které jsou přímým odrazem politických poměrů a koncepcí z časů, kdy mezinárodní soudnictví začalo z říše idejí přecházet do reálného světa. Tyto prvky však mají relevanci i v dnešním světě, a to zejména v tom rozsahu, ve kterém je i v dnešním světě základem mezinárodního právního pořádku shoda projevů vůle států, jejichž suverénní rovnost je nadále postulována. V tomto ohledu tak představuje práce B. Kučery jedinečné východisko k diskuzi o koncepci fungování mezinárodního soudnictví v dnešním světě a zejména o jeho „genetické výbavě.“

Na druhém místě důvodem toho, že si „Základní problémy mezinárodního soudního procesu“ B. Kučery zachovávají nespornou hodnotu i po třech čtvrtích století od svého tištěného vydání a i dnes představují cenný příspěvek do debaty o stálém mezinárodním soudnictví, je skutečnost, že záběr této práce je oproti tomu, co by mohl naznačovat její název, skutečně širší. B. Kučera se totiž v této své práci opravdu nezabývá jen právem mezinárodního soudního procesu stricto sensu, tedy genezí, pojetím a důsledky pravidel, ze kterých vychází a kterými je ovládáno řízení před mezinárodními soudy (ač ani tak by pochopitelně nešlo – zejména z praktického pohledu – o cosi, co by nemělo význam). Práce B. Kučery se k těmto pravidlům pochopitelně vyjadřuje, činí tak ale v mnohem širším kontextu, kdy analyzuje, za jakých okolností se stále mezinárodní soudnictví v mezinárodním systému vůbec konstitovalo a čím je jeho role v právní rovině podmíněna. To znamená, že kromě samotných procesních otázek se Kučerova práce zabývá i postavením resp. hmotněprávními aspekty mezinárodního soudnictví, namnoze však také koncepcí mezinárodního práva v mezinárodních vztazích vůbec. „Základní problémy mezinárodního soudního procesu“ tak nejsou ve skutečnosti zdaleka jen monografií o procesu v mezinárodním soudnictví, nýbrž monografií o mezinárodním soudnictví a mezinárodním právu vůbec.

Co je přitom možné s odstupem tří čtvrtin století z Kučerova výkladu vyzvednout jako nesporně relevantní i z hlediska dnešní debaty o mezinárodním soudnictví a jeho roli? Jen o něco pozornější pohled do textu jasně ukazuje, že je toho podstatně víc, než by se mohlo zdát. Přesněji, v rámci každé z osmi kapitol, do kterých je text „Základních problémů mezinárodního soudního procesu“ rozdělen, lze nalézt fakta i teze, jež mají přímý vztah k řadě otázek, se kterými je konfrontován každý, kdo se zabývá mezinárodním soudnictvím a jeho rolí i v dnešní době „proliferace“ mezinárodních soudů.

Jasný význam pro soudobou debatu o mezinárodním soudnictví mají tak již obě vstupní kapitoly knihy. Jejich hodnota spočívá předně v tom, že obsahují jeden z nejobsáhlejších a nejlépe zdokumentovaných textů o genezi

stálého mezinárodního soudnictví v moderním mezinárodním systému, které jsou v češtině vůbec dostupné. Pravda sice je, že Kučera věnuje pozornost genezi stálého mezinárodního soudnictví teprve v moderním mezinárodním právu, což znamená, že v zásadě pomíjí historické projekty na vytvoření stálého mezinárodního soudnictví, které svými kořeny sahají do doby, kdy se v atmosféře rozpadu představy o jednotném politickém společenství křesťanstva ve vrcholném středověku začal na Západě rodit koncept suverenity států. Omezení časového záběru Kučerovy analýzy je však i z dnešního pohledu legitimní a racionální volbou v tom rozsahu, ve kterém tyto starší návrhy na zřízení stálého mezinárodního soudnictví nepřekročily rovinu úvah a linie vedoucí k prosazení mezinárodního soudnictví v platném mezinárodním právu tak začíná teprve na konci 18. století v souvislosti s návratem mezinárodní arbitráže mezi uznávané prostředky řešení sporů. Za těchto okolností Kučera nejprve zkoumá, za jakých podmínek a v jaké podobě se v mezinárodním systému budovaném na principu suverenity států prosadila mezinárodní arbitráž, tedy zabývá se vlastně jakousi „prehistorií“ dnešního mezinárodního soudnictví. To jej posléze přivádí k podrobné analýze okolností, které od poslední třetiny 19. století vedly nejprve k institucionalizaci mezinárodní arbitráže a posléze ke zrodu stálého mezinárodního soudnictví. Jestliže přitom většina dnešních českých textů o mezinárodním soudnictví začíná výkladem o historii mezinárodního soudnictví – pokud si této historie vůbec všímá – Stálým soudem mezinárodní spravedlnosti, Kučerova práce nejen podrobně mapuje kroky, které vedly ke zřízení tohoto prvního stálého mezinárodního soudu s mezinárodní jurisdikcí, nýbrž zkoumá, jak byla podoba tohoto soudu ve skutečnosti v právní i politické rovině ovlivněna staršími projekty, mezi nimiž dominuje zejména projekt Mezinárodního kořistného soudu a Rozhodčího soudního dvora z druhé haagské konference, jejichž koncepce byla zase zčásti předznamenána staršími politickými a právními debatami (str. 65–87). Kučera také připomíná, že prvním fungujícím stálým mezinárodním soudem nebyl univerzální Stálý soud mezinárodní spravedlnosti, ale Středoamerický soudní dvůr z roku 1907, a tedy regionální mezinárodní soud (str. 76–78). To je nesporně zajímavé při vědomí, že i dnes je zřizování a využívání mezinárodního soudnictví zčásti podmíněno regionálními specifiky. Vyjdeme-li pak

celkově z toho, že statut velké části stálých mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů dneška se v řadě podstatných aspektů inspiroje statutem Mezinárodního soudního dvora, případně se proti nim vymezuje, jak to připomíná mj. Kučerův dnešní český následovník J. Malenovský,¹³³ a je-li současně známo, že tento statut přebírá v řadě ohledů statut Stálého soudu mezinárodní spravedlnosti, je nepochybné, že Kučerův výklad nadále poskytuje klíč k pochopení toho, proč dnešní mezinárodní soudy vypadají v mnoha ohledech právě tak, jak je známe. V tomto ohledu je cenné mj. to, že se Kučera – a to již v rámci první kapitoly – zastavuje u i dnes zcela fundamentálního problému založení pravomoci mezinárodních soudů, která dnes stejně jako v Kučerových časech stále „spočívá na svobodně sjednané mezinárodní smlouvě a pouze o takový souhlas může se opírat mezinárodní soudní řízení“ (str. 1). V návaznosti na to mají význam zejména pasáže, ve kterých se pojednává o tom, odkud se moderní době odvinula debata o obligatorní pravomoci mezinárodních soudů (zejména str. 36–46), a to tím spíše, že, jak bylo ukázáno, představuje tato obligatorní povaha pravomoci jeden z klíčových právních faktorů, které ovlivňují roli mezinárodního soudnictví. Ve světle debaty, která se dnes vede zejména na druhé straně Atlantiku o tom, zda jsou mezinárodní soudci agents nebo trustees států, je však je zajímavý i Kučerův rozbor názorů na povahu samotných mezinárodních soudců a jejich přesný status (str. 47–65).

Mezi faktory, které mají vliv na rozsah a povahu agendy mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů a s tím i na jejich celkovou roli v mezinárodních vztazích, náleží, jak bylo zmíněno výše i to, zda přístup k mezinárodnímu soudu či kvazisoudním orgánům mají vedle států a mezinárodních organizací také jednotlivci. V tomto ohledu je proto i dnes vysoce aktuální třetí kapitola Kučerovy knihy, nazvaná „Strany v mezinárodním soudním procesu.“ Její převážná část je totiž věnována právě možnosti jednotlivce iniciovat rozhodčí řízení a obracet se na stálý mezinárodní soud a jelikož tuto otázku nebylo – a dodnes není – možné posuzovat izolovaně od otázky,

¹³³ srv. Malenovský, J.: L indépendance des juges internationaux, dílo cit., passim

jaké postavení jednotlivce má v mezinárodním právu vůbec a jaký je vztah mezi mezinárodním a vnitrostátním právem, představuje vlastně třetí kapitola velmi zajímavou bilanci vývoje názorů na postavení jednotlivce v mezinárodním právu ve starší právní nauce od E. de Vattel po třicátá léta 20. století (str. 102–132). Ve světle vývoje, který v mezinárodním právu nastupuje po roce 1945, se přitom jako jednoznačně správná ukazuje Kučerova teze, že „ve vývoji práva mezinárodního lze konstatovati různé etapy v utváření se právního postavení jednotlivců“, jinak řečeno, že teze, že tato otázka má jasně evolutivní povahu a širší, mimoprávní souvislosti. Kučera současně se značnou mírou jasnozřivosti předjímá další vývoj mezinárodního práva. Ač s ohledem na stav pozitivního práva ve své době konstatuje, že „není pochyb, že taková mezinárodní norma, již se zakládají pro jednotlivce přímo mezinárodní práva nebo povinnosti, je pouhou výjimkou z pravidla, že mezinárodními subjekty jsou státy“ (str. 116), má Kučera jasně za to, že jednotlivce může být subjektem mezinárodního práva a může tedy mít přístup k mezinárodním soudu či rozhodci, přičemž i dnes má relevanci jeho pozorování, že „otázku, zda jednotlivci mohou býti přímými a tedy bezprostředními adresáty norem práva mezinárodního, nelze řešiti uspokojivě pomocí apriorních teoretických konstrukcí, nýbrž toliko pomocí pozitivního právního řádu“ (str. 115). S odstupem relativně dlouhého času od vydání Kučerova díla mají svou hodnotu i kazuistiky, které ukazují, jak se na konstituování přístupu jednotlivce k mezinárodním rozhodcům a soudcům podílela i mezinárodní praxe první Československé republiky po první světové válce.

Může se zdát, že převážně historický význam má z dnešního pohledu a dnešního stavu mezinárodního soudnictví kapitola čtvrtá věnovaná mezinárodním sporům a jejich klasifikaci. Jejím jádrem je debata o tom, zda mezinárodní soudnictví může řešit jakékoli mezinárodní spory anebo má odůvodnění rozlišovat mezinárodní spory do dvou kategorií, totiž na spory právní a spory politické. V tomto ohledu je třeba přesně konstatovat, že i kdybychom si mysleli, že celá tato debata nemá než historický význam, Kučerův text opět velmi soustavným způsobem rozebírá, jak se pojetí obou kategorií sporů vyvíjelo (str. 137–174) s tím, že z textu plyne, že jak starší nauku, tak starší mezinárodní praxi od 18. století charakterizoval ná-

hled, že politické spory – jejichž chápání se v zásadě ustálilo na tom, že jde o spory, jejichž „těžisko leží mimo oblast práva mezinárodního“ (str. 147) a týkají se životních zájmů států popř. jejich cti – nemohou být uspokojivě mezinárodním soudcem nebo rozhodcem řešeny a byly proto vyjímány z pravomocí soudů a rozhodců (jakkoli na potenciál rozhodců sporu ve vztahu k řešení politických sporů se hledělo přece jen příznivěji v rozsahu, ve kterém byli rozhodci jmenováni stranami sporu). Z toho jasně plyny hranice přezkumu, který stálí mezinárodní soudci nebo rozhodci mohli provádět. Přestože dnešní nauka, jak bylo zmíněno, toto rozlišování mezinárodních sporů nepřijímá a vychází z toho, že mezinárodní soudy a kvazi-soudní orgány mohou řešit jakékoli spory, není to ve světle empirických údajů o využívání mezinárodního soudnictví zcela jednoznačné.

Jako aktuální by ale bylo možné hodnotit i mnohé z otázek, o kterých Kučera pojednává ve zbývajících čtyřech kapitolách své práce, ve kterých se již zaměřuje na ono mezinárodní právo procesní *stricto sensu*. To je nepochybně případ páté kapitoly práce, která je věnována obecným zásadám, na nichž mezinárodní soudní proces funguje a jejichž původ Kučera hledá, jakož i o kapitoly šesté a sedmé, v nichž se Kučera samostatně zabývá pravidly písemné a ústní části řízení před mezinárodním soudem. Jak výslovně zdůrazňují souboré práce o mezinárodním soudnictví, řízení před mezinárodními soudy se vyznačuje řadou rysů shodných natolik, že lze hovořit o obecném mezinárodním procesním právu.¹³⁴ To má opět své důvody, mezi které náleží to, že „základní dokumenty mezinárodních soudů jsou často shodně redigovány“,¹³⁵ že při řešení procesních otázek před mezinárodními soudy se nezřídka odkazuje „na obyčejová pravidla, která se vyvinula v rámci mezinárodní soudní praxe, a na obecné zásady právní, jež jsou ustáleným pramenem soudního řízení“¹³⁶ a v neposlední řadě to, že mezinárodní soudy „plní shodné funkce“,¹³⁷

¹³⁴ srv. Brown, Ch.: *A Common Law of International Adjudication*, Oxford 2007 nebo Santulli, C.: *Droit du contentieux international*, Paris 2005

¹³⁵ Brown, Ch.: *A Common Law of International Adjudication*, dílo cit., str. 226

¹³⁶ Brown, Ch.: *A Common Law of International Adjudication*, dílo cit., str. 229

¹³⁷ Brown, Ch.: *A Common Law of International Adjudication*, dílo cit., str. 230

což vede k přebírání podobných či shodných řešení mj. v procesní rovině. Pravidla mezinárodního soudního řízení, jak se vyvinula do konce 30. let 20. století, tak ve skutečnosti nejsou zdaleka bez vazby k řízení před soudobými mezinárodními soudy. Nabízí se dokonce úvaha, zda to není ještě výraznější než v případě hmotněprávního kontextu mezinárodního soudnictví, na jehož podobu má vliv faktický rámec mezinárodních vztahů, ve kterém mezinárodní soudnictví působí a který je dnes přece jen jiný než před 75 lety. I dnes se tak na příklad ptáme po tom, zda před mezinárodními soudy platí zásada *iura novit curia* nebo zda a jak se před nimi provádějí důkazy. Aktualnost Kučerova výkladu o procesních aspektech mezinárodního soudnictví je zřetelná i v případě závěrečné, osmé kapitoly, která pojednává mj. o prozatímních – dnešní terminologií předběžných – opatřeních v mezinárodním soudnictví. Přestože se dnes pohybujeme ve světě, který je jiný než svět před rokem 1945, je dobře známo, že předběžná opatření a především jejich účinky představují i dnes mimořádně citlivou otázku. Jestliže se tak Kučera s částí nauky své doby kloní spíše k názoru, že předběžná opatření v mezinárodním soudnictví mají pouze relativní právní moc (str. 311), ve světle soudobých problémů, jak je ilustruje zvláště nápadně případ předběžných opatření Mezinárodního soudního dvora ve věci *La Grand*, se opět nezdá, že by historická debata byla v dnešním světě, kde tlak na dodržování mezinárodního práva včetně rozhodnutí mezinárodních soudů a kvazisoudních orgánů vykonávají politické orgány mezinárodních organizací a kde lze operovat institutem mezinárodní odpovědnosti, zcela překonaná a neměla již žádné místo.

Kromě řady konkrétních momentů, ve kterých jsou Kučerovy „Základní problémy mezinárodního soudního procesu“ inspirativní i dnes, je pak z dnešního pohledu zajímavá i Kučerova metodologie a obecnější právní postoje, ze kterých k rozboru právních aspektů mezinárodního soudnictví přistupuje. Kučera se v „Základních problémech mezinárodního soudního procesu“ – jakož i ve svém díle obecně – programově hlásí k normativismu, jde však o normativismus konstruktivní, který je velmi vzdálen představě o formalismu, jež se normativismu dnes namnoze přičítá. Rozebírá-li Kučera právní problémy mezinárodního soudnictví, činí tak sice ve světle platného mezinárodního práva, důsledně však přihlíží ke kontextu, ve kterém se jeho pravidla formovala, což znamená,

že jeho závěry se opírají o historický a teleologický výklad mezinárodního práva. To je přitom i z hlediska přístupů počátku 21. století, které se tak rádo zaklíná interdisciplinarnitou, tedy něčím, co není v právní nauce stále zcela samozřejmé. Kromě toho vcelku impozantní je i z pohledu dneška – který pracuje s elektronickými databázemi právních informací – množství odkazů jak na relevantní prameny mezinárodního práva, tak na zahraniční literaturu, ze kterých Kučera vycházel s jasným vědomím, že mezinárodní soudnictví není možné z podstaty věci posuzovat z izolované pozice jediného státu nebo jediné právní tradice.

O tom, že Kučerův normativismus navíc není zjednodušující karikaturou a je schopen vést k dodnes relevantním závěrům svědčí názorně už Kučerovo úvodní konstatování v předmluvě, že mezinárodní soudní řízení je „specifickou normotvorbou, jejímž účelem je vytvořiti individuální právní normu, stanovící právní povinnosti stran ve sporu“, což Kučeru posléze vede k jednoznačnému závěru, že mezinárodní soudy patří „do skupiny orgánů pravotvorných“, které jsou „stranami ve sporu povolány rozhodnouti jejich spor vytvořením individuální právní normy pro konkrétní případ“ (str. 53). Tento náhled nepochybně prudce kontrastuje s jednoduchou, avšak vžitou představou, že normativismus jako odnož právního pozitivismu odmítá konstitutivní roli soudů. Je však mimořádně především zajímavý v perspektivě soudobé debaty o tom, jakou (nejen) mezinárodní soudy mají hrát a kde jsou hranice pro jejich jednání, případně o tom, zda a na kolik může být legitimní vláda soudců. V tomto ohledu můžeme i dnes nepochybně přisvědčit B. Kučerovi také v tom, že pokoušet se přesně rozhraničit zákonodárnou funkci od funkce soudní je skutečně do značné míry marné (str. 53) a že zvláště v případě mezinárodního soudnictví se obě funkce nezdíleka překrývají, jak na to dříve či později narazí každý, kdo je s mezinárodním soudnictvím přímo konfrontován.

3) Základní problémy mezinárodního procesu a dluh vyrovnání se s vlastní minulostí v českém právním prostředí

Reedici Kučerových „Základních problémů mezinárodního soudního procesu“ lze zatřetí vnímat také jako jisté, byť velmi pozdní vyrovnání dluhu, který česká právnícká obec vůči tomuto dílu a především jejímu autorovi má.

S kvalitou práce – v níž se odrazilo dlouholeté autorovo úsilí – ostře kontrastuje, že je dnes jen nesnadno dostupná, za čímž, jak jsme se snažili ukázat výše, rozhodně nestojí to, že by její obsah ve světle vývoje mezinárodních vztahů a práva ztratil na zajímavosti, nýbrž politické rozhodnutí z doby, která se domnívala, že vyloučením přístupu k určitým myšlenkám zmizí i problémy, které za těmito myšlenkami stojí. Tyto problémy však nezmizely a s tím je na místě rehabilitovat práci, která je nejen pojmenovává, ale nabízí i východiska k jejich řešení, s nimiž lze pracovat i dnes.

Reedici současně diktuje i to, že kdyby byl autor svou monografickou práci v roce 1938 vydal v některém z velkých světových jazyků, je vysoce pravděpodobné, že by dodnes figurovalo v seznamech literatury ve všech vážněji míněných titulech, které se genezí a rolí mezinárodních soudů v mezinárodních vztazích zabývají. Protože se B. Kučera rozhodl pro češtinu – a s tím i pro zpřístupnění debaty o mezinárodním soudnictví české právní i obecné veřejnosti – stal se obětí paradoxu, který se v českém prostředí stává opakovaně. Jeho spoluobčané – jejichž elity si přitom ve všech dobách v rétorické rovině zakládaly na představě o svébytnosti srdce Evropy a o jeho politické a kulturní suverenitě – nechali zásadní práci zapadat prachem. Reedice tak v tomto ohledu vychází vlastně i z přesvědčení, že o právu včetně mezinárodního práva má ještě i v dnešním globalizovaném světě smysl debatovat v češtině, a to už jen proto, že existence malého státu je přímo závislá mj. na podobě mezinárodních vztahů, na pravidlech, která v něm platí, a na způsobech, jimiž jsou tato pravidla prosazována.

V Praze dne 7. října 2013

JUDr. Jan Malíř, PhD.
Ústav státu a práva AV ČR, v.v.i.

Technická poznámka k reedici:

Technické důvody bohužel neumožnily, aby byly „Základní problémy mezinárodního soudního procesu“ Bohumila Kučery do elektronické reedice převedeny přesně v té podobě, v jaké v roce 1938 vyšly. Oproti původní podobě tak čtenář v reeditovaném textu nenalezne kurzívou zdůrazněné výrazy a na některých stránkách nebudou poslední řádky zarovnané do kraje, jak je obvyklé. Věříme ale, že tyto okolnosti čtenáře neodradí, s vědomím, že na zajímavost a relevanci textu nemohou mít vliv.

SBÍRKA

SPISŮ PRÁVNICKÝCH A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH

S podporou Masarykova fondu při Národní radě badatelské

vydávají

Karel Engliš a František Weyr

SV. XCIII.

ZÁKLADNÍ PROBLÉMY
MEZINÁRODNÍHO
SOUDNÍHO PROCESU

N A P S A L

J U D R . B O H U M I L K U Č E R A

soukromý docent Masarykovy university a odborový rada

v ministerstvu zahraničních věcí

Kč 50'—

PRAHA-BRNO

NAKLADATELSTVÍ „ORBIS“ PRAHA XII, FOCHOVA

SBÍRKA
SPISŮ PRÁVNICKÝCH A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH
S podporou Masarykova fondu při Národní radě badatelské
vydávají
KAREL ENGLIŠ A FRANTIŠEK WEYR
SVAZEK XCIII.

ZÁKLADNÍ PROBLÉMY MEZINÁRODNÍHO SOUDNÍHO PROCESU

N A P S A L
JUDr. BOHUMIL KUČERA
soukromý docent Masarykovy university a odborový rada
v ministerstvu zahraničních věcí

P R A H A — B R N O 1938

NAKLADATELSTVÍ ORBIS PRAHA XII., FOCHOVA 62

Svému drahému otci připisuje

SPISOVATEL

PŘEDMLUVA.

Při mezinárodním soudním procesu jde o specifickou normotvorbu, jejímž účelem je vytvořiti individuální právní normu, stanovící právní povinnosti stran ve sporu. Tato má svůj právní základ v produkční neboli základní procesní normě, jež předpisuje, jak se má normotvorba vyvíjeti, kterými orgány a jakými stranami. Mezinárodní soudní proces, jehož základním problémem je věnována tato kniha, není jen ve službách realizace práv států, nýbrž i jejich příslušníků, pokud jejich právní nároky se opírají o mezinárodní delikt žalovaného státu. Právní nároky jednotlivců se dostávají do sféry mezinárodní tím způsobem, že se jich ujme mezinárodně jejich domovský stát.

Tato práce, probírajíc právní základ mezinárodního soudního procesu, mezinárodní soudní organisaci, otázku stran, druhy mezinárodních sporů, jakož i vlastní soudní řízení, je rozvinutím normativní konstrukce mezinárodního soudního procesu, kterou jsem podal ve svém spisu: Mezinárodní rozsudek (Praha — Brno, 1935). Bylo třeba s normativního hlediska zrevidovati dosavadní nauku a opřítí pozitivistické řešení základních procesních problémů jak o rozmanité rozhodčí smlouvy a soudní řády, tak i o bohatou mezinárodní judikaturu, z níž vysvítá, jak se krystalisovaly vůdčí principy dnešního mezinárodního soudního procesu. Mezinárodní judikatura musela dojíti zasloužené pozornosti proto, poněvadž jí mohly jednotlivé mezinárodní soudy v mezích své normativní delegace samy vytvářeti skutečné procesní právní normy. I když státy stojí na stanovisku, že mezinárodní soudy nemají pravomoci stanoviti pro ně nová pravidla právní, přece uplatnily v rámci mezinárodního procesního práva zásadu zcela opačnou.

Stopujeme-li různé vývojové fáze mezinárodního soudního procesu, můžeme zjišťovati, jak proces ten vyrůstal organicky z římského práva a jak se pod vlivem anglosaské praxe dostával na půdu principů, jež ovládají moderní civilní proces. Tím arci nemohly býti s mezinárodního soudního procesu setřeny ty význačné rysy, které mu propůjčují jak strany ve sporu, jimiž jsou zpravidla státy, tak i zvláštní mezinárodní poměry, v nichž dochází k uplatnění soudních metod. Nejvyšší období ve vývoji mezinárodního soudního procesu tvoří Stálý mezinárodní soudní dvůr, který je pevnou a významnou složkou poválečné organisace mezinárodního právního společenství.

Kromě judikatury mezinárodní došla ve spisu nutné pozornosti mezinárodní literatura, pokud se výslovně obírá procesními otázkami. Tato literatura, což sluší zvláště zdůrazniti, má v právní oblasti mezinárodní zásadně jiné postavení než právní literatura ve sféře vnitrostátní. K dílům, pojednávajícím o mezinárodním právu, se obrací mezinárodní soudy samy, aby zjistily věrohodně, co je právem v daném případě, nikoli však proto, aby seznaly spekulace jednotlivých spisovatelů o tom, co by mělo býti právem mezinárodním. Článek 38 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru prohlašuje nauku nejvyšších kvalifikovaných spisovatelů různých států za pomůcku k určení právních pravidel.

Tento spis, stejně jako spis předchozí, vyrostl ze živého styku s mezinárodní praxí, zejména však z blízkého sledování činnosti Stálého mezinárodního soudního dvoru v Haagu. Je výsledkem dlouholeté práce, věnované základním a sporným otázkám práva mezinárodního, a zároveň doplňkem četných studií, jež jsem porůznu uveřejnil v odborných časopisech, abych vyzvedl význam mezinárodního soudního procesu jak pro smírné řešení mezinárodních sporů, tak i pro povolný vývoj práva mezinárodního. Toto právo prožívá dnes akutní krizi, ale lze důvodně očekávat, že po překonání této krise dojde k lepšímu hodnocení práva mezinárodního jakožto objektivního měřítka oprávněných nároků a zájmů jednotlivých členů mezinárodního společenství. V kultu práva mezinárodního a světové spravedlnosti spočívá možnost přirozeného rozvoje velkých i menších států. V těchto směrnicích se také pohybovala zahraniční politika Československé republiky, která se vždy řídila zásadou slavného římského právníka Ulpiana, totiž: „honeste vivere, suum cuique tribuere et alterum non laedere“.

Předávaje tento svůj nový spis československé odborné veřejnosti, pokládám za svou milou povinnost poděkovati vřele panu ministru zahraničních věcí PhDr. Kamilu Kroftovi za jeho vzácné porozumění pro vědecké snahy na poli práva mezinárodního u nás, jímž bylo umožněno, aby tento spis mohl býti vydán u příležitosti XX. výročí trvání Československé republiky.

V Praze dne 3. února 1938.

Dr. Bohumil Kučera.

O B S A H

Předmluva.....	VII
<i>Kapitola prvá</i>	
Základní procesní norma.....	1
<i>Kapitola druhá</i>	
Mezinárodní soudní orgány.....	47
<i>Kapitola třetí</i>	
Strany v mezinárodním soudním procesu.....	101
<i>Kapitola čtvrtá</i>	
Mezinárodní spory a jejich klasifikace.....	136
<i>Kapitola pátá</i>	
Mezinárodní soudní proces a jeho zásady.....	175
<i>Kapitola šestá</i>	
Písemné řízení a procesní podmínky.....	203
<i>Kapitola sedmá</i>	
Ústní řízení a provádění důkazů.....	256
<i>Kapitola osmá</i>	
Prozatímní opatření, žaloba navzájem a intervence.....	300

KAPITOLA PRVÁ.

ZÁKLADNÍ PROCESNÍ NORMA.

I. Mezinárodní soudní řízení není upraveno žádnou vyšší právní mocí, jež by stála nad státy ve sporu, nýbrž četnými autonomními právními normami, jež ve formě mezinárodní smlouvy produkují státy na soudním řízení tom zúčastněné. V tom ohledu přichází k platnosti neodvislost státu, podle níž nemůže žádný stát donutiti druhý stát, aby se dostavil před soud za účelem provedení soudního řízení. Celé mezinárodní soudnictví spočívá na svobodně sjednané mezinárodní smlouvě a pouze o takový souhlas států může se opírat mezinárodní soudní řízení.¹⁾ Procesní právní normy, jež vytvářejí státy smluvní cestou, mají povahu základní procesní normy, pokud se jimi vyvolává v život prostředek, jímž lze řešiti mezinárodní spory mezi státy. Základní procesní norma je základem produkce individuálních právních norem, jimiž se rozsudkem přivádějí mezinárodní spory k právnímu rozhodnutí. Pod rubriku základní procesní normy spadají všechny ty právní normy, jež tvoří předpoklad pro vznik rozsudku.²⁾

Základní procesní norma se může vztahovati k určitému sporu aneb abstraktně k celé řadě možných sporů a podle toho bude činiti rozdíl mezi speciální a generální základní procesní normou.³⁾ Tím se liší základní procesní norma mezinárodní podstatně od obdobné normy vnitrostátní (civilní řád soudní a normy jej doplňující), která je normou generální jak pro počet adresátů, tak i pro počet případů jí předvídaných. Kdežto speciální základní procesní norma se vztahuje ke sporu již vzniklému, předchází generální základní procesní norma spory, které vzniknou teprve v budoucnosti.

Ze speciality základní procesní normy, kterou uzavírají státy ve sporu, plyne, že strany ve sporu jsou identické se smluvními stranami. Jde-li však o generální základní procesní normu, vyskytuje se rovněž

¹⁾ Scott, *Sovereign States and Suits before Arbitral Tribunals and Courts of Justice*. 1925, str. 112.

²⁾ Kučera, *Mezinárodní rozsudek*, 1935, str. 135 a 136. Diena, *Principi di diritto internazionale. Parte prima: Diritto internazionale pubblico*, 2. vydání, 1914, str. 461 a n.; Oppenheim, *International Law. A Treatise II*, 3. vydání, 1921, str. 17.

³⁾ Morelli, *La sentenza internazionale*, 1931, str. 121.

tato shoda, ale pouze tehdy, když smlouva je dvoustranná (bilaterální). Jinak je tomu se smlouvou vícestrannou (multilaterální), kolektivní, kde se počet smluvních stran rozchází s počtem států, které jsou v daném případě ve sporu, neboť zpravidla dochází v rámci kolektivní smlouvy ke sporu mezi dvěma státy.⁴⁾ Může se státi, že k zahájení sporu je třeba, aby státy ve sporu uzavřely zvláštní prováděcí smlouvu, zvanou kompromisem, takže teprve tímto mezinárodním aktem stává se základní procesní norma úplnou, perfektní. Jiná jest arci otázka, zda má vždy dojít k takovéto dodatečné mezinárodní smlouvě. V poválečných typech rozhodčích smluv, jak níže uvidíme, není uzavření kompromisu bezpodmínečně nutné.

Základní procesní norma, ať speciální, ať generální, nazývá se podle římsko-právního vzoru kompromisem (compromissum). Kompromis v tomto nejširším smyslu je právní akt, uzavřený mezi dvěma aneb několika státy podle smluvního práva mezinárodního; jím se státy zavazují, že předloží své spory rozhodnutí jednoho aneb několika rozhodců. Zpravidla se však výraz „kompromis“ vyhrazuje pro případy, v nichž se rozhodci aneb rozhodcům přenechávají k rozhodnutí spory již vzniklé a aktuální, kdežto pojmu kompromisární klausule se užívá pro označení stipulace, jíž se smluvní státy předem zavazují, že podrobí rozhodčímu řízení spory, které v budoucnosti mezi nimi vzniknou.⁵⁾ Vynikající francouzský znalec mezinárodního soudního procesu Mérignhac uvádí, že kompromis je základem mezinárodního rozhodčího řízení, a činí rozdíl mezi kompromisem vlastním a klausulí kompromisární, jak byl právě vyznačen.⁶⁾

Mírové konference, konané r. 1899 a 1907 v Haagu, užily pojmu rozhodčí úmluvy („convention d'arbitrage“) k označení jak vlastního kompromisu, tak i kompromisární stipulace. Článek 39 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907 (původní čl. 17) stanoví toto:

„Rozhodčí úmluva se uzavírá o sporech již vzniklých aneb o sporech, které snad teprve vzniknou.

Tato úmluva může se vztahovati na všechny spory aneb toliko na spory určitého druhu.“

Jak význačný belgický internacionalista Descamps ve své důvodové zprávě ke čl. 17 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 29. července 1899 upozorňuje, neobsahuje článek ten žádného závazku pro mocnosti, avšak určuje užitečným způsobem rozšíření, jehož

⁴⁾ Anzilotti, Corso di diritto internazionale, I, 1923, str. 162.

⁵⁾ Pradier-Fodéré, Traité de droit international public européen et américain suivant les progrès de la science et de la pratique contemporaines, VI, 1894, str. 324 a 325.

⁶⁾ Mérignhac, Traité de droit public international, I, 1905, str. 469 a n.

je schopna rozhodčí úmluva. Při tom ovšem poukazuje k zásadnímu rozdílu mezi vlastním kompromisem a kompromisární stipulací takto:

„Rozhodčí úmluva může být uzavřena po vzniku jednoho aneb několika sporů, aby zajistila jejich právní řešení. To je kompromis ve vlastním slova smyslu.

Rozhodčí úmluva může se týkati i případných sporů, t. j. těch, o nichž lze prostě míti za to, že mohou v budoucnosti vzniknouti. To je kompromisární stipulace.“⁷⁾

Třebaže obě mírové konference tohoto rozdílu nečinily, ujal se obecně rozdíl mezi vlastním kompromisem a kompromisární stipulací (klausulí). Vídeňský profesor Lammasch se snažil tento rozdíl právně prohloubiti tím, že ve svém pozoruhodném článku „Isolierte und institutionelle Schiedsgerichte“⁸⁾ označil rozhodčí úmluvy, jimiž se dosazuje rozhodčí soud pro jednotlivý případ, kdy je lis jam nata, rozhodčími úmluvami izolovanými, rozhodčí pak úmluvy, jež zavádějí rozhodčí soud pro příští spory vůbec, rozhodčími úmluvami institucionálními.

Pokud jde o právní povahu rozhodčích úmluv, byl německý interonacionalista Triepel toho názoru, že rozhodčí úmluva, uzavřená pro jednotlivý případ, je pravou obyčejnou smlouvou, kdežto úmluva, již se zabezpečuje řešení všech příštích sporů mezi stranami cestou rozhodčího výroku, má povahu pravotvorných smluv, poněvadž se jí stanoví právní normy pro příští chování smluvních stran.⁹⁾ Hatschek naproti tomu soudí, že zatím co institucionální rozhodčí soudy mají svůj právní základ pouze v dobrovolném se podrobení, tudíž ve smlouvě, je právním základem obligatorních soudů smlouva pravotvorná (Vereinbarung), t. j. objektivní právní normy.¹⁰⁾ Je právě otázkou, zda lze tu činiti postulovaný rozdíl mezi obyčejnými a pravotvornými smlouvami mezinárodními. Teorie, jež tento rozdíl činí, vychází z předpokladu, že se pravotvornými smlouvami produkují nové právní normy, kdežto smlouvami obyčejnými, t. j. obsahujícími právní jednání, že se blíže upravují právní poměry mezi stranami v mezích platného již práva. Rozdíl takto činěný je rozdílem, jaký se jeví v rámci vnitrostátního právního řádu mezi zákonem a právním jednáním, jež nemá zákonu odporovati. Vzhledem pak k tomu, že státy nejsou pouze povinnostními subjekty, nýbrž i normotvornými, nelze dobře rozlišovati v mezinárodní oblasti mezi smlouvami obyčejnými a pravotvornými. I v těch případech, kdy státy uzavírají mezinárodní

⁷⁾ Scott, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, vyšlo 1920, str. 56 a 57.

⁸⁾ Jahrbuch des öffentlichen Rechts, VI, str. 86 a n., srv. k tomu Schücking-Wehberg, Die Satzung des Völkerbundes, 2. v., 1924, str. 522.

⁹⁾ Triepel, Völkerrecht und Landesrecht, 1899, str. 70.

¹⁰⁾ Hatschek, Völkerrecht, 1923, str. 273.

smlouvu v mezích platného práva, dochází ke konkretisaci vyšších, abstraktnějších právních norem a tím i ke tvorbě norem úplně nových, které nejsou pouhým výkladem aneb obyčejnou aplikací právních norem abstraktních.¹¹⁾ Jestliže se základní procesní normou vytvořuje právní norma o produkci individuálních právních norem ve formě rozsudku, pak nutno viděti v mezinárodní smlouvě, jež předvídá soudní řešení mezinárodních sporů, mezinárodní smlouvu pravotvornou. S tohoto hlediska bude přisvědčiti italskému internacionalistovi Morellimu, když praví, že státy, když uzavírají kompromis, nestanoví materiální normu pro řešení sporu, nýbrž normu instrumentální, na jejímž základě stane se rozhodnutí sporu důsledkem budoucího rozhodčího výroku.¹²⁾ Tomuto zjištění neodporuje nikterak skutečnost, že v rozhodčích smlouvách lze nalézt vedle právních norem povahy formální i takové právní normy, jichž obsahem je materiální právo. V rozhodčích smlouvách není materiální právo nikdy tak převažujícím prvkem, který by mohl setřítí procesuální strukturu právní normy, na níž spočívá mezinárodní soudní proces.¹³⁾

2. Kompromis, který uzavírají státy ve sporu, určuje přesně předmět sporu, při čemž se uvádějí skutkové a právní okolnosti, dále se v něm vymezuje pravomoc rozhodců a stanoví závazek stran, že se podrobí vydanému rozhodčímu výroku. Někdy kompromis udává i zásady, podle nichž má býti spor rozhodnut. Obsah kompromisu velmi podrobně vypočítává švýcarský internacionalista Rivier, když praví:

„Kompromis mezi státy má obsahovati označení sporu a nároků, o něž jde, a jmenování rozhodce aneb rozhodců.

Může obsahovati udání místa a doby, kdy k rozhodčímu řízení dojde a kde bude rozhodčí výrok vydán, jakož i určení řízení, jehož je šetřiti, a zásad, podle nichž má býti spor souzen: zásady práva mezinárodního aneb přirozeného, slušnost, obecné zásady právní aneb docela předeepsati použití zvláštního zákonodárství, jako je Napoleonův kodex; může stanoviti jistá pozitivní pravidla, o nichž se státy ve sporu dohodly.“¹⁴⁾

Je samozřejmě na smluvních stranách, aby daly kompromisu obsah podle povahy poměrů, o jejichž úpravu půjde. Podstatou jeho je však vytvoření prostředku, jak rozhodnouti spor mezi státy. Lammasch se snažil o to, aby obsah kompromisu blíže rozlišil.¹⁵⁾ V tom ohledu činí

¹¹⁾ Správně Romano, Corso di diritto internazionale, 3. v., 1933, str. 40. Kučera, Revise mezinárodních smluv v systému Společnosti národů, Právník LXXV, 1936, str. 239.

¹²⁾ Morelli, La sentenza internazionale, str. 125.

¹³⁾ Paul Kaufmann, Die Fortbildung der internationalen Schiedsgerichtsbarkeit seit dem Weltkrieg besonders durch den Locarno-Pakt, 1927, str. 3 a 4.

¹⁴⁾ Rivier, Principes du Droit des gens, II, 1896, str. 174.

¹⁵⁾ Lammasch, Die Lehre von der Schiedsgerichtsbarkeit in ihrem ganzen Umfange, 1914, str. 97.

rozdíl mezi podstatným a nepodstatným obsahem kompromisu. Podstatným obsahem jeho je vzájemný závazek, vyříditi konkrétní spor a uznati i provésti rozhodčí výrok. Nepodstatným obsahem kompromisu jsou jinaká ujednání stran o modalitách řízení, na př. o způsobu, jak ustanoviti rozhodce, o době, místě, jazyku rozhodčího soudu, o lhůtách, v nichž se mají vyměnit soudní spisy a pod. To vše nepatří podle našeho autora k podstatě vlastního kompromisu a může býti vyhrazeno pro pozdější ujednání.

I. mírová konference se v té příčině omezila na ustanovení čl. 31 úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů, kde se praví toto:

„Mocnosti, jež se uchýlí k rozhodčímu řízení, podepíší zvláštní akt (compromis), jímž jsou přesně určeny předmět sporu, jakož i rozsah pravomoci rozhodců. Tento akt zahrnuje v sobě závazek, že se strany poctivě podvolí rozhodčímu výroku.“

Na II. mírové konferenci byl čl. 31 úplně přepracován. Zdálo se jí užitečným roztřídit ve dvě oddělené skupiny věci, které mají býti pojaty do kompromisu a tvoří jeho podstatný obsah, a věci, jež bylo by žádoucí tam vepsati. Do první skupiny patří: předmět sporu, lhůta pro jmenování rozhodců; forma a lhůty, v nichž se má státi sdělení spisů, protispisů a replik, všech tištěných aneb psaných aktů a všech dokladů obsahujících důkazy, jichž se bylo dovoláváno ve věci; částka, kterou má každá strana složit předem k úhradě výloh. Zbytečným se jevílo uváděti rozsah pravomoci rozhodců. Do druhé skupiny byly zařaděny: způsob jmenování rozhodců, uvedení zvláštních oprávnění, jež bylo by přiznati případně soudu; určení sídla soudu; označení jazyku, jehož bude soud používati a těch, kterých bude možno před ním užívati; ostatní podmínky, na nichž se strany shodnou.¹⁶⁾ Podle toho byl stylisován čl. 52 takto:

„Mocnosti, které se dovolávají rozhodčího soudu, podepíší kompromis, ve kterém budou určeny předmět sporu, lhůta ke jmenování rozhodců, forma, pořadí a lhůty pro oznámení v čl. 63 dotčená, jakož i obnos, který každá strana má složit jako zálohu nákladů.“

Kompromis rovněž ustanoví, bude-li toho třeba, způsob jmenování rozhodců, všechna snad zvláštní práva rozhodčího soudu, jeho sídlo, řeč, které bude užívati, a řeči, kterých bude dovoleno před ním užívati, jakož i vůbec všechny podmínky, o kterých se strany dohodly.“

Jak patrné, je každé takové třídění obsahu kompromisu velmi libovolné a pro právní konstrukci základní procesní normy nerozhodné, neboť rozhodující je toliko projev vůle, směřující k vytvoření zvláštní procesní normy samé, jež propůjčuje rozhodčímu výroku jisté právní účinky (právní moc). Uvedená procesní norma bude teprve tehdy perfektní, když

¹⁶⁾ Scott, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 337.

je nejen stanovena povinnost stran podvoliti se rozhodčímu výroku, nýbrž i když jest určen způsob, jakým mají býti jmenováni rozhodci.¹⁷⁾

Takto se může státi, že se základní procesní norma skládá z řady smluvních aktů, jichž souhrn činí základní procesní normu perfektní, takže soudní řízení může býti uvedeno v pohyb. Tomu tak je v případě rozhodčích smluv, jež předvídají řešení příštích sporů. Takové smlouvy totiž obsahují anticipando závazek stran, že se v daném případě podrobí rozhodčímu řízení. Kompromis je podle toho plněním již založeného závazku. Je však sporno, zda v těch případech je třeba ještě uzavírat zvláštní kompromis, který by prováděl generální aneb obecnou rozhodčí smlouvu. Švýcarský internacionalista Max Huber projevil názor, že generální rozhodčí smlouva obsahuje „abstraktní neboli generální kompromis“, který vedle sebe nepřipouští žádný druhý právo zakládající kompromis. K tomuto generálnímu kompromisu přistupuje v jednotlivém případě, jak to Huber nazývá, „nevlastní kompromis“.¹⁸⁾ Nevlastnímu kompromisu se říká po vzoru britského právníka Barclaye¹⁹⁾ „protocol of submission“. Tímto protokolem je rozuměti protokol, jímž strany blíže určují složení rozhodčího soudu, místo a dobu jeho zasedání, jakož i jiné modality řízení. S tím je ve shodě Lammasch, když uvádí, že v případě institucionálního rozhodčího soudnictví je zcela zbytečno, aby strany ve sporu se zřetelem ke konkrétnímu případu, který je zahrnut do rozhodčí smlouvy, ještě jednou dávaly výraz v II. odst., čl. 31 haagské úmluvy vyjádřenému závazku, že rozsudek rozhodčího soudu uznávají a jej také chtějí provést. Tento závazek je již v rozhodčí smlouvě obsažen, a to pro všechny jí předvídané případy. Kompromis je pouhým plněním existujícího závazku, takže nejde o to, aby byla teprve uzavřena smlouva, nýbrž o procesní úkon.²⁰⁾

Proti této teorii vystoupil italský internacionalista Anzilotti, který vycházejí ze smluvní teorie mezinárodního rozsudku, pokládal původně kompromis za dohodu stran, řešící spor. S tohoto stanoviska dospěl k názoru, že kompromis nemůže nikdy chyběti, i když použití rozhodčího řízení je plněním předem existujícího závazku. Pokud jde o rozdíl mezi kompromisem vlastním a nevlastním, byl Anzilotti toho mínění, že tu rozdíl je; hlavně v tom, že v jednom případě je kompromis plněním již vzniklého závazku a proto odepření jeho uzavření jest aktem nedovoleným.

¹⁷⁾ Shodně Morelli, La sentenza internazionale, str. 126.

¹⁸⁾ Huber, Die Fortbildung des Völkerrechts auf dem Gebiete des Prozess- und Landkriegsrechts durch die II. internationale Friedenskonferenz im Haag 1907, Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart, II, 1908, str. 497.

¹⁹⁾ Problems of international jurisprudence, str. 18 a 26.

²⁰⁾ Lammasch, Die Lehre von der Schiedsgerichtsbarkeit in ihrem ganzen Umfange, str. 98.

Kromě toho může existence předchozí rozhodčí smlouvy, která určila také modalitu rozhodčího řízení, redukovat až k minimu nutný obsah kompromisu, až k pouhému prohlášení vůle, rozřešit spor použitím rozhodčího řízení. To, co nemůže absolutně chybět, je toto prohlášení vůle. I když se předpokládá rozhodčí smlouva, která neobsahuje žádné výhradové klausule — pro kterou bylo by nutno zjišťovat, zda spor patří k těm, jež jsou podrobeny rozhodčímu řízení — a upravuje úplně chod rozhodčího řízení — takže je zbytečným každé zvláštní ustanovení — je jisto, že vůle v ní obsažená, t. j. vůle zavázat se k řešení příštích sporů rozhodčím řízením, nemůže nahrazovat vůli řešit rozhodčím řízením daný spor. Stát může se zavázat, že chce jistou věc, avšak nemůže se zavázat ji chtít, i když ji nebude chtít! Odepření řešit spor rozhodčím řízením bude v takovém případě porušením smlouvy, avšak to nepřekáží tomu, aby tu bylo odepření a aby tím scházela vůle nutná k založení poměru, který jedině může propůjčit právní relevanci výroku rozhodců.²¹⁾

Celá tato argumentace se opírá o smluvní konstrukci mezinárodního rozsudku. Je-li však mezinárodní rozsudek jednostranným právním aktem, který má svou právní individualitu,²²⁾ pak se dohodou stran neřeší spor mezinárodní, nýbrž se jí vytváří právní norma, která je základem rozhodčího řízení i rozhodčího výroku. Jestliže obecná rozhodčí smlouva obsahuje perfektní základní procesní normu, nebude zapotřebí sjednávat zvláštní kompromis. V každém případě nebude tedy třeba zvláštního kompromisu, neboť jeho funkci může dobře plnit předem sjednaná obecná rozhodčí smlouva aneb kompromisární klausule. Stejně nelze přijmouti Lammaschovo tvrzení, jako by v těchto případech byla vůbec vyloučena nutnost zvláštního kompromisu. Otázka potřeby takového kompromisu nedá se řešit generálně, nýbrž od případu k případu podle obsahu obecné rozhodčí smlouvy (kompromisární klausule). V tom směru správně zdůrazňuje Morelli, že sluší vyložit vůli stran. Pro tuto interpretaci má platit kritérium, že vůle k založení instrumentální normy je vždy vyloučena, když se žádá pozdější dohoda aneb vůbec pozdější součinnost stran za tím účelem, aby došlo k soudnímu řízení.²³⁾

3. Kompromis, ať v širším, ať v užším smyslu, je mezinárodní smlouvou a platné jeho uzavření podléhá obecným zásadám o platnosti mezinárodních smluv. V tom ohledu se vyžaduje souhlas smluvních stran, způsobilost se zavazovat a dovolená causa. Projev vůle má být prost donucení, lsti aneb omylu. Kdyby kompromis byl stížen nicotností, byl by nicotným i mezinárodní rozsudek. Nicotnost kompromisu má být uplatněna dříve, než se

²¹⁾ Anzilotti, *Corso di diritto internazionale*, III, 1915, str. 77 a 78.

²²⁾ Kučera, *Mezinárodní rozsudek*, str. 36 a n.

²³⁾ Morelli, *La sentenza internazionale*, str. 136.

stát pustí do řízení. Neučiní-li tak, lze míti za to, že mlčky ratifikoval původně vadný kompromis.²⁴⁾

Co do formy, má býti kompromis uzavřen písemně, ačkoli není předepsána žádná určitá forma. Kompromis mívá zhusta formu mezinárodní smlouvy, někdy formu deklarace, protokolu aneb může k němu dojiti i výměnou not.²⁵⁾

Důležitou je otázka, zda kompromis vyžaduje souhlasu zákonodárných sborů. Jsou-li předmětem sporu otázky, o nichž může státní správa volně disponovati, nebude takového souhlasu zajisté třeba. Mohl-li by však rozhodčí výrok vésti k odstoupení státního území, pak součinnost zákonodárných sborů bude nezbytná. Tak na př. byl kompromis mezi Rakouskem a Uherskem o t. zv. otázce Mořského oka, t. j. o příslušnosti hraničního území v Tatrách, předložen rakouské říšské radě a uherskému říšskému sněmu ke schválení (v Rakousku byl vydán zákon ze dne 25. ledna 1897, č. 32 ř. z. a v Uhersku zák. čl. II: 1897). Lammasch, jenž činí rozdíl mezi izolovanými a institucionálními rozhodčími soudy, je toho názoru, že při institucionálním rozhodčím soudu není kompromis žádnou státní smlouvou, nýbrž prováděcím opatřením. Státy jsou vázány již uzavřením rozhodčí smlouvy, podle níž mají rozhodčí instanci předložití příští své spory. Zvláště tam, kde taková rozhodčí smlouva nevyklučuje ze svého dosahu spory, které byly již příslušnými soudy smluvních států v poslední instanci rozhodnuty, aneb má-li platiti pro výklad a použití smluvních norem, jež mají aplikovati soudy, je třeba souhlasu zákonodárných sborů. V takových případech totiž, jak náš autor má za to, zakládá rozhodčí smlouva instanci, která je vnitrostátnímu právu smluvních států neznáma, a prolamuje i doplňuje soudní organizaci obou států, když zavádí instanci jejich soudům nadřizenou. Jestliže jest institucionální rozhodčí smlouva schválena parlamentem ve formě zákona, pak zvláštní kompromis, který je provedením a použitím smlouvy, nepotřebuje více parlamentního souhlasu.²⁶⁾

Základní vadou této argumentace je ta okolnost, že Lammasch neprávem dovozuje různé právní účinky rozhodčího výroku v případě izolovaného a institucionálního rozhodčího soudnictví. Nedá se přece beze všeho tvrditi, že by státy institucionální rozhodčí smlouvou chtěly vybudo-

²⁴⁾ Kučera, Mezinárodní rozsudek, str. 138.— Správně Rivier, Lehrbuch des Völkerrechts, 1899, str. 368.

²⁵⁾ Ralston, The Law and Procedure of International Tribunals, 1926, str. 5.— O formě kompromisu a mezinárodních smluv vůbec srv. Research in International Law under the auspices of the Faculty of the Harvard Law School, III, 1935, str. 722 a n.

²⁶⁾ Lammasch, Die Lehre von der Schiedsgerichtsbarkeit in ihrem ganzen Umfange, str. 112.

vati z rozhodčího soudu nějakou vyšší instanci, která by rozsudky jednotlivých nejvyšších soudů rušila aneb měnila.²⁷⁾

Podle toho bude otázka, zda rozhodčí smlouvy speciální aneb generální potřebují souhlasu parlamentu, řešiti takto:

Především sluší hleděti k povaze sporu a rozsahu pravomoci rozhodčího soudu. Jde-li o spory právní, které mají býti rozhodnuty podle platného práva, není třeba takové rozhodčí smlouvy předkládati zákonodárným sborům. To platí zejména o rozhodčích stipulacích, jimiž se předvídá rozhodčí řešení mezinárodních sporů, vznikajících z výkladu aneb použití příslušné smlouvy. Nutnost souhlasu zákonodárných sborů bude tudíž posuzovati podle ostatního obsahu smlouvy (na př. smlouvy obchodní) a nikoli podle kompromisární klausule, kterou obsahuje.

Stejných zásad bude použití i vzhledem k samostatným rozhodčím smlouvám, pokud jde právě o spory povahy právní.

Ve příčině sporů, které mají býti rozhodnuty podle slušnosti a nikoli podle přísného práva, bude souhlas parlamentu žádoucí. Rozhodčí smlouva sama arci není takovou, aby z ní plynula ve smyslu § 64, čís. 1, československé ústavní listiny pro stát neb občany jakákoli břemena majetková nebo osobní, nýbrž takovým bude teprve rozhodčí výrok aneb soudní nález. V tom ohledu souhlasíme s Pitamicem, když praví, že při uzavírání rozhodčí smlouvy nelze ještě věděti, jak rozhodčí výrok dopadne, zda bude míti i při nejširší pravomoci rozhodců obsah, který se dotkne parlamentární kompetence. Správnějším proto bude předložiti parlamentu zákony potřebné k provedení rozhodčího výroku a nikoli již rozhodčí smlouvu.²⁸⁾ Pokud se rozhodčí výrok aneb soudní nález dotknou státního území, dá Národní shromáždění Československé republiky svůj souhlas podle § 64, čís. 1, ústavní listiny ve formě ústavního zákona.

Jestliže zákonodárné orgány dají svůj souhlas k obecné rozhodčí smlouvě, jež předvídá uzavření zvláštního kompromisu v případě vzniklého sporu, sluší míti za to, že se tento souhlas vztahuje i k tomuto kompromisu. Takový kompromis sjednává hlava státu.²⁹⁾

4. Isolovaná arbitráž ukázala se velmi užitečným prostředkem k řešení nejen menších, nýbrž i nejzávažnějších sporů mezinárodních.³⁰⁾ Přes to nemohla včas zasáhnouti do rostoucího napětí mezi státy, neboť přicházela

²⁷⁾ Kučera, Mezinárodní rozsudek, str. 116 a 117 — Rozhodnutí nejvyšších vnitrostátních soudních stolic nejsou rušena mezinárodním rozsudkem, který řeší zásadně toliko otázku mezinárodní odpovědnosti žalovaného státu.

²⁸⁾ Pitamic, Die parlamentarische Mitwirkung bei Staatsverträgen in Oesterreich, 1915, str. III.

²⁹⁾ Strupp, Eléments du droit international public, universel, européen et américain, II, 2. v., 1930, str. 379 a 380.

³⁰⁾ Scott, Les Conférences de la paix de La Haye de 1899 et 1907, I, 1927, str. 211.

k platnosti až když se spor stal pro dobré vztahy mezi státy velmi kritickým. Proto byl hledán prostředek, jak přivést mezinárodní spory závčas k právnímu rozhodnutí. Takový pacifikační prostředek byl nalezen v kompromisární klausuli, jež předvídá rozhodčí řešení mezinárodních sporů, k nimž v budoucnu mezi smluvními stranami dojde. Kompromisární klausulí se měla vytvořit organická soudní instituce mezinárodní, která mezinárodnímu právnímu společenství chyběla. Kompromisární klausule může být speciální a týká se jedné aneb více skupin sporů právní povahy aneb generální a zahrnovat všechny nebo skoro všechny spory uvedené povahy mezi státy. Při tom má kompromisární klausule za účel předem upravit řízení, ať pro spory, vznikající z určité smlouvy, ať pro řadu sporů blíže vymezených.

Historický počátek kompromisárních stipulací sahá až k řeckému starověku. Vlastní jejich vývoj pokračuje od středověku, kdy arci jich bylo používáno dosti zřídka, a to mezi státy italskými, Flandry, Švýcarskem aneb Německem. Ve spojenecké smlouvě mezi Janovem a Benátkami z r. 1235 nacházíme tuto kompromisární klausuli:

„Vznikl-li by mezi uvedenými městy spor, který by nemohl být snadno urovnán, bude rozhodnut arbitráží papeže. A bude-li některá ze stran jednati proti smlouvě, souhlasíme s tím, aby lenní pán exkomunikoval město porušující smlouvu.“³¹⁾

Pozornosti si zaslouží i kompromisární klausule, obsažená ve spojenecké smlouvě z r. 1291 mezi švýcarskými kantony Uri, Schwyz a Unterwalden, která zněla takto:

„Jestliže by vznikla nějaká neshoda mezi spojenci, nejrozumnější zasáhnou do sporu cestou rozhodčího řízení, aby urovnali spor tak, jak se jim bude zdát nejvhodnějším, a kdyby jedna aneb druhá ze stran nedbala rozhodčího výroku, prohlásí se ostatní spojenci proti ní.“

Jak o tom informuje švýcarský internacionalista Vattel, vkládali Švýčari do smluv, jež uzavírali mezi sebou aneb s jinými mocnostmi, ustanovení, jímž předem stanovili způsob, jak podrobiti rozhodcům spory, jež nebude možno smírně urovnati.³²⁾

Věčný pak mír, uzavřený r. 1516 mezi švýcarskými kantony a Františkem I, obsahoval tuto klausuli:

„Neshody a spory, jež mohou vzniknouti mezi poddanými královými a obyvateli švýcarských kantonů, budou ukončeny rozsudkem čtyř, povinností dbalých osob, z nichž po dvou jmenuje každá strana; tito rozhodci vyslechnou na označeném místě strany aneb jejich plnomocníky;

³¹⁾ Langlade, De la clause compromissoire et des traités d'arbitrage permanent dans le droit international moderne, 1899.

³²⁾ Langlade, n. u. m., str. 33.

a kdyby byli různého mínění, mohl by žalobce zvoliti v sousedních zemích znalce prohlášeného nestranným, který by se přidružil k rozhodcům za účelem rozhodnutí neshody. Vznikl-li by spor mezi poddaným kantonů a lig a francouzským králem, prozkoumaly by kantony žalobu a shledaly-li by ji odůvodněnou, podporovaly by ji u krále; avšak jestliže by jí král nevyhověl, mohli by žalobci obeslati krále před rozhodce, kteří by byli vzati z řad soudců kraje Coire aneb Valais a vůči stranám nepředpojaté; a co učiní tedy a rozhodnou tito soudci soudním výrokem aneb přátelsky, má míti místa a býti přesně dodrženo bez jakéhokoliv odvolání."³³⁾

Také v moderní době nebylo zprvu kompromisární klausule často používáno. Počátkem XIX. století nastal obrat v Jižní Americe důsledkem spojení nových států ke společnému boji proti Španělsku. Na panamském kongresu, svolaném k podnětu Simona Bolívara r. 1826 do Panamy, došlo dne 15. července 1826 k uzavření smlouvy, nazvané smlouvou unijní, spojeneckou a věčnou federací, která obsahovala generální kompromisární klausuli.³⁴⁾ Tato smlouva nenabyla účinnosti, avšak od té doby docházelo mezi státy Jižní a Střední Ameriky ke smlouvám, které předvídalý řešení sporů mezinárodních rozhodčím řízením. Tak na př. byla dne 12. července 1832 sjednána mezi Perú a Ecuadorem přátelská a spojenecká smlouva,³⁵⁾ jejíž čl. VII. zněl takto:

„Kdyby vznikla nějaká neshoda mezi Ecuadorským státem a republikou Perúvskou, bude použito pro její přátelské urovnání všech smířčích prostředků, jak se podávají z úzkého svazku mezi nimi, a v neočekávaném případě, že by plnomocníci nemohli dospěti v jejich úsilí k takovému urovnání, bude otázka vznesena na jiný stát za účelem rozhodčího řízení.“

V kompromisárních stipulacích předešla Amerika Evropu, kde přílišný ohled na státní suverenitu bránil přejímání rozhodčích závazků do budoucna. Ponenáhlu však pronikalo přesvědčení o významu kompromisárních stipulací pro zachování přátelských vztahů mezi státy. Generální kompromisární klausule byla zprvu omezena na smlouvy s americkými státy. Po prvé se taková klausule dostala do neratifikované smlouvy mezi Belgií a Mexikem ze dne 19. listopadu 1839 (čl. 7).³⁶⁾

Kompromisární klausule přišla ponenáhlu v užívání i mezi evropskými státy, s počátku arci jako klausule speciální, jež byla dávána do smluv obchodních, o vydávání zločinců, úmluv železničních, konsulárních a pod. Nejdříve bylo klausule té použito v rakousko-pruské poštovní smlouvě ze dne 6. dubna 1850.

³³⁾ Mérignac, *Traité théorique et pratique de l'arbitrage international*, 1895, str. 40 a 41.

³⁴⁾ Ralston, *International arbitration from Athens to Locarno*, 1929, str. 142.

³⁵⁾ de Martens, *Nouveau Recueil des traités*, XIII, str. 23.

³⁶⁾ Garcia de la Véga, *Recueil des traités et conventions concernant le Royaume de Belgique*, I, str. 158.

R. 1873 podal Henry Richard v britské dolní sněmovně návrh, jímž doporučoval stipulování rozhodčích závazků. Téhož roku předložil v italské sněmovně Mancini tento významný návrh:

„Sněmovna vyslovuje přání, aby se vláda v jejích stycích s cizinou pokusila učiniti z arbitráže obecně přijatý prostředek, jímž by se přivedly k soudnímu řešení mezinárodní spory o všech otázkách, které se hodí pro rozhodčí řízení; kromě toho aby, když se k tomu naskytne příležitost, navrhla dáti do smluv klausuli, podle níž byly by rozhodčímu řízení předloženy neshody o výklad a použití takových smluv.“

Tento návrh byl přijat dne 24. listopadu 1873 a sloužil za vzor jiným parlamentům, na př. nizozemské druhé sněmovně, která dne 27. listopadu 1874 přijala van Eck-Brediusův návrh v tomto znění:

„Sněmovna vyslovuje přání, aby se vláda v jejím styku s cizinou snažila o to, aby arbitráž byla přijata jako obvyklý prostředek, jímž by byly podle práva rozřešeny všechny mezinárodní spory mezi civilisovanými státy v otázkách, které se hodí pro rozhodčí řešení; a aby, pokud tohoto cíle nebude dosaženo, usilovala při všech vhodných příležitostech, by se do uzavřených smluv dostalo ustanovení, aby pro to způsobilé spory, které by mezi Nizozemskem a státem, s nímž byla smlouva uzavřena, mohly vzniknouti, byly předloženy rozhodnutí rozhodců.“³⁷⁾

Pod vlivem této blahodárné akce jednotlivých zákonodárných sborů došlo k tomu, že se kompromisární klausuli dostalo značného praktického uplatnění, třebaže s počátku hlavně jen v oblasti styků obchodních a finančních. Zvláštní pozornosti zasluhuje Deklarace ze dne 5. července 1894 mezi vládou nizozemskou a portugalskou ve věci prozatímní úpravy obchodních styků, jejíž čl. 7 byl stylisován takto:

„Všechny otázky aneb všechny spory o výklad aneb provedení této deklarace, jakož i o každé jiné otázce, která by mezi státy vznikla, pokud se nedotýká ani jejich neodvislosti, ani jejich autonomie, budou, nemohou-li býti po dobrém urovnány, podrobeny výroku dvou rozhodců, z nichž jeden bude jmenován každou z obou vlád. V případě rozporu v mínění mezi oběma rozhodci určí vlády společnou dohodou třetího, který rozhodne.“

Tato rozhodčí stipulace vykazuje tu zvláštnost, že obsahuje jak speciální, tak i generální kompromisární klausuli. V plenární schůzi I. mírové konference dne 25. července 1899 mohl první portugalský delegát hrabě de Macédo na tuto deklaraci poukázat s tím, že tehdy byly Portugalsko a Nizozemsko jedinými státy, které takovou smlouvu uzavřely a také ji ratifikovaly. Deklarace byla později Portugalskem vypověděna a dne 1. září 1923 přestala platit.

³⁷⁾ Francois, Handboek van het Volkenrecht, II, 1033, str. 189.

I do kolektivních smluv mezinárodních se dostala kompromisární klausule. Stalo se tak především při uzavření vídeňské smlouvy ze dne 21. července 1868, již byla revidována mezinárodní telegrafní smlouva z r. 1865 (čl. 60), pak se dostala do ženevské smlouvy ze dne 9. října 1874 (čl. 16), kterou se vytvořila „Union générale des Postes“, do bruselské smlouvy proti otroctví ze dne 2. července 1890 (čl. 54 a 55) a do bernské úmluvy o dopravě zboží po železnici ze dne 14. října 1890 (čl. 57).

5. Osud každé kompromisární klausule jest úzce spjat s osudem příslušné mezinárodní smlouvy, jejíž je klausule ta součástí, a to vedlo k různým snahám o to, aby se kompromisární klausule sevšeobecnily a osamostatnily ve formě zvláštní rozhodčí smlouvy, již se počalo říkati stálá rozhodčí smlouva (*traité d'arbitrage permanent*), což bylo označením zcela nevhodným. Šlo tu o vlastní rozhodčí smlouvu, jejímž obsahem nebyla žádná jiná ustanovení než stipulace o řešení budoucích sporů mezi stranami cestou rozhodčího řízení. Smlouvám tohoto druhu svědčí lépe pojmenování: obecné rozhodčí smlouvy (*traités généraux d'arbitrage*), neboť se abstraktně vztahují k celé řadě sporů, jež mezi smluvními stranami mohou vzniknouti. Smlouvy tohoto druhu, jak případně uvádí Mérignac, nejsou nic jiného než generální kompromisární klausulí, jež není více zastřena v jiné diplomatické listině, jejímž je příslušenstvím, nýbrž tvoří hlavně a přímo smlouvu samou.³⁸⁾

Nedostatek kompromisárních klausulí spočíval kromě jejich závislosti na jiné smlouvě v tom, že neobsahovaly předpisů o tom, jak se mělo rozhodčí řízení prováděti. Předpisy o složení rozhodčího soudu, o řízení a pod. mohly býti lépe připraveny v době, kdy žádný spor nehrozil, než po vzplanutí sporu. Ve stálé, pokud se týče obecné, rozhodčí smlouvě byl nalezen právě prostředek, jak tyto závady odstraniti a tím se otevřela cesta k nahrazení fakultativní arbitráže arbitráží obligatorní.

Zásluha o takové zdokonalení rozhodčího řízení přísluší pacifistickému hnutí v XIX. století. V té příčině se nejvíce zasloužila především Mezinárodní liga pro mír a svobodu (*Ligue internationale de la Paix et de la Liberté*), založená v Ženevě r. 1867 Garibaldim, Viktorem Hugo, Karlem Lemonnierem a jinými.³⁹⁾ Belgičan Lemonnier předložil valnému shromáždění Ligy dne 8. září 1873 první návrh obecné rozhodčí smlouvy, který odpovídal tomuto programu:

Vyhledávati nejvhodnější praktické prostředky k bezprostřednímu zave-

³⁸⁾ *Traité de droit public international*, I, str. 476; srv. též Diena, *Principi di Diritto Internazionale*, I, str. 464.

³⁹⁾ van der Mandere, *De Vredesbeweging en Hare Geschiedenis*, 1927, str. 75; srv. k tomu nejnověji Frank M. Russell, *Theories of International Relations*, 1936, str. 304 a n.

dení užívání arbitráže mezi národy; zejména vyznačiti procesní pravidla, jichž bylo by šetřiti v podobném případě.

Návrh, který předložil Lemonnier, byl nazván: *Projet d'un Traité d'arbitrage entre la France et l'Angleterre* a čítal 12 článků. Shromáždění Ligy přijalo tuto resoluci:

„Shromáždění prohlašuje, že v nynějším stavu Evropy zdá se mu cesta jednoduchých smluv, uzavíraných mezi dvěma aneb více vládami, jedním z neúčinnějších prostředků, jak zavésti užívání arbitráže mezi národy.“⁴⁰⁾

Dne 1. července 1889 na svém XXIII. kongresu, konaném v Paříži, přijala Mezinárodní liga pro mír a svobodu tuto významnou resoluci: „Shromáždění,

Přihlížejíc k tomu, že ozbrojený klid zbraní, který pouze v Evropě drží ve zbraní aneb v pohotovosti chopiti se zbraně více než 12 milionů lidí, odňatých mírové práci, aby jich bylo použito k válečným akcím, zakládá tak hrozný mezinárodní režim jako je křehký, tak zhoubný jako nejistý;

Hledíc k tomu, že za nynějšího stavu mezinárodních styků není možno ihned uskutečniti vytvoření evropského spolku aneb zřízení Vysokého mezinárodního soudního dvoru;

Se zřetelem k tomu, že uzavření smluv o stálé arbitráži mezi národy, které by nahradily mezi smluvními státy válečný stav aneb ozbrojený klid zbraní právním stavem, bylo by nejvýznamnějším pokrokem, který by byl ještě prakticky uskutečněn cestami míru a mezinárodního odzbrojení, Prohlašuje,

že sjednávání a uzavírání stálých smluv, jimiž by se s předchozí a vzájemnou výhradou plnosti jejich autonomie a jejich suverenity zavázaly dva neb více států, že předloží rozhodcům, jež ustanoví, ve formě označené ve smlouvě, všechny neshody a jakékoli spory, které by mohly mezi těmito státy vzniknouti, jeví se mu nejbezpečnější a nejkratší cestou, jíž by mohly národy dnes dostati se z ozbrojeného klidu zbraní a dospěti k míru a odzbrojení.“⁴¹⁾

První obecnou rozhodčí smlouvu uzavřely v Bogotě dne 3. září 1880 Columbie a Chile, jíž následovaly záhy podobné smlouvy další. Mnohem významnější byla smlouva podepsaná dne 17. dubna 1890 na I. panamerické konferenci ve Washingtoně.⁴²⁾ Tato rozhodčí smlouva se skládá z 19 článků a článkem 1. přijaly Spojené státy americké, republiky středo-

⁴⁰⁾ Sax, *Histoire de l'arbitrage international permanent*, 1903, str. 11.

⁴¹⁾ Sax, *Histoire de l'arbitrage international permanent*, str. 25.

⁴²⁾ de Martens, *Nouveau Recueil général de traités*, 3. ř., VI, str. 114. Kučera, O kodifikaci práva mezinárodního a soukromého práva mezinárodního v Americe, *Časopis pro právní a státní vědu*, XII, 1929, str. 65.

a jihoamerické rozhodčí soudnictví za princip amerického práva mezinárodního pro řešení neshod, rozepří a sporů, které by mohly mezi nimi vzniknouti. Podle čl. 2. měla býti arbitráž obligatorní ve všech sporech, týkajících se sporů o diplomatické aneb konsulární výsady, ve věcech hraničních, územních a náhrady škody, ve sporech o právo plavby a platnost, výklad a provádění smluv. Arbitráž měla býti závaznou i pro jinaké spory, ledaže by šlo o spory uvedené v čl. 4, totiž o spory, které by podle úsudku některého státu ve sporu uváděly v nebezpečí jeho neodvislost. V takovém případě měla býti arbitráž pro tento stát fakultativní, kdežto pro druhou stranu by zůstala obligatorní.⁴³⁾

V Evropě se zatím dala do služeb arbitráže Meziparlamentní konference, založená dne 30. června 1889 v Paříži. Na svém V. zasedání v Haagu se sice neobírala přípravou návrhu mezinárodní rozhodčí smlouvy, zato však tam došlo k jednání o návrhu, který podal Philip Stanhope (Lord Weardale) o zřízení stálého mezinárodního rozhodčího soudu. V zasedání pak budapeštském, konaném v září 1896, přijala Meziparlamentní konference resoluci, jíž vyzvala parlamentní skupiny, aby zkoumaly, zda by se neměla určití lhůta, do níž by každá z těchto skupin měla žádati na příslušných orgánech svého státu, by uzavřel zvláštní aneb obecné rozhodčí smlouvy.⁴⁴⁾

Mnoho nadějí bylo upjato k obecné rozhodčí smlouvě, uzavřené dne 11. ledna 1897 mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými (smlouva Olney-Pauncefoteova). Podle čl. 1. této smlouvy měly býti předmětem rozhodčího řízení všechny sporné otázky, které by mezi nimi vznikly a nemohly býti urovnány diplomaticky. Smlouvou měly býti vyvolány v život dva různé rozhodčí soudy: jeden pro řešení peněžních reklamací a složený ze dvou rozhodců jmenovaných příslušnými vládami a vrchního rozhodce, jež měly ustanoviti společně, nemohly-li by se na něm shodnouti, měl ho jmenovati švédský král; druhý rozhodčí soud měl řešiti územní spory a měl sestávat ze tří členů jmenovaných Nejvyšším soudem Spojených států amerických a ze tří členů vybraných britskou vládou ze Státní rady (Privy council) aneb z Nejvyššího soudního dvoru. Z rozhodčího řízení byly vyňaty pouze spory dotýkající se národní cti.⁴⁵⁾ Smlouva nedosáhla však v americkém senátu předepsané $\frac{2}{3}$ většiny a tím nebyla ratifikována.

Meziparlamentní konference na svém bruselském zasedání v srpnu 1897 vyslovila nad tím své politování a zároveň dala svůj výraz pevně

⁴³⁾ Fauchille, *Traité du droit international public*, I, 3, 1926, str. 605.

⁴⁴⁾ Sax, *Histoire de l'arbitrage international permanent*, str. 26. — O vzniku Meziparlamentní unie, jež se do r. 1897 nazývá Meziparlamentní konferencí, informuje Kučera, *O smírčím řízení v právu mezinárodním, Zahraniční politika*, 1929, str. 191.

⁴⁵⁾ de Martens, *Nouveau Recueil général de traités*, 2. ř., XXVIII, str. 90.

naději, že evropské parlamenty a vlády budou pokračovati v úsilí, uzavíratí rozhodčí smlouvy mezi sebou a americkými státy a že její členové využijí všech vhodných příležitostí, aby podporovali uzavírání obecných rozhodčích smluv.⁴⁶⁾

Také obecná rozhodčí smlouva, kterou dne 23. července 1898 uzavřely Argentina a Itálie, nebyla ratifikována.⁴⁷⁾ Touto smlouvou měly býti předloženy rozhodčímu řízení všechny spory, jakékoli povahy a pro jakoukoli nesnáz, která mohla mezi smluvními státy během trvání smlouvy vzniknouti, a jež nemohly býti urovnány přátelsky přímým vyjednáváním (čl. 1). V každém případě, jak stanovil čl. 2, měly smluvní strany uzavřítí zvláštní úmluvu, aby určily přesný předmět sporu, rozsah pravomoci rozhodců a jakoukoli jinou vhodnou modalitu řízení. V nedostatku takové úmluvy mělo soudu příslušetí právo, podrobně uvéstí na základě vzájemných nároků stran právní a skutkové otázky, které měly býti vyřešeny za účelem rozhodnutí sporu. Pro každý jiný případ měla v nedostatku zvláštní úmluvy platiti pravidla uvedená ve smlouvě.

6. Významný předěl ve vývoji obecných rozhodčích smluv tvoří I. mírová konference, jež se k podnětu ruského cara Mikuláše II. sešla v Haagu dne 18. května 1899, aby studovala problém odzbrojení a způsob, jak zajistiti mír. Okružní nota ruského ministra zahraničních věcí hrab. Muravěva ze dne 12./24. srpna 1898 nemluvila o rozhodčím soudnictví mezinárodním vůbec. Teprve v druhé okružní notě ze dne 30. prosince 1898/11. ledna 1899, jež obsahovala již program konference, se v bodě 8. klade za bod programu:

„Zásadní přijetí užívání dobrých služeb, zprostředkování a fakultativní arbitráže v případech, které se k tomu hodí, za účelem, aby se zabránilo ozbrojeným konfliktům mezi národy; dohoda ohledně způsobu jejich použití a zavedení jednotné praxe v jich používání.“⁴⁸⁾

Mírové konferenci se podařilo splniti uvedený bod programu v neočekávané míře, neboť konference mohla dne 29. července 1899 přijmouti úmluvu o smírném urovnávání mezinárodních sporů (Convention pour le règlement pacifique des conflits internationaux), jejíž IV. hlava jednala o mezinárodním rozhodčím soudnictví. Podle této úmluvy zůstalo rozhodčí soudnictví mezinárodní, pokud zvláštní úmluvy nestanovily jinak, čistě fakultativním. Žádný stát nebyl podle této úmluvy povinen podrobiti se v některém sporu rozhodčímu řízení. Rozhodčí závazek musel býti založen teprve zvláštní úmluvou a mohl býti všeobecným aneb se týkati určitých druhů sporů.

⁴⁶⁾ Sax, Histoire de l'arbitrage international permanent, str. 33 a 34.

⁴⁷⁾ de Martens, Nouveau Recueil général de traités, 2. ř., XXXII, str. 392.

⁴⁸⁾ Scott, Les Conférences de la Paix de La Haye de 1899 et 1907, I, str. 46.

Čl. 19. haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů vyhradily si smluvní mocnosti, že nezávisle na obecných aneb zvláštních smlouvách, které nyní stanoví závazek pro smluvní strany k použití rozhodčího řízení, uzavrou, ať před ratifikací haagské úmluvy, ať později, nové dohody, obecné aneb zvláštní za tím účelem, aby rozšířily arbitráž na všechny případy, o nichž budou míti za to, že mohou jí býti podrobeny.

Tento článek připomíná především obecné a zvláštní dohody, které obsahují již pro smluvní mocnosti závazek, používatí rozhodčího soudnictví k řešení jejich sporů. Za druhé je deklarací, již si smluvní strany vyhrazují uzavíratí nové obecné aneb zvláštní dohody za účelem rozšíření obligatorní arbitráže. Důvodová zpráva Descampsova v tom ohledu uvádí, že nemohlo-li býti docíleno dohody ve věci podstatného rozšíření oblasti obligatorní arbitráže, podrží mocnosti co nejširší volnost, aby uskutečnily svůj úmysl netoliko cestou zvláštních smluv mezi dvěma státy, nýbrž cestou co nejvíce generalisovaných úmluv. Budoucnost zůstává tudíž široce otevřena uskutečnění všech pokroků v té věci.⁴⁹⁾

7. Článek 19. haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů stal se po svém vzniku předmětem rozmanitých kritik, které zejména nadhodily otázku, zda byl článek ten prakticky a teoreticky vůbec nutným.

Výhrada smluv obecných aneb zvláštních mohla se právem zdáti nadbytečnou, poněvadž právo států bylo v daném případě nesporné a samozřejmé, avšak s hlediska politického byl čl. 19. doporučením, aby státy uzavíraly dohody, obsahující závazky k obligatorní arbitráži.⁵⁰⁾ Takového doporučení bylo tehdy zajisté třeba, když se některé státy, hlavně Německo, stavěly nepříznivě k obligatorní arbitráži. Není pochyby, že čl. 19. haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů znamenal veliký krok kupředu a že přispěl k posílení morální hodnoty rozhodčího soudnictví v mezinárodním životě.

Pod jeho zřetelným vlivem došlo počátkem XX. století k mimořádnému rozvoji obecných rozhodčích smluv. V čele tohoto hnutí byla Amerika, jejíž jiho- a středoamerické státy jednak mezi sebou, jednak se Španělskem uzavíraly četné samostatné rozhodčí smlouvy.

Dne 29. ledna 1902 byla v Mexiku na II. panamerické konferenci (1901—1902) podepsána Argentinou, Bolivií, republikou Dominikánskou, Guatemalou, Salvadorem, Mexikem, Paraguayem, Perú a Uruguayem smlouva o obligatorní arbitráži. Čl. 1 této smlouvy stanovil, že budou rozhodnutí rozhodců předloženy všechny spory, které vznikly aneb vzniknou mezi smluvními stranami a které nemohou býti rozřešeny diploma-

⁴⁹⁾ Scott, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 61.

⁵⁰⁾ Scott, Une Cour de Justice Internationale, 1918, str. 178.

tickou cestou, pokud podle výlučného úsudku každé ze zúčastněných mocností uvedené spory se nedotýkají ani jejich neodvislosti ani národní cti. Ve smyslu čl. 2 není neodvislost ani národní čest dotčena ve sporech o diplomatické výsady, hranice, právo k plavbě, platnost, výklad a splnění smluv.⁵¹⁾ Tato smlouva byla ratifikována Salvadorem (28. května 1902), Guatemalou (25. srpna 1902), Uruguayem (31. ledna 1903), Mexikem (17. dubna 1903), Perú (10. října 1903) a Dominikánskou republikou (30. září 1904).

Zmínky zasluhuje smlouva uzavřená dne 28. května 1902 ve věci obligatorní arbitráže mezi Chilem a Argentinou. Smluvní strany se tu zavázaly, že podrobí rozhodčímu řízení všechny spory jakékoli povahy, které by mezi nimi vznikly a které by se nedotýkaly ústavních předpisů jednoho nebo druhého státu. Podle této smlouvy neměly býtí předmětem rozhodčího řízení otázky, které byly již definitivně vyřešeny mezi stranami. V takových případech se mělo rozhodčí řízení omezití výlučně na otázky o platnosti, výkladu a plnění smluv mezi nimi uzavřených.⁵²⁾

Pokud jde o obecné rozhodčí smlouvy, sjednané mezi evropskými mocnostmi, přicházejí v tomto období v úvahu tyto smlouvy:

a) Ze smluv, k nimž došlo v době mezi I. a II. mírovou konferencí haagskou, stala se vzorem ostatním státům rozhodčí smlouva, uzavřená dne 14. října 1903 mezi Francií a Velkou Británií. Závazek uchylovati se k rozhodčímu řízení ve sporech právní povahy jest formulován čl. 1 takto:

„Spory povahy právní aneb týkající se výkladu smluv existujících mezi oběma smluvními stranami, které by mezi nimi vznikly a nemohly býtí urovnány diplomatickou cestou, budou předloženy Stálému rozhodčímu dvoru, zřízenému úmluvou ze dne 29. července 1899 v Haagu, s výhradou, že se nedotýkají ani životních zájmů ani cti obou smluvních států ani zájmů třetích mocností.“⁵³⁾

Smlouvy tohoto druhu, k nimž patří i rozhodčí smlouva ze dne 25. prosince 1903 mezi Francií a Itálií, zaváděly podmíněnou arbitrabilitu, poněvadž byly jimi výslovně vyňaty případy, které neměly býtí podrobeny rozhodčímu řízení.

b) Rozhodčí smlouva uzavřená dne 18. dubna 1905 mezi Itálií a Perú⁵⁴⁾ vyjímá z rozhodčího řízení spory týkající se neodvislosti aneb národní cti, avšak odkazuje před řízení to všechny spory jakékoli povahy, aniž by rozhodčí řízení omezovala na spory právní. V takovém případě jde, jak

⁵¹⁾ Espinola - Dos Reis, A codificação do direito internacional, 1927, str. 48; Cru-chaga, Nociones de derecho internacional, 3. v., I, 1923, str. 567.

⁵²⁾ Cruchaga, Nociones de derecho internacional, I, str. 587.

⁵³⁾ de Martens, Nouveau Recueil général de traités, 2. ř., XXXII, str. 479.

⁵⁴⁾ de Martens, Nouveau Recueil général de traités, 2. ř., XXXIV, str. 320.

to velmi případně charakterisuje Strupp,⁵⁵⁾ o smíšenou arbitrabilitu, t. j. o takovou, při níž jsou jednak omezující klausule, jednak v ní chybí.

c) Konečně již v tomto období se objevují obecné rozhodčí smlouvy s neomezenou arbitrabilitou, v nichž není ani omezení na právní spory, ani výhrada pro spory, které by se dotýkaly cti, neodvislosti a životních zájmů. Sem spadá na př. rozhodčí smlouva uzavřená dne 21. listopadu 1901 mezi Bolívií a Perú.⁵⁶⁾ První smlouva tohoto druhu byla sjednána v Evropě mezi Nizozemskem a Dánskem dne 12. února 1904. Čl. 1 zněl takto:

„Vysoké smluvní strany se zavazují, že předloží Stálému rozhodčímu dvoru všechny své neshody a všechny své spory mezi sebou, které by nemohly být urovnány diplomatickou cestou.“⁵⁷⁾

Takovou obecnou rozhodčí smlouvu uzavřela v této době i Itálie s Dánskem, a to dne 16. prosince 1905.⁵⁸⁾

8. Ze srovnání různých obecných rozhodčích smluv vycházelo najevo, že se mezi nimi projevují podstatné rozdíly. Aby vládám, které byly ochotny uzavíratí obecné rozhodčí smlouvy, byla usnadněna jednání, vypracovala Meziparlamentní unie ve svém londýnském zasedání, konaném r. 1906, t. zv. vzor obecné (stálé) rozhodčí smlouvy, a to na návrh rak. poslance Plenera.⁵⁹⁾ Návrh ten sloužil na II. mírové konferenci v Haagu r. 1907 za podklad k diskusi.

V ruské okružní notě ze dne 24. března / 6. dubna 1906, která se týká svolání II. mírové konference, se uvádí, že je třeba provéstí v úmluvě o smírném urovnávání mezinárodních sporů jistá zlepšení. Na základě posledních arbitráží došli právníci fungující jako rozhodci k názoru, že by měly býtí upraveny některé detailní otázky, takže by tím byla původní úmluva zdokonalena. II. mírová konference provedla revisi ve formě nové úmluvy ze dne 18. října 1907, která arci ve věci obecných rozhodčích smluv setrvala na původním stanovisku. Čl. 19 byl podržen jako čl. 40. Po II. mírové konferenci až do světové války byla uzavřena opět velká řada obecných rozhodčích smluv. Většina jich omezila závaznou arbitráž na spory právní a obsahovala výhrady pro spory týkající se cti, životních zájmů, neodvislosti a zájmů třetích států. Takového druhu byla rozhodčí smlouva Velké Britanie se Spojenými státy americkými ze 4. dubna 1908 a řada dalších smluv, které jménem Spojených států amerických sjednal státní sekretář Root (Root Treaties). Při těchto smlouvách navázal Root na konstrukci smluv, které r. 1904 uzavřel státní sekretář Hay, a americký

⁵⁵⁾ Theorie und Praxis des Völkerrechts, 1925, str. 103.

⁵⁶⁾ de Martens, Nouveau Recueil général de traités, 3. ř., III, str. 47.

⁵⁷⁾ François, Handboek van het Volkenrecht, II, str. 202.

⁵⁸⁾ de Martens, Nouveau Recueil général de traités, 3. ř., II, str. 301.

⁵⁹⁾ van der Mandere, Het Permanente Hof van Internationale Justitie. 1922, str. 137 a n.

senát je schválil.⁶⁰⁾ V rozhodčích pak smlouvách, jež uzavřela Itálie se Španělskem (2. září 1910, čl. 1), s Brazílií (22. září 1911, čl. 1) a s Chilem (8. srpna 1912, čl. 1.), rozšiřuje se rozhodčí závazek na všechny spory, s vyloučením těch, jež se týkají neodvislosti, cti aneb suverenity státu. Ve smlouvě mezi Itálií a Norskem ze dne 4. prosince 1910 se sice stanoví, že každá strana rozhoduje sama o otázce, zda se vzniklý spor dotýká její neodvislosti aneb celistvosti, avšak čl. 4 obsahuje závazek smluvních stran, že se nebudou dovolávati těchto výjimek, když půjde

a) o výklad aneb aplikaci úmluv jakékoli povahy mezi nimi uzavřených;

b) o peněžité reklamace z důvodu náhrady škody, kterou utrpěla některá ze smluvních mocností aneb její příslušníci postupem úřadů druhého státu, když byla v zásadě uznána povinnost k náhradě. Otázka, zda spor je takové povahy, že má být podroben obligatorní arbitráži podle ustanovení čl. 4, bude rovněž předmětem rozhodčího výroku, nebudou-li strany zajedno.⁶¹⁾

Nástupce presidenta Spojených států amerických Roosevelta, William Howard Taft se pokusil o nový typ rozhodčí smlouvy. Jím měl být učiněn přesnější rozdíl mezi spory, které by mohly být podrobeny rozhodčímu řízení, a spory, jež by mu nemohly být podrobeny. Jde tu o rozhodčí smlouvy z r. 1911, které jsou známy pode jménem Taft-Knoxových smluv (the Taft-Knox Treaties). Podle smluv sjednaných dne 3. srpna 1911 s Velkou Británií a Francií měly být podle čl. I. předloženy rozhodčímu soudu všechny spory, k nimž by později mezi smluvními stranami došlo a které nemohly být urovnány diplomatickou cestou, pokud by se týkaly mezinárodních otázek, v nichž vysoké smluvní strany jsou zúčastněny následkem právního nároku (claim of right), uplatňovaného jednou stranou proti druhé na základě smlouvy aneb jinak, a které jsou svou povahou rozsuditelné (justiciable in their nature) vzhledem k tomu, že jsou způsobilé k rozhodnutí aplikací právních zásad aneb slušnosti. Povinnost k arbitráži byla zesílena ustanovením, že v případě sporu o to, zda spor je rozsuditelný podle smlouvy, měla být sporná otázka předložena smíšené komisi (joint high commission) za účelem nestranného rozhodnutí. Toto ustanovení bylo americkým senátem zamítnuto a když senát podal ke smlouvám různé pozměňovací návrhy, odepřel president smlouvy ty ratifikovati.⁶²⁾

9. Nové období ve-vývoji mezinárodní právní organizace bylo zahá-

⁶⁰⁾ Lindsey, *The International Court*, 1931, str. 58, a 59.

⁶¹⁾ Anzilotti, *Corso di diritto internazionale*, III, str. 69.

⁶²⁾ Fenwick, *International Law. Revised edition*, 1934, str. 412; Lindsey, *The International Court*, str. 59 a 60.

jeno po světové válce zřízením Společnosti národů Paktem, tvořícím součást mírové smlouvy versailleské a jiných mírových smluv. Paktem byl vytvořen nový mezinárodní systém, totiž systém mezinárodní solidarity a spolupráce, v němž dodržování mezinárodních závazků bylo zajištěno vyhraněnými procesními formami. President Spojených států amerických Woodrow Wilson, zakladatel tohoto nového systému, věnoval větší pozornost problému řešení sporů politických než právních. Kdežto Pakt o Společnosti národů upravuje podrobně řešení mezinárodních sporů politických ve formě smířčího řízení, věnuje problému závazného rozhodčího aneb soudního řízení, jímž se řeší spory právní, pozornost celkem nepatrnou. Důvod toho je ten, že se mírová konference chtěla postarat o mechanismus, jímž by byly k řešení přivedeny spory politické zvláště nebezpečné pro zachování světového míru.

Pakt o Společnosti národů navázal, pokud jde o rozhodčí smlouvy mezinárodní, na předválečný vývoj, při čemž se sjednávání jak zvláštních kompromisů, tak i obecných rozhodčích smluv nestalo zbytečným, nýbrž Pakt sám takové sjednávání právě předpokládá. V tom ohledu je dojista významné ustanovení čl. 21 Paktu, podle něhož mezinárodní závazky, jako rozhodčí smlouvy a dohody určitých oblastí, jako doktrína Monroeova, které zabezpečují udržování míru, nepokládají se za neslučitelné s kterýmkoli ustanovením Paktu. Místo rozhodčího obligatoria, t. j. závazku uchylovati se k rozhodčímu řízení, došlo v Paktu výrazu alternativní obligatorium, jež je článkem 12 vyjádřeno takto:

„Členové Společnosti jsou zajedno v tom, že vyskytne-li se mezi nimi spor, který by mohl vésti k roztržce, předloží věc buď řízení rozhodčímu neb soudnímu nebo Radě k přezkoumání. Jsou dále zajedno v tom, že se v žádném případě neuchýlí k válce dříve než uplynou tři měsíce od rozsudku rozhodčích neb soudu neb od zprávy Rady.“

Pokud jde o rozhodčí nebo soudní řízení, stanoví čl. 13, odst. I—III, toto:

„Členové Společnosti jsou zajedno v tom, že vyskytne-li se mezi nimi spor, hodící se podle jejich mínění k rozsouzení rozhodčími nebo soudem, a nemůže-li tento spor býti uspokojivě řešen cestou diplomatickou, předloží celou spornou věc rozhodčímu nebo soudnímu řízení.“

Za případy toho druhu, jež se obecně hodí k rozsuzování řízením rozhodčím nebo soudním, prohlašují se spory o výklad některé smlouvy" o všelikých otázkách práva mezinárodního, o tom, je-li dána skutečnost, která jsouc prokázána, by zakládala porušení mezinárodního závazku, neb o rozsah a povahu náhrady, již jest dáti za takové porušení.

Věc bude předložena Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru nebo

jakémukoli soudu, na kterém se strany dohodnou nebo který byl smluven dřívějšími jejich úmluvami."

Těmito ustanoveními byla vyslovena povinnost smluvních států, řešiti své spory mezi sebou buď rozhodčím nebo soudním řízením, buď řízením smírčím, které spočívá ve zkoumání vzniklého sporu Radou Společnosti národů. Stranám je tu tedy ponechána úplná volnost ve volbě procesního prostředku, jímž chtějí určitý spor řešiti. I když Pakt o Společnosti národů nezavedl obligatornost rozhodčího nebo soudního řízení, přece, jak správně poznamenává švýcarský internacionalista Schindler, dává jistou přednost řízení rozhodčímu nebo soudnímu. Tím, že čl. 13 Paktu označuje jisté skupiny sporů za bezpodmínečně rozsuditelné, byl vyznačen konstruktivní rámec, v němž se pohybuje rozhodčí soudnictví od založení Společnosti národů.⁶³⁾ Možnost pak řešiti mezinárodní spory cestou soudních metod byla zesílena čl. 14 Paktu o Společnosti národů, jímž byla Rada pověřena, aby připravila návrh Stálého mezinárodního soudního dvoru. Tento Soudní dvůr se stal osou řady obecných rozhodčích smluv, k nimž po jeho zřízení došlo.

Paktem o Společnosti národů byly vytvořeny nové předpoklady pro vývoj obecných rozhodčích smluv, jimiž bylo postupem doby rozhodčí nebo soudní řízení dále propracovááno. K individuálním rozhodčím smlouvám přikročovaly státy, především státy neutrální a státy menší, jakmile se ukazovalo, že se hned nedospěje ke kolektivní rozhodčí smlouvě. Průkopníkem v nové technice rozhodčích smluv se stalo Švýcarsko, jehož Spolková rada vytyčila nové rysy rozhodčích smluv ve své zprávě, předložené dne 11. prosince 1919 Spolkovému shromáždění.

Ve zprávě té vytyká Spolková rada, že Pakt o Společnosti národů je s hlediska soudní organisace mezinárodní neúplný a nedokonalý. Rozhodčí soudnictví je nepochybně jedním ze dvou procesních prostředků, které zavádí, aby se zajistilo udržení míru. Avšak Pakt neukládá nikterak bezprostřední závazek, uchýlovati se k rozhodčímu řízení. Stát se arci nemůže vyhýbati vyšetřovacímu a smírčímu řízení. Rada a Shromáždění jsou politickými orgány a jejich složení neskýtá všech potřebných záruk nestranného prozkoumání sporu. Zpráva zdůrazňuje zejména nutnost, zavésti naprosto nestranný orgán pro vyšetření a smíření (konciliaci). To se může stát tím, že zúčastněné státy uzavrou zvláštní smlouvy. Švýcarsko má ještě jiný důvod, aby uzavíralo četné rozhodčí smlouvy s co nejširším rozsahem: jsou to ustanovení Paktu o vztazích mezi Společností národů a státy, které by nebyly jejími členy.

Zpráva uvádí zásady, na nichž by měly spočinouti rozhodčí smlouvy.

⁶³⁾ Schindler, Les progrès de l'arbitrage obligatoire depuis la création de La Société des Nations, Recueil des Cours. Académie de droit international, 25 (1928—V), str. 245 a 246.

Hlavní mezery v rozhodčích smlouvách, jež Švýcarsko dosud bylo uzavřelo, jsou tyto: především povinnost použití rozhodčího řízení nebyla v nich stanovena dosti přesně a pak smlouvy ty nepředvíдалy přechodní instanci mezi diplomatickým vyjednáváním a rozhodčím řízením. Na tento moment položila Spolková rada velký důraz.

Pokud jde o podmínky, za nichž by měla býti arbitráž obligatorní, uvádí zpráva toto:

„Zdá se býti spravedlivým, všeobecně předložit v poslední instanci rozhodcům spory, které nemohly býti urovnány diplomatickým vyjednáváním mezi stranami aneb smírčím řízením. Slušelo by se však směti vyhraditi případ, kdy by se jednalo o otázku dotýkající se cti, neodvislosti aneb životních zájmů některé ze stran. Avšak nikoli strany samy, nýbrž rozhodčí soud by rozhodoval o oprávněnosti námitky, kterou může z té výhrady vyvozovati některá ze stran. Aneb aspoň nestranná vyšetřovací komise by měla býti oprávněna podati v každém případě ve věci dobré zdání.“

„Nicméně, jestliže by druhé státy pokládaly to za žádoucí, byli bychom ochotni jíti ještě dále a podrobiti rozhodčímu řízení všechny spory jakékoli povahy, tak na př. jak nám to nabízela r. 1915 Italie. Může se však státi, že právo mezinárodní neposkytuje žádné uspokojivé normy aneb jakéhokoli právního pravidla pro řešení otázek — aneb některých otázek — jež vyvolává spor. Spor může též skutečně dáti v sázku samu existenci aneb neodvislost stran aneb jedné z nich. Rozhodčí smlouvy měly by tudíž předvídati, že v takových případech bude slušnost vyšším principem, jímž se bude rozhodčí soud řídit. Mohlo by se připustiti, že to vyplývá ze samé povahy práva a judikatury. Bylo by nicméně užitečno, říci to výslovně.“⁶⁴⁾

Základním rysem švýcarské techniky rozhodčích smluv bylo podrobiti všechny spory závazně smírčímu řízení, zatím co německý systém volil podle povahy sporu různé řízení a rozhodčímu řízení podroboval pouze spory právní. Kompromisem mezi těmito systémy je dojista rozhodčí a smírčí smlouva, kterou dne 3. prosince uzavřelo Švýcarsko s Německem,⁶⁵⁾ které tehdy nebylo ani ve Společnosti národů ani nebylo vázáno statutem Stálého mezinárodního soudního dvoru. Proto je tato rozhodčí smlouva proti pozdějším rozhodčím smlouvám, jež Švýcarsko uzavřelo, nejobširnější. Rozhodčí smlouva švýcarsko-německá je dílem znamenitých právníků, a to švýcarského internacionalisty Hubera a právního poradce německého zahraničního úřadu Gause. Smlouvou byla při-

⁶⁴⁾ Schindler, Les traités de conciliation et d'arbitrage conclus par la Suisse, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., VI, 1925, str. 826 až 830.

⁶⁵⁾ Traités généraux d'arbitrage communiqués au Bureau International de la Cour permanente d'Arbitrage, III, 1928, str. 31.

znána smírčímu řízení toliko podpůrná funkce, neboť podle čl. 13 měl být spor, který nemohl být podroben rozhodčímu řízení (spor neprávní), vznesen k žádosti některé ze stran na smírčí instanci.⁶⁶⁾

Na žádost jedné ze stran (s jistými výhradami, které v této spojitosti nepřicházejí v úvahu) měly být rozhodčímu řízení podrobeny spory, které čl. 2 definuje ve smyslu čl. 13 Paktu o Společnosti národů. V této smlouvě lze se ještě setkat s výhradou neodvislosti, územní celistvosti aneb jiných nejvyšších životních zájmů (čl. 4). O tom, zda jde o spor povahy právní aneb o výhradu, mělo být rozhodnuto v rozhodčím řízení.

Této smlouvě jsou podobny tyto smlouvy: smírčí smlouva se Švédskem ze dne 2. června 1924, smírčí smlouva s Dánskem ze dne 6. června 1924 a smírčí smlouva s Rakouskem ze dne 11. října 1924. Posléze uvedené smlouvy se omezily na úpravu smírčího řízení, poněvadž Švýcarsko bylo s uvedenými státy vázáno fakultativní klausulí o závazné pravomoci Stálého mezinárodního soudního dvoru.

Druhým typem švýcarských rozhodčích smluv je smírčí a rozhodčí smlouva s Maďarskem ze dne 18. června 1924.⁶⁷⁾ V této smlouvě není smírčí řízení postaveno prostě vedle řízení rozhodčího, nýbrž smírčí řízení předchází vždy řízení rozhodčí. Jde tu o typ, který nejvíce odpovídá systému zastávanému Švýcarskem.⁶⁸⁾ Čl. 10 stanovil pro případ, že by některá ze smluvních stran nepřijala návrhy komisaře aneb se o nich nevypravila ve stanovené lhůtě, že každá ze stran může žádati, aby spor byl podroben rozhodčímu řízení, s výhradou, že spadá do některé kategorie sporů právních. V otázce, zda jde o takový spor, rozhoduje rozhodčí soud. Švýcarský systém byl neúplněji uplatněn ve smlouvě smírčí a o soudním řízení, jež byla dne 20. září 1924 sjednána s Itálií.⁶⁹⁾ Pro případ, že by smírčí řízení ztroskotalo, mělo být vyhledáno řízení soudní, t. j. každá ze stran mohla žádati, jak praví čl. 15, aby spor byl vznesen na Stálý mezinárodní soudní dvůr. V případě, že by Soudní dvůr byl názoru, že nejde o spor právní povahy, měl být rozhodnut *ex aequo et bono*. Nedošlo-li by včas ke kompromisu, mohla by se každá strana obrátiti přímo na Stálý mezinárodní soudní dvůr. V této smlouvě, jakož i ve smlouvě předchozí se abstrahuje od výhrad neodvislosti, územní celistvosti a jinakých životních zájmů.⁷⁰⁾

⁶⁶⁾ Thieme, *Die Fortbildung der internationalen Schiedsgerichtsbarkeit seit dem Welt-krieg*, 1927, str. 53.

⁶⁷⁾ *Traités généraux d'Arbitrage*, III, str. 48.

⁶⁸⁾ Schindler, *Les traités de conciliation et d'arbitrage conclus par la Suisse*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., VI, str. 833.

⁶⁹⁾ *Traités généraux d'arbitrage*, III, str. 59.

⁷⁰⁾ Diena, *Le traité de conciliation et de règlement judiciaire entre l'Italie et la Suisse*. *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., VI, 1925, str. 1 a n. — Cereti, *La tutela giuridica degli interessi internazionali*, 1929, str. 78 a n.

10. Také jiné státy se připojily k rostoucímu hnutí ve prospěch obecných rozhodčích smluv. Mezi těmito státy vyniklo zejména Polsko, které začlo budovat svůj rozhodčí systém rozhodčí smlouvou sjednanou dne 13. listopadu 1923 s Rakouskem.⁷¹⁾ Smlouva ta představuje předválečný typ rozhodčích smluv. Rozhodčímu řízení měly býti podrobeny podle čl. 1 veškeré spory, týkající se těchto otázek:

a) neshod o aplikaci aneb výklad jakékoliv úmluvy již uzavřené aneb úmluvy, k níž mezi stranami dojde;

b) neshod ve věci peněžitých reklamací, jež předloží některá ze smluvních stran z titulu škod, byla-li stranami uznána zásada odškodnění.

Ustanovení tohoto článku se však netýkalo úmluv, na nichž braly účast třetí mocnosti aneb k nimž přistoupily.

• Mělo-li dojít k rozhodčímu řízení, měly strany uzavřítí nejpozději do 3 měsíců zvláštní kompromis o předmětu sporu, jakož i o modalitách řízení. V nedostatku opačných kompromisárních klausulí měly se co do jmenování rozhodců a řízení podvoliti ustanovením haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907.

Tato rozhodčí smlouva byla zrušena smírčí a rozhodčí smlouvou ze dne 16. dubna 1926.⁷²⁾

Druhou skupinu smluv, sjednaných Polskem, tvoří smírčí a rozhodčí smlouvy, které jsou polským oblíbeným typem.⁷³⁾ Sem patří především smírčí a rozhodčí úmluva mezi Polskem, Estonskem, Finskem a Lotyšskem ze dne 17. ledna 1925,⁷⁴⁾ která je téměř totožnou se smlouvou uzavřenou se Švýcarskem.

Smírčí a rozhodčí úmluva s baltickými státy, navazujíc na vůdčí zásady Paktu o Společnosti národů, jak byly rozvinuty Ženevským protokolem ze dne 2. října 1924, podrobuje řízení smírčímu aneb rozhodčímu všechny spory, které by mezi smluvními stranami vznikly a nemohly býti urovnány diplomatickou cestou v přiměřené lhůtě. Tento závazek se arci nevztahuje ani k otázkám, jež vzhledem k své právní povaze podléhají výlučně vnitřnímu zákonodárství některé strany ve sporu, ani ke sporům o územní statut smluvních stran (čl. II). Veškeré spory budou předmětem smírčího řízení, ledaže by se strany dohodly, že spor předloží rozhodčímu soudu aneb nepřijmou-li strany ve sporu zprávu smírčí komise. Má-li dojít k rozhodčímu řízení, uzavrou strany ve sporu nejdéle do 3 měsíců zvláštní kompromis o předmětu sporu, jakož i o modalitách řízení. Není-li opačných kompromisárních klausulí, budou se řídití ve příčině rozhodčího řízení

⁷¹⁾ Traités généraux d'arbitrage, III, str. 45.

⁷²⁾ Traités généraux d'arbitrage, III, str. 124.

⁷³⁾ Makowski, La conciliation, l'arbitrage et le règlement judiciaire d'après les traités récents de la Pologne, Revue générale de droit international public, XXXIV, 1927, str. 305.

⁷⁴⁾ Traités généraux d'arbitrage, III, str. 66.

ustanoveními haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907 včetně čl. 53 a 54 (o t. zv. nuceném kompromisu), přihlížejíce ke čl. 83 (výhrada revise řízení). Strany si však vyhradily možnost, vznésti společnou dohodou spor na Stálý mezinárodní soudní dvůr (čl. V).

Do této skupiny smírčích a rozhodčích smluv přináleží i smlouva 0 smírčím a rozhodčím řízení, kterou dne 23. dubna 1925 uzavřelo Polsko s Československou republikou (č. 175/1926 Sb. z. a n.). Rovněž touto smlouvou se strany zavázaly, že podrobí smírčímu nebo rozhodčímu řízení všechny neshody, které by se mezi nimi snad vyskytly a kterých by nebylo lze vyřídit cestou diplomatickou do přiměřené lhůty. Tato smlouva se netýká neshod, pro jejichž rozřešení jest anebo bude předepsáno zvláštní řízení jinými smlouvami mezi smluvními stranami. Přes to nic nebrání smluvním stranám, aby i při těchto neshodách neužily smírčího řízení, zavedeného touto smlouvou. Ustanovení smlouvy té se nevztahují mimo to na otázky, které se dotýkají územního statutu smluvních stran. Každá neshoda, která se hodí k tomu, aby se vyřídila způsobem výše vyznačeným, bude podrobena řízení smírčímu, pokud se strany nedohodnou, že ji podrobí přímo řízení rozhodčímu. Jestliže by smírčí řízení nemělo výsledku, bude neshoda podrobena řízení rozhodčímu, požádá-li o to jedna ze stran (čl. 1). I když je tu rozhodčí řízení obligatorní, nesluší se domnívati, že k němu dojde v případě nezdaru smírčího řízení ipso facto. Závazná povaha rozhodčího řízení má zde pouze za následek, že k němu dojde na žádost jedné ze stran, takže druhá strana ve sporu je nucena žádosti té vyhověti.⁷⁵⁾ Podle čl. 16 má dojíti mezi stranami do 3 měsíců k zvláštnímu kompromisu, jímž jest určiti přesně předmět neshody, způsob řízení a zvláštní pravomoc rozhodčího soudu; nebude-li jinakých kompromisárních klausulí, podrobí se strany ve všem, co se týká rozhodčího řízení, ustanovení haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907. Strany se mohou přes tato ustanovení smlouvy obrátiti společnou dohodou na Stálý mezinárodní soudní dvůr (čl. 17).

11. Vývoji rozhodčích smluv počala věnovati zvýšenou pozornost i Společnost národů, která se dostala k problému arbitráže v mezinárodním společenství v souvislosti s řešením otázky snížení zbrojení a bezpečnosti s hlediska čl. 8 Paktu. Když se totiž začalo v rámci Společnosti národů jednati o rozřešení problému snížení zbrojení, bylo sice dáváno jednomyslně najevo, že státy jsou ochotny odzbrojiti, ale při tom bylo poukazováno k tomu, že je třeba postarati se nejdříve o bezpečnost států trvalou organisací míru. Tato organisace byla spatřována v rozšíření rozhodčího soud-

⁷⁵⁾ Makowski, La conciliation, l'arbitrage et le règlement judiciaire d'après les traités récents de la Pologne, Revue générale de droit international public, XXXIV, str. 297.

nictví, jehož zdokonalení i po Paktu o Společnosti národů stalo se problémem vysoce akutním. Byl proto učiněn pokus zajistiti bezpečnost státu vypracováním zvláštní úmluvy, jež by doplnila příslušná ustanovení Paktu. A tak z prací V. Shromáždění Společnosti národů vyšel Ženevský protokol o smírném urovnávání mezinárodních sporů.⁷⁶⁾ Tento protokol snažil se podstatně zdokonaliti smírné prostředky, avšak nebyl státy ratifikován. Přes to jeho zásady vykonávaly pronikavý vliv na rozvoj rozhodčího soudnictví. Když Ženevský protokol padl, zdálo se, že hned nedojde k pokusu upravit generálně smírné vyřizování mezinárodních sporů. Pro to svědčila resoluce, přijatá VI. Shromážděním Společnosti národů, která vyhrazujíc si otázku, zda je vhodné zařaditi do nové generální úmluvy ustanovení týkající se obligatorní arbitráže a obsažená v Protokolu o smírném urovnávání mezinárodních sporů, upozornila státy na výhody, které by pro jejich bezpečnost mohlo míti sjednávání zvláštních úmluv o rozhodčím nebo soudním řízení.⁷⁷⁾

Z těchto úmluv, jež přejala význačné rysy Protokolu, staly se nejvýznamnějšími smlouvy parafované dne 16. října v Locarnu a podepsané v Londýně dne 1. prosince 1925. Jde tu o rozhodčí smlouvy Německa s Francií, Belgií, Polskem a Československem. I když se v nich plně uskutečňuje německý systém rozhodčích smluv,⁷⁸⁾ jehož jsme se již shora dotkli, nelze popírati, že na jejich strukturu působily jak ustanovení Paktu o Společnosti národů, tak i zásady Ženevského protokolu.

Ve smlouvách tohoto druhu, jež jsou smlouvami rozhodčími a smírčími, jsou řízení rozhodčí a smírčí postavena paralelně vedle sebe. Spory kvalifikované jako právní jsou podrobeny řízení rozhodčímu, kdežto spory jinaké řízení smírčímu.

Rozhodčí a smírčí smlouvy locarnské jsou zasazeny do rámce locarnského díla, jehož jádrem je t. zv. Rýnský pakt,⁷⁹⁾ mající zaručovati udržení územního státu quo, pokud jde o hranici německo-belgickou a německo-francouzskou a nedotknutelnost těchto hranic, jak byly stanoveny mírovou smlouvou versailleskou, pokud se týče akty ji provádějícími. Velmi cenným byl závazek smluvních stran (čl. 3), že budou smírně řešiti všechny otázky jakéhokoli druhu, které by mezi nimi vznikly a nemohly býti urovnány řádnou diplomatickou cestou. Všechny otázky, v nichž by byly vzájemně ve sporu o nějaké právo, měly býti podrobeny soudcům, jinaké pak otázky

⁷⁶⁾ Dokument Společnosti národů: C. 582. M. 199. 1924. IX.

⁷⁷⁾ Kučera, Generální akt o pokojném vyřizování mezinárodních sporů, Zahraniční politika, 1930, str. 754 a 755.

⁷⁸⁾ Strupp, Die Verträge von Locarno, Revue de droit international, de sciences diplomatiques, politiques et sociales, III, 1925, str. 330.

⁷⁹⁾ Kučera, Locarno v ohledu politickém, Ottův slovník naučný nové doby, III, 1935, str. 125 2a 1253.

(t. j. politické) měly být předloženy smírčí komisi; kdyby strany nepřijaly narovnání navržené touto komisí, měla být otázka vznesena na Radu Společnosti národů, která by postupovala podle čl. 15 Paktu o Společnosti národů. Podrobnosti smírného řešení těchto všech sporů jsou obsaženy ve zmíněných již rozhodčích a smírčích smlouvách. Pokud jde o rozhodčí a smírčí smlouvy sjednané Německem s Polskem a Československem, liší se od ostatních rozhodčích a smírčích smluv svým úvodem, který je přizpůsoben té skutečnosti, že Německo odmítlo garantován na východě územní status quo. Prohlášení v úvodu obsažená jsou významná pro správný výklad příslušných smluv. V tom směru se v rozhodčí smlouvě německo-československé konstatuje, že úcta před právy založenými smlouvami nebo vyplývajícími z mezinárodního práva je závazná pro mezinárodní soudy a že práva státu nemohou být měněna bez jeho souhlasu. Článek pak 21, který není obsažen v rozhodčích smlouvách s Francií a Belgií, zdůrazňuje, že tato rozhodčí smlouva, shodná s Paktem o Společnosti národů, nebude se dotýkati práv a povinností, které mají smluvní strany jako členové Společnosti národů a že nebude vykládána tak, že by omezovala povinnost Společnosti národů učiniti opatření, která by byla způsobilá zachovati účinným způsobem světový mír.

Pro seznání struktury locarnských rozhodčích a smírčích smluv stačí přihlídnouti k rozhodčí smlouvě německo-československé (č. 215/1926 Sb. z. a n.). Článek 1 stanoví, že všechny spory mezi Československem a Německem, ať jsou jakékoli povahy, při nichž by strany byly na sporu o nějakém právním nároku a které by nemohly být přátelsky rozřešeny řádnou cestou diplomatickou, budou předloženy k soudnímu rozhodnutí buď rozhodčímu soudu aneb Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru. Rozumí se, že spory shora uvedené zahrnují obzvláště spory, o nichž se zmiňuje čl. 13 Paktu o Společnosti národů. Toto ustanovení se nevztahuje na spory vzniklé ze skutečností, které předcházejí této smlouvě a patří minulosti. Spory, pro jejichž rozřešení je předepsáno zvláštní řízení jinými úmluvami, platnými mezi smluvními stranami, budou vyřízeny podle těchto úmluv. Jde-li o spor, jehož předmět podle vnitřního právního řádu jedné ze stran náleží do pravomoci domácích soudů, nebude spor podle čl. 3 podroben řízení předepsanému touto smlouvou, dokud by příslušný domácí soud nerozhodl v přiměřené lhůtě, s konečnou platností. Než dojde k jakémukoli řízení rozhodčímu nebo k jakémukoli řízení před Stálým mezinárodním soudním dvorem, může být spor ve smyslu čl. 2 předložen společnou dohodou k narovnání Stálé mezinárodní komisi, zvané Stálou komisí smírčí a zřízené touto smlouvou. Nedojde-li před Stálou smírčí komisí k narovnání, bude, jak předpisuje čl. 16, spor právní

povahy předložen dohodou buď Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru za podmínek a pravidel o řízení, stanovených jeho statutem, nebo rozhodčímu soudu za podmínek a podle pravidel o řízení stanovených haagskou úmluvou z 18. října 1907 o smírném urovnávání mezinárodních sporů. Nedojde-li mezi stranami k dohodě, bude jedna nebo druhá strana, když jeden měsíc před tím byla na to upozornila, míti volnost vznésti žádostí spor přímo na Stálý mezinárodní soudní dvůr. Spor bude lze vznésti jednostranně na Stálý mezinárodní soudní dvůr i tehdy, když strany budou o právní povaze sporu rozdílného názoru, a nikoli pouze tehdy, když je mezi nimi shoda o tom, že jde o právní otázku.⁸⁰⁾

Spory povahy politické, pro jejichž řešení by nebyl jinými úmluvami platnými mezi stranami předepsán nějaký způsob vyřízení, mají býti podle čl. 17 předloženy Stálé smírčí komisi, která bude pověřena navrhnouti stranám přijatelné řešení a v každém případě podati zprávu. Jestliže by do měsíce ode dne, kdy Stálá smírčí komise skončila své práce, obě strany se nedohodly, bude otázka na žádost jedné nebo druhé strany vznesena na Radu Společnosti národů, která rozhodne podle čl. 15 Paktu o Společnosti národů (čl. 18).⁸¹⁾

Rozhodčí smlouvy locarnské jsou výsledkem kompromisu a proto vykazují jisté mezery. Přes to však jsou poměrně nejpropracovanější a také byl jejich systém často napodobován. Stalo se tak i v řadě rozhodčích smluv, jež byla uzavřela Československá republika. Sem patří především smírčí a rozhodčí smlouva se Švédskem ze dne 2. ledna 1926 (č. 176/1926 Sb. z. a n.), dále smírčí a rozhodčí smlouva s Rakouskem ze dne 5. března 1926 (č. 177 1926 Sb. z. a n.), smírčí a rozhodčí smlouva se Španělskem ze dne 16. listopadu 1928 (č. 18/1930 Sb. z. a n.) a smlouva o řízení smírčím, soudním a rozhodčím se Švýcarskem ze dne 20. září 1929 (č. 104/1930 Sb. z. a n.).

12. Locarnskými rozhodčími a smírčími smlouvami byl položen základ k novému rozmachu obecných rozhodčích smluv. VII. Shromáždění Společnosti národů (1926) mohlo jen vysloviti své uspokojení nad pokrokem, jaký učinila idea arbitráže od posledního Shromáždění, zvláště pod vlivem uzavření locarnských smluv. Ve své resoluci ze dne 25. září 1926 vyslovilo Shromáždění naději, že obecné zásady obsažené v locarnských smlouvách, pokud se týkají smírčího a rozhodčího řízení, jakož i bezpečnosti států proti nevyvolanému útoku, budou základními pravidly zahraniční politiky každého civilisovaného národa. Rada byla požádána, aby

⁸⁰⁾ Správně Wehberg, *Der Pakt von Locarno*, u. Struppa, *Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie*, III, 1929, str. 990.

⁸¹⁾ Srv. k tomu Krčmář, *Příspěvky k výkladu a ocenění locarnských smluv*, *Zahraniční politika*, 1925, str. 1339 a n.

doporučila členům Společnosti použití zmíněných zásad a v daném případě nabídla své služby k sjednání úmluv, jež by vytvořily důvěru a bezpečnost a tak usnadnily snížení a omezení zbrojení všech států.⁸²⁾

Na VIII. Shromáždění Společnosti národů (1927) byl učiněn pokus o uskutečnění zásad Ženevského protokolu se strany nizozemského ministra zahraničních věcí Beelaertse, jenž dal v úvahu, zda již nenastal okamžik, aby bylo obnoveno studium zásad odzbrojení, bezpečnosti a rozhodčího soudnictví, jež jsou obsaženy v Paktu o Společnosti národů. Po dlouhém jednání byla dne 26. září 1927 přijata Shromážděním V. resoluce, jež se stala směrodatnou pro další řešení problému bezpečnosti a odzbrojení. V této resoluci vyslovilo Shromáždění přesvědčení, že hlavní podmínkou úspěšného odzbrojení je požadavek, aby každý stát měl jistotu, že se nemusí sám starati o svou bezpečnost vlastním zbrojením, nýbrž že ji může také opřít o kolektivní, organisovanou akci Společnosti národů a doporučilo postupný rozvoj rozhodčího soudnictví zvláštními nebo kolektivními smlouvami, počítajíc v to dohody mezi státy-členy a státy-nečleny Společnosti národů, aby se tak rozšířila po všech státech vzájemná důvěra, nezbytná k úplnému úspěchu konference pro omezení a snížení zbrojení. Zároveň vyzvalo Shromáždění Radu, aby Přípravné komisi, jejíž úkol se neomezí na přípravu první konference o omezení a snížení zbrojení, a v jejíž pracích má být pokračováno až do uskutečnění konečného cíle, dala potřebné pokyny k bezodkladnému utvoření výboru, který by se skládal ze zástupců všech států-členů Společnosti národů, zasedajících v komisi, zatím co ostatní státy zastoupené v komisi byly by pozvány k účasti, budou-li si toho přát. Tento výbor byl by dán komisí k dispozici a měl by za úkol studovati dále podle jejích pokynů vhodná opatření, která by skýtala všem státům záruky rozhodčího soudnictví a bezpečnosti potřebné k tomu, aby mohla v mezinárodní smlouvě a odzbrojení býti stanovena úroveň jejich zbrojení nejnižšími číslicemi. Shromáždění vyslovilo názor, že tato opatření mají záležitosti zejména:

a) v činnosti Společnosti národů, směřující k vyvolávání, zevšeobecňování a souřadování zvláštních nebo kolektivních dohod o rozhodčím soudnictví a bezpečnosti;

b) v soustavné přípravě prostředků, jichž by užívaly orgány Společnosti národů, aby umožňovaly členům Společnosti prováděti závazky podle rozličných článků na ně připadajících;

c) v dohodách, které by bylo dovoleno státům-členům Společnosti národů — bez dotčení závazků Paktu — mezi sebou uzavíratí, aby své

⁸²⁾ Kučera, Ideový základ Generálního aktu o smírném vyřizování mezinárodních sporů, Časopis pro právní a státní vědu, XIII, 1930, str. 93 a 94.

závazky úměrně přizpůsobily zeměpisné nebo jiné více méně významné solidaritě, jež je víže k jiným státům.

Touto resolucí chtělo Shromáždění přispěti k co největšímu napodobení Locarna a tak dospěti k odstranění mezer, jež vykazuje Pakt v oboru smírného řešení mezinárodních sporů. Shromáždění jevílo se možným rozšířiti obligatornost smírného vyřizování mezinárodních sporů ve formě generální úmluvy, čímž by se dostalo mezinárodnímu procesnímu právu potřebné unifikace.

Veliký úkol v tom směru připadl výboru pro rozhodčí soudnictví a bezpečnost (Comité ď arbitrage et de sécurité), kter  byl zřizoven dne 30. listopadu 1927. Výbor vypracoval 6 vzorů úmluv, a to 3 vzory úmluv kolektivních a 3 vzory úmluv bilaterálních. Vzor A obsahoval generální  mluvu o smírném urovnávání všech mezinárodních sporů, vzor B generální  mluvu o řízení soudním, rozhodčím a smírčím a vzor C generální  mluvu smírčí. Vzory bilaterálních úmluv a, b a c odpovídaly vzorům generálních úmluv. IX. Shromáždění Společnosti národů (1928) pokládalo za vhodné, aby se tří vzory generálních úmluv spojily v jeden akt a tak došlo k textu Generálního aktu o smírném urovnávání mezinárodních sporů, kter  sestává ze 4 hlav (prv  se týká smírčího řízení, druh  soudního řízení, třetí rozhodčího řízení a  tvrt  obecných ustanovení společných ostatním hlavám). Dne 26. září 1928 přijalo Shromáždění Generální akt, který byl otevřen přístupu všech států. Ke Generálnímu aktu lze přistoupiti tak, že se přistoupí buď k celému aktu, buď k ustanovením o smírčím a soudním řízení (hlava I a II), jakož i k ustanovením obecn m hledícím k těmto řízením (hlava IV), buď k ustanovením o smírčím řízení (hlava I), jakož i k ustanovením obecn m, jež se týkají tohoto řízení.⁸³⁾

Kromě Generálního aktu přijalo IX. Shromáždění 3 vzory bilaterálních úmluv, označen  lit. a, b a c, t. j. vzor  mluvy o smírném urovnávání všech mezinárodních sporů (souhlasn  s Generálním aktem), vzor  mluvy o soudním, rozhodčím a smírčím řízení a vzor  mluvy o smírčím řízení. Vedle toho byl pořizen vzor D obsahující kolektivní smlouvu o vzájemn  pomoci, vzor E kolektivní smlouvy o neútočení a vzor F bilaterální smlouvy o neútočení.

Pokud jde o rozhodčí stipulace, obsahuje Generální akt v hlavě II předpisy o soudním řízení (du r glement judiciaire) a v hlavě III ustanovení o rozhodčím řízení.

Ve věci soudního řízení stanoví  l. 17, že všechny spory, př  nichž by strany byly na sporu o n jak m právním nároku, s výhradou případných

⁸³⁾ Kučera, Generální akt o pokojn m vyřizování mezinárodních sporů, Zahraniční politika, 1930, str. 765.

výhrad uvedených v čl. 39, budou předloženy k rozhodnutí Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru, pokud se strany nedohodnou, za podmínek blíže stanovených, že se obrátí k rozhodčímu soudu. Rozumí se, že spory shora označené zahrnují obzvláště spory, o nichž se zmiňuje čl. 36 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru. Je zjevné, že jde o reprodukci ustanovení locarnských rozhodčích smluv. Čl. 17 prohlašuje, že soudním orgánem je Stálý mezinárodní soudní dvůr, ledaže by se strany dohodly na tom, že se obrátí k rozhodčímu soudu. V tomto případě, jak předpisuje čl. 18, sepíší strany kompromis, v němž určí předmět sporu, volbu rozhodců a řízení. V nedostatku dostatečných údajů aneb určení v kompromisu bude použito, pokud toho bude třeba, ustanovení haagské úmluvy ze dne 18. října 1907 o smírném urovnávání mezinárodních sporů. Aby se zabránilo nesnázi vyplývající z toho, že se strany nedohodnou na kompromisu, aneb z toho, že nedojde k jmenování rozhodců, stanovil čl. 19 toto:

„Nedojde-li mezi stranami k dohodě o kompromis, zmíněný v předchozím článku, nebo nedojde-li k jmenování rozhodců, bude mít jedna nebo druhá strana, když tři měsíce byla na to upozornila, volnost vznéstí žádostí spor přímo na Stálý mezinárodní soudní dvůr.“⁸⁴⁾

Vedle této arbitráže pro spory právní jedná Generální akt v hlavě III o arbitráži v zájmových sporech. Ustanovení o takovém rozhodčím řízení navazují na základní rozdíl, jaký jest učiněn v locarnských rozhodčích smlouvách mezi spory právními a jinakými. Pokud pak jde o tyto spory, našel Generální akt svůj vzor v řadě rozhodčích smluv registrovaných v sekretariátu Společnosti národů, jež spory právní povahy prikazují Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru, spory pak jiné, t. j. neprávní, Stálému rozhodčímu dvoru v Haagu. Při sporech neprávních, jež podléhají obligatorně smířčímu řízení,⁸⁵⁾ má přijetí v úvahu rozhodčí soud toliko fakultativně, t. j. teprve tehdy, když smířčí řízení ztroskotá. Čl. 21 uvádí, že všechny jiné spory než spory uvedené v čl. 17., při nichž by se strany nemohly dohodnouti do jednoho měsíce po skončení prací Smířčí komise vytčené v hlavě I, budou vzneseny, s výhradou případných rezerv, předvídaných v čl. 39, na rozhodčí soud ustavený předepsaným způsobem, nedohodnou-li se strany jinak.

Ve příčině povinnosti stran uzavřítí kompromis stanoví čl. 25, že strany sepíší kompromis, jímž bude určen předmět sporu a způsob řízení.

⁸⁴⁾ Srv. Descamps, *Le droit international nouveau, L'ère juridique sans violence et l'avènement du pacigérat positif*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., X, 1929, str. 188; Kučera, *Generální akt o pokojném vyřizování mezinárodních sporů*, *Zahraniční politika*, 1930, str. 859 a n.

⁸⁵⁾ Borel, *L'acte général de Genève*, *Recueil des Cours. Académie de droit international*, 27, (1929—II), 1930, str. 539 a n.

O důsledcích neuzavření takového kompromisu se vyslovuje čl. 27 tímto novým způsobem:

„Nebude-li kompromis sjednán ve lhůtě tří měsíců od ustavení rozhodčího soudu, může být naň vznesen spor žádostí jedné nebo druhé strany.“⁸⁶⁾

Co do shora zmíněných výhrad podle čl. 39 je poznamenati, že podle tohoto článku mohou strany, přistupující ke Generálnímu aktu učiniti výhrady se zřetelem na:

a) spory vzniklé ze skutečností, jež předcházejí buď přistoupení strany, která výhradu formuluje, nebo přistoupení jiné strany, s níž by mohla být první strana ve sporu;

b) spory týkající se otázek, jež právo mezinárodní přenechává výhradně pravomoci států;

c) spory týkající se určitých záležitostí nebo zvláštních věcí určitě vymezených jako je územní statut nebo spadající do přesně určitých kategorií.⁸⁷⁾

Pro vývoj rozhodčího řízení stal se významným nejen Generální akt, nýbrž i vzory bilaterálních smluv, doporučené IX. Shromážděním Společnosti národů. Tyto vzory, označené lit. a, b a c, představují hotové osnovy mezinárodních smluv, které mohou být přeměněny ve skutečné mezinárodní smlouvy, když je smluvní strany akceptují. Veliký počet států, mezi nimi i Československá republika, použil těchto vzorů ke sjednání jednotlivých rozhodčích smluv. Podle nich byla sjednána Československou republikou úmluva o řízení smírčím, rozhodčím a soudním ze dne 23. dubna s Belgií (č. 25/1931 Sb. z. a n.). Všeobecný akt o řízení smírčím, rozhodčím a soudním mezi státy Malé dohody ze dne 21. května 1929 (č. 174/1929 Sb. z. a n.), pakt o přátelství, řízení smírčím, rozhodčím a soudním s Řeckem ze dne 8. června 1929 (č. 157/1930 Sb. z. a n.), úmluva o řízení soudním, rozhodčím a smírčím s Estonskem ze dne 9. července 1929 (č. 71/1930 Sb. z. a n.), úmluva o pokojném vyřizování veškerých mezinárodních sporů s Norskem ze dne 9. září 1929 (č. 101/1930 Sb. z. a n.), úmluva o řízení smírčím, rozhodčím a soudním s Lucemburskem ze dne 18. září 1929 (č. 142/1930 Sb. z. a n.), dále úmluva o řízení soudním, rozhodčím a smírčím s Finskem ze dne 2. října 1929 (č. 88/1931 Sb. z. a n.), úmluva o řízení soudním, rozhodčím a smírčím s Litvou ze dne 8. března 1930 (č. 65/1931 Sb. z. a n.) a podobné.

13. V době, kdy se jednalo o Briand-Kelloggův pakt, projevilo se i ve Spojených státech amerických pozoruhodné hnutí na půdě obecných roz-

⁸⁶⁾ Kučera, Generální akt o pokojném vyřizování mezinárodních sporů, Zahraniční politika, 1930, str. 861 a 862.

⁸⁷⁾ Borel, L'acte général de Genève, Recueil des Cours, 27, str. 566 a n.

hodčích smluv. V tom ohledu stala se typickou rozhodčí smlouva s Francií, uzavřená dne 6. února 1928. Podle ní byly pak uzavírány smlouvy s jinými státy a též s Československou republikou, a to dne 16. srpna 1928 (č. 73/ 1929 Sb. z. a n.). V této smlouvě, kterou za Spojené státy americké podepsal státní sekretář Kellogg, oba smluvní státy zdůraznily svou snahu nejen svým příkladem projevit své odsouzení války jakožto prostředku národní politiky ve svých vzájemných vztazích, nýbrž i urychlit dobu, kdy zdokonalená mezinárodní opatření k mírumilovnému vyřizování mezinárodních sporů navždy vyloučí možnost války mezi kteroukoli ze světových mocností.

Článek I předpisuje, že všechny neshody týkající se mezinárodních záležitostí, jež se dotýkají smluvních stran v důsledku právního nároku („by virtue of a claim“), vzneseného jednou proti druhé na základě smlouvy nebo jinak, které by nebylo možno urovnati cestou diplomatickou a které nebyly urovnány tím, že byly odevzdány vhodné komisi smířčí, pokud neshody ty jsou ve své podstatě rozsuditelné proto, že je při nich možnost rozhodnutí použitím zásad práva a slušnosti, budou předloženy Stálému rozhodčímu dvoru, zřízenému v Haagu úmluvou ze dne 18. října 1907, aneb některému jinému příslušnému soudu, jak bude rozhodnuto v každém případě zvláštním kompromisem, který ustanoví, bude-li třeba, organizaci takového soudu, určí jeho pravomoc, stanoví spornou otázku aneb otázky a vymezí podmínky, za nichž budou vzneseny na soud.

V tomto článku se setkáváme s vymezením právních sporů, jaké bylo obsaženo v neratifikované rozhodčí smlouvě ze dne 3. dubna 1911 mezi Spojenými státy a Velkou Británií. Vymezení to bylo převzato již locarn-skými rozhodčími smlouvami, Generálním aktem a posléze rozhodčí smlouvou ze dne 5. ledna 1929 mezi americkými státy.⁸⁸⁾

Čl. II československo-americké rozhodčí smlouvy vyjímá ze soudního projednávání spory, jichž předmět

- a) spadá pod vnitrostátní soudní pravomoc kterékoli ze smluvních stran;
- b) dotýká se zájmů třetích stran;
- c) je závislým na zachovávání tradičního stanoviska Spojených států v otázkách amerických, obecně zvaného Monroeovou doktrínou, anebo se ho dotýká;
- d) závisí na dodržování závazků Československa v souhlase s Paktem o Společnosti národů, anebo se ho dotýká.

Potřeba souhlasu amerického senátu s kompromisem zeslabuje značně rozhodčí závazek Spojených států amerických. A tak jsou Spojené státy

⁸⁸⁾ Descamps, Le droit international nouveau. L'avènement du pacigérat positif, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., XI, 1930, str. 70.

značně pozadu za moderními rozhodčími smlouvami, které byly v poslední době uzavřeny mezi evropskými státy.⁸⁹⁾

Proti posledním rozhodčím smlouvám, jež uzavřely Spojené státy americké, značí pokrok rozhodčí smlouva ze dne 5. ledna 1929 mezi americkými státy. Čl. 1 se zavázaly smluvní státy, že předloží rozhodčímu řízení všechny spory mezinárodní povahy, které mezi nimi vznikly aneb mohou vzniknouti důsledkem právního nároku („by virtue of a claim“), uplatňovaného jedním proti druhému podle smlouvy aneb jinak a které nebylo možno urovnati diplomaticky, pokud jsou podle své povahy právními vzhledem k tomu, že se hodí pro rozhodnutí aplikací právních zásad. Za otázky právní povahy je považovati:

- a) výklad smlouvy;
- b) jakoukoliv otázku práva mezinárodního;
- c) existenci skutečnosti, která, kdyby byla prokázána, zakládala by porušení mezinárodního závazku;

d) povahu a rozsah náhrady za porušení mezinárodního závazku. Tato ustanovení nebrání však stranám, aby dříve než se uchýlí k rozhodčímu řízení, použily vyšetřovacího a smířčího řízení, zavedeného smlouvami, jež mezi nimi platí.

Tato rozhodčí smlouva, jež se nazývá obecnou smlouvou o rozhodčím řízení mezi americkými státy (General treaty of inter-american arbitration), přesněji vymezuje čl. 1 spory povahy právní. Při tom jako příklad takových sporů uvádí spory, které vypočítává čl. 13 Paktu o Společnosti národů, aniž se ho dovolává.⁹⁰⁾

Smlouva, uznávajíc obligatorní arbitráž pro spory právní povahy, vyjímá z tohoto obligatoria v čl. 2 tyto spory:

- a) ty, které spadají do vnitrostátní soudní pravomoci některé ze stran ve sporu a nejsou upraveny právem mezinárodním, a
- b) spory, které se dotýkají zájmů aneb se vztahují k akci státu, který není smluvní stranou.

Z obvyklých výhrad zůstaly tu pouze tyto dvě. Pokud jde o vnitřní otázky, měla by zde býti nějaká metoda, jak je určit. Kdyby každá strana mohla sama o tom rozhodovat, které otázky spadají pod tuto výhradu, dospělo by se zajisté k řešení politickému. Ve spojitosti s tím byl uplatňován názor, že takovými jsou ty otázky, které za takové pokládá právo mezinárodní.⁹¹⁾ Na př. přistěhovalectví je vnitřní záležitostí; právo mezi-

⁸⁹⁾ Eagleton, *International Government*, 1932, str. 351.

⁹⁰⁾ Scott, *The Pan American Conference on Conciliation and Arbitration*, *The American Journal of International Law*, 23, 1929, str. 147; Bustamante, *Derecho Internacional Publico*, I, 1933, str. 500 a 501.

⁹¹⁾ Scott, *The Pan American Conference on Conciliation and Arbitration*, n. u. m., str. 145 a 146.

národní je totiž za takovou pokládá a proto by byla vyloučena z rozhodčího závazku. Pokud jde o výhradu druhou, kterou Scott nazývá klausulí Hughesovou, vyjímá z arbitráže Monroeovu doktrínu, i když ji výslovně nejmenuje.⁹²⁾

Podle čl. 4 mají strany ve sporu v každém případě společnou dohodou sjednati zvláštní kompromis, který přesně vymezí předmět sporu, sídlo soudu, procesní pravidla a jiné podmínky, za nichž se mohou strany dohodnouti. Nedojde-li k dohodě o kompromis do 3 měsíců od ustavení soudu, pořídí kompromis sám rozhodčí soud.⁹³⁾

Vzhledem k tomu, že obecná rozhodčí smlouva mezi americkými státy nemohla navázati na instituci Stálého mezinárodního soudního dvoru, zůstává v rámci klasického rozhodčího soudnictví, tedy u stadia, od něhož se evropské státy po světové válce podstatně odklonily, aby dospěly k dokonalejší úpravě mezinárodního soudnictví. Čl. 3 předvídá sice, že se strany dohodnou na ustanovení rozhodce aneb rozhodčího soudu, avšak je též možno, že k jeho zřízení nedospějí. Pro takový případ není pamatováno na žádný stálý soudní orgán.⁹⁴⁾

14. Rozhodčími stipulacemi nebo rozhodčími smlouvami může být předvídán rozhodčí soud fakultativní aneb obligatorní. Při fakultativní arbitráži je ponecháno stranám na vůli, zda případný svůj spor chtějí vyřídit v rozhodčím řízení, aniž však předem byla stanovena rozhodčí povinnost. Správně proto praví Politis, že v takovém případě vše závisí na vůli stran: uchýlení se k soudu, volba rozhodců, úprava řízení a výkon rozhodčího výroku.⁹⁵⁾ Arbitráž obligatorní je naopak charakterisována tím, že není závislá na další dohodě stran, nýbrž k ní může dojít na žádost jedné z nich, aniž byl nutný souhlas strany druhé. Výrazu „obligatorní arbitráž“ užívá se tedy ve smyslu arbitráže nepodmíněné. Vynikající internacionalisté Borel a Politis ve své zprávě o „Rozšíření obligatorní arbitráže a obligatorní pravomoci Stálého mezinárodního soudního dvoru“, předložené XV. komisi Institutu pro právo mezinárodní, výstižně poznamenávají, že závazné mezinárodní soudnictví je v případech, kdy důsledkem původní dohody mezi státy je zajištěna při sporu intervence mezinárodního soudu takovým způsobem, že nemůže být vyloučena aneb paralysována později odporem některého z nich aneb neshodou mezi nimi.⁹⁶⁾

⁹²⁾ Scott, *The Pan American Conference on Conciliation and Arbitration*, n. u. m., str. 146.

⁹³⁾ *Supplement to the American Journal of International Law*, 23, 1929, str. 82.

⁹⁴⁾ Fischer Williams, *The Pan-American and League of Nations treaties of arbitration and conciliation*, *The British Year Book of International Law*, X, 1929, str. 19.

⁹⁵⁾ Politis, *La Justice Internationale*, 1924, str. 23; stejně Dupuis, *La liberté des voies de communication et les relations internationales*, *Recueil des Cours. Académie de droit international*, 2 (1924—I), 1925, str. 423.

⁹⁶⁾ *Annuaire de l'Institut de droit international*, XXXII, II, 1927, str. 675.

Arbitráž by tu mohla být paralysována tím, že by se strany nedohodly buď na uzavření kompromisu, který je podle rozhodčí úmluvy nutným, buď na ustavení rozhodčího soudu, pokud závisí na dohodě stran ve sporu. V těchto případech, i když jest arbitráž stipulována v původní rozhodčí smlouvě, je fakticky fakultativní. Formálně jest arci obligatorní, pokud jsou smluvní strany povinny řešit určité spory cestou rozhodčího řízení. Správně v tom ohledu zdůrazňuje Schindler, že není dáno závazné rozhodčí soudnictví, když strany mají samy o tom rozhodnouti, zda v konkrétním případě je použití rozhodčí smlouvy čili nic, dále tehdy, když rozhodčí řízení může být paralysováno tím, že by se strany ve sporu neshodly na uzavření potřebného kompromisu aneb na zřízení soudu.⁹⁷⁾

S tohoto hlediska je řešiti otázku, kdy je základní procesní norma perfektní. Především je třeba, aby se strany ve sporu dohodly na ustavení rozhodčího soudu.⁹⁸⁾ Jisto je, že pactum de contrahendo je účinnějším, čím jeho obsah jest určitější. V tom směru vykazují rozhodčí smlouvy mezinárodní velikou rozmanitost. Aby se rozhodčí soudnictví stalo skutečně obligatorním, předvídají některé rozhodčí smlouvy prostředek, jímž má být nahrazena chybějící dohoda stran. Jest otázkou, zda takový prostředek vytvořila II. mírová konference svými články 53 a n. úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907.

Byla to německá delegace, která na II. mírové konferenci v Haagu podala návrh, aby úmluva původní byla doplněna ustanoveními o t. zv. obligatorním nebo nuceném kompromisu. Návrh ten odpovídal přání, aby splnění rozhodčích stipulací nebylo později paralysováno, a posléze se mu dostalo formy čl. 53, 54 a 58. Článek 53 zní takto:

„Stálý rozhodčí dvůr je příslušen stanoviti kompromis, dohodly-li se strany, že se s tím k němu obrátí.

Tento dvůr jest i k návrhu toliko jedné strany příslušen, když se marně stal dříve pokus o dohodu diplomatickou cestou a jde-li:

1. o spor, který spadá pod obecnou rozhodčí smlouvu, uzavřenou aneb obnovenou poté, když tato úmluva vstoupila v platnost, a která předvídá pro každý jednotlivý spor kompromis a ani výslovně ani mlčky nevylučuje příslušnost Dvoru jej stanoviti. Avšak prohlásí-li protistrana, že podle jejího náhledu spor nenáleží ke sporům, které jsou podrobeny obligatornímu rozhodčímu řízení, není přípustno, dovolávati se Dvoru, leč by rozhodčí smlouva svěřila rozhodčímu soudu právo, rozhodnouti tuto předběžnou otázku;

2. o spor, který pochází ze smluvních dluhů u některé mocnosti

⁹⁷⁾ Les progrès de l'arbitrage obligatoire depuis la création de la Société des Nations, Recueil des Cours, 25, str. 239.

⁹⁸⁾ Morelli, La sentenza internazionale, str. 145.

druhou mocností pro její příslušníky požadovaných a pro jehož urovnání byla přijata nabídka rozhodčího vyřízení. Toto ustanovení neplatí, stalo-li se přijetí za podmínky, že kompromis má být určen jiným způsobem."

Tento text se netýká než příštích rozhodčích smluv a kromě toho předpokládá, že obě strany jsou zajedno o tom, že spor spadá pod případy závazného rozhodčího soudnictví. Tak zvaný nucený kompromis je ve skutečnosti náhradním kompromisem.⁹⁹⁾ Mohou však dojísta nastati případy, kdy bude v zájmu stran ve sporu, aby přenechaly Stálému rozhodčímu dvoru pořízení kompromisu. Ani o bodě 2 čl. 53 nelze dobře tvrditi, že je přísně obligatorní povahy. Tím, že přijetí arbitráže je vázáno na podmínku sepsání kompromisu jinakou cestou, je celé ustanovení nesmírně oslabeno.¹⁰⁰⁾

Článek 53 doznal dalšího zeslabení ustanovením čl. 54, který předpisuje, že v případech uvedených v předchozím článku pořídí kompromis komise pětičlenná, která má být jmenována způsobem uvedeným v čl. 45, odst. 3 až 6. Podle toho každá strana jmenuje dva členy, z nichž toliko jeden smí být jejím státním příslušníkem nebo vybrán být ze členů Stálého rozhodčího dvoru jí jmenovaných. Tito zvolí pátého člena komise. Jsou-li hlasy děleny, bude volba pátého člena svěřena třetí mocnosti, označené společnou dohodou stran. Nedosáhne-li se dohody, tu každá strana označí jinou mocnost a volba pátého člena vykoná se dohodou takto označených mocností. Nemohou-li se tyto dvě mocnosti shodnouti ve 2 měsících, každá z nich navrhne dvě osoby, které vybere ze seznamu Stálého rozhodčího dvoru, kromě členů stranami jmenovaných, a které nejsou jejich státními příslušníky. Los pak určí, která z osob takto navržených má být pátým členem. Pátý člen je po právu předsedou komise. Dojde-li ke zřízení kompromisu komisí, pak komise sama, není-li opačné dohody, bude podle čl. 58 rozhodčím soudem.

Slabina tohoto systému spočívá právě v tom, že jeho fungování je závislo na tom, zda strany ve sporu zřídí příslušnou komisi čili nic.¹⁰¹⁾ Za této situace je pochybno, zda se čl. 53 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů dospělo ke skutečné obligatorní arbitráži. Celá operace za účelem sepsání náhradního kompromisu se odehrává mimo rámec obligatorní arbitráže.¹⁰²⁾ To platí zajisté i o případě zmíněném v bodě 2. čl. 53 úmluvy, pokud jde o spory pocházející ze smluvních dluhů u smluvní mocnosti. V té příčině je přihlédnouti k textaci t. zv.

⁹⁹⁾ Strupp, Schiedsgerichtsbarkeit und Schiedsgerichtsverträge, Wörterbuch des Völker-rechts und der Diplomatie, II, 1925, str. 468.

¹⁰⁰⁾ Bustamante, La seconde Conférence de la paix réunie à La Haye en 1907, 1909, str. 213.

¹⁰¹⁾ Politis, La Justice Internationale, str. 216 a 217.

¹⁰²⁾ Správně Morelli, La sentenza internazionale, str. 146 a n.

Porterovy úmluvy ze dne 18. října 1907 o omezení používání branné moci k vymáhání smluvních dluhů. Tato úmluva vznikla z podnětu vůdce americké delegace Portera a úzce souvisí s t. zv. Dragovou doktrínou. Drago jako argentinský ministr zahraničních věcí formuloval svou teorii v notě, kterou r. 1902 zaslal vládě Spojených států amerických vzhledem k intervenci evropských mocností ve Venezuele pro neplacení státních dluhů, v ten způsob, že také neplacení státních dluhů se strany amerických republik nemůže dáti podnět k ozbrojené intervenci evropských mocností.¹⁰³⁾ Návrh, podaný americkou delegací na II. mírové konferenci, neomezoval se na případ „veřejného dluhu“, nýbrž týkal se všech dluhů, založených na smlouvách a reklamovaných u vlády některého státu vládou druhého státu ve prospěch jeho poddaných nebo občanů. Čl. 1 stanoví závazek pro smluvní strany, že se neuchýlí k ozbrojené moci za účelem vymáhání smluvních dluhů, reklamovaných na vládě některého státu vládou jiného státu z toho důvodu, že přísluší jeho příslušníkům. Avšak toto ustanovení nemělo platiti, když by dlužnický stát odmítl aneb nechal bez odpovědi nabídku rozhodčího řízení, aneb v případě jejího přijetí, znemožnil pořízení kompromisu, anebo po provedeném rozhodčím řízení nevyhověl vydanému rozhodčímu výroku. Dále se smluvní mocnosti dohodly, jak praví čl. 2, na tom, že rozhodčí řízení, uvedené v 2. odstavci čl. 1, bude podléhati procesním předpisům hlavy IV, kap. 3, haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů.

Těmito ustanoveními měla být stanovena pro určitou skupinu sporů obligatorní arbitráž. Také v tomto případě nemá dlužnický stát absolutní povinnost, přijmouti rozhodčí řízení, a může se státi, že odepře svou součinnost k jmenování komise podle čl. 54 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů. V tom ohledu správně uvádí Morelli, že dohoda, již se má vytvořiti instrumentální norma, propůjčující příštímu rozhodčímu výroku právní moc, vyplývá z nabídky rozhodčího řízení a z jejího přijetí za následujícího jmenování, aby se mohla konstituovati komise uvedená v čl. 54.¹⁰⁴⁾

Základní procesní norma nemusí vždy býti speciální, nýbrž může býti i generální, předvídaíc neurčitou řadu sporů, jež mají býti řešeny rozhodčím řízením. Tu se však vyžaduje, aby byla k dispozici soudní instituce, která by byla a) buď konstituována na žádost jedné strany ve sporu aneb b) která by se nemusela v každém jednotlivém případě teprve konstituovati a která by svou stálou existencí umožňovala, aby se k ní mohla ta neb ona strana ve sporu obraceti jednostranně.

Ad a). Rozhodčí smlouvy, které umožňují zřízení rozhodčího orgánu

¹⁰³⁾ Bustamante, La seconde Conference de la paix, str. 75.

¹⁰⁴⁾ Morelli, La sentenza internazionale, str. 149, 150 a 152.

i tehdy, když o to zažádá pouze jedna ze sporných stran, tvoří dojista kategorii pro sebe. V tom směru zasluhuje pozornosti na př. rozhodčí smlouva ze dne 31. května 1913 mezi Itálií a Guatemalou.¹⁰⁵⁾ Čl. 5 této rozhodčí smlouvy zní takto:

„Kdyby se strany nedohodly na ustavení rozhodčího soudu, budou rozhodčí funkce svěřeny jedinému rozhodci („ad un arbitro unico“), který, s výhradou jinakého ustanovení, bude jmenován podle pravidel stanovených v předchozím článku pro jmenování třetího rozhodce.“

Do téže skupiny rozhodčích smluv patří i rozhodčí a smírčí smlouva mezi Německem a Švýcarskem ze dne 3. prosince 1921,¹⁰⁶⁾ která má v čl. 8 toto ustanovení:

„Nedojde-li mezi stranami do 6 měsíců, když jedna druhé sdělila žádost o rozhodčí vyřízení nějakého sporu, k pořízení rozhodčího řádu, může se každá strana dovolati za účelem stanovení rozhodčího řádu Smírčí rady v čl. 14 uvedené. Tato rada má během 2 měsíců, když byla o to požádána, pořídit rozhodčí řád, při čemž má předmět sporu zjistiti z návrhů stran.“

Stejně je postupovati, když některá ze stran neoznačila soudce, jež má jmenovati, aneb když strany se nemohou shodnouti o označení soudců aneb předsedy, které mají povolati společně.“

Rovněž v československém systému rozhodčích smluv se setkáváme s podobnými smlouvami. Tak v úmluvě o řízení smírčím, rozhodčím a soudním, uzavřené dne 23. dubna 1929 mezi Československou republikou a Belgií (č. 25/1931 Sb. z. a n.), uvádí čl. 26 toto:

„1. Nedojde-li k jmenování členů rozhodčího soudu do tří měsíců ode dne, kdy jedna strana zaslala druhé žádost, aby rozhodčí soud byl ustaven, svěří se péče o potřebná jmenování třetí mocnosti, zvolené společně dohodou stran.“

2. Jestliže se strany o tom nedohodnou, označí každá jinou mocnost a jmenování se stane dohodou mocností takto zvolených.“

3. Jestliže mocnosti takto označené se nedohodnou do tří měsíců, provede nutná jmenování předseda Stálého mezinárodního soudního dvoru. Je-li tento zaneprázdněn nebo příslušníkem jedné ze stran, provede jmenování místopředseda. Je-li i on zaneprázdněn, či příslušníkem jedné ze stran, provede je nejstarší člen Soudního dvoru, který není příslušníkem některé ze stran.“

Ad b). Problém obligatorní arbitráže se dostal na nové cesty zřízením Stálého mezinárodního soudního dvoru, který je stále k dispozici stranám hledajícím právo. Při jeho budování byl učiněn vážný pokus o realizování

¹⁰⁵⁾ Traités généraux, III, str. 4 a n.

¹⁰⁶⁾ Traités généraux, III, str. 31 a n.

ideje obligatorní arbitráže v rámci kolektivní smlouvy. Čl. 14 Paktu o Společnosti národů pověřil Radu Společnosti národů úkolem, aby připravila návrh Stálého mezinárodního soudního dvoru a aby jej předložila členům Společnosti. Tento Soudní dvůr měl nalézáti o všech sporech rázu mezinárodního, jež strany naň vznesou. Jest to jiná formulace čl. 17 osnovy haagské úmluvy o zřízení Rozhodčího soudního dvoru, v němž se praví, že Rozhodčí soudní dvůr je příslušný pro všechny případy, které budou naň vzneseny na základě obecné rozhodčí stipulace aneb zvláštní dohody. Touto zásadou nebyla vyslovena žádná povinnost, vznést na soud jakýkoli spor, nýbrž prostě stanovena kompetence Soudního dvoru, přijímati a projednávat žaloby, jež strany ve sporu naň vznesou. Výbor právníků, pověřený Radou Společnosti národů přípravou osnovy statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, nechtěl zůstati při tomto stavu, který plně odpovídá klasické arbitráži a snažil se umožnit po vzoru vnitrostátního soudu, aby se jediná ze stran mohla přímo obrátiti na Stálý mezinárodní soudní dvůr ve sporech, pro něž byla by zavedena obligatorní jurisdikce. Pojmu „obligatorní jurisdikce“ lze arci užívati v mezinárodní oblasti toliko v širším smyslu, t. j. pro ten případ, kdy státy jednou pro vždy vysloví souhlas s tím, že se pro spory určitého druhu podrobí jurisdikci jistého Soudního dvoru. Suverénní stát nemůže totiž býti obeslán k mezinárodnímu soudu druhým státem, aniž se tomuto soudu podrobil.

Po pečlivé úvaze se rozhodl výbor právníků pro tuto obligatorní jurisdikci a v čl. 34 svého návrhu formuloval své stanovisko takto:

„Mezi státy, jež jsou členy Společnosti národů, rozhoduje Soudní dvůr bez zvláštní úmluvy o sporech právní povahy, které mají za předmět:

- a) výklad mezinárodní smlouvy;
- b) jakoukoliv otázku práva mezinárodního;
- c) existenci jakékoli skutečnosti, která, kdyby byla prokázána, zakládala by porušení některého mezinárodního závazku;
- d) povahu nebo rozsah náhrady povinné za porušení mezinárodního závazku;
- e) výklad výroku učiněného Soudním dvorem.“

V důvodové zprávě francouzského internacionalisty Lapradella se k tomuto ustanovení poznamenává toto:

„V době, kdy všechny státy přistupují ke zřízení Stálého mezinárodního soudního dvoru, je nutno, aby učinily důležitý krok na cestě tak zřetelně vyznačené konferencí z r. 1907.“

Článek 34 v důsledku toho prohlašuje, že mezi státy, členy Společnosti národů, Soudní dvůr rozhoduje bez zvláštní úmluvy o sporech

právní povahy, které definuje podle čl. 13 Paktu. Nejde o to, aby státy byly vázány obligatorní arbitráží bez svého souhlasu. Rozhodčí kompetence nemůže vzniknouti než úmluvou. Úmluva, jež zakládá zde obligatorní arbitráž, je statut, který organisuje Soudní dvůr.¹⁰⁷⁾

Výbor právníků s výjimkou Adatciho se prohlásil ve prospěch obligatorní jurisdikce Stálého mezinárodního soudního dvoru, aby tím provedl zásadu obligatorní arbitráže, slavnostně deklarovanou v závěrečném aktu II. mírové konference, jež jednomyslně uznala princip obligatorní arbitráže.

Návrh statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, připravený výborem právníků dne 24. července 1920, byl předložen Radě za jejího zasedání v San Sebastianu dne 27. srpna 1920. Bylo tam rozhodnuto zaslati návrh ten s průvodní notou mocnostem, aby se o něm vyjádřily. Léon Bourgeois byl pověřen, připravit zprávu, jež by Radě sloužila za podklad k jejímu konečnému posudku o návrhu právníků.¹⁰⁸⁾ V generální zprávě, k níž byly připojeny zprávy vypracované ještě jinými členy Rady, byl vzat zřetel i na připomínky došlé se strany jednotlivých vlád a tento materiál byl předložen Radě za jejího zasedání v Bruselu (v říjnu 1920).

V tomto zasedání provedla Rada některé změny v návrhu výboru znalců, zejména v otázce obligatorní jurisdikce Stálého mezinárodního soudního dvoru. Při tom vycházela z úvahy, že čl. 34 znamená modifikaci čl. 12 a 13 Paktu o Společnosti národů a že v době, kdy se mělo po prvé sejíti Shromáždění, nebylo pro Radu vhodné, navrhovati změny Paktu, který měla aplikovati a hájiti. Aniž prejudikovala zásadě obligatorní jurisdikce, odkázala Rada v novém textu k čl. 12, 13 a 14 Paktu, jež vymezují pravomoc Soudního dvoru, jakož i k platným smlouvám (čl. 33). Článek pak 34 navrhla v tomto znění:

„Bez újmy práva stran podle čl. 12 Paktu předložití spory mezi nimi buď soudnímu nebo rozhodčímu řízení aneb Radě ku prozkoumání, bude Soudní dvůr příslušný (a to bez jakékoli zvláštní úmluvy zakládající jeho pravomoc) projednati a rozhodnouti spory, jichž urovnání je svěřeno jemu neb soudu zřízenému Společností národů platnými smlouvami.“

Návrh těchto nových článků nemohla však přijmouti třetí komise Shromáždění Společnosti národů, jež se velmi svědomitě obírala problémem obligatorní pravomoci Soudního dvoru. Aby však přijetí statutu nebylo ohroženo, bylo třeba hledati kompromis mezi oposící Rady k projektu výboru právníků a přáním velké většiny delegátů, kteří v obligatorní pravomoci viděli jedinou záruku účinného soudnictví. O získání vhodné kompromisní formule se nesmírně zasloužil brazilský delegát Fernandes,

¹⁰⁷⁾ Procès-verbaux des Séances du Comité, 1920, str. 727.

¹⁰⁸⁾ Dix ans de juridiction internationale (1922-32), 1932, str. 8.

který ve schůzi třetí komise, konané dne 9. prosince 1920, předložil svůj alternativní čl. 33,¹⁰⁹⁾ na jehož základě podal pak podvýbor přijatelnou formuli, odpovídající dnešnímu čl. 36:

„Příslušnost Soudního dvoru se vztahuje na všechny otázky, které strany naň vnesou, jakož i na každý případ zvláště předvídaný v platných smlouvách a úmluvách.

Členové Společnosti národů a státy uvedené v příloze k Paktu budou moci buď při podpisu nebo ratifikaci protokolu, k němuž tento statut je připojen, nebo později prohlásiti, že uznávají od nynějška pravomoc Soudního dvoru jako závaznou, ipso facto, a bez zvláštní úmluvy vůči každému jinému členu nebo státu, který vezme na sebe tíž závazek, ve všech nebo v některých druzích sporů právní povahy, jejichž předmětem je:

- a) výklad mezinárodní smlouvy;
- b) jakákoliv otázka mezinárodního práva;
- c) existence jakékoli skutečnosti, která, kdyby byla prokázána, zakládala by přestoupení některého mezinárodního závazku;
- d) povaha nebo rozsah náhrady povinné za porušení mezinárodního závazku.

Prohlášení svrchu dotčené může býti učiněno bez výhrady anebo s podmínkou vzájemnosti se strany několika nebo určitých členů nebo států, nebo na určitou lhůtu.

V případě sporu o tom, zda Soudní dvůr je příslušný, rozhoduje Soudní dvůr."

15. Jak z textace čl. 36 statutu vysvítá, není statutem založena žádná povinnost stran, uznati závaznou pravomoc Stálého mezinárodního soudního dvoru. II. odstavec čl. 36 umožňuje všem členům Společnosti národů a státům uvedeným v příloze k Paktu přijmouti pravomoc Soudního dvoru za závaznou. Tímto ustanovením, jemuž se říká „fakultativní klausule“, se má zavést závazná pravomoc Soudního dvoru pro příslušné státy. Přijetí fakultativní klausule se děje podpisem klausule, která předvídá závaznou pravomoc Stálého mezinárodního soudního dvoru pro spory právní povahy. Současně s protokolem statutu byl vyložen k podpisu i protokol týkající se „fakultativního ustanovení“ a tento dodatkový protokol zní takto:

„Podepsaní jsouce řádně zmocněni mimo to prohlašují, jménem své vlády, že od nynějška uznávají za závaznou, ipso facto a bez zvláštní úmluvy, pravomoc Soudního dvoru podle čl. 36, odst. 2, statutu Soudního dvoru a za těchto podmínek: ..."

¹⁰⁹⁾ Documents relatifs aux mesures prises par le Conseil de la Société des Nations aux termes de l'article 14 du Pacte, et à l'adoption par l'Assemblée du Statut de la Cour permanente, 1920, str. 168, příl. 11.

Za situace, jaká byla vytvořena statutem Stálého mezinárodního soudního dvoru, může se tento státi pro strany ve sporu závazně příslušným buď na podkladě kompromisu, k němuž mezi stranami dojde, buď na základě generální procesní normy, jakou představuje právě fakultativní klausule o závazné pravomoci Soudního dvoru.¹¹⁰⁾ Státy, které vezmou na sebe takový závazek, sjednávají tím mezi sebou zvláštní dohodu, kterou se pravomoc Soudního dvoru stává obligatorní. Jest otázkou, zda přijetím fakultativní klausule nezanikají rozhodčí smlouvy, platící mezi týmiž státy, pokud jde o spory, které nebyly při podpisu protokolu o fakultativní obligatorní pravomoci Soudního dvoru vyhrazeny. Zdá se býti správnějším názor, podle něhož takové smlouvy zůstávají nadále v platnosti a záleží na stranách samých, jakou cestu zvolí k řešení svého sporu.¹¹¹⁾

Je řada států, které jsou vázány fakultativní klausulí. Přehled prohlášení učiněných jednotlivými státy v té věci podává publikace Stálého mezinárodního soudního dvoru: *Collection des textes régissant la compétence de la Cour* (Publications de la Cour, série D — No. 6, 4. vydání, 1932, str. 33 a n.). Prohlášení o uznání závazné pravomoci Soudního dvoru může se státi bez výhrady anebo s podmínkou vzájemnosti se strany několika neb určitých členů nebo států, aneb na určitou dobu. Československá republika podepsala svým ministrem zahraničních věcí Dr. Benešem dne 19. září 1929 v Ženevě tuto fakultativní klausuli:

„Jménem Československé republiky a s výhradou ratifikace prohlašuji, že uznávám za ipso facto závaznou, bez zvláštní úmluvy, vůči každému jinému členu Společnosti národů nebo státu, jenž přijme týž závazek, t. j. za podmínky vzájemnosti, pravomoc soudního dvoru podle čl. 36, odst. 2, jeho statutu, na dobu deseti let od uložení ratifikační listiny, a to při všech sporech, které by vzešly po ratifikaci tohoto prohlášení, pokud jde o poměry nebo činy nastalé po této ratifikaci, vyjímaje případy, kdy strany se dohodly nebo dohodnou, že sáhnou k jinému způsobu smírného vyřízení a s výhradou možnosti pro jednu nebo druhou stranu předložit spor, dříve než bude učiněn jakýkoli zákrok u Soudního dvoru, Radě Společnosti národů.“¹¹²⁾

Stát, který přijme závaznou pravomoc Stálého mezinárodního soudního dvoru za podmínky vzájemnosti nebo bez ní, zavazuje se pouze vůči jinému členu nebo státu, který vezme na se týž závazek. Jaký právní význam tu má podmínka vzájemnosti, sluší posouditi jedině z prohlášení,

¹¹⁰⁾ Bustamante, *La Cour permanente de Justice internationale*, 1925, str. 203.

¹¹¹⁾ François, *Handboek van het Volkenrecht*, II, str. 267.

¹¹²⁾ *Collection des textes régissant la compétence de la Cour*. Publications de la Cour, série D-, no. 6, str. 47 a

kterým dotyčný stát přijal fakultativní klausuli.¹¹³⁾ Rozhodčí dohoda nevzniká totiž z ratifikace statutu jako takového, nýbrž teprve z další dohody mezi stranami a tou je právě přijetí fakultativní klausule. Je však možno, že některé státy přijmou fakultativní klausuli bez podmínky vzájemnosti (na př. Haiti a Litva). V takovém případě bude mít za to, že přijetí závazné pravomoci Soudního dvoru není závislo na tom, zda ostatní členové aneb státy přijmou též závazek; tím se zakládá rozhodčí závazek vůči všem státům, které ratifikovaly statut Stálého mezinárodního soudního dvoru.

Svou právní povahou je prohlášení, jímž stát přijímá fakultativní klausuli, jednostranným aktem a stává se aktem smluvním toliko tehdy, když mu odpovídá jiný jednostranný právní akt. Přijme-li stát fakultativní klausuli za podmínky vzájemnosti, dochází k dohodě s těmi státy, které na sebe berou též závazek, t. j. že jisté mezinárodní spory podrobí jurisdikci Stálého mezinárodního soudního dvoru. Pokud jde o přijetí fakultativní klausule bez podmínky vzájemnosti, dochází i tu k dohodě, arci k dohodě mezi státem, který prohlášení činí, a státy, které ratifikovaly statut, neboť jím se zavázaly uznati prohlášení, které má na zřeteli III. odstavec čl. 36 statutu. Právní účinky prohlášení o přijetí fakultativní klausule mohou vyplývat pouze z mezinárodní dohody a jsou stejné jako právní účinky vyplývající z dohody mezi státy přijavšími závaznou pravomoc Soudního dvoru za podmínky vzájemnosti, s tím jen rozdílem, že státy, které pouze ratifikovaly statut, nemají rozhodčí povinnost. V tom ohledu správně poznamenává italský internacionalista Enriques, že účinek dohody, založené mezi státy, které ratifikovaly statut, aniž přijaly závaznou pravomoc Soudního dvoru, a státy, které přijaly fakultativní klausuli bez vzájemnosti, je naopak přiznání žalobního práva prvním státům vůči druhým, nikoli však obráceně.¹¹⁴⁾

Z dosavadních výkladů jde zřetelně najevo, že statut Stálého mezinárodního soudního dvoru organizuje tento Soudní dvůr a obsahuje procesní předpisy, jimiž se má Soudní dvůr řídit, avšak že není perfektní základní procesní normou. Právní relevanci získává nález Soudního dvoru teprve tehdy, když strany ve sporu uzavrou mezi sebou kompromis, když jsou vázány fakultativní klausulí, pokud se týče, když k soudnímu řízení dojde na základě smluv, které předvídají závaznou pravomoc Soudního dvoru. V tom směru stanoví I. odstavec čl. 36 statutu, že se příslušnost

¹¹³⁾ Správně Enriques, *L'acceptation, sans réciprocité, de la juridiction obligatoire de la Cour permanente de Justice internationale*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., XIII, 1932, str. 840 a n.

¹¹⁴⁾ Enriques, *L'acceptation, sans réciprocité, de la juridiction obligatoire de la Cour permanente de Justice internationale*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., XIII, str. 854.

Soudního dvoru vztahuje na všechny otázky, které strany naň vznesou, jakož i na každý případ zvláště uvedený v platných smlouvách a úmluvách. Může tu jíti o speciální aneb generální základní procesní normu, již je stanovena závazná pravomoc Stálého mezinárodního soudního dvoru. K soudnímu řízení může dojíti v případech generální základní procesní normy na žádost toliko jedné strany ve sporu. V takových případech máme před sebou úplnou generální základní procesní normu a může míti svůj základ jak ve smlouvách bilaterálních, tak i kolektivních.

16. Z bilaterálních smluv jsme již výše uvedli řadu ustanovení, podle nichž měla míti strana ve sporu volnost, nedošlo-li k předepsanému zvláštnímu kompromisu v přiměřené lhůtě, žádostí vznésti spor přímo na Stálý mezinárodní soudní dvůr. V této souvislosti se klade otázka, jaký význam může míti za tohoto stavu věcí požadavek zvláštního kompromisu. Moderní rozhodčí smlouvy, k nimž došlo mezi členy Společnosti národů, nechávají smluvním stranám možnost volby mezi zvláštním rozhodčím soudem a Stálým mezinárodním soudním dvorem. Nedojde-li totiž k předvídanému kompromisu, může se i jedna strana obrátiti se svou žalobou na Stálý mezinárodní soudní dvůr. V takových případech není uzavření zvláštního kompromisu absolutní povinností smluvních stran, nýbrž toliko podmínkou, aby nedošlo k jednostrannému rekursu ke Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru.¹¹⁵⁾ Právo volby mezi oběma různými soudními instancemi není vloženo do volné dispozice toliko jedné strany, nýbrž pro takovou volbu bude potřebí součinnosti obou stran. Proto nelze v daném případě mluvit o alternativní obligaci, když právě uchýlení se ke Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru je míněno jako principiální závazek. Dojde-li pak k soudnímu řízení před Stálým mezinárodním soudním dvorem, činí smluvní strany plně zadost svému závazku, uloženému jim čl. 12 Paktu o Společnosti národů, že předloží spor, který by mohl vésti k roztržce, řízení rozhodčímu nebo soudnímu. Třebaže jsou tu tato dvě řízení postavena sobě naroveň, přece se v řadě rozhodčích smluv dává přednost Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru před jednotlivými rozhodčími soudy, pokud jde o spory právní. Pod vlivem pak locarnských rozhodčích a smírčích smluv, jakož i Generálního aktu o smírném urovnávání mezinárodních sporů ponechává se stranám volba mezi Stálým mezinárodním soudním dvorem a rozhodčím soudem ve sporech povahy právní.

¹¹⁵⁾ Kaufmann, Die Fortbildung der internationalen Schiedsgerichtsbarkeit seit dem Weltkrieg besonders durch den Locarno-Pakt, str. 60.

MEZINÁRODNÍ SOUDNÍ ORGÁNY.

17. Charakteristickým rysem mezinárodního soudního řízení je řešení mezinárodních sporů rozsudkem nestranného třetího, jež si strany ve sporu zvolí. Mezinárodní soudnictví v nedostatku vyšší právní moci nad státy zůstává ve své podstatě fakultativním i po té stránce, že i existence mezinárodního soudu závisí na srovnalé vůli zúčastněných států.¹⁾ Státy při volbě rozhodců postupují zcela neodvisle a v tom ohledu nejsou vázány žádnou normou práva mezinárodního, pokud se snad předem samy nezavázaly. Je to věcí důvěry, kterým osobám svěří výkon rozhodčích funkcí. Tyto osoby jsou v poměru ke stranám ve sporu osobami třetími.²⁾ Pro bližší vymezení tohoto vztahu rozhodců, pokud se týče rozhodčího soudu, ke stranám je nezbytno vyjasnit si právní postavení rozhodců nejen ke stranám samým, nýbrž i v systému práva mezinárodního vůbec.

Pokud jde o vztah rozhodců ke stranám ve sporu, staví se starší a částečně i novější teorie na stanovisko, že rozhodce je pouhým jejich mandatářem. Tak na př. švýcarský internacionalista Rivier mluví o mandátu.³⁾ Novější teorie ve shodě s římským právem většinou správně zdůrazňuje, že rozhodce není mandatářem, nýbrž soudcem.⁴⁾ Otázka, jež takto vznikla, netýká se pouze právního postavení rozhodců, nýbrž i povahy rozhodnutí, jímž mají rozhodnouti spor na ně stranami vznesený.

A tak pro rozhodnutí otázky právního postavení rozhodců ke stranám ve sporu stává se směrodatným hledisko, s něhož se díváme na právní povahu mezinárodního rozsudku. V úvahu tu přicházejí tři teorie, totiž a) teorie smluvní, b) teorie rozsudečná a c) teorie normativní.

¹⁾ de Visscher, Justice et médiation internationales, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., IX, 1928, str. 35.

²⁾ Pradier-Fodéré, Traité de droit international public européen et américain suivant les progrès de la science et de la pratique contemporaines, VI, 1894, str. 394.

³⁾ Rivier, Principes du droit des gens, II, 1896, str. 182. — Belgický internacionalista Nys, Le droit international, II, 1912, str. 573, právem na to upozorňuje, že rozhodce pro povahu své funkce není pouhým mandatářem.

⁴⁾ Lammasch, Die Rechtskraft internationaler Schiedssprüche, 1913, str. 68; Ralston, International Arbitration from Athens to Locarno, 1929, str. 25.

Ad a). Teorie smluvní,⁵⁾ kterou nejúplněji konstruoval italský internacionalista Anzilotti, vychází z předpokladu, že mezinárodní rozsudek nemá vlastní právní relevance, nýbrž že se stává právně relevantním toliko jako součást dohody stran, které jí řeší spor mezi sebou. Podle toho je rozhodce mandatářem stran, pokud se týče mandatářem bez zastoupení: rozhodce nepředsebrává právní akt, přičitatelný stranám, nýbrž prostě obstarává v jejich zájmu úkon, totiž připravuje obsah právního jednání. Tato teorie, kterou autor sám v poslední době opustil, upírá rozhodci povahu orgánu států, které uzavřely kompromis, poněvadž je podstatou rozhodčího soudnictví, že soudní řízení neprovádějí samy strany ve sporu, nýbrž třetí jejich důvěry. Anzilotti měl za to, že taková je vůle států, když se dohodnou na tom, aby jeden nebo více rozhodců rozhodlo o jejich nárocích, takže jmenování rozhodce nemá povahu jmenování k veřejnému úřadu a není třeba, aby tu byly dány podmínky pro takový úřad (na př. státní příslušnost jmenovaného). Ještě menším právem lze pokládati rozhodce za orgán mezinárodního společenství, které není subjektem práva mezinárodního a nelze mu proto přičítati volní akty.⁶⁾

Na tuto teorii navázal v nejnovější době Ballardore Pallieri, který popírá, že by existoval nějaký právní poměr mezi příslušnými státy a rozhodci. O mandátu by se dalo mluvit toliko tehdy, kdyby mandatář projevil právně relevantní vůli, zatím co při nevlastní arbitráži, o níž tu jde, stává se rozhodčí výrok právně relevantním teprve tím, že strany ve sporu akceptují to, co rozhodce vyslovil, a to buď předem aneb po vynesení rozhodčího výroku. V této formě arbitráže je jediným právním aktem ten akt, který vychází od stran; na rozhodci se jen žádá výkon materiální činnosti („la prestazione di un'attività materiale“) a nejde tu o nic jiného než o smlouvu o dílo (locatio conductio operis), podle níž je rozhodce povinen provést dílo, k jehož provedení se zavázal.⁷⁾

Jisto je, že v mezinárodním rozhodčím řízení není možno konstruovati právní poměr mezi rozhodcem a státy ve sporu na základě mezinárodního mandátu, který je možný pouze mezi subjekty práva mezinárodního. Již

⁵⁾ Došla svého výrazu v některých rozhodčích smlouvách. Na př. v čl. VII. rozhodčí smlouvy, uzavřené dne 10. ledna 1889 mezi Costaricou a Nicaraguou, jakož i v čl. VII. rozhodčí smlouvy, k níž došlo dne 7. října 1894 mezi Hondurasem a Nicaraguou. Srv. text u Manninga, *Arbitration treaties among the American Nations to the close of the year 1910, 1924*, str. 182 a 214. Také Undén jako předseda rozhodčího soudu italsko-venezuelského se staví v rozhodčím výroku ze dne 3. května 1930, vyneseném ve věci firmy Martini a spol., na půdu smluvní teorie, neboť podle něho je rozhodčí výrok spíše mezinárodní smlouvou než rozsudkem, jaký zná vnitrostátní právo, *The American Journal of International Law*, 25, 1931, str. 577.

⁶⁾ Anzilotti, *Corso di diritto internazionale*, III, 1915, str. 86 a 87.

⁷⁾ Ballardore Pallieri, *La natura giuridica dell'arbitrato internazionale*, *Rivista di diritto internazionale*, XXI, 1929, str. 348 a n.

Anzilotti stavěl tu, byl-li rozhodcem jednotlivec, smluvní poměr mezi stranami a rozhodci na půdu mandátu v rámci práva vnitrostátního.⁸⁾ Konstruovati však právní poměr mezi státy a rozhodci čistě s hlediska vnitrostátního práva znamená, že se rozhodci dostávají vůbec z oblasti práva mezinárodního a tak konstrukce pomocí mandátu aneb smlouvy o dílo nedovede uspokojivě vysvětliti problém právního postavení rozhodců v systému práva mezinárodního.

Reakci proti uvedené smluvní teorii zahájil Salvioli, který pokládá rozhodce za mezinárodní orgány států, které uzavřely kompromis.⁹⁾ Salvioli si uvědomil, že státy ve sporu podléhají rozhodcům a že jsou tito jejich společnými orgány. V jejich právním vztahu činí správný rozdíl mezi stránkou vnitrostátní a mezinárodní. Vnitrostátní vztah se vyčerpává mezi každým ze států a členy rozhodčího soudu: každý z obou států pověřuje rozhodčí soud provedením jistého technického úkolu. K tomuto vnitrostátnímu vztahu přistupuje vztah mezinárodní, pokud se stát zavazuje vůči druhému, že se zachová tak, jak rozhodci rozhodnou. Takto dospívá Salvioli k synthetické figuře zastoupení. Jestliže činnost vyvíjená rozhodčím soudem projevuje právní účinky pro státy, které uzavřely kompromis, pak jsou rozhodci jejich společnými orgány. Svůj závěr precizuje Salvioli v ten způsob, že rozhodci jsou orgány stran, za něž produkují rozhodčí výrok jako mezinárodní úmluvu. Salvioli uznává, že vůle rozhodců je sama o sobě bez právní relevance, že se však stává právně relevantní tím, že se státy zavázaly uznati ji za právně závaznou. I zástupce (t. j. rozhodce) je v poměru ke státům, o něž jde, třetí osobou. Je však otázkou, zda lze potom mluvit o přičítání vůle zástupce státu ve sporu? Na tuto otázku, jak níže ukážeme, lze odpovědět zcela kladně.

Ad b). Význačný představitel rozsudečné teorie italský internacionalista Morelli vychází z předpokladu, že mezinárodní rozsudek není žádnou smlouvou, nýbrž právní skutečností v užším smyslu, s níž objektivní právo spojuje právní následky pro strany ve sporu, aniž by jim je přičítalo. Rozhodcům upírá kvalitu orgánu států ve sporu, třebaže jsou vůči nim povinni provést jisté funkce. Tato povinnost mu právě charakterisuje právní postavení rozhodců: povinnost ta vyplývá z právního poměru vnitrostátního jednoho každého státu, které uzavřely kompromis.¹⁰⁾

Povinnosti rozhodců vyvíjeti soudní činnost odpovídá jejich právo vůči stranám, t. j. rozhodci jsou vůči nim oprávněni rozvíjeti tu činnost, která vyvolává pro strany ve sporu právní následky pro obor mezinárodní. Poněvadž právní řád, v němž se produkují právní účinky, spojené s čin-

⁸⁾ Anzilotti, Corso di diritto internazionale, III, str. 87.

⁹⁾ Salvioli, La Corte permanente di giustizia internazionale, XV, 1923, str. 33 a n.

¹⁰⁾ Morelli, La sentenza internazionale, 1931, str. 87.

ností rozhodce, jest odlišný od právního řádu, na jehož základě je rozhodce oprávněn vyvíjeti svou činnost a pro který proto činnost ta zůstává pouze činností materiální, nemůže se mluvíti o právní moci („un potere giuridico“) rozhodcově.¹¹⁾

Poměr mezi státy, které uzavřely kompromis, a rozhodcem může býti, různě upraven, neboť jeho obsah závisí na obsahu mezinárodních povinností, které vzal na sebe jeden stát vůči státu druhému. Proto soudí Morelli, že není dobře možno abstraktně určovati poměr, o který jde. V otázce pak, zda poměr mezi státem a rozhodcem je poměrem mandátním či smlouvou o dílo, je toho názoru, že nelze tu dáti jediné a obecně platné odpovědi. Zajisto však Morelli pokládá, že činnost rozhodce je pro vnitrostátní právo čistě materiální činností, s níž nejsou spojeny žádné právní následky. V tom ohledu se připojuje k mínění, které hájil Anzilotti, že totiž rozhodce je mandatářem bez zastoupení jako ten, kdo nekoná právního jednání stranám přičitatelného, nýbrž prostě předsebrá jistý úkon v jejich zájmu.¹²⁾

Se zřetelem ke stabilním rozhodčím soudům, které jsou povolány rozsuzovati celou řadu mezinárodních sporů, konstatuje Morelli, že tu není právního rozdílu, neboť jde vždy o právně relevantní činnost, která se nepřičítá žádnému mezinárodnímu subjektu.¹³⁾ Tak na př. nálezy Stálého mezinárodního soudního dvoru nemohou se podle něho přičítati ani stranám ve sporu ani státům, které ratifikovaly statut Soudního dvoru, ani členům Společnosti národů. Takto dospívá Morelli k závěru, že v tomto a podobných případech nutno vyloučiti kvalitu orgánů subjektů práva mezinárodního.

Zdůrazniv odlišné právní postavení stálých soudů od příležitostných v právu mezinárodním, snaží se Morelli dovoditi, že stálé soudy jsou instituty subjektů práva mezinárodního.¹⁴⁾ Institutem rozumí ve shodě s vynikajícím italským internacionalistou Romano¹⁵⁾ útvar bez mezinárodní subjektivity (nezáleží na tom, zda má povahu osoby podle práva vnitrostátního), jehož účelem není dáti chtíti aneb jednati subjekt, k němuž patří, nýbrž v nějž jsou včleněni jednotlivci, kteří vyvíjejí vlastní činnost, ač v zájmu téhož subjektu. Jinými slovy řečeno, v orgánu jedná sám subjekt, v institutu jednají jednotlivci v zájmu subjektu. Institut bylo by podle toho přirovnati k mandatáři bez zastoupení. Instituty dělí Romano na individuální a kolektivní podle toho, zda jest institut zřízen

¹¹⁾ Morelli, La sentenza internazionale, str. 89.

¹²⁾ Morelli, La sentenza internazionale, str. 91.

¹³⁾ Morelli, La sentenza internazionale, str. 92.

¹⁴⁾ Morelli, La sentenza internazionale, str. 96.

¹⁵⁾ Corso di diritto internazionale, 3. v., 1933, str. 209.

jednotlivým subjektem či patří několika subjektům. Jde-li o institut, který je důsledkem právního svazku (unie) několika subjektů mezinárodních, pak je to institut mezinárodní v přísném slova smyslu. Zatím co je kolektivní institut charakterisován toliko mezinárodní smlouvou, na níž spočívá, je kolektivní orgán ovládán kromě toho právní normou, která jeho činnost přičítá smluvním státům.¹⁶⁾

Mezi kolektivní, pokud se týče mezinárodní instituty řadí Morelli i stále mezinárodní soudy, poněvadž jsou povolány mezinárodní smlouvou vyvíjeti soudní funkce v kolektivním zájmu příslušných států. Činnost takových soudů není podle Morelliho právně přičítána státům, které je zřídily. Podle toho by tedy šlo o činnost, která směřuje k ukojení jejich zájmů. Od jiných kolektivních institutů se liší stále mezinárodní soudy povahou své činnosti, která, ač se nepřičítá žádnému subjektu, je právní po té stránce, že důsledkem zvláštní právní normy projevuje právní účinky.¹⁷⁾

Ad c). V teorii Morelliově je především pochybná právní konstrukce mezinárodního rozsudku, který se redukuje na pouhou skutečnost v užším slova smyslu. Soubor aktů, jichž provedením jsou rozhodci pověřeni, aby dospěli k vynesení rozsudku strany ve sporu právně zavazujícího, představuje řadu volních aktů, které nestojí v právním systému izolovaně, nýbrž jsou funkčně spiaty se systémem práva mezinárodního. V té příčině je právě otázkou, zda právo mezinárodní přičítá volní akty rozhodců státům ve sporu čili nic? Právo mezinárodní, pokud jde o určení a kompetenci orgánů přenechává dohodě států, do jaké míry má platiti volní projev soudních orgánů, které ustanovily, za předpoklad jejich povinností a práv. Právní věda tu mluví o přičítání určitých skutkových podstat subjektům práva mezinárodního, neboť normy práva mezinárodního přičítají vůli a jednání orgánů subjektům, které orgány ty vyvolaly v život. Morelli je toho názoru, že tu o přičítání nemůže býti řeči, poněvadž by volní projevy rozhodců aneb soudů platily za projevy států ve sporu. Svou teorií chce zabrániti tomu, aby spor řešily samy státy ve sporu. V podstatě se jedná závažný problém přičítání, t. j. o to, co se stranám ve sporu přičítá.

Především přichází v úvahu přičítání mezinárodního rozsudku státům ve sporu jako normotvorným subjektům. Rozhodce, když vydává po provedeném řízení rozhodčí výrok, vystupuje v produkci práva jako heteronomní činitel, který plní prostě svou povinnost, uloženou mu stranami ve sporu. S hlediska normativního, které vidí v právním řádě souvislou produkci práva od stupně vyššího až k tomu nejnižšímu, je rozhodce normotvorným orgánem stran, o něž jde, při čemž se individuální právní norma, jakou rozhodčí výrok představuje, přičítá příslušným státům.

¹⁶⁾ Morelli, *La sentenza internazionale*, str. 101.

¹⁷⁾ Morelli, *La sentenza internazionale*, str. 106.

Tyto státy arci samy neprodukují druhotné právní normy, nýbrž právní funkce, obstarávané třetími osobami se přičítáním dostávají do jednotného právního systému. Rozhodce tu není žádným metaprávním činitelem, jak tomu chce Morelli, ale činitelem, který je svými právními funkcemi včleněn do produkčního systému práva.

Státům ve sporu se však nepřičítají pouze hotové druhotné právní normy, nýbrž též jejich právní následky, jichž jsou státy ve sporu subjekty povinnostními. Mezinárodní rozsudek je totiž objektivním právem, které stanoví povinnosti stran ve sporu. V tom ohledu je rozhodce, pokud se týče rozhodčí soud, orgánem států, které jsou jeho rozhodnutím právně vázány.

Jádrem normativní konstrukce mezinárodního rozsudku je problém normotvorného orgánu, poněvadž při produkci práva jde o jeho dynamiku. Každá produkce práva předpokládá normotvorný orgán. Pojem orgánu je s hlediska dynamického pojmem formálním. Vyšší právní norma deleguje orgán, který je pověřen vykonávati orgánní funkce v rámci příslušného právního řádu. Státní právní řád, jak správně uvádí Kelsen, je ve všech svých stupních produkován lidmi, jejichž normotvorná funkce je samým právním řádem určena tím, že norma vyššího stupně stanoví podmínky, za nichž se vytvoří norma nižšího stupně. Státní orgán je takto normou vyššího stupně ustanovený zákonodárce normy stupně nižšího.¹⁸⁾ Pomocí státních orgánů se realizuje jednota právního systému, takže tu jde o orgány práva vůbec. Přičítá-li se jistá skutková podstata státu, je to vztahování této skutkové podstaty na jednotu právního řádu důsledkem dané právní normy.

Takto se jeví státním orgánem každý, kdo je povolán právní normou uskutečňovati právní řád. V poměru státu a jeho orgánů jde vždy o právní jednotu, neboť je to stát, který jedná svými orgány. Spornou otázkou, zda lze činiti rozdíl mezi poměrem orgánním a zastupováním, je pro oblast mezinárodní řešení kladně, poněvadž v mezinárodním právu nelze mluvit vůbec o zastupování tam, kde jedná jednotlivci za stát jako subjekt práva mezinárodního. V životě mezinárodním jedná stát jako právnická osoba toliko svými orgány, není-li zastupován náhodou nějakým jiným státem.¹⁹⁾ S hlediska mezinárodního jsou orgány státu ti jednotlivci, kteří mají kompetenci jednati jménem státu a pro stát v mezinárodních stycích. Normy práva mezinárodního přičítají právní akty, předsevzaté příslušným orgánem, státu jako subjektu práva mezi-

¹⁸⁾ Kelsen, *Allgemeine Staatslehre*, 1925, str. 262. — M. M. van Praag, *Die Rechtsfunktionen*, 1932, str. 98 a n.

¹⁹⁾ Grosch, *Orgáne im Bereich des Völkerrechts*, u Struppa, *Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie*, II, 1925, str. 181.

národního; je také možno, že právo mezinárodní přičte vůli orgánem tím projevenou dvěma aneb i několika subjektům práva mezinárodního. Výkon orgánních funkcí nemusí být vždy výkonem povinnosti, ale zpravidla tomu tak bude, zejména, když taková povinnost jest uložena orgánu smlouvou se státem.

Z různých orgánů, jimiž státy jednájí v mezinárodním styku, se omezíme na orgány soudní, které jsou stranami ve sporu povolány rozhodnouti jejich spor vytvořením individuální právní normy pro konkrétní případ. Proto patří i tyto orgány do skupiny orgánů pravotvorných. Tuto kvalitu soudních orgánů uznává plně dnešní internacionalistická doktrína, pokud si uvědomuje marnost pokusů rozhraničiti jasně funkci zákonodárnou od funkce soudní.²⁰⁾

18. Soudní orgány, které jsou dohodou dvou států povolány, aby řešily mezi nimi spor mezinárodní povahy, nejsou orgány toliko jednoho státu, nýbrž obou států. Jsou totiž zřízeny oběma státy a takovým soudním orgánům se všeobecně říká kolektivní aneb společné orgány. Nejsou to orgány takového svazku států, který by měl samostatnou právní subjektivitu, nýbrž orgány každého ze smluvních států. Jde-li na př. o rozhodčí soud, zřízený mezinárodní smlouvou mezi Československem a Polskem, je tento soud orgánem obou těchto států. I když takový orgán má svůj právní základ v mezinárodní smlouvě, je přece orgánem jednoho každého státu a závislý na jeho vnitrostátním právním řádě. Kolektivní neboli společné orgány se pokládají však za mezinárodní v tom smyslu, že patří několika subjektům práva mezinárodního, aneb aspoň v tom smyslu, že jsou vyvolány v život důsledkem nějaké mezinárodní normy. Právo mezinárodní přičítá pak volní akty takových orgánů těm státům, které uzavřely příslušnou mezinárodní smlouvu.

Od kolektivních neboli společných orgánů, které závisí na příslušném vnitrostátním právu zúčastněných států, se liší v nauce o mezinárodních orgánech mezinárodní orgány *stricto sensu*, u nichž ona závislost na vnitrostátním právu schází. Velmi cenným příspěvkem k nauce o mezinárodních orgánech je teorie, kterou podal italský internacionalista Romano, konstruuje mezinárodní orgán posledního druhu v ten způsob, že je to orgán svazku států (unie), nikoli však některého z těchto států. Při tom nerozhoduje, zda lze svazek států pokládati za zvláštní subjekt práva mezinárodního čili nic. Také v tomto případě, v němž svazek států postrádá mezinárodní subjektivitu, připouští Romano možnost mezinárodních orgánů.²¹⁾

²⁰⁾ Lauterpacht, *The function of Law in the International Community*, 1933, str. 387.

²¹⁾ *Corso di diritto internazionale*, str. 211. — Kučera, *Mezinárodní komise*, v *Ottově slovníku naučném nové doby*, IV, 1935, str. 235.

Jako příklad mezinárodních orgánů v užším slova smyslu uvádí Romano Stálý mezinárodní soudní dvůr, který je mu orgánem Společnosti národů, nikoli však orgánem jednotlivých jejích členů, na jejichž vnitrostátním právním řádě nezávisí. Pokud se domnívá, že lze mluvit o orgánech svazku států i tehdy, když svazek ten postrádá mezinárodní právní subjektivitu, není dobře možno takovou možnost připustiti, neboť v takovém případě jde skutečně o orgány jednotlivých států, t. j. o orgány kolektivní, jejichž vůli právo mezinárodní přičítá jednotlivým státům, o něž jde. Kriterium, podle něhož Romano liší orgány kolektivní od mezinárodních, t. j. zda závisí na vnitrostátním právu určitých států čili nic, nezdá se býti opodstatněno. Může se zajisté státi, že právo mezinárodní přičítá státům vůli jednotlivců pouze tehdy, když jsou s nimi v určitém vnitrostátním vztahu, avšak tu je tento vnitrostátní vztah toliko podmínkou přičitatelnosti. Je ale myslitelný případ, že právo mezinárodní přičítá státu akty předsevzaté jednotlivcem, aniž tento byl právně závislý na jeho vnitrostátním právu. Jisto je, že se kvalita orgánu ve smyslu mezinárodním nemusí vždy krýti s kvalitou orgánu ve smyslu vnitrostátním. Máme-li na zřeteli orgány Společnosti národů, můžeme je přes to, že u nich nelze mluvit o jejich vnitrostátním vztahu k jednotlivým státům, členům Společnosti, pokládati za orgány jednotlivých členů, neboť jejich vůle je zároveň přičítána těmto členům.

Správný jest arci poznatek, že za mezinárodní orgány v užším slova smyslu je považovati orgány takového mezinárodního útvaru, který vykazuje samostatnou mezinárodní subjektivitu. Má-li Společnost národů takovou subjektivitu, bude spatřovati v jejích orgánech, jakými je Rada, Shromáždění, sekretariát a j., vlastní mezinárodní orgány. Podobně tomu bude tak u orgánů některých mezinárodních správních unií, jimž se přiznává mezinárodní právní subjektivita.

V dnešní mezinárodní organizaci nedošlo k četným soudním orgánům, které by byly mezinárodními v užším slova smyslu. Proto jest i dnes zásadního významu kategorie soudních orgánů kolektivních neboli společných, které jsou mezinárodními aspoň v širším slova smyslu, t. j. tak, že jejich právním základem je mezinárodní smlouva. Sem patří jednotlivé rozhodčí soudy, jimž smluvní státy ukládají, aby rozhodovaly o sporech mezinárodních. Při soudních orgánech tohoto druhu, jejichž právním základem je platně sjednaná mezinárodní smlouva, vyžaduje se k jejich konkrétnímu ustavení řada vnitrostátních aktů. Mezinárodní smlouvou se totiž státy zavazují, že provedou všechny ty akty, jež jsou nutné, aby se konstitoval určitý soudní orgán. Stává se, že právo mezinárodní výslovně nebo mlčky odkáže k normám vnitrostátním, na př. předepíše, že rozhodcem nebo soudcem je jmenovati osobu, která vyhovuje podmínkám, předepsaným

k zastávání nejvyšších soudcovských funkcí ve státě, a podobně. Někdy se státům v tom ohledu přiznává naprostá volnost, jindy se jim předepisuje, aby některého člena rozhodčího kolegia jmenovaly obě strany ve sporu společně.

Soudní akty, předsevzaté řádně ustavenými soudními orgány, se v zásadě přičítají všem státům, o jejichž rozhodčí smlouvu se opírá zřízení příslušného soudního orgánu. Přičítání to se děje důsledkem normy práva mezinárodního a má místa pouze do té míry, jak jsou splněny předepsané podmínky. Z této zásady přičítání bývá připuštěna výjimka. Jak Anzilotti správně zdůrazňuje, nelze ze zásady, že se akty provedené kolektivním orgánem přičítají všem státům, které jej zřídily, dovozovati, že jim všem má býti přičítán každý akt: naopak z povahy aktu a ze zásad, které upravují zřízení a činnost orgánu, může vyplývati, že akt má býti přičítán některým z nich aneb že účinky, které s ním právo mezinárodní spojuje, mají býti pro různé subjekty odlišné. Tak na př. nález Stálého mezinárodního soudního dvoru je závazný toliko pro strany ve sporu.²²⁾

Jako se mezinárodní orgány vůbec dělí na příležitostné a stálé, tak lze dělit i soudní orgány mezinárodní. Vývoj mezinárodní soudní organizace se dál právě přechodem od soudů příležitostných a přechodních k soudu stálému, jakým je dnes Stálý mezinárodní soudní dvůr.

19. Nejde-li o případ, kdy by se rozhodcem stal sám stát na sporu nezúčastněný a vystupující i v rozhodčí funkci jako subjekt práva mezinárodního, zakládá se právní poměr mezi stranami ve sporu a rozhodcem, pokud se týče rozhodci na základě vnitrostátního práva každého z uvedených států, poněvadž, jak vhodně poznamenává Anzilotti, není právního řádu, jemuž by Společně podléhaly státy i jednotlivci.²³⁾ Při tom nečiní rozdíl, zda se příslušný právní poměr konstituuje mezi každým státem a jedním nebo několika rozhodci, takže každý stát jmenuje odděleně své rozhodce (případ smíšených komisí), či mezi každým státem a každým rozhodcem, čímž dochází ke jmenování společných rozhodců. Jest arci možno, že se rozhodčí soud zřídí kombinovaným způsobem, když v něm mají zasedati jednak rozhodci jmenovaní samostatně každou ze stran, jednak jeden nebo několik rozhodců, jmenovaných společně.

Není pochyby, že se právní poměr mezi státy ve sporu a rozhodci utváří v mezích kompromisu, který mezi sebou strany byly uzavřely. Pokud jde o právní povahu smlouvy, k níž dochází mezi státy a rozhodci, jde tu o smlouvu známou z římského práva pode jménem *receptum arbitri*. Je to rozhodčí smlouva *sensu stricto*, jíž rozhodce přijímá rozhodčí funkci jemu nabídnutou a se zavazuje, že ji předepsaným způsobem

²²⁾ Corso di diritto internazionale, I, 1923, str. 162.

²³⁾ Anzilotti, Corso di diritto internazionale, III, str. 87.

vykoná. K uzavření takové smlouvy dochází cestou diplomatickou, pro smlouvu samu není však předepsána žádná určitá forma. Osoba, jíž se nabízí rozhodčí funkce, není povinna ji přijmouti, ledaže by byla vázána nějakým předchozím závazkem, což je dobře možno. Přes to, že rozhodce nabízenou mu funkci přijal, může se jí později vzdáti, když ji nemůže vůbec vykonávat aniž když pro jeho resignaci mluví závažné důvody.²⁴⁾

Goldschmidt ve svém návrhu Řádu pro mezinárodní rozhodčí soudy²⁵⁾ zachytil mezinárodní praxi v §§ 9 až 11 takto:

„Nikdo není povinen přijmouti úřad rozhodce.

Prohlášení o tom, že se přijímá, děje se písemně a má, předpisuje-li tak kompromis, obsahovati ujištění, že bude vydáno spravedlivé a nestranné rozhodnutí. Stačí prohlásiti přijetí vůči jedné ze stran.

Skutečnost, že úřad rozhodce byl přijat, může nahraditi písemné prohlášení." (§ 9.)

„Rozhodce, který přijav funkci ať písemným prohlášením, ať fakticky, odstoupí bez souhlasu všech, kteří uzavřeli kompromis, a bez řádného důvodu aneb se vyhne jinakým způsobem závazku, který na sebe vzal, může býti stíhán pořadem práva před svým řádným soudcem každou ze stran o zaplacení náhrady, odpovídající výlohám, jež byly způsobeny." (§ 10.)

„Jestliže rozhodce odmítne rozhodčí úřad aneb se ho vzdá, když jej byl přijal, aneb zemře-li neb sešlíl, nebo je-li platně odmítnut z některého důvodu uvedeného v § 7, bude použiti ustanovení § 8." (§ 11.)

V takovém případě se má postupovati týmž způsobem jako pro jmenování původního rozhodce.

Institut pro právo mezinárodní ve svém návrhu Řádu pro rozhodčí řízení mezinárodní, jak jej přijal dne 28. srpna 1875, pojal do čl. 6 ustanovení, podle něhož se má státi prohlášení o přijetí rozhodčího úřadu písemně. Čl. 7 ve shodě s Goldschmidtovým návrhem měl toto ustanovení:

„Jestliže rozhodce odmítne rozhodčí úřad aneb ho zanechá, když jej byl přijal, aneb zemře, nebo sešlíl, aneb je-li platně odmítnut pro nezpůsobilost podle čl. 4, sluší použití ustanovení čl. 5."

Novější rozhodčí smlouvy předpokládají uzavření zvláštní dohody s rozhodci, aniž se o ní výslovně zmiňují.

Právní poměr mezi státy a rozhodci začíná a končí způsobem, který stanoví příslušný vnitrostátní právní řád. Nemusí to býti vždy doba zřízení

²⁴⁾ Rivier, Principes du droit des gens, II, str. 182.

²⁵⁾ Projet de règlement pour tribunaux arbitraux internationaux, présenté à l'Institut de droit international (Session de Genève, 1874), Revue de droit international et de législation comparée, VI, 1874, str. 435.

a zrušení rozhodčího soudu. Všeobecně lze říci, že vynesáním rozhodčího výroku stává se rozhodčí soud *functus officio*.²⁶⁾

Pokud jde o otázku, kterým osobám je svěřiti výkon rozhodčích funkcí, je to většinou otázka politické povahy. Návrh Řádu pro rozhodčí řízení mezinárodní, jak jej přijal Institut pro právo mezinárodní, vyslovuje se o věci ve svém čl. 4 takto:

„Způsobilými k jmenování mezinárodními rozhodci jsou suveréni a šéfové vlád bez omezení a všechny osoby, jež jsou způsobilé vykonávati rozhodčí funkce podle obecného práva svého státu.“

Doktrína se v té příčině zaměřovala úvahou, zda je dáti přednost samosoudci aneb soudu kolegiálnímu. Velikou pozornost upoutala na sebe otázka, zda je rozhodčími funkcemi pověřovati hlavu státní. Tento systém nebyl praktikován v Evropě toliko ve středověku, nýbrž i v době novější, ač dnes již je většinou opuštěn. Je řada případů, kdy se státy ve sporu rozhodly, že svěří rozhodnutí svého sporu některé spřátelené nebo spojenecké mocnosti. Tak na př. se praví v čl. II mírové a přátelské smlouvy, uzavřené dne 9. března 1839 mezi Francií a Mexikem,²⁷⁾ že za účelem usnadnění rychlého obnovení vzájemné blahovůle mezi oběma národy rozhodly se obě smluvní strany, že předloží k rozhodnutí třetí mocnosti („à la décision d'une tierce puissance") dvě sporné otázky. Touto mocností byla Velká Británie a tak byla rozhodčí funkce nabídnuta anglické královně Viktorii, která ji také přijala. Jest otázkou, zda v tom případě, kdy se má rozhodcem státi republika, je pověřen výkonem rozhodčích funkcí president republiky nebo sama vláda. Staly se případy, kdy rozhodčí funkce byly vzneseny na vládu (kabinet). V předběžné deklaraci, vyměněné dne 15. února 1851 mezi Francií a Španělskem za účelem rozhodčího řízení ve věci zabavení lodí r. 1823 a 1824 uznaly oba státy za nejlepší prostředek, jak dospěti k přátelskému rozřešení sporných otázek, aby otázky ty byly podrobeny rozhodčímu řízení některé spřátelené a spojenecké mocnosti („à l'arbitrage d'une puissance amie et alliée"). Za tím účelem zvolily společnou dohodou nizozemský kabinet a navrhly, aby co nejdříve byla učiněna nutná opatření ve příčině přijetí arbitráže se strany jmenovaného kabinetu.²⁸⁾ Rozhodčí výrok byl však vynesena nizozemským králem Vilémem III. V rozhodčím výroku ze dne 13. dubna 1852 se ale vytyká, že rozhodnutí bylo vydáno, když byla věc

²⁶⁾ Hyde, *International Law chiefly as interpreted and applied by the United States*, II, 1922, str. 154. — Státy mohou rozhodce, jež jmenovaly, odvolati. Není zajisté obecně uznané normy práva mezinárodního, jež by tomu stála v cestě. Francouzští členové smíšených rozhodčích soudů mohli býti odvoláni presidentem republiky k návrhu ministra zahraničních věcí.

²⁷⁾ La Fontaine, *Pasicrisie Internationale. Histoire documentaire des arbitrages internationaux*, 1902, str. 20 (dále citováno: Lafontaine).

²⁸⁾ Lafontaine, str. 26.

řáděně prozkoumána a zrale uvážena v dohodě s nizozemskou ministerskou radou.

Povolávání státních hlav k plnění rozhodčích funkcí bylo často praktikováno v době, kdy se na rozhodčí řízení nehledělo jako na skutečný soudní proces, nýbrž jako na akci diplomatickou. Pozvolna se ozvaly kritické hlasy a bylo k tomu poukazováno, že hlava státu sama rozhodčího výroku nepřipravuje, nýbrž že to přenechává právníkům aneb ministerstvu. Kromě toho se vytýkalo, že nejsou hlavy státní nepředpojaty, poněvadž se chtějí vyhnouti mezinárodním komplikacím.²⁹⁾

Vedle hlav státních byli k rozhodčím funkcím povoláváni jako jediní rozhodci význační profesori práva mezinárodního a soudcové, někdy i diplomaté. Tak na př. byla svěřena rozhodčí funkce belgickému státnímu ministru baronu Lambermontu ve sporu německo-britském, týkajícím se ostrova Lamu,³⁰⁾ ruskému internacionalistovi Martensovi ve sporu britsko-nizozemském v záležitosti „Costa Rica Packet“³¹⁾ a jiným. V poslední době byl pověřen švýcarský internacionalista Huber rozhodnutím sporu mezi Spojenými státy americkými a Nizozemskem o ostrov Palmas, dále norský právník Beichmann rozsouzením britsko-francouzského sporu ve věci Chevreauovy reklamace,³²⁾ švédský soudce Bagge rozhodnutím lodního sporu britsko-finského³³⁾ a podobně.

Rovněž některé vnitrostátní soudy plnily tu-a tam rozhodčí funkce. Ve sporu mezi Velkou Británií a Portugalskem pro domnělé odepření spravedlnosti se strany správních soudů portugalských rozhodoval hamburský senát,³⁴⁾ ve sporu pak mezi Francií a Nicaraguou v případě zabavení zbraní na francouzském parníku „Phare“ bylo řešení sporu svěřeno francouzskému kasačnímu soudnímu dvoru (Cour de cassation de France).³⁵⁾

Dnes se celkem projevuje v organisování mezinárodního soudnictví tendence ve prospěch rozhodčích soudů kolegiálních. Historickým jejich počátkem jest americký systém smíšených komisí (joint com-missions), které byly složeny z pouhých zástupců obou stran ve sporu. Pro případ, že by rozhodci obou stran nemohli dospěti k rozhodnutí, bylo rozhodnutí sporu svěřeno vrchnímu rozhodci (surarbitre, umpire), jenž byl vybrán zprvu z příslušníků některé strany ve sporu, později vždy z příslušníků mocnosti neutrální. S počátku XIX. století byl vrchní

²⁹⁾ Lammasch, Die Lehre von der Schiedsgerichtsbarkeit in ihrem ganzen Umfange, 1914, str. 117.

³⁰⁾ Lafontaine, str. 335.

³¹⁾ Lafontaine, str. 510.

³²⁾ Analyses des sentences, rendues par les Tribunaux d'Arbitrage, 1934, str. 86 a 98.

³³⁾ Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht, IX, 1935, str. 783.

³⁴⁾ Lafontaine, str. 371.

³⁵⁾ Lafontaine, str. 225.

rozhodce jmenován komisary samými; nemohli-li se dohodnouti, rozhodoval los neb jmenování provedla třetí osoba anebo neutrální vláda. Od poloviny XIX. století ujalo se všeobecně jmenování vrchního rozhodce třetími. Vrchní rozhodce nezasedal s ostatními rozhodci od počátku řízení, nýbrž zasahoval do řízení teprve tehdy, když přešlo na rozhodnutí sporu.³⁶⁾

Moderní vývoj rozhodčího soudnictví, který byl zahájen Jayovou smlouvou ze dne 19. listopadu 1794 mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými, dál se ve formě smíšených komisí. Smlouvou tou se zavázaly smluvní strany, že předloží rozhodcům své hraniční spory (čl. 5), dále reklamace anglických věřitelů (čl. 6) a posléze americké a anglické reklamace z důvodu nepravidelného aneb protizákonného zabavení aneb odsouzení jejich lodí a jinakého majetku (čl. 7). Instituce smíšených komisí, jimž spory ty byly předloženy, byly dlouho před tím známy anglickým státníkům.³⁷⁾ Čl. V. měl o složení smíšené komise toto ustanovení:

„Jeden komisař bude jmenován Jeho Veličenstvem a jeden presidentem Spojených států za souhlasu senátu a tito dva komisaři se dohodnou na třetí; nemohli-li by se na něm shodnouti, navrhne každý jednu osobu a z takto navržených osob bude jedna vylosována za přítomnosti dvou prvně jmenovaných komisařů.³⁸⁾

Ve smíšených komisích, jež Jayova smlouva zavedla, měl býti třetí (pokud se týče pátý) komisař vybrán z příslušníků některé strany ve sporu. V takových případech bylo těžko, aby se rozhodování sporu dalo s náležitou nestranností, jak by toho povaha rozhodčího řízení vyžadovala. V této době byl ostatně soudní charakter rozhodčího soudu zatlačován jeho rysem diplomatickým. Záhy se však pocítila potřeba toho, aby rozhodce, který rozhodoval v případě, že se komisaři nemohli ve sporu dohodnouti, byl vzat z příslušníků neutrálního státu. V tomto smyslu byla stipulována smlouva, uzavřená dne 24. prosince 1814 mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií.³⁹⁾ Tato smlouva stanovila v čl. IV, že Jeho britské Veličenstvo a vláda Spojených států předloží zprávu aneb zprávy příslušných komisařů suverénu aneb spřátelenému státu, který bude požádán, aby o sporech vydal rozhodnutí.

Tím, že takový vrchní rozhodce zasahoval do sporu teprve v případě neshody komisařů, nastával průtah v řízení.

V druhé polovině XIX. století množí se případy, kdy vrchním

³⁶⁾ Politis, *La Justice Internationale*, 1924, str. 76.

³⁷⁾ Scott, *Les Conférences de la paix de La Haye de 1899 et 1907*, I, 1927, str. 189.

³⁸⁾ Lafontaine, str. 2.

³⁹⁾ Lafontaine, str. 7.

rozhodcem je příslušník neutrálního státu. V té příčině je příznačným ustanovení čl. I. úmluvy, uzavřené dne 26. června 1866 mezi Velkou Británií a Mexikem za účelem úpravy náhrad škod, utrpěných anglickými příslušníky,⁴⁰⁾ podle něhož každá strana měla jmenovati po 2 komisařích. Dříve než by se tito 4 komisaři sešli, měly strany vybrati třetí osobu, která by nebyla ani britským ani mexickým příslušníkem, aby fungovala jako vrchní rozhodce v případě aneb v případech, že by se komisaři lišili v názorech. Podobné ustanovení obsahuje i úmluva, sjednaná dne 4. prosince 1868 mezi Spojenými státy americkými a Peru ve věci reklamací občanů obou států. Čl. I stanoví toto:

„Komisaři pak a před dalším řízením jmenují třetí osobu některého třetího státu, aby jednala jako arbitrátor aneb vrchní rozhodce v případě aneb v případech, v nichž by se v mínění rozcházeli. Jestliže se nemohou shodnouti na jmenování takové třetí osoby, pojmenuje každý jednu osobu třetího státu a v každém případě, v němž se mohou komisaři rozcházeti v mínění co do rozhodnutí, které by měli vydati, bude určeno losem, kdo z takto jmenovaných dvou osob bude v jednotlivém případě arbitrátořem nebo vrchním rozhodcem.“⁴¹⁾

V poslední třetině XIX. století dochází k synthesi evropského a amerického systému a vytváří se skutečný mezinárodní soud, v němž se neutrálnímu elementu dostává převahy nad soudci, jmenovanými stranami ve sporu. Mezník v tomto organizačním vývoji tvoří smlouva, uzavřená dne 8. května 1871 mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií,⁴²⁾ již byl organisován rozhodčí soud, pověřený rozhodnutím reklamací, známých pode jménem „Alabama Claims“. Podle čl. I této smlouvy byl rozhodčí soud složen z 5 rozhodců, z nichž jednoho jmenoval prezident Spojených států amerických, jednoho Její britské Veličenstvo, třetího král italský, čtvrtého prezident švýcarské konfederace a pátého císař brazilský. Rozhodnutí, které bylo vydáno, bylo pravým soudním rozhodnutím, třebaže tu šlo o mezinárodní soud příležitostný. Po prvé fungoval takto skutečný mezinárodní soud.⁴³⁾

20. Jedním z podstatných znaků rozhodčího soudnictví je skutečnost, že soud je konstituován samými stranami ve sporu. Volba rozhodců se může díti rozličným způsobem. Strany ve sporu buď samy jmenují rozhodce aneb stanoví způsob, jakým mají býti rozhodci ustanovováni. Rozhodci mohou býti ustanoveni buď pro rozsouzení sporu již vzniklého aneb pro spory, které snad mezi stranami rozhodčí smlouvy teprve vznik-

⁴⁰⁾ Lafontaine, str. 68.

⁴¹⁾ Lafontaine, str. 80.

⁴²⁾ Lafontaine, str. 138.

⁴³⁾ Politis, La Justice Internationale, str. 34.

nou. Je možno, že se jmenování rozhodce přenechá někomu třetímu, aniž strany měly na konkrétní jmenování nějaký vliv. Bude proto rozlišovati a) jmenování soudního orgánu přímo stranami samými a b) případ jmenování soudního orgánu někým třetím.

Ad a). Především je vzítí v úvahu případ, kdy soudní orgán zřídí samy strany ve sporu. Sem patří v prvé řadě paritní smíšené komise, které vykazují různé typy.

Paritní smíšené komise jsou složeny ze zástupců stran bez předsedy a tento typ se velmi blíží přímému vyjednávání mezi stranami.⁴⁴⁾ Příkladem takové komise je smíšená komise bez předsedy, jakou měl na zřeteli čl. 3 rozhodčí smlouvy, uzavřené dne 3. srpna 1911, Spojenými státy americkými s Velkou Británií a Francií. Tato komise, jež se měla skládati ze 6 členů (každá strana by jmenovala po 3), měla být povolána rozhodovati o tom, zda by šlo v daném případě o spor, který je podle čl. 1 smlouvy rozsuditelný.

Podobnou smíšenou komisi zná na př. i úmluva, kterou dne 26. května 1928 sjednala s Maďarskem Československá republika (č. 55/1930 Sb. z. a n.) o úpravě dluhů a pohledávek ve starých korunách rakouských a uherských. Čl. 13, odst. V, této úmluvy praví toto:

„Spory o dlužích rozkladem dotčených rozhoduje rozhodčí komise příslušného zúčtovacího místa dlužníkovy. Rozhodčí komise složeny jsou ze dvou členů, z nichž jeden bude vyslán zúčtovacím místem maďarským, druhý zúčtovacím místem československým.“

Spory, které podle této úmluvy nemohly být rozhodnuty jednohlasným usnesením příslušné rozhodčí komise, budou předloženy rozhodčímu soudu.

Dalším druhem smíšených rozhodčích komisí je smíšená reklamační komise (Mixed Claims Commission), jež byla zřízena mezi Spojenými státy americkými a Německem. Když Spojené státy americké odeprly ratifikovati mírovou smlouvu versailleskou, uzavřely s Německem dne 25. srpna 1921 zvláštní mírovou smlouvu, jíž si vyhradily všechna práva pro ně plynoucí z mírové smlouvy versailleské. Poněvadž Spojené státy americké se nezavázaly zříditi smíšený rozhodčí soud, jaký předvídá čl. 304 mírové smlouvy versailleské, zřídily smlouvou ze dne 10. srpna 1922 s Německem smíšenou reklamační komisi,⁴⁵⁾ jež byla pověřena rozhodovati o všech sporech uvedených v VIII. a X. části mírové smlouvy versailleské. O složení smíšené reklamační komise měl ustanovení čl. II, podle

⁴⁴⁾ Makowski, L'organisation actuelle de l'arbitrage international, Recueil des Cours, Académie de droit international, 36 (1931-II), 1932, str. 271.

⁴⁵⁾ Burchard, The Mixed Claims Commission and German propensity in the United States of America, The American Journal of International Law, 21, 1927, str. 472 a n.

něhož se měla skládati ze 2 národních komisařů a z vrchního rozhodce americké státní příslušnosti. Ustanovení vrchního rozhodce bylo z mezinárodní zdvořilosti přenecháno prezidentu Spojených států amerických,⁴⁶⁾ který ustanovil jím vynikajícího právníka Edwina P. Parkera.

S Rakouskem uzavřely Spojené státy americké zvláštní mírovou smlouvu dne 24. srpna 1921 a s Maďarskem dne 29. srpna 1921. S těmito dvěma státy sjednaly Spojené státy americké tripartitní smlouvu dne 26. listopadu 1924, již byla zřízena tripartitní reklamační komise (Tripartite Claims Commission), aby plnila ty funkce, jimiž byla pověřena smíšená reklamační komise americko-německá. Podle čl. I. měly se tři vlády dohodnouti na jmenování jediného komisaře,⁴⁷⁾ jímž se stal Parker.

Někdy je smíšená komise organisována tak, že se střídají předsedové obou stran. V tom směru zasluhuje pozornosti smlouva mezi Československou a Rakouskou republikou ze dne 7. června 1920 o státním občanství a ochraně menšin (č. 107/1921 Sb. z. a n.). Čl. 21 stanoví, že se k urovnání rozdílů v názorech nebo sporů při výkladu a při provádění předpisů obsažených v prvním a druhém díle této smlouvy zřídí jednak smíšená komise, jednak stálý rozhodčí soud. Pokud jde o smíšenou komisi, skládá se podle čl. 22 z delegace, jmenované vládou rakouskou, a z delegace, jmenované vládou československou, každá delegace pak z předsedy a dvou přísedících. Komise jedná pouze o případech, které jí některá z obou vlád přikáže svou delegací. Delegace projednávají spolu písemně případy komisi přikázané. Nedosáhne-li se však touto cestou dohody obou delegací, sejdou se obě delegace ke společným schůzím, aby se takové dohody dosáhlo. Předsedové obou delegací se střídají v předsednictvu smíšené komise. Místo schůzky ujednají oba předsedové. Nedohodnou-li se, konají se schůzky střídavě v Praze a ve Vídni, po prvé v Praze.

Stejně ustanovení obsahuje čl. 14 a n. smlouvy o státním občanství, kterou uzavřela dne 29. června 1920 Československá republika s říší Německou (č. 308/1922 Sb. z. a n.).

Vyšší organizační typ vykazují soudní orgány, v nichž je zastoupen neutrální element, aby se docílilo tak nestranného rozhodnutí. Rozhodčí smlouvy, případně kompromisární klausule ukládají smluvním stranám povinnost, zříditi v konkrétním případě soudní orgán, což se děje formou kompromisu. Tak na př. čl. XXX, bod 2, obchodní smlouvy, uzavřené dne 31. května 1927 Československou republikou s Maďarskem (čl. 120/1927 Sb. z. a n.) stanovil, že rozhodčí soud bude sestaven pro každý spor tak, že každá strana ustanoví dvě vhodné osobnosti, zvolené

⁴⁶⁾ Reupke, Grundlagen und Verfahren der Deutsch-Amerikanischen gemischten Kommission, Niemeyers Zeitschrift für Internationales Recht, XXXIV, 1925, str. 208.

⁴⁷⁾ Supplement to the American Journal of International Law, 20, 1926, str. 51 a n.

za rozhodce a že smluvní strany zvolí za vrchního rozhodce příslušníka třetího státu.

Velmi zhusta se vyskytuje v rozhodčích smlouvách ustanovení, podle něhož každá strana jmenuje dva rozhodce, z nichž jednoho z listiny členů Stálého rozhodčího dvoru, a to z osob, které nejsou jejími příslušníky. Rozhodčí takto jmenovaní zvolí předsedu rozhodčího soudu. Sem spadá ustanovení čl. XIX smírčí a rozhodčí úmluvy, uzavřené dne 17. ledna 1925 mezi Polskem, Estonskem, Finskem a Lotyšskem, které stanoví, že v nedostatku dohody stran je zřídití rozhodčí soud takto: Každá strana jmenuje dva rozhodce, z nichž jeden má být vzat ze seznamu členů Stálého rozhodčího dvoru a zvolen s vyloučením vlastních příslušníků. Rozhodci takto označení zvolí společně předsedu rozhodčího soudu. Při dělbě hlasů je volba svěřena předsedovi Stálého mezinárodního soudního dvoru.⁴⁸⁾

Někdy se smluvní strany zavazují, že se podrobí soudnímu orgánu mezi nimi již zřízenému, a to buď Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru aneb Stálému rozhodčímu dvoru, arci na základě kompromisu. V tom ohledu se často přihází, že rozhodčí smlouva aneb kompromisární klausule odkáže prostě k úmluvě o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907, která organisuje Stálý rozhodčí dvůr. V takovém případě strany ve sporu vyberou rozhodce ze seznamu členů Dvoru (čl. 45) a přijmou řízení, jak je upravuje hlava III. Pro případ, že by se strany neshodly na jmenování předsedy rozhodčího soudu, mají rozhodčí smlouvy ustanovení, jímž se jmenováním jeho pověřuje některá význačná osoba neutrální.⁴⁹⁾

Do této skupiny rozhodčích stipulací spadá čl. XXXV obchodní úmluvy, kterou dne 2. července 1928 uzavřela Československá republika s Francií (č. 52/1929 Sb. z. a n.). Článek ten zní takto:

„Neshody, jež by vznikly mezi vysokými smluvními stranami o výklad nebo provádění této úmluvy a nemohly být vyřešeny cestou diplomatickou, budou předloženy společnou dohodou cestou kompromisu (par voie de compromis) buď Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru za podmínek a podle řízení stanoveného jeho statutem aneb rozhodčímu soudu za podmínek a podle řízení stanoveného haagskou úmluvou z 18. října 1907 o smírném urovnávání mezinárodních sporů.“

Ad b). Není-li zřízení soudního orgánu ponecháno zcela na vůli stran ve sporu, pak se uskutečňuje typ obligatorního rozhodčího soudu,

⁴⁸⁾ Traités généraux d'arbitrage communiqués au Bureau International de la Cour permanente d'Arbitrage. III, 1928, str. 69.

⁴⁹⁾ Makowski, L'organisation actuelle de l'arbitrage international, Recueil des Cours 36, str. 296.

s nímž se setkáváme od století XX. Může tu jít buď o nucené zřizování soudního orgánu třetím, aneb o možnost, vznést spor jednostranně na Stálý mezinárodní soudní dvůr. V takových případech bývá rozhodčími smlouvami pamatováno na to, aby, když se nedocílí pro odpor aneb nečinnost druhé strany ve sporu ustavení soudního orgánu, byla dána možnost přivodit jinakým způsobem konstituování soudu, o němž jde,⁵⁰⁾ aneb použití služeb Stálého mezinárodního soudního dvoru tím, že se jedna strana může k němu obrátit jednostrannou žádostí, aniž bylo třeba zvláštního kompromisu.

Případ nuceného zřízení soudního orgánu má na zřeteli na př. rozhodčí smlouva, uzavřená dne 22. července 1911 mezi Argentinou a Venezuelou, jejíž čl. III. zní takto:

„S výhradou jinakého ujednání bude se rozhodčí soud skládati ze 3 členů. Obě strany budou každá jmenovati jednoho rozhodce, který bude vzat především ze seznamu členů Stálého rozhodčího dvoru, zřízeného uvedenou haagskou úmluvou, a dohodnou se o jmenování třetího rozhodce. Nedospějí-li v tom ohledu k dohodě, obrátí se strany k třetí mocnosti, aby provedla toto jmenování a, jestliže v této věci nebude shody, bude podána žádost k Jejímu Veličenstvu nizozemské královně aneb k jejím nástupcům, aby přikročili k jmenování.“⁵¹⁾

Po zřízení Stálého mezinárodního soudního dvoru bylo v řadě rozhodčích smluv pomýšleno na to, aby v tom případě, když se strany ve sporu nemohou dohodnouti o zřízení rozhodčího soudu, mohla strana vznést spor přímo na Stálý mezinárodní soudní dvůr. V té příčině stanoví čl. 4 smlouvy o řízení soudním, rozhodčím a smírčím, kterou dne 14. září 1929 uzavřela Československá republika s Nizozemskem (č. 141 / 1930 Sb. z. a n.), toto :

„Jestliže s některou z rozeprů, zmíněných v čl. 2, se strany neuchýlí ke Stálé smírčí komisi aneb jestliže se komisi nepodaří je smířiti, bude spor společnou dohodou předložen kompromisem buď Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru, který rozhodne podle podmínek a procesních pravidel, určených jeho statutem, nebo rozhodčímu soudu, který se vysloví podle podmínek a procesních pravidel, předepsaných haagskou úmluvou z 18. října 1907 o smírném urovnávání mezinárodních sporů.

Nedojde-li mezi stranami k dohodě o soudu, o obsahu kompromisu nebo při rozhodčím řízení o osobách rozhodců, bude jedna nebo druhá strana, když jeden měsíc před tím to ohlásila, míti volnost vznést žádost spor přímo na Stálý mezinárodní soudní dvůr.“

⁵⁰⁾ Morelli, La sentenza internazionale, str. 157.

⁵¹⁾ Traités généraux, III, str. 1.

Mezinárodní soudy mohou být zřízeny buď pro konkrétní případ, kdy je lis jam nata, aneb pro příště vznikající spory. Podle toho lze s Lammaschem rozlišovati mezi rozhodčími soudy izolovanými a institucionálními.⁵²⁾ Institucionální rozhodčí soudy jsou povolány fungovati po celou dobu, po kterou bude trvati rozhodčí smlouva, která předvídá řešení jistých příštích sporů. Právního rozdílu mezi rozhodčími soudy izolovanými a institucionálními arci není, poněvadž oba druhy rozhodčích soudů se opírají o vůli stran ve sporu. Nelze však ztotožňovati institucionální rozhodčí soudy s obligatorními mezinárodními soudy, jichž lze se dovolávati jednostranně, bez ohledu na vůli druhé strany ve sporu.⁵³⁾

21. Až do sklonku XIX. století projevovala se mezinárodní soudní organizace pouze v příležitostných rozhodčích soudech. V tu dobu se objevovaly hlasy, které si počaly uvědomovati význam stálého mezinárodního soudu pro vývoj mezinárodního společenství. Byla to hlavně Meziparlamentní konference, která za svého zasedání r. 1894 v Haagu přijala resoluce ve prospěch vybudování stálého mezinárodního soudu. V resolucích těch vytkla toto:

1. Státní suverenita zůstává nezcizitelná a nedotknutelná;
2. Přistoupení každé vlády ke zřízení Stálého mezinárodního soudního dvoru má být čistě fakultativní.
3. Všechny přistupující státy mají být naprosto rovny před Stálým mezinárodním soudním dvorem;
4. Rozsudky Stálého mezinárodního soudního dvoru mají být vykonatelný.

V r. 1895 přijala pak Meziparlamentní konference v Bruselu významnou resoluci o zřízení Stálého mezinárodního rozhodčího dvoru (Cour permanente d'arbitrage international), která obsahovala podrobný návrh na organizaci tohoto Soudního dvoru.⁵⁴⁾ Návrh ten se stal základem jednání na I. mírové konferenci, jež se sešla r. 1899 v Haagu.⁵⁵⁾

V ruském návrhu, předloženém I. mírové konferenci, nebylo pomýšleno na zavedení stálého rozhodčího soudu. V druhém zasedání III. komise dal britský delegát Pauncefote dne 26. května 1899 v úvahu zřízení takového soudu pro urovnávání mezinárodních sporů. Ve svém memorandu poukázal k tomu, že bylo již vypracováno mnoho kodexů rozhodčího práva a že procesní řízení bylo až dosud upravováno rozhodci nebo smlou-

⁵²⁾ Lammasch, Die Lehre von der Schiedsgerichtsbarkeit in ihrem ganzen Umfange, str. 55.

⁵³⁾ Hatschek, Völkerrecht als System rechtlich bedeutsamer Staatsakte, 1923, str. 273.

⁵⁴⁾ Descamps, Essai sur l'organisation de l'arbitrage international; mémoire aux Puissances, 1896.

⁵⁵⁾ Kučera, Mezinárodní haagské úmluvy, Ottův slovník naučný nové doby, IV, 1935, str. 232 a n.

vami. Má-li býti učiněn krok vpřed, je podle jeho názoru nezbytno organisovati Stálý mezinárodní soud (Tribunál international permanent), jenž by se sešel ihned na žádost stran ve sporu.⁵⁶⁾ Tato myšlenka se dostala pak do návrhu britského, ruského a amerického. Základem jednání se stal návrh britský. Němečtí delegáti se postavili proti stálému soudu, ježto by prý organisace stálého rozhodčího soudu omezovala panovníkovu suverenitu a neodvislost národa; arbitráž sjednaná mezi dvěma státy a omezená na určitou otázku zdála se jim něčím jiným než arbitráž, jež by zavazovala po neurčitou dobu. Německý delegát prof. Zorn nepokládal zřízení stálého rozhodčího soudu za zralé, dokud není dostatek zkušeností s izolovanými rozhodčími soudy. Jak Zorn ve své knize o obou haagských mírových konferencích⁵⁷⁾ přiznává, zůstalo Německo se svým odporem na mírové konferenci osamoceno. Aby v tomto osamocení nezůstalo, snažili se jeho delegáti o to, aby bylo dosaženo kompromisu. Byl to Zorn, jenž dne 4. července 1899 projevil jménem Německa ochotu, přivolití ke zřízení mezinárodního rozhodčího soudu, když t. zv. „permanent Tribunal“ nebude zřízen jako trvalý soudní dvůr, nýbrž v podstatě jen jako stálý seznam rozhodců, z nichž bude v každém jednotlivém případě utvořiti rozhodčí soud, a když z úmluvy bude vyloučena obligatorní povaha rozhodčího soudu. Na základě těchto německých postulátů byl vybudován Stálý rozhodčí dvůr (Cour permanente d'Arbitrage). Označení „Dvůr“ bylo přijato proto, že se chtěla vyloučiti představa, jako by nová rozhodčí instituce měla býti stálým světovým soudem. Francouzské označení „Cour“ bylo vzato ve smyslu anglického „Court“, kterýžto výraz může býti použit i na organisaci, jejíž členové nejsou stále nebo nikdy pohromadě. Organisační základy, jež byly položeny Stálému rozhodčímu dvoru úmluvou ze dne 29. července 1899, byly podrženy i revidovanou úmluvou ze dne 18. října 1907. K této úmluvě přistoupila Československá republika dne 12. června 1922 (srv. vyhlášku ministra zahraničních věcí ze dne 24. prosince 1929, č. 5/1930 Sb. z. a n.).

Článek 41 haagské úmluvy ze dne 18. října 1907 o smírném urovnávání mezinárodních sporů (původně čl. 20) vyslovuje všeobecný účel Stálého rozhodčího dvoru takto:

„Aby bylo usnadněno bezprostřední dovolání rozhodčího řízení pro mezinárodní spory, které nemohly býti urovnány diplomaticky, zavazují se smluvní mocnosti, že zachovají Stálý rozhodčí dvůr, jak byl zřízen první mírovou konferencí, přístupný vždy a činný s výhradou opačné dohody stran podle ustanovení v této úmluvě o řízení obsažených.“

Pokud jde o příslušnost Stálého rozhodčího dvoru, stanoví čl. 42 (dří-

⁵⁶⁾ Scott, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, 1920, str. 62.

⁵⁷⁾ Die beiden Haager Friedenskonferenzen von 1899 und 1907, 1915, str. 53.

vější čl. 21), že Dvůr je příslušný pro všechny rozhodčí případy, není-li mezi stranami dohody o zřízení zvláštního rozhodčího soudu. Tento princip je výrazem zásady práva mezinárodního, podle níž je možný mezi neodvislými státy jen svobodný soud („Un tribunal libre au sein des Etats indépendants“).

Stálý rozhodčí dvůr zahrnuje a) seznam členů; b) Mezinárodní kancelář; c) Správní radu.

Ad a). Pro složení Stálého rozhodčího dvoru je směrodatné ustanovení čl. 44 (původní čl. 23), které zní takto:

„Každá ze smluvních mocností pojmenuje nejvýše čtyři osoby uznané znalosti ve věcech práva mezinárodního, požívající nejvyšší mravní vážnosti a ochotné převzítí rozhodčí funkce.

Osoby takto označené jsou zapsány jako členové Dvoru do seznamu, který bude oznámen péčí kanceláře všem smluvním mocnostem.

Každá změna v seznamu rozhodců bude oznámena kanceláří smluvním mocnostem.

Dvě nebo více mocností může se dohodnouti o společném jmenování některého člena nebo více členů.

Táž osoba může být jmenována rozličnými mocnostmi.

Členové Dvoru jsou jmenováni na dobu šesti let. Mohou být opět jmenováni.

Zemřel-li by neb odstoupil-li by některý člen Dvoru, bude nahrazen způsobem pro jeho jmenování stanoveným a na novou dobu šesti let."

Takto jmenování členové Stálého rozhodčího dvoru netvoří žádného soudcovského sboru a také nikdy nefungovali jako sbor. Tvoří pouze seznam rozhodců — album iudicum — z něhož může být v konkrétním případě utvořen rozhodčí soud. V tom ohledu stanoví čl. 45 (původní 24) toto:

„Chtějí-li se smluvní mocnosti obrátiti ke Stálému dvoru, aby byl urovnán spor mezi nimi vzniklý, mají být rozhodci, kteří jsou povoláni tvořiti rozhodčí soud k rozhodnutí tohoto sporu příslušný, vybráni ze všeobecného seznamu členů Dvoru.

Nezřídí-li se rozhodčí soud dohodou stran, je postupovati tímto způsobem:

Každá strana jmenuje dva rozhodce, z nichž toliko jeden smí být jejím státním příslušníkem nebo vybrán být ze členů Stálého dvoru jí jmenovaných. Tito zvolí společně vrchního rozhodce.

Jsou-li hlasy stejně rozděleny, volba vrchního rozhodce bude svěřena třetí mocnosti, označené společnou dohodou stran.

Nedosáhne-li se dohody, každá strana označí jinou mocnost a volba vrchního rozhodce se vykoná dohodou takto označených mocností.

Nemohou-li se tyto dvě mocnosti shodnouti ve dvou měsících, navrhne každá z nich dvě osoby, které vybere ze seznamů členů Stálého dvoru kromě členů stranami jmenovaných a kteří nejsou jejich státními příslušníky. Los pak určí, která z osob takto navržených má býti vrchním rozhodcem."

Kdežto čl. 24 úmluvy z r. 1899 ponechal stranám naprostou volnost při výběru rozhodců, byla tato volnost novým textem čl. 44 omezena, aby se zvýšila nestrannost příslušného rozhodčího soudu. Každé ze stran bylo přiznáno právo jmenovati dva rozhodce, avšak pouze jeden mohl býti vybrán z jejich příslušníků, pokud se týče z osob, které jmenovala za členy Stálého rozhodčího dvora.⁵⁸⁾

Ad b). V zájmu dobrého fungování dočasného rozhodčího soudu bylo nutno vytvořiti v sídle Dvoru, které je v Haagu, správní organismus, a to ve formě Mezinárodní kanceláře (Bureau International). Čl. 43 revidované úmluvy, který nahradil čl. 22 původní úmluvy, stanoví, že Mezinárodní kancelář slouží Dvoru za soudní kancelář (greffe). Tato kancelář zprostředkuje oznámení vztahující se k sestoupení se Dvoru, pečuje o archiv a koná práce administrativní. Smluvní mocnosti se zavázaly, sděliti Mezinárodní kanceláři ověřený opis každé rozhodčí úmluvy mezi nimi uzavřené a každého rozhodčího výroku, který se jich týče a je vydán zvláštními rozhodčími soudy. Rovněž se strany zavázaly, že sdělí Mezinárodní kanceláři zákony, nařízení a listiny, které v tom kterém případě prokazují, že byly vykonány výroky vydané Dvorem.

Jakmile je rozhodčí soud ustaven, praví čl. 46 (24), oznámí strany Mezinárodní kanceláři své rozhodnutí, že se chtějí obrátiti ke Dvoru, znění kompromisu a jména rozhodců. Mezinárodní kancelář oznámí každému rozhodci kompromis a jména ostatních členů rozhodčího soudu. Rozhodčí soud se sejde v den stranami ustanovený, při čemž se Mezinárodní kancelář postará o jeho umístění. Členové rozhodčího soudu požívají za výkonu svého úřadu a mimo domovský stát diplomatických výsad a svobod.

Článek pak 47 (26) uvádí, že Mezinárodní kancelář je zmocněna, dáti k dispozici své místnosti a svá zařízení smluvním mocnostem pro úřadování každého zvláštního rozhodčího soudu. Pravomoc Stálého rozhodčího dvoru může býti za podmínek soudními řády stanovených rozšířena na spory mezi jinými mocnostmi než smluvními nebo mezi smluvními a jinými mocnostmi, dohodly-li se strany, dovolati se tohoto soudnictví.

Ad c). Vzhledem k tomu, že Mezinárodní kancelář byla pověřena většinou administrativní agendou, jevílo se vhodným, aby byla postavena pod kontrolu vyšší organizace. Stalo se tak zřízením Stálé správní rady

⁵⁸⁾ Scott, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 330. — Kučera, Stálý rozhodčí dvůr v Haagu, Slovník národohospodářský, sociální a politický, III, 1933, str. 483 a 484.

(Conseil administratif permanent), která se ve smyslu čl. 49 (28) skládá z diplomatických zástupců smluvních mocností, pověřených v Haagu, a z nizozemského ministra zahraničních věcí jako předsedy. Tato Stálá správní rada řídí a kontroluje Mezinárodní kancelář. Správní rada má vydati svůj jednacím řád, jakož i všechna všeobecná nařízení, kterých bude třeba (dne 19. září 1900 přijala svůj jednacím řád a dne 8. prosince 1900 řád pro Mezinárodní kancelář), dále rozhodne všechny správní otázky, které by mohly vzniknouti ve příčině fungování Dvoru. Má plné právo jmenovati úředníky a zřízence Mezinárodní kanceláře, je suspendován aneb propouštěn. Stanoví služné a mzdy a dohlédá k obecným výdajům. Přítomnost devíti členů ve shromážděních řádně svolaných dostačí k platným poradám Správní rady. Rada se usnáší většinou hlasů; má oznámiti ihned smluvním mocnostem všeobecná nařízení, která schválila. Každého roku předloží jim zprávu o pracích Dvoru, o výkonu administrativních služeb a o výdajích. Zpráva má obsahovati také přehled podstatného obsahu listin, zaslaných mocnostmi podle čl. 43, odst. III a IV.

Pokud jde o náklady, spojené s udržováním Mezinárodní kanceláře, stanoví čl. 50 (29), že náklady ty ponese smluvní mocnosti podle poměru stanoveného pro Mezinárodní úřad Světové poštovní jednoty (unie). Náklady k tíži mocností, které k úmluvě přistoupí, se čítají ode dne, kdy se stal přístup účinným.

Jak stanovil čl. 22 původní haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů, je sídlem Mezinárodní kanceláře nizozemské residenční město Haag. Zprvu byla tato kancelář umístěna v přední staré budově na Prinsegracht, a to od r. 1901 až do r. 1913. Od 28. srpna 1913 byla však definitivně umístěna v Mírovém paláci, který byl vystavěn zásluhou Američana Andrew Carnegieho. Jmenovaný věnoval totiž částku $1\frac{1}{2}$ milionu dolarů na vybudování soudní budovy a knihovny pro Stálý rozhodčí dvůr, aby věc mírové konference získala.⁵⁹⁾

S hlediska právní konstrukce Stálého rozhodčího dvoru není jeho pojmenování nikterak příléhavé, neboť nevyjadřuje přiměřeným způsobem jeho právní povahu. Není to totiž žádný skutečný soud, nýbrž pouze prostředek, jak usnadnit utvoření jednotlivého rozhodčího soudu. Stálým není než v tom smyslu, že tu je stálá Mezinárodní kancelář a Správní rada. Německý internacionalista Schücking, jenž věnoval zaslouženou pozornost problému svazku států haagských mírových konferencí, vyslovil názor, že Stálý rozhodčí dvůr jest orgánem tohoto svazku států. Jednotlivý rozhodčí soud že vydává své rozhodčí výroky jménem smluvních mocností jako orgán společenství států. Podle toho je, jak Schücking dovozuje,

⁵⁹⁾ Podrobnosti přináší Kučera, Carnegieova nadace a Mírový palác v Haagu, Zahraniční politika, 1932, str. 299 a n.

rozhodčí výrok rozhodčího soudu výrokem Stálého rozhodčího dvoru jako orgánu společenství států.⁶⁰⁾ Svůj názor shrnuje posléze v ten způsob, že se jednotlivý rozhodčí soud má ke Stálému rozhodčímu dvoru tak jako v jednotlivém případě příslušný civilní senát k zemskému soudu.

Schücking při své pozoruhodné argumentaci předpokládal, že státy zúčastněné na mírových konferencích tvoří mezi sebou mezinárodní svazek států, což se arci nestalo skutkem, neboť státy mezi sebou nevytvořily žádné soudní unie, jejímž orgánem by byl Stálý rozhodčí dvůr. V té příčině správně vystihl danou situaci nizozemský internacionalista van Eysinga, jenž konstatuje, že pokus o takovou soudní unii se nezdařil a že v Haagu nedošlo k zavedení žádného závazného soudnictví. Byl vytvořen pouhý Stálý rozhodčí dvůr, z něhož se teprve musí utvořit rozhodčí soud, aby mohlo být o sporu mezi státy rozhodnuto.⁶¹⁾ Nelze proto ve Stálém rozhodčím dvoru spatřovati žádný orgán, protože takovým je teprve ad hoc vytvořený jednotlivý rozhodčí soud. Stálý rozhodčí dvůr je pouhé jméno.⁶²⁾ Jednotlivý pak rozhodčí soud opírá se toliko o vůli stran ve sporu a není než jejich soudním orgánem.

Zřízením Stálého rozhodčího dvoru se nedocílilo stálé soudní instance, avšak Stálý rozhodčí dvůr se měl státi základnou k lepší mezinárodní soudní organizaci, k níž došlo až po světové válce vybudováním Stálého mezinárodního soudního dvoru.

22. Druhá mírová konference pokusila se o zřízení stálého mezinárodního soudu pro úzký okruh sporů, t. j. těch, jež vznikají z výkonu kořistního práva se strany válčících států na moři v době války.⁶³⁾ Již během XVIII. a XIX. století vznikla řada návrhů na zřízení mezinárodního kořistního soudu, v němž by mohly býti zastoupeny neutrální státy. Problémem tím se obíral r. 1875 ve svém zasedání v Haagu Institut pro právo mezinárodní, a to k podnětu vynikajícího britského internacionalisty Westlakea. Dne 12. září 1877 přijal ve svém zasedání v Curychu resoluce, které připravili Bluntschli a Rolin-Jacquemyns, a v nich se vyslovil pro mezinárodní kořistní soudy, ježto poskytují zúčastněným jednotlivcům neutrálního nebo nepřátelského státu větších záruk nestranného rozsudku. Potom se věnoval Institut za Bulmerincqovy spolupráce přípravě mezinárodního řádu námořních kořistí a posléze došlo v jeho heidelberském zasedání r. 1887 k přijetí tohoto významného řádu (*Règlement international des prises maritimes*), jehož čl. 100 zněl takto:

„Na počátku každé války zřídí každá z válečných stran mezinárodní

⁶⁰⁾ Der Staatenverband der Haager Konferenzen, 1912, str. 41 a n.

⁶¹⁾ Van Eysinga, *Ontwikkeling en inhoud der Nederlandsche tractaten sedert 1813, 1916*, str. 71.

⁶²⁾ Anzilotti, *Corso di diritto internazionale*, I, str. 169.

⁶³⁾ Kučera, *Kořistní soudy*, *Ottův slovník naučný nové doby*, III, 1934, str. 754 a n.

odvolací soud ve věcech námořních kořistí. Každý z těchto soudů se skládá z pěti členů takto jmenovaných:

Válčící stát jmenuje sám předsedu a jednoho člena. Označí kromě toho tři státy neutrální, které jmenují každý po jednom z ostatních tří členů."

Návrh Institutu byl velmi důležitý, netěšil se však v praxi mezinárodní takové pozornosti, jak toho zasluhoval. Přes to aspoň zdůraznil pochybnosti o praxi, s jakou se provádělo zabavování soukromého majetku v námořní válce. V mezinárodní jurisdikci byla redaktory návrhu mezinárodního řádu námořních kořistí spatřována nová záruka správné aplikace právních norem na zabavení soukromého vlastnictví. Ušlechtilé myšlenky návrhu, přijatého Institutem pro právo mezinárodní, však zcela nezapadly a došly svého uplatnění na II. mírové konferenci, na níž podaly britská a německá delegace své návrhy na zřízení Mezinárodního kořistního soudu.⁶⁴⁾

Ač otázka zřízení Mezinárodního kořistního soudu nebyla pojata do programu konference, nebyly proti podaným návrhům na jeho zřízení žádné námitky. Jak uvedl první německý delegát baron Marschall von Bieberstein, šlo o návrh úzce související s dílem první mírové konference ve věci smírného řešení mezinárodních sporů. Britská delegace navrhovala zřízení stálého mezinárodního kořistního soudu, neboť soud, který by se zřizoval ad hoc pro každou válku, neměl by žádné tradice aniž stability. Stejného názoru byla i americká delegace. Německá delegace, která hájila ve svém návrhu opačný názor, uznala posléze výhody stálého mezinárodního kořistního soudu. Mírová konference věnovala oběma návrhům náležitou pozornost a přijala v té věci XII. haagskou úmluvu o zřízení Mezinárodního kořistního soudu (Cour internationale des prises).

Mezinárodní kořistní soud se měl skládati ze soudců a náhradních soudců, jmenovaných smluvními mocnostmi na dobu šesti let. Soudci měli být právníci s uznanou kompetencí v otázkách mezinárodního práva námořního a požívající nejvyšší vážnosti mravní (čl. 10). Soudní dvůr měl mít 15 soudců, 9 z nich mělo tvořit potřebné quorum (čl. 14). Soudci měli být podle čl. 15 jmenováni těmito smluvními mocnostmi: Německem, Spojenými státy americkými, Rakousko-Uherskem, Francií, Velkou Británií, Itálií, Japonskem a Ruskem; soudci a náhradní soudci jmenovaní ostatními smluvními mocnostmi měli zasedati střídavě podle seznamu připojeného k úmluvě.

Své sídlo měl mít Mezinárodní kořistní soud v Haagu. Správní rada, složená ze zástupců smluvních mocností, měla plnit ty funkce, které plní vůči Stálému rozhodčímu dvoru (čl. 22).

⁶⁴⁾ Bustamante, La seconde Conférence de la paix réunie à La Haye en 1907, 1909, str. 476 až 480.

Soudní pravomoc ve věcech kořistních měla být vykonávána především vnitrostátními kořistními soudy válečného zajimatele (čl. 2). Z rozhodnutí vnitrostátních kořistních soudů mohl být podán rekurs k Mezinárodnímu kořistnímu soudu,

1. když se rozhodnutí vnitrostátních soudů týká majetku některé neutrální mocnosti aneb neutrálního příslušníka;

2. když se rozhodnutí to týká nepřátelského majetku a jde o:

a) zboží naložené na lodi neutrální;

b) nepřátelskou loď, která byla zabavena v pobřežních vodách některé neutrální mocnosti, v případě, kdy tato mocnost neučinila toto zabavení předmětem diplomatické reklamace;

c) reklamaci opřenou o tvrzení, že se zabavení stalo za porušení, ať smluvního ustanovení, platného mezi válčícími mocnostmi, ať zákonného předpisu, vydaného válčícím zajimatelem.

Rekurs proti rozhodnutí vnitrostátních soudů mohl se opírat o to, že rozhodnutí to není odůvodněno, ať fakticky, ať právně (čl. 3).

Jakmile měl být Mezinárodní kořistní soud příslušným podle čl. 3, mohly vnitrostátní soudy vykonávat svou soudní pravomoc nanejvýše ve dvou instancích. Zákonodárství válčícího zajimatele zůstalo vyhrazeno právo rozhodnouti, zda byl rekurs přípustným po vydání rozhodnutí první instancí či toliko po rozhodnutí, vydaném instancí odvolací aneb kasační. Kdyby vnitrostátní soudy nevydaly konečného rozhodnutí do dvou let od zabavení, mohla být věc vznesena přímo na Mezinárodní kořistní soud (čl. 6).

Článek 7 obsahoval předpis, podle jakých právních zásad měl Mezinárodní kořistní soud rozhodovati. V prvé řadě měl použití úmluvy platné mezi válčícím zajimatelem a mocností, která je sama ve sporu aneb je její příslušník. V nedostatku takových ustanovení měl soud aplikovati pravidla práva mezinárodního; nebylo-li by takových, jež jsou obecně uznána, měl rozhodnouti podle obecných zásad spravedlnosti a slušnosti.⁶⁵⁾

Článkem 9 se zavázaly smluvní mocnosti, že poctivě dostojí rozsudkům Mezinárodního kořistního soudu a že je co nejdříve provedou. Tento soud měl být skutečným mezinárodním orgánem těch států, které by úmluvu o jeho zřízení ratifikovaly, v tom smyslu, že měl řešiti pouze otázky mezinárodního rázu. Ve skutečnosti nebyl žádnou odvolací instancí v poměru k příslušným soudům vnitrostátním. Vznikly však obavy, aby Mezinárodní kořistní soud svými rozhodnutími nerušil rozsudky vnitrostátních soudů, a obavy ty měly být rozptýleny protokolem ze dne 19. září 1910, v němž se praví, že mocnosti, které podepsaly úmluvu ze dne 18. října 1907 aneb k ní přistoupí, a pro něž existují ústavní pře-

⁶⁵⁾ Kučera, Mezinárodní rozsudek, 1935, str. 68 a 69.

kážky, přijmouti úmluvu v nynější formě, mohou v ratifikační aneb přístupní listině prohlásiti, že v kořistních věcech, o nichž jsou oprávněny rozhodovati jejich vnitrostátní soudy, lze podati rekurs k Mezinárodnímu kořistnímu soudu toliko ve formě žaloby o náhradu škody způsobené zabavením.⁶⁶⁾

Ratifikace XII. haagské úmluvy o zřízení Mezinárodního kořistního soudu stala se závislou na vyřešení otázky, jakého práva bude soud ten používat. Britská vláda byla totiž toho názoru, že dříve než se přikročí ke zřízení Mezinárodního kořistního soudu, musí tu býti právní předpisy, o něž by kořistní soud opřel svá rozhodnutí; je to právě oblast námořního práva, kde chybí jednota právního nazírání. Za tím účelem svolala britská vláda námořní konferenci do Londýna, jež dne 26. února 1909 přijala Deklaraci o námořním právu válečném. Tato deklarace byla však odmítnuta britskou horní sněmovnou a tak Mezinárodní kořistní soud nevstoupil nikdy v život. Byl ostatně příliš spoután s válečným právem než aby se mohlo čekat, že urovná cestu k rozšíření soudnictví v mezinárodních poměrech.

23. V době, kdy se chystala II. mírová konference, bylo uznáváno, že se Stálý rozhodčí dvůr, pokud se týče rozhodčí soudy hodí hlavně k řešení politických sporů, pro spory právní pak že by byl nekompetentnější skutečný stálý soud, složený z opravdových soudců a vydávající rozhodnutí o čistě právních otázkách. Bylo při tom totiž poukazováno k tomu, že rozhodčí soudnictví, upravené haagskou úmluvou o smírném urovnávání mezinárodních sporů, objevilo se býti prodlouženým diplomatickým vyjednáváním, v němž se uplatňuje princip vzájemných ústupků a nikoli přísná aplikace právních norem. Toto nazírání došlo skvělého výrazu v instrukcích, jež pro americkou delegaci vydal státní sekretář Root a v nichž se uvádí toto:

„Metoda, jež dovoluje dodati arbitráži více účinnosti tak, aby státy byly více pobízeny k ní se dobrovolně uchýlovati a uzavírati dohody, jimiž by se zavazovaly, že se jí podrobí, je diktována zjištěním zřejmých nedostatků nynějšího systému. Nelze pochybovati, že hlavní námitka proti arbitráži spočívá nikoli v odporu států podrobovati své spory nestranné arbitráži, nýbrž v obavě, že arbitráž, jíž by se podrobily, mohla by býti stranická. Stalo se u rozhodců praxí velmi obecnou, že postupují nikoli jako soudcové, kteří řeší skutkové a právní otázky na ně vznesené v duchu právní odpovědnosti, nýbrž jako vyjednavací hledající rozluštění problémů před ně položených v tradicích a zvyklostech a pod-

⁶⁶⁾ François, Handboek van het Volkenrecht, II, 1933, str. 283. — Jde tu o uplatnění zásady, že mezinárodní rozsudek nemůže rušiti pravoplatný rozsudek vnitrostátní, neboť takové zrušení může přivoditi pouze vnitrostátní zákon provinilého státu.

robení všem úvahám a vlivům, jež působí na diplomatické zástupce."⁶⁷) Jestliže rozhodčí instituce, o něž jde, postupují diplomatickými metodami, pak nemohou státy dobře předvídati, jak rozhodci rozhodnou; kdyby postupovali metodami soudními, tu by strany věděly, podle jakých právních zásad bude jejich spor posuzován. Proto bylo americké delegaci uloženo, aby navrhla zřízení stálého soudu, složeného ze soudců, placených přiměřeným způsobem a věnujících se výlučně soudcovskému povolání podle soudních metod a u vědomí právní odpovědnosti.

Když se sešla II. mírová konference, byly jí předloženy dva návrhy na přeměnu Stálého rozhodčího dvoru ve skutečný stálý soud, který by ročně pravidelně zasedal. Základem jednání se stal americký návrh, ustoupil však společnému návrhu, který předložily delegace německá, americká a britská. Po podání tohoto návrhu jednalo se především o to, jak nazvat Soudní dvůr, kdyby k jeho zřízení došlo. Posléze bylo docíleno dohody v tom směru, že nový soud se měl nazývatí Rozhodčím soudním dvorem (Cour de justice arbitrale). Výsledek konferenčního jednání ve věci zřízení tohoto Soudního dvoru je vyjádřen přáním (voeu), pojatým do Závěrečného aktu II. mírové konference, které zní takto:

„Konference doporučuje smluvním mocnostem přijetí připojeného návrhu úmluvy o zřízení Rozhodčího soudního dvoru a její uvedení v platnost, jakmile se docílí dohody o volbě soudců a o ustavení Soudního dvoru.“

Připojená osnova úmluvy o zřízení Rozhodčího soudního dvoru (Projet d'une Convention relative à l'établissement d'une Cour de justice arbitrale) obsahovala 35 článků a byla rozdělena na 3 hlavy: první obsahovala ustanovení o organizaci Rozhodčího soudního dvoru (čl. 1 až 16), druhá o pravomoci a řízení (čl. 17 až 33) a třetí ustanovení konečná (články 34 a 35).

Jak ustanovoval čl. 1 návrhu, měl býti vedle Stálého rozhodčího dvoru fungovati Rozhodčí soudní dvůr, který měl býti volně a snadně přístupný a složen ze soudců, představujících různé právní systémy světa a způsobilý zajistiti kontinuitu v rozhodčí judikatuře.

Vynikající zpravodaj Scott ve své důvodové zprávě položil váhu na to, aby právo mezinárodní, které má býti právním systémem všech států, bylo vykládáno prostřednictvím Rozhodčího soudního dvoru mezinárodně.⁶⁸) Od stále fungujícího Soudního dvoru si sliboval vytvoření konstantní mezinárodní judikatury. Měl-li Soudní dvůr rozvíjeti

⁶⁷) Scott, Une Cour de Justice Internationale, 1918, str. 27 a 28.

⁶⁸) Scott, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 241. — Srv. k tomu Wehberg, Das Problem eines internationalen Staatengerichtshofes, 1912, str. 169 a n.

právní systém mezinárodní, musely býti v něm zastoupeny různé právní systémy. Aby se zabránilo nesnázím, jež se vyskytly u Stálého rozhodčího dvoru, byl Rozhodčí soudní dvůr konstruován tak, aby byl snadno přístupný stranám: na stranách neměla býti vyžadována předběžná úhrada výloh, nýbrž Soudní dvůr měl býti vydržován smluvními stranami a nikoli stranami ve sporu. Ježto šlo o instituci, zřízenou v zájmu všech, měly býti výlohy, s jeho vydržováním spojené, neseny všemi státy.

Rozhodčí soudní dvůr se měl skládati ze soudců a z náhradních soudců, vybraných z osob požívajících nejvyšší vážnosti mravní a vyhovujících podmínkám vyžadovaným v jejich vlasti k připuštění k nejvyšší soudní službě aneb jsoucích právníky s uznanou kompetencí v otázkách práva mezinárodního. Soudci i náhradní soudci měli býti pokud možno zvoleni ze členů Stálého rozhodčího dvoru. Volba se měla provésti do 6 měsíců po ratifikaci úmluvy (čl. 2).

Soudci i náhradní soudci měli býti voleni na 12 let a mohli býti znovu voleni (čl. 3). Soudní dvůr měl ročně označiti tři soudce, kteří by tvořili zvláštní delegaci pro projednávání sporů ve zkráceném řízení (čl. 6) aneb pro vyšetření (čl. 20).

Rozhodčí soudní dvůr měl míti své sídlo v Haagu (čl. 11) a měl se scházeti jednou ročně (čl. 14).

V celku řeší osnova úmluvy o zřízení Rozhodčího soudního dvoru menší problémy, jež souvisí se zřízením Soudního dvoru. Hlavním problémem byla však otázka, jak by měli býti soudci voleni a jak by se měl Soudní dvůr ustavit. V té věci nebylo možno dosáhnouti dohody a tak nezbylo než dohodu o těchto otázkách odložit na pozdější dobu.

Spojené státy americké se snažily po II. mírové konferenci o to, aby projekt Rozhodčího soudního dvoru byl co nejdříve uskutečněn. Když se konala v Londýně od 4. prosince 1908 až do 27. února 1909 námořní konference,⁶⁹⁾ navrhla dne 22. února 1909 americká delegace, aby byl přijat protokol, podle něhož by si signatáři úmluvy o zřízení Mezinárodního kořistního soudu mohli do svých ratifikačních listin pojmouti ustanovení, jímž by byl Mezinárodní kořistní soud vybaven pravomocí Rozhodčího soudního dvoru. Konference měla za to, že by se otázka takového dosahu měla sledovati diplomatickou cestou a Spojené státy americké opakovaly svůj návrh v okružní notě ze dne 18. října 1909, zaslané mocnostem zastoupeným na námořní konferenci. Z došlých odpovědí vyšlo najevo, že zúčastněné státy jsou pro zřízení Rozhodčího soudního dvoru a že dávají přednost tomu, aby se zřízení to dalo ve formě oddělené a neodvislé.

⁶⁹⁾ Kučera, Londýnská konference námořní, Ottův slovník naučný nové doby, III, 1935, str. 1281 a n.

V březnu 1910 sešli se v Paříži delegáti Německa, Spojených států amerických, Francie a Velké Britanie na konferenci, kde pořídili osnovu úmluvy (ad referendum), jíž by byl uveden v platnost projekt, doporučený II. mírovou konferencí, pro omezený počet států. Na druhé konferenci delegátů, konané v červenci 1910 v Haagu, byla osnova úmluvy revidována. Podle těchto úmluv měla každá smluvní strana jmenovati jednoho soudce a soudci takto jmenovaní měli fungovati podle rotačního systému, jaký předvídá čl. 15 úmluvy o zřízení Mezinárodního kořistního soudu. Avšak ani v této formě nedošlo k utvoření Rozhodčího soudního dvoru.⁷⁰⁾

Přes to, že Rozhodčí soudní dvůr nevstoupil v život, přece zdravé základy, na nichž byl vybudován, staly se základním kamenem, na němž spočinul dnešní Stálý mezinárodní soudní dvůr.

24. Jednání na II. mírové konferenci nezůstalo bez vlivu na mírovou konferenci států Střední Ameriky, která se sešla dne 14. listopadu 1907 ve Washingtonu a zasedala až do 20. prosince 1907. K návrhu salvadorské delegace došlo dne 20. prosince 1907 k přijetí smlouvy, kterou byl organizován první stálý mezinárodní soud, nazvaný Středoamerický soudní dvůr (Corte de Justicia Centro-americana), těmito pěti republikami: Costaricou, Guatemalou, Hondurasem, Nicaraguou a Salvadorem.⁷¹⁾

Smlouva o zřízení Středoamerického soudního dvoru obsahovala 28 článků a jeden dodatečný článek, týkající se soudní pravomoci. Smlouva byly doplněna dodatečným protokolem, kterým byl opraven text čl. III. Smlouva měla zůstatí v platnosti 10 let od poslední ratifikace.

Soudní dvůr měl míti své sídlo v Carthagu (Costarica), avšak mohl je přenéstí do jiného místa ve Střední Americe ze zdravotních důvodů, z důvodu zajištění výkonu svých funkcí aneb pro osobní bezpečnost svých členů (čl. V). Podle čl. VI skládal se z 5 soudců, z nichž po jednom jmenovala každá smluvní strana, vybravši ho z řad právníků, kteří vyhovovali podmínkám, požadovaným zákony každého státu pro výkon vysokých soudních funkcí, a požívali nejvyšší vážnosti, a to nejen pro své mravní vlastnosti, nýbrž i pro svou odbornou způsobilost. Uprázdňená místa byla obsazena náhradními soudci zároveň jmenovanými, kteří měli stejnou kvalifikaci. Přítomnost 5 soudců byla nutná, aby bylo dosaženo předepsaného quora. Volba soudců byla čl. VII. svěřena zákonodárné moci jednotlivého smluvního státu. Jak soudci řádní, tak i soudci náhradní byli ustanoveni na dobu 5 let, která se počítala od té doby, kdy se ujali svých funkcí; mohli býti znovu ustanoveni (čl. VIII).

Čl. X upravil právní postavení soudců řádných i náhradních v ten

⁷⁰⁾ Srv. Kučera, Stálý mezinárodní soudní dvůr a revise jeho statutu, *Zahraniční politika*, 1932, str. 572.

⁷¹⁾ Bustamante, *Derecho Internacional Publico*, I, 1933, str. 511 a n.

způsob, že měli požívatí osobní imunity, jakou příslušné zákony přiznávají Nejvyššímu soudu, a v ostatních smluvních státech měli mítí výsady a svobody diplomatických zástupců. Výkon povolání aneb zastávání veřejného úřadu prohlásil čl. XI za neslučitelné s úřadem soudce.

Významné bylo ustanovení čl. XIII, podle něhož měl Středoamerický soudní dvůr představovati národního ducha („conciencia nacional“) Střední Ameriky, při čemž soudcové, kteří skládali Soudní dvůr, neměli se zdráhati vykonávati soudní funkce pro zájem státu, který je jmenoval, v určitém sporu aneb otázce.

Soudní dvůr měl při svém prvním ročním zasedání zvoliti předsedu a místopředsedu, organisovati personál, zejména ustanoviti sekretáře a pokladníka, jakož i jinaký podřízený personál, jehož by bylo třeba, a připravití rozpočet (čl. XII).

Středoamerický soudní dvůr byl instalován v Carthagu dne 25. května 1908. Andrew Carnegie dal proň stavěti vhodnou budovu, která však byla zničena zemětřesením v r. 1910. Soudní dvůr byl pak přeložen do San José (Costarica), kde byla novým Carnegiovým darem zřízena soudní budova r. 1917. Když soudní dvůr v březnu 1918 zanikl, byla předána budova kostarické vládě a nyní je v ní umístěno costarické ministerstvo zahraničních věcí.⁷²⁾

Pokud jde o pravomoc Středoamerického soudního dvoru, měl podle čl. I smlouvy rozhodovati o všech sporech aneb otázkách, které by mezi smluvními stranami vznikly, a to bez ohledu, jaké by byly povahy a jakého původu, nemohly-li býti urovnány diplomatickou cestou. Soudnímu dvoru byla čl. II přiznána i pravomoc ve sporech mezi vládou a jednotlivcem, byl-li příslušníkem jiného smluvního státu, pokud spory ty vznikly z porušení smluv aneb úmluv nebo šlo-li o případy mezinárodní povahy. Při tom bylo stanoveno, aby byl vyčerpán pořad vnitrostátního práva a aby bylo prokázáno odepření spravedlnosti. Podle čl. III mohl býti předložen společnou dohodou Soudnímu dvoru jakýkoli spor mezi vládou a jednotlivcem. Ve smyslu čl. IV mohl Soudní dvůr nalézati o mezinárodních otázkách, které by naň vznesly kompromisem některý středoamerický stát a cizí vláda.

Čl. XXVI byl Soudní dvůr zmocněn vydati si soudní řád a určiti formy a lhůty, jež nebyly smlouvou předepsány. Všechna rozhodnutí v tom ohledu vydaná měla býti ihned oznámena smluvním stranám. Soudní řád byl vydán teprve 2. prosince 1911. Právo rozhodovati o své pravomoci bylo přiznáno Soudnímu dvoru čl. XXII smlouvy, podle něhož měl Soudní dvůr řídití se při rozhodování o své pravomoci výkladem

⁷²⁾ Hudson, The Permanent Court of International Justice, 1934, str. 41.

smluv a úmluv týkajících se věci ve sporu, šetře při tom zásad práva mezinárodního.

Vynesené rozsudky měly být podle čl. XXV sděleny 5 vládám smluvních států. Zúčastněné strany se slavnostně zavázaly, že se podrobí vyneseným rozsudkům.

Dne 12. března 1918 vypršela platnost smlouvy o Středoamerickém soudním dvoru. Toho dne zasedal Soudní dvůr naposled a rozhodl se předati své archivy a majetek costarické vládě.⁷³⁾

25. Průběhem světové války rostlo přesvědčení, že mezinárodní společenství nutno postavit zásadně na půdu práva mezinárodního a že je třeba postarat se o jeho sankce, zejména o vybudování stálého mezinárodního soudu, o jehož uskutečnění se marně namáhaly obě haagské mírové konference. Ke sklonku světové války počaly se objevovat různé návrhy na vytvoření Společnosti národů a již v nich byla věnována pozornost problému mezinárodního soudnictví. V návrzích, připravených oficiálními kruhy, se arci netěšil problém stálého mezinárodního soudu valnému zřeteli. V osnově statutu Společnosti národů, kterou pořídil dne 20. dubna 1918 britský internacionalista Phillimore, se sice již vymezují právní spory způsobem, jaký odpovídá dnešnímu čl. 13 Paktu o Společnosti národů, avšak spory ty se přikazují nikoli stálému soudu, nýbrž rozhodčímu soudu.⁷⁴⁾ Phillimorův plán o založení Společnosti národů prozkoumal prezident Spojených států amerických Wilson se svým přítelem plukovníkem Housem, jenž z prezidentova pověření vypracoval nový plán a předložil jej prezidentu dne 16. července 1918.⁷⁵⁾ V čl. 10 tohoto plánu se mluví o zřízení Mezinárodního soudu (International Court), který by se skládal ne více než z 15 členů, volených delegáty členů Společnosti národů. Plán Houseův učinil prezident Wilson základem svého prvního plánu. Ve všech svých třech plánech nepamatoval však Wilson na utvoření mezinárodního soudu.

Zmínka o Mezinárodním soudním dvoru byla obsažena v britském návrhu (čl. 7) ze dne 20. ledna 1919, který ale neobsahoval ničeho o jeho organizaci. Když dne 25. ledna 1919 byla v plenární schůzi mírové konference přijata resoluce o Společnosti národů a zřízena komise pro otázku Společnosti národů, přešlo se přes otázku Stálého mezinárodního soudního dvoru mlčky. Na konferenci amerických a britských delegátů bylo dne 31. ledna 1919 dohodnuto, aby se do osnovy o Společnosti národů dalo

⁷³⁾ Hudson, *The Permanent Court of International Justice*, str. 62.

⁷⁴⁾ Miller, *The drafting of the Covenant*, II, 1928, str. 4.

⁷⁵⁾ Kučera, *Stálý mezinárodní soudní dvůr a revise jeho statutu*, *Zahraniční politika*, 1932, str. 573. Kučera, *Spojené státy americké a Stálý mezinárodní soudní dvůr*, *Časopis pro právní a státní vědu*, XVII, 1934, str. 98 a n.

obecné ustanovení o zřízení Stálého mezinárodního soudního dvoru.⁷⁶⁾ Ve smíšeném textu, vypracovaném americkým delegátem Millerem a britským delegátem Hurstem na základě návrhů Wilsonových a britského návrhu ze dne 20. ledna 1919, objevil se působením Lorda Roberta Cecila čl. 12, věnovaný zřízení Stálého mezinárodního soudního dvoru (Permanent Court of International Justice). Toto ustanovení přešlo v osnově zredigované redakčním výborem a předložené v deváté schůzi komise dne 13. února 1919 do čl. 14. Dne 18. března 1919 dohodli se prezident Wilson a Lord Robert Cecil, aby se do čl. 14 vložilo ustanovení, podle něhož měl Stálý mezinárodní soudní dvůr rozhodovati i o jakékoli otázce předložené mu Výkonnou radou neb Shromážděním delegátů. Tím byl položen základ k posudkové funkci Stálého mezinárodního soudního dvoru. Definitivní formulace čl. 14 byla provedena redakčním výborem dne 5. dubna 1919 a schválena preliminární mírovou konferencí dne 28. dubna 1919 v tomto konečném znění:

„Rada se pověřuje úkolem, aby připravila návrh Stálého mezinárodního soudního dvoru a aby jej předložila členům Společnosti. Tento soudní dvůr bude nalézati o všech sporech rázu mezinárodního, jež strany naň vznesou. Bude též podávati dobrá zdání o sporech neb otázkách, jež naň vznese Rada nebo Shromáždění.“

Mírová konference měla málo času, aby mohla sama vypracovati definitivní organizaci Stálého mezinárodního soudního dvoru a proto se spokojila se stylisací čl. 14 Paktu o Společnosti národů, kterým bylo uloženo Radě, aby připravila návrh Stálého mezinárodního soudního dvoru. Rada měla zjevně pochybnosti o tom, zda by mohla sama připravit přijatelný návrh a proto se rozhodla zříditi za tím účelem výbor právníků, který by přichystal předběžný plán. Ve svém druhém zasedání v únoru 1920 jmenovala Rada výbor právníků, v němž zasedali: Adatci (Japonsko), Altamira (Španělsko), Descamps (Belgie), Fernandes (Brazílie), Hagerup (Norsko), Lapradelle (Francie), Loder (Nizozemsko), Phillimore (Velká Británie), Ricci-Busatti (Itálie) a Root (Spojené státy americké). Takto sestavený výbor desíti právníků sešel se k neformální schůzi v Haagu dne 15. června 1920 a pracoval až do 24. července 1920. Předsedou jeho se stal baron Descamps a místopředsedou Loder. Vlastní práce výboru byly zahájeny delegátem Rady Společnosti národů, jímž byl Léon Bourgeois. V první pracovní schůzi, konané dne 17. června 1920, navrhl Root, aby se základem prací výboru stala haagská osnova úmluvy o zřízení Rozhodčího soudního dvoru a aby se při tom přihlíželo k návrhu vypracovanému na konferenci zástupců Švédska, Norska, Dánska, Švýcarska a Nizozemska, jež se konala od 16. až do 27. února 1920 v Mí-

⁷⁶⁾ Hudson, The Permanent Court of International Justice, str. 87 a 88.

rovém paláci v Haagu. Návrh vypracovaný touto konferencí nazývá se plánem Pěti mocností a opírá se o zmíněnou již osnovu úmluvy o zřízení Rozhodčího soudního dvoru. S počátku nebylo sice dbáno postupu, jaký Root navrhoval, ale konec konců se výbor uvedených předloh stále držel.

Výbor právníků skončil svůj obtížný úkol dne 24. července 1920, kdy byl jednomyslně přijat návrh statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, opatřený velmi cennou důvodovou zprávou z pera prof. Lapradella. Návrh ten čítal 62 článků.

Jedním z nejobtížnějších úkolů, jež výbor právníků měl řešit, byla otázka způsobu volby soudců, kterou osnova úmluvy o zřízení Rozhodčího soudního dvoru nechala nerozřešenu. Při diskusi o tomto problému se vynořil znovu spor mezi velkými a menšími státy o rovné zastoupení ve Stálém mezinárodním soudním dvoru. Bylo sice uznáváno, že ve Stálém mezinárodním soudním dvoru musí býti zastoupeny státy velké i menší, ale bylo pochybno, zda volba soudců má býti svěřena Radě, v níž velmoci mají převahu, či Shromáždění, v němž se náležitou měrou mohou uplatnit státy menší. Zdálo se, že tento spor zůstane zase nerozřešen, když Root připadl na myšlenku, aby soudci byli voleni zároveň, avšak odděleně Radou i Shromážděním Společnosti národů. Svůj návrh snažil se Root odůvodniti nejen rozumově, nýbrž i historicky. V tom směru poukázal k počátkům organizace Spojených států amerických, kdy se projevila snaha států větších ovládati státy menší. Tehdy došlo k organizaci zákonodárné moci ve dvou komorách, z nichž větším státům se dostalo přiměřeného zastoupení v domě representantů, menším pak státům v senátě, v němž bez ohledu na velikost každý stát měl po dvou členech. Root poukázal na analogii případů a vytkl, že větší státy mají v Radě dominující postavení jako americké státy v domě representantů, a státy malé ve Shromáždění Společnosti národů jako americké malé státy v senátě.

Na námitku, co se stane, když senát a dům representantů se neshodnou, odpověděl Root, že se tomuto stavu odpomáhá zřízením zvláštního zprostředkujícího výboru po třech členech ze senátu a domu representantů, kterýžto výbor se snaží při projednávání zákonů nalézt kompromis, o němž se podá zpráva senátu i domu representantů.

Jiná byla otázka, jak sestaviti seznam kandidátů, z nichž by Rada a Shromáždění volily soudce. Výbor právníků snažil se vyloučiti pokud možno politické vlivy ve výběru soudců a někteří jeho členové chtěli, aby tu byly státy z vlivu vyloučeny. Root však hájil názor, že výběr soudců je výkonem politické moci a že je to stát, který zmocňuje soudce, aby jménem jeho jednal a jej zavazoval svou činností. Byl ale pro to, aby se presentace kandidátů dala bez vlivu státu. V t. zv. Root-Phillimorově plánu došla výrazu myšlenka, aby k presentaci

kandidátů bylo použito instituce Stálého rozhodčího dvoru v ten způsob, že by členové tohoto Dvoru, tvořící národní skupinu, jmenovali kandidáty pro volbu do Stálého mezinárodního soudního dvoru.⁷⁷⁾ Aby se zmenšil případný politický vliv na presentaci kandidátů, chtěl výbor právníků docílit toho, aby před presentací kandidátů národními skupinami byly k pořádnému hlasu přizvány nejvyšší soudy příslušného státu, dále jeho právnické fakulty, národní akademie a národní sekce Mezinárodních akademií, jež se věnují pěstění práva mezinárodního.

Předběžný návrh statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru dostal se před Radu Společnosti národů v jejím VIII. zasedání v San Sebastianu dne 3. srpna 1920, jež rozhodla, aby se návrh ten zaslal členům Společnosti národů k vyjádření. Rada, majíc před sebou připomínky vlády britské, italské, norské a švédské, schválila v X. svém zasedání v Bruselu dne 23. října 1920 změny některých článků (čl. 33, 34, 35, 57a). Úplný materiál, týkající se statutu, byl pak předložen v listopadu 1920 I. Shromáždění Společnosti národů, jehož III. komise byla pověřena, aby prostudovala návrh statutu. Po prozkoumání zásadních otázek zřídila podvýbor, který měl podrobně studovati návrh předložený Radou, jakož i jiné návrhy a zprávy statutu se týkající. III. komise podrobila revidovaný text podvýboru svému zkoumání, a po jeho doplnění předložila jej Shromáždění.

V III. komisi se důkladně jednalo o otázce, v jaké formě měl by býti statut přijat. Čl. 14 Paktu o Společnosti národů stanoví v tom směru, že Rada má předložití projekt Stálého mezinárodního soudního dvoru členům Společnosti. Toto ustanovení bylo různě vykládáno: jedni zastávali, že Soudní dvůr může býti zřízen pouhým odhlasováním Shromáždění, druzí však hájili názor, že k odhlasování Shromážděním musí přistoupiti ještě formální ratifikace se strany jednotlivých států. Ze znění čl. 14 jde najevo, že toto poslední pojetí je jediné správné a podle něho je statut diplomatickým dokumentem, který vyžaduje ke své mezinárodní platnosti řádné ratifikace jako každá jiná mezinárodní smlouva. Scott v tom ohledu případně uvádí, že plán byl, ve skutečnosti, ne-li ve formě, smlouvou, již bylo však předložiti pouze aneb aspoň v prvé řadě těm státům, jež byly zároveň považovány za smluvní strany Paktu o Společnosti národů.⁷⁸⁾

Poslední výklad čl. 14 Paktu nabyl převahy a dne 13. prosince 1920 přijalo Shromáždění tuto resoluci:

⁷⁷⁾ Scott, *The judicial settlement of international disputes, The problems of peace, I, str. 277.*

⁷⁸⁾ Scott, *The judicial settlement of international disputes, The problems of peace, I, str. 270.*

„1. Shromáždění prohlašuje jednohlasně, že schvaluje se změnami, které k němu přičinilo, návrh statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, který Rada podle znění čl. 14 Paktu připravila a předložila mu ke schválení.

2. Statut Soudního dvoru bude vzhledem ke zvláštním ustanovením řečeného čl. 14 předložen ve lhůtě co nejkratší členům Společnosti národů, aby jej přijali ve formě protokolu řádně ratifikovaného a potvrzujícího, že uznávají tento statut. Rada se pověřuje, aby opatřila toto doručení.

3. Jakmile tento protokol bude ratifikován většinou členů Společnosti, vstoupí statut Soudního dvoru v platnost a Soudní dvůr bude povolán, aby zasedal podle ustanovení řečeného statutu ve všech sporech mezi členy nebo státy, které ratifikaci provedly, jakož i pro jiné státy, jimž Soudní dvůr je přístupný podle znění čl. 35, odst. 2, řečeného statutu.

4. Svrchu uvedený protokol bude rovněž otevřen k podpisu států uvedených v příloze k Paktu."

Z této stylisace vyplývá, že statut Stálého mezinárodního soudního dvoru má dvojí povahu, jednak jest interním aktem Společnosti národů, jednak je mezinárodní smlouvou. Podpisový protokol byl otevřen k podpisu členům Společnosti národů a státům uvedeným v příloze k Paktu dne 16. prosince 1920. Tímto protokolem uznali členové Společnosti národů pravomoc Soudního dvoru ve znění a za podmínek přijatého statutu. Protokol, který má povahu samostatné smlouvy, nabyl mezinárodní účinnosti v září 1921, kdy byl ratifikován 28 státy. Československá republika podepsala podpisový protokol dne 19. května 1921 a složila ratifikační listinu dne 2. září 1921 (č. 124/1922 Sb. z. a n.).

Výbor právníků, který připravil předběžnou osnovu statutu, nepamatoval na jeho revisi, ač ustanovení statutu nemohou být pokládána za nezměnitelná.⁷⁹⁾ Jest obecnou zásadou práva mezinárodního, že změna mezinárodní smlouvy může být přivoděna všemi smluvními stranami. Návrhy na revisi statutu nebyly činěny po šest let po otevření Stálého mezinárodního soudního dvoru (1922), ač bylo zjevno, že v některých směrech je třeba provést menší korektury. Ukázalo se totiž, že s rostoucími mimořádnými zasedáními bylo často používáno náhradních soudců, že nastávaly průtahy ve vyřizování sporných případů pro nedostatečnou presenci řádných soudců a pod. Když se mělo přikročit k nové volbě soudců pro další funkční období, měla francouzská vláda za to, že by se měla provést revise statutu na základě dosavadních zkušeností. Dne 7. září 1928 podala francouzská delegace v IX. Shromáždění Společnosti národů za podpory četných jiných delegací návrh resoluce, aby se se zřetelem ke stále rostoucímu počtu případů vznesených na Stálý

⁷⁹⁾ Hudson, The Permanent Court of International Justice, str. 182 a 183.

mezinárodní soudní dvůr přikročilo před obnovením mandátu členů Soudního dvoru k prozkoumání statutu za tím účelem, zda je třeba do něho zavést takové změny, jež by byly považovány na základě zkušeností za nutné.⁸⁰⁾ Shromáždění Společnosti národů přijalo v podstatě navrženou resoluci dne 20. září 1928, která arci blíže neudávala, jaké formální nebo materiální změny bylo by provést ve statutu. Ve skutečnosti nešlo o předělání statutu Soudního dvoru, ani o to, co se nazývá revisi, nýbrž spíše o nové zkoumání (réexamen), jež umožní odčinit některé nedokonalosti vyšlé najevo v praxi, o takové zkoumání, jež by se provedlo tak, aby nutné změny mohly být projednány společnou dohodou dosti rychle.

Rada Společnosti národů pověřila předběžným studiem revise statutu výbor právníků resolucí ze dne 14. prosince 1928 a do tohoto výboru povolala tyto odborníky: Fromageota (Francie), Gause (Německo), Sira Cecila Hursta (Velká Británie), Ito (Japonsko), Politise (Řecko), Raestada (Norsko), Rundsteina (Polsko), Scialoju (Itálie), Urrutiu (Columbie) a jonkheera van Eysingu (Nizozemsko). Jedenácté místo ve výboru bylo vyhrazeno právníku ze Spojených států amerických a na toto povolán jako soukromá osoba Elihu Root, nazývaný „duchovním otcem Stálého mezinárodního soudního dvoru“. Za Stálý mezinárodní soudní dvůr byli Radou pozváni k jednání výboru právníků tehdejší předseda Anzilotti a místopředseda Huber. Konečně rozhodnutím Rady ze dne 9. března 1929 stal se členem výboru i Pilotti (Itálie). Jako předseda kontrolní komise byl k účasti na jednáních výboru právníků pozván Osuský (Československo). Těsně před zahájením prací výboru právníků přijala Rada dne 9. března 1929 k návrhu britského delegáta Sira Austena Chamberlaina resoluci, jíž bylo výboru právníků svěřeno, aby zkoumal nynější situaci ve věci přístupu Spojených států amerických k podpisovému protokolu statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru a aby vypracoval návrhy, jež by usnadnily přístup ten za podmínek uspokojivých pro všechny příslušné zájmy.

Výbor právníků sešel se v březnu 1929 v Ženevě a zahájil své práce dne 11. března, kdy byl jeho předsedou zvolen Scialoja a místopředsedou jonkheer van Eysinga, profesor práva mezinárodního na universitě v Leydenu a nyní člen Stálého mezinárodního soudního dvoru. V poměrně krátké době, od 11. března až do 19. března 1929, podrobil výbor právníků statut Stálého mezinárodního soudního dvoru dílčí revisi, při čemž byl veden snahou, aby se Soudní dvůr stal skutečně soudním organismem, který je státům stále k dispozici se svou potřebnou právní kompe-

⁸⁰⁾ Kučera, Stálý mezinárodní soudní dvůr a revise jeho statutu, Zahraniční politika, 1933, str. 179.

tencí a zkušeností v mezinárodních otázkách. Výbor právníků pořídil změny k 18 článkům statutu a navrhl 4 nové články o dobrých zdáních. O všech svých návrzích vypracoval podrobnou zprávu. Dne 12. června 1929 rozhodla se Rada Společnosti národů zaslati zprávu výboru členům Společnosti národů a státům uvedeným v příloze k Paktu, jakož i svolati konferenci států, jež jsou stranami statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, na den 4. září 1929 do Ženevy za tím účelem, aby prozkoumala dodatky ke statutu a doporučení formulovaná výborem právníků.

Svolaná diplomatická konference států se sešla v Ženevě dne 4. září a pracovala až do 12. září 1929. Předsedou konference byl jonkheer van Eysinga. Konference zkoumala zprávu výboru právníků o revisi statutu a provedla v ní některé změny a doplňky, načež výsledky své práce formulovala v návrhu protokolu, jehož přílohou se stal text změn statutu. Příslušný materiál byl ihned postoupen X. Shromáždění Společnosti národů, jehož I. komise jej s urychlením prozkoumala, takže Shromáždění mohlo dne 14. září 1929 po krátké debatě schváliti resoluci jak změny statutu, tak i návrh protokolu, vypracovaný konferencí států. Resoluce, kterou přijalo Shromáždění, zní takto:

„Shromáždění přijímá změny statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, jakož i protokol, jak byly vypracovány konferencí, svolanou Radou Společnosti národů v důsledku zprávy výboru právníků, jenž zasedal v Ženevě v březnu 1929 a jenž měl mezi svými členy právníka ze Spojených států amerických. Shromáždění vyslovuje naději, že návrh protokolu, pořízený konferencí, docílí co nejvíce podpisů před ukončením nynějšího zasedání Shromáždění a že všechny zúčastněné vlády učiní vše, co je v jejich moci, aby bylo pojištěno vstoupení změn statutu Soudního dvoru v platnost před zahájením příštího zasedání Shromáždění, během něhož budou Shromáždění a Rada povolány přikročiti k nové volbě členů Soudního dvoru.“

Dne 14. září 1929 byl vyložen protokol o změnách statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru k podpisu. Protokol měl býti ratifikován tak, že ratifikační listiny měly býti složeny pokud možno před 1. zářím 1930 do rukou generálního sekretáře Společnosti národů. V platnost měl vstoupiti 1. září 1930 za podmínky, že Rada Společnosti národů se ujistí, že ti členové Společnosti národů a státy uvedené v příloze k Paktu o Společnosti národů, které ratifikovaly protokol ze dne 16. prosince 1920, avšak jejichž ratifikace tohoto protokolu do toho data ještě nedošla, nemají námitek, aby změny statutu Soudního dvoru, které jsou uvedeny v příloze k novému protokolu, nabyly účinnosti. Ode dne, kdy protokol vstoupí v platnost, budou nová ustanovení tvořiti součást statutu, přijatého v roce 1920, a ustanovení původních článků, které se staly předmětem revise,

pozbudou platnosti. Jakmile by protokol vstoupil v platnost, má každé přijetí statutu Soudního dvoru znamenati přijetí revidovaného statutu. Spojené státy americké měly býti ve stejném postavení jako stát, který ratifikoval protokol ze dne 16. prosince 1920.

Ježto nebyla splněna podmínka, stanovená protokolem o revisi statutu, nemohl se změnami statutu nabýti mezinárodní platnosti dnem 1. září 1930. XI. Shromáždění Společnosti národů se přesto snažilo o to, aby revidovaný statut Stálého mezinárodního dvoru vstoupil co nejdříve v platnost. Resoluci ze dne 25. září 1930 vyslovilo přání, aby státy, které dosud neratifikovaly protokolu ze dne 14. září 1929 o revisi statutu, přistoupily co nejdříve k ratifikaci tohoto aktu. Toto své přání obnovilo XII. Shromáždění dne 20. září 1931 a dne 14. října 1932 vydalo Shromáždění naléhavou výzvu státům, aby sdělily gen. sekretáři bez průtahu důvody, pro něž nemohou protokol, o nějž jde, ratifikovati. Za XVI. Shromáždění (1935) byl protokol s výjimkou Brazílie, Panamy a Peru ratifikován již všemi státy, které byly ratifikovaly protokol ze dne 16. prosince 1920. Ony tři státy oznámily však, že v brzké době budou moci složit své ratifikační listiny. Za této situace nebylo překážky, aby protokol o změnách statutu byl uveden v platnost a tak provisorní úprava, zavedená resolucí XI. Shromáždění ze dne 25. září 1930, nahrazena úpravou definitivní. Švýcarská delegace předložila proto I. komisi Shromáždění návrh resoluce, jíž se vyslovuje živá naděje, že poslední ratifikace, na nichž závisí platnost revidovaného statutu, budou v nejbližší době složeny tak, aby byla definitivně posvěcena reforma, jejíž užitečnost byla obecně uznána od r. 1929.⁸¹⁾ Shromáždění přijalo pak k návrhu své I. komise dne 27. září 1935 resoluci, jíž uložilo Radě, aby učinila nutná opatření za účelem uvedení protokolu o revisi statutu v platnost dnem 1. února 1936, budou-li poslední ratifikace včas složeny a za podmínky, že státy, které ještě nesložily svých ratifikačních listin, nemají námitek proti zamýšlenému postupu. Když pak Rada resolucí ze dne 23. ledna 1936 zjistila, že zúčastněné státy takových námitek nevznesly, mohl revidovaný statut nabýti mezinárodní účinnosti dne 1. února 1936.

Právním základem Stálého mezinárodního soudního dvoru není jen statut, nýbrž i jednací řád, který doplňuje a blíže provádí povšechná ustanovení statutu. Čl. 30 byl totiž Soudní dvůr stranami zmocněn, aby zvláštním řádem určil způsob, jakým vykonává svou pravomoc, a zejména upravil zkrácené řízení. Učinil tak již jednacím řádem, který přijal po svém zahájení dne 24. března 1922. Na základě procesních zkušeností provedl Soudní dvůr záhy revisi svého jednacího řádu a takto revidovaný text přijal dne 31. července 1926. Dne 7. září 1927 doplnil Soudní dvůr čl. 71

⁸¹⁾ Dokument Společnosti národů: A. 62. 1935. V.

svého jednacího řádu v ten způsob, aby se mohl soudce ad hoc zúčastnit posudkového řízení, když šlo o otázku, která se týkala sporu již vzniklého mezi státy. K další revisi došlo dne 21. února 1931 ve spojitosti s resolucí XI. Shromáždění Společnosti národů ze dne 25. září 1930, jíž byl Stálý mezinárodní soudní dvůr upozorněn na možnost některých změn podle revidovaného statutu, zejména pokud šlo o povahu dovolené členů Soudního dvoru a o systém stálých zasedání. Když posléze dne 1. února 1936 vstoupil revidovaný statut Stálého mezinárodního soudního dvoru v platnost, přijal Soudní dvůr dne 11. března 1936 nový jednací řád, jímž byl dřívější jednací řád s jeho revisemi zcela zrušen.

Pokud jde o organizaci Stálého mezinárodního soudního dvoru, je hleděti nejen ke statutu, jak byl posléze revidován (č. 103/1936 Sb. z. a n.), nýbrž i k novému jednacímu řádu.

26. Statut, jímž se provádí čl. 14 Paktu o Společnosti národů, skládá se nyní ze 68 článků a rozpadá se na 4 hlavy, z nichž prvá jedná o organizaci Soudního dvoru (čl. 2 až 33), druhá o pravomoci Soudního dvoru (čl. 34 až 38), třetí o řízení (čl. 39 až 64) a čtvrtá o dobrých zdáních (čl. 65 až 68).

Článek prvního statutu je článkem úvodním a je jím vymezen poměr Stálého mezinárodního soudního dvoru ke Stálému rozhodčímu dvoru v tom smyslu, že Stálý mezinárodní soudní dvůr byl zřízen nezávisle na Stálém rozhodčím dvoru, vytvořeném haagskými úmluvami z let 1899 a 1907, a na zvláštních rozhodčích soudech, jimž státy mohou nadále po své vůli svěřovati rozhodování svých sporů.

Článek 2 obsahuje definici Stálého mezinárodního soudního dvoru, který je sborem neodvislých soudců, zvolených bez ohledu na jejich státní příslušnost z osob požívajících nejvyšší vážnosti mravní, pokud vyhovují podmínkám požadovaným k zastávání nejvyšších úřadů soudcovských v jejich státech neb jsou obecně uznávanými znalci práva mezinárodního. Stanovení alternativní kvalifikace soudců se stalo proto, aby jím byl kryt jednak případ, kdy k zastávání nejvyšších úřadů soudcovských se vyžaduje znalost práva mezinárodního (systém anglosaský), jednak případ, kdy taková podmínka pro zastávání nejvyšších úřadů soudcovských stanovena není, a v takovém případě je hleděti k osobám, jež jsou obecně uznávanými znalci práva mezinárodního (systém kontinentální). Zda kandidáti presentovaní pro volbu do Stálého mezinárodního soudního dvoru této podmínce vyhovují, sluší posouditi jednotlivě členům Společnosti národů, když provádějí volební úkon.⁸²⁾

Podle původního statutu (čl. 3) skládal se Soudní dvůr z 15 členů, a to z 11 soudců řádných a 4 soudců náhradních. Počet řádných soudců

⁸²⁾ Bustamante, *La Cour Permanente de Justice Internationale*, 1925, str. 115.

a soudců náhradních mohl býti případně rozmnožen Shromážděním podle návrhu Rady Společnosti národů až na 15 soudců řádných a 6 soudců náhradních. Na toto rozmnožení počtu soudců se pomýšlelo pro ten případ, když by k podpisovému protokolu přistoupilo Německo a Rusko, pokud se týče Rakousko a Spojené státy americké. K rozmnožení soudců došlo, když Rada Společnosti národů podala dne 12. září 1930 příslušný návrh, resolucí Shromáždění ze dne 25. září 1930 tak, že počet řádných soudců byl rozšířen z 11 na 15. Nový pak text čl. 3 prostě stanoví, že Soudní dvůr se skládá z patnácti členů, čímž instituce náhradních soudců vůbec odpadla.

Členy Soudního dvoru, jak praví čl. 4 revidovaného statutu, volí Shromáždění a Rada ze seznamu osob navržených národními skupinami Rozhodčího dvoru. Pokud jde o členy Společnosti, kteří nejsou zastoupeni ve Stálém rozhodčím dvoru, je seznamy kandidátů navrhnouti národními skupinami, jež jejich vlády k tomu účelu budou jmenovati za týchž podmínek, jaké byly ustanoveny pro členy Rozhodčího dvoru čl. 44 haagské úmluvy z r. 1907 o smírném urovnávání mezinárodních sporů. Poslední odst. čl. 3, který při revisi statutu byl přidán, uvádí, že v nedostatku zvláštní dohody upraví Shromáždění k návrhu Rady podmínky, za nichž se může volby členů Soudního dvoru zúčastniti stát, který přijav statut Soudního dvoru, není členem Společnosti národů.

Ustanovením čl. 4 byla presentace kandidátů do Stálého mezinárodního soudního dvoru uvedena ve spojitost se Stálým rozhodčím dvorem, aby byla zachována kontinuita ve vývoji mezinárodního soudnictví. Stalo se tak k návrhu Rootově, jenž ve výboru právníků r. 1920 navrhoval, aby každá národní skupina směla jmenovati nejvýše čtyři osoby, z nichž pouze dvě mohly býti státní příslušnosti národní skupiny. Výbor právníků tento návrh zamítl a vyslovil se pro to, aby národní skupina jmenovala toliko dvě osoby jakékoli státní příslušnosti. Shromáždění Společnosti národů přijalo však návrh Rootův.⁸³⁾

Ve příčině presentace kandidátů zůstal v platnosti původní čl. 5, jenž ukládá generálnímu sekretáři Společnosti národů, aby nejméně tři měsíce před datem volby vyzval písemně členy Rozhodčího soudu náležející státům uvedeným v příloze k Paktu nebo vstoupivším později do Společnosti národů, jakož i osoby označené v 2. odst. čl. 4, aby ve stanovené lhůtě přistoupily po národních skupinách k navržení osob způsobilých zastávati úřad člena Soudního dvoru. Jedna skupina nemůže vůbec navrhnouti více než čtyři osoby a z nich nejvýše dvě své vlastní státní příslušnosti. Nižádným způsobem nesmí býti navrženo více kandidátů než dvakrát tolik, kolik je míst, která mají býti obsazena.

⁸³⁾ Scott, The Permanent Court of International Justice. Year Book 1921. Carnegie Endowment for International Peace, str. 117.

Ve spojitosti s revisí statutu byla ve výboru právníků probírána otázka kvalifikace kandidátů pro volbu do Stálého mezinárodního soudního dvoru. Byl to Fromageot, který navrhoval doplnění čl. 2 v ten způsob, aby právníci byli nejen uznávanými znalci práva mezinárodního, nýbrž aby měli též zkušenost v otázkách mezinárodních. Připustil, že by se navrhovaná změna mohla provést ve formě doporučení Shromáždění, jež by mohlo být učiněno před volbou soudců. V tom směru doplnil svůj návrh v ten způsob, že by při presentaci kandidátů národními skupinami podle čl. 5 statutu měly národní skupiny zároveň oznámiti činnosti, jimiž jednotlivý kandidát prokazuje, že vyhověl podmínkám čl. 2 statutu. Mohlo by být stanoveno, že jmenování kandidátů má být provázeno jakýmsi vysvědčením o činnosti, mající vztah k žádaným kvalifikacím (*état de services*).⁸⁴ Shromáždění Společnosti národů přijalo dne 14. září 1929 toto přání, schválené konferencí států:

„Konference vyslovuje přání, aby kandidáti, presentovaní národními skupinami, měli ve smyslu čl. 2 a 39 statutu Soudního dvoru obecně známou praktickou zkušenost v právu mezinárodním, a aby byli s to aspoň čísti oba oficiální jazyky Soudního dvoru a mluvití jedním aneb druhým; pokládá rovněž za žádoucí, aby k presentaci kandidátů byl připojen výkaz jejich činnosti, odůvodňující jejich kandidaturu.“

Dříve než se přistoupí k tomuto určování kandidátů, doporučuje se, aby se každá národní skupina poradila s nejvyšším soudem, právníckými fakultami, národními akademii a národními sekcemi mezinárodních akademií, které se obírají studiem práva (čl. 6).

Generální sekretář Společnosti národů sestaví v abecedním pořádku seznam všech osob takto určených; jediné tyto osoby jsou volitelné, vyjímaje případ čl. 12, odst. 2. Generální sekretář sdělí tento seznam Shromáždění a Radě (čl. 7).

Vzhledem k tomu, že při revisi statutu byla odstraněna instituce náhradních soudců, byl čl. 8 upraven takto: Shromáždění a Rada přikročí nezávisle jeden na druhém k volbě členů Soudního dvoru.

Pro strukturu mezinárodního soudního dvoru je zásadního významu ustanovení čl. 9, podle něhož mají míti voliči při každé volbě na zřeteli, aby osoby povolané do Soudního dvoru vyhovovaly nejen individuálně požadovaným podmínkám, nýbrž i ve svém celku zaručovaly zastoupení hlavních forem civilisace a nejprřednějších právních systémů světa. Účelem tohoto ustanovení, které navázalo na čl. 1 osnovy úmluvy o zřízení Rozhodčího soudního dvoru, není vyzdvihnouti existenci různých systémů práva mezinárodního, nýbrž umožniti správnou kognici

⁸⁴) Kučera, Stálý mezinárodní soudní dvůr a revise jeho statutu, *Zahraniční politika*, 1933, str. 259 a n.

rozmanitých mezinárodních případů za šetření jednoty a universality práva mezinárodního tak, aby se při kognici té uplatnily různé metody používané při aplikaci práva. Pro zastoupení hlavních forem civilisace se rozhodl výbor právníků proto, že chtěl ze Soudního dvoru učiniti soud světový — Courdu Monde.⁸⁵⁾

Při volbě členů Stálého mezinárodního soudního dvoru jsou zvoleni ti, kdož dosáhli absolutní většiny hlasů ve Shromáždění a Radě. V případě, že by po dvojm hlasování Shromáždění a Rady připadla volba na více než jednoho státního příslušníka téhož člena Společnosti národů, je zvolen věkem nejstarší (čl. 10). Jestliže po první schůzi věnované volbě zbudou ještě místa, která mají být obsazena, přikročí se tímž způsobem ke druhé schůzi, a je-li toho třeba, ke třetí schůzi (čl. 11). Jestliže po třetí schůzi, věnované volbě, zůstanou ještě místa, která mají být obsazena, může být kdykoli na žádost buď Shromáždění nebo Rady utvořena ze šesti členů, z nichž tři jmenuje Shromáždění a tři Rada, zprostředkující komise, pověřená vybrati pro každé neobsazené místo jedno jméno, které navrhne k oddělenému přijetí ve Shromáždění a v Radě. Do tohoto seznamu mohou být pojaty jednohlasným usnesením všechny osoby, jež vyhovují požadovaným podmínkám, byť i nebyly uvedeny v seznamu osob navržených národními skupinami Stálého rozhodčího dvoru. Jestliže zprostředkující komise zjistí, že nemůže dosáhnouti toho, aby zabezpečila volbu, obsadí členové Soudního dvoru, kteří byli již dosazeni, ve lhůtě, kterou určí Rada, volná místa mezi osobami, které dostaly hlasy buď ve Shromáždění anebo v Radě. Jestliže by se mezi soudci objevila rovnost hlasů, rozhoduje hlas soudce věkem nejstaršího (čl. 12).

Právní postavení členů Stálého mezinárodního soudního dvoru jest upraveno podrobně. Především stanoví čl. 13 statutu, že členové Soudního dvoru jsou voleni na 9 let. Jsou znovu volitelní. V úřadě setrvávají dotud, až jsou nahrazeni. Byvše pak nahrazeni, dovedou ještě ke konci otázky, jež byly již na ně vzneseny. Revidovaný text čl. 13 mluví v posledních dvou odstavcích o demisi soudců. V případě demise některého člena Soudního dvoru bude demise podána prezidentovi Soudního dvoru za tím účelem, aby byla zaslána generálnímu sekretáři Společnosti národů. Toto poslední oznámení má za následek uprázdnění místa.

Revidovaný text čl. 14 vyslovuje zásadu, že se uprázdněná místa obsazují stejným postupem jako při první volbě, s výjimkou tohoto ustanovení: generální sekretář Společnosti národů přikročí během jednoho měsíce po uprázdnění k výzvě předepsané čl. 5, a datum volby určí Rada ve svém nejblížejším zasedání. Toto nové ustanovení chce zabrániti tomu, aby se volba soudce na uprázdněné místo neodkládala na dlouhou dobu

⁸⁵⁾ Procès-verbaux des Séances du Comité, 1920, str. 709 a 710.

a aby tím netrpěla světová povaha Stálého mezinárodního soudního dvoru. Nový čl. 15 statutu stanoví, že člen Soudního dvoru zvolený na místo člena, jehož mandát dosud nevypršel, dokončí období mandátu svého předchůdce (2. věta pův. čl. 14).

Stálý mezinárodní soudní dvůr byl budován podle vzoru nejvyšších vnitrostátních soudů jako soud složený z neodvislých soudců. Této neodvislosti slouží ustanovení čl. 16, jež v revidovaném znění zdůrazňuje princip, že členové Soudního dvoru nesmějí zastávat žádného úřadu politického ani správního aniž vykonávat jakékoli zaměstnání z povolání. V případě pochybnosti rozhoduje Soudní dvůr. Čl. 16 chce postihnouti inkompatibilitu soudcovských funkcí s funkcemi politickými a správními bez ohledu na to, zda tyto funkce jsou povahy vnitrostátní či mezinárodní. Ustanovení o tom, že členové Soudního dvoru nesmějí vykonávat žádného zaměstnání z povolání, vyplynulo při revisi statutu ze snahy postavit světový soud na úroveň vnitrostátních soudů, jakož i zvýšiti důvěru států v Soudní dvůr.⁸⁶⁾ Pojem „zaměstnání z povolání“ sluší chápati ve smyslu nejširším, a to tak, že se pod pojem ten zahrnují i funkce ve správě společnosti. Otázku, zda v případě čl. 16 jde o inkompatibilitu či nevolitelnost z důvodu vykonávání jistých funkcí, je rozhodnouti v ten způsob, že statut má na zřeteli toliko inkompatibilitu, ježto jinak by musel v čl. 2 stanoviti, že osoby povolané k soudcovským funkcím nesmějí býti činnými v žádném úřadě politickém nebo správním. Inkompatibilita, stanovená čl. 16, je povahy absolutní. Stejnou povahu má inkompatibilita, stanovená 1. odst. čl. 17, který v revidovaném znění stanoví, že členové Soudního dvoru nesmějí zastávat funkci zástupce, poradce nebo právního zástupce v žádné otázce. V původním textování stálo „v žádné otázce mezinárodní povahy“ a na konferenci států bylo škrtnuto slovo „mezinárodní povahy“, aby se nemohlo míti za to, že členové Soudního dvoru by mohli zastávat proti vůli svých vlád funkce zástupce, poradce aneb právního zástupce ve věci povahy vnitrostátní. Inkompatibilita, stanovená 2. odst. čl. 17, je povahy relativní. Členové Soudního dvoru nemohou totiž míti účast při soudním nálezu v nějaké otázce, v níž dříve byli činní jako zástupci, poradci nebo právní zástupci jedné ze stran, jako členové některého soudu vnitrostátního nebo mezinárodního, některé vyšetřovací komise, nebo jakýmkoli jiným způsobem. Poslední pak věta čl. 17 uvádí, že v pochybnosti rozhoduje Soudní dvůr.

Členové Soudního dvoru nemohou býti zproštěni svých soudcovských funkcí, leč kdyby podle jednomyslného úsudku ostatních členů přestali vyhovovati požadovaným podmínkám. O tom má býti zpraven zapisov-

⁸⁶⁾ Kučera, Stálý mezinárodní soudní dvůr a revise jeho statutu, Zahraniční politika, 1933, str. 333 a n.

vatelem Soudního dvoru generální sekretář Společnosti národů. Od tohoto zpravení platí místo za uprázdněné (čl. 18).

Toto ustanovení je nezbytné, má-li býti Soudní dvůr skutečným soudem, v němž soudcovské funkce vykonávají osoby plně způsobilé a po stránce fyzické i duševní náležitě kvalifikované, aby mohly svědomitě plniti odpovědný úkol mezinárodního soudce. Čl. 18 chce postihnouti případy notorické nezpůsobilosti k vykonávání soudcovských funkcí a aby tohoto ustanovení nebylo zneužíváno, je ke zproštění soudcovských funkcí zapotřebí jednomyslného hlasování ostatních členů Soudního dvoru (srv. čl. 6 j. ř.).

Členové Soudního dvoru požívají ve výkonu svého úřadu diplomatických výsad a svobod (čl. 19). I když toto ustanovení navazuje na předpis čl. 46 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů, je přece jeho textování širší. Čl. 46 této úmluvy stanovil totiž, že členové Stálého rozhodčího dvoru požívají za výkonu svého úřadu a mimo svou vlast diplomatických výsad a svobod. Ustanovení to bylo diktováno snahou vybavit rozhodčí soudce potřebnou prestiží a usnadniti jim neodvislé vykonávání jejich soudcovských funkcí. Když se ve výboru právníků jednalo o text nynějšího čl. 19 statutu, byly diplomatické výsady a svobody přiznávány soudcům jen mimo území jejich domovského státu („en dehors de leur propre pays“). Záslouhou I. Shromáždění Společnosti národů se stalo, že toto omezení bylo škrtnuto. Podvýbor III. komise chtěl totiž jednak uvésti čl. 19 statutu v soulad se čl. 7 Paktu o Společnosti národů, jednak přenechati jednotlivým státům, jak upraví právní postavení soudců doma.⁸⁷⁾ Podle toho domovský stát sám o tom rozhoduje, zda přizná svému soudci t. zv. exteritorialitu čili nic. Nizozemská vláda pokládala exteritorialitu národního soudce za nežádoucí a proto, když došlo mezi ní a Stálým mezinárodním soudním dvorem po delším jednání dne 22. května 1928 k prováděcí úpravě, nebyla tam exteritorialita ta vůbec pojata. Touto úpravou bylo členům Stálého mezinárodního soudního dvoru přiznáno v zásadě to postavení, jaké mají šéfové diplomatických misí, pověření u Jeho Veličenstva královny Nizozemské.⁸⁸⁾

Každý člen Soudního dvoru musí, dříve než nastoupí úřad, zavázati se ve veřejném sedění slavnostně, že bude vykonávati svou pravomoc s úplnou nestranností a s veškerou svědomitostí (čl. 20). Podrobné předpisy o tom obsahuje čl. 5 j. ř.

27. Pro vnitřní organizaci Stálého mezinárodního soudního dvoru

⁸⁷⁾ Fachiri, *The Permanent Court of International Justice*, 1925, str. 35.

⁸⁸⁾ Genet, *Un problème de préséances. La Cour permanente de Justice internationale et ses membres devant la hiérarchie diplomatique traditionnelle*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., XIV, 1933, str. 254 a n.

přichází v úvahu především čl. 21 statutu, podle něhož Soudní dvůr volí na tři roky svého předsedu a místopředsedu, kteří jsou znovu volitelní. Soudní dvůr jmenuje zapisovatele. Úřad zapisovatele Soudního dvoru není neslučitelný s úřadem generálního sekretáře Stálého rozhodčího dvoru. Jednací řád blíže provádí tento článek: o předsednictvu jedná v čl. 9 až 13, o organizaci soudní kanceláře a o zapisovateli v čl. 14 až 23. Zapisovatel se volí tajným hlasováním na 7 let; zastupuje ho zástupce (Greffier-adjoint), kterého jmenuje Soudní dvůr. Na návrh zapisovatele jmenuje Soudní dvůr ostatní funkcionáře soudní kanceláře. Významné jest ustanovení čl. 21 j. ř., které prohlašuje zapisovatele za prostředníka všech sdělení, jež vycházejí ze Soudního dvoru aneb jež se mu adresují. Zapisovatel má pečovat o archiv, účetnictví a všechny administrativní práce, za něž jest odpovědný. Opatruje pečeti Soudního dvoru.

Sídlem Soudního dvoru je Haag. Předseda a zapisovatel bydlí v sídle Soudního dvoru (čl. 22). Ve výboru právníků navrhl baron Descamps, aby sídlo Soudního dvoru bylo v Haagu a jeho návrh byl jednomyslně přijat. Tím se dalo též najevo, že Soudní dvůr má být na Ženevě nezávislý. Když původní statut nabyl mezinárodní platnosti a provedena první volba soudců, bylo zahájeno vyjednávání mezi generálním sekretářem Společnosti národů a jonkheerem A. P. C. van Karnebeekem, předsedou správní rady Carnegieovy nadace za tím účelem, aby Stálý mezinárodní soudní dvůr mohl být umístěn v Mírovém paláci v Haagu. Dne 15. února 1922 došlo ke slavnostnímu otevření Stálého mezinárodního soudního dvoru.⁸⁹⁾

Článek 23 původního statutu stanovil, že Soudní dvůr zasedá každý rok. Pokud by nebylo opačného opatření v jednacím řádě Soudního dvoru, mělo zasedání počínati 15. června a trvati až do vyřízení zahájených případů. Předseda měl právo svolati Soudní dvůr k mimořádnému zasedání, jakmile by toho vyžadovaly okolnosti. Podle toho byla zasedání jednak řádná, jednak mimořádná. Řádné zasedání počínalo dnem 15. června. Toto datum nebylo zvoleno náhodně, nýbrž na památku zahájení II. mírové konference v Haagu, jakož i vzhledem k tomu, že Soudní dvůr musí míti dostatek času k vypracování dobrých zdání pro Shromáždění Společnosti národů, jež se schází v měsíci září v Ženevě. Rostoucí agenda Soudního dvoru si však vynutila novou úpravu zasedání a podle čl. 27 j. ř. ze dne 21. února 1931 scházel se Soudní dvůr k řádnému zasedání vždy 1. února. Při revisi statutu byla kladena váha na to, aby Soudní dvůr byl v činnosti po celý rok. Podle nového textu čl. 23 statutu zůstává Soudní dvůr v činnosti neustále, kromě soudních prázdnin, jejichž dobu a trvání určí Soudní

⁸⁹⁾ Cour permanente de Justice internationale. Dix ans de juridiction internationale (1922-1932).

dvůr. Členové Soudního dvoru, jichž domovy jsou více než pět normálních cestovních dní vzdáleny od Haagu, budou mít, kromě soudních prázdnin, nárok na šestiměsíční dovolenou každý třetí rok, nepočítajíc v to dobu ztrávenou cestou. Jsou povinni, pokud nejsou na řádné dovolené nebo pokud jim v tom nebrání nemoc nebo jiná vážná příčina, předsedovi řádně odůvodněná, býti stále k dispozici Soudnímu dvoru. Novým jednacím řádem (čl. 25) byl zaveden soudní rok (année judiciaire), který počíná 1. lednem každého roku. Soudní prázdniny, nedojde-li k jiné úpravě, jsou stanoveny takto: a) od 18. prosince až do 7. ledna; b) od květné neděle až do druhé neděle po velikonocích; c) od 15. července až do 15. září. V naléhavých případech může vždy předseda svolati členy Soudního dvoru i během soudních prázdnin.

Jestliže některý ze členů Soudního dvoru soudí, že z nějakého zvláštního důvodu nemá se zúčastniti rozhodování v určitém právním případě, sdělí to předsedovi. Má-li předseda za to, že některý ze členů Soudního dvoru nemá z nějakého zvláštního důvodu zasedati v určité otázce, upozorní ho na to. Jestliže v podobném případě člen Soudního dvoru a předseda jsou v rozporu, rozhodne Soudní dvůr (čl. 24). Jak patrně, nezná statut důvodů vyloučení neb odmítnutí soudců. Přenechává však svobodnému uvážení jednotlivých soudců, zda některé zvláštní okolnosti z dřívější jejich činnosti neb jiné nemluví pro to, aby se zdrželi v konkrétním případě rozhodování. K takovému zdržení se dochází na př. tehdy, když člen Soudního dvoru byl před svým zvolením činný v téže právní věci jako zpravodaj nebo člen Rady Společnosti národů a podobně.

Pokud jde o ustavení Soudního dvoru, stanoví nový text čl. 25 statutu, že Soudní dvůr, není-li výslovně stanoveno jinak, vykonává svou pravomoc v plenárním sedění. S podmínkou, že počet soudců, kteří jsou k dispozici pro ustavení Soudního dvoru, neklesne pod 11, může jednacím řádem Soudního dvoru stanoviti, že, podle okolností a střídavě, jeden nebo více soudců může býti zproštěno povinnosti zasedati. Nicméně quorum 9 je dostatečné, aby se Soudní dvůr ustavil. Ustanovení o střídání soudců v plenu je diktováno úsilím, zajistiti v případě přeplnění soudní role rychlé vyřízení sporů, jež by trpělo tím, že by všichni soudcové byli zúčastněni v témže případě.⁹⁰⁾ Podle čl. 29 j. ř. má předseda odročiti zasedání, když není dostatečného quora. Národní soudci se do něho nepočítají.

Stálý mezinárodní soudní dvůr rozhoduje nejen v plném zasedání, nýbrž může na žádost stran nalézáti v senátech. Statut zná a) senát pro věci týkající se práce, b) senát pro otázky přepravní a dopravní, c) senát pro řízení zkrácené.

⁹⁰⁾ Kučera, Stálý mezinárodní soudní dvůr a revise jeho statutu, Zahraniční politika, 1933, str. 338.

Ad a). V otázkách, týkajících se práce, a zvláště v otázkách, jež má na zřeteli část XIII. (Práce) versailleské smlouvy i souhlasné části ostatních mírových smluv, má Soudní dvůr nalézati za těchto podmínek: Soudní dvůr zřídí pro každé období tří let zvláštní senát složený z 5 soudců vybraných tak, aby se pokud možno vyhovělo předpisům čl. 9. Kromě toho budou ustanoveni dva soudci náhradníky, kdyby některého ze soudců něco zašlo. Tento senát bude nalézati na žádost stran. V nedostatku takové žádosti bude Soudní dvůr zasedati v plenárním sedění. V obou případech zasedati budou spolu se soudci čtyři odborní přísedící, sedící po jejich boku s hlasem poradním a zabezpečující spravedlivé zastoupení zájmů, o něž jde. Odborní přísedící jsou vybíráni v každém jednotlivém případě, podle řádu, jež má na zřeteli čl. 30, ze seznamu „Přísedících pro spory z práce“, který se sestaví ze jmen, jež po dvou navrhl každý člen Společnosti národů, a ze stejného počtu navrženého správní radou Mezinárodního úřadu práce. Rada jmenuje z poloviny zástupce dělníků, z poloviny zástupce zaměstnavatelů ze seznamu podle článku 412 versailleské smlouvy a souhlasných článků ostatních mírových smluv. Ke zkrácenému řízení uvedenému v článku 29 lze se vždy uchýliti v otázkách, které má na zřeteli první odstavec tohoto článku, jestliže strany o to žádají. V otázkách, týkajících se práce, bude Mezinárodní úřad míti možnost dodávati Soudnímu dvoru všechna nutná vysvětlení a za tím účelem bude ředitel tohoto Úřadu dostávati opisy všech písemně učiněných podání (nový čl. 26).

Ad b). Pro otázky přepravy a dopravních spojení a zvláště pro otázky, jež má na zřeteli část XII (Přístavy, vodní cesty a železnice) versailleské smlouvy a souhlasné části ostatních mírových smluv, bude Soudní dvůr nalézati za těchto podmínek: Soudní dvůr zřídí pro každé tříleté období zvláštní senát, složený z 5 soudců, vybraných tak, aby se pokud možno vyhovělo předpisům článku 9. Kromě toho budou ustanoveni dva soudci za náhradníky, kdyby některého ze soudců něco zašlo. Tento senát bude nalézati na žádost stran. V nedostatku této žádosti bude Soudní dvůr zasedati v plenárním sedění. Na žádost stran nebo jestliže Soudní dvůr tak rozhodne, budou spolu se soudci zasedati čtyři odborní přísedící po jejich boku s poradním hlasem. Odborní přísedící jsou vybíráni v každém jednotlivém případě podle řádu, jež má na zřeteli čl. 30, ze seznamu „Přísedících pro spory z přepravy a dopravních spojení“ sestaveného ze jmen, z nichž dvě navrhl každý člen Společnosti národů. Ke zkrácenému řízení uvedenému v čl. 29 lze se vždy uchýliti v otázkách, které má na zřeteli první odstavec tohoto článku, jestliže strany o to požádají (čl. 27 revidovaného statutu).

Jak stanoví čl. 28 původního statutu, mohou zvláštní senáty podle čl. 26 a 27, souhlasí-li sporné strany, zasedati jinde než v Haagu.

Čl. 26 až 28 statutu byly přijaty v podvýboru III. komise I. Shromáždění Společnosti národů k návrhu britské delegace, arci s tím rozdílem, že projednávání příslušných sporů před zvláštními senáty mělo být fakultativní, t. j. když by si toho strany přály. Při revisi statutu bylo pamatováno na to, aby se pro spory, o nichž je tu řeč, mohlo použítí řízení zkráceného. Kromě toho bylo novým textem přiznáno stranám ve sporu právo jmenovati i pro uvedené senáty soudce ad hoc.

Ad c). Při revisi statutu dostalo se nové organisace senátu pro zkrácené řízení. Kdežto se původně senát ten skládal ze 3 soudců, je podle nového čl. 29 v zájmu včasného vyřizování otázek utvořen Soudním dvorem ročně senát o 5 soudcích, který na žádost stran rozhoduje ve zkráceném řízení. Kromě toho mají být nyní ustanoveni dva soudci za náhradníky, kdyby některého ze soudců něco zašlo. Aby státy používaly služeb senátu pro zkrácené řízení, byla čl. 31 statutu v novém znění připuštěna možnost, jmenovati soudce ad hoc.

Čl. 31 statutu, který jedná o národních soudcích, je v těsné spojitosti s čl. 9, podle něhož mají dojít v Soudním dvoru zastoupení hlavní formy civilisace a hlavní právní systémy světa. Aby zajistil Soudní dvůr jako soud rozumějící různým právním systémům, rozhodl se výbor právníků pro to, aby v Soudním dvoru mohli být soudcové, školení v právních systémech obou sporných stran. Ponechání národních soudců v Soudním dvoru čítajícím 11 až 15 řádných soudců nemohlo být pokládáno za nebezpečné pro nestranný výkon soudcovských funkcí, poněvadž národní soudci jsou vždy minoritním elementem. Bylo pokládáno za spravedlivé, aby i menším státům se dostalo v Soudním dvoru zastoupení aspoň ad hoc, když velmoci mají v něm trvalé zastoupení. Ve výboru právníků byli pro připuštění národních soudců zejména Root a Fernandes (Brazílie). Root vycházel právě z toho předpokladu, že bez národních soudců nebyl by Soudní dvůr soudem dobře chápajícím, rozumějícím. Fernandes pak hájil instituci národních soudců z toho důvodu, že by malé státy, jež by nemohly doufati, že budou mít svého soudce v Soudním dvoru, nestaly se zakladateli Soudního dvoru, kdyby byly vždy vyloučeny z něho, i když by přítomnost jejich soudce byla pro ně životního významu.

Instituce národních soudců má svůj historický precedent. V návrhu úmluvy, pořázeném v Paříži v březnu 1910, zástupci Německa, Spojených států, Francie a Velké Britanie za tím účelem, aby byl uveden v platnost projekt doporučený II. mírovou konferencí ve věci zřízení Rozhodčího soudního dvoru, bylo do čl. 4 dáno ustanovení, podle něhož smluvní mocnost jsoucí ve sporu, když neměla podle rotačního systému soudce zasedajícího v Soudním dvoru, mohla žádati, aby v něm zasedal soudce

neb soudce náhradní jí jmenovaný, a to pro rozhodnutí daného sporu.⁹¹⁾ Výbor právníků odůvodnil své stanovisko k otázce národních soudců takto: Mají-li obě strany svého soudce v Soudním dvoru, mohli by se soudcové zdržeti rozhodování. Jestliže však jsou na sporu zúčastněny ještě jiné státy, byla by redukce quora soudců příliš citelná, aby zachovala soudu jeho charakter světový, a tím by trpěla jen spravedlnost. Důvodová zpráva pokládá dokonce přítomnost národních soudců za vysoce žádoucí, ježto tito soudcové mohou v poradách objasniti důvody a důkazní prostředky svého státu a přispěti též k tomu, aby v redakci rozhodnutí nedošlo ke stylisaci, která by urážela národní cítění. Je-li jedna strana zastoupena v Soudním dvoru, doporučuje se doplniti soud náhradním soudcem druhé strany. Totéž platí v tom případě, že žádná strana není v Soudním dvoru zastoupena svým soudcem. Není-li náhradním soudcem státní příslušník některé ze stran, možno voliti některého z kandidátů navržených národní skupinou.⁹²⁾

Když několik stran tvoří společenství ve sporu, považují se, pokud jde o ustanovení národního soudce, pouze za jednu stranu. Jest otázkou, co se sluší rozuměti společenstvím ve sporu? S hlediska našeho civilního řádu soudního může býti dáno společenství ve sporu předmětem sporu nebo identitou skutkového a právního důvodu.⁹³⁾ Společenství v rozepři může býti aktivním (na straně žalobců) aneb pasivním (na straně žalovaných). Statut v původním i revidovaném znění mluví toliko o společenství ve sporu a z anglického textu, jenž mluví o společenství v rozepři v tom smyslu, že více stran má též zájem („in the same interest“), dá se usuzovati, že statut míří na to společenství ve sporu, jež je založeno předmětem sporu. Správně poznamenává Salvioli, že není dáno společenství v rozepři, když se jedná o více stran, jež jsou autonomními pokud jde o žaloby na Soudní dvůr vznesené.⁹⁴⁾ Stejně stanovisko zaujal v poslední době Stálý mezinárodní soudní dvůr v posudkovém řízení ve věci německo-rakouské celní unie usnesením ze dne 20. července 1931, jímž zamítl žádost rakouského i československého zástupce za přiznání národního soudce; v tomto usnesení Soudní dvůr vytkl, že „všechny vlády, které před Soudním dvorem dospívají k témuž návrhu, sluší pokládati pro nynější řízení za strany jsoucí ve společenství v rozepři.“ . . .⁹⁵⁾

Národním soudcům bylo přiznáno právo rovnosti s ostatními soudci,

⁹¹⁾ Scott, *The Permanent Court of International Justice. Year Book 1921. Carnegie Endowment for International Peace.* Str. 120.

⁹²⁾ Procès-verbaux, str. 720 a n.

⁹³⁾ Hora, *Československé civilní právo procesní*, II, 2. vydání, 1928, str. 19.

⁹⁴⁾ Salvioli, *La Corte permanente di Giustizia internazionale, Rivista di diritto internazionale*, XV, str. 497.

⁹⁵⁾ *Publications de la Cour, série A/B, no. 41, str. 55.*

t. j. právo rozhodovati. Ve výboru právníků byl to zejména Loder, který chtěl národním soudcům přiznati toliko hlas poradní, nikoli rozhodující.⁹⁶⁾

Třebaže instituce národních soudců byla podrobena různým kritikám, přece při revisi statutu byla nejen podržena, nýbrž i rozšířena na všechny druhy řízení před Stálým mezinárodním soudním dvorem. Při tom se vycházelo z názoru, že povinností soudců je judikovati podle jejich přesvědčení a nikoli podle zájmů jejich států. Revidovaný text čl. 31 upravuje instituci národních soudců takto:

Soudci, kteří jsou státními příslušníky některé sporné strany, podrží právo zasedati v soudu v otázce, jež je na Soudní dvůr vznesena.

Jestliže má jedna strana při zasedání Soudního dvoru soudce své státní příslušnosti, může druhá strana označiti osobu podle své volby, aby zasedala jako soudce. Tato osoba má býti vybrána především z osob, které byly již navrženy podle čl. 4 a 5.

Jestliže Soudní dvůr nemá při svém zasedání žádného soudce, jež by byl státním příslušníkem stran, může každá z těchto stran označiti soudce týmž způsobem jako v odstavci předešlém.

Tohoto ustanovení bude používáno v případech článků 26, 27 a 29. V takových případech požádá předseda jednoho nebo, bude-li toho třeba, dva z členů Soudního dvoru, kteří tvoří senát, aby postoupili svá místa členům Soudního dvoru státní příslušnosti zúčastněných stran, a kdyby takových nebylo nebo nemohli se účastniti, soudcům stranami zvlášť označeným.

Když několik stran tvoří společenství ve sporu, považují se, pokud jde o použití předchozích ustanovení, pouze za jednu stranu. V případě pochybném rozhoduje Soudní dvůr.

Soudci označení podle 2., 3. a 4. odst. čl. 31 mají vyhovovati předpisům článků 2; 17, odst. 2; 20 a 24 statutu. Účastní se rozhodování za naprosté rovnosti se svými kolegy.

Způsob, jakým je postupován při jmenování národního soudce, upravuje čl. 3 j. ř.

Úplné revisi byl podroben čl. 32 statutu, který stanoví platy jak soudců, tak i zapisovatele Stálého mezinárodního soudního dvoru. Původní čl. 32 byl vybudován na smíšeném platovém systému, který spočíval v tom, že se plat soudců, nehledí-li se k platu předsedově, skládal ze tří složek, totiž z pevného platu, z platu, který se měnil ročně podle funkčních dnů, a z denního přídatku. Tento systém se hodil tehdy, když se myslo, že

⁹⁶⁾ Procès-verbaux, str. 198 až 200, 530-531, 552 až 553. — Srv. k tomu Kučera, Karel Hermann-Otavský mezinárodním soudcem, Kniha o Karlu Hermannu-Otavském, 1936, str. 85 a n.

Soudní dvůr bude pořádku zasedati, a když byla inkompatibilita upravena tak, že se mohli soudcové bez velkých potíží věnovati mimo soudní zasedání svým úředním funkcím ve svých státech. Výbor právníků snažil se dosavadní složitý systém nahraditi stabilisací soudcovských platů, při níž by se vzal zřetel na residenční povinnost soudců v Haagu s výjimkou jejich prázdnin. Také odstranění náhradních soudců vyžádalo si textové úpravy čl. 32 statutu. Podle nového textu čl. 32 dostávají členové Soudního dvoru roční plat. Předseda dostává zvláštní roční přírůstek. Místopředseda dostává zvláštní přírůstek za každý den, kdy zastává úřad předsedy. Soudcové ustanovení podle čl. 31, jiní než členové Soudního dvoru, dostávají náhradu za každý den, kdy vykonávají svůj úřad. Tyto platy, přírůstky a náhrady mají býti stanoveny Shromážděním Společnosti národů na návrh Rady. Nemohou býti zmenšeny během funkčního období. Plat zapisovatelův stanoví Shromáždění na návrh Soudního dvoru. Shromážděním schválený řád určí podmínky, za nichž budou členům Soudního dvoru a zapisovatelům poskytnuty pense, jakož i podmínky, za nichž budou členům Soudního dvoru a zapisovatelům uhrazovány jejich cestovní výdaje. Platy, náhrady a přírůstky jsou osvobozeny od jakékoli daně.

Dnešní platová úprava soudců se opírá o resoluci X. Shromáždění Společnosti národů ze dne 14. září 1929, úprava pensí členů a zapisovatele Soudního dvoru se zakládá na další resoluci téhož Shromáždění Společnosti národů ze dne 14. září 1929.⁹⁷⁾

Pokud jde o náklady Soudního dvoru, nese je podle čl. 33 statutu Společnost národů způsobem, o němž rozhodne Shromáždění na návrh Rady.

28. Pro posouzení právního postavení Stálého mezinárodního soudního dvoru je nutno si vyjasniti jeho vztah jak ke Společnosti národů, tak i k jednotlivým státům, které ratifikovaly podpisový protokol. Pokud jde o vztah Stálého mezinárodního soudního dvoru ke Společnosti národů, je tu směrodatný text čl. 14 Paktu, z něhož vyplývá, že Stálý mezinárodní soudní dvůr je normativně včleněn do organizace Společnosti národů v tom smyslu, že Pakt o Společnosti národů prohlašuje jej za poradní orgán Společnosti národů. V čl. 2 Paktu o Společnosti národů nejsou taxativně vypočítány orgány Společnosti národů, neboť čl. 14 uvádí zvláště Stálý mezinárodní dvůr, který byl do jisté míry od počátku konstruován jako soudní orgán Společnosti národů.⁹⁸⁾ V samém podpisovém protokolu se označuje statut za statut Stálého mezinárodního soudního dvoru Společnosti národů, takže nelze dosti dobře držeti názor, že Stálý meziná-

⁹⁷⁾ Srv. Publications de la Cour, série D. Actes et documents relatifs à l'organisation de la Cour. 1936, str. 60 a n.

⁹⁸⁾ Hudson, The Permanent Court of International Justice, str. 103 a 104.

rodní soudní dvůr není vůbec orgánem Společnosti národů. Pro celou konstrukci není však rozhodné, že Stálý mezinárodní soudní dvůr byl rozpočtově vřaděn do Společnosti národů.

Společnost národů pokládá Stálý mezinárodní soudní dvůr za stejně autonomní orgán jako Mezinárodní úřad práce a zahrnuje jejich příjmy i vydání do svého generálního rozpočtu. Čl. 6, poslední odst. Paktu o Společnosti národů stanovil, že náklady sekretariátu nesou členové Společnosti podle klíče stanoveného pro Mezinárodní kancelář Světového poštovního spolku, a ježto toto ustanovení vedlo k různým nesnázím, přijalo II. Shromáždění Společnosti národů dne 5. října 1921 novelu, podle níž náklady Společnosti ponесou členové Společnosti podle klíče, o němž rozhodne Shromáždění.

Podle budžetního systému, který praktikuje Společnost národů, přispívají na vydržování Stálého mezinárodního soudního dvoru členové, kteří statut Soudního dvoru nepodepsali a neratifikovali, takže Soudní dvůr vydržují, aniž ho používají. Mohou se arci zúčastnit voleb soudců v Radě a ve Shromáždění. Když pak resolucí Rady ze dne 17. května 1922 byl Stálý mezinárodní soudní dvůr učiněn přístupným i nečlenům Společnosti národů, a to ve smyslu čl. 35, odst. 2, statutu, bude na samém Soudním dvoru, aby určil příspěvek, jakým nečlenové přispějí k hrazení soudních výloh, když se se svými spory k němu obrátí.⁹⁹⁾

Pokud jde o poměr Stálého mezinárodního soudního dvoru ke státům, které podepsaly podpisový protokol, jímž uznávají pravomoc Soudního dvoru ve znění a za podmínek statutu, vzniká pochybnost, zda těmito slovy o uznání pravomoci Soudního dvoru je mezi státy protokol ten ratifikujícími uzavřena obecná rozhodčí smlouva čili nic. Tato stipulace není nikterak bezprostřední, neboť závisí na dalším volném projevu zúčastněných států, o němž se zmiňuje čl. 36 statutu. Nemá proto stipulace ta samostatného významu a mohla zcela odpadnouti, když čl. 36 statutu nezavádí obligatorní soudnictví. Je tudíž správný ten názor, který zastává, že ratifikací statutu nevzniká pravý rozhodčí poměr, nýbrž toliko řada právních povinností a nároků souvisejících s existencí stabilního mezinárodního Soudního dvoru.¹⁰⁰⁾ Stálý mezinárodní soudní dvůr jako orgán Společnosti národů má význam i pro státy, které jeho statut neratifikovaly, avšak jeho poměr ke státům, které statut ratifikovaly, je zvláštní povahy, pokud jde o výkon jeho soudních funkcí.

Státy, které ratifikovaly statut Stálého mezinárodního soudního dvoru, vzaly na se právní povinnost, uvést Soudní dvůr v život a přispívat na

⁹⁹⁾ Bustamante, *La Cour permanente de Justice internationale*, str. 170 a 171.

¹⁰⁰⁾ Salvioli, *La Corte permanente di Giustizia internazionale*, *Rivista di diritto internazionale*, XV, str. 14.

jeho vydržování a též přijaly způsob, podle něhož se v jednotlivém případě bude utvářeti procesní děj, když se se svými spory obrátí na Stálý mezinárodní soudní dvůr. Kdežto povinnost přispívati na Stálý mezinárodní soudní dvůr postihuje všechny členy Společnosti národů, omezuje se povinnost, spolupůsobiti k řádnému konstituování Soudního dvoru na státy, které jeho statut ratifikovaly. Procesní řízení, pokud statut nestanoví jinak, je závazné pro státy ve sporu, takže se tyto od něho nemohou uchýlovati. Stálý mezinárodní soudní dvůr v tom směru vytkl, že kompromisy, jimiž jsou naň vznášeny mezinárodní spory, mají býti redigovány za náležitého zřetele k formám, v nichž může býti činný podle znění ústavních aktů, jež upravují jeho činnost.¹⁰¹⁾

Hledíme-li na Stálý mezinárodní soudní dvůr s hlediska jeho soudních funkcí, dostává se do těsného poměru se státy, které jeho statut ratifikovaly. Podpisovým protokolem, který tvoří samostatnou mezinárodní smlouvu, daly příslušné státy právní základnu pro soudní orgán, který z jejich delegace aplikací práva mezinárodního řeší jejich případné spory. Takto se jeví Stálý mezinárodní soudní dvůr nikoli jako orgán Společnosti národů, nýbrž jako společný soudní orgán států, které podpisový protokol ratifikovaly a s ním i statut. Tyto státy netvoří mezi sebou žádný svaz států, obdařený mezinárodní subjektivitou.¹⁰²⁾ Stálý mezinárodní soudní dvůr byl vytvořen jako kolektivní soudní orgán států, které zmíněný protokol ratifikovaly, takže jeho právním základem není snad rezoluce Shromáždění, jíž byl přijat statut.¹⁰³⁾

Za této právní situace není možno pokládati Stálý mezinárodní soudní dvůr, pokud funguje jako čistě soudní orgán, za Soudní dvůr Společnosti národů. Stálý mezinárodní soudní dvůr byl konstruován jako světový soud, přístupný i nečlenům Společnosti národů a volený i z jejich příslušníků. Root velmi výstižně uvedl, že volba soudců ve Společnosti národu není pro povahu Soudního dvoru rozhodující, poněvadž tato kompetence Společnosti národů se neopírá o rozhodnutí Společnosti národů neb o Pakt, nýbrž o samostatnou smlouvu, jež ze Společnosti národů utvořila zvláštní volební sbory.¹⁰⁴⁾ Stálý mezinárodní soudní dvůr se liší podstatně od organizace Společnosti národů a také od jejich procesních forem. Je zcela neodvislý a nepodléhá žádné kontrole se strany Společnosti národu.

¹⁰¹⁾ Publications de la Cour, série A, no. 22, str. 13.

¹⁰²⁾ Strupp, Cour permanente de justice internationale, Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie, III, 1929, str. 782.

¹⁰³⁾ Anzilotti, Corso di diritto internazionale, I, str. 170.

¹⁰⁴⁾ Root, The Permanent Court of International Justice, v Proceedings of the American Society of International Law at its seventeenth annual meeting, 1923, str. 10.

STRANY V MEZINÁRODNÍM SOUDNÍM PROCESU.

29. Účelem mezinárodního soudního procesu je dosíci konečného a závazného rozhodnutí mezinárodního sporu mezi státy. Tím se klade problém pojmu strany v procesním právu mezinárodním. Právo mezinárodní nevytvořilo žádného zvláštního pojmu strany, nýbrž v tom ohledu navázalo na pojem strany, jak byl vykrystalisován v rámci civilního procesu. Pojem strany, jak novější procesní nauka dobře vystihla, je pojmem formálním, t. j. strany jako nositelé procesních práv a břemen nemusejí býti v daném případě subjekty sporného práva aneb sporné povinnosti. Stranou ve sporu je ten, komu procesní právo samo bez ohledu na hmotné právo přiznává oprávnění, vystupovati svým vlastním jménem před soudem jako strana.¹⁾ Zpravidla arci bude způsobilým býti stranou ve sporu ten, kdo je způsobilým k právům, avšak nemusí tomu tak vždy býti. Aby spor mohl pravoplatně vzniknouti, je třeba, aby jak žalobce, tak i žalovaný měli způsobilost býti stranou ve sporu. Žalobcem je ten, kdo se na soudu domáhá právní ochrany (*is qui rem in iudicium deducit*), a žalovaný je pak ten, proti němuž se žádá o právní ochranu (*is contra quem res in iudicium deducitur*).

Způsobilost býti stranou bývá procesním právem přiznána nejen osobám fysickým, nýbrž i osobám právnickým. Od této způsobilosti jest odlišovati způsobilost ke sporu čili způsobilost procesní, t. j. způsobilost samostatně jednati ve sporu jako strana, a to osobně aneb zástupcem. Procesní způsobilost mají osoby, jež jsou způsobilé předebíratí platné závazky. V tomto směru se stýká právo procesní s právem materiálním.

Z povahy mezinárodního soudnictví vyplývá, že stranami v mezinárodním soudním procesu jsou státy. Rozmanité a nesčetné mezinárodní smlouvy, které upravují rozhodčí aneb soudní řízení, nemají žádného zvláštního ustanovení o stranách a prostě předpokládají, že jimi jsou státy. Také haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů nemá

¹⁾ Hora, Československé civilní právo procesní, II, 2. v., 1928, str. 6.

v té příčině žádného vymezení pojmu stran a rovněž předpokládá, že jimi jsou státy.²⁾

Statut Stálého mezinárodního soudního dvoru v čl. 34 stanoví, že jediné státy aneb členové Společnosti národů mohou vystupovati jako strany před Soudním dvorem. Když Stálý mezinárodní soudní dvůr dne 21. února 1922 ve 14. schůzi svého předběžného zasedání diskutoval otázku, které kategorie osob mohly by před ním hájiti, bylo odmítnuto jakékoliv omezení z toho důvodu, že tu není obavy, jako by osoby, které budou vystupovati, zneužívaly procedury, ježto stranami jsou státy.³⁾ Ze základní zásady, že toliko státy jsou stranami v mezinárodním soudním procesu (ať jako žalobci, ať jako žalovaní), plyne nutně závěr, že státy mohou s naprostou volností zastupovati zájmy osob ve sporu, t. j. zájmy soukromých osob. Správně v tom směru praví Travers, že z toho, že pouze státy mohou býti stranami ve sporu, nikterak nevyplývá, že vláda, jež vznesne spor na Soudní dvůr, měla by uplatňovati zájem obecný aneb zájem veřejný.⁴⁾

Pokud jde o procesní způsobilost států jako subjektů práva mezinárodního, stojí pozitivní právo mezinárodní na stanovisku, že státy, jež mají způsobilost k právním činům, jsou procesně způsobilé. Stát jako právnická osoba může jednati toliko svými orgány, avšak právo mezinárodní přičítá vůli a chování těchto orgánů státům samým, takže vůle ta i chování, o něž jde, platí za právní akty příslušných států.⁵⁾ Způsobilost procesní je součástí způsobilosti k právním činům a státy, majíce tuto způsobilost, mohou se samostatně zavazovati.

30. Procesní právo mezinárodní přiznává způsobilost býti stranou zpravidla tomu, kdo je způsobilý býti subjektem mezinárodních práv a povinností. Takovou způsobilost mají osoby, k nimž se právo mezinárodní obrací přímo, a to jsou právě státy, které jsou subjekty práva mezinárodního.⁶⁾ Právo mezinárodní upravuje totiž vztahy mezi subjekty koordinovanými a autonomními, které samy jsou výlučnými normotvornými subjekty mezinárodními. Mezinárodní právní normy, stanovené právotvornou vůlí zúčastněných států, jsou v zásadě adresovány pouze

²⁾ Huber, Die Fortbildung des Völkerrechts auf dem Gebiete des Prozess- und Landkriegsrechts durch die II. internationale Friedenskonferenz im Haag 1907, Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart, II, 1908, str. 540 a 541.

³⁾ Actes et documents relatifs à l'organisation de la Cour, no. 2, procès-verbaux des séances de la session préliminaire de la Cour, str. 77 a 78.

⁴⁾ La Cour permanente de Justice internationale et les intérêts privés, Journal du droit international, 52 année, 1925, str. 35.

⁵⁾ Knubben, Die Subjekte des Völkerrechts, 1928, str. 257 a n.; Strupp, Fléments du droit international public universel, européen et américain, 2. v., I, 1930, str. 40 a 41.

⁶⁾ Fenwick, International Law. Revised edition, 1934, str. 86. — Dosud chybí obecná norma práva mezinárodního, která by určovala, kdo jsou subjekty práva mezinárodního, a to je příčinou sporů o to, zda jednotlivcům přísluší mezinárodní subjektivita.

státům a jen těmto přiznávají práva a ukládají povinnosti. Jednotlivec jako takový uniká panství takových právních norem a je proto nemožno, aby se dopustil jejich porušení i aby z nich odvozoval svá subjektivní práva. Jestliže normy práva mezinárodního upravují pouze vztahy mezi státy a jen státům přiznávají práva a ukládají povinnosti, pak je nemožno, jak praví italský internacionalista Anzilotti, aby spory upravené mezinárodním právem byly jako takové vzneseny kdy na vnitrostátní soudy, a může se tudíž stanovití obecný princip, že tyto soudy nevysloví nikdy rozhodčího výroku, jehož bezprostřední základ by byl v aplikaci práva mezinárodního, ledaže by na takové soudy byl za souhlasu států vznesen úkol, aby rozhodly jejich spor: takovou funkci pak nevykonávají jako soudy vnitrostátní, nýbrž jako rozhodčí soud mezinárodní.⁷⁾

Anzilotti má za to, že právní norma mezinárodní nemůže přímo zavazovati jednotlivce, t. j. přiznávati jim práva a ukládati povinnosti.⁸⁾ Ježto je vytvořena společnou vůlí států pro úpravu jejich vzájemných poměrů, nemůže se zřejmě vztahovati k naprosto různému řádu poměrů; a kdyby více států chtělo vytvořiti právní normu, jež by přímo upravovala individuální poměry, pak by to nebyla norma mezinárodní, nýbrž norma uniformního práva vnitrostátního aneb společná norma několika států. Z toho podle našeho autora plyne, že stát nemůže nikdy uložití jednotlivci dodržovati právní normy, jež nemají k chování jednotlivcovu patřičného vztahu, t. j. plnění povinnosti, jež jednotlivec jako takový je nezpůsobilý plniti. Proto nutno připustiti vždy nutnost, vytvořiti vnitrostátní právní normy, odpovídající tomu, co státu ukládá právo mezinárodní, poněvadž toliko následkem takových norem může vzniknouti individuální povinnost chtěná právem mezinárodním (t. zv. transformace práva mezinárodního).

Tato teorie, jež je vybudována na odlišnosti práva mezinárodního od vnitrostátního, vidí pouze ve státech přímé subjekty mezinárodní, kdežto jednotlivec pokládá za objekty práva mezinárodního. Podle toho mohou býti stranami v mezinárodním soudním procesu toliko státy. Jednotlivec může býti stranou jen v procesu vnitrostátním.⁹⁾ V každém případě sluší otázku, které osoby mohou býti stranami v mezinárodním soudním procesu, řešiti na základě pozitivního práva mezinárodního.

⁷⁾ Anzilotti, *Il diritto internazionale nei giudizi interni*, 1905, str. 44 a 45.

⁸⁾ Anzilotti, n. u. m., str. 177. — K otázce mezinárodní subjektivity jednotlivců srv. Baumgarten, *Souveränität und Völkerrecht*, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, II, 1931, str. 324 a n.

⁹⁾ Srv. Heilborn, *Das System des Völkerrechts entwickelt aus den völkerrechtlichen Begriffen*, 1896, str. 72 a n.; Fedozzi, *Il diritto processuale civile internazionale. Parte generale*, 1905, str. 52 a n.

31. Dějiny rozhodčího soudnictví mezinárodního ukazují bezpečně, že se reklamace jednotlivců dostaly před rozhodčí soudy mezinárodní, když se jejich domovský stát ujal jejich nároků a je mezinárodně uplatnil („prendre fait et cause“). A tak bylo uplatňování soukromých zájmů před mezinárodními soudy nerozlučně téměř spíato s institucí diplomatické ochrany.¹⁰⁾

Státy počaly pravidelně chrániti své příslušníky v cizině, když došlo k pohybu obyvatelstva i kapitálů, což spadá do doby, kdy vznikl moderní stát. Jak americký internacionalista Borchard velmi dobře vystihl, je diplomatická ochrana primitivní formou kmenové organisace a primitivní sociální instituce, jež pokládala škodu, způsobenou členem kmene, za škodu, způsobenou kmeni samotnému, odůvodňující kolektivní mstu aneb stíhání.¹¹⁾ Moderním právním základem diplomatické ochrany je zásada, kterou formuloval švýcarský internacionalista Vattel v ten způsob, že kdo způsobí škodu příslušníku jiného státu, poškodí stát, který má chrániti svého příslušníka. Suverén poškozeného příslušníka má posouditi spáchaný čin a, možno-li, přinutiti útočníka, aby dal plné dostiučinění aneb ho potrestati, ježto by jinak uvedený příslušník nedosáhl hlavního účelu občanské společnosti, jež spočívá v ochraně.¹²⁾

Právo mezinárodní, které se opírá o tento systém, vtiskuje odpovědnosti států trestní povahu. Pokud škoda v daném případě způsobená podržuje povahu trestní, pokládá příslušná sociální skupina za povinnost intervenovati. Jestliže stát intervenuje, aby hájil zájmy svého příslušníka, pak nastává změna v právní povaze poměru. Tento stav věcí přílehlavě charakterisoval polský internacionalista Rundstein, když uvedl, že se diplomatickou intervencí soukromý nárok internacionalisuje. Spory čistě soukromé povahy se stávají vhodným terénem pro rozvíti rozhodčích soudů mezinárodních; na místo soukromé osoby se vsunuje její domovský stát. „Takto doznává původně soukromá povaha poměru charakteristické proměny; smluvní odpovědnost, založená na základě poměru soukromého práva mezi státem a jednotlivcem, se mění v odpovědnost trestní, zakládající se na mezinárodním titulu, poněvadž v této oblasti neprovedení, jež porušuje pravidla práva mezinárodního, nemůže míti v zápětí než trestní následky.“¹³⁾

¹⁰⁾ Borchard, *Les principes de la protection diplomatique des nationaux à l'étranger* (Bibliotheca Visseriana, III, 1924), str. 16 a n.

¹¹⁾ Borchard, *La protection des nationaux à l'étranger et le changement de la nationalité d'origine*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., XIV, 1933, str. 423 a 424.

¹²⁾ Vattel, *Le droit des gens ou principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*, 1758, L. II, ch. VI.

¹³⁾ Rundstein, *L'arbitrage international en matière privée*, *Recueil des Cours. Académie de droit international*. 23 (1928-III), 1929, str. 344.

Instituce diplomatické ochrany zůstává nezbytnou součástí dnešního mezinárodního systému, v němž se jednotlivci v zásadě nemohou se svými reklamacemi obracet k mezinárodním soudům. Státům není arci lhostejno, jak se nakládá s jejich příslušníky v cizích státech a proto se v četných případech svých příslušníků ujímají. Poškozený státní příslušník nemá ovšem práva na diplomatickou intervenci, nýbrž má pouze možnost, obrátit se se žádostí o diplomatickou ochranu ke svému domovskému státu, který rozhodne podle volného uvážení, zda chce věc vzít do ruky. Nejlepší znalec cizineckého práva Borchard to správně formuluje, když praví, že má státní příslušník pouze výsadu, žádati o ochranu.¹⁴⁾

Nárok státního příslušníka na náhradu škody je povahy soukromé a stává se mezinárodním, když se ho jeho vláda ujme a jej uplatní proti povinnému cizímu státu. Domovský stát tu vystupuje jako strana ve vlastní věci a uplatňuje své právo na to, aby bylo právo mezinárodní v osobě jeho příslušníka respektováno. Americká doktrína mluví v tom případě o tom, že soukromý nárok splývá s veřejným nárokem vlády: „merger of the private claim in to the national claim of the State.“¹⁵⁾ Jest arci možno, že po úplném uspokojení soukromých nároků zůstanou nároky státu, který vystupuje jako zákonný ochránce svých příslušníků. Když se stát ujme nároku svého příslušníka, je sám dominus litis a jako takový může s nárokem tím nakládati, jak za dobré uzná, může nárok uplatnit soudním řízením, učiniti o něm narovnání, případně se ho zříci.¹⁶⁾

Je pochybno, zda lze tu mluvit o splynutí soukromého a veřejného nároku. Dojista neuhasínají soukromé nároky, neboť jsou podkladem k mezinárodní reklamaci. Správně v tom ohledu poznamenává Rundstein, že nelze popírati vzájemnou závislost žaloby veřejné a soukromé. Tato nemůže býti vyloučena, když jde o ocenění povahy a rozsahu státní žaloby.¹⁷⁾ Zpravidla půjde tu o identifikaci zájmu soukromého s veřejným, když se stát ujme nároku svého příslušníka a povýší jej na nárok svůj vlastní. V takovém případě může býti sporná příslušnost mezinárodního soudu, není-li jasně řešena rozhodčí smlouvou nebo kompromisem, zejména pak v případě závazné pravomoci Stálého mezinárodního

¹⁴⁾ Borchard, *Les principes de la protection diplomatique des nationaux à l'étranger* (Bibliotheca Visseriana, III), str. 26. — Kučera, *O právní ochraně státních příslušníků v cizině*, *Právník*, LXVII, 1928, str. 235 a n.

¹⁵⁾ Borchard, *The diplomatic protection of citizens abroad or the law of international claims*, 1927, str. 356 a n.

¹⁶⁾ Lammasch, *Die Rechtskraft internationaler Schiedssprüche*, 1913, str. 6 a n.

¹⁷⁾ Rundstein, *La justice internationale et la protection des intérêts privés*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., X, 1929, str. 439.

soudního dvoru podle čl. 36, odst. II., statutu, kdy může být pochybno, zda porušení soukromého zájmu je sporem povahy mezinárodní.¹⁸⁾

32. Na stanovisku, že se jednotlivci nemohou se svými reklamami obracet k mezinárodnímu soudu, nýbrž že takové reklamace může uplatnit jejich domovský stát při výkonu diplomatické ochrany, stál i výbor právníků, pověřený Radou Společnosti národů přípravou statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru ve smyslu čl. 14 Paktu o Společnosti národů. Když se ve výboru jednalo o organizaci a pravomoci Soudního dvoru, byl výbor skoro jednomyslně pro to, aby přístup k Soudnímu dvoru byl vyhrazen toliko státům. Předseda výboru belgický internacionalista baron Descamps prohlásil, že „vlastním předmětem práva mezinárodního — *ius inter gentes* — jsou vztahy státu ke státu, k nimž se hledí jako k suverénním pospolitostem a z toho důvodu jako ke členům Společnosti národů.“ Lord Phillimore byl toho názoru, že slovo „mezinárodní“, uvedené v čl. 14 Paktu, má být vykládáno tak, že značí výlučně vztahy mezi státy. Svůj výklad opíral o čl. 18 a 19 Paktu, kde jde o závazky mezi státy, o vztahy mezi státy. Nicméně se ozvaly ve výboru hlasy, které poukazyvaly k případům, v nichž by mohly být v sázce zájmy aneb práva jednotlivců. V tom ohledu zasluhuje pozornosti projev italského internacionalisty Ricci-Busattioho, jenž prohlásil toto:

„Je nemožno postavit státy a jednotlivce do stejné řady; jednotlivci nejsou subjekty práva mezinárodního a pouze v oblasti tohoto práva je Soudní dvůr povolán působiti. Je pravda, že lze dáti pojmu mezinárodního sporu různý výklad: je zvykem pokládati za takový v jistých případech každou otázku, v níž jsou v sázce složky, podléhající různým státům; v tomto smyslu může být docela spor mezi dvěma příslušníky téhož státu mezinárodním, na př. týká-li se majetku, ležícího v cizině; avšak takový není smysl Paktu, v němž nejde než o vztahy mezi státy. Aby spor mezi státem a jednotlivcem, příslušníkem cizího státu, mohl spadati do oblasti Mezinárodního soudního dvoru, je třeba, aby stát, k němuž jednatel patří, pokládal se sám za poškozena v právech a zájmech svého příslušníka a aby proto spor „internacionalisoval“.¹⁹⁾

¹⁸⁾ Srv. Ténékidès, *L'individu dans l'ordre juridique international*, 1933, str. 245.— Z mezinárodního deliktu, jímž byl poškozen příslušník druhého státu, vzniká mezinárodní nárok. Nejde tu však o žádné osobní žalobní právo, nýbrž o mezinárodní procesní právo, jímž se jedna vláda domáhá na druhé zadostiučinění tím způsobem, že uplatní reklamaci svého poškozeného příslušníka. Zemře-li tento příslušník, nezaniká mezinárodní nárok domovského státu na náhradu způsobené škody, poněvadž v právu mezinárodním neplatí zásada: „*actio personalis moritur cum persona*“. V ten smysl se vyslovil rozhodčí výrok Generální reklamační komise americko-mexické ze dne 8. dubna 1929 ve věci: Fannie P. Dujay proti Spojeným státům mexickým, *The American Journal of International Law*, 23, 1929, str. 866 a n.

¹⁹⁾ Procès-verbaux des Séances du Comité, str. 208.

Toto stanovisko se neseťkalo se žádným odporem. Výbor však věnoval větší pozornost otázce neprávnických sporů a zvláště otázce závazné pravomoci Soudního dvoru. První redakce čl. 31 (nynější čl. 34) zněla v návrhu Root-Phillimorově takto:

„Soudní dvůr je přístupen všem státům, které jsou členy Společnosti národů, a státům, které členy Společnosti nejsou, avšak které přijmou podmínky, stanovené Radou Společnosti ve shodě se čl. 17 Paktu. Soudní dvůr bude nalézati toliko o sporech mezi státy, ale stát bude moci vznést na Soudní dvůr práva, jež uplatní jménem svých příslušníků aneb jménem příslušníků jiného státu, jež uvedený stát má právo zastupovati podle smlouvy.“

Správně k tomu podotýká Sobolewski, že výrazy „jménem“ (au nom) a „zastupovati“ (représenter) nebyly dosti přesny, poněvadž mohly snadno vzbuzovati dojem, že stát má míti ve sporu postavení pouhého mandátáře aneb postavení podobné tomu, jaké má poručník k poručenci v civilním procesu.²⁰⁾ Navržený text, jak vysvětlil Lord Phillimore, mířil na menšiny, jejichž ochranu některé státy přijaly, a chtěl zůstatí na půdě závazků, sjednaných mezi státy. Ricci-Busatti však k navrženému textu poznamenal toto:

„Jedná se o to, vysvětliti hodně jasně, že stranou ve sporu je vždy stát pro ochranu práva, jež mu přísluší, i když spor má nepřímo za předmět práva a zájmy jednotlivcovy.“²¹⁾

Baron Descamps navrhoval tento text:

„Soudní dvůr nalézá o sporech mezi státy. Žádná reklamace jednotlivcova proti cizímu státu nemůže přijíti před Soudní dvůr, ledaže stát se ujme věci za své příslušníky aneb jiné osoby, jichž ochrana mu po právu patří.“

Vzhledem k tomu, že se tento text jevil příliš dlouhým, byla z něho podržena toliko první věta. V důvodové zprávě, pořízené francouzským internacionalistou Lapradellem, se komentuje čl. 31 takto:

„Kterým žalobcům je Soudní dvůr otevřen?

Jednotlivcům proti státům aneb jen státům proti státům?

Jednotlivec jedná s cizím státem ve výkonu nikoli jeho politické suverenity, nýbrž hospodářské činnosti tímže způsobem, jak by to činil s jiným cizincem na půdě rovnosti. Vzhledem k jakékoli nesnázi, nalézti spravedlnost před vnitrostátními soudy, ať již tohoto státu, ať kteréhokoli jiného, následkem neodpovědnosti uvnitř, neodvislosti státu na venek, žádají jisté

²⁰⁾ La Cour permanente de Justice internationale et les droits et intérêts des particuliers, Revue générale de droit international public, XXXVIII, 1931, str. 425.

²¹⁾ Procès-verbaux, str. 578.

vědecké návrhy, aby jednodivec mohl přímo obeslati stát před vysoký mezinárodní soud."

V subkomisi III. komise I. Shromáždění stal se čl. 31 po textové úpravě čl. 34, jímž bylo zdůrazněno, že pouze státy nebo členové Společnosti národů mohou jako strany vystupovati před Soudním dvorem.²²⁾

33. Stálý mezinárodní soudní dvůr zaujal ve své judikatuře rovněž stanovisko, že stát, když se ujme reklamace svého příslušníka a ji uplatní, hájí své vlastní právo na to, aby bylo šetřeno práva mezinárodního, pokud jde o jeho příslušníky v cizině. Právně dochází tu ke spojení dvou žalob, pokud se týče reklamací, t. j. práva žalujícího státu a soukromého práva jeho příslušníka proti cizímu státu, na jehož území utrpěl škodu. Ve sporu o Mavrommatisovy koncese v Palestině podala řecká vláda ke Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru žalobu z toho důvodu, že palestinská vláda a později britská vláda jako mandátní mocnost pro Palestinu odepřela uznati v plném rozsahu práva plynoucí ve prospěch řeckého příslušníka Mavrommatisa ze smluv a dohod, jež byl sjednal s tureckými úřady ve věci koncesí pro některé veřejné práce v Palestině. Soudní dvůr především zkoumal otázku, zda v daném případě jde o spor mezi mandátním státem a jiným členem Společnosti národů podle čl. 26 mandátu. V té příčině se Soudní dvůr ve svém nálezu ze dne 30. srpna 1924 vyslovil takto:

„V záležitosti Mavrommatisových koncesí je pravda, že spor byl zprvu sporem mezi jednotlivcem a státem, t. j. mezi Mavrommatisem a Velkou Británií; později řecká vláda vzala věc do rukou; spor vstoupil tudíž do nového období: byl převeden na půdu mezinárodní; postavil proti sobě dva státy; proto je možno, aby podléhal napříště pravomoci Stálého mezinárodního soudního dvoru... Je základním principem práva mezinárodního princip, který zmocňuje stát, aby chránil své příslušníky, poškozené akty, odporujícími právu mezinárodnímu a spáchanými jiným státem, nemohli-li dosíci zadostiučinění řádnou cestou. Ujme-li se („en prenant fait et cause“) stát svého příslušníka, uváděje v jeho prospěch v pohyb akci diplomatickou aneb soudní akci mezinárodní, uplatňuje tento stát vskutku své vlastní právo, právo na to, aby bylo šetřeno práva mezinárodního v osobě jeho příslušníků.

Není tu proto místa se tázati, zda na počátku sporu lze nalézt zásah do soukromého zájmu, což se přihází ve velkém počtu sporů mezi státy. Od okamžiku, kdy stát se ujme svého příslušníka před mezinárodním soudem, nezná tento soud jiného žalobce než samotný stát.²³⁾

²²⁾ Bustamante, La Cour permanente de Justice internationale, 1925, str. 177 a n.

²³⁾ Publications de la Cour, série A, no. 2, str. 12.

Jak z tohoto nálezu patrně, nestačí v daném případě poškození soukromého zájmu, nýbrž se vyžaduje i zasažení veřejného zájmu, který žalující stát jako své vlastní právo uplatňuje.²⁴⁾

Na svém stanovisku setrval Stálý mezinárodní soudní dvůr ve svém nálezu ze dne 13. září 1928, jímž rozhodl o náhradě ve věci chořovské továrny. V tomto případě formuloval svůj názor takto:

„Vskutku, Soudní dvůr potvrdil svou pravomoc, rozhodovati o náhradě žádané škody, poněvadž pokládal náhradu škody za důsledek porušení závazků, vyplývajících ze závazku mezi státy. Tento způsob nazírání, odpovídající všeobecné povaze mezinárodního soudnictví, které v zásadě nezná než vztahy mezi státy, vnucuje se se zvláštní silou v daném případě, ježto ženevská úmluva se svým velmi rozvinutým systémem odvolacích instancí přesně vytvořila aneb podržela pro jisté kategorie reklamací jednotlivců rozhodčí instance zvláštní mezinárodní povahy jako je hornoslezský rozhodčí soud a smíšený rozhodčí soud německo-polský. . .

Je zásadou práva mezinárodního, že náhrada křivdy může spočívat i v odškodnění, odpovídajícím škodě, kterou příslušníci poškozeného státu utrpěli následkem aktu, odporujícího právu mezinárodnímu. Je to nejužívanější forma náhrady škody; Německo si ji zvolilo v tomto případě a její přípustnost není popírána. Avšak náhrada povinná státu jiným státem nemění své povahy tím, že bere na se formu náhrady, pro jejíž výši škoda utrpěná jednotlivcem poskytne míru. Právní pravidla, jež určují náhradu, jsou pravidly práva mezinárodního, jak platí mezi dvěma příslušnými státy a nikoli právem, které upravuje vztahy mezi státem, jenž se dopustil křivdy, a jednotlivcem, který škodu utrpěl. Práva aneb zájmy, jichž porušení působí jednotlivci škodu, jsou vždy v jiné řadě než práva státu, jichž se též akt může rovněž dotknouti. Škoda utrpěná jednotlivcem není nikdy identickou ve své podstatě se škodou, kterou stát utrpí; nemůže než poskytnouti vhodné měřítko pro odškodnění povinné státu.

Právo mezinárodní nevyklučuje, aby stát přiznal druhému právo, žádati na rozhodčích instancích mezinárodních, aby tyto přímo přiznaly příslušníkům tohoto státu náhradu za škody, které utrpěli následkem porušení práva mezinárodního se strany prvního státu.²⁵⁾

Tímto nálezem se Soudní dvůr znovu vyslovil pro teorii transformační, podle níž se soukromý nárok dostává do formy nároku veřejného.

²⁴⁾ Odchylné mínění soudce Ody, Publications de la Cour, série A, no. 2, str. 86. Srv. k tomu: Ténékidès, Les litiges entre Etats et particuliers devant la Cour internationale de La Haye. Les arrêts 14 et 15, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., XI, 1930, str. 474; též, La protection internationale des intérêts privés, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., XIII, 1932, str. 94 a n.

²⁵⁾ Publications de la Cour, A, no. 17, str. 27.

Předmětem mezinárodního soudního procesu se stává takto pouze mezinárodní nárok státu na respektování práva mezinárodního.²⁶⁾ Stát, který vystupuje v mezinárodním soudním procesu jako strana, jedná z titulu veřejného zájmu.

Jest otázkou, zda se Stálý mezinárodní soudní dvůr neuchýlil od své dosavadní praxe v případě srbských a brazilských půjček, o nichž rozhodl nálezy ze dne 12. července 1929.²⁷⁾ V prvním případě šlo o půjčky emitované srbskou vládou r. 1895, 1902, 1906, 1909 a 1913, kdežto v případě druhém o půjčky emitované brazilskou vládou v r. 1909, 1910 a 1911 na francouzském trhu. Všechny půjčky zněly na franky, s označením aneb bez označení „zlato“. Půjčky byly umořovány v běžné hodnotě francouzských franků, proti čemuž protestovali francouzští věřitelé, žádající plnění na zlatém základě. Francouzská vláda se ujala jejich věci a zahájila diplomatické jednání s dlužnickými vládami. V obou případech nevedla jednání k cíli a posléze Francie uzavřela s nimi kompromis, jímž byly sporné otázky vzneseny na Stálý mezinárodní soudní dvůr. Oba sjednané kompromisy mluví o sporu mezi příslušnými vládami a francouzskými věřiteli.

Soudní dvůr si musel především položit otázku své příslušnosti, poněvadž nešlo o spor mezi státem s jedné strany a soukromými osobami se strany druhé a poněvadž rozřešení sporných otázek záviselo nikoli na aplikaci práva mezinárodního, nýbrž vnitrostátního práva jednoho aneb několika států, případně norem soukromého práva mezinárodního. Jak Soudní dvůr sám vytkl, mohlo by se zdáti, že výkonem své pravomoci za těchto okolností se vzdaluje zásad, jež byl stanovil, pokud jde o podmínky, za nichž může stát vznést naň otázky, týkající se soukromých práv jeho příslušníků. V tom ohledu vyšel Soudní dvůr z těchto úvah:

Podle čl. 14 Paktu, rozhoduje Soudní dvůr o „všech sporech mezinárodní povahy, které mu strany předloží“; a podle čl. 36 jeho statutu „vztahuje se pravomoc Soudního dvoru ke všem záležitostem, jež mu strany předloží“. Vzhledem k tomu, že spor byl naň vznesen kompromisem, jeví se býti záležitost, o niž jde, formálně přijatelnou. Čl. 34 statutu však stanoví, že pouze státy aneb členové Společnosti národů mohou před Soudním dvorem vystupovati jako strany. Je to princip, který má svůj původ v čl. 14 Paktu, jehož znění nepřipouští pochybností, že spory mezinárodní povahy jsou spory mezi stranami samými, které spor Soudnímu dvoru předkládají. Za takové právní situace by v daných případech chyběla kvalita stran, jakou statut předpisuje. V tom ohledu je připome-

²⁶⁾ Velmi dobře Rundstein, *La justice internationale et la protection des intérêts privés*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., X, 1929, str. 444 a n.

²⁷⁾ *Publications de la Cour*, série A, no. 20/21.

nouti to, co Soudní dvůr vícekrát a zvláště ve svých nálezech č. 2 a 13 uvedl, že totiž „stát, když se ujme některého svého příslušníka před mezinárodním soudem, uplatňuje své vlastní právo, t. j. právo, aby právo mezinárodní bylo v osobě jeho příslušníků respektováno“.²⁸⁾ V daném případě nejde však pouze o spor mezi státem a francouzskými držiteli půjček, nýbrž o spor mezi státy, jakmile se Francie diplomaticky ujala svých příslušníků. Průběhem diplomatického jednání byl totiž konstatován rozpor v názorech, pokud jde o závazky, vyplývající pro dlužnické vlády z půjček, které byly jimi sjednány. Vláda francouzská že jedná ve výkonu práva, chrániti své příslušníky. Podle toho záležitost, o niž jde, není jen formálně přijatelná, nýbrž má za předmět spor mezi stranami, jež má na zřeteli čl. 14 Paktu a čl. 34 statutu.²⁹⁾

V druhé řadě se Soudní dvůr obíral otázkou, zda předmět sporu, který se vztahuje k otázkám vnitrostátního práva, nebrání mu v jeho soudních funkcích. Soudní dvůr tu konstatuje, že „jeho vlastní funkce spočívá v rozhodování sporů mezi státy aneb členy Společnosti národů na základě práva mezinárodního . . . Avšak nebylo by přesné říci, že pouze otázky práva mezinárodního mohou být předmětem rozhodnutí Soudního dvoru. Sluší v tom ohledu připomenouti, že odst. II. čl. 36 statutu předvídá možnost, aby státy uznaly za závaznou pravomoc Soudního dvoru ve sporech právní povahy, mající za předmět „existenci jakékoli skutečnosti, která, kdyby byla prokázána, zakládala by přestoupení některého mezinárodního závazku“. A čl. 13 Paktu uvádí zmíněné spory „za ty, jež se obecně hodí k rozsuzování řízením rozhodčím nebo soudním“. Jedná se mezi jiným zřejmě o spory čistě skutkové, neboť zúčastněné státy mohou býti zajedno v tom, že skutečnost, jež se má prokázati, zakládala by přestoupení nějakého mezinárodního závazku; není třeba připojovati, že skutečnosti, jichž existenci má Soudní dvůr zjistiti, mohou býti jakékoli povahy“.³⁰⁾

V tom směru měl Soudní dvůr za to, že může takovým sporům asimilovati spory, jež mají být rozhodnuty aplikací vnitrostátního práva. Ostatně Soudní dvůr již ve svém nálezu ze dne 26. května 1926 ve věci německých zájmů v polském Horním Slezsku prohlásil, že oproti právu mezinárodnímu a Soudnímu dvoru, jehož je tento orgánem, jsou vnitrostátní zákony pouhými skutečnostmi.³¹⁾ Soudní dvůr dále v našem případě namítl, že se tu nelze dovolávati čl. 38 statutu za tím účelem, aby se pro Soudní dvůr vyloučila možnost, obírat se spory, které nevyža-

²⁸⁾ Publications de la Cour, série A, no. 20/21, str. 17.

²⁹⁾ Publications de la Cour, série A, no. 20/21, str. 18.

³⁰⁾ Publications de la Cour, série A, no. 20/21, str. 19.

³¹⁾ Publications de la Cour, série A, no. 7, str. 19. — Srv. Kučera, Mezinárodní rozsudek, 1935, str. 109.

dují aplikace práva mezinárodního, ježto statut sám takovou možnost výslovně připouští; zmiňuje se totiž vedle pramenů práva mezinárodního o „obecných zásadách právních“.

Jak Paul de Vineuil poznamenává, je vítati, že Soudní dvůr nesledoval autory, kteří chtějí určovat pravomoc Soudního dvoru *ratione materiae* aplikací čl. 38 statutu, který jedná výhradně o právních pramenech, jichž Soudní dvůr použije. Otázky příslušnosti *ratione materiae* jsou řešeny pouze v čl. 36 statutu (I. odst.). Ostatně je míti na paměti, že specifikace „*d'ordre international*“, která je v čl. 14 Paktu, byla úmyslně vynechána ve statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru.³²⁾

Tvrzení, jako by v posledních případech chyběl veřejný zájem a byl uplatňován zájem soukromý, není přesvědčivé, když se uváží, že při diplomatických akcích tohoto druhu jde zpravidla o veliké veřejné zájmy. A tak zůstává i po nálezech Stálého mezinárodního soudního dvoru ze dne 12. července 1929 v plné platnosti zásada, že vláda, když uplatní reklamaci svého příslušníka před mezinárodním soudem, uplatňuje tím své vlastní právo.

34. Jest otázkou, zda právo mezinárodní může propůjčiti kvalitu strany v mezinárodním soudním procesu netoliko státům, nýbrž i pouhým jednotlivcům. Jde tu o závažný problém vztahu práva mezinárodního k jednotlivci, kterýžto vztah bývá řešen na základě konstrukce vztahu práva mezinárodního k právu vnitrostátnímu.³³⁾ V tom směru je činiti rozdíl mezi a) teorií dualistickou, b) teorií primátu práva mezinárodního a c) teorií primátu vnitrostátního práva.

Ad a). Teorie dualistická, podle níž právo mezinárodní a vnitrostátní jsou od sebe oddělena, vychází z těchto předpokladů:

Právo mezinárodní se liší podstatně od vnitrostátního práva, a to prameny, předmětem a důvodem platnosti. Protože se oba normové komplexy od sebe liší, nemůže se právo mezinárodní ani jako celek ani jako část státi beze všeho součástí vnitrostátního práva. Právo mezinárodní, které se se svými imperativy obrací ke státům, zavazuje státní orgány a poddané jen tehdy, když se ve formě zákona nebo nařízení stalo vnitrostátním právem. Podle toho nemohou býti jednotlivci přímými adresáty práva mezinárodního. Německý internacionalista Triepel, který je před-

³²⁾ de Vineuil, *La Cour permanente de Justice internationale en 1929*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., XI, 1930, str. 775. Srv. Sobolewski, *La Cour permanente de Justice internationale et les droits et intérêts des particuliers*, *Revue générale de droit international public*, XXXVIII, str. 426 a n.; Ténékidès, *La protection internationale des intérêts privés*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., XIII, 1932, str. 97.

³³⁾ Kučera, *Československý právní řád a právo mezinárodní*, *Časopis pro právní a státní vědu*, VI, 1923, str. 227 a n.; nejnověji Krejčí, *Právní jevy v čase*, 1937, str. 26 a n.

ním zástupcem dualistické teorie, definuje právo mezinárodní jako právo, které platí pro vztahy více koordinovaných států mezi sebou.³⁴⁾ Jednotlivec nemůže býti subjektem práva mezinárodního; je s hlediska mezinárodního právního společenství nezpůsobitý, býti nositelem vlastních mezinárodních práv a povinností. Podle této teorie může býti jednotlivec toliko předmětem mezinárodních práv a povinností. Je-li vzhledem k mezinárodním poměrům skutečně oprávněn a zavázán, může to vyplývat jen z vnitrostátní normy.³⁵⁾

Mluví-li se o mezinárodní subjektivitě, činí se náležitý rozdíl mezi členy mezinárodního společenství a subjekty práva mezinárodního. Členové mají normotvornou kompetenci, t. j. mohou dohodou vytvářeti právní normy, kdežto subjekty jsou destinatáři norem práva mezinárodního. Není pochyby, že jednotlivci nejsou členy mezinárodního společenství, neboť takovými jsou pouze státy jako výlučné normotvorné subjekty, jež jsou neodvislé.³⁶⁾

Jsou však případy, kdy mezinárodní smlouva upravuje právní postavení jednotlivců. V řadě obchodních smluv a smluv o usazování se setkáváme s dikcí, která by svědčila mezinárodní úpravě právního postavení státních příslušníků smluvních států a tu se klade otázka, zda příslušníci ti jsou subjekty, t. j. adresáty smluvních mezinárodních norem? Ve skutečnosti jde zde o právní normy, které zavazují toliko smluvní státy samy, aby poskytly jednotlivcům zamýšlené právní postavení ve svém vlastním právním řádě.³⁷⁾ Aby mezinárodní smlouva zavazovala jednotlivce, musí býti vnitrostátním právním řádem recipována, takže jednotlivci jsou pouze vnitrostátními subjekty a nikoli subjekty práva mezinárodního.

Ad b). Proti dualistické teorii stojí teorie primátu práva mezinárodního (monistická), která postuluje primát práva mezinárodního nad vnitrostátním právním řádem a tudíž i nad ústavou. Teorie tato chápe veškeré právo jako jednotu, a z práva mezinárodního dává odvozovati právní řády jednotlivých států. Podle této teorie podléhají přímo právu mezinárodnímu nejen státy, nýbrž i jednotlivci.³⁸⁾

Subjektivní práva, která pro jednotlivce plynou z mezinárodní právní normy, jsou vybavena vlastní právní výzbrojí. Stát nemůže taková mezinárodní práva modifikací svého právního řádu jednostranně měnit aneb

³⁴⁾ Triepel, *Völkerrecht und Landesrecht*, 1899, str. 20.

³⁵⁾ Strupp, *Eléments de droit international public universel, européen et américain*, 2. v., I, 1930, str. 21.

³⁶⁾ Viz Ténékidès, *L'individu dans l'ordre juridique international*, str. 25 a 26. Kučera, *Mezinárodní právo*, v Ottově slovníku naučném nové doby, IV, 1935, str. 239.

³⁷⁾ Anzilotti, *Corso di diritto internazionale*, I, 1923, str. 74.

³⁸⁾ Ténékidès, *L'individu dans l'ordre juridique international*, str. 53 a n.

rušiti. Tato monistická teorie připouští tedy možnost, že mohou být vytvořena mezinárodně práva ve prospěch jednotlivců, takže jednotlivci jsou stejně jako státy subjekty práva mezinárodního. Státy arci v mezinárodním právním společenství zastupují obecné zájmy³⁹⁾ a příslušné vztahy mezinárodní se budují v tomto směru mezi státy samými. Pokud jde o vztahy mezi státy a jednotlivci, podléhají právním normám, jež se neopírají o vůli vnitrostátního zákonodárce, nýbrž o vůli vyšší. O sporných otázkách, jež z takových vztahů vyvěrají, rozhodují zprvu vnitrostátní soudy, a teprve na vyšším stupni právního vývoje dostávají se jednotlivci se svými spory před soud mezinárodní.

Ad c). Proti této monistické teorii stojí jiná monistická teorie, totiž ta, jež zastává primát vnitrostátního práva nad právem mezinárodním. Ve smyslu této teorie je vnitrostátní právní řád původním a neodvozeným z práva mezinárodního, které naopak čerpá svou právní relevanci z vnitrostátního právního řádu.⁴⁰⁾ Právo mezinárodní je podle této teorie ona část vnitrostátního práva, jež produkuje stát ve formě mezinárodní smlouvy a jež zakládá proň práva a povinnosti v poměru k cizím státům. Tím se odmítá postulát primátu práva mezinárodního, při němž se zapomíná, že se normy práva mezinárodního nemohou beze všeho obracet přímo k úřadům a poddaným a nemohou rušiti zákonné normy, jimiž jsou vázány úřady a poddaní. Kdyby právo mezinárodní mohlo prolamovati vnitrostátní právo, pak by dojistu bylo nadstátním právním řádem.⁴¹⁾ Právo mezinárodní determinuje však vnitrostátního zákonodárce, který upravuje vnitrostátní právní řád tak, aby byl ve shodě s mezinárodními závazky státu.

Pokud pak jde o adresáty norem práva mezinárodního, mohli by jimi býti i jednotlivci, avšak za tím účelem by tu musela býti vůle států, které mezinárodní smlouvu uzavřely.⁴²⁾ Taková vůle, jak případně zdůrazňuje německý internacionalista Wenzel, je při právních normách, tvořících obsah zákona, nikoli však při mezinárodní zákonodárné instanci se zřetelem na všechny k tomu se hodící normy smlouvy. Smluvní státy nemají úmyslu vydati aktem uzavření smlouvy imperativy soukromým osobám aneb všem ve smlouvě uvedeným státním orgánům.⁴³⁾ Mezinárodní normy jsou takto adresovány toliko smluvním státům, zatím co materiálně budou jejich adresáty určité státní orgány a jednotlivci, jež stát vnitrostátní právní normou označí, což se děje publikací, pokud se týče provedením mezinárodní smlouvy.

³⁹⁾ Ténékidès, L'individu, str. 66.

⁴⁰⁾ Wenzel, Juristische Grundprobleme, 1920, str. 402 a n.

⁴¹⁾ Wenzel, Juristische Grundprobleme, str. 404 a 405.

⁴²⁾ Wenzel, Juristische Grundprobleme, str. 360 a 361.

⁴³⁾ Wenzel, n. u. m., str. 361.

Je jisto, že otázku, zda jednotlivci mohou být přímými a tedy bezprostředními adresáty norem práva mezinárodního, nelze řešit uspokojivě pomocí apriorních teoretických konstrukcí, nýbrž toliko pomocí pozitivního právního řádu mezinárodního.⁴⁴⁾ Podle toho budou jednotlivci subjekty práva mezinárodního, když jim bude taková právní kvalita přiznána vůlí smluvních států. Bude pečlivě zjišťovati v každém jednotlivém případě, zda smluvní státy chtěly jednotlivcům propůjčiti přímo jistá oprávnění ze smlouvy. Správně vytýká řecký internacionalista Spiropoulos, že pouhá skutečnost, že úmluva obsahuje ustanovení, jímž se přiznává jednotlivcům přístup k jakémukoli soudu, neprokazuje sama o sobě, že smluvní státy měly úmysl vybavit pouhým uzavřením smlouvy jednotlivce přímým žalobním právem. Je možno také, že se smluvní státy vzájemně zavázaly, že vhodnými opatřeními vnitrostátními zjednájí svým příslušníkům přístup k dotčným soudům.⁴⁵⁾

I teorie dualistická, která odděluje od sebe právo mezinárodní a vnitrostátní, dochází posléze k názoru, že právo mezinárodní může založiti bezprostřední práva a povinnosti pro obyčejné jednotlivce. Tvrzení, že by tu stát mohl jednotlivcům vnitrostátně odníti to, co jim právo mezinárodní přiznalo, vyvrací ta skutečnost, že se přiznání mezinárodních práv a povinností opírá o souhlas toho státu, k němuž jednotlivci patří.⁴⁶⁾

Problému, zda i jednotlivci mohou být přímými adresáty práva mezinárodního, dotkl se i Stálý mezinárodní soudní dvůr, a to ve svém dobrém zdání ze dne 3. března 1928, podaném ve věci pravomoci gdaňských soudů pro peněžní pohledávky gdaňských železničních zaměstnanců, kteří přešli do polské služby. Spor se točil kolem otázky, zda dohoda z 22. října 1921 (Beamtenabkommen) tvoří součást opatření, upravujících právní poměry mezi polskou železniční správou a gdaňskými úředníky.

Stálý mezinárodní soudní dvůr se vyslovil o této otázce takto:

„Odpověď na tuto otázku závisí na úmyslu smluvních stran. Může být snadno připuštěno, že podle dobře ustálené zásady práva mezinárodního nemůže Beamtenabkommen, jež je mezinárodní dohodou, jako takové založiti přímá práva a závazky pro soukromé osoby. Avšak nelze popírat, že samý předmět mezinárodní dohody může podle úmyslu smluvních stran být přijetím určitých pravidel stranami, jež zakládají individuální práva a závazky a jež jsou vynutitelná vnitrostátními soudy. Že tu je takový úmysl, může být prokázáno zkoumáním ustanovení

⁴⁴⁾ K problému mezinárodní subjektivity jednotlivců viz zejména: Spiropoulos, *Théorie générale du droit international*, 1930, str. 115 a 191; François, *Handboek van het Volkenrecht*, I, 1931, str. 200 a n.

⁴⁵⁾ Spiropoulos, *Théorie générale du droit international*, str. 197.

⁴⁶⁾ Cavaglieri, *I soggetti del diritto internazionale*, *Rivista di diritto internazionale*, XVII, 1925, str. 181.

Beamtenabkommen. Skutečnost, že různá ustanovení byla dána ve formě Abkommen, je potvrzujícím, nikoli však konečným průkazem co do povahy a právních účinků listiny. Úmysl stran, jež je zjistiti z obsahu dohody, berouce v úvahu způsob, jakým dohoda byla aplikována, je rozhodující. Této interpretační zásady mělo by býti použito v tomto případě.⁴⁷⁾

Není pochyby, že taková mezinárodní norma, jíž se zakládají pro jednotlivce přímo mezinárodní práva a povinnosti, je pouhou výjimkou z pravidla, že mezinárodními subjekty jsou státy. Naznačenou výjimkou se nikterak neuskutečňuje revoluční převrat ve vývoji práva mezinárodního a zejména se do něho nezavádějí žádná vrozená aneb nabytá mezinárodní práva jednotlivců. Individuální mezinárodní subjektivní práva se mohou opírat pouze o výslovný předpis mezinárodní smlouvy.⁴⁸⁾

35. Bylo by dojista upřílišeným tvrditi, že právo mezinárodní nemůže propůjčiti jednotlivcům práva, nezávislá na vnitrostátním právním předpisu. Právní pozitivismus musí vycházeti z pozitivních právních norem a zkoumati, kdo jsou subjekty práva mezinárodního.⁴⁹⁾ Ve vývoji práva mezinárodního lze konstatovati různé etapy v utváření se právního postavení jednotlivců v mezinárodním soudním procesu než se dospělo k tomu, že jednotlivcům byl přiznán přístup k mezinárodním soudům.

První etapu tvoří především případy, v nichž byl vyžadován souhlas jednotlivců, když mělo dojít k rozhodčímu řízení. Tak ve sporu mezi Velkou Británií a Portugalskem ve věci britského příslušníka Crofta, který byl rozhodnut rozhodčím výrokem hamburského senátu ze dne 7. února 1856, byl Croft přizván k výběru rozhodce.⁵⁰⁾ Zmínky zasluhuje i další případ, totiž záležitost francouzského příslušníka Lacaze, jež byla rozřešena výrokem rozhodčí smíšené komise dne 19. března 1864; v tomto případě byl Lacaze dotázán v otázce, zda se má použítí rozhodčího řízení a o určení francouzského komisaře.⁵¹⁾ Ve sporu mezi Spojenými státy americkými a Siamem ve věci lesních koncesí, udělených americkému příslušníku Marionu A. Cheekovi, byl dne 26. července 1897 sjednán mezi oběma vládami kompromis, a to za souhlasu správce pozůstalosti.⁵²⁾

Četné jsou případy, kdy zúčastněné soukromé osobě byla poskytnuta možnost, podati rozhodcům osobní výklad sporné záležitosti. Stalo se tak ve sporu mezi Velkou Británií a Perú o náhradu škody za nezákonné

⁴⁷⁾ Publications de la Cour, série B, no. 15, str. 17.

⁴⁸⁾ Srv. hlavně: Rundstein, L'arbitrage international en matière privée, Recueil des Cours, 23, str. 365 a 366; Ténékidès, L'individu dans l'ordre juridique international, str. 191.

⁴⁹⁾ Anzilotti, Corso di diritto internazionale, I, str. 67 a 68.

⁵⁰⁾ La Fontaine, Pasiricisie internationale. Histoire documentaire des arbitrages internationaux, 1902, str. 372.

⁵¹⁾ Lapradelle-Politis, Recueil des arbitrages internationaux, II, 1924, str. 290.

⁵²⁾ Lafontaine, str. 579.

uvěznění kapitána Melville Whitea perúvskými úřady. Kompromisem z července 1863 byl spor vznesen na hamburský senát; kompromisem byla vyhrazena možnost, aby zástupce Velké Británie mohl rozhodčí instanci předložit osobní podání vedle podání britské vlády. Hamburský senát nepokládal však Whitea za stranu ve sporu, zdůrazniv, že jeho prohlášení může vzít v úvahu toliko jako součást podání britské vlády.⁵³⁾

Nejsou vzácné případy, kdy se mohli jednotlivci zúčastnit písemného aneb ústního řízení, případně obou. Ve věci *United States a Paraguay Navigation Company*, jež byla rozhodnuta rozhodčím výrokem ze dne 13. srpna 1860 mezi Spojenými státy a Paraguayem, předvíдалa rozhodčí komise ve svém soudním řádu, aby jednotlivci mohli předložit své reklamace přímo komisi. Poradci Spojených států byli jmenováni přímo zúčastněnými jednotlivci.⁵⁴⁾

Také po světové válce se setkáváme s případy, kdy byl jednotlivcům přiznán vliv na ustavení rozhodčí instance. Jde tu o zvláštní ustanovení mírové smlouvy s Rakouskem a Maďarskem, daná vzhledem k některým tratím železničním. Sem spadá čl. 320 mírové smlouvy s Rakouskem (čl. 304 mírové smlouvy s Maďarskem), který stanoví toto:

„Aby se zajistil pravidelný provoz na železničních sítích někdejšího mocnářství rakousko-uherského, na něž mají koncesi soukromé společnosti, a jež se vyplněním ustanovení této smlouvy octnou na území několika států, bude nové správní a technické ustrojení řečených sítí upraveno pro každou síť dohodou mezi koncesionářskou společností a státy územně zúčastněnými.

Rozpory, v kterých by nebylo možno dosíci shody, jakož i všechny otázky vztahující se k výkladu smluv o výkupu tratí budou předloženy rozhodčím, jež jmenuje Rada Společnosti národů.

Za společnost rakouské Jižní dráhy bude moci žádati o toto rozhodčí řízení buď správní rada této společnosti nebo výbor zastupující vlastníky obligací“.

Podobným jest ustanovení smlouvy, kterou sjednala Československá republika s londýnskou bankovní firmou *Baring Brothers* r. 1922 za účelem získání půjčky a která stanoví, že v případě neschopnosti československé vlády dostátí svým závazkům, nedojde-li k dohodě, je Rada Společnosti národů oprávněna, učiniti nejvhodnější opatření, aby půjčka byla chráněna. V jistých případnostech bude to podřízeno se rozhodčímu řízení, o něž může žádati soukromá firma.⁵⁵⁾

⁵³⁾ Lafontaine, str. 46 a 47.

⁵⁴⁾ Lapradelle-Politis, *Recueil des arbitrages internationaux*, II, str. 43.

⁵⁵⁾ Sir John Fisher Williams, *International Law and International financial obligations arising from Contract* (Bibliotheca Visseriana, II, 1924), str. 49.

Do téže skupiny patří i čl. 18 Inšpruckého protokolu ze dne 29. června 1923 (srv. vyhl. ministra financí ze dne 1. července 1927, č. 163/1927 Sb. z. a n.), kterou se uveřejňují úmluvy mezi nástupnickými státy a Společnou pokladnou zahraničních věřitelů o úpravě služby některých státních předválečných dluhů rakouských a uherských. Článek ten zní takto:

„Dojde-li ke sporu mezi Společnou pokladnou a jedním nebo více státy sukcesními nebo státy cesionářskými o použití této úmluvy, bude tento spor předložen rozhodčímu sboru složenému ze dvou rozhodčích, z nichž po jednom určí každá strana; při různosti mínění zvolí tito rozhodčí vrchního rozhodčího, aby rozhodl mezi nimi.

Nález rozhodčího sboru bude závazným pro obě strany“.

Další etapu tvoří mezinárodní spory, v nichž žalující stát vystupoval jako mandatář soukromých osob. V té příčině je charakteristickou úmluva mezi Francií a Chilem ze dne 2. listopadu 1882 ve věci náhrad škod, utrpěných francouzskými příslušníky následkem operací chilského vojska během války proti Perú a Bolivii. Čl. 1 stanovil, že rozhodčí soud aneb smíšená komise mezinárodní rozhodne o všech reklamacích, jež budou mu předloženy francouzskými příslušníky pod patronancí francouzského vyslanectví v Chile.⁵⁶⁾

Počátek nového stadia, v němž se jednotlivci stávají stranou ve sporu, značí kompromis, uzavřený dne 18. srpna 1894 mezi Itálií a Columbií za účelem rozsouzení sporu, vzniklého tím, že columbijské úřady konfiskovaly majetek italského příslušníka Cerrutiho pro jeho domnělou účast na povstaleckých akcích. Kompromisem se rozhodnutí sporu vznáší na presidenta Spojených států amerických Clevelanda a jeho funkce se vymezuje takto:

„A on proto přikročí k prozkoumání a rozhodnutí na základě dokladů a důkazů, které mu předloží každá z obou vlád aneb reklamant jako jedna ze stran interesovaných na soudním řízení.“⁵⁷⁾

Význačný francouzský znalec mezinárodního soudního procesu Mérignhac mohl tuto novou situaci charakterisovati takto:

„Úloha, kterou v tomto rozhodčím řízení hraje zúčastněný jednotlivec, je tak nepochybná, že dokonce autoři, kteří připouštějí princip, že toliko státy mohou být stranami v mezinárodním rozhodčím soudnictví, uznávají, že tu jde o výjimku“.⁵⁸⁾

Přes to, že Cerruti měl podle kompromisu obdržeti odškodnění od columbijské vlády cestou diplomatickou, přece president Cleveland ve

⁵⁶⁾ Lafontaine, str. 233. Viz též str. 451 a 480.

⁵⁷⁾ Lafontaine, str. 296. — Lammasch, Die Rechtskraft internationaler Schieds-sprüche, str. 14 a n.

⁵⁸⁾ Traité théorique et pratique de l'arbitrage international, 1895, str. 215.

svém rozhodčím výroku prohlásil, že vláda columbijská zaplatí je vládě království italského ve prospěch p. E. Cerrutiho.

Kompromisem s Haiti ze dne 15. června 1904 zajistila Francie svému příslušníku L. Aboilardovi, jemuž vláda Haiti zrušila udělené koncese, právo, vystupovati před rozhodčí komisí jako strana. Článek 3 stanovil, že vláda Haiti a p. L. Aboilard budou před komisí zastoupeni. Aboilard měl právo předložit jí žalobní podání, na něž měla odpovědět vláda Haiti protispisem; Aboilard měl právo repliky. Komise mohla žádati na zástupcích obou stran písemná aneb ústní vysvětlení o některých otázkách. To se mělo díti v sedění, k němuž by byly obě strany obeslány.⁵⁹⁾ Přes to, že tu Aboilard vystupoval jako strana ve sporu, přece rozhodčí výrok ze dne 26. července 1905 uložil vládě Haiti, aby náhradu škody vyplatila vládě francouzské.

Případy, jež jsme právě uvedli, jsou pouhými výjimkami ze zásady, že stranami v mezinárodním soudním procesu jsou státy. Poskytnou-li státy tu a tam jednotlivcům přístupu k mezinárodním soudům, činí tak z důvodu politické vhodnosti, když jde o takové spory, z nichž nemohou vyplývat žádné politické nesnáze, aneb když se má touto formou čelit případným politickým komplikacím.

S tohoto hlediska řešila II. haagská mírová konference otázku přístupu jednotlivců k mezinárodnímu soudu v úzké oblasti námořního práva válečného, když proponovala Mezinárodní kořistní soud (Cour internationale des prises) XII. haagskou úmluvou ze dne 18. října 1907. Článek 4 této úmluvy stanovil totiž toto:

„Rekurs může být podán:

1) neutrální mocností, jestliže rozhodnutí vnitrostátních soudů dotklo se jejího majetku aneb majetku jejích příslušníků (článek 3, čís. 1) aneb je-li tvrzeno, že zájem nepřátelské lodi se stal v pobřežních vodách této mocnosti (článek 3, čís. 2 b);

2) neutrálním příslušníkem, jestliže rozhodnutí vnitrostátních soudů se dotklo jeho majetku (článek 3, čís. 1), s výhradou však práva neutrální mocnosti, k níž patří, zakázati mu přístup k Soudnímu dvoru, aneb jednati sama na jeho místě;

3) příslušníkem nepřátelské mocnosti, jestliže rozhodnutí vnitrostátních soudů zasáhlo do jeho majetku za podmínek, stanovených článkem 3, čís. 2, s výjimkou případu uvedeného v odstavci b)".

Dovolávání se Mezinárodního kořistního soudu jednotlivci v uvedených případech bylo připuštěno mírovou konferencí podle návrhu německé delegace, která hájila názor, že přístup jednotlivců k Soudnímu dvoru

⁵⁹⁾ Revue générale de droit international public, XII, 1905, Documents, str. 12 a 13.

odstraňuje diskuse s neutrálními státy a že zabraňuje nesnázím a komplikacím.⁶⁰⁾ Delegace britská byla zase toho názoru, že jedině státy by měly mít způsobilost být stranou. Zprostředkujícím byl názor kubánské delegace, podle níž se mohlo právo rekursu přiznati jak vládám, tak i jednotlivcům, při čemž však měl mít stát přednostní právo před svými příslušníky. Pro přiznání přístupu k Mezinárodnímu kořistnímu soudu (*ius standi in iudicio internationali*) jednotlivcům mluvila ta závažná okolnost, že zabavením jsou postiženi jednotlivci. Nezdálo se spravedlivým, zbavovati tyto jednotlivce práva rekursu, když by jejich vláda z důvodů politických, hospodářských aneb jiných nechtěla jejich reklamace uplatňovati před Mezinárodním kořistním soudem.⁶¹⁾ O tyto myšlenky, jež zastávala kubánská delegace, opírá se právě shora uvedený text čl. 4 haagské úmluvy z r. 1907 o zřízení Mezinárodního kořistního soudu. Tato úmluva arci nenabyla mezinárodní platnosti, poněvadž se státy nemohly shodnouti na tom, podle jakých norem měl Soudní dvůr souditi.

Také na americkém kontinentě byl učiněn pokus o to, aby jednotlivci se mohli se svými žalobami obracet přímo k mezinárodnímu soudu. Stalo se tak ve spojitosti se Středoamerickým soudním dvorem (*Corte de Justicia Centro-americana*), který byl organizován smlouvou ze dne 20. prosince 1907, sjednanou republikami Costaricou, Guatemalou, Hondurasem, Nicaraguou a Salvadorem. Tento Soudní dvůr měl podle článku I. řešiti všechny spory aneb otázky, jež by mezi smluvními státy vznikly a jakékoli povahy, pokud by jich nemohly urovnati diplomaticky. Přímý přístup k Soudnímu dvoru byl jednotlivcům poskytnut v těchto případech:

a) jednotlivci mohli přímo podati žalobu proti některé z ostatních smluvních stran, šlo-li o porušení smluv aneb úmluv aneb o jinaké případy mezinárodní povahy, bez rozdílu, zda jejich vlastní vláda podpírala onu reklamaci čili nic; žaloba nebyla přípustná, dokud nebyl vyčerpán pořad vnitrostátního práva aneb prokázáno odepření spravedlnosti (čl. II);

b) Soudní dvůr měl rozhodovati o sporech vzniklých mezi některou smluvní vládou a jednotlivci, když by mu byly společnou dohodou předloženy (čl. III).

Pokud jde o případy předvídané čl. II., nevymezuje tento článek okruh soukromých práv, jichž porušení mohli jednotlivci uplatňovati. Tím se umožnilo zneužívatí čl. II. z politických důvodů. Ostatně činnost Soudního dvoru v ohledu soukromých práv byla nepatrná. Podané reklamace byly totiž Soudním dvorem zamítnuty, ježto nebyl vyčerpán vnitrostátní pořad práva. Zkušenosti získané se Středoamerickým soudním dvorem nebyly

⁶⁰⁾ Srv. Scott, *Les Conférences de la paix de La Haye de 1899 et 1907*, II, 1927, str. 417.

⁶¹⁾ Bustamante, *La seconde Conférence de la paix, réunie à La Haye en 1907, 1909*, str. 499.

příliš uspokojující a tak v r. 1917 byl odsouzen k zániku; toho roku vypršela totiž desítiletá platnost smlouvy z r. 1907.⁶²⁾

Po světové válce byl problém přístupu jednotlivců k mezinárodním soudům řešen v souvislosti s likvidací jistých nesází, jež vznikly za války ve příčině různých soukromoprávních otázek. K pozitivnímu řešení došlo v rámci smíšených rozhodčích soudů (Tribunaux arbitraux mixtes), jež předvídá čl. 304 mírové smlouvy versailleské a příslušné články ostatních mírových smluv. Takové soudy byly zřizovány vždy mezi spojenou nebo sdruženou mocností a mocností dříve nepřátelskou. Jejich příslušnost *ratione personae* byla omezena na spory mezi mocností spojenou aneb sdruženou, případně některým z jejich příslušníků, a mocností nepřátelskou aneb některým z jejích příslušníků. Osobní příslušnost smíšených rozhodčích soudů byla vyloučena, když některá ze stran ve sporu nebyla ani státem interesovaným na zřízení soudu ani jeho příslušníkem, tedy šlo-li na př. o spor mezi státem a jeho vlastními příslušníky. Na toto stanovisko se postavil zejména smíšený rozhodčí soud německo-polský svým výrokem ze dne 2. prosince 1925, jenž ve věci uvedl toto:

„Tato judikatura přesně odpovídá doktríně a praxi ve věci mezinárodních rozhodčích soudů a je prodchnuta myšlenkou, že soud ustavený mezi dvěma smluvními mocnostmi mírové smlouvy (mírová smlouva versailleská, čl. 304, neuillyská, čl. 188, st.-germainská, čl. 256, trianonská, čl. 239), který čítá za své členy rozhodce jmenované těmito mocnostmi a před nímž jsou pověřeni zástupci obou vlád, nemůže podle své povahy a svého zřízení rozhodovati než o právních poměrech, jež existují mezi oběma státy aneb mezi jedním z nich a příslušníkem druhého aneb konečně mezi příslušníky obou států, s vyloučením těch právních poměrů, i když se zakládají na smlouvě, které mohou existovati mezi příslušníky téhož státu nebo mezi jedním ze států a jeho příslušníky.“⁶³⁾

Pokud jde o příslušnost *ratione materiae*, mají smíšené rozhodčí soudy podle čl. 304 mírové smlouvy versailleské rozhodovati o sporech, spadajících do jejich příslušnosti podle oddílů III, IV, V a VII části X., které se týkají dluhů, majetku, práv a zájmových účastenství, smluv, promlčení a rozsudků, jakož i průmyslového vlastnictví. Kromě toho měly býti všechny spory jakéhokoli rázu týkající se smluv uzavřených dříve, než nabyla působnosti mírová smlouva mezi příslušníky mocností spojených a sdružených a příslušníky německými, vyřizovány smíšeným rozhodčím soudem, vyňaty však byly spory, které podle zákonů mocností spojených, sdružených nebo neutrálních spadají pod příslušnost státních

⁶²⁾ Bustamante, *La Cour permanente de Justice internationale*, 1925, str. 77 a n.; *týž*, *Derecho internacional publico*, I, 1933, str. 511 a n.

⁶³⁾ *Recueil des décisions des Tribunaux arbitraux mixtes*, VI, 1927, str. 979.

soudů těchto mocností. V tomto případě měly být tyto spory vyřizovány těmito státními soudy s vyloučením smíšeného rozhodčího soudu. Zúčastněný příslušník mocnosti spojené nebo sdružené mohl však nicméně vznést záležitost na smíšený rozhodčí soud, nebránily-li tomu zákony jeho státu.

Mírové smlouvy přiznaly jednotlivcům výše uvedeným právo, obracet se přímo k smíšenému rozhodčímu soudu, před nímž vystupují jako strany. V případech předvídaných mírovými smlouvami jde o spory povahy soukromé a nikoli o spory povahy mezinárodní. Je však otázkou, zda jednotlivci vystupují v příslušných sporech jako strany v mezinárodním smyslu? Dostává se jim tím mezinárodní subjektivita?

Tento problém významný pro celou strukturu práva mezinárodního lze spolehlivě řešit toliko tehdy, když se hledí k úmyslu smluvních stran, zda chtěly smluvní právní normy adresovati přímo jednotlivcům čili nic. Vzhledem k tomu, že smíšené rozhodčí soudy měly mít v jistých případech konkurující kompetenci vedle vnitrostátních soudů, nezdá se, že by státy chtěly učiniti jednotlivce právními subjekty mezinárodními přímo podřízenými právu mezinárodnímu, nýbrž naopak že chtěly jim přiznati kvalitu strany jako subjektům vnitrostátním.⁶⁴⁾ Ve prospěch tohoto názoru svědčí sama povaha smíšených rozhodčích soudů, jež nejsou mezinárodními soudy v pravém slova smyslu, ale soudy společnými. Jak to Anzilotti znamenitě vystihl, jsou smíšené rozhodčí soudy konstituovány jak v jednom, tak i v druhém právním řádě příslušných smluvních států. Jsou jediným orgánem, který žije zároveň ve dvou právních sférách následkem toho, že smlouva byla uvedena ve vnitrostátní platnost.⁶⁵⁾ Důsledkem toho i jednotlivci, jimž mírová smlouva přiznává přístup k smíšenému rozhodčímu soudu, jsou stranami ve smyslu vnitrostátním. Nelze proto tvrditi, že by byly mírové smlouvy přivodily změnu v postavení jednotlivců ve světě mezinárodním.⁶⁶⁾

36. Jak z dosavadních výkladů patrně, přichází přístup jednotlivců k mezinárodním soudům ve dvojí formě, a to jednak ve formě samostatné a nezávislé akce, jednak ve formě akce samého státu, při čemž je jednotlivcům přiznána spoluúčast na soudním řízení. Tato druhá forma přístupu jednotlivců k mezinárodním soudům je běžnější a při ní státy podržují kontrolu nad uplatňováním příslušných reklamací. Zúčastněným jednotlivcům zůstává vyhrazeno právo, měniti své konečné návrhy, sjednávatí smír, vzdávati se procesních námitek a pod. Státy v takových případech

⁶⁴⁾ Srv. Knubben, *Die Subjekte des Völkerrechts*, str. 496 a 497.

⁶⁵⁾ Anzilotti, *Corso di diritto internazionale*, I, str. 163.

⁶⁶⁾ Jinak Rundstein, *L'arbitrage internationale en matière privée*, *Recueil des Cours*. 23, str. 389.

kontrolují řízení a vůbec mají v rukou jeho osud, neboť trvání individuálních práv je podmíněno trváním mezinárodní smlouvy, na níž spočívá existence dotyčného mezinárodního aneb společného soudu.

Ve příčině právního postavení jednotlivců před mezinárodními soudy byly zastávány různé názory, a to ve spojitosti se shora zmíněným Mezinárodním kořistním soudem:

a) Především byl hájen názor, že jednotlivec není subjektem práva mezinárodního a když jedná, že tak činí na základě odvozeného práva, jsa toliko zástupcem svého státu. Tento názor hájil nizozemský právník Donker Curtius, jenž soudil, že se tato fikce dá držeti pro případ odvolacího rekursu, nikoli však pro případ rekursu kasačního. Nejde tudíž o to, zda ten neb onen náklad, aneb ta neb ona loď mají býti jednotlivci vydány, nýbrž prostě o to, zda při provedeném zájmu bylo šetřeno právních zásad. Je zjevno, že právo mezinárodní, jež upravuje vztahy jednoho suveréna s druhým, je postaveno buď před některou takovou situací aneb, jestliže práva jednotlivců existují vedle práv veřejných, mají tato práva nutně převahu nad právy soukromými.⁶⁷⁾

Tato konstrukce přehlíží, že jednotlivec musel by býti subjektem práva mezinárodního, kdyby měl býti zástupcem svého státu před mezinárodním soudem. Při zastoupení sluší předpokládati, že stát má vlastní formální žalobní právo a že je tu zastupován jednotlivcem jako subjektem práva mezinárodního. Rovněž se předpokládá, že materiální nárok, uplatňovaný před mezinárodním soudem, patří státu jako jeho vlastní nárok. Jde-li však, jako tomu mělo býti podle čl. 4 haagské úmluvy o zřízení Mezinárodního kořistního soudu, o materiální nárok poškozených jednotlivců, pak figura zastoupení je zcela neudržitelná.

b) Proti této teorii vybuďoval italský internacionalista Cavaglieri svou teorii orgánní.⁶⁸⁾ Jednotlivec není podle něho subjektem práva mezinárodního a proto nemůže přímo podati žalobu, která nutně předpokládá takovou kvalifikaci. Je třeba, aby jeho právo učinil svým stát, k němuž onen jednotlivec patří. Stát se jeví býti skutečným nositelem práva i žaloby, kterou jednotlivec uplatňuje před mezinárodním soudem, v daném předpokladu před Mezinárodním kořistním soudem. Jednotlivec pak sám, pokud je přímo interesován, bude právně toliko orgánem, jímž stát uplatní mezinárodní nárok, příslušející pouze státům. Nebylo by možno, praví Cavaglieri, spatřovati v poměru mezi jednotlivcem a státem poměr zastoupení (*rappresentanza*), nýbrž spíše poměr orgánní

⁶⁷⁾ Donker Curtius, *La Cour Internationale des prises*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 2. ř., XI, 1909, str. 19 a n.

⁶⁸⁾ *La natura giuridica della Corte internazionale delle prede*, *Rivista di diritto internazionale*, VII, 1913, str. 336 a n.

(organicità). Orgán nemá vlastní právní osobnosti, jsa pouhým nástrojem právní osobnosti jiného. Nejsou tu tedy dvě odlišné právní osobnosti, z nichž jedna činí projev vůle, přičítané právně zastoupenému. Je tu pouze jediný subjekt, který jedná bezprostředně svými orgány.⁶⁹⁾

I když Cavaglieri má za to, že jednotlivce je v konkrétním případě příležitostným orgánem státu, přece je to konstrukce příliš umělá. Především jest uvážiti, že jednotlivce jedná ve vlastním zájmu a pak orgán jedná z právní povinnosti, kterážto zde právě chybí. V poválečné době se Cavaglieri znovu vrátil k této ožehavé otázce a svou orgánní teorii sám opustil.⁷⁰⁾ Nyní naopak soudí, že přiznání mezinárodně relevantních nároků jednotlivcům zdá se realizovati se jen tenkrát, když nároky ty jsou takové povahy a dosahu, že nemohou dojíti uspokojení v rámci vnitrostátního práva jednotlivých států, jehož kompetenci a možnost přesahují.

c) Pro připuštění jednotlivců jako stran k mezinárodním soudům bývá zhusta používáno konstrukce smluv ve prospěch třetích,⁷¹⁾ která připomíná smlouvy ve prospěch třetích ze soukromého práva. Mezinárodní smlouvou mohou totiž smluvní státy založiti pro své příslušníky mezinárodní práva, což je výjimkou ze zásady: *Acta tertiis nec nocent nec prosunt*. Konstrukce smluv ve prospěch třetích může býti, jak na to upozorňuje italský internacionalista Diena,⁷²⁾ použita pro smlouvy, které jsou pro jednotlivce zdrojem práv, jimi přímo uplatňovaných před mezinárodním orgánem, zejména před soudním orgánem mezinárodním. V tom ohledu poznamenává Diena, že právní normy, jež takové zvláštní smlouvy obsahují, mohou býti aplikovány nezávisle na jakémkoli vnitrostátním aktu. Zaujímají-li tu jednotlivci postavení třetích osob, není to v rozporu se zásadou, že státy a nikoli jednotlivci jsou subjekty práva mezinárodního. Podle této teorie nenabývají jednotlivci práv proti smluvním státům samým, nýbrž proti určitému mezinárodnímu orgánu.

Je sporno, zda se v takových případech stávají jednotlivci subjekty práva mezinárodního čili nic. Tomuto problému věnoval pozornost i Institut pro právo mezinárodní ve svém newyorském zasedání r. 1929, a to na základě zprávy, kterou jeho XI. komisi předložil řecký internacionalista Séfériadès.⁷³⁾ Ve své důkladné zprávě jmenovaný konstatuje,

⁶⁹⁾ Cavaglieri, *La natura giuridica della Corte internazionale delle prede*, *Rivista di diritto internazionale*, VII, str. 338.

⁷⁰⁾ Cavaglieri, *I soggetti del diritto internazionale*, *Rivista di diritto internazionale*, XVII, 1925, str. 26 a n.

⁷¹⁾ Ténékidès, *L'individu dans l'ordre juridique international*, str. 199.

⁷²⁾ Diena, *L'individu devant l'autorité juridique et le droit international*, *Revue générale de droit international public*, XVI, 1909, str. 75.

⁷³⁾ *Annuaire de l'institut de droit international*, XXXV, I, 1929, str. 505 a n.

že existuje velmi úzká souvislost mezi otázkou, zda je jednotlivce pokládati za přímý subjekt práva mezinárodního, a problémem, zda se má cizím státním příslušníkům přiznati právo, přímo žalovati před mezinárodními soudci provinilý stát. Ve skutečnosti by kladná odpověď na prvou otázku měla mít za následek kladnou odpověď i na otázku druhou. Séfériadès je toho názoru, že opak může býti stejně správným, t. j. že lze přiznati jednotlivcům přímý přístup k mezinárodním soudcům, aniž se tím jednotlivci stali tak jako státy přímými subjekty práva mezinárodního.

IX. komise Institutu, když jednala o předložené jí zprávě, postavila se na stejné stanovisko, pokládajíc za zbytečno zkoumati, zda jednotlivec je subjektem práva mezinárodního čili nic. Institut pak přijal resoluci, jíž vyslovil názor, že jsou případy, v nichž může býti žádoucno, aby bylo jednotlivcům přiznáno právo vznésti přímo, za podmínek, jež by bylo blíže určití, na mezinárodní soudní instanci své spory se státy.⁷⁴⁾

Tato teorie vychází z názoru, že se jednotlivcům dostává stipulací ve prospěch třetích čistě subjektivního práva, aniž se tím zakládala jejich mezinárodní subjektivita. Zmíněné subjektivní právo není podle toho právem skutečně mezinárodním, jež by mohli jednotlivci uplatňovati proti smluvním státům; mohou tak činiti pouze proti příslušnému mezinárodnímu soudnímu orgánu. Jednotlivci mají však k příslušné mezinárodní smlouvě, jež jim subjektivní právo propůjčuje, přímý vztah a charakterisujeme-li tento vztah jako mezinárodní subjektivitu, pak bude ji přiznati i jednotlivcům. V tom směru správně praví Spiropoulos, že právo jednotlivce, jež vyplývá ze stipulace ve prospěch třetího, je v tomto případě mezinárodní subjektivitou, t. j. vztah, který existuje mezi třetím obdařeným a smlouvou, z níž má prospěch, je takto charakterisován „mezinárodní osobností“.⁷⁵⁾

d) Poslední teorie nehledí tolik k úvahám de lege ferenda jako teorie předchozí, nýbrž k pozitivnímu právu mezinárodnímu a tu zjišťuje, že vůle státní nepropůjčuje zpravidla soukromým osobám přímo z práva mezinárodního právo aneb postavení strany, avšak toliko na základě vnitrostátního práva, jež je mezinárodně přikázáno. V tom ohledu má pravdu Strupp, když prohlašuje, že jednotlivci nevystupují před rozhodčími soudy, na př. před smíšenými rozhodčími soudy, jako strany s mezinárodností osobností, nýbrž že jejich kvalita jako stran v procesu je reflexem veřejného práva mezinárodního.⁷⁶⁾ Práva, jež jim přísluší, odvozují ze svého práva vnitrostátního.

⁷⁴⁾ Annuaire, XXXV, II, str. 311.

⁷⁵⁾ Théorie générale du droit international, str. 200.

⁷⁶⁾ Strupp, *Eléments du droit international public universel, européen et américain*, I, str. 39, souhlasně Leibholz, *Das Verbot der Willkür und des Ermessensmissbrauches*

V mezinárodním soudním procesu bude podle toho, co bylo dosud pověděno, přiznati kvalitu strany tomu, komu mezinárodní norma přiznává přímo aneb nepřímou právo vystupovati před mezinárodním aneb společným soudem jako strana, a to nezávisle na tom, zda se může uplatňovati hmotné právo mezinárodní či soukromé.

37. Přístup jednotlivců k mezinárodním soudům vyvolává otázku, zda přijetí soukromých žalob je vázáno na některé podmínky. V té příčině se vyžaduje, aby a) žalobce měl státní příslušnost státu, který je smluvní stranou; b) vyčerpal napřed pořad práva toho státu, kde škodu utrpěl a c) tu byl případný souhlas vlády domovského státu, jemuž se někdy přiznává účast v řízení.

Ad a) Požadavek státní příslušnosti poškozené soukromé osoby hraje rozhodující úlohu nejen v tom případě, kdy je poškozenému přiznáno mezinárodní smlouvou přímo aneb nepřímou žalobní právo, nýbrž i tehdy, když v procesu uplatňuje soukromou pohledávku svých příslušníků stát sám aneb uplatňuje pohledávku soukromých osob, jichž mezinárodní ochrana mu byla svěřena.⁷⁷⁾ Jak Stálý mezinárodní soudní dvůr ve svém nálezu ze dne 26. května 1925 ve věci Mavrommatisových koncesí v Jerusalemě zdůraznil, rozhoduje skutečná státní příslušnost a nikoli státní příslušnost, přikládaná reklamantu smlouvou s právním předchůdcem žalované vlády.⁷⁸⁾ V jednotlivých mezinárodních smlouvách, které předvídají soudní řešení sporů v soukromých záležitostech, bývá blíže vymezen pojem „státní příslušník“. Poslední mírové smlouvy, jimiž byly v život vyvolány smíšené rozhodčí soudy, obsahují o státní příslušnosti reklamantu podrobné předpisy. Smíšené rozhodčí soudy měly samy příležitost mnohokrát se vypořádati s otázkou, zda reklamant má vyžadovanou státní příslušnost. Sem patří na př. rozhodčí výrok smíšeného rozhodčího soudu československo-německého ze dne 27. dubna 1923 ve věci Loy a Markus c. Německá říše a Německá východoafrická banka⁷⁹⁾ a rozhodčí výrok smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského ze dne 27. října 1925 ve věci Josefa Zmeškala proti maďarskému státu.⁸⁰⁾ Jinak se určení státní příslušnosti reklamantovy řídí právním řádem příslušného státu.

Jako je státní příslušnost poškozené osoby podmínkou diplomatické ochrany, tak jest i podmínkou ochrany, poskytované ve formě mezi-

im völkerrechtlichen Verkehr der Staaten, Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, I, 1929, str. 84 a n.

⁷⁷⁾ Ralston, The Law and Procedure of International Tribunals, revised edition, 1926, str. 137.

⁷⁸⁾ Publications de la Cour, série A, no. 5, str. 28 až 31.

⁷⁹⁾ Recueil des décisions des Tribunaux arbitraux mixtes, III, 1924, str. 998.

⁸⁰⁾ Recueil des décisions des Tribunaux arbitraux mixtes, VI, 1927, str. 362.

národního soudního procesu. Platné právo mezinárodní stojí právě na stanovisku, že lze uplatňovati před mezinárodními soudy tu pohledávku, která je nacionalisována v tom smyslu, že poškozený má býti státním příslušníkem určitého státu nejen v době, kdy škoda byla způsobena, nýbrž i v době, kdy se pohledávka uplatňuje.⁸¹⁾ Pohledávka cizince nemůže býti naturalisována naturalisací reklamantovou aneb dokonce postoupením (cesí) osobě, která má vyžadovanou státní příslušnost. Americký internacionalista Borchard se nejnověji znovu dotkl tohoto závažného problému ve svém propracovaném a bohatě doloženém návrhu zprávy, který podal XIX. komisi Institutu pro právo mezinárodní ve věci diplomatické ochrany státních příslušníků v cizině.⁸²⁾ Stát, když uplatňuje vlastní žalobou pohledávku svého příslušníka, má předem prozkoumati otázku jeho státní příslušnosti.

Ad b) Stejně významnou je náležitost vyčerpání pořadu práva toho státu, vůči němuž má býti k platnosti přiváděna jeho mezinárodní odpovědnost. Americká doktrína mluví v tom ohledu výrazně o „local redress“.⁸³⁾ Problému se nejlouběji dotkl Borchard, když připravoval v rámci harvardské právnické fakulty osnovu úmluvy o odpovědnosti států za škody způsobené na jejich území cizincům na osobě a na majetku pro tehdy chystanou konferenci pro kodifikaci práva mezinárodního.⁸⁴⁾ Postavil se tu na správné stanovisko, že stát není zpravidla odpověden, dokud nebyly vyčerpány právní prostředky, jež stát pobytu dává cizinci k dispozici. Při tom se arci předpokládá, že tyto právní prostředky jsou normálně účinné. V řadě rozhodčích smluv se tu a tam abstrahuje od povinnosti vyčerpání pořadu místního práva a to se děje z čistě procesních důvodů, aniž z toho plynul závěr, že povinnost taková existuje pouze v těch případech, kdy je mezinárodní smlouvou výslovně stanovena.⁸⁵⁾

Vyčerpání pořadu místního práva je zpravidla nutné, poněvadž jeho použití může prokázati, že tu není právní újmy, aneb že existují přiměřené obranné prostředky a že lze dosíci spravedlnosti místními prostředky.

⁸¹⁾ Borchard, *Les principes de la protection diplomatique des nationaux à l'étranger* (Bibliotheca Visseriana, III), str. 46. — Problém nationality reklamace řeší podrobně vrchní rozhodce americko-německé smíšené reklamační komise Parker ve svém pátém správním rozhodnutí. Srv. v té věci *Hudson, Cases and other materials on International Law*, 1929, str. 1258 a n.

⁸²⁾ Borchard, *Protection diplomatique des nationaux à l'étranger*, *Annuaire de l'Institut de droit international*, I, 1931, str. 256 a n.

⁸³⁾ Eagleton, *International Government*, 1932, str. 140.

⁸⁴⁾ Draft conventions and comments on nationality, responsibility of States for injuries to aliens, and territorial waters, prepared by the Research in International Law of the Harvard Law School, 1929, str. 131 a n.

⁸⁵⁾ Takový názor zastává Ténékidès, *L'épuisement des voies de recours internes comme condition préalable de l'instance internationale*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., XIV, 1933, str. 514 a n.

Ve prospěch požadavku, aby byl napřed vyčerpán pořad místního práva, mluví ta okolnost, že se cizinec vstupem na státní území cizího státu podřizuje jeho právnímu řádu, který má respektovati; v druhé řadě hraje významnou úlohu fakt, že cizí stát z důvodu své neodvislosti má právo žádati, aby se o věci vyslovily jeho vlastní soudy; tím se má dáti místní vládě příležitost odčinit křivdu cizinci způsobenou řádnou cestou a tak vyloučiti možnost mezinárodní reklamace; posléze přichází v úvahu moment, že zpravidla nelze si učiniti správný názor o způsobené křivdě, dokud poškozený nepoužil místních právních prostředků, a dokud není jisto, zda lze škodu přičítati státu čili nic.⁸⁶⁾

Řada mezinárodních soudů škrtila ze své roly mnoho případů, v nichž nebyla splněna podmínka vyčerpání pořadu místního práva. Přes to se zdá, že v poslední době není v té věci judikatura nikterak ustálena.

Ve sporu o Mavrommatisovy koncese v Jerusalemě uplatnila britská vláda námitku, že by žaloba měla býti zamítnuta, ježto Mavrommatis neobrátil se se svou žalobou k soudům anglickým aneb palestinským, které byly pro to příslušny, aby rozhodly podle vnitrostátního zákonodárství obou států. Stálý mezinárodní soudní dvůr ve svém nálezu ze dne 10. října 1927 prostě uvedl, že není třeba, aby se obíral otázkou, jaký účinek slušelo by se přiznati subsidiární námitce, vznesené britskou vládou. Vzal však na vědomí prohlášení britského zástupce, že Mavrommatisovi byla soudní cesta otevřena, aby dosáhl náhrady škody, kterou měl utrpěti tím, že vysoký komisař pro Palestinu nesplnil převzatých závazků.⁸⁷⁾

Když Stálý mezinárodní soudní dvůr projednával záležitost, týkající se jistých německých zájmů v polském Horním Slezsku, byl nucen zaujmouti stanovisko k námitce polské vlády, že je nepřislušným, poněvadž před podáním žaloby nebyl konstatován rozpor v názorech co do výkladu a aplikace ženevské úmluvy německo-polské ze dne 15. května 1922. Ve svém nálezu ze dne 25. srpna 1925 formuloval Soudní dvůr své stanovisko takto:

„Pokud jde o první důvod uváděný Polskem na podporu jeho konečného návrhu ve věci domnělé nepřislušnosti Soudního dvoru, nalézati o konečných návrzích 1 a 2 německého žalobního podání, sluší uvážiti tyto skutečnosti: článek 23 na rozdíl od četných kompromisárních klausulí, avšak ve shodě s některými jinými ustanoveními ženevské úmluvy, jež předvídá příslušnost smíšené komise aneb rozhodčího soudu, jaké zřídila, neklade za podmínku diplomatická vyjednávání, o něž by měl

⁸⁶⁾ Borchard, *Protection diplomatique des nationaux à l'étranger*, Annuaire, I, 1931, str. 424 a 425.

⁸⁷⁾ Publications de la Cour, série A, no. 11, str. 13 a 23.

býti učiněn pokus v první řadě; nevyžaduje rovněž, aby zvláštní řízení takové povahy, jaké má na zřeteli článek 2, čís. 1, předcházelo rekurs k Soudnímu dvoru. Srovnání mezi různými jurisdikčními klausulemi ženevské úmluvy ukazuje tudíž, že věc může být vznesena na Soudní dvůr podle článku 23, jakmile některá ze stran má za to, že je tu rozpor v názorech, podávající se z výkladu a aplikace článků 6 až 22."⁸⁸⁾

Je nepochybné, že smluvní strany mohou z procesních důvodů abstrahovati od požadavku vyčerpání pořadu místního práva, avšak takové výjimečné řešení nebude pokládati za pravidlo. Velmi cenným příspěvkem k řešení tohoto problému je spor mezi Finskem a Velkou Británií, který Finsko vzneslo na Radu Společnosti národů v r. 1931. Finsko činilo tu Velkou Británii odpovědnou za to, že během světové války byly v britských přístavech zabaveny finské lodi a že jich Velká Británie použila pro své účely, aniž by za ně byla zaplatila. Britská vláda proti tomu namítala, že podle Paktu o Společnosti národů není povinna podrobiti se řízení rozhodčímu aneb soudnímu, ježto nejde o spor, který by mohl přivoditi roztržku, a že kromě toho finští reklamanti nepoužili práva odvolání, takže diplomatická reklamacie byla nepřijatelná.

Rada Společnosti národů pověřila výbor právníků, aby se vyslovil o těchto otázkách:

a) Vyčerpali finští majitelé lodí pořad práva, který jim britské právo dávalo k dispozici?

b) Byla skutečnost, že tohoto pořadu práva nevyčerpali, překážkou, aby finská vláda předložila žádost o náhradu škody britské vládě?

Výbor právníků se o těchto otázkách nevyslovil, dávaje přednost tomu, aby se strany o otázkách těch dohodly. Obě vlády se dohodly na tom, že prvou otázku předloží rozhodci švédskému soudci A. Baggeovi, vyhrazuje si přenechati druhou otázku rozhodčímu rozhodnutí, jestliže první arbitráž dopadne ve prospěch Velké Británie. Rozhodce se ve svém výroku postavil na stanovisko, že funkce vyčerpání pořadu místního práva spočívá v tom, jak tvrdilo britské podání, že poskytuje stíhanému státu právo, zbaviti se zatím veškeré odpovědnosti tím, že sám koná spravedlnost, a že mu umožňuje dáti vlastními soudy zhodnotiti právní aneb skutkové otázky, jež reklamacie vyvolává, a na základě jejich rozhodnutí posouditi svou vlastní mezinárodní odpovědnost a podle toho reklamaci přijmouti aneb zamítnouti. Podle rozhodcova názoru je důvod pravidla o vyčerpání pořadu místního práva tento:

„Všechna skutková tvrzení a právní nároky, jež uplatňuje reklamující vláda k podpoře své tese, že inkrimovaný akt zakládá u příslušné vlády nedovolený čin, mají býti zkoumány a rozhodnuty vnitrostátními soudy

⁸⁸⁾ Publications de la Cour, série A, no. 6, str. 13 a 14.

v instančním postupu až do poslední příslušné instance, čímž se stíhané vládě dostává možnosti, aby sama konala spravedlnost, a to v řádné cestě svých vlastních soudů."

Po prozkoumání věci dospěl rozhodce ke konečnému závěru, že vláda finská vyčerpala právní prostředky, jež jí britské zákony dávají k dispozici.

Tímto rozhodčím výrokem, který plně osvětluje problém vyčerpání pořadu místního práva, dostalo se této zásadě náležitého potvrzení.⁸⁹⁾

Ad c). Přístup jednotlivců k mezinárodním soudům bývá vázán na součinnost domovského státu v různých formách, a to tak, že se vyžaduje souhlas tohoto státu k podání žaloby, že stát může zakázati podání žaloby a posléze že si podrží právo kontroly nad celým procesem, do něhož může vstoupiti vedle soukromé strany.

V rozhodčí smlouvě mezi Spojenými státy americkými a Mexikem ze dne 11. dubna 1839 ve věci reklamací amerických občanů proti Mexiku stanoví čl. I., že ty pohledávky, které byly presentovány americkými občany státnímu departmentu aneb americkému diplomatickému zástupci v Mexiku až do podpisu smlouvy, budou předloženy zřízené rozhodčí komisi.⁹⁰⁾ Podle rozhodčí smlouvy mezi Španělskem a Velkou Británií ze dne 12. března 1823 ve věci reklamací španělských a britských příslušníků ze zabavení lodí a majetku měla býti ve smyslu čl. VII. ustanovena každou vládou jedna osoba a tyto dvě osoby měly vybírati a předávati rozhodčí komisi v Londýně zasedající listiny aneb doklady, které uznaly za nezbytné pro rozhodčí komisi.⁹¹⁾ Důležité jest i ustanovení čl. II. rozhodčí smlouvy ze dne 15. ledna 1880 mezi Spojenými státy americkými a Francií ohledně škod utrpěných příslušníky obou států, kde se praví toto:

„Řečená komise takto ustavená bude příslušná a má rozhodovati o všech reklamacích výše uvedené povahy, pokud byly podány občany obou států, s výjimkou těch reklamací, které jedna aneb druhá vláda již urovnala diplomaticky, soudně aneb jinak příslušnými úřady."⁹²⁾

Rozhodčí pak smlouva, uzavřená mezi Chilem a Francií dne 2. listopadu 1882 za účelem náhrady škod, způsobených francouzským občanům operacemi chilských vojsk stanovila, že rozhodčí komise má rozhodovati o reklamacích podaných francouzskými občany diplomatickým orgánem.⁹³⁾

Rozhodčí smlouva ze dne 26. září 1893 mezi Chilem a Velkou Británií,

⁸⁹⁾ Eagleton, L'épuisement des recours internes et le déni de justice d'après certaines décisions récentes, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., XVI, 1935, str. 504 a n.

⁹⁰⁾ Lafontaine, str. 21 a n.

⁹¹⁾ Lafontaine, str. 88.

⁹²⁾ Lafontaine, str. 228.

⁹³⁾ Lafontaine, str. 233.

týkající se náhrad škod, reklamovaných britskými občany z důvodů škod utrpěných za občanské války, stanoví, že rozhodčí soud rozhodne o příslušných reklamacích, jež byly postaveny pod patronanci britského vyslanectví. Soudní řád rozhodčího soudu ze dne 16. listopadu 1894 v čl. I., odst. 3, předpisuje, že žalobní podání („memorial“) reklamantovo má být podáno prostřednictvím britského vyslanectví v Santiagu neb zástupcem („agent“), jmenovaným podle čl. 4 rozhodčí smlouvy vládou.⁹⁴⁾

Případ, kdy stát měl mít právo zakázat svému příslušníku obracet se k mezinárodnímu soudu, případně vstoupiti do sporu na jeho místo, předvíдалa haagská úmluva ze dne 18. října 1907 o zřízení Mezinárodního kořistního soudu. Článek 4, čís. 2, připustil totiž, aby se k Mezinárodnímu kořistnímu soudu mohl obracet neutrální příslušník, jestliže rozhodnutí vnitrostátních soudů dotklo se jeho majetku, s výhradou však práva neutrální mocnosti, zakázat mu přístup k Soudnímu dvoru aneb jednati sama na jeho místě. Celé toto ustanovení vyplynulo ze snahy o lepší ochranu zájmů soukromých, jež by mohly být ohroženy nedbalostí aneb přílišnou rezervovaností neutrálního státu. Když se připustilo právo neutrálních příslušníků, obracet se přímo k Mezinárodnímu kořistnímu soudu, bylo nutno pomýšlet na to, aby neutrální stát mohl v jistých případech hájiti před Soudním dvorem sám zájmy svých příslušníků, případně jim zakázat přístup k Soudnímu dvoru. Francouzský internacionalista Renault ve své důvodové zprávě, podané jménem I. komise, správně uvádí, že „zájem veřejný má mít převahu nad zájmem soukromým; nesáz, která by mohla v tom ohledu vzniknouti mezi vládou a jejími příslušníky, je povahy čistě vnitřní; netýká se nikterak Mezinárodního soudního dvoru.“⁹⁵⁾

Na principu kontroly řízení, k němuž dochází přímou akcí jednotlivců, setrvaly státy i ve příčině smíšených rozhodčích soudů po světové válce. Tak na př. čl. 9 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu česko-slovensko-německého (č. 1/1922 Sb. z. a n.) a soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského (č. 413/1922 Sb. z. a n.) stanoví, že zástupci zúčastněných vlád jsou oprávněni zastupovati svůj stát a vstoupiti do jednání v kterémkoli stadiu řízení.⁹⁶⁾

Když se jednalo r. 1929 v newyorském zasedání Institutu pro právo mezinárodní o problému přístupu jednotlivců k mezinárodním soudům, byla položena patřičná váha na to, aby tu byly dány potřebné kautely proti zneužívání tak význačného práva. Zejména se žádalo, aby se jednotlivci mohli se svými žalobami obracet k mezinárodním soudům toliko tehdy,

⁹⁴⁾ Lafontaine, str. 451 a n.

⁹⁵⁾ Scott, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, 1920, str. 765.

⁹⁶⁾ Srv. k tomu: Rundstein, L'arbitrage international en matière privée, Recueil des Cours, 23, str. 364.

až by se byli poradili se svou vládou a dosáhli její podpory.⁹⁷⁾ Tím by se zabránilo vexatorním procesům, jež dovedou přístup jednotlivců k mezinárodním soudním instancím jen zdiskreditovati.

38. Státy jako právnické osoby mohou předsebrati procesní úkony pouze svými orgány. Jako takové vystupují v mezinárodním soudním procesu podle ustálené praxe zástupci (agents) a poradci (conseils). V různých rozhodčích smlouvách lze se setkati s vymezením jejich funkcí. Na př. čl. III. rozhodčí smlouvy mezi Španělskem a Velkou Británií ze dne 4. března 1868 ve věci zničení britské lodi „Mermaid“ uložil rozhodčí komisi, aby vyslechla na požádání poradce (Counsel) aneb zástupce (Agent) po jednom z každé strany.⁹⁸⁾ V rozhodčí smlouvě mezi Velkou Británií a Portugalskem ze dne 13. ledna 1869 se ve věci ostrova Bulama v čl. V. stanoví toto:

„Ministři aneb jinací veřejní zástupci Portugalska a Velké Británie ve Washingtonu budou pokládáni za zástupce svých vlád, aby vedli jejich spor před rozhodcem, jenž bude požádán, aby zasílal veškerá svá sdělení a dával všechna svá vyrozumění uvedeným ministrům aneb jinakým veřejným zástupcům, jejichž akty budou zavazovati jejich vlády před rozhodcem v této věci.“⁹⁹⁾

Rovněž rozhodčí kompromis, sjednaný dne 31. prosince 1873 mezi Itálií a Švýcarskem za účelem definitivního stanovení italsko-švýcarské hranice zcela přesně určuje právní postavení procesních zástupců států. Článek 6 praví v tom ohledu toto:

„Každá z vysokých stran může se dáti zastupovati na vlastní náklad před rozhodci jedním aneb dvěma zástupci a prostřednictvím těchto předkládati spisy: žalobní spisy, protispisy a jakékoli listiny, o nichž bude míti za to, že mohou osvětliti spor.“

Zástupci mohou býti přítomni všem úkonům rozhodců, s výjimkou porad o rozsudku.

Vysoké smluvní strany se zavazují, že si vzájemně sdělí prostřednictvím svých příslušných zástupců jakékoli doklady a listiny, které předloží rozhodcům.

Vůbec prostřednictvím příslušných zástupců uvedených vlád budou se dítí vzájemná sdělení mezi rozhodci a zúčastněnými vládami.¹⁰⁰⁾

Výsady, jakých používají zástupci států ve sporu, výslovně upravuje čl. V. rozhodčí úmluvy ze dne 31. července 1896 mezi Kolumbií a Velkou Británií takto:

⁹⁷⁾ Annuaire de l'Institut de droit international, II, 1929, str. 259.

⁹⁸⁾ Lafontaine, str. 70.

⁹⁹⁾ Lafontaine, str. 82.

¹⁰⁰⁾ Lafontaine, str. 202.

„Každá strana ve sporu bude před rozhodčím soudem zastoupena zástupcem (Agent), který bude požívati výsad obyčejně přiznaných žalobcům (plaintiffs) a žalovaným (defendants) u Soudních dvorů, bez újmy však pravidel, úprav a řízení, které přijme soud.“¹⁰¹⁾

Na právní stav procesních zástupců států navázala I. mírová konference v Haagu r. 1899, která do čl. 37 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 29. července 1899 dala toto ustanovení:

„Strany mají právo jmenovati u rozhodčího soudu delegáty aneb zvláštní zástupce, kteří mají za úkol býti prostředníky mezi nimi a rozhodčím soudem.

Kromě toho jsou oprávněny, pověřiti hájením svých práv a zájmů před rozhodčím soudem poradce aneb advokáty, které k tomu účelu jmenují.“

Článek 37 chtěl posvětit zavedenou státní praxi a proto činí rozdíl mezi hlavními zástupci, oficiálními, a právními poradci a advokáty, kteří jsou za jiných podmínek pomocníky v rozhodčím řízení.¹⁰²⁾

II. mírová konference provedla r. 1907 revisi čl. 37, poněvadž ponechával stranám příliš širokou volnost při jmenování jejich zástupců, právních poradců a advokátů. Podnět k revisi zavdalo upozornění, které zaslali členové rozhodčího soudu, zřízeného podle washingtonských protokolů ze dne 7. května 1903 ve věci venezuelské, vládám se zřetelem na případné nesnáze z jmenování členů Stálého rozhodčího dvoru delegáty aneb právními poradci u rozhodčího soudu. Žádali, jak praví Guillaumova důvodová zpráva, aby smluvní mocnosti vážně tuto otázku uvážily, přihlížejíce však k velikému rozdílu mezi případem, kdy se funkce zástupce, právního poradce aneb advokáta kumulují s funkcemi členů Stálého rozhodčího dvoru ve prospěch státu, který je jmenoval, a případem, kdy tyto funkce zástupce, právního poradce aneb advokáta jsou přijaty členem Stálého rozhodčího dvoru ve prospěch státu cizího.

V úvahu tu přicházela tři řešení. Především mohl býti zachován stav, vytvořený I. mírovou konferencí (pro to byla delegace belgická a francouzská). Druhý systém hájila delegace britská a americká, a v tom ohledu navrhla ruská delegace tuto změnu:

„Členové Stálého rozhodčího dvoru nemají práva ani hájiti před Soudním dvorem jako právní poradci aneb advokáti států ve sporu, ani fungovati jako zástupci.“

Německá pak delegace navrhovala, aby z inkompatibility byly vyňaty případy, kdy zástupci, právní poradci aneb advokáti vykonávali by své

¹⁰¹⁾ Lafontaine, str. 545.

¹⁰²⁾ Srv. Descampsovu důvodovou zprávu u Scotta, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 79.

funkce ve prospěch mocnosti, která je jmenovala členy Dvoru. Zprostředkující německé řešení bylo přijato s malou změnou v textu¹⁰³⁾ a přešlo jako III. odstavec do nynějšího článku 62, který zní takto:

„Strany mají právo, jmenovati u rozhodčího soudu zvláštní zástupce, kteří mají za úkol býti prostředníky mezi nimi a rozhodčím soudem.

Kromě toho jsou oprávněny pověřiti hájením svých práv a zájmů před rozhodčím soudem právní poradce nebo zástupce, které k tomu účelu jmenují.

Členové Stálého rozhodčího dvoru smějí býti činní jako zástupci, právní poradci neb advokáti toliko ve prospěch mocnosti, která je jmenovala členy Dvoru."

Zástupci států zastupují vždy stát a proto mají povahu jako diplomatických zástupci. Právní poradci odpovídají advokátům v civilním procesu.¹⁰⁴⁾ Přes to však není činnost obou těchto státních orgánů přesně ohraničena. Právní poradci podléhají zástupci státu, který je oficiálním a konečným representantem.¹⁰⁵⁾ Snahy, přenechati hájení právnímu poradci a omeziti zástupce na kontrolu nad dodržováním kompromisu a úpravu řízení, neměly úspěchu, neboť převládl správný názor, že zástupce je prostředníkem mezi stranami a soudem a že mu tudíž přísluší právo plaidovati.¹⁰⁶⁾

Statut Stálého mezinárodního soudního dvoru stanoví v čl. 42, že strany jsou zastupovány zástupci (agents), při tom si však mohou přibrati ku pomoci před Soudním dvorem právní poradce aneb advokáty. Z toho je patrné, že ustanovení zástupců je obligatorní, kdežto jmenování právních poradců a advokátů je fakultativní. Pouze zástupci mohou zastupovati strany, avšak mohou zároveň zastávat funkci advokátů. Jednací řád Soudního dvoru v čl. 35, čís. 1, posl. odst., předpisuje, že zástupci mají pokud možno sídliti v sídle Soudního dvoru během projednávání až do vnesení nálezu. Není arci vysloučeno, že strany ve sporu mohou jmenovati náhradního zástupce (agent-adjoint), což se stalo ve sporu o výklad statutu klajpedského.¹⁰⁷⁾

¹⁰³⁾ Scott, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 343 a 344.

¹⁰⁴⁾ Lammasch, Die Lehre von der Schiedsgerichtsbarkeit in ihrem ganzen Umfange, 1914, str. 162.

¹⁰⁵⁾ Ralston, The Law and Procedure of International Tribunals, str. 194 a 195.

¹⁰⁶⁾ Ralston, International arbitration from Athens to Locarno, 1929, str. 76.

¹⁰⁷⁾ Huitième rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale, série E-no. 8, 1932, str. 248. —

Stálý mezinárodní soudní dvůr se postavil ve své judikatuře na správné stanovisko, že ústní prohlášení, jež před ním učiní zástupce státu, jsou pro jeho stát závazná. O takové prohlášení šlo na př. ve sporu o Mavrommatisovy koncese v Palestině: Publications de la Cour, série A, no. 5, str. 37; rovněž v záležitosti týkající se jistých německých zájmů v polském Horním Slezsku: Publications de la Cour, série A, no. 7, str. 13.

Pokud jde o smíšené rozhodčí soudy, stanoví mírové smlouvy, že každá strana si má platiti zástupce, kterého určí, aby ji zastupoval před soudem. § 3 přílohy k čl. 304 mírové smlouvy versailleské stanoví, že advokáti a právní poradci obou stran budou míti právo, přednésti soudu ústně i písemně důvody na podporu aneb obhájení své pře. Takové ustanovení mají i jiné mírové smlouvy, zejména mírová smlouva trianonská (příloha k čl. 239). Soudní řády smíšených rozhodčích soudů činí rozdíl mezi zástupci států a zmocněnci stran. Zástupci zúčastněných vlád jsou oprávněni zastupovati svůj stát a kdykoli vstoupiti do jednání, zastupují též chudé příslušníky svého státu, a to způsobem, jaký určí jejich vláda. Všechna sdělení a doručení, která se dodávají stranám, musejí býti učiněna rovněž jim (čl. 9 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-německého a maďarského). Zmocněnci naproti tomu zastupují strany soukromé, nejednají-li tyto osobně před soudem. Zmocněnec musí osvědčiti své zmocnění plnou mocí, přiloženou k žalobě, jinak se k němu nepřihlíží (čl. 6 a 8 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-německého a maďarského).

KAPITOLA ČTVRTÁ.

MEZINÁRODNÍ SPORY A JEJICH KLASIFIKACE.

39. Soudní řízení mezinárodní slouží řešení sporů mezi subjekty práva mezinárodního, zejména státy, výrokem nestranného třetího na základě práva mezinárodního aneb jinakých objektivních zásad. Běží tedy o spory mezinárodní povahy. Spory těmi je rozuměti spory, v nichž jsou státy různého mínění o existenci právního nároku, pokud se týče v rozporu zájmů.¹⁾ V tomto širokém smyslu pojal spory mezinárodní i Stálý mezinárodní soudní dvůr, který ve svém nálezu ze dne 30. srpna 1924 ve věci Mavrommatisových koncesí v Palestině podal tuto definici mezinárodního sporu: „Spor je neshoda v otázce právní nebo skutkové, rozpor, protiklad právních tesí nebo zájmů mezi dvěma osobami.“²⁾

Touto definicí jsou kryty mezinárodní spory dvojího druhu: jednak spory, v nichž jde o určitý nárok právní, jednak spory, jež spočívají v kolisi protichůdných zájmů. Vystává tu tudíž významný problém klasifikace mezinárodních sporů na spory právní a neprávní.³⁾ Spory právní se kladou v této spojitosti proti sporům neprávním jako spory, které jsou schopny rozsouzení soudním rozsudkem, ač je míti dobře na zřeteli, že pojem „právní“ a „rozsuditelný“ se plně nekryjí.⁴⁾ Pojem rozsuditelný může býti širší než pojem právní aneb dokonce tomu může býti naopak. Tato relativita tak závažných pojmů pro vývoj mezinárodního soudnictví má svůj základ ve vůli států jako subjektů práva mezinárodního, jež o tom rozhodují, které mezinárodní spory je pokládati za rozsuditelné.

Pro nauku o mezinárodních sporech je důležitý poznatek, že státy i v mezinárodním právu vystupují jednak jako subjekty normotvorné (autonomní), jednak jako subjekty povinnostní. Ve své činnosti jako sub-

¹⁾ Sir John Fischer Williams, *Justiciable and other disputes*, *The American Journal of International Law*, 26, 1932, str. 31,

²⁾ *Publications de la Cour, série A, no. 2, str. 11.*

³⁾ Telders, *Staat en Volkenrecht. Proeve van rechtvaardiging van Hegel's volkenrechtsleer*, 1927, str. 124.

⁴⁾ Fenwick, *The distinction between legal and political questions*, v *Proceedings of the American Society of International Law at its eighteenth annual meeting held at Washington, 1924*, str. 45.

jekty normotvorné nejsou státy vázány pozitivním právem, jednajíce podle svých zájmu. Pokud však státy jednají jako povinnostní subjekty, pak jsou podřízeny platným právním normám, podle nichž se hodnotí jejich akty. Správně k tomu poukázal již italský internacionalista Anzilotti, že sluší mezi volnými manifestacemi státu činiti rozdíl mezi projevem vůle státu, jíž se má vytvořiti nová právní norma, pokud se týče modifikovati platná právní norma, a mezi projevem státní vůle, jíž se realizuje právní norma dosud platná, při čemž se stát jeví býti nositelem práv a právních povinností. Změna právního řádu mezinárodního jest arci myslitelná toliko cestou kolektivní vůle několika států. Činnost tato jest obsahově určována zájmy příslušných států, zatím co jejich činnost jako subjektů povinnostních se pohybuje v mezích platných právních norem. Mezi státy může dojíti k různým sporům, jež se mohou týkati buď jejich činnosti pravotvorné nebo činnosti spadající pod dosah práva mezinárodního.⁵⁾ Spory ty bývají běžně děleny na spory politické a právní. Spory právními mají býti ty spory, které lze řešiti podle platného práva mezinárodního, tedy spory právně kvalifikovatelné. Jinak je tomu s t. zv. spory politickými, které vznikají v oblasti metaprávní a nad právem a pro něž nelze naléztí měřítko v pozitivním právu mezinárodním.

40. Antitesa mezi spory právními a politickými není než relativní. Vyrostla v těsné spojitosti se suverenitou států, která modernímu právu mezinárodnímu vtiskla na dlouhou dobu zvláštní ráz. Zakladatelem třídění sporů mezinárodních na spory právní a politické nestal se nikdo menší než švýcarský internacionalista Vattel, který zdůrazněním suverenity států vytkl prvně věcný rozsah mezinárodnímu soudnictví. Vattel ve svém díle: *Le droit des gens ou principes de la loi naturelle, appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains* (1758) řeší problém, jak smířiti suverenitu státu s uznáním práva mezinárodního. V jeho publikaci se rýsuje rozdíl mezi spory právními a nerozsuditelnými, i když tohoto výrazu neuzívá. V kapitole pojednávající „De la manière de terminer les différends entre les nations“ (kniha II., kap. 18) rozlišuje různé způsoby, jimiž lze řešiti mezinárodní spory, totiž: přátelské urovnávání, kompromis, zprostředkování, rozhodčí řízení, konference a kongresy. Co do rozhodčího řízení, vyslovil se Vattel velmi pochvalně o rozhodčích smlouvách švýcarských kantonů, dodal však, že je to rozumný prostředek, který je zcela ve shodě s přirozeným právem, jak řešiti každý spor, který se přímo nedotýká bezpečnosti státu. Ve sporech, jež vznikají mezi suverény, praví dále Vattel, musí býti pečlivě rozlišováno mezi podstatnými a méně důležitými právy a podle toho je také postupovati. Je povinností vyjednávati a vyhle-

⁵⁾ Anzilotti, *Corso di diritto internazionale*, III, 1915, str. 4 a n.

dávati rozhodčí řešení tam, kde zájmy nejsou podstatny aneb jsou malých důsledků.⁶⁾

Vattelovou teorií byl položen základ k doktríně, podle níž existují absolutní, nezczitelná práva států, vždy chráněná bez ohledu na ustanovení smlouvy. V souvislosti s tím byl formulován princip, že existují inherentní omezení v některých věcech, pro které nemůže míti rozhodčí řízení místa.⁷⁾

V době pak novější vystupuje rozlišování mezi spory právními a neprávními v souvislosti s řešením sporu mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií ve věci Alabamy. Ze snah o smírné urovnání tohoto sporu vynikla nejvíce snaha Th. Balcha, filadelfského advokáta, který v měsíci březnu 1865 zaslal z Paříže „New York Tribuně“ dopis, v němž navrhol, aby záležitost Alabamy byla předložena mezinárodnímu soudu, složenému zcela z nestranných soudců. Balch dobře vystihl, že ve sporu tom byly v sázce pouze soukromé zájmy s vyloučením životních zájmů zúčastněných států. Tyto soukromé zájmy že se opírají o právní otázky a že činěné reklamace nebyly striktně nacionální.⁸⁾ Na Balchovy vývody navázala později teorie, jež se snažila rozlišiti spory právní a politické.

Když byl zřízen Institut pro právo mezinárodní, byl prof. Goldschmidt pověřen přípravou Řádu pro rozhodčí soudy mezinárodní. Goldschmidt v úvodních poznámkách ke svému návrhu pojednává o povaze sporů mezi státy, jež mají býti řešeny rozhodčím výrokem. Navazuje tu na Trendelenburgovu poznámku, že rozhodčí výrok může býti vydán toliko o otázkách, které jsou v mezinárodním sporu právní povahy, zdůrazňuje, že se rozhodčí řízení může týkati sporů právních (Rechtsstreitigkeiten), nikoli sporů jiných, jichž povaha nepřipouští rozsudku podle právních pravidel.⁹⁾ Spory právními rozumí Goldschmidt každý spor, který má býti rozhodnut podle právních zásad. Sem spadají zvláště prejudiciální spory jakéhokoli druhu, v nichž se nežadá za odsouzení, nýbrž pouze o uznání nároku aneb o prostou deklaraci, na př. o rozsahu sporného území, o správném výkladu nějaké smlouvy. Pokud jde o spory politické, vymykají se rozhodčímu řízení: jsou to spory složité povahy, kde otázky státní příslušnosti, rovnosti práv, svrchovanosti tvoří buď základ sporu, nebo latentní, avšak skutečnou příčinu jeho. Není pochyby, že pro politické spory bylo tu zvoleno kritérium jiné než u sporů právních.

⁶⁾ Lauterpacht, *The function of Law in the International community*, 1933, str. 7 až 9.

⁷⁾ Wilson, *Reservation clauses in agreements for obligatory arbitration*, *The American Journal of International Law*, 23, 1929, str. 71 a n.

⁸⁾ Thomas Willing Balch, *Différends juridiques et politiques dans les rapports des nations*, *Revue générale de droit international public*, XXI, 1914, str. 144 a 145.

⁹⁾ *Projet de règlement pour tribunaux arbitraux internationaux*, présenté à l'Institut de droit international (Session de Genève, 1874), *Revue de droit international et de législation comparée*, VI, 1874, str. 424 a 425.

Problému dělby mezinárodních sporů se dotkl též belgický internacionalista Descamps ve svém mémoiru, jímž předložil jednotlivým vládám resoluci Meziparlamentní konference, konané r. 1895 v Bruselu, ve věci zřízení Stálého mezinárodního rozhodčího soudního dvoru (Cour permanente ďarbitrage international). Descamps tu uvedl, že rozšíření rozhodčí praxe za určitou hranici skýtá vážné a nepopiratelné potíže. Rozhodčího řízení lze podle něho dobře použítí pro prvou skupinu sporů jako jsou spory povahy hospodářské a obchodní, delimitace území, jisté porušení neutrality, otázky náhrad poškozenému státu aneb poškozeným jeho příslušníkům, spory ve věci rybolovu a námořních kořistí, střety mezi různými civilními nebo trestními zákony států. Připouští se, jak Descamps dodal, že sféra sporů, o něž jde, může býti rozšířena. Výhrady se však činí, když jde o spory, v nichž jsou v sázce „absolutní a základní práva, jež příroda přiznává všem národům a jež jsou součástí ústavní podstaty národa“; nebo jde-li o to, co bylo nazváno „vyššími zájmy státními aneb za takové pokládány“; neb dokonce běží o otázky podstatné národní cti.¹⁰⁾

I. mírová konference, konaná r. 1899 v Haagu, pokusila se o vymezení sporů právních a při té příležitosti se ozval problém kvalifikace mezinárodních sporů jako sporů právních a politických. Descamps, zpravodaj III. komise ve své zprávě o smírném řešení mezinárodních sporů v souvislosti se čl. 16 osnovy úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů zdůraznil, že arbitráž, pokud je řešením sporů podle práva, nevztahuje se ke všem sporům mezi státy. Spory, v nichž nemohou býti protichůdné nároky stran formulovány právně, unikají jaksí svou povahou, jak se Descamps domnívá, pravomoci rozhodčího orgánu. Podle něho nepodléhají arbitráži spory zájmové, neshody politického rázu.¹¹⁾

41. V teorii práva není potřebné jednoty v nazírání na pojem sporů právních. Lze totiž pojmu toho užívati v rozličném smyslu. Především pojem „právní otázka“ stojí proti pojmu „otázka skutková“. Takto zúženého pojmu „právní otázka“ se v právu mezinárodním nepoužívá, neboť o otázce na př., jakou náhradou je povinen stát za škodu jím způsobenou, rozhodují mezinárodní soudy jako o otázce právní.¹²⁾ V právu mezinárodním se mluví o mezinárodních sporech právních v širším smyslu, t. j. v tom smyslu, že je právním sporem každý spor, který je schopen právní formulace do té míry, že se jím uplatňuje subjektivní nárok, který může býti

¹⁰⁾ Descamps, *Essai sur l'organisation dell'arbitrage international*; mémoire aux puis-sances, 1896, str. 24 a n.

¹¹⁾ Scott, *Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907*, vyšlo 1920, str. 56.

¹²⁾ Lammasch, *Die Lehre von der Schiedsgerichtsbarkeit in ihrem ganzen Umfange*, 1914, str. 63.

právně odůvodněn.¹³⁾ Jestliže Descamps ve své zprávě k osnově úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů vymezoval otázky povahy právní, jež měl na zřeteli čl. 16 úmluvy, v ten způsob, že musí jíti o spory, v nichž mohou býti protichůdné nároky stran formulovány právně, je pravděpodobné, jak na to nověji upozornil nizozemský právník Mulder, že se Descamps špatně vyjádřil.¹⁴⁾ I když se připustí tato možnost, nelze míti za to, že by šlo o takovou definici právních sporů, která by mohla plně uspokojiti, neboť nevyčerpává zcela možné vztahy, v nichž je mezinárodní spor za právní pokládán k normám práva mezinárodního. Jde tu jednak o vztah objektivní (bezprostřední) mezi sporem a mezinárodními právními normami, jednak o vztah subjektivní, daný tvrzením stran, které se odvolávají při tom na právo mezinárodní.¹⁵⁾ Proti Lammaschovi, jenž za právní spory pokládal ty, které mohou býti rozhodnuty aplikací právních zásad, uplatňuje norský internacionalista Castberg názor, že tato definice vždy nepostačí k určení právní povahy mezinárodního sporu. V případech, v nichž se spor týká jak otázek právních, tak i otázek neprávních, není objektivně platné normy k rozhodnutí, zda spor může či nemůže býti rozhodnut aplikací právních zásad.¹⁶⁾ Jest otázkou, zda lze kriterium právních sporů hledati v té okolnosti, že strany samy se zavázaly kompromisem, dáti spor rozhodnouti aplikací pozitivního práva. Také toto hledisko se nezdá postačujícím k rozřešení problému, o který jde. Hledané kriterium sporů právní povahy spatřuje Castberg ve způsobu, jakým strany položily otázky, které jsou předmětem sporu. Spor je právní povahy, jestliže se strany postavily na půdu pozitivního práva, t. j. týká-li se spor právních nároků aneb závazků opírajících se o právní pravidla. Aby spor byl právní povahy, není třeba, by vznikl z domnělého porušení práva. Lze předpokládati, praví Castberg, že dva státy jsou ve sporu co do otázky, co je pozitivním právem, jehož lze použítí na určitou otázku, jež mezi nimi vznikla (otázka konstatační). Nestačí však, že se spor dotýká otázky upravené pozitivním právem mezinárodním. Castberg tu správně poukazuje k případu, kdy jde o otázku, zda smlouva mezi stranami platná může býti revidována z důvodů, které podle názoru obou stran nejsou rozhodny s hlediska pozitivního práva mezinárodního: taková otázka může býti kvalifikována za otázku, dotýkající se materie, upravené právem mezinárodním. Řešení podobného sporu není arci závislé na právu mezinárodním, poněvadž nejde

¹³⁾ Lammasch, Die Lehre, str. 63.

¹⁴⁾ Mulder, L'arbitrage international et les différends politiques, Revue de droit international, de sciences diplomatiques, politiques et sociales, III, 1925, str. 84.

¹⁵⁾ Castberg, La compétence des tribunaux internationaux, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., VI, 1925, str. 158.

¹⁶⁾ Castberg, n. u. m., str. 158 a 159.

o spor právní. Jak to vystihl Root, jde tehdy o spor právní, když se týká věci, k níž se uplatňuje právní nárok.¹⁷⁾

Nemůže však záviseti na vůli stran ve sporu určit, zda spor patří ke sporům právním, nýbrž je třeba objektivního znaku, podle něhož lze souditi, že jde o spor právní.

Ani teorii, ani praxi se nepodařilo podati takové objektivní kritérium sporů, jež se pro svou povahu hodí pro řešení rozhodčí nebo soudní. Proto také státy používaly v rozhodčích smlouvách generální klausule „otázky právní povahy“ místo enumerační metody, která vypočítává hlavní typy sporů právní povahy. V té příčině je významný čl. 16 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 29. července 1899, který v nové redakci úmluvy ze dne 18. října 1907 zní jako čl. 38 takto:

„V právních otázkách a v první řadě v otázkách, jak mezinárodní úmluvy mají býti vykládány nebo jak jich má býti užíváno, je rozhodčí řízení uznáno smluvními mocnostmi za prostředek nejúčinnější a zároveň za nejvíce odpovídající slušnosti, aby byly upraveny spory, které nebyly vyřízeny cestou diplomatickou.

Proto bylo by žádoucí, aby smluvní mocnosti při sporech o dotčených otázkách se dovolávaly rozhodčího řízení, pokud okolnosti toho dopouštějí.“

Vzhledem k tomu, že lze právně formulovati i spory neprávní, sluší položití při sporech právní povahy důraz na to, že musí jíti o uplatňování právního nároku (element subjektivní), jež lze rozumně pokládati, jak to plně vystihl Mulder, za takový, že strany ve sporu dělí právní otázka.¹⁸⁾ Musí býti totiž ve prospěch právního nároku uvedeny důvody, které, jak to uvedl Stálý mezinárodní soudní dvůr ve svém dobrém zdání ze dne 7. února 1923 ve věci dekretů o státní příslušnosti v Tunisu a Maroku, jsou takové povahy, že připouštějí prozatímní závěr, že mohou míti právní význam pro spor.¹⁹⁾ Pojem sporu právního nelze však chápati jednostranně toliko ve smyslu objektivním, nýbrž je hleděti k jeho stránce subjektivní, která tu hraje rozhodující úlohu. Oba tyto momenty docházejí patřičného zřetele též u nizozemského internacionalisty Verzijla, když klade důraz na to, aby příslušné nároky stran byly právně odůvodněny, pokud se strany mohou rozumně dovolávati ve svůj prospěch argumentů čerpaných z práva mezinárodního.²⁰⁾

¹⁷⁾ Congressional Record ze 7. března 1922, str. 3046.

¹⁸⁾ Mulder, L'arbitrage international et les différends politiques, Revue de droit international, de sciences diplomatiques, politiques et sociales, III, str. 86.

¹⁹⁾ Publications de la Cour, série B, no. 4, str. 26.

²⁰⁾ Verzijl, La classification des différends internationaux et la nature du litige anglo-turc relatif au vilayet de Mossoul, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., VI, 1925, str. 738.

Pokud jde o objektivní kritérium mezinárodních sporů povahy právní, dospěl Verzijl ve své záslužné studii k této definici: Jsou to spory mezi státy, v nichž strany jsou ve sporu o otázce práva mezinárodního, t. j. kde se obě strany opírají o argumenty, jež dávají podnět k pochybnostem, prima facie rozumným, o otázce, zda objektivní právo mezinárodní uznává čili nic existenci subjektivních práv dovolaných jednou stranou a popíraných stranou druhou aneb ostatními.²¹⁾

K otázce, zda pro založení sporu právní povahy je třeba, aby uvedené právní důvody byly prima facie „raisonnables“, je přisvědčiti. Takové důvody musejí se shodovati s platným právem mezinárodním.²²⁾

42. Jedním z nejzdařilejších pokusů o vymezení sporů, jež mohou býti řešeny rozhodčím řízením, je návrh obecné rozhodčí smlouvy, kterou dne 3. srpna 1911 sjednal prezident Spojených států amerických Taft s Velkou Británií a s Francií. Článek I. těchto smluv vyznačil rozsuditelné spory takto:

„Rozhodčímu soudu budou předloženy všechny spory, k nimž by později mezi vysokými smluvními stranami došlo a které by nemohly býti urovnány diplomatickou cestou, pokud by se týkaly mezinárodních otázek, v nichž jsou vysoké smluvní strany zúčastněny následkem právního nároku (claim of right), uplatňovaného jednou stranou proti druhé na základě smlouvy aneb jinak, a které jsou svou povahou rozsuditelné (justiciable in their nature by reason of being susceptible of decision by application of the principles of law or equity) vzhledem k tomu, že jsou způsobilé k rozhodnutí aplikací právních zásad aneb slušnosti.“

Státní sekretář Knox vyložil toto ustanovení v ten smysl, že rozsuditelnými jsou ony spory, pro něž lze najíti rozřešení v přijatých zásadách právních.²³⁾ V podané definici rozsuditelných, pokud se týče právních sporů, jsou obsaženy dva nezbytné prvky sporů právních: jednak prvek subjektivní, t. j. musí jíti ve sporu o právní nárok, jednak prvek objektivní, t. j. je třeba, aby spor bylo možno rozsouditi na základě objektivního práva. Je zřejmo, že definice právních sporů podle Taftových rozhodčích smluv je velmi široká, je však v souhlase s pojetím objektivního práva, podle něhož měly býti spory, o něž jde, rozhodovány.

Po světové válce byla generální klausule, jež chtěla podati jednotnou definici právních sporů mezinárodních, nahrazena výčtem hlavních druhů takových sporů. V té příčině se stalo typickým ustanovení čl. 13 Paktu o Společnosti národů, který v II. odstavci stanoví toto:

²¹⁾ Verzijl, n. u. m., str. 743.

²²⁾ François, Handboek van het Volkenrecht, II, 1933, str. 203.

²³⁾ Lammasch, Die Lehre, str. 91 a 92.

„Za případy toho druhu, jež se obecně hodí k rozsuzování řízením rozhodčím nebo soudním, prohlašují se spory o výklad některé smlouvy, o všelikých otázkách práva mezinárodního, o tom, je-li dána skutečnost, která jsouc prokázána, by zakládala porušení mezinárodního závazku, neb o rozsah a povahu náhrady, již je dáti za takové porušení.“

Pakt o Společnosti národů nezavedl nikterak závazného rozhodčího soudnictví, nýbrž ponechal volnému uvážení států, zda určitý spor budou pokládati za spor právní. Výčet sporů, které se obecně (généralement) hodí k rozsouzení řízením rozhodčím nebo soudním, není nikterak taxativní a nevyčerpává také pojmu sporů právních.²⁴⁾ Státům se tím naznačují typy sporů, jež lze pokládati za právní. V konkrétním případě by stát mohl odmítnouti rozhodčí aneb soudní řízení z politických důvodů. V tom ohledu je výmluvné memorandum, jež svým časem zaslala britská vláda výboru pro rozhodčí soudnictví a bezpečnost (Comité d'arbitrage et de sécurité) a v němž se praví toto:

„To je proto, že mínění, podle něhož jsou jisté otázky právní svou povahou, otázky, jež by však žádný stát nemohl ve vsí bezpečnosti předložit rozhodčímu řízení, je tak obecně rozšířeno, že se stalo zvykem uplatniti výhrady, jež omezují dosah rozhodčího závazku. Forma těchto výhrad může býti různá, avšak jejich existence ukazuje, že vlády jsou si toho vědomy, že existuje mez, za níž by nemohly počítati s tím, že jejich národy propůjčí smluvním závazkům účinnosti. Skutečnost, že existují meze, kterých by stát nemohl překročiti, když bere na se rozhodčí závazky, je ve všech případech, dokonce i v otázkách právní povahy, uznána čl. 13 Paktu o Společnosti národů. Podle tohoto ustanovení přijímají členové Společnosti v zásadě, avšak nikoli konečným způsobem závazek, že podrobí rozhodčímu řízení spory povahy právní. Původci Paktu si uvědomili, že nebylo možno pojmuti do Paktu přesný a úhrnný závazek týkající se řešení všech sporů právní povahy cestou rozhodčího řízení.“²⁵⁾

V mezinárodní praxi se ukázal neudržitelným ten názor, jako by byly jisté mezinárodní spory právními pro svou vnitřní povahu, poněvadž není mezi státy shody v tom, co je rozuměti objektivním právem mezinárodním, jehož by bylo použití na řešení mezinárodních sporů, které tu přicházejí v úvahu. Celá problematika mezinárodních sporů právní povahy vynikne, když se tyto spory staví jako protiklad sporů politických, při nichž záleží vše na subjektivní úvaze toho státu, jehož zájmy jsou ve sporu dotčeny.

²⁴⁾ Borel-Politis, L'extension de l'arbitrage obligatoire et la compétence obligatoire de la Cour permanente de Justice internationale, *Annuaire de l'Institut de droit international*, 33, II, 1927, str. 706.

²⁵⁾ Ch. de Visscher, Justice et médiation internationales, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., IX, 1928, str. 39.

Na čl. 13, odst. II., Paktu o Společnosti národů navázal II. odst. čl. 36 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, který obsahuje t. zv. fakultativní klausuli o závazné pravomoci Soudního dvoru. Závazná pravomoc Soudního dvoru se může týkat sporů právní povahy, jichž předmětem jest:

- a) výklad mezinárodní smlouvy;
- b) jakákoliv otázka mezinárodního práva;
- c) existence jakékoli skutečnosti, která, kdyby byla prokázána, zakládala by přestoupení některého mezinárodního závazku;
- d) povaha nebo rozsah náhrady povinné za porušení mezinárodního závazku.

Toto vypočítávání mezinárodních sporů právní povahy se nezdá býti logickým, když se hledí k bodu lit. b), podle něhož je jakákoliv otázka práva mezinárodního otázkou právní. Pod tuto rubriku spadají zajisté ostatní body katalogu sporů povahy právní.

Řada individuálních rozhodčích smluv přijala takové vymezení sporů právních, jaké obsahuje odst. II. čl. 36 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru. Když se však jednalo na locarnské konferenci r. 1925 o uzavření rozhodčích smluv mezi zúčastněnými státy, snažily se státy o to, aby pojem sporů právních byl přesněji vymezen. Tak na př. čl. 1 locarnské rozhodčí smlouvy, kterou uzavřelo Německo s Československou republikou dne 16. října 1925 (č. 215/1926 Sb. z. a n.), vymezuje právní spory takto:

„Všechny spory mezi Československem a Německem, ať jsou jakékoli povahy, při nichž by strany byly na sporu o nějakém právním nároku („se contesteraient réciproquement un droit“) a které nemohly býti přátelsky rozřešeny obyčejnou cestou diplomatickou, budou předloženy k nálezu buď rozhodčímu soudu aneb Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru, jak je dále stanoveno. Rozumí se, že spory shora uvedené zahrnují obzvláště spory, o nichž se zmiňuje článek 13 Paktu o Společnosti národů“.

Nová formule právních sporů, zvaná locarnskou, navázala na definici, obsaženou ve zmíněných již Taftových rozhodčích smlouvách. Locarnská formule je přesnější v tom směru, že zdůrazňuje nutnost právního odůvodnění příslušného právního nároku a že přenechává konečné rozhodnutí o kvalifikaci sporu povolání soudní instanci. V každém případě musí tu jíti o nárok právní, opřený o existující předpis práva mezinárodního, takže nestačí opíratí případný nárok o požadavky slušnosti (ekvity), jak toho měla dopouštěti osnova rozhodčích smluv Taftových.²⁶⁾ Locarnská

²⁶⁾ Srv. Hostie, *Différends justiciables et non-justiciables*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., IX, 1928, str. 578.

formule přešla do řady jiných rozhodčích smluv a též do čl. 17 Generálního aktu o smírném urovnávání mezinárodních sporů.

43. V posledních formulacích sporů právních byla položena náležitá váha na jejich subjektivní složku, t. j. na subjektivní právo, o jehož existenci se v procesu vede urputný boj mezi stranami. Problém subjektivního práva je v pozitivním právu mezinárodním jedním ze základních problémů práva. Dlouho to trvalo než se v mezinárodní oblasti překonala přirozenoprávní doktrína o přirozených právech jednotlivých států. Teprve vítězství pozitivistického směru spialo vznik subjektivních práv mezinárodních s objektivním právem mezinárodním. O tento právní řád se musejí opírat všechny právní akty, pokud reklamují pro sebe kvalitu mezinárodně-právní. Rovněž právní povinnosti nacházejí v objektivním právu svůj nezbytný základ, jsouce dokonce primárními před právy subjektivními.

Pokud jde o pojem subjektivního práva, které nás tu nejvíce zajímá, není ani v oblasti mezinárodní nikterak pevný. Jde tu vůbec o nejspornější problém v teorii práva, který lze řešit ve spojitosti s objektivním právem a jeho pojmem. Pojem subjektivního práva nutno konstruovat stejně jak pro oblast vnitrostátní, tak i mezinárodní, poněvadž právní forma zůstává v obou právních oblastech stejnou. Předpokladem subjektivního práva je jednak objektivní právo samo, jednak právní způsobilost, která je propůjčena právním řádem subjektu práva, vůči němuž je jiným subjektům uložena právní povinnost.²⁷⁾

Jellinek, který je význačným představitelem teorie kombinační, t. j. teorie, jež v pojmu subjektivního práva spojuje zájem a vůli, definuje subjektivní právo jako právním řádem uznanou a chráněnou lidskou volní moc, jež se vztahuje k nějakému statku aneb zájmu. Podle toho rozeznává v pojmu subjektivního práva jednak element formální (volní moc), jednak element materiální (statek nebo zájem). V podstatě definuje Jellinek subjektivní právo jako způsobilost jednotlivce jemu právním řádem přiznanou žádati, aby stát uznal jeho způsobilost k právním činům, a aby tuto způsobilost chránil.²⁸⁾

Podle toho bylo by subjektivní právo právní mocí, jejímž základem je subjektivní právo, žádati na druhých, aby plnili povinnosti jim právním řádem uložené. Tu však není dobře možno konstruovat nějakou právní moc nositele subjektivního práva nad druhými osobami, jimž právní řád uložil plnění právních povinností, poněvadž mezi jednotlivými právními subjekty není vztahu subordinačního, nýbrž koordinačního. Za takové situace je subjektivní právo subjektivování objektivní právní normy,

²⁷⁾ Správně Cereti, *La tutela giuridica degli interessi internazionali*, 1929, str. 13.

²⁸⁾ Jellinek, *System der subjektiven öffentlichen Rechte*, 2. vydání, 1919, str. 44 a n.

jejíž aktualisace je ponechána oprávněnému, který danými procesními prostředky se může domáhati plnění povinnosti uložené druhým.²⁹⁾ Kdyby však měla být i subjektivním právu spatřována právní moc jednoho právního subjektu nad druhým, pak by taková právní moc byla v rozporu s autonomní povahou práva mezinárodního.

Jaký je však přímý vztah mezi právem subjektivním a objektivním? Kdežto přirozenoprávní doktrina přiznávala jednotlivcům přirozená práva a povinnosti, jež právo objektivní prostě uznávalo, stojí pozitivistická koncepce na stanovisku, že subjektivní právo je fragmentem objektivního práva, daným ve prospěch jednotlivců.

Tím je postaven závažný normologický problém, zda subjektivní právo je pouhým reflexem objektivního práva či pravým subjektivním právem. Teorie, jež vychází z předpokladu, že právní normy jsou pouhými právními imperativy, dovozuje, že subjektivní práva jsou toliko reflexem povinností.³⁰⁾ Zakládáním povinností chrání podle toho objektivní právo zájmy a vytváří tak subjektivní práva. S tímto stanoviskem nelze potud souhlasiti, že objektivní právo nesestává z pouhých imperativů a že subjektivní práva nejsou pouhým reflexem povinností. Wenzel správně k tomu poukázal, že v právních normách je rozlišovati jednak úsudkové elementy (Urteilsnormen), jednak imperativy (Handlungsnormen), které jsou pro právní normu podstatny. Imperativní funkce má se k úsudkové funkci právní normy jako prostředek k účelu. Mezi nimi je nutná souvislost a nelze si představit imperativní funkci právní normy bez jejího obsahu úsudkového. Bez imperativní funkce právní normy nedá se o subjektivním právu mluvit.³¹⁾ Právo subjektivní jako takové je součástí právního systému co dílčí právní norma, která se však nevyčerpává funkcí imperativní, nýbrž teprve funkcí úsudkovou, pokud obsahuje ustanovení o subjektivním nároku oprávněného.

Problém subjektivního práva došel plného osvětlení u Kelsena, který v něm vystihl poměr právních norem k sobě navzájem. Tím musil odmítnouti konstrukci subjektivního práva jako statku nebo zájmu, pokud se týče právní moci. V subjektivním právu vidí naopak ochranu jako součást právního řádu. Tato ochrana dochází výrazu v právní normě, jež je k oprávněnému subjektu v určitém vztahu, t. j. je mu k dispozici za tím účelem, aby uvedl žalobou ke konkretisaci ty právní normy, jež na protiprávní stav víží stanovené právní následky.³²⁾ Procesní nauka mluví

²⁹⁾ Cereti, *La tutela giuridica degli interessi internazionali*, str. 17; Weyr, *Teorie práva*, 1936, str. 175.

³⁰⁾ Wenzel, *Juristische Grundprobleme*, 1920, str. 101.

³¹⁾ Wenzel, *n. u. m.*, str. 102 a n.

³²⁾ Kelsen, *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre*, 1911, str. 618 a n.; srv. k tomu: Weyr, *Teorie práva*, str.

tu o nároku, který je namířen proti určité osobě. Zřídlem jeho, jak praví Hora,³³⁾ je subjektivní právo. Také právo mezinárodní, pokud se ve vědě práva mezinárodního mluví o subjektivním právu, rozumí nárokem i nárok procesní, t. j. nárok, aby příslušný rozhodčí nebo soudní orgán rozhodl o sporném právním nároku. Nejnovější internacionalistická nauka počíná akceptovati existenci subjektivních práv, jež vznikají tvorbou objektivního práva mezinárodního. Při tom se uznává, že v právu mezinárodním odpovídá každé povinnosti určitého subjektu vždy paralelní právo se strany jednoho aneb několika subjektů. V právu mezinárodním je bez významu spor o to, zda se soudní činnost vyvíjí k ochraně objektivního práva či práv subjektivních. Jak výstižně poznamenává italský internacionalista Balladore Pallieri, platí v právu mezinárodním toliko ochrana práv subjektivních a za tím účelem dává právo mezinárodní zúčastněným subjektům k dispozici vhodné prostředky; a pouze nepřímou dochází právní norma mezinárodní použití a provedení.³⁴⁾

Jest arci otázkou, zda lze v právu mezinárodním konstruovati subjektivní práva, když není pro všechny právní spory zřízen povolání rozhodčí nebo soudní orgán, který by vyslovil povinnost státu ve sporu podlehnuvšího plniti něco straně vítězné. V té příčině jest uvážiti, že právo mezinárodní připouští různé sankce na porušení individuálního práva jednoho státu státem druhým. V právním systému, který připouští ve značné míře svépomoc, je právní ochrana přípustná v různých formách. V nejnovější době se zjevně projevuje tendence, nahradit svépomoc ochranou soudní. Celkem lze míti za to, že i mezinárodní oprávnění států mají povahu skutečných práv subjektivních.³⁵⁾

44. Zachování míru jsou nebezpečny spory politické, nazývané též spory zájmovými aneb neprávními. Jde tu o spory, jichž těžiště leží mimo oblast práva mezinárodního. Definovati spory politické vystihující formulí je ztíženo tou okolností, že výraz „politický“ jest i v mezinárodní sféře mnohoznačný. Vytvořil se z řeckého výrazu *πόλις* a znamená všeobecně, že se politická otázka týká státu jako určité právní organizace. V tomto smyslu je výraz „politický“ velmi široký než aby mohl blíže charakterisovati otázky, jež se mezi státy v mezinárodním styku vynořují.³⁶⁾ Ve vztazích mezi státy se užívá užšího pojmu „politický“, totiž se zřetelem k postavení státu v mezinárodním životě, pokud běží o jeho zachování a rozvoj v mezích mezinárodního společenství. Jde-li však o určení mezinárodních sporů jako politických, nutno hledati ještě užší pojem slova

³³⁾ Československé civilní právo procesní, II, 2. v., 1928, str. 144.

³⁴⁾ Balladore Pallieri, *Lezioni di diritto internazionale*, 1935, str. 337.

³⁵⁾ Cereti, *La tutela giuridica degli interessi internazionali*, str. 28 a 29.

³⁶⁾ Srv. Jellinek, *Allgemeine Staatslehre*, 1922, str. 5.

„politický“. A tu nelze přehlížeti, že spory politické se liší od sporů právních tím, že v nich státy neuplatňují určitého subjektivního práva, opřeného o pozitivní právní normu, nýbrž vyšší zájmy bez ohledu na objektivní právo mezinárodní. Mezi spory právními a politickými není ve skutečnosti žádného absolutního protikladu, takže nelze mezinárodní spory přesně roztřídit na spory právní a politické pro všechny případy. O takové roztřídění bylo však usilováno jak na I., tak i na II. haagské mírové konferenci.

Ruský návrh, předložený ruskou delegací na I. mírové konferenci, obsahoval rozlišení sporů právních od politických. Pokud jde o spory právní, vyslovil čl. 7 návrhu princip, že pro spory právní a v první řadě pro spory, týkající se výkladu aneb použití platných smluv, je smluvními stranami uznáno rozhodčí soudnictví za nejúčinnější a zároveň za nejslušnější prostředek k smírnému řešení těchto sporů. Ač tu šlo o kategorii sporů právních, přece čl. 8 omezil použití rozhodčího řízení klausulí, že smluvní strany mají použití rozhodčího řízení, nedotýkají-li se ony spory životních zájmů, ani národní cti stran ve sporu. Tím bylo připuštěno, že i spory právní mohou býti spory politickými.

Článek 10 ruského návrhu předvídal pak spory, pro něž mělo býti rozhodčí řízení obligatorní, v tomto znění:

„Od ratifikace tohoto aktu všemi smluvními mocnostmi je rozhodčí soudnictví závazným v následujících případech, pokud se nedotýkají ani životních zájmů, ani národní cti smluvních států.

I. Jde-li o spory aneb neshody vztahující se k peněžním škodám, utrpeným státem nebo jeho příslušníky následkem nedovolených akcí aneb nedbalosti jiného státu aneb jeho příslušníků.

II. Jde-li o rozpory ve věci výkladu aneb použití níže uvedených smluv a úmluv:

1) Smluv a úmluv poštovních a telegrafních, železničních, jakož i těch, jež se týkají ochrany podmořských telegrafních kabelů; dohod o prostředcích, jak zabrániti srážkám lodí na širém moři; úmluv o plavbě na mezinárodních řekách a v meziocéánských průplavech;

2) úmluv o ochraně literárního a uměleckého vlastnictví, jakož i o ochraně živnostenského vlastnictví (patenty, známky tovární aneb obchodní a obchodní jméno); úmluv měnových a metrických; úmluv zdravotních, zvěrolékařských a proti révořáků;

3) úmluv pozůstalostních, kartelových a o vzájemné soudní pomoci;

4) úmluv ohraničovacích, pokud se týkají otázek čistě technických a nepolitických.³⁷⁾

³⁷⁾ Scott, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 92 a 93. — Westlake, Traité de droit international (Franc. překlad Lapradellův), 1924, str. 317 a n.

Ruský návrh ve věci obligatorní arbitráže narazil na odpor Německa, které žádalo škrtnutí čl. 10 a tak celý problém obligatorní arbitráže zůstal otevřen pro II. mírovou konferenci. Tato konference pochopila význam dělby sporů na právní a politické a její I. komise i podkomise věnovaly tomuto problému zvýšenou pozornost.

II. mírová konference se snažila o sjednání obecné rozhodčí smlouvy, jíž by se zavedla pro určité spory obligatorní arbitráž. Byla to komise I., jež se rozhodla pro světový systém před systémem individuálním. Se strany německé bylo upozorňováno na potíže se zavedením takového systému. Německý delegát baron Marschall konstatoval, že potíže vznikají již tehdy, když se zavádí obligatorní arbitráž pro spory povahy právní. Význam slova právní byl mu pochybným. Zdál se vylučovati, jak pravil, záležitosti „politické“. Je však absolutně nemožno vyznačiti ve světové smlouvě hraniční čáru mezi oběma pojmy. Otázka může býti právní v jednom státě, politickou ve druhém. Jsou dokonce věci čistě právní, které se stávají politickými v době sporu. Mohlo by se s druhé strany míti za to, že právní otázky stojí proti otázkám technickým a hospodářským. Avšak rozlišení není méně obtížným a návrh nestanovil, kdo má rozhodovati o tom, zda otázka je právní či nikoliv.³⁸⁾

Základem diskusí jak v I. komisi, tak i ve studijním výboru A byly rozmanité návrhy, podané ve věci obligatorní arbitráže delegací americkou, srbskou, portugalskou, švédskou a brazilskou. Zatím co Spojené státy americké navrhovaly obvyklou formuli arbitráže s výhradou neodvislosti, cti a životních zájmů, snažil se studijní výbor o zkoumání seznamu případů, v nichž by se smluvní strany mohly předem vzdáti výhrad, o něž jde. Proto se britská delegace rozhodla předložití osnovu smlouvy, která se opírala o portugalský návrh.³⁹⁾ Členové studijního výboru vyslovili přání, aby se vzdání se výhrad omezilo na konkrétní případy v úmluvě specifikované a aby výhrady byly podrženy ve všech ostatních případech. Návrh úmluvy, výborem posléze přijatý, zakládá se na doplněných amerických a britských návrzích a je znám pode jménem návrhu „anglo-amerického“.

Tento návrh se stal předmětem živých diskusí v plenární komisi. Článek 16 tohoto návrhu stanovil, že budou rozhodčímu řízení podrobeny spory právní a v první řadě spory, týkající se výkladu smluv, platných mezi dvěma nebo více smluvními státy, které by příště mezi nimi vznikly a nemohly býti urovnány diplomatickou cestou, za podmínky však, že nedávají v sázku ani životní zájmy, ani neodvislost aneb čest jednoho aneb druhého z řečených států a že se nedotýkají ani zájmů ostatních států, které se sporu neúčastní. Podle čl. 16 b) mělo příslušet každé smluvní mocnosti ocenění,

³⁸⁾ Scott, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 422.

³⁹⁾ Scott, Les Conférences de la Paix de La Haye de 1899 et 1907, I, 1927, str. 302 a 303.

zda spor, který vznikl, ohrožuje její životní zájmy, její neodvislost aneb její čest, a následkem toho je takové povahy, že může být pojat mezi ty, které podle předchozího článku jsou vyňaty z obligatorní arbitráže. Rozhodčí závazky měly podle toho jít pouze tak daleko, aby nebyly jimi ohroženy podstatné zájmy stran ve sporu. Pokud jde pak o spory, ohledně nichž neměly mítí místa výhrady, obsažené v čl. 16 a), byly stanoveny takto:

- a) Úmluvy o bezplatné vzájemné pomoci nemajetným nemocným.
- b) Úmluvy o mezinárodní ochraně dělnické.
- c) Prostředky, jak zabránit srážkám lodí.
- d) Váhy a míry.
- e) Cejchování lodí.
- f) Služné a pozůstalosti zemřelých námořníků.
- g) Peněžní reklamace následkem utrpených škod, když strany uznávají princip odškodnění.
- h) Ochrana děl literárních a uměleckých.
- i) Režim obchodních a průmyslových společností.
- j) Peněžní reklamace z důvodů aktů válečných, občanské války, z uvěznění cizinců neb sekvestrace jejich majetku.
- k) Zdravotní úpravy.
- l) Asimilace cizinců s tuzemci ve věcech daní a dávek,
- m) Celní tarify.
- n) Úpravy proti dobytčímu moru, révokazu a jiným podobným metlám.
- o) Měnové systémy.
- p) Práva cizinců nabývati a držeti majetek.
- q) Civilní a obchodní soudní řízení.
- r) Peněžité spory, když jde o výklad aneb použití úmluv jakéhokoli druhu mezi stranami ve sporu.
- s) Repatriační úmluvy.
- t) Úmluvy poštovní, telegrafní a telefonické.
- u) Dávky vybírané z lodí (poplatky pobřežní, majákové a pilotážní); poplatky vymáhané v případě námořních škod a ztroskotání.
- v) Soukromé právo mezinárodní.⁴⁰⁾

Proti seznamu uvedených případů byly uváděny v komisi četné námitky a pouze u 8 bodů bylo lze docílití většiny hlasů. Komise po provedené debatě přijala toto znění čl. 16 d):

„V tomto směru zavazují se vysoké smluvní strany, že podrobí rozhodčímu řízení bez výhrady tyto spory:

⁴⁰⁾ Bustamante, La seconde Conférence de la paix réunie à La Haye en 1907, 1909. str. 144 až 146.

I. Spory o výklad a použití smluvních ustanovení v těchto věcech:

1. Vzájemná bezplatná pomoc nemajetným nemocným.
2. Mezinárodní dělnická ochrana pracovníků.
3. Prostředky, jak zabránit srážkám na moři.
4. Váhy a míry.
5. Cejchování lodí.
6. Služné a pozůstalosti zemřelých námořníků.
7. Ochrana děl literárních a uměleckých.

II. Peněžní reklamace ze škod, když jest uznán stranami princip odškodnění."⁴¹⁾

Trvání na principu jednomyslnosti zmařilo přijetí návrhu II. mírové konference a tak problém rozhraničení sporů na spory právní a politické zůstal ve stavu, v jakém byl předtím. Ukázala se tím nemožnost dospět k uspokojivému řešení. Jednání na II. mírové konferenci jasně ukázalo, že nejsou jisté spory zásadně právní a jiné spory zásadně politické, nýbrž že jejich určitá kvalita je dána poměry, za nichž se ty spory vynořují.⁴²⁾

Sporno jest, v čem sluší hledati kritérium sporů politických, zda snad v tom, že se k nim nevztahují předpisy práva mezinárodního⁴³⁾ či v intenzitě zájmu, který má určitá otázka pro postavení státu v mezinárodním společenství.⁴⁴⁾

V prvé řadě je zkoumati, zda a do jaké míry determinuje nedostatečnost pozitivního práva mezinárodního politickou kvalitu mezinárodních sporů. V té příčině se klade otázka, zda právní řád mezinárodní je tak úplný, že lze v něm najíti právní normy pro každý spor čili nic. Především je jisto, že s hlediska normativního tvoří právo mezinárodní uzavřený právní systém, takže rozsuzující orgán může vždy vydati rozsudek, ať již kladný, ať záporný toho druhu, že určitá věc není upravena právem mezinárodním a že je žalobu jako neodůvodněnou odmítnouti. Správně uvádí Balladore Pallieri, že lze řešiti jakýkoli spor mezi státy na základě mezinárodních právních norem; také není-li určitá činnost státu upravena žádnou mezinárodní normou, neschází tu právní řešení, poněvadž nutno říci v takovém případě, že ona činnost je svobodně vyvíjitelná a že subjekt nečiní nic nedovoleného, když ji vykonává, z čehož jasně plyne, že poměr, v němž se subjekt nachází, je ve vztahu k právu.⁴⁵⁾ Politickým se stává takový spor tehdy, když se daná otázka neposuzuje ve svém vztahu

⁴¹⁾ Scott, Les Conférences de la paix de La Haye de 1899 et 1907, I, str. 317.

⁴²⁾ Morgenthau, Die internationale Rechtspflege, ihr Wesen und ihre Grenzen, 1929, str. 65.

⁴³⁾ Ph. M. Brown, La Conciliation Internationale, 1925, str. 37.

⁴⁴⁾ Morgenthau, Die internationale Rechtspflege, str. 69 a n.

⁴⁵⁾ La Guerra, 1935, str. 39.

k právu, nýbrž se postaví na politickou půdu, zdůrazněním zájmů, jež zúčastněné státy mají v daném případě na věci, abstrahující vůbec od obsahu právních norem, jež mezi nimi platí.⁴⁶⁾ Vše takto závisí na postupu stran ve sporu a pro kvalifikaci sporu je rozhodující, zda strany chtějí zůstat v mezích platného práva či chtějí uplatnit své zájmy bez ohledu na platné právo. K politickým sporům patří podle toho ty spory, kde strany dobrovolně upouští od případných argumentů právních, aby se opíraly o důvody jiné povahy, pokud se týče o důvody politické nebo hospodářské vhodnosti, o mezinárodní zdvořilost, o důvody slušnosti a pod.

Po vzniku Společnosti národů se počaly politické spory ztotožňovati se spory o otázkách, které čl. 15, odst. VIII., Paktu o Společnosti národů přenechává výhradně pravomoci některé ze stran ve sporu. Otázky přenechané výhradně pravomoci jednotlivých států tvoří ve skutečnosti pouze část otázek, které mohou být předmětem sporů politických. Jak Stálý mezinárodní soudní dvůr ve svém dobrém zdání ze dne 7. února 1923 ve věci dekretů o státní příslušnosti v Tunisu a Marokku uvedl, vztahuje se výhradná pravomoc států k jistým otázkám, které, ač se mohou dotýkati zcela blízko zájmů několika států, nejsou upraveny právem mezinárodním. V takovýchto otázkách je každý stát výlučným pánem svých rozhodnutí. Otázka, zda určitá záležitost spadá čili nic do výhradné pravomoci státu, je v podstatě otázkou relativní: závisí na vývoji mezinárodních poměrů.⁴⁷⁾ Sporno jest, zda výhradná pravomoc států musí být právem mezinárodním uznána výslovně čili nic.⁴⁸⁾ Výhradná pravomoc bude dána tehdy, když jde o otázku, jejíž úpravy se právo mezinárodní dosud nezmocnilo. Základem tohoto správného názoru jest úvaha, že svoboda státu je všude tam, kam právo mezinárodní ještě neproniklo. Nelze arci o tom pochybovat, že výhradná kompetence států může mít svůj důvod nejen v nedostatečnosti nebo opomenutí práva mezinárodního, nýbrž i v jeho vůli. Podle toho může být výhradná pravomoc států jednak tolerovanou, jednak uznanou se strany práva mezinárodního.⁴⁹⁾

Proti identifikaci sporů politických se spory v otázkách, jež právo mezinárodní přenechává výhradně pravomoci států, mluví sám Pakt o Společnosti národů, jehož čl. 13 rozlišuje spory právní od sporů jiných (čl. 15), které mají být vzneseny na Radu. Spory, jež má na zřeteli čl. 15, odst. VIII., Paktu vytvářejí pouze součást sporů politických, aniž je vy-

⁴⁶⁾ Balladore Pallieri, *La Guerra*, str. 40.

⁴⁷⁾ *Publications de la Cour*, série B, no. 4, str. 23 a 24.

⁴⁸⁾ Ch. de Visscher, *Justice et médiation internationales*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., IX, str. 45.

⁴⁹⁾ Borel-Politis, *L'extension de l'arbitrage obligatoire*, *Annuaire de l'Institut de droit international*, 33, II, str. 747 a n.

čerpávají. Byly-li by takové spory vzneseny na soud, musel by soud nárok, který by se neopíral o platné právo mezinárodní, zamítnouti.

Jak patrně, nelze se dovolávat s úspěchem nedostatečnosti práva mezinárodního jako kritéria sporů politických. Právo mezinárodní jako uzavřený právní systém stačí k rozhodnutí otázky, zda určitý nárok jest odůvodněn čili nic. Správně tuto situaci vystihl Anzilotti, když uvedl toto :

„Není proto sporů, které nemožno řešiti podle práva, poněvadž by scházela v právu norma, jíž bylo by použiti; naopak státy v jistých případech nechtějí, aby spor byl rozhodnut podle práva; a mohou tak nechtěti, poněvadž nejsou pouze subjekty právního řádu, nýbrž jsou též tvůrci jeho a jako tací jej mění, přeměňují, přizpůsobují postupně svým potřebám.“⁵⁰⁾

Kriterium sporů politických bude hledati v intenzitě zájmů, které strany v konkrétním případě uplatňují. Střediskem našich dalších úvah bude tudíž otázka politického zájmu, pro který státy nechtějí svůj spor podříditi právnímu hodnocení se strany nestranného soudu.

45. Byly to právě politické zájmy států, které vyvolaly pokusy oddělit spory politické od sporu právních. V tom ohledu vedly ke klasifikaci mezinárodních sporů tyto důvody:

a) Povaha obyčejového práva mezinárodního. Tato povaha není takového druhu, aby státy předem věděly, k čemu se zavazují. Obyčejové právo mezinárodní je neurčité a jeho obsah se nedá vždy přesně zjistiti. To bylo příčinou četných sporů mezi státy. Druhou závadou obyčejového práva mezinárodního je jeho tuhost (rigidnost), neboť se jen pozvolna přizpůsobuje změněným poměrům.⁵¹⁾ Pro vznik zvláštní kategorie politických sporů se stala důležitou ta okolnost, že obyčejové právo mezinárodní reguluje nejvýznamnější problémy, týkající se států. O toto obyčejové právo se opírá na př. celý systém t. zv. základních práv států, aniž jeho principy jsou dostatečně pevné. Nepřekvapuje proto, že se v této oblasti vynořují otázky politické. Jsou arci některé části obyčejového práva mezinárodního dosti určité, aby spory z jeho výkladu a použití mohly býti spory právními. Sem spadají spory z diplomatického a konsulárního práva, z práva cizineckého a pod.

b) Vadná organisace mezinárodního společenství. Existenci politických sporů v druhé řadě vyvolávají nedostatky v dosavadní mezinárodní organizaci. Podstatným nedostatkem není jen chybějící mezi-

⁵⁰⁾ Anzilotti, Corso di diritto internazionale, III, str. 64; stejně Verdross, Die Verfassung der Völkerrechtsgemeinschaft, 1926, str. 73.

⁵¹⁾ Fenwick, International Law, 1934, str. 64. — Kučera, Problém postupné kodifikace práva mezinárodního, Zahraniční politika, 1929, str. 1360 a n.; Kučera, Mezinárodní obyčejové právo, Slovník národohospodářský, sociální a politický, III, 1933, str. 53.

národní soudní orgán s obligatorní pravomocí,⁵²⁾ nýbrž scházející výkonný orgán, který by chránil práva uznaná právem mezinárodním. Dokud o bezpečnost jednotlivých států není náležitě postaráno v rámci kolektivní odpovědnosti, zůstává vyhrazena vynikající funkce sebeobraně členů mezinárodního společenství. Každý stát je takto strážcem svých vlastních zájmů a váhá své vysoce významné politické zájmy svěřovati výroku soudního orgánu, který by je pro nedokonalost obyčejového práva mezinárodního mohl případně poškoditi.

c) Otázky vyhrazené výlučné pravomoci států. Právo mezinárodní, jak bylo již shora poznamenáno, uznává, že stát je v určitých otázkách výlučným pánem svých rozhodnutí. Jde tu o t. zv. vnitřní otázky („domestic questions“), které má na zřeteli čl. 15, odst. VIII. Paktu o Společnosti národů. K vnitřním otázkám se čítají na př. otázky přistěhovalecké, státní příslušnosti, tarifní, hospodářské a jiné. Jsou to právě otázky neupravené právem mezinárodním a jejich rozsah závisí na vývoji mezinárodních vztahů. Takovéto otázky jsou otázkami politickými.

V politických sporech, jichž vzniku jsme se dotkli, běží o hájení jistých politických zájmů. Politické zájmy mohou však býti různé povahy a intesity, takže nutno blíže přihlédnouti k pojmu politického zájmu vůbec, abychom dospěli k přijatelné definici politických sporů.

Jak v oblasti vnitrostátní, tak i v oblasti mezinárodní je činiti rozdíl mezi zájmem právně chráněným a zájmem, který je mimo oblast právní. Zájem může totiž býti podkladem subjektivního práva aneb nemusí tomu tak býti. Pojem zájmu převzala právní věda z věd jiných a zájem jako takový je subjektivním hodnocením užitečnosti určité věci vzhledem k ukojení dané potřeby. V mezinárodním styku se hlásí k životu rozmanité zájmy jako zájmy kolektivní, t. j. zájmy státní jako celku. Nositelem takovýchto zájmů jsou orgány státní, jež jsou povolány zastupovati stát na venek a jej zavazovati. Mezinárodní zájem vzniká, jak praví Cereti, pouze v poměru ke statkům, které jsou v nějakém vztahu s jinými subjekty mezinárodního společenství.⁵³⁾ Právo mezinárodní se však neobírá toliko skutečnými subjektivními právy, nýbrž též zájmy, které nejsou chráněny právem. Nedokonalost systému práva mezinárodního působí, že se v mezinárodní praxi nečiní vždy správný rozdíl mezi subjektivními právy a pouhými zájmy politickými, jichž uplatňováním chtějí jednotlivé státy realizovati své politické cíle v mezinárodním společenství. Právo mezinárodní nepodrobilo nadto všechny významné otázky své

⁵²⁾ Srv. Rundstein, Le caractère juridique des différends internationaux, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., XV, 1934, str. 387 a n.

⁵³⁾ La tutela giuridica degli interessi internazionali, str. 38.

úpravě a tak mají dosud politické zájmy ve sféře mezinárodní vynikající význam. To má svou příčinu v tom, že se mezinárodní vztahy vzpírají tužší právní regulaci, což má za následek, že systém subjektivních práv mezinárodních vyrůstá pozvolna a je daleko neúplný. Je typickou zvláštností práva mezinárodního, že řadu mezinárodních otázek neupravuje se všech stránek, takže řada mezinárodních zájmů je podrobena právnímu režimu pouze částečně. Tím vzniká nutnost v některých sporných otázkách rozeznávat jejich stránku právní a politickou.

Problém zájmů politických vyvstává nejsilněji ve volné právní sféře států, v níž mohou státy samostatně jednat. Sem spadají t. zv. základní práva států. Jde tu o řadu obyčejových právních norem, které staví pod právní ochranu mezinárodní osobnost států. Bez těchto právních norem není mezinárodní právní společenství myslitelné a teorie mluví o systému t. zv. základních práv států. Děje se tak pod vlivem školy přirozeného práva, která zastávala, že stát již od své existence je nadán jistými základními, primárními, vrozenými, absolutními aneb přirozenými právy, od nichž se odlišují práva sekundární, odvozená, relativní, nabytá práva, která se zakládají na dohodě států. Teorie práva přirozeného vycházela totiž z předpokladu, že základem sociálního řádu jest uznání základních práv, která stojí nad pozitivním právním řádem. Podle toho měla býti přirozená práva zabezpečení určité volné právní sféry, jíž by byla kompetence pozitivního práva mezinárodního omezena.⁵⁴⁾ Základním právům států odpovídají podstatné a životní zájmy států, které arci není možno ztotožňovati s mezinárodními subjektivními právy. Sféra těchto mezinárodních zájmů je sférou metaprávní a co do ní spadá, je právně irelevantní.

Politické zájmy, o něž tu jde, jsou v úzkém vztahu k t. zv. základním právům států, poněvadž jde při nich o sledování cílů, dotýkajících se mezinárodní osobnosti států v mezinárodním společenství. Právě v intenzitě těchto zájmů vězí charakteristický znak určitých zájmů jako politických.⁵⁵⁾ Politickými spory budou podle toho ty spory, v nichž se uplatňuje rozpor podstatných zájmů, které se formálně právně neodůvodňují, nýbrž které vyvolávají napětí mezi státy, aniž pro vyrovnání těchto zájmů je po ruce vhodné právní měřítko. V podstatě nechťi státy řešiti takové spory podle právních zásad, a to buď proto, že právo mezinárodní obsahuje ve věci pouze povšechný princip aneb že státu jde o změnu dosavadního právního stavu. Ta skutečnost, že jisté spory nelze dobře řešiti aplikací práva, není nejvýznamnější, poněvadž větší úlohu při vylučování

⁵⁴⁾ Kučera, Mezinárodní postavení státu ve XX. století, ve sborníku: XX. století, VIII, 1935, str. 363.

⁵⁵⁾ Morgenthau, Die internationale Rechtspflege, str. 69.

sporů z rozsuzování hraje předmět sporu. Souhlasíme proto s Lauterpachtem, že politickými a proto nerozsuditelnými spory jsou ty, jež se dotýkají nejdůležitějších, t. j. životních zájmů států. Základem doktriny o nerozsuditelnosti politických sporů je princip „de maximis non curat praetor”.⁵⁶⁾ Význačnou součástí politických sporů jsou spory, týkající se vnitřních otázek.

Dosavadní výklady vedou k závěru, že kritériem politických sporů je subjektivní zájem států, který propůjčuje politickou kvalitu i sporům právním. Není třeba zdůrazňovati, že celé pojetí politických sporů není ve shodě s pozitivním právem mezinárodním.

46. Ve spojitosti s myšlenkou závazného rozhodčího soudnictví se projevila snaha, šetřiti suverénních práv jednotlivých států cestou výhrad, jimiž měla být omezena platnost rozhodčích smluv. Je však otázkou, zda je za tím účelem třeba vložiti do rozhodčí smlouvy výhrady výslovně či se rozumí implicitě? Podle některých internacionalistů jsou jisté věci vždy chráněny bez ohledu na to, zda bylo na ně ve smlouvě pamatováno. Jestliže by se stát zřekl smlouvou některého z t. zv. základních práv, byla by taková stipulace neúčinnou a právně nevynutitelnou (stanovisko prof. Zorna). Proti tomuto názoru byla právem hájena these, že stát, který uzavřel rozhodčí smlouvu bez klausule cti, ztrácí právo tuto výhradu uplatňovati a musí se podrobiti rozhodčímu řízení, ledaže by šlo o jeho existenci.⁵⁷⁾

Státy při uzavírání rozhodčích smluv kladou velkou váhu na vymezení svých rozhodčích povinností, vycházejíce z předpokladu, že některé výhrady jsou nutné. Důvod pro to se spatřuje především v teorii o omezení smluvní způsobilosti států. S tím je v úzké spojitosti jiná teorie, která má za to, že se jisté spory pro svou povahu nehodí pro rozhodčí řízení. Pomocí výhrad měly býti vymezeny politické spory, které nelze pokládati za rozsuditelné. Před světovou válkou platil názor, že otázky jakéhokoli druhu, které by se mohly dotknouti základních práv států, nemohly býti spory rozsuditelnými.⁵⁸⁾ O politické povaze sporů nerozhoduje však jejich vnitřní povaha, nýbrž politika zúčastněných států.

Ve prospěch výhrad, jimiž se realizuje postulát: De maximis non curat praetor, byla uváděna též teorie o omezení právní moci rozhod-

⁵⁶⁾ Lauterpacht, The function of Law in the International Community, str. 139 a n.; týž, La théorie des différends non justiciables en droit international, Recueil des Cours. Académie de droit international, 34 (1930-IV), 1931, str. 597.

⁵⁷⁾ Schücking, Der Staatenverband der Haager Konferenzen, 1912, str. 131 a 132. — Stejně Nippold, Die Fortbildung des Verfahrens in völkerrechtlichen Streitigkeiten, 1907, str. 226.

⁵⁸⁾ Wilson, Reservation clauses in agreements for obligatory arbitration, The American Journal of International Law, 23, str. 72.

čích výroků. Již Vattel byl toho názoru, že rozhodčí výroky „zřejmě nespravedlivé“, na př. nařizující podřízení jednoho státu druhému, nezakládají povinnosti k provedení rozhodčího výroku. I když jsou státy důsledkem rozhodčí smlouvy povinny poctivě dostátí vyneseným rozhodčím výrokům, přece jejich provedení podléhá jistým omezením, s nimiž se setkáváme při plnění mezinárodních smluv. Jestliže nejsou do kompromisu pojaty výhrady ve věci přijetí rozhodčího výroku, pak nelze odvírat jeho plnění. Když šlo o hraniční spor mezi Rakouskem a Maďarskem ve věci Mořského oka v Tatrách, vyhradil si prof. Balzer jako zástupce Rakouska a Haliče během líčení právo, vznést a uplatňovati později nepromlčitelné nároky Haliče k hranici, ležící na východě až k pohoří zvanému „Polský hřeben“. Rozhodčí soud ve svém rozhodčím výroku ze dne 13. září 1902 proti tomu uvedl, že zástupce Rakouska neměl práva činiti takovou výhradu, poněvadž jeho mandát se netýkal než řešení sporu v příslušném území. Avšak soud kromě toho nemůže takovou výhradu připustiti, poněvadž je na újmu jeho vážnosti a právní moci rozhodčího výroku. Ostatně, vytkl soud, ustanovení kompromisu určilo, že stanovení hranice, označené návrhy obou vlád, bylo definitivní a nikoli prozatímní a dočasné. Šlo o to, rozhodnouti spor definitivně bez jakékoli výhrady pro pozdější projednávání. Výhrada prof. Balzera byla proto v rozporu s účelem kompromisu a z toho důvodu nepřípustnou.⁵⁹⁾

Teorie právní moci nemůže prokázati nutnost výhrad, o něž jde, poněvadž vykonatelnost rozhodčího výroku nepodléhá žádným jiným omezením než těm, jež se podávají z rozhodčí smlouvy a kompromisu.

47. Výhrady slouží tomu, aby závazek států, podrobiti své vzájemné spory rozhodčímu nebo soudnímu řízení, byl omezen na jisté případy. Následkem takových výhrad, které z rozhodčího nebo soudního řízení vyjímají spory, v nichž jde o životní zájmy, neodvislost nebo čest států, zůstávají podrobeny soudnímu procesu mezinárodnímu spory menší váhy.⁶⁰⁾

Jednou z nejširších výhrad rozhodčích smluv je výhrada životních zájmů států. Životními zájmy je rozuměti podle slovního výkladu zájmy, na nichž závisí existence státu. Tohoto vnitrostátního pojetí životních zájmů se neužívá v oblasti mezinárodní, poněvadž otázka existence státu není předmětem mezinárodního sporu. V této oblasti se pokládají za životní zájmy ty zájmy, které slouží udržení mezinárodní osobnosti státu

⁵⁹⁾ Korn, Arbitrage dans le différend international entre l'Autriche et la Hongrie au sujet de la frontière près du lac dit „L'oeil de la mer“ au Tatra, Revue de droit international et de législation comparée, 2. ř., 1906, str. 211.

⁶⁰⁾ Brierly, The judicial settlement of international disputes, Journal of the British Institute of International Affairs, IV, 1925, str. 227.

v jednotlivých jejích složkách (území, obyvatelstvo a právní řád), jakož i jeho mocenské posice v mezinárodním společenství. Barclay uvádí, že pojem „životní zájem“ chce vyznačiti situaci takové váhy, že neshoda nemůže býti rozhodnuta prostým odsouzením k náhradě škody aneb obyčejným právním rozhodnutím; takové povahy byla by neodvislost státu a celistvost jeho území, možnost upravití vládní formu aneb povahu jeho zákonodárství a jeho institucí, právo vykonávati na vlastním území právo asyly, svobodu soukromého slova i vůči cizím státům a pod.⁶¹⁾ Italský internacionalista Borsi je naopak toho názoru, že takové vysvětlení pojmu „životní zájem“ není přesvědčující, ježto řada rozhodčích smluv vyhrazuje otázky neodvislosti státu a otázky jeho územní celistvosti zvláště. Správně vystihuje Borsi, že kategorie životních zájmů se neomezuje toliko na zájmy čistě materiální aneb hospodářské. Životním zájmem je podle něho ten zájem, který odpovídá základním potřebám života s hlediska určitého státu. Některé z těchto potřeb jsou normálně společny všem subjektům daného společenství, avšak jiné potřeby jsou různé, jak jednotlivý stát hodnotí své potřeby.⁶²⁾ Soudcem životních zájmů státu může býti zúčastněný stát sám.

Jak patrně, jest obsah klausule životních zájmů státu velmi neurčitý a nejistý a lze jej vykládati značně extensivně.⁶³⁾ To souvisí s tím, že pojem životních zájmů je politický. Proto byl učiněn pokus, dáti klausuli právní formu, již by se nečinil rozhodčí závazek ilusorní. Redslob snaží se identifikovati klausuli životních zájmů s ideou krajní nouze (*Idee des Notstandes*). Své stanovisko odůvodňuje tím, že pouze v myšlence krajní nouze může spočívatí důvod k dovolávání se životních zájmů proti autoritě právního řízení.⁶⁴⁾ Nelze však přehlédnouti, že životní zájmy státu nejsou zcela vyčerpány případy krajní nouze, které tvoří arci jejich součást. Při životních zájmech státu jde o reakci proti omezení státní neodvislosti vůbec.

Nemožnost nahraditi klausuli životních zájmů státu jinou přesnějši klausulí vedla k pokusům doplniti příliš všeobecnou klausuli klausulemi speciálními, zejména klausulí neodvislosti, národní cti a jinými dalšími.

Pokud jde o klausuli neodvislosti, souvisí úzce s klausulí životních zájmů států, dotýkajíc se mezinárodní osobnosti státu. Proto spadají otázky, týkající se neodvislosti státu, pod klausuli životních zájmů států.

⁶¹⁾ Barclay, *Traités permanents d'arbitrage et de procédure arbitrale*, *Annuaire de l'Institut de droit international*, 1911, str. 225.

⁶²⁾ Borsi, *Le clausule eccezionale di controversie nei trattati italiani di arbitrato obbligatorio*, *Rivista di diritto internazionale*, VII, 1913, str. 168 a 169.

⁶³⁾ Nippold, *Die Fortbildung des Verfahrens in völkerrechtlichen Streitigkeiten*, str. 211 a n.

⁶⁴⁾ Redslob, *Das Problem des Völkerrechts*, 1917, str. 323.

V té příčině bude přisvědčiti Morgenthauovi, že klausule neodvislosti jest obsahově zbytečná.⁶⁵⁾

Co je jí rozuměti? Klausulí neodvislosti mají býti rozhodčímu nebo soudnímu řízení odňaty spory, jež se dotýkají neodvislosti některé ze smluvních stran. Neodvislost neboli suverenita států může znamenati buď formální vlastnost právního řádu, který jest autonomní a neodvozený z jiného právního řádu, buď samostatnost v mezích práva mezinárodního, t. j. volnou právní sféru se zřetelem k území státu.

Neodvislosti s hlediska rozhodčích smluv bude rozuměti existenci státu jako rovnoprávného mezinárodního subjektu, který není podřízen vůli jiného podobného subjektu. V tom ohledu lze souhlasiti s britským internacionalistou Westlakem, že stát je dotčen ve své neodvislosti po každé, když je brzděn v předsebírání aneb v nepředsebírání aktů, které neodvislý stát může spravedlivě konati aneb jichž se právem může zdržeti. Klausule rozhodčí smlouvy, podle níž smluvní stát jest oprávněn odmítnouti rozhodčí řízení vždy, když podle jeho mínění spor ohrožuje jeho neodvislost, může se vyložit tak, že stát může odmítnouti rozhodčí řízení vždy, kdy podle jeho cítění rozsudek, který by mu odporoval, byl by tak zjevně nespravedlivým, že by byl urážkou jeho neodvislosti. Tento extensivní výklad pojmu neodvislosti by však znehodnotil rozhodčí smlouvu. Je možno chápati neodvislost úžeji v tom smyslu, že by se týkala další existence státu jako člena mezinárodního společenství,⁶⁶⁾ což je výklad nejpřiměřenější. V tom ohledu by se jevila celá klausule málo praktickou, jak ukazuje bezpečně dosavadní mezinárodní praxe. Měla-li by však klausule neodvislosti býti zdůrazněním výlučné kompetence státní, pak nelze o její oprávněnosti v dnešním systému práva mezinárodního pochybovati.

Klausulí národní cti mají býti z rozhodčího aneb soudního řízení vyňaty spory, jež by se mohly dotknouti národní cti státu, t. j. úcty státu v mezinárodním společenství. Čest souvisí právě s mezinárodní osobností státu a závisí na úsudku ostatních členů téhož společenství. Každý stát hledí k tomu, aby se nic nedotklo jeho cti. Pojem cti je s hlediska zúčastněného státu, t. j. ve smyslu subjektivním, podstatně omezen, neboť státy uplatňují hledisko cti pouze v některých závažných otázkách, jež by mohly na úctu k jejich mezinárodní osobnosti působiti škodlivě. Tak to činí v otázkách, dotýkajících se státní existence a vůbec v životních otázkách státních. V tom směru se stýká klausule životních zájmů s klausulí národní cti. Tato klausule zachycuje veškeré politické spory a je širší než klausule životních zájmů státu.

⁶⁵⁾ Die internationale Rechtspflege, str. 117.

⁶⁶⁾ Westlake, Traité de droit international, str. 373.

Po světové válce se častěji objevuje klausule územní celistvosti státu, jíž se vyřazují z rozhodčího nebo soudního projednávání spory, dotýkající se územních otázek státu. Již shora jsme viděli, že územní otázky patří k životním státním zájmům, pokud nejde jen o spory hraniční, omezené na technické otázky.

Ke speciálním klausulím patří dále klausule vnitřního zákonodárství, zejména ústavních předpisů. Může být pochybné, zda ústavními předpisy je rozuměti pouze ustanovení obsažená v ústavní listině či i ustanovení jiná, pokud mají povahu ústavních norem. Jde tu o lišení ústavních zákonů ve smyslu formálním a materiálním, takže v konkrétním případě může být sporné, co strany pojmem ústavních předpisů rozuměly.

Pozoruhodnou je klausule příslušnosti vnitrostátních soudních aneb správních orgánů, která může mít dvojí smysl: buď mají být klausulí vyloučeny z rozhodčího nebo soudního řízení otázky, které spadají do pravomoci vnitrostátních orgánů, buď klausulí tou má být zabráněno tomu, aby o sporech, o nichž vnitrostátní orgány dosud v poslední instanci nerozhodly, nebyly projednávány mezinárodními rozhodčími nebo soudními orgány.

Tato druhá forma klausule je věcně zdůvodněna, neboť teprve rozhodnutím poslední instance je fixováno definitivní stanovisko teritoriálního státu v příslušné otázce.

V rozhodčích smlouvách, jež uzavírají Spojené státy americké, je typickou klausule ve prospěch Monroeovy doktriny. Tato doktrina, formulovaná prezidentem Monroem v poselství ze dne 2. prosince 1823, adresovaném kongresu, obsahuje tyto zásady:

1. Následkem svobodného a neodvislého postavení, které Spojené státy zaujaly a udržely, nemohou být více pokládány za předmět budoucí kolonisace některé evropské mocnosti.

2. S existujícími koloniemi některé evropské mocnosti jsme se neobírali a také se nebudeme obírat. Jako nevlídné chování proti Spojeným státům museli bychom považovati každé vměšování se některé evropské mocnosti za účelem potlačování nebo jinakého ovládnutí vlád, které prohlásily a udržely svou neodvislost a jichž neodvislost jsme uznali.⁶⁷⁾

Monroeova doktrina není žádným principem amerického práva mezinárodního, nýbrž formulací politické linie Spojených států amerických, které nechťi připustit intervenci Evropy v záležitostech Ameriky jako celku. Čl. 21 Paktu o Společnosti národů prohlásil Monroeovu doktrinu za slučitelnou s ustanoveními Paktu.

⁶⁷⁾ Kučera, O kodifikaci práva mezinárodního a soukromého práva mezinárodního v Americe, Časopis pro právní a státní vědu, XII, 1929, str. 64.

Pokud se používá v rozhodčích smlouvách klausule, jíž se z rozhodčího řízení vylučují otázky, dotýkající se Monroeovy doktriny, děje se tak za tím účelem, aby nebylo ohroženo zachování tradičního stanoviska Spojených států amerických v otázkách amerických. Tím je vyjádřeno, že klausule Monroeovy doktriny je jenom formulací klausule životních zájmů.

Klausule zájmů třetích států nechce postihnouti spory týkající se subjektivních práv třetích na sporu nezúčastněných států, nýbrž spory, jež by se mohly dotknouti zájmů třetích států. Je samozřejmé, že spor mezi dvěma státy vedený nemůže působiti škodlivě na práva třetích států, neboť v právu mezinárodním platí zásada, že „res inter alios acta tertiis nec prodest nec nocet”. Shora uvedená klausule může mířiti toliko na zájmy třetích států, o něž by jinak ve sporu mohlo zcela dobře jíti. Taková klausule není však oprávněna, poněvadž lze si těžko představití významnější mezinárodní otázku, která by v některém směru neměla vztah k zájmům třetích států. Upotřebitelnou se může státi toliko tehdy, když má postihnouti určité, a to nejdůležitější zájmy třetích států. Státy vkládají do rozhodčích smluv klausuli zájmů třetích států proto, aby se vyhnuly mezinárodním komplikacím, které by z nerespektování životních zájmů třetích států v rozhodčím aneb soudním řízení mohly vzejíti. Jde tu arci o výhradu, která je zbytečná.

48. Systém výhrad v rozhodčích smlouvách se vyvíjel postupně s pokrokem závazného rozhodčího soudnictví. Výhradové klausule počaly se po prvé objevovati koncem XIX. století. Z rozhodčích smluv, jež byly uzavřeny mezi středoamerickými státy, obsahuje čl. VIII. mírové a přátelské smlouvy, sjednané dne 15. listopadu 1890 mezi Guatemalou a Salvadorem, ustanovení, podle něhož není rozhodčí řízení závazným v otázkách, které by se podle mínění některé ze stran dotkly její samostatnosti a neodvislosti. V takových případech mělo býti rozhodčí řízení pro tuto stranu fakultativní, kdežto pro stranu druhou bylo obligatorním.⁶⁸⁾ Po roce 1890 užívají latinsko-americké rozhodčí smlouvy výhradových klausulí. Na tento vývoj působila zřetelně osnova rozhodčí smlouvy, přijatá I. Panamerickou konferencí, konanou ve Washingtoně r. 1889—1900. Podle čl. III. této osnovy měla býti arbitráž závaznou ve všech jiných případech než uvedených v předchozím článku, bez ohledu na jejich původ, povahu aneb příležitost, s jedinou výjimkou, uvedenou v tomto čl. IV.:

„Takovou bude výjimka, když podle soudu kteréhokoli státu na sporu zúčastněného mohla by býti ohrožena jeho neodvislost výsledkem rozhodčího řízení; pro takový stát bude rozhodčí řízení fakultativní, avšak pro druhou stranu bude obligatorním.”

⁶⁸⁾ Manning, Arbitration treaties among the American nations to the close of the year 1910, 1924, str. 193.

Druhé období ve vývoji výhradových klausulí bylo zahájeno po I. haagské mírové konferenci, po níž došlo k uzavření četných obecných rozhodčích smluv. V té době byly formulovány nové výhradové klausule. Typickou se stala rozhodčí úmluva mezi Francií a Velkou Británií ze dne 14. října 1903, jejíž čl. I. zněl takto:

„Spory právní povahy aneb týkající se výkladu smluv, platných mezi oběma smluvními stranami, které by mezi nimi mohly vzniknouti a které by nemohly býti urovnány diplomatickou cestou, budou podrobeny Stálému rozhodčímu dvoru, zřízenému úmluvou ze dne 29. července 1899, v Haagu, za podmínky však, že neohrožují ani životní zájmy, ani neodvislost aneb čest obou smluvních států a že se nedotýkají zájmů třetích mocností.“⁶⁹⁾

Tato formule se stala vzorem řadě rozhodčích smluv, jež byly od doby té sjednány a v ní se odráží tehdejší politické nazírání.

Velmi užívanou se stala i formule, jež vylučovala z rozhodčího řízení otázky, spadající do pravomoci vnitrostátních soudů, dokud by nebylo o nich rozhodnuto s konečnou platností. V té příčině stanoví čl. I. rozhodčí smlouvy, uzavřené dne 22. července 1911 mezi Argentinou a Venezuelou, toto:

„Vysoké smluvní strany podrobí rozhodčímu řízení všechny spory jakékoli povahy, které mezi nimi vzniknou a které nemohly býti urovnány diplomatickou cestou; vyňaty jsou spory, dotýkající se ústavních předpisů, platných v jednom nebo druhém státě, a spory, které mají býti rozhodnuty ve shodě s místními zákony vnitrostátními soudy a soudy, které strany zřídily.“

Mnohem širší byla klausule Calvova, podle níž měly býti z rozhodčího řízení vyloučeny vůbec spory týkající se cizinců, pro něž měly býti vnitrostátní soudy výlučně příslušny.

Až do světové války byla zdůrazňována potřeba výhradových klausulí, neboť byly obavy, aby se rozhodčí orgány nedotkly při výkonu své pravomoci t. zv. základních práv států, zejména v nedostatku vyšší mezinárodní soudní instance, která by mohla přezkoumati vadný mezinárodní rozsudek. S druhé strany se však uznávaly nepříznivé účinky výhradových klausulí na pokrok obligatorního rozhodčího soudnictví, když státy pod záminkou ohrožení životních svých zájmů mohly se vyhýbati své rozhodčí povinnosti ve příčině sporů, které bylo lze řešiti na základě práva mezinárodního.

Za světové války došlo k některým rozhodčím smlouvám, v nichž se již od obvyklých výhrad ve prospěch základních práv států ustupuje,

⁶⁹⁾ Nippold, Die Fortbildung des Verfahrens in völkerrechtlichen Streitigkeiten, str. 204.

pokud se týče omezuje se jejich dosah. V tom směru zasluhuje pozornosti čl. 2 rozhodčí smlouvy uzavřené mezi Francií a Uruguayem dne 18. dubna 1918, podle něhož se rozhodčí povinnost stanovená pro spory jakéhokoli druhu omezuje tím, že nemůže být znovu jednáno o otázkách, které byly předmětem konečného narovnání mezi vysokými smluvními stranami. V tomto případě se mělo rozhodčí řízení omezit výlučně na otázky, které by vznikly o platnosti, výkladu a plnění příslušných narovnání.⁷⁰⁾ Smlouvy tohoto druhu byly obvyklé mezi jihoamerickými státy již před světovou válkou. Sem patří na př. obecná rozhodčí smlouva, uzavřená dne 8. června 1899 mezi Argentinou a Uruguayem,⁷¹⁾ a jiné další.

Třetí období ve vývoji výhradových klausulí v rozhodčích smlouvách spadá do doby poválečné, počínajíc rokem 1919. Především přichází tu arci v úvahu čl. 36 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, který představuje obecnou rozhodčí smlouvu. Podle čl. 36 statutu mohou členové Společnosti národů a státy uvedené v příloze k Paktu o Společnosti národů přijmouti fakultativní klausuli o závazné pravomoci Stálého mezinárodního soudního dvoru bez výhrad aneb s určitými výhradami. Tím byla otevřena rozsáhlá možnost používatí při vymezení povinnosti, podrobovatí mezinárodní spory kognici Stálého mezinárodního soudního dvoru, režimu výhrad. Třebaže některé státy přijaly fakultativní klausuli bez jakýchkoli výhrad, přece řada států se bez výhrad obejít nemůže. Celkem se však projevuje tendence, seznam výhrad co nejvíce zjednodušiti.⁷²⁾

V poválečné době došlo k uzavření četných obecných rozhodčích smluv, z nichž některé představují rozhodčí smlouvy předválečného typu, jiné pak rozhodčí smlouvy typu nového, pokud jde o otázku výhrad. Předválečným typem rozhodčích smluv je na př. rozhodčí smlouva, uzavřená dne 24. června 1924 mezi Spojenými státy americkými a Švédskem, jejíž čl. I. zní takto:

„Spory právní povahy aneb týkající se výkladu smluv platných mezi smluvními mocnostmi, které by mezi nimi vznikly a nemohly být urovnány diplomatickou cestou, budou vzneseny na Stálý rozhodčí dvůr, zřízený úmluvami ze dne 29. července 1899 a ze dne 18. října 1907 v Haagu, za podmínky však, že neohrožují ani životní zájmy, ani neodvislost nebo čest smluvních států a že se nedotýkají zájmů třetích mocností.“⁷³⁾

Modifikací předválečného typu rozhodčích smluv je smlouva ze dne

⁷⁰⁾ *Traités généraux d'arbitrage communiqués au Bureau International de la Cour permanente d'Arbitrage*, IIIe série, 1928, str. 26.

⁷¹⁾ Manning, *Arbitration treaties among American nations*, str. 262.

⁷²⁾ *Publications de la Cour, série D, no. 6: Collection des textes régissant la compétence de la Cour*. Quatrième édition, 1932, str. 33 a n.

⁷³⁾ *Traités généraux d'arbitrage*, III, str. 55.

7. července 1923 o zřízení Středoamerického mezinárodního soudu, jenž měl být příslušným pro všechny spory nebo otázky, které právě mezi smluvními stranami existují aneb mohly později vzniknouti, jakékoli povahy aneb původu. Předmětem žaloby neměly být otázky nebo spory, které se dotýkají suverénní a neodvislé existence některé ze smluvních republik.⁷⁴⁾

Nesporně je novým typem rozhodčí smlouva, uzavřená dne 17. ledna 1925 mezi Polskem, Estonskem, Finskem a Lotyšskem, jejíž čl. II. stanoví toto:

„Vysoké smluvní strany se zavazují, že podrobí řízení smírčímu nebo rozhodčímu všechny spory, které by mezi nimi mohly vzniknouti a nemohly být urovnány v přiměřené lhůtě diplomatickou cestou. Nicméně nebude se uvedený závazek vztahovati ani k otázkám, které pro svou právní povahu spadají jediné do vnitřního zákonodárství strany ve sporu, ani ke sporům, týkajícím se teritoriálního statutu vysokých smluvních stran.“

Zvláštní skupinu rozhodčích smluv tvoří ty rozhodčí smlouvy, které navazují úže na instituci Stálého mezinárodního soudního dvoru. Z těchto smluv je významná rozhodčí smlouva švýcarsko-brazilská ze dne 23. června 1924,⁷⁵⁾ jejímž čl. I. se smluvní strany zavázaly, že vznesou na Stálý mezinárodní soudní dvůr spory, které vznikly by mezi nimi a nemohly být rozřešeny diplomatickou cestou aneb jakýmkoli jiným smírčím prostředkem, s výjimkou však, že se nedotýkají otázek, které se týkají ústavních principů některého ze smluvních států. Podle čl. II. nelze vznést na Stálý mezinárodní soudní dvůr otázky, které byly předmětem definitivních dohod mezi oběma státy, ledaže by se spor týkal výkladu nebo splnění takových dohod.

Největší odklon od starých formulí výhradových klausulí vykazují ty rozhodčí smlouvy, jež pro řešení neprávních sporů zavádějí smírčí řízení a, nezdaří-li se, obligatorní řízení rozhodčí. V tom ohledu přichází v úvahu Polsko, jež ve svých rozhodčích smlouvách pamatovalo na definitivní urovnání sporů jiných než právních. Takovou smlouvu uzavřelo Polsko dne 23. dubna 1925 s Československou republikou (č. 175/1926 Sb. z. a n.). Podle čl. 15 měla být neshoda, jež nemohla být urovnána smírčím řízením, podrobena řízení rozhodčímu a rozhodčí soud měl být zřízen úmluvou stran. Ve smyslu čl. 1, odst. III., nevztahují se ustanovení smlouvy na otázky, které se dotýkají územního statutu smluvních stran.

⁷⁴⁾ Bustamante, *Derecho Internacional Publico*, I, 1933, str. 515; Wilson, *Reservation clauses in agreements for obligatory arbitration*, *The American Journal of International Law*, 23, str. 87.

⁷⁵⁾ *Traités généraux d'arbitrage*, III, str. 53.

V závěrečném protokolu prohlásily obě smluvní strany shodu v tom, že různosti mínění, které by se mohly vyskytnouti o vhodnosti jakékoli změny jejich územního statutu, nejsou takovými neshodami, které by se daly rozřešiti jiným prostředkem než dohodou mezi nimi svobodně sjednanou.

Rada rozhodčích smluv zavádí pro případ nezdaru smírčího řízení zavedení rozhodčího řízení, jde-li arci o spory povahy právní. Tak na př. rozhodčí smlouva švýcarsko-maďarská ze dne 18. června 1924⁷⁶⁾ stanoví v čl. 10 toto:

„Jestliže některá ze smluvních stran nepřijme návrhy komisaře aneb se o nich nevyloví ve lhůtě určené jeho zprávou, může každá z nich žádati, aby spor byl podroben rozhodčímu řízení, spadá-li do některé kategorie sporů povahy právní, jež mají za předmět:

- a) výklad smlouvy;
- b) jakoukoli otázku práva mezinárodního;
- c) skutečnost, která, kdyby byla prokázána, zakládala by porušení mezinárodního závazku;
- d) povahu aneb rozsah náhrady povinné za porušení mezinárodního závazku.

V případě pochybnosti o tom, zda spor spadá mezi některou z kategorií sporů výše uvedených, bude tato předběžná otázka podrobena rozhodčímu řízení.

Jestliže rozhodčí soud uzná, že spor se hodí k rozhodčímu rozřešení ve smyslu této smlouvy, rozhodne zároveň ve věci samé."

Některé rozhodčí smlouvy předvídají v případě ztroskotání smírčího řízení obligatorní řízení soudní pro všechny spory. V tom směru stanoví na př. čl. 15 rozhodčí smlouvy švýcarsko-italské ze dne 20. září 1924⁷⁷⁾ toto:

„Jestliže některá ze stran nepřijme návrhů Stálé smírčí komise aneb se o nich nevyloví ve lhůtě, stanovené v její zprávě, může každá strana žádati, aby spor byl vznesen na Stálý mezinárodní soudní dvůr.

V případě, že by podle názoru Soudního dvoru nešlo o spor právní povahy, jsou strany za jedno v tom, že spor bude rozhodnut ex aequo et bono."

Pro vývoj výhradových klausulí staly se zvláště významnými rozhodčí smlouvy locarnské, jež přesně rozlišují mezi spory právními a jinakými. Pokud jde o spory právní, stanoví čl. 1 rozhodčí smlouvy česko-slovensko-německé, že povinnost řešiti tyto spory cestou rozhodčího soudu

⁷⁶⁾ Traités généraux d'arbitrage, III, str. 48 a n.

⁷⁷⁾ Traités généraux d'arbitrage, III, str. 59.

nebo Stálého mezinárodního soudního dvoru se nevztahuje na spory vzniklé ze skutečností, které předcházejí smlouvě a které patří minulosti. Spory, pro jejichž řešení je předepsáno zvláštní řízení jinými úmluvami, platnými mezi smluvními stranami, mají být vyřízeny podle ustanovení těchto úmluv. Čl. 3 stanoví další výhradu pro ten případ, že jde o spor, jehož předmět podle vnitřního právního řádu jedné ze stran náleží do pravomoci domácích soudů; v takovém případě nemá být spor podroben řízení smlouvou předepsanému, dokud by příslušný domácí soudní úřad nerozhodl, v přiměřené lhůtě, s konečnou platností.

Ke sporům jiným než právním patří podle čl. 17 téže smlouvy všechny otázky, v nichž by obě vlády byly rozdvojeny, aniž je mohly přátelsky rozřešiti obyčejnou diplomatickou cestou, a jejichž vyřízení by nemohlo být docíleno rozsudkem, jak je předepsáno v čl. 1 této smlouvy a pro které by již jinými úmluvami platnými mezi stranami nebyl předepsán nějaký způsob vyřízení. Takové spory měly být předloženy Stálé smírčí komisi, která bude pověřena, navrhnouti stranám přijatelné řešení a v každém případě podati zprávu. Jestli by se do měsíce ode dne, kdy Stálá smírčí komise skončila své práce, obě strany nedohodly, bude otázka ve smyslu čl. 18 na žádost jedné nebo druhé strany vznesena na Radu Společnosti národů, která má rozhodnouti podle čl. 15 Paktu o Společnosti národů.

Podle čl. 20 má smlouva platiti mezi smluvními stranami i tehdy, když jiné mocnosti mají rovněž zájem na sporu. Tímto významným ustanovením jest odmítnuta definitivně výhrada zájmů třetích států.

Rozhodčí typ locarnský došel velké pozornosti ve Společnosti národů ve spojitosti s řešením problému bezpečnosti států. V. resoluce VIII. Shromáždění (1927) ze dne 26. září 1927 chtěla přispěti k co největšímu napodobení Locarna a touto cestou dospěti k odstranění mezer, jež vykazuje Pakt v oboru rozhodčího soudnictví a vůbec v oboru smírného vyřizování mezinárodních sporů.⁷⁸⁾ Veliký úkol v tom směru připadl výboru pro rozhodčí soudnictví a bezpečnost. Problémem rozhodčího soudnictví v širším slova smyslu byl pověřen finský delegát Holsti, který se ve své zprávě o rozhodčím a smírčím řízení dotkl otázky výhrad v rozhodčích smlouvách. V té příčině konstatoval tendenci rozhodčích smluv opouštěti tradiční výhrady aneb zmenšiti jejich dosah. Dne 26. září 1928 přijalo IX. Shromáždění Společnosti národů Generální akt o smírném urovnávání mezinárodních sporů, který se nemohl vyhnouti problému výhrad. Ve smlouvách, jež jsou registrovány v sekretariátu Společnosti národů, vyskytovalo se devět druhů výhrad. Kdežto některé výhrady vycházejí z užívání (výhrada „cti“, „zájmů třetích států“), jsou jiné výhrady povahy speciální

⁷⁸⁾ Kučera, Generální akt o pokojném vyřizování mezinárodních sporů, Zahraniční politika, 1930, str. 755.

(„otázky ústavní“). Ostatní výhrady bylo lze redukovati na tyto čtyři kategorie:

- a) Životní zájmy.
- b) Územní statut.
- c) Otázky podléhající vnitřnímu právnímu řádu.
- d) Předchozí skutečnosti.

Generální akt přijal přesně vyhraněný systém zvláštních výhrad. Čl. 39 předpisuje o nich toto:

„Nezávisle na možnosti, zmíněné v předchozím článku, může strana, přistupující k tomuto Generálnímu aktu, přijmouti jej s výhradami taxativně uvedenými v dalším odstavci. Tyto výhrady jest uvést při přístupu.

Tyto výhrady mohou býti tak formulovány, aby vylučovaly ze způsobu řízení, popsaných tímto Aktem:

a) spory vzniklé ze skutečností, jež předcházejí buď přistoupení strany, která formuluje výhradu, aneb přistoupení jiné strany, s níž by mohla býti první strana ve sporu;

b) spory týkající se otázek, jež právo mezinárodní přenechává výhradně pravomoci států;

c) spory týkající se určitých záležitostí nebo zvláštních věcí určité vymezených, jako jest územní statut, nebo spadající do přesně určených kategorií.

Jestliže jedna ze sporných stran formulovala výhradu, mohou se ostatní strany vůči ní dovolávati téže výhrady“.

Při formulaci výhrad šlo výboru pro rozhodčí soudnictví a bezpečnost o to, aby výhrady byly formulovány přesně a aby bylo zabráněno jejich zneužívání. Nejširší výhradou je výhrada poslední (lit. c), jež umožňuje státům, aby z procesního řízení vyloučily jakoukoliv otázku. Stačí, když ji zvláště uvedou. Výbor odmítl výhradu „životních zájmů“ z toho důvodu, že je to výhrada nebezpečná a neurčitá. Měl za to, že stát, když se domnívá, že se jisté otázky dotýkají jeho životních zájmů, může je vyloučiti pomocí příslušné výhrady. Výhrada, týkající se sporů, při nichž jsou v sázce ústavní principy států, jak ji byl navrhl výbor, byla zamítnuta jednak proto, že by výhrada ta tvořila nerovnost mezi státy s různými ústavními systémy, jednak že lze cíle, jež výhrada sleduje, dosáhnouti bodem c) čl. 39.

49. Účelem výhrad v rozhodčích smlouvách jest omeziti rozhodčí závazky na případy, které nespadají pod stipulované výhrady. Je však otázkou, kdo má rozhodovati o výkladu výhrad, zda ta strana, proti níž má býti zavedeno rozhodčí řízení či snad příslušný rozhodčí aneb soudní orgán, který je povolán rozhodovati spor ve věci samé. Mlčí-li o tom rozhodčí smlouva, může každá ze stran autonomně o tom rozhodovati, zda určitý spor spadá do kategorie sporů, které mají býti z rozhodčího nebo

soudního řízení vyloučeny. V některých smlouvách byla tato kompetence stran ve sporu výslovně vyjádřena. Tak na př. čl. 53, č. 1., haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907, který jedná o pravomoci Stálého rozhodčího dvoru stanovití kompromis náhradní, dohodly-li se strany, jemu jej přenechati. I k návrhu toliko jedné strany může tak učiniti, když jde o:

„spor, který spadá pod obecnou rozhodčí smlouvu, uzavřenou neb obnovenou po čase, kdy tato úmluva nabyla platnosti, pokud tato smlouva stanoví pro každý jednotlivý spor kompromis a ani výslovně, ani mlčky nevyklučuje příslušnost rozhodčího soudu jej stanovití. Avšak prohlásí-li protistrana, že podle jejího náhledu spor nenáleží ke sporům, které jsou podrobeny obligatornímu rozhodčímu výroku, není přípustno dovolávati se rozhodčího soudu, leč by rozhodčí smlouva svěčila rozhodčímu soudu právo tuto předběžnou otázku rozhodnouti“.

Je dojista v zájmu účinnosti rozhodčích smluv, aby výklad výhradových klausulí neprováděly samy státy ve sporu, nýbrž aby rozhodnutí o rozsahu rozhodčího obligatoria bylo svěřeno nestranné instanci. Pokrok v tomto směru přinesla rozhodčí smlouva italsko-perúvská ze dne 18. dubna 1905, která prohlásila sice, že z rozhodčího řízení jsou vyňaty otázky, které se týkají neodvislosti nebo národní cti, stanovila však: „Když vznikne pochybnost v tomto směru, bude o ní rozhodnuto rovněž rozhodčím výrokem“.⁷⁹⁾ Podle čl. 1 rozhodčí smlouvy francouzsko-argentinské ze dne 3. července 1914 podléhají rozhodčímu řízení tyto spory:

1. Spory týkající se výkladu a použití úmluv uzavřených aneb úmluv, jež budou uzavřeny mezi vysokými smluvními stranami;

2. Spory týkající se výkladu a použití některé zásady práva mezinárodního.

Otázka pak, zdali jistý rozpor v názorech zakládá čili nic některý ze sporů uvedených v I. a II. odstavci čl. 1 (výhrady), bude rovněž podrobena rozhodčímu řízení.

V poválečných rozhodčích smlouvách lze pozorovati zřetelnou tendenci, ponechati výklad výhrad nestrannému rozhodčímu nebo soudnímu orgánu. Příznačnou se jeví býti rozhodčí smlouva německo-švýcarská ze dne 3. prosince 1921,⁸⁰⁾ která v čl. 3 a 4 obsahuje podrobné předpisy o výhradách.

Při otázkách, které podle vnitrostátních zákonů jedné ze stran, proti níž se žaloba uplatňuje, mají býti rozhodnuty soudními orgány, pokud se

⁷⁹⁾ Diena, *Principi di diritto internazionale*, I, 2. v., 1914, str. 469.— *Traités généraux d'arbitrage*, III, str. 20.

⁸⁰⁾ *Traités généraux d'arbitrage*, III, str. 31 a n.

týče správními soudy, může tato strana žádati, aby sporná věc byla podrobena rozhodčímu řízení teprve tehdy, když byla v soudním řízení rozhodnuta s konečnou platností, a aby k dovolání se rozhodčího soudu došlo nejdéle za 6 měsíců po tomto rozhodnutí. To však neplatí, když jde o případ odepření práva a bylo se dovoláno rekursních instancí zákonem zavedených. Vznikne-li mezi stranami rozpor v názorech o použití tohoto ustanovení, má být o tom rozhodnuto v rozhodčím řízení (čl. 3).

Podá-li strana při sporu, spadajícím pod druhy uvedené v čl. 2, námitku, že jde o záležitost, která se dotýká její neodvislosti, celistvosti jejího území aneb jinakých nejvyšších životních zájmů, je pro spor, uzná-li druhá strana toto tvrzení za odůvodněné, použití nikoli rozhodčího soudu, nýbrž smírčího řízení.

Stejně je postupovati, když strana při sporu spadajícím pod druhy uvedené v čl. 2, aniž se odvolávala na svou neodvislost, celistvost svého území aneb jinaké nejvyšší životní zájmy, namítne, že záležitost je převážně politického významu a že se nehodí pro rozhodnutí podle výlučně právních zásad. Uzná-li rozhodčí soud zmíněné námitky za odůvodněné, odkáže spornou záležitost smírčímu řízení; jinak rozhoduje o ní sám (čl. 4).

Ve prospěch výkladu výhrad nestrannou rozhodčí nebo soudní instanci se vyslovila i resoluce Institutu práva mezinárodního, přijatá v srpnu 1922 v tomto znění:

„Čl. 1. — Všechny spory, jakéhokoli původu a povahy se zpravidla a s výhradami níže uvedenými hodí pro soudní anebo rozhodčí rozhodnutí.

Čl. 2. — Avšak, když podle názoru žalovaného státu se spor nehodí k tomu, aby byl vyřízen soudní cestou, bude předběžná otázka, zda je rozsuditelný, předložena Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru, který o ní rozhodne v řádném řízení.

Jestliže Soudní dvůr většinou ³/₄ prohlásí, že takové tvrzení je neodůvodněné, podrží si záležitost, aby o ní rozhodl v meritru.

V případě opačném bude věc vrácena stranám, které ji mohou, v nedostatku přátelského narovnání diplomatickou cestou, později vznést na Soudní dvůr, jakmile se dohodnou o pravomoci, kterou mu přiznají, aby mohl s užitkem rozhodnouti“.⁸¹⁾

K tomuto doporučení dospěl Institut na základě zprávy, kterou mu o klasifikaci sporů, připouštějících soudní úpravu, předložili Ph. Marshall Brown a Politis. Zpravodajové vyšli tu z úvahy, že lze z každého sporu, a to i politického, vyjmouti „právní základ“ („fond juridique“), aby se ukázalo, že lze jej řešiti cestou rozsudku (str. 28). Nepokládali však za vhodné, svěřiti stranám ve sporu ocenění povahy sporů a doporučili pře-

⁸¹⁾ Annuaire de l'Institut de droit international, XXIX, 1922, str. 258 a 259. — Srv. k tomu Cruchaga, Nociones de derecho internacional, II, 3. vydání, 1925, str. 731 a n.

nechat to výroku Stálého mezinárodního soudního dvoru, čímž položili důraz na rozsuditelnost sporu ve smyslu objektivním, t. j. podle právních zásad. Jde tu zřejmě o systém kompromisní, který má uvést zájmy stran v soulad se zájmy mezinárodního společenství. Není třeba připomínati, že resoluci Institutu nebyl rozřešen základní problém ohraničení mezinárodních sporů rozsuditelných od nerozsuditelných, pokud v něm přísluší vynikající úloha momentu subjektivnímu.

Co do nejnovějšího vývoje rozhodčích smluv přenechávají výklad výhrad instanci, která má rozhodovati ve věci samé. Tento princip je vyjádřen v rozhodčích smlouvách různými stipulacemi. Tak na př. rozhodčí úmluva, uzavřená dne 17. ledna 1925 mezi Polskem, Estonskem, Finskem a Lotyšskem, v čl. XXVI stanoví, že jakýkoli spor, týkající se výkladu této úmluvy, bude předložen Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru. Stejný předpis obsahuje čl. 24 československo-polské smírčí a rozhodčí smlouvy. Locarnské pak rozhodčí smlouvy odkazují prostě na Stálý mezinárodní soudní dvůr (čl. 16, odst. II.), k němuž se může jedna neb druhá strana přímo obrátiti v případě nezdaru o kompromis, když jeden měsíc před tím byla na to upozornila. Podle čl. 36, posl. odst., statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru rozhoduje Soudní dvůr sám o své kompetenci a tudíž i o výhradách.⁸²⁾

Generální akt o smírném urovnávání mezinárodních sporů, kterým se vyvrcholuje vývoj daného problému, obsahuje v čl. 41 toto ustanovení:

„Spory o výklad nebo použití tohoto Generálního aktu spolu se spory o kvalifikaci sporů a o dosah výhrad budou předloženy Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru.“

Tento předpis má zásadní význam pro celý Generální akt. Jak kvalifikace sporů, tak i systém výhrad jsou podřízeny kognici Stálého mezinárodního soudního dvoru. Tímto způsobem je znemožněno, aby spory o výklad a použití Generálního aktu sloužily zmaření řízení, jež je pro vlastní řešení sporů předeepsáno. Podobné ustanovení obsahuje i čl. 36 Všeobecného aktu o řízení smírčím, rozhodčím a soudním mezi státy Malé dohody ze dne 21. května 1929 (č. 174) 1929 Sb. z. a n.).

50. S dělbou mezinárodních sporů na právní a jinaké spory souvisí otázka, zda by se neměl rozhodováním právních sporů pověřiti Stálý mezinárodní soudní dvůr, kdežto rozhodování sporů politických bylo by svěřeno jednotlivým rozhodčím soudům. Mezi oběma druhy orgánů mezinárodního soudnictví není arci věcného rozdílu přes to, že se rozdíl ten tu a tam postuluje. Již memorandum sekretariátu Společnosti národů, při-

⁸²⁾ Annuaire de l'Institut de droit international, 33, II, str. 710 a n.; Ch. de Visscher, Justice et médiation internationales, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., IX, str. 43.

pravené pro výbor právníků, pověřený přípravou osnovy statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, vyslovilo se o věci takto:

„Tyto spory jsou ve skutečnosti dvojí různé povahy: spory právní a spory zájmové. Obě dvě skupiny nemohly by však býti pokládány za přísně oddělené. Jeden aneb druhý element má však převládati. Je-li to element právní, může býti použítí skutečného soudu pokládáno za vhodné. V případě opačném je to element politický, který převládá a takový postup by neměl míti místa. Způsobilo by se násilí právní povaze soudu toho druhu, kdyby měl býti pověřen jako takový řešením sporu politického. Příslušnost rozhodčího soudu zdá se naopak vnučovati se v podobných případech, aneb dokonce příslušnost smírčího orgánu, podle merita případu".⁸³⁾

Myšlenka, že Stálý mezinárodní soudní dvůr je svou organizací dokonalejším soudním forem než rozhodčí soudy, byl dán častěji výraz jak v teorii, tak i v praxi mezinárodní.

Z teoretických hlasů zasluhuje zmínky stanovisko Verzijlovo, jenž svůj názor formuloval takto:

„Ostatně, sluší konstatovati, že rozdíl mezi spory povahy právní a povahy neprávní nesplývá s rozlišením mezi spory, jež se hodí nebo nehodí k rozhodčímu řešení. Tu se zejména zesiluje rozdíl mezi mezinárodním soudnictvím a mezinárodním soudnictvím rozhodčím. Mezinárodní soudnictví může býti určeno toliko k řešení sporů povahy právní prostředkem soudních rozhodnutí, t. j. striktní aplikací pravidel pozitivního práva mezinárodního aneb pravidel, jež mohou býti z něho odvozena cestou analýse. Jinak je tomu s mezinárodním rozhodčím soudnictvím; nejen že se instituce rozhodčího soudnictví kromě své funkce jako orgánu mezinárodního soudnictví v přísném smyslu hodí k řešení sporů povahy právní zprostředkujícími rozhodnutími, vyňatými z přísných norem práva mezinárodního, nýbrž hodí se nadto k rozuzlení gordických uzlů povahy neprávní".⁸⁴⁾

Na podobné stanovisko se postavil Ženevský protokol ze dne 2. října 1924, který čl. 3 pověřil Stálý mezinárodní soudní dvůr rozsuzováním sporů povahy právní, zatím co pro řešení sporů jiných předvídal čl. 4 rozhodčí soudy. Tyto mohly si na žádost kterékoli strany vyžádati prostřednictvím Rady Společnosti národů dobré zdání Stálého mezinárodního soudního dvoru o sporných otázkách právních. Pokud šlo o pravomoc, již bylo by rozhodcům přiznati, nebyla Protokolem precisována. Šlo tu

⁸³⁾ Cour permanente de Justice internationale. Comité Consultatif de Juristes. Documents présentés au Comité et relatifs à des projets déjà existants pour l'établissement d'une Cour permanente de Justice internationale, 1920, str. 112.

⁸⁴⁾ Verzijl, La classification des différends internationaux et la nature du litige anglo-turc relatif au vilayet de Mossoul, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., VI, str. 754.

o otázku, jak důvodová zpráva Politisova uvádí, závisející na okolnostech každého případu; úloha rozhodců mohla být v daném případě nejen totožnou s úlohou soudců, kteří rozhodují na základě práva, nýbrž též takovou, jakou plní zprostředkovatelé (*amiables compositeurs*), oprávnění přihlížeti k jakékoliv úvaze slušnosti. Nebylo pokládáno za nutno, formulovati v tom směru nějaké pravidlo. Bylo přenecháno dohodě stran, aby o tom rozhodly podle okolností.⁸⁵⁾

Některé rozhodčí smlouvy přenechávají řešení právních sporů Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru, kdežto o sporech jiných mají rozhodovati rozhodčí soudy. Rozhodčí smlouva švýcarsko-italská ze dne 20. září 1924, o níž byla již výše řeč, zmocnila Stálý mezinárodní soudní dvůr, aby rozhodoval i o sporech politických, a to *ex aequo et bono*. Nic zajisté není tomu na překážku, aby tím, co smí učiniti rozhodčí soud, byl pověřen Stálý mezinárodní soudní dvůr.⁸⁶⁾ V celku se však uplatňuje tendence, svěřovati rozhodování sporů, v nichž se neuplatňuje nějaké subjektivní právo, rozhodčímu soudu, který se vybavuje kompetencí rozhodovati *ex aequo et bono*. Ve Stálém mezinárodním soudním dvoru se totiž vidí příliš soudní orgán, který se má řídit toliko striktním právem mezinárodním,⁸⁷⁾ zatím co jednotlivé rozhodčí soudy složené *ad hoc* se zvláštním zřetelem k technické povaze daného sporu mohou snáze přihlížeti k úvahám slušnosti a vhodnosti. Z toho důvodu se pokládá i dnes rozhodčí soudnictví *ad hoc* za ideál.

Tuto tendenci prozrazuje i Holstiho memorandum o rozhodčím a smírčím řízení, vypracované pro výbor pro rozhodčí soudnictví a bezpečnost, v němž byl položen silný důraz na rozdíl mezi spory právními a jinakými a na nutnost řešiti tyto dva různé druhy mezinárodních sporů dvěma různými druhy rozhodčího řízení. Svě stanovisko v této věci vyjádřil Holsti takto:

„Úkolem rozhodců nebo Stálého mezinárodního soudního dvoru při sporech právní povahy jest určití vhodné právní pravidlo a použití ho. Ve sporech neprávních jde úloha soudců za funkci čistě soudní a bere se na povahu politickou a dokonce snad zákonodárnou. Rozhodci mají býti zmocněni vysloviti se *ex aequo et bono* a snad mají býti vybaveni zvláštními pravomocemi, které nespadají do rámce této formule“.

Memorandum, o něž jde, vychází z úvahy, že se pro řešení politických sporů hodí lépe rozhodčí soudy, které nejsou omezeny na striktní aplikaci

⁸⁵⁾ Documents relatifs au Protocole pour le règlement pacifique des différends internationaux et à la Conférence pour la réduction des armements. C. 5 82. M. 199. 1924. IX, str. 10.

⁸⁶⁾ Kučera, Mezinárodní rozsudek, 1935, str. 29.

⁸⁷⁾ Hostie, Différends justiciables et non-justiciables, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., IX, str. 586.

práva mezinárodního jako je v podstatě Stálý mezinárodní soudní dvůr. Při tom se arci předpokládá, že použití zásad ekvity nebude splývatí nikterak s diplomatickým kompromisem. Tyto myšlenky došly výrazu v samém Generálním aktu o smírném urovnávání mezinárodních sporů, jehož ustanovení o rozhodčím řízení navazují na základní rozdíl mezi spory právními a jinakými, jak byl učiněn v locarnských rozhodčích smlouvách. Při sporech jiných než právních má přijít v úvahu rozhodčí soud toliko fakultativně, t. j. teprve tehdy, když smířčí řízení ztroskotá. Nestanoví-li ničeho kompromis nebo není-li sjednán, bude se rozhodčí soud, jak praví čl. 28, řídití pravidly vyjmenovanými v čl. 38 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru. Pokud není takových pravidel, jichž bylo by použítí na spor, bude rozhodčí soud rozhodovati *ex aequo et bono*.

Článek 28 Generálního aktu řeší zásadní otázku, podle jakých zásad mají býtí řešeny spory, jež nejsou spory právními. Již v předválečných rozhodčích smlouvách byli rozhodci zmocněni rozhodovati nejen podle právních zásad, nýbrž i podle ekvity čili *ex aequo et bono*.⁸⁸⁾ Rozhodování podle slušnosti neznamená však, že by rozhodci mohli postupovati libovolně, nýbrž musí se při tom opíratí v první řadě o pozitivní právo a na jeho základě hledatí ekvitní řešení tam, kde je v právu mezer. Nelze však souhlasití s názorem tu a tam zastávaným, že rozhodování *ex aequo et bono* splývá s funkcí zprostředkovatele (*amiable compositeur*).

Sporno je však, v jakém smyslu lze chápatí slušnost, o níž jedná čl. 28 Generálního aktu. Lze totiž činití rozdíl mezi slušností relativní, jež není derogací pozitivního práva, a slušností absolutní, při níž se má naléztí vhodné řešení bez ohledu na platné právo. V takovém případě postupuje rozhodčí soud jako zprostředkovatel a tvoří pro strany úplně nové právo. Nemůže proto překvapovat, že se o textu nynějšího čl. 28 Generálního aktu živě diskutovalo jak v plenu I. komise, tak v její subkomisi za IX. Shromáždění Společnosti národů (1928). Daný problém byl velmi pečlivě zkoumán, a to v tom směru, jaká úloha má připadnoutí rozhodci ve sporech, při nichž nejde o právní nárok, nýbrž o spor zájmů. V původním textu došel výrazu názor, že tam, kde nelze rozhodnoutí spor aplikací právní normy, měl rozhodčí soud postupovati jako zprostředkovatel. Toto ustanovení bylo velmi kritisováno a bylo uváděno, že je nepřesné i nesprávné. Zvláště bylo k tomu poukazováno, že ve statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru figuruje jako poslední odstavec čl. 38 ustanovení, podle něhož může Stálý mezinárodní soudní dvůr nalézatí za souhlasu stran *ex aequo et bono*. Subkomisi bylo naznačeno, aby se co nejvíce držela statutu Soudního dvoru. V důsledku toho byla zvolena formulace, podle

⁸⁸⁾ Srv. Kučera, Mezinárodní rozsudek, str. 78 a n.

níž může rozhodčí soud rozhodovati podle slušnosti, chybí-li vhodná právní norma.

Když byl redigován poslední odstavec čl. 38 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, byla projevena snaha, umožniti Soudnímu dvoru, aby mohl odůvodnit svůj nálezní jedině úvahami slušnosti. To nemělo nikterak znamenati, že by Soudní dvůr nemusel přihlížeti k platnému právu mezinárodnímu.⁸⁹⁾ Přes to se dějí pokusy vykládati poslední odstavec čl. 38 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru v ten smysl, že míří na slušnost absolutní, kdežto slušnost relativní že je připuštěna čl. 38, č. 3, statutu, pokud mluví o tom, že Soudní dvůr běže za podklad svých rozhodnutí povšechné zásady právní, uznané civilisovanými státy. S tímto stanoviskem nemůžeme souhlasiti z toho důvodu, že poslední odstavec čl. 38 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru kryje oba druhy slušnosti, takže bude záležeti na výslovné stipulaci stran ve sporu, jakou slušnost měly na zřeteli. Jde-li o spory povahy právní, bude rozhodující soudní orgán hledati slušné řešení v duchu pozitivního práva, půjde-li o spory politické, bude patrně vybaven pravomocí hledati rozřešení sporů v jiných zásadách než právních. Takováto pravomoc musí býti soudu výslovně přiznána a nelze ji presumovati.⁹⁰⁾

Pokud pak jde o smysl čl. 28 Generálního aktu, přiznává předem rozhodčímu soudu pravomoc rozhodnouti podle slušnosti, nelze-li použití právních pravidel, vypočtených v čl. 38 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru. Jde tu však, jak to plně vystihl de Visscher, pouze o presumpci vůle stran, které mohou v tom směru vyjádřiti vůli opačnou buď při podpisu rozhodčí smlouvy aneb při uzavírání kompromisu.⁹¹⁾

V řadě rozhodčích smluv, jež byly uzavřeny podle typů smluv, doporučených IX. Shromážděním Společnosti národů, jsou předepsána různá řízení pro spory právní a pro spory jiné. V té příčině je poukázati zvláště k Všeobecnému aktu o řízení smírčím, rozhodčím a soudním mezi státy Malé dohody, jehož hlava II. jedná o soudním řízení pro spory právní, hlava pak IV. o řízení rozhodčím pro spory politické. Jak čl. 31 stanoví, použije soud, nemá-li kompromis o tom ustanovení aneb není-li tu kompromisu, pravidel vypočtených v čl. 38 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru. Pokud není podobných pravidel, jež by se daly použiti na spor, bude soud souditi ex aequo et bono. Takováto stipulace jest obsažena u více rozhodčích smluv, jež uzavřela Československá republika s jednotlivými státy.

⁸⁹⁾ Kučera, Mezinárodní rozsudek, str. 71.

⁹⁰⁾ François, Handboek van het Volkenrecht, II, str. 208.

⁹¹⁾ Ch. de Visscher, Contribution à l'étude des sources du droit international, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., XIV, 1933, str. 420.

KAPITOLA PÁTÁ.

MEZINÁRODNÍ SOUDNÍ PROCES A JEHO ZÁSADY.

51. Mezinárodní soudní proces vyrostl z kořenů římsko-právní arbitráže a vliv římské pravovědy se uplatnil i co do jeho konstrukce.

V římském právu, pokud šlo o pojem soudního procesu, nechyběla u klasických právníků představa, že civilní proces je sled jednání, která jsou spojena v jednotu účelem, aby stranami povolaný soudní orgán vynesl rozsudek. Tomuto zjištění není na překážku ta skutečnost, že se výraz *processus* vyskytuje teprve ve středověku.¹⁾ Římané užívali totiž pro upravené soudní řízení více slov, jež označují celý proces od jeho založení procesní smlouvou až do jeho skončení rozsudkem. V nejstarší době byl to výraz „*actio*“, v novější pak výraz „*judicium*“. Z římských pramenů lze usuzovati, že se na proces hledělo jako na procesní právní poměr.

Tato římsko-právní konstrukce soudního procesu, jež přešla v moderní době jak do vědy o civilním procesu, tak i do vědy o mezinárodním soudním procesu, došla zvláštního zdůraznění u německého procesualisty Bülowa, který svým spisem: *Die Lehre von den Prozesseinreden und den Prozessvoraussetzungen* (1868)razil procesní nauce nové cesty.

V tomto spise dokazuje Bülow, že procesní obrany jsou vytýkáním nedostatku některé procesní podmínky, jež tu musí býti splněna, aby se procesní právní poměr řádně konstitoval.²⁾ Tímto způsobem uvedl Bülow do procesní nauky pojem procesního právního poměru, který je dnes silně potírán. Konstrukce procesu jako procesního právního poměru, jež se u Bülowa opírá o důkladné studium římského procesního práva, našla rozhodného stoupence v Kohlerovi,³⁾ podle něhož je civilní proces mezi dvěma osobami existující právní poměr, který sleduje ten účel, aby cestou řízení (právního děje) byly za soudní pomoci uskutečněny

¹⁾ Wlassak, *Römische Processgesetze. Ein Beitrag zur Geschichte des Formularverfahrens*, II, 1891, str. 10.

²⁾ Kallab, *Základy nauky o způsobilosti býti stranou a o příslušnosti soudu v trestním řízení rakouském*, 1907, str. 3 a n.

³⁾ *Zivilprozess und Konkursrecht*, u Holtendorffa-Kohlera, *Enzyklopädie der Rechtswissenschaft in systematischer Bearbeitung*, III, 1913, str 257.

dané soukromoprávní nároky aneb zjištěna existující práva aneb právní poměry soukromé povahy. Výslovně pak ve své definici civilního procesu poznamenává, že civilní proces není identický s řízením (právním dějem), ale že civilní proces vyžaduje řízení. Právním poměrem je civilní proces proto, že je poměrem, z něhož vzcházejí právní následky. Proces jako právní poměr má své předpoklady jako každý právní poměr. Jedny z těchto předpokladů jsou tak důležité, že když scházejí, je celý právní poměr neplatný a může být vzat v odpor, druhé z těchto předpokladů jsou méně významny, avšak přece zase tak důležité, že soudce k nim musí přihlížeti a, chybí-li, musí řízení zastavit. K procesním předpokladům v procesu stran patří především strany, způsobilost být stranou, procesní způsobilost stran, pravomoc soudu a jeho příslušnost, schopnost věci pro civilní řízení. Kromě těchto procesních podmínek, které platí pro právní poměr jako takový, jsou ještě jiné, jež se podávají ze souběhu a střetu právních poměrů. Sem patří podmínka, že o věci není jinde spor zahájen aneb právoplatně rozhodnut.⁴⁾

Především jest uvážiti, zda při soudním procesu civilním jde toliko o poměr mezi stranami či o poměr mezi stranami a soudem, tudíž o poměr trojstranný. Pro soudní proces, který představuje řízení za účelem konkretisace abstraktních právních norem cestou rozsudku, vydávaného po provedeném řízení soudem, je třeba součinnosti tří činitelů, t. j. dvou stran a soudu. Soudní proces spočívá právě v řešení sporů mezi stranami rozsudkem nestranného třetího, takže tu jde skutečně o právní poměr trojstranný.

V druhé řadě se klade závažná otázka, zda lze dobře konstruovati soudní proces jako právní poměr, když se k němu vyžaduje řízení. V tom ohledu zasluhuje pozornosti pojem právního poměru vůbec. Kohler uvádí, že soudní proces je právním poměrem proto, že je poměrem, z něhož vzcházejí právní následky. Stammler správně k tomu poukázal, že při právním poměru jde o právní určení několika volných obsahů jakožto prostředků jeden pro druhý,⁵⁾ takže právní poměr může být dán toliko mezi právními subjekty aneb mezi právními subjekty a orgány. Podle toho jde při právním poměru o relaci právně relevantních skutkových podstat, pokud jimi rozumíme jak právní subjekty, tak i orgány.⁶⁾ Právní poměr je relace, k níž dochází v právním řízení uvnitř právního řádu.

52. Soudní proces se skládá z úkonů stran i soudce, jež za sebou

⁴⁾ Kohler, n. u. m., III, str. 306; *Prozessrechtliche Forschungen*, 1889, str. 95 a n. — Rovněž Fedozzi, *Il diritto processuale civile internazionale. Parte generale*, 1905, str. 3 a n., přijímá konstrukci soudního procesu civilního jako procesního právního poměru.

⁵⁾ Stammler, *Theorie der Rechtswissenschaft*, 2. v., 1923, str. 125.

⁶⁾ Kelsen, *Allgemeine Staatslehre*, 1925, str. 84.

následují a do sebe zasahují. Různé tyto procesní úkony jsou spjaty v jeden celek jednotčím účelem, jímž je rozhodnutí ve věci samé. Procesní právní poměr, který vznikne mezi stranami a soudem, liší se však od jiných právních poměrů podstatně tím, že, když vznikne, není v klidu, nýbrž se rozvíjí dynamicky až k vydání platného rozsudku. Má-li se rozhodnouti otázka, zda procesní právní poměr jest identickým s řízením, v němž se konstituuje, nutno si blíže vyjasnit pojem procesního právního poměru.

Při procesním právním poměru jde o právní konstrukci, jíž se mají procesní úkony stran i soudu včleniti do právního systému a určiti jejich právní funkce. Konstrukcí procesního právního poměru dochází výrazu funkcionální spojitost jednotlivých procesních úkonů, které nejsou prostě vedle sebe nahromaděny, nýbrž jsou organicky spojeny v procesní celek účelem, jemuž slouží. Logická přípustnost této konstrukce závisí arciž na tom, zda právní vztahy mezi stranami a soudem jsou vyjádřeny právní povinností a právním nárokem čili nic. Dojde-li k zahájení procesu za šetření procesních předpisů, vznikne procesní právní poměr, z něhož plynou pro strany i soud práva a povinnosti. Kdyby se některá strana v procesu chovala pasivně, vystavovala by se právním účinkům, stanoveným procesními předpisy.

Proti této konstrukci vystoupil nejnověji německý procesualista James Goldschmidt,⁷⁾ jenž hájí názor, že stranám jako takovým nejsou uloženy žádné procesní povinnosti a že povinnost soudu, vydati rozhodnutí, vyplývá ze „státního poměru“. Vychází při tom z názoru, že civilní procesní právo stejně jako ostatní odvětví justičního práva je nikoli souhrnem imperativů, nýbrž příslibů a pohrůžek určitého soudního postupu. Tímto založené právní vztahy stran nejsou podle něho žádné „právní poměry“, t. j. ani povinnosti, ani práva ve smyslu disponování imperativy, nýbrž „právní postavení“ („Rechtslagen“), totiž vyhlídky, možnosti a břemena; pouze vyhlídky jsou právy v procesním smyslu. Goldschmidt, jak patrně, činí základem své konstrukce pojem právního postavení, který pokládá za základní pojem procesního práva.

Pojem právního postavení pochází od Kohlera, který uvádí, že v každém procesním poměru se vyvíjejí právní posice; tyto právní posice nejsou právy. Vznikají však tím, že proces tvoří řízení uvnitř právního poměru, probíhaje různými právními stupni. Některé právní posice nastávají samy sebou (na př. neuplatní-li se včas nepřislušnost soudu, je soud příslušný k projednání sporu) aneb následkem soudní činnosti (na základě soudního usnesení aneb mezitímního rozsudku).⁸⁾ Ač je jisto, že na jednotli-

⁷⁾ Zivilprozessrecht, 1929, str. 4.

⁸⁾ Kohler, Zivilprozess und Konkursrecht, Enzyklopädie der Rechtswissenschaft, III, str. 327 a n.

vých právních posicích, k nimž v řízení dochází, závisejí procesní povinnosti a právní možnosti k jednání jak pro soud, tak i pro strany, přece nelze dobře ztotožňovati procesní právní poměr s právními posicemi, jak to činí Goldschmidt, neboť v procesním právním poměru jde o pravé právní povinnosti a práva. Při tomto nazírání, kde se hledí k obsahu právního řádu jako hotového (hledisko statické), jeví se proces právním poměrem, který arci není identickým s řízením, v němž se odehrává. V tomto smyslu definuje proces též Hora, když praví:

„Spor sám jako celek, skládající se z jednotlivých, namnoze velmi četných a nestejnorodých činů svých podmětů, není jen nějakým faktickým postupem, nýbrž je postupem právem upraveným. Nejde jen o nahodilé snad hromadění jednotlivých úkonů vedle sebe, nýbrž o úkony organicky související, vniterně spojené, právem procesním upravené a k těmž cíli směřující. Je tedy proces sám poměrem právním, z něhož prýští práva a povinnosti podmětů na sporu účastněných.“⁹⁾

53. Při dynamickém či genetickém hledisku vystupuje při konstrukci procesu do popředí právní řízení, jímž se produkují jednotlivé právní akty. Jde tu o normotvorný proces, který směřuje k tvorbě druhotných právních norem ve formě soudního rozsudku.¹⁰⁾ Na tomto normotvorném procesu zúčastňuje se nejen soudce, jemuž přísluší vůdčí úloha, nýbrž i strany, na něž je tu hleděti jako na subjekty povinnosti, vyslovené v rozsudku.

Již Bülow přiznával soudním orgánům pravotvornou funkci. Upíral totiž zákonu způsobilost, produkovati právo bez účasti zájemníků aneb soudce. Teprve tam, kde soudce zasahuje, dochází k rozsudku, jímž se v mezích zákonných určuje právo jednotlivého případu. Činnost soudce není podle toho v podstatě odlišná od zákonodárství. Je pokračováním toho, co zákonodárce započal, avšak nedokončil: je to nomothesie pro individuální případ.¹¹⁾

Právní věda počala si čím dále, tím více uvědomovati, že v soudním procesu dochází k individualisování vyšší právní normy právní normou pozdější a nižší, aniž viděla v soudních rozsudcích pouhé akty deklaratorní. V tom směru již německý právní filosof Bierling vystihl, že soudcovský rozsudek zakládá nepochybně nové právní normy — přirozeně zákonu subordinované a pouze pro strany.¹²⁾

Novější výsledky normativní teorie potvrzují jen toto správné stanovisko, podle něhož je soudní proces normotvorným řízením. Dyna-

⁹⁾ Hora, Československé civilní právo procesní, II, 2. v., 1928, str. 106.

¹⁰⁾ Weyr, Theorie Práva, 1936, str. 139.

¹¹⁾ Bülow, Gesetz und Richteramt, 1885, str. 45 až 47.

¹²⁾ Bierling, Juristische Prinzipienlehre, IV, 1911, str. 339.

mická konstrukce soudního procesu došla propracování i ve Weyrově teorii, který proti Ottově definici procesu jako srážky vůle dvou osob odvolávajících se k zákonu vzhledem k témuž skutkovému poměru případně uvádí, že při sporu chtějí strany totéž, t. j. správnou aplikaci obecné normy na správně zjištěnou skutkovou podstatu, takže o boji vůlí nemůže být řeči. Svou analýzu toho, čemu se běžně říká právní poměr procesní, vyhrocuje v definici procesu jako normotvorného děje, při čemž normy netvoří ti, kdož se stanou jejich povinnostními subjekty, nýbrž někdo jiný, t. j. nestranný třetí, který vykonává normotvorbu, plní tím zároveň svou povinnostní funkci. V této normotvorbě se uplatňuje zpravidla výlučným způsobem soudní orgán, jsou však případy, kdy v ní přichází do jisté míry k platnosti i autonomní prvek. Weyr v té příčině upozorňuje na případ, kdy procesní řád do jisté míry a pro určité případy přenechává těm, kdož hledají právo, t. j. povinnostním subjektům příští normy, aby si toho, kdo má právo to nalézt, určili sami. To je případ nového druhu řízení normotvorného, t. zv. řízení rozhodčí.¹³⁾

Při normotvorbě cestou rozhodčího řízení se klade otázka, zda jde o normotvorbu heteronomní či autonomní. V případě rozhodčího soudnictví se uplatňuje autonomní prvek do té míry, že strany samy určují si orgán, povoláný vynést po provedeném řízení rozsudek, strany zavazující, avšak orgán ten je přes to heteronomním činitelem, takže nelze mít za to, že by tu normotvorbu prováděly samy strany ve sporu. Rozhodčí orgán je „nestranný třetí“, jemuž v rozhodčím řízení připadá rozhodující úloha, zatím co k jeho procesním úkonům jsou procesní úkony stran v poměru doplňujícím. V rozhodčím výroku nebude lze spatřovati autonomní právní normu, i když tu mají příští povinnostní subjekty rozhodující vliv na povolání normotvorných subjektů.¹⁴⁾

54. Konstrukce soudního procesu jako procesního právního poměru byla z civilního procesního práva převedena do mezinárodního práva procesního. Tak na př. Hatschek připouští pojem procesního právního poměru v právu mezinárodním, podotýká, že pojem ten předpokládá normy, podle nichž může být rozhodnuto rozsudkem, kdo byl v právu.¹⁵⁾ Důsledně použil konstrukce soudního procesu jako procesního právního poměru na proces odehrávající se před Stálým mezinárodním soudním dvorem italský internacionalista Salvioli, podle něhož nestačí vždy k platnému ustavení procesního poměru (*costituzione del rapporto processuale*) žaloba jednoho státu. Není-li totiž předchozího rozhodčího

¹³⁾ Weyr, K pojmu „právního řízení“, Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně, VII, 1928, str. 64.

¹⁴⁾ Weyr, *Teorie práva*, str. 138; Kučera, *Mezinárodní rozsudek*, 1935, str. 52.

¹⁵⁾ Hatschek, *Völkerrecht als System rechtlich bedeutsamer Staatsakte*, 1923, str. 289.

závazku, může být procesní právní poměr konstituován pouze za dobrovolné součinnosti obou stran.¹⁶⁾

I když Salvioli ve své záslužné práci nerozvádí konstrukci mezinárodního soudního procesu jako procesního právního poměru, není pochyby, že se přimyká k té konstrukci, jakou přineslo civilní právo procesní. Skutečně není zásadních námitek, proč by i mezinárodní soudní proces nemohl být konstruován jako procesní právní poměr. Mezi soudcem a stranami existují procesní práva a povinnosti, takže tu je pravý mezinárodní procesní právní poměr. Italský internacionalista Morelli, opíraje se o svou konstrukci mezinárodního soudce, který postrádá mezinárodní právní osobnosti, se domnívá, že tu jde o práva a povinnosti, jež vznikají na základě jiného právního řádu než mezinárodního, což arci není v souhlase s poznatkem, že soud, o který jde, je mezinárodním soudním orgánem. Pokud jde o strany samy, je toho názoru, že posice stran ve sporu se nekonkretisuje v souhrnu subjektivních práv a právních povinností, takže tu nemůže jít o právní poměr. Již výše jsme uvedli, že v soudním procesu jde o skutečné právní povinnosti a tak konstrukce soudního procesu jako procesního právního poměru je zcela přípustná i vhodná. Morelliova teorie není než aplikací Goldschmidtovy teorie procesu jako právní posice („Rechtslage“). Místo o povinnostech stran mluví Morelli o jejich břemenech, poněvadž nedodržení norem o užívání jazyka, o zastoupení stran, o formě a lhůtách pro sdělování podání, o důkazních prostředcích, nezakládá nedovolený čin, nýbrž má za následek, že prospěšné účinky neprovedeného aktu zanikají.¹⁷⁾ Právě proto, že strana, která se proti vůli právní normy zachová nečinně, se dopustí nedovoleného činu, vystavuje se právním sankcím, které pro takový případ procesní právo stanoví. Není pochyby, že mezi pojmem „břemeno“ a pojmem „právní povinnost“ není rozdíl, jaký Goldschmidtova a Morelliova teorie postuluje. Z toho se podává, že v právním poměru jsou strany dvojitým způsobem: jednak k soudu, jednak mezi sebou, jak později blíže uvidíme.

55. Soudní proces je postupem neboli řízením právně upraveným, t. j. jednotlivé procesní úkony jak soudu, tak i stran mají být předsebrány v předepsaných procesních formách. Tyto procesní formy stanoví, pokud jde o mezinárodní soudní proces, strany samy v rozhodčí smlouvě aneb v kompromisu, někdy však přenechávají úpravu procesního řízení rozhodčímu soudu.¹⁸⁾

¹⁶⁾ Salvioli, La Corte permanente di Giustizia internazionale, Rivista di diritto internazionale, XV, 1923, str. 486.

¹⁷⁾ Morelli, La sentenza internazionale, 1931, str. 176 a n. .

¹⁸⁾ Hall, A treatise on International Law, 8. v., 1924, str. 420.

Soudní řízení upravují především sporné strany samy aneb stanoví v rozhodčí smlouvě, pokud se týče v kompromisu aspoň všeobecné zásady, jichž provedení přenechávají výslovně neb mlčky rozhodci, resp. rozhodčímu soudu. S počátku novodobého vývoje mezinárodního rozhodčího soudnictví bylo řízení upravováno — arci velmi stručně a mezerovitě — v rozhodčích smlouvách samých. Stalo se tak již ve slavné přátelské, obchodní a plavební smlouvě mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými ze dne 19. listopadu 1794. Podrobnější úpravu soudního řízení provedly Velká Británie a Spojené státy americké smlouvou ze dne 8. února 1853, týkající se jistých reklamací.¹⁹⁾

Zhusta lze se setkat s případy, kdy rozhodci jsou smlouvou zmocněni regulovati podrobnosti soudního řízení v zásadě upraveného již stranami ve sporu. Na př. ve smlouvě mezi Spojenými státy americkými a Mexikem ze dne 4. července 1868 ve věci vzájemných reklamací, podaných příslušníky obou států, praví se v čl. II. toto:

„Komisaři společně pak přikročí k prozkoumání a rozhodnutí reklamací, jež jim budou předloženy, v takovém pořádku a takovým způsobem, jak to budou společně pokládati za vhodné.“²⁰⁾

I když kompromis neobsahuje výslovné delegace rozhodců k podrobnější úpravě soudního řízení, může se taková delegace zakládati na úmyslu smluvních stran. Ve prospěch takové delegace se vyslovila i mezinárodní judikatura. V tom ohledu zasluhuje pozornosti rozhodčí výrok presidenta Švýcarské konfederace ze dne 30. prosince 1896 v případě Fabianově, kde se uvádí toto:

„Zvláště když kompromis zachovává mlčení v otázce řízení, jako v daném případě, lze míti za to, že je v úmyslu samých stran, ponechati rozhodci velikou volnost pokud jde o výběr elementů, z nichž si utvoří své přesvědčení.“²¹⁾

Někdy přenechávají strany ve sporu regulaci soudního řízení zcela rozhodci aneb rozhodčímu soudu, v kterémžto případě rozhoduje většina hlasů. Snaha přenechati úpravu soudního řízení rozhodci projevila se zejména v těch případech, kdy rozhodčí funkce byly vzneseny na hlavu státu. Sama haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907 v čl. 56 stanoví, že rozhodčí řízení upraví rozhodce, když je suverénem neb hlavou státu.

V mezinárodní praxi je hojně případů, kdy určení soudního řízení bylo svěřeno rozhodčímu soudu. V tom ohledu je typickým čl. VIII.

¹⁹⁾ La Fontaine, Pasicrisie Internationale. Histoire documentaire des arbitrages internationaux, 1902, str. 31 a n.

²⁰⁾ Lafontaine, str. 71.

²¹⁾ Lafontaine, str. 362.

kompromisu, uzavřeného dne 13. listopadu 1840 mezi Velkou Británií a Portugalskem, v němž se stanoví toto:

„Komise bude oprávněna stanoviti a určití vlastním rozhodnutím a bez jakékoli přímé nebo nepřímé kontroly se strany obou vlád postup svého řízení a rozhodnouti, které listiny aneb doklady mají býti prozkoumány a jakým způsobem má dojíti k jejich prozkoumání.“²²⁾

Kdežto zprvu byla úprava soudního řízení velmi kusá, stávala se průběhem doby podrobnější až byly pro jednotlivé případy vypracovány podrobné soudní řády, které sice spočívaly na obdobných zásadách, avšak přece se v podrobnostech různily. Čím více zapouštělo rozhodčí soudnictví kořeny v mezinárodním životě, tím naléhavěji se hlásil požadavek, aby byl vybudován skutečný kodex rozhodčího řízení.

Ve službách této kodifikační potřeby stála věda práva mezinárodního, která těžíc z procesního obyčejového práva mezinárodního, pokusila se formulovati procesní kodex. Nesporná zásluha o to přísluší r. 1873 založenému Institut de droit international, který na základě návrhu, předloženého mu v jeho prvním zasedání v Ženevě r. 1874 L. Goldschmidtem, přijal ve svém zasedání, konaném r. 1875 v Haagu, významný: *Projet de règlement pour la procédure arbitrale internationale*.

Duchovní původce tohoto Řádu rozhodčího řízení mezinárodního Goldschmidt, vyšel z poznatku, že nebylo v době, kdy vypracoval svůj návrh, obecně přijatých norem o řízení před rozhodčími soudy. Při navrhované úpravě rozhodčího řízení opřel se o rozhodčí praxi, v druhé řadě o právní zásady, ovládající rozhodčí řízení v jednotlivých státech a zejména o římské právo, jehož zásady, jak sám vytkl, odpovídají lépe povaze mezinárodního rozhodčího řízení než zásady civilního rozhodčího řízení. Procesní normy, jež navrhoval, měly míti povahu toliko subsidiární, takže úmluva sjednaná mezi stranami ve sporu měla býti ve všech směrech rozhodující. Čím by byla tato pečlivěji a podrobněji vypracována, tím méně se mělo rekurovati k subsidiárním normám, jež měly tvořiti mlčky přijatou součást neúplných kompromisů.²³⁾

Návrh Goldschmidtův se stal základem Řádu, přijatého Institutem pro právo mezinárodní, a jím doporučil Institut státům, aby jej přijaly zcela aneb zčásti, když uzavírají kompromis. Účelem přijatého návrhu Řádu rozhodčího řízení mezinárodního bylo usnadniti častější používání rozhodčího řízení k řešení mezinárodních sporů.²⁴⁾

²²⁾ Lafontaine, str. 94.

²³⁾ Goldschmidt, *Projet de règlement pour tribunaux arbitraux internationaux*, présenté à l'Institut de droit international (Session de Genève, 1874), *Revue de droit international et de législation comparée*, VI, 1874, str. 427.

²⁴⁾ *Annuaire de l'Institut de droit international*, I, 1877, str. 126 a 127.

Tento počín Institutu pro právo mezinárodní byl slibným počátkem spolupráce vědy s diplomacií na půdě kodifikace práva mezinárodního vůbec. Když se jednalo na I. haagské mírové konferenci o úpravu rozhodčího řízení mezinárodního, byl návrh Institutu v podstatě přijat za základ I. haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 29. července 1899, při jejíž redakci přihlíženo i k procesním normám, obsaženým v soudním řádu, vypracovaném rozhodčím soudem v hraničním sporu mezi Velkou Británií a Venezuelou za předsednictví ruského internacionalisty Martense.²⁵⁾

První kodifikace úpravy rozhodčího soudnictví mezinárodního, jak byla provedena na I. haagské mírové konferenci, navázala tedy na práci vykonanou Institutem pro právo mezinárodní, přihlédla však k dalším teoretickým pracím, jakož i k četným rozhodčím případům, projednávaným v poslední čtvrtině XIX. století. Procesní normy, jež byly přijaty I. haagskou mírovou konferencí, byly stanoveny jako vzorová úprava („règlement type“), jež by sloužila k vyplňování mezer kompromisů, pokud zpravidla formulují málo zásad a ještě neúplně. Jsou proto přijaté procesní normy subsidiárními předpisy, takže v prvé řadě platí vůle sporných stran, která může předpisy ty akceptovati aneb se rozhodnouti pro jinakou úpravu soudního řízení.

Druhá haagská mírová konference, konaná r. 1907, podržela v zásadě ustanovení, týkající se rozhodčího řízení, avšak v různých směrech je zdokonalila.²⁶⁾ Tato nová úprava rozhodčího řízení jest obsažena v čl. 51 až 90 I. haagské úmluvy ze dne 18. října 1907 (o přístupu Československé republiky srv. vyhlášku ministra zahraničních věcí ze dne 24. prosince 1929, č. 5 Sb. z. a n. z r. 1930).

Další etapou v kodifikaci právních norem, upravujících soudní řízení, je vybudování Stálého mezinárodního soudního dvoru statutem ze dne 13. prosince 1920 (č. 124/1922 Sb. z. a n.), pokud se týče revidovaným statutem ze dne 14. září 1929 (č. 103/1936 Sb. z. a n.).²⁷⁾ Statut reguluje řízení v kapitole III., t. j. v čl. 39 až 64 a přináší hojně nových procesních zásad se zřetelem k existenci stálého soudního orgánu. Při tom arci zřetelně navazuje na kodifikaci rozhodčího řízení, jak byla provedena na obou haagských mírových konferencích. Čl. 30 statutu byl Stálý mezinárodní

²⁵⁾ Text je otištěn u Scotta, *Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907*, vyšlo 1920, str. 105 a n. — Srv. Lindsey, *The International Court*, 1931, str. 56 a 57.

²⁶⁾ Bustamante, *La Seconde Conférence de la Paix réunie à La Haye en 1907*, vyšlo 1909, str. 208 a n.; Scott, *Les Conférences de la Paix de La Haye de 1899 et 1907*, I, 1927, str. 248 a n.

²⁷⁾ Kučera, *Stálý mezinárodní soudní dvůr a revise jeho statutu*, *Zahraniční politika*, 1932 a 1933; Kučera, *Mezinárodní soudnictví*, *Slovník veřejného práva československého*, IV, 1936, str. 561 a n.

soudní dvůr zmocněn, určití zvláštním řádem způsob, jakým vykonává svou pravomoc a upravití zejména zkrácené řízení. Soudní dvůr vypracoval svůj jednací řád s velikou péčí a přijal jej dne 24. března 1922. Po zkušenostech získaných jeho aplikací revidoval jej Soudní dvůr dne 31. července 1926 a doplnil dne 7. září 1927. Nová revise jednacího řádu byla přijata dne 21. února 1931 za nového složení Soudního dvoru. Když pak dne 1. února 1936 vstoupil revidovaný statut v platnost, schválil Stálý mezinárodní soudní dvůr dne 11. března 1936 svůj nový jednací řád, kterým byl dosavadní jednací řád zcela zrušen.

Jednáním řádem byly vyplněny četné mezery statutu, pokud jde o soudní řízení, a při jeho revisích došlo ke kodifikaci praxe Soudního dvoru, t. j. ke kodifikaci zásad, jichž formulováním snažil se Soudní dvůr odstraniti nedostatky svého původního jednacího řádu.²⁸⁾ Avšak přes to, že v rámci statutu i jednacího řádu Soudního dvoru byla provedena systematická kodifikace procesního řízení, přece neupravila všech významných procesních otázek.²⁹⁾

Pro rozvoj mezinárodního procesního práva jsou značného významu i soudní řády smíšených rozhodčích soudů, zřízených mírovými smlouvami. Několik těchto soudních řádů bylo pořízeno podle soudního řádu francouzsko-německého smíšeného rozhodčího soudu, jenž byl vypracován za předsednictví prof. Merciera na podkladě Code de procédure civile kantonu Waadt v redakci z r. 1911.³⁰⁾

Pro Československou republiku měly význam soudní řád smíšeného rozhodčího soudu československo-německého ze dne 9. listopadu 1921 (č. 1/1922 Sb. z. a n.) a smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského ze dne 6. listopadu 1922 (č. 413/1922 Sb. z. a n.). Tyto a jim podobné soudní řády jsou velmi podrobné a obsahově se shodují s civilními soudními řády různých států, a to v důsledku sporů, které byly smíšeným rozhodčím soudům k rozsouzení přikázány. Šlo tu nikoli o spory politicky zbarvené, nýbrž o spory peněžní, o reklamace podobné těm, o jakých rozhodují vnitrostátní soudy.

Četnými soudními řády mezinárodních soudů upevňovaly se vůdčí zásady mezinárodního procesního práva tak, že platí jako předpisy obyčejového práva, pokud snad se sporné strany nerozhodnou pro jinakou úpravu soudního řízení. Postupem doby se nahromadilo tolik procesních otázek, že si sám Institut pro právo mezinárodní položil otázku, zda by se nemělo přikročiti k přípravě úplného kodexu rozhodčího řízení mezi-

²⁸⁾ Dix ans de juridiction internationale (1922—1932), str. 17.

²⁹⁾ Stowell, International Law, 1931, str. 668; Hudson, The Development of International Law since the War, The American Journal of International Law, 22, 1928, str. 347.

³⁰⁾ Rabel, Rechtsvergleichung und internationale Rechtssprechung, Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht, I, 1927, str. 13.

národního. Značný pokrok tohoto rozhodčího řízení zdál se mu vyvolávat potřebu důkladného a podrobného propracování procesních pravidel a vybudování mezinárodního kodexu („code international“), který by se snažil jako ve vnitrostátním právu předvídati a upravovat s formálního hlediska všechny případy, jež se mohou vyskytnouti. A ve svém lausanneském zasedání v r. 1927 přijal Institut dne 2. září resoluci, již bylo rozhodnuto pokračovati v započaté práci a připraviti kodex mezinárodního soudního řízení (code de procédure internationale).³¹⁾

Procesní normy, které upravují průběh řízení, mohou býti stanoveny, jak jsme již uvedli, jak stranami samými, tak i soudním orgánem, povoláním rozhodovati o sporech naň vznesených. V obojím případě běží o normy smluvní, t. j. o normy, jichž právní relevance jest odvozena z normotvorné vůle stran ve sporu. Tyto strany mohou totiž tvořiti procesní právo nejen přímo, nýbrž i tím, že svou normotvornou kompetenci delegují ať výslovně, ať mlčky příslušným soudním orgánům. Vyskytují se i případy, kdy sporné strany stanoví sice procesní normy, avšak pověří soudní orgán jejich doplněním nebo změnou. V té příčině stačí poukázati k uvedenému již čl. 30 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru. Jednací řád, vydaný na základě tohoto článku, k doplnění statutu, má povahu mezinárodní smlouvy, jež váže ty státy, které ratifikovaly podpisový protokol ze dne 16. prosince 1920. Jednací řád může doplňovati aneb měniti Soudní dvůr sám.³²⁾

Tato reglementační kompetence soudních orgánů jest opodstatněna dnešním stavem procesního práva mezinárodního, které není s dostatek propracováno ani teoreticky, ani praxí mezinárodních soudů. Ačkoli mezinárodní judikatura přispěla nesmírně k pokroku materiálního práva mezinárodního, nepodařilo se jí to plně v oboru procesního práva mezinárodního. Na vývoj mezinárodního procesního práva, o něž tu jde, působila zjevně pronikavým způsobem anglosaská praxe, jež vtiskla mezinárodnímu soudnímu procesu svůj osobitý ráz.³³⁾ Tím není arci řečeno, že by kontinentální praxe nebyla se uplatnila ve formaci zásad mezinárodního soudního procesu, nýbrž toliko že vliv anglo-saský je v něm silnější.

V mezinárodním procesním právu není dosud potřebné přesnosti a také po jeho dosavadní kodifikaci je v něm hojně mezer. Již odedávna byly případné mezery vyplňovány podle zásad římského práva, resp. civilního práva procesního. Za subsidiární právní pramen pokládaly již v době, kdy se valně nepokročilo ve formaci mezinárodního soudního

³¹⁾ Annuaire de l'Institut de droit international, 33, II, 1927, str. 571 a n.; III, str. 320.

³²⁾ Anzilotti, Corso di diritto internazionale, I, 1923, str. 161.

³³⁾ Jessup, The Palmas Island Arbitration, The American Journal of International Law, 22, 1928, str. 750.

procesu, jak teorie, tak praxe „hlavní zásady všech procesních řádů“ a nikoli snad určitý procesní řád.³⁴⁾

V nejnovější době, kdy zesílila v plné míře tendence modelovati mezinárodní soudnictví podle civilního procesu, rekuruje se zhusta v oboru soudního řízení k zásadám civilního procesu a na nich se připravuje pozvolna a soustavně výstavba nového mezinárodního procesního práva. V dosavadní mezinárodní judikatuře došlo již vícekrát k recepci zásad civilního procesu procesním právem mezinárodním. S hlediska všeobecného lze říci, že k této recepci došlo ve věci procesní intervence, procesních námitek, předpisů o důkazním řízení, o důkazním břemenu, jakož i ve věci právní moci.³⁶⁾ Rozumí se, že tu jde o analogické použití zásad civilního procesu. K těmto zásadám se zhusta uchyluje i Stálý mezinárodní soudní dvůr důsledkem čl. 38, č. 3., svého statutu, v němž se praví, že Soudní dvůr běže za podklad svého rozhodování i obecné zásady právní, uznané civilisovanými státy.

56. Když byla uvedena v život Společnost národů, bylo uvažováno o tom, zda nevstoupilo mezinárodní právní společenství do vyššího organizačního stadia, v němž se právní funkce tohoto společenství tak rozrůznily, že jsou od sebe odděleny po způsobu dělby moci ve státě. Problém dělby moci v mezinárodním právním společenství stal se aktuálním při projednávání otázky rumunské pozemkové reformy v Radě Společnosti národů v r. 1927. Když se totiž rumunsko-maďarský smíšený rozhodčí soud prohlásil dne 10. ledna 1927 za příslušna, odvolalo Rumunsko dne 24. února téhož roku svého národního soudce, pokud šlo o projednávání pozemkové reformy. Stejného dne vzneslo Rumunsko věc na Radu Společnosti národů podle čl. 11, odst. II., Paktu, upozorňujíc na spornou věc, jakož i na okolnosti, jež se dotýkají mezinárodních vztahů a jež mohou ohroziti mír aneb dobrou shodu mezi národy, na níž závisí mír. S druhé strany Maďarsko žádalo podle čl. 239, § 1, odst. II. a III., mírové smlouvy trianonské, aby Rada jmenovala 2 rozhodce z mocností za války neutrálních, z nichž by mohla maďarská vláda vybrati náhradního rozhodce. Rada pověřila prozkoumáním věci tříčlenný výbor, který formuloval tři principy, sloužící docílení urovnání vzniklého konfliktu, totiž:

a) Ustanovení, jež upravují mír, nastalý po válce z let 1914—1918, nevylučují nikterak použití obecného zákonodárství o pozemkové reformě na maďarské příslušníky (v to čítaje i ty, kdož optovali pro maďarskou státní příslušnost).

³⁴⁾ Bluntschli, Das moderne Völkerrecht der Civilisirten Staaten als Rechtsbuch dargestellt, 3. v., 1878, § 495, str. 277.

³⁵⁾ Lauterpacht, Private Law Sources and Analogies of International Law, 1927, str. 203 a n.

b) Žádná nerovnost nesmí existovati mezi Maďary a Rumuny, ať jde o znění pozemkového zákona, ať o způsob, jakým je prováděn.

c) Slova „zábor a likvidace“, uvedená v čl. 250, který se vztahuje jen k územím, postoupeným Maďarskem, týkající se pouze opatření, jež byla učiněna proti majetku některého Maďara ve zmíněných územích a do té míry, pokud vlastník ten je maďarským příslušníkem.

Rada měla vyzvati obě strany, aby se podrobily uvedeným zásadám. Proti nim protestoval zástupce Maďarska, hrabě Apponyi, již v Radě dne 17. září 1927, kde uvedl toto:

„Pozoruji tu tendenci, ponechati Radě úlohu rozhodčího soudu, který se vyvyšuje nad soud, zřízený mírovou smlouvou samou. V tom vidím pomísení mezi politickými oprávněními a soudní činností soudu, což se mi zdá nejnebezpečnější... Nebezpečí spočívá v tom, že politická moc — a Rada je politickou mocí — zdá se míti tendenci osobiti si odvolací pravomoc, vytvořiti ze sebe odvolací soud nad jakoukoli složkou mezinárodního soudnictví. Jakmile se to připustí, celá stavba mezinárodního rozhodčího soudnictví se zřítí, poněvadž neexistuje a nemůže existovati než svou absolutní neodvislostí a suverenitou.“ Svou tesi uplatnil hrabě Apponyi znovu dne 8. března 1928 v Radě, aby odůvodnil stanovisko své vlády, ke zprávě Výboru tří. Otázku, jak je rozhraničena mezinárodní soudní moc od moci politické, kterou reprezentuje Rada, pokládal za zásadně významnou pro Společnost národů a pro zachování neodvislosti soudcovské.³⁶⁾

Maďarská tese vycházela z předpokladu, že demokratický princip dělby mocí je společný všem právním řádům a že je vtělen do Paktu o Společnosti národů. Pakt sám, jak případně vytkl italský internacionalista Fedozzi, nezná netoliko principu dělby mocí, nýbrž v řadě svých ustanovení přiznává Radě funkci rozsuzovací.³⁷⁾ Při řešení problému dělby mocí v mezinárodním právním společenství je právě činiti rozdíl mezi úvahami *de lege lata* a *de lege ferenda*. Positivní právo mezinárodní takové dělby mocí nezná. V oblasti mezinárodní jsou právní otázky úzce spjaty s otázkami politickými a nic tomu nepřekáží, aby se Rada obírala právní otázkou, která se dotýká zachování míru.³⁸⁾

Teorie, jež se propracovala k suverenitě právního řádu, dospěla k identifikaci státu s jednotným právním řádem a politickou doktrínu o *trias politica* vystředala doktrínou o delimitaci právních funkcí. Při tom došla náležitěho zřetele hierarchie právních norem a vzájemný poměr

³⁶⁾ Société des Nations. Journal officiel. IX, No 1, 1928, str. 414.

³⁷⁾ Fedozzi, Le différend Roumano-Hongrois et le Conseil de la Société des Nations, v La Réforme agraire en Roumanie et les Optants hongrois de Transylvánie devant la Société des Nations, II, 1928, str. 135.

³⁸⁾ Le Fur, Précis de droit international public, 1931, str. 255.

jednotlivých právních funkcí a orgánů. Nová teorie sice navázala na doktrinu o dělbě státních mocí v tom směru, že rozlišuje funkce zákonodárné, správní a soudní, avšak snaží se toto rozlišení odůvodnit v rámci jednotného právního řádu. Základním rysem tohoto nazírání je rozdíl mezi generálními a individuálními právními akty, při čemž se zákonodárství přikládá funkce tvořiti abstraktní, generální právní akty, kdežto správě a soudnictví se ponechává vyvíjení činnosti na základě aplikace práva ve formě tvorby individuálních právních norem.

Tento způsob rozlišování právních funkcí se uplatňuje i ve sféře práva mezinárodního. V tom ohledu postupovala věda práva mezinárodního v těsné analogii se systematickou vnitrostátního práva. Nejlepším toho dokladem je teorie význačného nizozemského internacionalisty van Vollenhova.

Vollenhoven ve svém průkopnickém spise „Omtrek en inhoud van het Internationale Recht" (Rozsah a obsah práva mezinárodního), vydaném v r. 1898, podal zdařilou systematickou práva mezinárodního na podkladě systematiky vnitrostátního právního řádu. Při tom vyšel z poznatku, že právo mezinárodní představuje nerozdělitelnou jednotu, složenou z norem, jež mezinárodní právní společenství organisují a mechanisují právě tak, jak to pro svou oblast činí vnitrostátní právní řád. Pokud jde o organisaci státního právního společenství, rozeznává dvě základní funkce státní: manifestování rozhodnutí a provádění jich, t. j. stanovení státní vůle (regeling) a aplikaci takto stanovené vůle (het toepassen van dien gevestig den staatswill). Tato aplikace státní vůle má formu soudnictví, správy a policie.

Toto rozřídění státních funkcí neváhá Vollenhoven přenést do práva mezinárodního. Plně si arci uvědomil, že se proti takovému dělení právních funkcí vzpírá běžné dělení práva mezinárodního. Kdežto již Kant požadoval architektonicky vybudovaný systém, zůstalo právo mezinárodní pouhým technickým komplexem, podle mnohých nedokončeným dílem, rhapsodií. Příčinou tohoto zla je tradiční pojem práva mezinárodního, v němž jako subjekty vystupují suverénní státy. Největší překážka srovnávání práva mezinárodního s právem vnitrostátním byla spatřována v tom, že právu mezinárodnímu chyběla organisovaná jurisdikce a že se zase ve vnitrostátním právu nevyskytuje válka a intervence.

Pokud jde o jurisdikci, která tu hlavně přichází v úvahu, klade se otázka, zda je v plném rozsahu nad státy možná. V tom směru se uznává, že odedávna má v právu mezinárodním místo rozhodčí soudnictví neboli arbitráž. Ježto však je kompromis upraven jedině pro oblast soukromého práva — pod romanistickým vlivem — a pro oblast správního práva se užívá jeho pravidel per analogiam, mělo se za to, že kompromis je

soukromou smlouvou o subjektivních právech a byl srovnáván s narovnáním. Vollenhoven však plným právem k tomu poukazuje, že toto pojetí je nesprávné tam, kde se rozhodčího soudnictví používá ve sporech právních. Rozhodčí soud, kterého strany na základě zmocnění procesního zákona zřídí, neliší se podstatně od řádných soudů. Na věci ničeho nemění ta okolnost, že v nedostatku řádného soudnictví vystupuje rozhodčí soudnictví jako jediná forma nalézání práva, na př. mezi státy. Spatřuje-li se v tom doklad, že soudnictví a právní donucení je možné i proti suverénním státům, při čemž se toliko jejich zavedení opírá o svobodnou vůli těchto států, pak odpadá každá potíž podříditi jurisdikci všechny právní spory států, třeba delikátnější povahy.³⁹⁾

Po vzoru dělení právních funkcí ve státě rozeznávají se v dnešním mezinárodním právním společenství funkce zákonodárné, správní a soudní, jež obstarávají příslušné orgány zákonodárné, správní a soudní. Jak nejnověji správně konstatuje kubánský internacionalista Bustamante, jde tu o moci, jež jsou v podstatě stejné s těmi, jaké vykonává každý stát. Přes to však, že jde o stejné pojmenování a o obdobné funkce, sluší k tomu hleděti, že jejich předmět a jejich pole působnosti jsou odlišné.⁴⁰⁾

57. Ve vývoji mezinárodního soudního procesu došlo k uplatnění některých všeobecných zásad, které ovládají civilní řízení soudní. Všeobecnými zásadami je rozuměti ty zásady, které regulují vzniklý již proces, aniž splývají s jeho podmínkami. Takové zásady stanoví nejen civilní právo procesní, nýbrž i mezinárodní procesní právo, které se v tom ohledu úzce přimklo k propracovanému civilnímu právu procesnímu. Při tom je však míti na zřeteli, že se do oblasti mezinárodní nemohou beze všeho přenášeti pojmy, zásady a konstrukce z práva vnitrostátního, neboť právo mezinárodní je právem mezi koordinovanými subjekty, které nepodléhají žádné vyšší právní moci.

Z všeobecných zásad, jež upravují způsob, jak se má vyvíjeti činnost stran ve sporu i soudu, přicházejí v úvahu především ty zásady, které se týkají zahájení a udržování sporu. V té příčině vzniká důležitá otázka, zda soudní činnost je vyvíjena k ochraně objektivního práva či pouze subjektivních nároků. V právu mezinárodním není právě žádného soudu, který by byl nezávislý na vůli stran ve sporu,⁴¹⁾ takže objektivní právo se může uskutečňovati toliko tehdy, když jednotlivé mezinárodní subjekty uplatňují svá subjektivní práva. Z toho se podává, že pouze nepřímou se dospívá k uskutečnění a provedení objektivního práva mezinárodního.

³⁹⁾ van Vollenhoven, Omtrek en inhoud van het Internationale Recht, str. 28 až 32.

⁴⁰⁾ Bustamante, Derecho Internacional Publico, I, str. 405.

⁴¹⁾ Cereti, La tutela giuridica degli interessi internazionali, 1929, str. 136 a n.

V mezinárodním soudním procesu jde o subjektivní práva jednotlivých států a nikoliv o práva celého mezinárodního společenství. K soudní ochraně příslušných práv dochází ze srovnalé vůle stran ve sporu, která ovládá celý proces. Nemůže proto mít tu místa zásada oficiální, za jejíž platnosti může soudní orgán bez podnětu stran zahájit soudní řízení. Konsensuální povaha mezinárodního soudnictví připouští toliko t. zv. zásadu *disposiční* (*judex ne procedat ex officio*), t. j. soudní orgán smí zahájit procesní řízení pouze k žádosti interesovaných stran, pokud se týče strany.

Avšak nejen zahájení, nýbrž i další utváření procesu je vloženo do značné míry do volné dispozice stran, což značí, že stejně jako v civilním procesu může i v mezinárodním soudním procesu dojít ke zřeknutí se práva žalobcem, k uznání sporného práva žalobcova odpůrcem a konečně i ke smíru. Soudu *arci* přísluší řízení sporu za tím účelem, aby spor byl řádně veden a co nejdříve skončován vynesáním rozsudku. V mezinárodní oblasti se totiž spor mezi dvěma státy neomezuje svými účinky na sporné strany samy, nýbrž vážně se dotýká i celého mezinárodního společenství, aby v něm netrvalo dlouho nebezpečné politické napětí.

Některými mezinárodními smlouvami bývá dokonce soudu uloženo, aby vedené spory co nejdříve skoncoval. Tak na př. čl. IV. druhé pařížské dohody s Maďarskem ze dne 28. dubna 1930 (č. 81/1931 Sb. z. a n.) obsahuje toto zajímavé ustanovení:

„Fond nemá povinnosti k žádnému placení, dokud neobdrží oznámení o všech rozsudcích.

Abyste toto oznámení bylo urychleno, budou se smíšené soudy rozhodčí řídit pracovním programem, který si předem stanoví.

V tomto programu je stanoviti dostatečný počet zasedání, aby všechny spory mohly býti skončeny co nejdříve definitivními rozsudky.

Předsedové smíšených rozhodčích soudů se vynasnaží, aby našli a používali metod co nejrychlejších. Pravidelné lhůty v písemném řízení stanovené procesními řády se zkracují ve sporech uvedených v čl. I. na polovičku.“⁴²⁾

58. Má-li mezinárodní soudní orgán správně rozhodnouti, která ze sporných stran je v právu, musí mu býti umožněno, aby plně znal skutkový děj, který je základem celého sporu. V úzké spojitosti s *disposiční* zásadou je tu zásada *projednací* (*judex ne eat ultra petita partium*), při níž je na sporných stranách samých, aby pečovaly o další postup a rozvinutí sporu a aby soudu předložily veškerý průkazný materiál, na jehož základě soudní orgán vynesese rozsudek. Není pochyby, že povaze mezinárodního soud-

⁴²⁾ Řada kompromisů stanoví, do které lhůty má býti skončeno rozhodčí řízení. Srv. Witenberg—Desrioux, *L'organisation judiciaire, la procédure et la sentence international les*, 1937, str. 285.

nictví odpovídá náležitě zásada projednací, a to spíše než zásada vyhledávací, podle níž je přenecháno soudu, aby sám vyhledával skutkové okolnosti sporu a pečoval o jejich ověření.

Pokud jde o mezinárodní praxi, stojí na půdě zásady projednací. Tak na př. čl. II. rozhodčí úmluvy mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií ze dne 8. února 1853 ve věci jistých reklamací uvádí, že komisaři mají společně prozkoumati reklamace, jež jim budou předloženy.⁴³⁾ Velmi přesné je v tom směru ustanovení rozhodčí úmluvy ze dne 10. listopadu 1858 mezi Chilem a Spojenými státy americkými, které stanoví toto:

„Smluvní strany jsou dále zajedno v tom, že Jeho Veličenstvo král belgický rozhodne shora uvedené otázky na základě korespondence vedené mezi zástupci obou vlád ve Washingtoně a Santiagu, a dokladů i jinakých důkazů, jež vznikly během sporu o zabavení, a na základě mémoiru aneb žalobní odpovědi, jež má každá strana předložiti.

Každá strana má předložiti rozhodci opis korespondence a výše zmíněné doklady aneb ty, jež chce podati, zároveň s mémoirem, během 1 roku nejdéle poté, když byly vyrozuměny o tom, že rozhodce přijal svou funkci.

Každá strana má zaslati druhé seznam listin, jež předloží rozhodci, a to 3 měsíce napřed, než se tak stane.

A jestliže některá ze stran opomene předložiti opis takových listin aneb svůj mémoire rozhodci během uvedeného jednoho roku, smí rozhodce učiniti své rozhodnutí na základě toho, co mu bylo předloženo během oné lhůty.“⁴⁴⁾

Článek III. rozhodčí úmluvy ze dne 20. prosince 1862 mezi Spojenými státy americkými a Perú ve věci reklamací vlastníků lodí, nazvaných Lizzie Thompson a Georgiana, uložil oběma stranám, jež mají zájem na rozhodnutí otázek rozhodci předložených, aby mu předložily veškeré doklady zmíněné v čl. II. do 6 měsíců, jakmile rozhodce projeví souhlas s rozhodčí funkcí.⁴⁵⁾

Ani v mezinárodním soudním procesu se nemohlo vystačiti s integrální aplikací pouhé projednací zásady a proto došlo tu a tam k tomu, že i soud byl povolán podle vyhledávací zásady k tomu, aby se aktivně zúčastnil zjištění plného skutkového děje. V rozhodčí praxi se totiž záhy uplatnila snaha zabrániti tomu, aby byla pravda obětována formě. Rozsudek, jímž má dojiti spor mezi státy konečného a strany zavazujícího rozhodnutí, má býti rozsudkem spravedlivým. Přiměřeným výrazem této tendence je již čl. IV. rozhodčí úmluvy ze dne 12. ledna 1863 mezi Spojenými státy americkými a Perú, v němž se praví toto:

⁴³⁾ Lafontaine, str. 32.

⁴⁴⁾ Lafontaine, str. 35.

⁴⁵⁾ Lafontaine, str. 42.

„Jakmile bude ustanoven rozhodce aneb vrchní rozhodce, přikročí komisaři bez průtahů k prozkoumání a rozhodnutí reklamací zmíněných v prvním článku a vyslechnou, bude-li o to žádáno, po jedné osobě za každou vládu o každé oddělené reklamaci. Každá vláda předloží na žádost některého z komisařů listiny ve svém držení, které mohou býti důležitými pro spravedlivé rozhodnutí kterékoli shora uvedené reklamace.“⁴⁶⁾

Takovýchto příkladů, kdy se zásada projednací kombinuje se zásadou vyhledávací, je v mezinárodní rozhodčí praxi hojnost. I. mírová konference v Haagu přiznala sice rozhodčímu orgánu právo zúčastniti se aktivně vyhledávání prostředků, jak dospěti k pravdě, avšak nikoli bezvýhradně. Připustila totiž možnost, že strana ve sporu může míti spravedlivý důvod odepřítí soudu žádané spisy aneb vysvětlení. S tohoto hlediska byl stylisován čl. 44 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 29. července 1899, který přešel do revidované úmluvy ze dne 18. října 1907 jako čl. 69 v tomto znění:

„Soud může, kromě toho, žádati na zástupcích stran předložení všech spisů a vyžádati si veškerá potřebná vysvětlení. V případě odepření, vezme to soud na vědomí.“

Podobné ustanovení obsahuje i čl. 49 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, podle něhož může Soudní dvůr před jakýmkoliv ústním jednáním žádati na zástupcích, aby předložili jakýkoli doklad a podali všechna vysvětlení. V případě odepření, vezme to na vědomí (srv. k tomu čl. 54 j. ř.).

59. Pokud jde o postavení stran ve sporu, platí v mezinárodním soudním procesu zásada rovnosti či rovnoprávnosti obou stran. Touto zásadou se má zajistit rovné slyšení stran za tím účelem, aby byly sporné otázky skutkové i právní (důkazy) náležitě objasněny. Není arci třeba, aby žalovaná strana byla líčení přítomna, neboť platí tu paroemie „non debet reus deesse, sed potest abesse“. Zásadou rovnoprávnosti stran před soudem má býti vyjádřena myšlenka, že co je dovoleno jedné straně, má býti dovoleno i straně druhé („Non debet actori licere, quod reo non permittitur“).

Zásada rovnosti či rovnoprávnosti stran musela dojít v mezinárodním soudním procesu plného uplatnění, protože v takovém procesu vystupují jako strany státy, které jsou rovnoprávnými subjekty práva mezinárodního. Rovnost států jest ostatně základním principem práva mezinárodního, neboť všechny státy jsou si před právem rovny. Správně poznamenává americký internacionalista Fenwick, že rovnoprávnost států se týká i ochrany poskytnuté materiálním právům a že vyžaduje rovného šetření

⁴⁶⁾ Lafontaine, str. 43 a 44.

uznaných práv každého se strany všech států a stejného použití procesních norem, jež mezinárodní právo poskytuje pro řešení sporů a pro zachování spravedlivých nároků.⁴⁷⁾

Zásada, že státům přísluší právo na stejnou ochranu právní, byla zdůrazněna též mezinárodními soudy. V nejnovější době stalo se tak výrokem rozhodčího soudu ze dne 13. října 1922 ve sporu norských rejdařů se Spojenými státy americkými, kde se praví, že „obě strany vystupují před soudem na základě dokonalé rovnosti“.⁴⁸⁾ Rozhodčí soud tu jasně prohlásil, že nemůže nikterak omezovati rovnost mezi stranami. Také v řadě jiných mezinárodních rozsudků se vyslovuje zásada rovnosti stran, jež byla ostatně potvrzena mnohými rozhodčími smlouvami.

Ve svém provedení značí zásada rovnosti stran ve sporu, jak to formuloval Stálý mezinárodní soudní dvůr, stejnou příležitost k hájení příslušných tesí („une opportunité égale de discuter réciproquement leurs thèses“).⁴⁹⁾ Žalovanému má být poskytnuta možnost, zaujmouti stanovisko k vývodům žalobcovým.

60. Soudní proces vůbec je právem upraveným postupem, t. j. jednotlivé procesní úkony, jež organicky spolu souvisí, jsou uspořádány ve svém sledu s hlediska procesní ekonomie buď zákonem samým (v oblasti mezinárodní smlouvy) aneb je ponecháno soudci, aby podle svého uvážení stanovil pořad procesních úkonů. V případě prvého se mluví o t. zv. legálním pořádku, v případě pak druhém o t. zv. arbitrárním pořádku.

Kdežto při uspořádání procesních úkonů podle legálního pořádku byl proces rozdělen na několik období po sobě jdoucích, není při arbitrárním pořádku proces rozčleněn na oddíly, nýbrž jeví se jednotným a nedílným celkem. Soudní orgán rozhoduje tu podle volného uvážení o tom, kdo a kdy má předsevzítí určitý procesní úkon, jakož i o tom, kdy se má řízení skončiti jako zralé pro vlastní rozhodnutí sporné otázky. Takto je řízení souvislým, nepřetržitým procesem, v němž není mezi řízením projednáním a důkazním cesur, takže strany i v důkazním řízení mohou uvádět nové skutkové okolnosti a důkazy.

Princip t. zv. legálního pořádku došel uplatnění v písemném řízení, jak budeme míti příležitost sledovati v další kapitole.

Povaze mezinárodního soudního procesu odpovídá systém t. zv. arbitrárního pořádku a tento systém byl v něm od počátku uplatňován. Když kompromis nestanovil potřebných procesních norem, činil tak rozhodčí orgán sám, při čemž se zhusta řídil pravidly civilního procesu.⁵⁰⁾

⁴⁷⁾ International Law, 2. v., 1934, str. 149.

⁴⁸⁾ Scott, The Hague Court Reports (Second Series), 1932, str. 65.

⁴⁹⁾ Publications de la Cour, série A, no. 16, str. 45.

⁵⁰⁾ Calvo, Le droit international théorique et pratique, III, 1896, str. 481.

V mezinárodním soudním procesu se nezakořenila zásada kanonického práva, podle níž se má rozhodčí soud řídit procesními předpisy státu, kde zasedá. Zásadu t. zv. arbitrárního pořádku vyjádřily výslovně četné rozhodčí smlouvy, takže patří dojistě ke svazku obecných procesních zásad mezinárodních. Tak již rozhodčí smlouva mezi Spojenými státy americkými a Mexikem ze dne 4. července 1868 v čl. II. stanoví, že rozhodci budou postupovat v takovém pořádku a v takovém způsobu, jak uznají za vhodné.⁵¹⁾ V rozhodčí smlouvě mezi Velkou Británií a Nizozemskem ze dne 16. května 1895 se v čl. 5 praví, že rozhodce rozhodne o všech otázkách, jež by mohly vzniknout se zřetelem k řízení během sporu.⁵²⁾ Velmi zřetelně se vyjadřuje rovněž rozhodčí smlouva mezi Francií a Brasilíí ze dne 10. dubna 1897 v čl. V., kde se uvádí, že rozhodce bude mít právo vyžádat si od stran vyjasnění, jež bude pokládati za nutná a upravit i nepředvídané lhůty procesního řízení, jakož i vyskytnuvší se otázky incidenční.⁵³⁾

Princip t. zv. arbitrárního pořádku byl přijat nejen Institutem pro právo mezinárodní (čl. 15 návrhu Řádu rozhodčího řízení mezinárodního z r. 1875), nýbrž též haagskými mírovými konferencemi v rámci úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů. Čl. 66 této úmluvy ze dne 18. října 1907 (čl. 41 úmluvy z r. 1899) prohlašuje, že předseda řídí řízení a čl. 74 (čl. 49 z r. 1899) stanoví, že rozhodčí soud má právo vydati nařízení procesní, určití formy, pořadí a lhůty, ve kterých má každá strana učiniti své konečné návrhy, a přikročiti ke všem formalitám, které průvodní řízení s sebou přináší. Ustanovení čl. 74 se opírá bezpečně o čl. 15 Řádu rozhodčího řízení mezinárodního, přijatého Institutem pro právo mezinárodní, a jeho účelem je vybaviti rozhodčí soud širokou arbitrární pravomocí; pokud se mluví o tom, že strany mají v jistých lhůtách podati své konečné návrhy, je jimi rozuměti přesné a stručné résumé odůvodněné žalobní žádosti každé ze stran. Při stylisaci tohoto textu se předpokládalo, že soud zůstane volným v otázce, zda se předložení konečných návrhů má povolití čili nic, i když by strany byly zajedno.⁵⁴⁾

Na zásadách haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů je vybudován statut Stálého mezinárodního soudního dvoru. Článek 45 stanoví, že líčení řídí předseda, a je-li nepřítomen, místopředseda; v případě nepřítomnosti obou, hodnotí nejstarší z přítomných soudců, a čl. 48 prohlašuje, že Soudní dvůr vydává nařízení, jak proces vésti, a stanoví

⁵¹⁾ Lafontaine, str. 71.

⁵²⁾ Lafontaine, str. 510.

⁵³⁾ Lafontaine, str. 564.

⁵⁴⁾ Viz Guillaumovu důvodovou zprávu u Scotta, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 348.

formy a lhůty, v nichž každá strana má přednésti své konečné návrhy. Soudní dvůr činí všechna opatření k provádění důkazů.

Ustanovení o konečných návrzích je zásadního významu, neboť se stává, že návrhy nebývají v podáních vždy formulovány s dostatečnou přesností a že bývají během pozdějšího řízení měněny, což může působiti Soudnímu dvoru značné nesnáze. Ve své praxi a mimo rámec čl. 48 statutu připustil Stálý mezinárodní soudní dvůr právo stran, měniti své návrhy během procesního řízení, pokud druhá procesní strana měla při tom možnost, vyjádřiti se o změněných návrzích.⁵⁵⁾ Když strany počaly tohoto práva používat v široké míře, byl Soudní dvůr přinucen poukázati na předpis čl. 48 statutu, který téměř upadl v zapomenutí. Stalo se tak v nálezu ze dne 13. září 1928, jímž si Soudní dvůr vyhradil napříště používat čl. 48 statutu; pro daný případ, týkající se žaloby o náhradu ve věci chořovské továrny, uznal zásadu, že strany mohou modifikovati své původní návrhy nejen ve spisu a protispisu, nýbrž i v pozdějších písemných podáních a prohlášeních, jež učiní během ústního jednání (čl. 55 pův. j. ř.), avšak s výhradou, že druhá strana má možnost vysloviti se o změněných návrzích.⁵⁶⁾ Celé toto řešení potvrzuje jen, že soudní řízení, jež jest ovládáno zásadou t. zv. arbitrárního pořádku, tvoří jednotný celek.

61. Další zásady týkají se formy, v níž se mají předsebrati procesní úkony před soudem. V tom ohledu je významný především problém, zda strany mají procesní látku předkládati rozhodujícímu soudnímu orgánu písemně či ústně.

V mezinárodním soudním procesu se dlouhotrvajícím vývojem vytvořily dvě oddělené fáze řízení, totiž jednak řízení písemné, jednak řízení ústní. Při normativní úpravě těchto dvou fází procesních přišla k plné platnosti zásada, že forma má býti vhodným prostředkem k bezpečnému podání látky sporu: fakt, průvodů a návrhů stran jakožto základu jeho rozsouzení. V mezinárodním soudním řízení není arci těch přísných technických pravidel, jaká zná civilní proces moderních států. Generální reklamační komise (General Claims Commission), zřízená mezi Spojenými státy americkými a Mexikem, r. 1926 správně rozhodla, že omezující vnitrostátní normy procesního aneb důkazního práva nemohou býti v daném případě zavedeny do mezinárodního řízení a projevití účinky v důsledku „obecně uznaných zásad právních“ aneb „obecné teorie právní“. Naopak, největší volnost je v připuštění důkazu před touto komisí se zřetelem k objevení celé pravdy pokud jde o jakýkoli nárok před ní uplatněný.⁵⁷⁾ Příznačné jest

⁵⁵⁾ Publications de la Cour, série A, no. 8.

⁵⁶⁾ Publications de la Cour, série A, no. 17, str. 7; M. de la Grotte, Les affaires traitées par la Cour permanente de Justice internationale pendant la période 1926—1928, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., X, 1929, str. 244.

⁵⁷⁾ Hudson, Cases and other materials on International Law, 1929, str. 1308.

i rozhodnutí téže rozhodčí komise ze dne 18. října 1928 ve sporu William T. Way v. The United States, kde se praví: „Řízení před komisí nedopouští použití nejpřísnějších pravidel, jichž užívají vnitrostátní soudy.“⁵⁸⁾

Zásada písemnosti a zásada ústnosti, jež jsou součástí pozitivního práva mezinárodního, jsou známé zásady civilního procesu, ale vzájemný poměr těchto zásad je jiný v mezinárodním soudním procesu než v procesu civilním. Pokud běží o civilní proces, souviselo lišení zásady písemnosti a ústnosti s otázkou, zda soud měl rozhodovati na základě písemného vyložení a rozvinutí sporu či na základě toho, co vyšlo na jevo při ústním projednání před soudem. Písemné řízení ovládal princip „Quod non est in actis, non est in mundo“. Klasický proces římský i germánský spočívaly na zásadě ústnosti, kdežto vlivem kanonického práva uplatnila se v obecnoprávním procesu a též v řízení v Čechách a na Moravě, jakož i v Josefinském soudním řádu z r. 1781 zásada písemnosti. Moderní civilní soudní řády proniká zásada ústnosti, t. j. soudy rozhodují na podkladě ústního přednesu stran. Přijetí této zásady nevyklučuje, aby se i v civilním řízení připustila do jisté míry i písemnost, neboť dobře slouží tomu účelu, aby se připravilo pomocí různých podání stran ve sporu soudu a též usnadnilo ústní projednávání sporu.⁵⁹⁾

V mezinárodním soudním procesu není zásada písemnosti a ústnosti provedena tak ostře jako v procesu civilním, neboť mezinárodní soud rozhoduje jak na základě písemném, tak i ústním, pokud arci má k ústnímu jednání v daném případě dojíti. V nejnovějším mezinárodním soudním procesu, který zpravidla vykazuje řízení písemné i ústní, slouží písemné řízení sebrání a rozřídění procesní látky, takže, když soud zahajuje ústní líčení, je mu stav sporu jasným. V ústním řízení vykládají strany velmi často od počátku vznik a vývoj sporu a tu se mnohdy klade otázka, zda by se nemělo řízení ústní s hlediska účelového zásadně odlišiti od řízení písemného. Zvláštní význam má ústní řízení v tom směru, že v něm strany mohou formulovati své konečné návrhy, ač by tak měly učinit již v písemném řízení. Řízení ústní by nemělo sloužiti prostému opakování toho, co strany obšírně uvedly již ve svých podáních, nýbrž mělo by vyjasniti a rozvinouti sporné body, jakož i uplatniti nové skutečnosti, jež mají vliv na rozhodnutí.⁶⁰⁾ Ve prospěch tohoto řešení mluví požadavek, aby se řízení co nejvíce urychlilo.

V počátku moderního vývoje mezinárodního rozhodčího soudnictví bylo písemné řízení pravidlem a řízení ústní výjimkou, neboť k němu do-

⁵⁸⁾ The American Journal of International Law, 23, 1929, str. 474.

⁵⁹⁾ Ott, Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního, I, 1908, str. 265; Hora, Československé civilní právo procesní, II, str. 134.

⁶⁰⁾ Guynat, La procédure orale devant la Cour permanente de Justice internationale, Revue générale de droit international public, XXXVII, 1930, str. 318 a n.

cházelo buď na žádost stran nebo soudu.⁶¹⁾ Byl-li spor svěřen k rozhodnutí suverénu aneb jedinému rozhodci, bylo ve většině případů řízení písemné, ač i tu mohl rozhodce žádat na stranách vysvětlení při ústním líčení. Šlo-li o kolegiální rozhodčí řízení, kdy rozhodoval vícečlenný soud, přicházelo čím dále, tím častěji k platnosti ústní projednávání. Tak na př. uložila smlouva mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií ze dne 8. února 1853, uzavřená ve věci jistých reklamací, tříčlenné rozhodčí komisi, aby přijala a prozkoumala všechny písemné dokumenty a prohlášení, která jí budou příslušnými vládami předložena a slyšeti, bude-li o to žádána, osobu každé ze stran jménem jednotlivé vlády ve vlastnosti poradce aneb zástupce o každém vzneseném nároku.⁶²⁾

Kdežto některé rozhodčí smlouvy předvíдалy ústní řízení pouze fakultativní, vyskytlo se v několika rozhodčích smlouvách ústní řízení obligatorní. K ilustraci může sloužit smlouva mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými ze dne 1. července 1863 ve věci reklamací vznesených společnostmi Hudson a Puget; ve vynesení pak rozhodčím výroku ze dne 10. září 1869 se praví, že komisaři vyslechli tvrzení a důkazy příslušných stran a návrhy jejich zástupců.⁶³⁾ Dalším příkladem je smlouva mezi Spojenými státy americkými a Španělskem ze dne 12. února 1871, kterou byla tříčlenná komise pověřena, aby si sama vypracovala procesní řád než přikročí k ústnímu projednávání sporů na ni vznesených. V čl. XIII. tohoto řádu se praví, že všechny spory budou komisi předloženy v tištěných podáních a že kdykoli vyslechne vysvětlení, podaná zástupcem jednotlivé vlády.⁶⁴⁾

V celku lze však pozorovati, že ústní řízení převládalo jako fakultativní. Také smlouva, uzavřená mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií ze dne 8. května 1871 za účelem urovnání sporů, známých pode jménem „Alabama Claims“, stojí na stanovisku, že řízení ústní je fakultativní.⁶⁵⁾ Zásada ústnosti řízení je však uplatněna v rozhodčí smlouvě mezi Chilem a Velkou Británií ze dne 26. září 1893 způsobem, který rozlišuje mezi obligatorním řízením písemným a ústním.⁶⁶⁾ Tato diferenciacie značně pokročila v jednacím řádě rozhodčího soudu, zřízeného mezi Velkou Británií a Venezuelou smlouvou ze dne 2. února 1897. Jednací řád tu přesně rozeznává mezi písemným řízením („preliminary proceedings“), jež spočívá

⁶¹⁾ Politis, *La Justice Internationale*, 1924, str. 86; Pradier-Fodéré, *Traité de droit international public européen et américain suivant les progrès de la science et de la pratique contemporaines*, VI, 1894, str. 412 a n.

⁶²⁾ Lafontaine, str. 32.

⁶³⁾ Lafontaine, str. 45 a 46.

⁶⁴⁾ Lafontaine, str. 134 a n.

⁶⁵⁾ Lafontaine, str. 138 a n.

⁶⁶⁾ Lafontaine, str. 451 a n.

ve sdělení všech písemných aktů a dokladů soudu oběma stranami, a mezi ústním řízením („debates“), v němž mohou strany před soudem podávat ústní vysvětlení, jež pokládají za nutná k náležitému rozvinutí svého sporu.⁶⁷⁾

Tento jednací řád byl vzat v úvahu při redakci I. haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů. Omluva, jež byla zdokonalena v redakci z r. 1907, stanoví v čl. 63 (pův. čl. 39), že rozhodčí řízení zahrnuje zpravidla dvě oddělené fáze, totiž písemné řízení („instruction écrite“) a ústní jednání („débats“). V tomto rozlišení lze konstatovati vliv civilního procesu, třebaže se mu nedává jeho tuhá forma. Písemné řízení spočívá v tom, že se příslušnými zástupci stran sdělí členům rozhodčího soudu, jakož i protistraně podání, odpovědi žalobní a případné repliky; strany připojí všechny spisy a doklady, na něž se ve věci odvolávají. Ústní pak jednání záleží v ústním přednesu právních prostředků stran před rozhodčím soudem.

Pro případ, že se sporné strany rozhodnou pro obě tyto procesní fáze, probíhá procesní řízení obligatorně jak písemně, tak i ústně. Prvá haagská mírová konference vycházela z názoru, že pro mezinárodní řízení je toliko první fáze, t. j. písemné řízení, nezbytnou, kdežto druhá fáze je zpravidla nutným doplňkem řízení písemného. Na tomto stanovisku setrvala i II. mírová konference.⁶⁸⁾

Na zásadě písemnosti bylo však vybudováno zkrácené řízení, které tvoří protiklad k řízení řádnému. Zkrácené řízení bylo upraveno na návrh francouzský II. haagskou mírovou konferencí jako řízení subsidiární, jehož použití bylo učiněno závislým na dohodě sporných stran. Podkladem k francouzskému návrhu byla snaha zjednodušiti pravidelné, komplikované a zdlouhavé řízení pro spory menšího významu, pro něž by ostatně pravidelné řízení bylo příliš nákladným.⁶⁹⁾ Řízení zkrácené je regulováno v čl. 86 až 90 haagské úmluvy o smírném urovnání mezinárodních sporů. Článek 90 výslovně stanoví, že řízení jest výlučně písemné. Základním rysem tohoto řízení je kromě redukce počtu rozhodců potlačení ústního jednání.

Kdežto na haagských mírových konferencích se dostalo převahy zásadě písemnosti, nastává po světové válce změna při organisování Stálého mezinárodního soudního dvoru. Tu dochází uplatnění zásada ústnosti v rámci skutečného mezinárodního soudnictví, jež bylo postaveno vedle instituce klasického rozhodčího soudnictví. Tento přelom ve vývoji

⁶⁷⁾ Scott, Rappports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 105 a 106.

⁶⁸⁾ Srv. Descampsovu důvodovou zprávu, otištěnou u Scotta, Rappports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 80.

⁶⁹⁾ Srv. Guillaumovu důvodovou zprávu otištěnou u Scotta, Rappports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 85.

zásad, ovládajících mezinárodní soudní řízení, udál se pod značným vlivem anglo-saských koncepcí i pod vlivem civilního procesu. Ústní řízení podle statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru přestalo být pouhým „nutným doplňkem“ řízení písemného a osamostatnilo se tak, že se soudní řízení stává tím, co nazval Scott „the hearing of the case”.⁷⁰⁾

Statut stanoví v čl. 43, že řízení má dvě období, jedno písemné (phase écrite“), druhé ústní („phase orale“). Redaktoři statutu opustili terminologii haagské úmluvy o smírném urovnání mezinárodních sporů, zejména výraz pro písemné řízení „instruction écrite“ z toho důvodu, že se jim ve výboru právníků zdálo přesnějším rozeznávat dvě fáze, jednu písemnou, druhou ústní, neboť se může přihodit, že v ústním řízení pokračuje přípravné řízení („instruction“). Obě části řízení jsou stejně nutné, jedna jako druhá. Kdežto se Stálý rozhodčí dvůr mohl spokojit jedině řízením písemným, které bylo jedině nutným, jsou pro Stálý mezinárodní soudní dvůr obě fáze vyžadovány v rovné míře.⁷¹⁾ Tím dochází konečně k obliga-tornímu stanovení dvou nutných procesních fází.⁷²⁾

Řízení písemné záleží v tom, že se soudcům a stranám doručí procesní spisy, protispisy a případné repliky, jakož i veškeré průvodní doklady a spisy; ústní pak řízení spočívá ve slyšení svědků, znalců, zástupců, poradců a právních zástupců před Soudním dvorem (čl. 43 statutu).

Kromě řízení řádného zná i statut řízení zkrácené. Článek 29 revidovaného statutu stanoví, že v zájmu včasného vyřizování otázek utvoří Soudní dvůr ročně senát o pěti soudcích, povolaných rozhodovati na žádost stran ve zkráceném řízení. Kromě toho budou ustanoveni dva soudci za náhradníky, kdyby některého ze soudců něco zašlo. Bližší předpisy o zkráceném řízení obsahuje nový j. ř. Soudního dvoru v čl. 70 až 73. Článek 72 j. ř. stanoví, že řízení zkrácené má dvě fáze: jednu písemnou, druhou ústní. K ústnímu řízení má dojít toliko tehdy, když se ho strany nevzdaly. I když nedojde k ústnímu řízení, může si senát pro zkrácené řízení vyžádati na stranách ústní vysvětlení.

Jak patrně, ujalo se v nejnovější době v mezinárodním soudním procesu projednávání mezinárodních sporů, jak za šetření zásady písemnosti, tak i zásady ústnosti. Tím se přiblížil mezinárodní soudní proces podstatně civilnímu procesu a tuto skutečnost potvrzují i soudní řády smíšených rozhodčích soudů, které byly zřízeny mírovými smlouvami. V soudním řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-německého se v čl. 48 předpisuje, že po skončení přípravného řízení nebo, nařídí-li

⁷⁰⁾ The project of a Permanent Court of International Justice and Resolutions of the Advisory Committee of Jurists. Report and Commentary. 1920, str. 118.

⁷¹⁾ Procès-verbaux des Séances du Comité. 16 juin — 24 juillet 1920, str. 736 a 737.

⁷²⁾ Fachiri, The Permanent Court of International Justice, 1925, str. 101.

soud zvláštní průvodní řízení, po skončení tohoto, soud sdělí stranám a zástupcům států místo a den roku k ústnímu jednání. Obdobné ustanovení jest obsaženo v čl. 35 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského.

Ve spojitosti se zásadou ústnosti je zásada bezprostřednosti (přímosti), poněvadž výklady sporných stran a výpovědi svědků, jakož i znalců konají se před procesním soudem přímo a tak naň působí bezprostředně. Zásada bezprostřednosti není arci zásadou samostatnou a absolutní. Může totiž dojít k některým procesním úkonům i mimo rozhodující soud. Vlastní jednání o sporu se však koná před soudem bezprostředně. Rozhodující soud tu může v přímém styku se stranami, svědky a znalci dojít k důkladnému vyšetření sporu a na jeho základě vynésti správný a spravedlivý rozsudek.

62. Rovněž zásada veřejnosti patří k těm zásadám, jež se týkají formy projevu procesních úkonů před soudem. Zásada veřejnosti jednání před soudem zjednává třetím osobám na sporu nezúčastněným přístup k líčení, aby mohly sledovati průběh řízení a kontrolovati tak správný postup soudu v projednávání sporu. Veřejnost se však nevztahuje na porady a hlasování soudu.

Jest otázkou, zda a do jaké míry je přijata zásada veřejnosti v mezinárodním soudním procesu. Dokud se mezinárodní soudní proces nevymanil z metod diplomatického zprostředkování, nehrála v něm zásada veřejnosti žádné významné úlohy. Tato zásada počala se pozvolna uplatňovati a měla zprvu povahu fakultativní. V rozhodčí smlouvě mezi Velkou Británií a Portugalskem ze dne 13. ledna 1869 se v čl. VI. praví, že rozhodce může projednávatí spor buď neveřejně („with closed door“), buď veřejně („in public sitting“).⁷³⁾ Stejná stipulace figuruje v čl. VI. rozhodčí smlouvy mezi Velkou Británií a Portugalskem ze dne 25. září 1872.⁷⁴⁾ Z rozhodčího výroku presidenta Švýcarské konfederace ze dne 30. prosince 1896 ve věci Fabiani jde najevo, že zásada veřejnosti neváže tak rozhodce jako vnitrostátní soudce, ježto rozhodce plní dočasně funkce a je pověřen úřadem důvěry.⁷⁵⁾

Na I. haagské mírové konferenci byla otázka veřejnosti rozhodčího řízení řešena v rámci čl. 41 úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů, a to tak, že zásadou měla býti neveřejnost a veřejnost toliko výjimkou. Článek 41 totiž stanoví, že líčení nejsou veřejná, leč by soud tak rozhodl za souhlasu stran. Veřejnost byla připuštěna v tomto omezeném rozsahu proto, že by se jinak mohla státi překážkou mezinárodního roz-

⁷³⁾ Lafontaine, str. 82.

⁷⁴⁾ Lafontaine, str. 171.

⁷⁵⁾ Lafontaine, str. 362.

hodčího soudnictví.⁷⁶⁾ Text čl. 41 přešel beze změny do čl. 66 haagské úmluvy z r. 1907. Většina sporů, jež byla za platnosti této úmluvy projednávána, byla rozhodnuta na základě veřejného líčení.

Řešení problému veřejnosti jednání před rozhodčím soudem, jak bylo provedeno na I. haagské mírové konferenci, nesetkalo se s velikým souhlasem. Bylo k tomu poukazováno, že veřejnost je podstatnou podmínkou dobrého soudnictví a že stačí připustiti neveřejnost toliko ve výjimečných případech, když by veřejnost jednání byla povážlivá jak pro soud, tak i pro strany. Důsledkem toho byl učiněn návrh, aby byl text čl. 41 přehozen a aby se z veřejnosti stala zásada a z neveřejnosti výjimka.⁷⁷⁾

Pro toto navrhované řešení byla příznivá příležitost, když byl pracován výborem právníků statut Stálého mezinárodního soudního dvoru. Výbor právníků vyšel z úvahy, že Stálý mezinárodní soudní dvůr jest institucí Společnosti národů a že tato podle slov úvodu Paktu doporučuje „udržovati veřejně vztahy mezinárodní, založené na spravedlnosti a čestnosti“. Článek pak 18 Paktu o Společnosti národů zajišťuje potřebnou publicitu mezinárodních smluv a závazků mezi členy Společnosti národů.⁷⁸⁾ V důsledku dvojí povahy svobody Společnosti národů a veřejnosti Stálého mezinárodního soudního dvoru, praví důvodová zpráva, je tu zvráceno pravidlo diplomatického tajemství, které lpělo na Stálém rozhodčím dvoru; tento Dvůr byl spíše diplomatickým než právním soudem.⁷⁹⁾ Na základě těchto úvah formuloval výbor právníků čl. 45 svého návrhu, kde se praví, že líčení Soudního dvoru bude veřejné, ledaže by Soudní dvůr jinak rozhodl na podkladě písemné odůvodněné žádosti některé ze stran.

S touto stylisací se nespokojil podvýbor III. komise I. Shromáždění Společnosti národů a navrhl nynější text čl. 46 statutu, podle něhož jest líčení Soudního dvoru veřejné, leč by Soudní dvůr rozhodl jinak nebo obě strany žádaly, aby veřejnost nebyla připuštěna. Zpravodaj podvýboru odůvodnil uvedenou redakční změnu ve své zprávě podané III. komisi takto:

„Otázka veřejnosti sedění Soudního dvoru byla důkladně probírána v podvýboru. Na straně jedné bylo zastáváno, že nebylo možno použití docela na spory mezi státy zásady přijaté u vnitrostátních soudů. Veřejnost aneb dokonce rozhodnutí Soudního dvoru v jednotlivém případě, že bude

⁷⁶⁾ Viz Descampsovu důvodovou zprávu u Scotta, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907; str. 81.

⁷⁷⁾ Mérignhac, *Traité de droit international public*, I, str. 515. — V principu veřejnosti mezinárodního soudního řízení bývá spatřována nepřímá sankce dodržování práva mezinárodního, pokud se tu může projevit váha veřejného mínění. V tom ohledu srv. Stowell, *International Law*, 1931, str. 648.

⁷⁸⁾ Kučera, *Tajná diplomacie a registrace mezinárodních smluv u Společnosti národů*, *Časopis pro právní a státní vědu*, XX, 1937, str. 10 a n.

⁷⁹⁾ *Procès-verbaux des Séances du Comité*, str. 738.

konáno tajné líčení, mohly by v mezinárodních sporech vyvolati nežádoucí incidenty a vykonávati politováníhodný vliv na dílo Soudního dvoru. Z toho důvodu bylo navrženo, aby neveřejnost stala se pravidlem aneb aby text ponechal Soudnímu dvoru úplnou volnost v rozhodnutí otázky, zda líčení má býti veřejné. S druhé strany bylo vytýkáno, že zásada veřejnosti soudního projednávání byla základní důležitosti, aby se Soudnímu dvoru a jeho soudcům získala důvěra veřejnosti a aby neveřejnost byla vždy výjimkou. Poslední názor nabyl převahy v podvýboru, který však ponechal Soudnímu dvoru právo konati tajné líčení, když má za to, že jsou dány pro to důvody, aneb když obě strany o to žádají".⁸⁰⁾

Důsledkem čl. 46 statutu stanoví IV. odst. čl. 21 nového j. ř., že v případě veřejného líčení dá zapisovatel uveřejniti v novinách všechna potřebná oznámení o datu a hodině jednání. Zásada veřejnosti platí i tehdy, když Soudní dvůr projednává sporné otázky předložené mu podle čl. 14 Paktu o Společnosti národů za účelem podání dobrého zdání (řízení posudkové).

Rovněž soudní řády smíšených rozhodčích soudů stojí na půdě zásady veřejnosti ústního jednání. Článek 36 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského v tom ohledu stanoví, že líčení před soudem jest veřejné; přes to může soud buď z moci úřední nebo k žádosti veřejnost vyloučiti.

⁸⁰⁾ Fachiri, *The Permanent Court of International Justice*, str. 105 a 322.

KAPITOLA ŠESTÁ.

PÍSEMNÉ ŘÍZENÍ A PROCESNÍ PODMÍNKY.

63. Písemné řízení slouží sebrání a utřídění procesní látky tak, aby věc byla připravena pro ústní jednání. Sestává z řady procesních úkonů stran, jimiž se má cestou t. zv. přípravných podání připravit řízení ústní. K přípravným podáním patří na př. žaloba, odpověď na žalobu a podobně. Přípravnými podáními se sjednává podklad pro soudní rozhodnutí sporu tím, že každá strana sděluje druhé straně, jakož i soudu své spisy. Strany ve sporu se snaží ve svých přípravných podáních, jež mají, jak níže ukážeme, různá pojmenování, vyložití nalézajícímu soudnímu orgánu skutkový a právní stav sporu, precisovati svá stanoviska i návrhy a předložit soudu doklady, o něž opírají své nároky. Účelem přípravných podání je zajistiti snadný a rychlý průběh řízení ústního.

Pokud jde o náležitosti přípravných podání v mezinárodním soudním procesu, lze stejně jako v civilním procesu rozeznávati mezi náležitostmi formálními a materiálními. Co do formálních náležitostí, mají přípravná podání obsahovati:

- a) označení soudu i stran, při čemž je vyznačiti jejich postavení ve sporu, dále jména zástupců stran a vyznačení předmětu sporu;
- b) udání příloh;
- c) podpis zástupce strany.

Kromě těchto formálních náležitostí mají přípravná podání vyhovovati jistým náležitostem materiálním, t. j. mají obsahovati:

- a) vylíčení skutkových okolností, jakož i udání průvodních prostředků, o něž opírá strana své návrhy aneb jimiž chce vyvrátiti skutková tvrzení protistrany;
- b) jde-li o odpověď na předchozí přípravné podání, má podání vylíčiti skutkové okolnosti, jakož i označiti průvodní prostředky, jimiž chce strana vyvrátiti opačná tvrzení, pokud se týče může se v takové odpovědi strana vysloviti o pravdivosti, správnosti a úplnosti skutkových okolností odpůrcem uplatňovaných. Stejně se v podání tom může strana vysloviti o přípustnosti důkazních prostředků, jichž se dovolává odpůrce;

c) návrhy, jimiž se má určit směr jednání soudu a předmět soudního rozhodnutí.

V mezinárodním soudním procesu není, jak jsme již výše uvedli, písemné řízení ohraničeno od ústního řízení tak, jak je tomu v civilním procesu. Proto není vyloučeno, aby přípravná podání obsahovala již právní vývody a výklady o pravděpodobnosti aneb věrohodnosti skutkových tvrzení, pokud se týče o průkazní moci nabízených důkazů.¹⁾

64. Průběhem doby se vytvořil v mezinárodním soudním procesu systém přípravných podání, jež se formálně i materiálně vytříbila, ač nejsou podrobena takové přísné úpravě jako přípravná podání v civilním procesu. V počátcích moderního vývoje mezinárodního soudnictví se mluvilo všeobecně o tom, že strany ve sporu předloží ve lhůtě, uvedené v kompromisu, rozhodčímu soudu „stížnosti a žádosti“, jak to stanoví na př. čl. VI. přátelské, obchodní a plavební smlouvy mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými ze dne 19. listopadu 1794.²⁾ V čl. II. úmluvy mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými ve věci sporných bodů pátého článku gentské smlouvy ze dne 29. září 1827 se uvádí, že každá smluvní strana předloží rozhodci oddělené prohlášení („statement“) za podmínky, jež budou pokládati za vhodný. Když si strany sdělí navzájem svá prohlášení, může každá z nich vypracovati druhé a konečné prohlášení („second and definitive statement“).³⁾

Velmi často se v rozhodčích smlouvách stanovilo, že strany předloží rozhodčímu soudu psané doklady aneb prohlášení („written documents or statements“) k podpoře vznesených nároků aneb proti nim. S touto dikcí se setkáváme na př. v úmluvě mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií ze dne 8. února 1853 v čl. II.,⁴⁾ v úmluvě mezi Španělskem a Velkou Británií ze dne 4. března 1868 v čl. III.⁵⁾ a v řadě jiných.

V protokolu ze dne 14. května 1870 mezi Spojenými státy americkými a Brazilií se v čl. III. praví, že psaná neb tištěná podání každé ze stran budou předložena rozhodci s přílohami, korespondencí a důkazy, o něž každá strana opírá své nároky: („written or printed case“).⁶⁾ V rozhodčí úmluvě ze dne 10. listopadu 1858 mezi Chilem a Spojenými státy americkými se stanoví, že o jistých reklamacích rozhodne belgický král na základě korespondence vedené mezi zástupci obou vlád, dokladů a jiných důkazů,

¹⁾ Ralston, *The Law and Procedure of International Tribunals*. Revised edition, 1926, str. 191. Witenberg — Desrioux, *L'organisation judiciaire, la procédure et la sentence internationales*, 1937, str. 204.

²⁾ La Fontaine, *Pasicrisie Internationale, Histoire documentaire des arbitrages internationaux*, 1902, str. 3.

³⁾ Lafontaine, str. 9 a n.

⁴⁾ Lafontaine, str. 32.

⁵⁾ Lafontaine, str. 70.

⁶⁾ Lafontaine, str. 130.

jakož i na podkladě žalobního spisu aneb žalobní odpovědi podaných jednotlivými stranami („memorial or argument“).⁷⁾ Obdobnou terminologii lze nalézt již v rozhodčím výroku ze dne 16. října 1816, vyneseném ve věci nizozemského dluhu, v němž se praví, že rozhodčí komise vzala v úvahu memoiry obou stran, jakož i repliku nizozemského zástupce.⁸⁾

Když došlo k soudnímu řešení případu „Alabama“, bylo smlouvou ze dne 8. května 1871 mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií v čl. III. stanoveno, že psané aneb tištěné podání každé ze stran, opatřené doklady, úřední korespondencí a jinými důkazy, bude podáno dvojmo každému rozhodci a zástupci druhé strany. Článek pak IV. předepsal, že během 4 měsíců po předložení prvních podání může každá ze stran stejným způsobem podati dvojmo rozhodcům a zástupci druhé strany protispis („counter-case) s příslušnými doklady.⁹⁾

V protokolu, podepsaném dne 13. června 1891 mezi Spojenými státy americkými, Velkou Británií a Portugalskem ve věci odškodnění z rozvázání koncese železniční, je již zachycen systém přípravných podání, jak je dnes v užívání. Článek II. stanoví, že rozhodčí soud určí, v jakých lhůtách mu mají strany předložit podání, závěrečné návrhy a doklady k podpoře reklamací jejich příslušníků („mémoires, conclusions et documents“). Rozhodčí soud měl určit i lhůty pro repliku a dupliku („réplique et duplique“).¹⁰⁾

65. Pokud jde o formální a věcné náležitosti přípravných podání, nebyly podrobně upravovány a tak zůstalo praxi, aby jejich normativní úpravu připravovala. Ani haagské mírové konference nepřinesly v tom ohledu žádané reformy. V čl. 63 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907 se uvádí, že písemné řízení spočívá v tom, že příslušní zástupci stran sdělí členům rozhodčího soudu i protistraně podání („mémoires“), odpovědi žalobní („contre-mémoires“) a případně repliky („réplique“). A tak zůstalo i po haagských mírových konferencích sporno, zda strany mají ve svých přípravných podáních uvádět toliko skutkové okolnosti sporu či též zahrnovat do nich právní vývody. V té příčině jest rozdíl mezi systémem kontinentálním a americkým.

Kontinentální a latinsko-americká praxe, s níž se mnohdy stýká i praxe anglická, uvádí v žalobním podání a v odpovědi na žalobu nejen vylíčení skutkových okolností konkrétního případu, nýbrž i právní vývody, takže již v těchto přípravných podáních nalezneme soudní orgán v podstatě celou

⁷⁾ Lafontaine, str. 35.

⁸⁾ Lafontaine, str. 111.

⁹⁾ Lafontaine, str. 139.

¹⁰⁾ Lafontaine, str. 398.

procesní látku a na jejím základě může si o sporu učiniti předem svůj právní názor. Systém kontinentální má tu nevýhodu, že se v něm musí uplatňovati předem různé konstrukce a právní vývody bez ohledu na skutečnou nutnost, danou postupem druhé strany. To má za následek, že v dalším procesním stadiu musí strany ve sporu měniti svá stanoviska.¹¹⁾

Systém americký, pokud není opačného ustanovení v kompromisu, činí rozdíl mezi vylíčením skutkového děje v žalobním podání a právními vývody, vyhrazuje je zvláštnímu podání, které strana předloží až se sejde soud. Toto zvláštní podání se nazývá brief.¹²⁾ Americký systém je v logické shodě se systémem přípravných podání, jež se dělí na žalobní podání („case“), žalobní odpověď („counter-case“) a důvody („brief, argument“).¹³⁾ Tímto způsobem se procesní látka vhodně a ekonomicky utřídí a podává se nalézajícímu soudu v přesném vylíčení. Vadou tohoto systému je však ta okolnost, že procesní odpůrce může býti překvapen právními argumentacemi, které strana uplatní v posledním momentu, a tím může býti ztížena jeho obrana.

Dojde-li ke sporu mezi stranou s kontinentálním procesním systémem a se Spojenými státy americkými, vyniknou i jiné procesní nesrovnalosti mezi oběma systémy, kteréžto vady by se měly odstraniti při nové integrální kodifikaci mezinárodního procesního práva. Z nejnovejší doby máme případ takového střetu dvou různých procesních systémů ve sporu mezi Spojenými státy americkými a Nizozemskem o suverenitu nad ostrovem Palmas (Miangas), jehož rozhodnutím byl pověřen člen Stálého rozhodčího dvoru Max Huber. Základem rozhodčího řízení byl kompromis, uzavřený oběma stranami dne 23. ledna 1925.

Podle čl. II. tohoto kompromisu měla každá vláda do 6 měsíců po ratifikaci zaslati druhé straně 2 tištěné exempláře memoranda, obsahujícího vylíčení jejích tvrzení a doklady průkazní. Mělo stačiti, když by byly příslušné exempláře odevzdány vládou Spojených států nizozemskému vyslanectví ve Washingtoně a vládou nizozemskou americkému vyslanectví v Haagu. Pokud možno nejdříve a během 30 dnů potom měla každá strana podati 2 tištěné exempláře svého memoranda Mezinárodní kanceláři Stálého rozhodčího dvoru za tím účelem, aby je tato zaslala rozhodci. Během 6 měsíců po vypršení shora uvedené lhůty pro podání memoranda stranám mohla každá ze stran, pokládala-li to za vhodné, odevzdati druhé straně dva tištěné exempláře protimemoranda a jakékoli doklady sloužící

¹¹⁾ Lammasch, Die Lehre von der Schiedsgerichtsbarkeit in ihrem ganzen Umfange, 1914, str. 150 a 151.

¹²⁾ Ralston, International Arbitration from Athens to Locarno, 1929, str. 73.

¹³⁾ Výstižně charakterisuje oba systémy W. C. Dennis, The necessity for an International Code of Arbitral Procedure, The American Journal of International Law, 7, 1913, str. 285, 289 a 290.

podepření odpovědi na memorandum druhé strany. Exempláře protimemoranda, určeného stranám, měly jim být zaslány a během dalších 30 dnů potom rozhodci způsobem předepsaným pro doručení memoranda. Na žádost kterékoli ze stran mohl rozhodce po slyšení obou stran prodloužit shora naznačené lhůty.

Článek III. stanovil, že po výměně protimemoranda je pokládati řízení („case“) za uzavřené, ledaže by si rozhodce od některé ze stran vyžádal další písemná vysvětlení. Jestliže si je rozhodce vyžádá, učiní tak prostřednictvím Mezinárodní kanceláře Stálého rozhodčího dvoru, která sdělí obsah jeho žádosti druhé straně. Strana, jež byla dožádána o vysvětlení, může podat vysvětlení do 3 měsíců od přijetí rozhodcovy žádosti, kteréžto datum se oznámí druhé straně a Mezinárodní kanceláři. Taková odpověď se měla sdělit druhé straně a během 30 dnů potom rozhodci způsobem již uvedeným a protistrana mohla během další 3-měsíční lhůty učiniti k ní odpověď, která se měla zaslati podobným způsobem. Rozhodce měl oznámiti oběma stranám prostřednictvím Mezinárodní kanceláře datum, kdy je řízení ukončeno se zřetelem k podávání memoranda a důkazů.

Ve smyslu čl. V. měl rozhodce rozhodnouti jakoukoli procesní otázku, jež by se během řízení vynořila.¹⁴⁾

V tomto sporu vznikla diference mezi stanoviskem americkým, že memorandum je jediným nutným podáním, jež mají strany předložit a s nímž se mají současně odevzdati doklady na podepření učiněných v něm prohlášení, a stanoviskem nizozemským, podle něhož jest teprve protimemorandum prvním formálním prohlášením („first pleading“), v němž strana skutečně uvedla své stanovisko. Vláda nizozemská se tu vyjádřila v ten způsob, že neexistují žádná formální důkazní pravidla v mezinárodním rozhodčím řízení a že není žádného předpisu, který by omezoval svobodu soudu při formulování jeho závěrů. Rozhodce v tomto sporu projevil názor, že mezi doklady a memorandumem není nutného spojení, ač by měl důkaz podepírající argumenty býti podán úplně v dřívějším procesním stadiu, a při tom zdůraznil, že by to odporovalo širokým zásadám mezinárodního rozhodčího řízení, kdyby mělo býti a limine odmítnuto jakékoli tvrzení strany jako irelevantní, pokud by bylo nedoloženo, a kdyby měl býti vyloučen důkaz takových tvrzení, když by byl podán později.¹⁵⁾

Podle amerického systému má strana plně vylíčiti spor již v prvním podání, v daném případě v memorandumu, zvláště když tu je podle kompromisu protimemorandum fakultativním procesním úkonem, aniž k němu

¹⁴⁾ Scott, The Hague Court Reports (Second Series), 1932, str. 85 a 86.

¹⁵⁾ Scott, The Hague Court Reports, str. 95.

musilo dojíti.¹⁶⁾ Tím se může zajisté docílit velké procesní ekonomie a zkrátiti celé řízení.

66. Z toho, co bylo dosud uvedeno, lze již vytěžit poznatek, že v mezinárodním soudním řízení jsou zavedeny různé druhy přípravných podání: zpravidla stačí pro každou stranu podati mémoire a protimémoire, k nimž se však dosti často přidružuje replika (anglicky nazývaná: argument).¹⁷⁾ Pokud kompromis neobsahuje zvláštního ustanovení o obsahu podání stran, jest v mémoiru uvést skutkové a právní okolnosti sporu, jakož i doložit jednotlivá tvrzení doklady. Protimémoire má povahu odpovědi na mémoire a jím se zaujímá faktické i právní stanovisko k údajům druhé strany a také pro protimémoire platí zásada, že jeho tvrzení mají býti podle možnosti doložena. K těmto podáním stran přistupuje někdy replika a duplika, v nichž strany uvádějí proti sobě věcné námitky. Tyto všechny spisy jsou zpravidla připravovány a podepisovány zástupci sporných stran.

Jednotlivé druhy přípravných podání stran byly blíže upraveny jednak statutem, jednak jednacím řádem Stálého mezinárodního soudního dvoru. Článek 40 statutu stanoví, že se spory vznášejí na Soudní dvůr podle okolností buď oznámením kompromisu, buď žalobou, jež mají býti zaslány soudní kanceláři. V těchto obou případech jest označiti předmět sporu a strany ve sporu. Výraz „předmět sporu“ byl zvolen výborem právníků proti výrazu „povaha sporu“, poněvadž je právnicky přesnější. V době oznámení kompromisu aneb podání žaloby nejsou ještě návrhy stran („conclusions“) v definitivní formě a proto stačí, když se spor označí všeobecně tak, aby se mohlo řízení zahájit (lis pendens).¹⁸⁾ Jak uvádí čl. 43, odst. II., statutu, děje se písemné řízení tím způsobem, že se soudcům a stranám doručí procesní spisy, protispisy a případně repliky, jakož i veškeré průvodní doklady a spisy. Blíže předpisy o těchto přípravných podáních obsahuje jednacím řád Stálého mezinárodního soudního dvoru, a to v čl. 42 a 43. Podle čl. 42 má procesní spis (mémoire) obsahovati výklad skutečností, o něž se žaloba opírá, výklad právních tesis a návrhy. Pokud jde o protispis (contre— mémoire), obsahuje uznání nebo popření skutečností tvrzených v mémoiru, v daném případě dodatečný výklad skutkových okolností, připomínky, jež se týkají výkladu právních důvodů mémoiru, jakož i výklad právních důvodů jako odpovědi a návrhy. Ve smyslu čl. 43 j. ř. má mémoire a protimémoire obsahovati jako přílohu

¹⁶⁾ Jessup, *The Palmas Island Arbitration*, *The American Journal of International Law*, 22, 1928, str. 750 až 752.

¹⁷⁾ Monografickou studii přípravných podání obsahuje Witenberg — Desrioux, *L'organisation judiciaire, la procédure et la sentence internationales*, str. 184 a n.

¹⁸⁾ *Procès-verbaux des Séances du Comité*, str. 734; viz též *Neuvième rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale*. — Série E, No. 9, 1933, str. 153 a n.

opis každého spisu a dokladu, jímž se podepírají tесе v nich uvedené; seznam těchto listin jest uvésti za návrhy. Každá listina aneb doklad, které jsou stylisovány v jiném jazyku než francouzském nebo anglickém, mají býti opatřeny překladem do některého oficiálního jazyka Soudního dvoru. Jde-li však o příliš obsáhlé doklady, mohou býti předloženy překlady u výtahu s výhradou pozdějšího rozhodnutí Soudního dvoru aneb, nezasedá-li, jeho předsedy. Tato ustanovení se arci týkají i jinakých aktů písemného řízení.

Jestliže se vznese na Soudní dvůr spor oznámením kompromisu, má podle čl. 35 nového j. ř. býti předložení kompromisu spojeno s označením zástupce aneb zástupců strany aneb stran. Je-li kompromis předložen toliko jednou stranou, má druhá strana, když potvrzuje sdělení o složení kompromisu, oznámiti Soudnímu dvoru jméno svého zástupce, pokud se týče učiniti tak co nejdříve. Dojde-li k vznesení sporu na Soudní dvůr cestou žaloby, má tato podle čl. 40, odst. I., statutu, obsahovati žalující stranu a stranu, proti níž je žaloba podána, jakož i předmět sporu. Kromě toho má žaloba, jak žádá čl. 32 j. ř., podle možnosti obsahovati označení ustanovení, jímž chce žalující strana odůvodniti příslušnost Soudního dvoru, dále přesné označení předmětu žaloby; stručné vyložení skutkových okolností a důvodů odůvodňujících žalobu, s výhradou vývodů, jež budou podány v mémoiru, a důkazů, které k němu budou připojeny. V žalobě samé aneb v průvodní notě má být udáno jméno zástupce žalující vlády. Strana, proti níž je žaloba podána a již jest oznámena, má s potvrzením o tomto oznámení aneb co nejdříve oznámiti Soudnímu dvoru jméno svého zástupce (čl. 35, odst. II. a III. j. ř.). Označení zástupce má býti vždy spojeno s udáním jeho bydliště, jež si zvolí v sídle Soudního dvoru a jemuž mají býti adresována všechna sdělení týkající se sporu.

Když se jednalo o výklad statutu klajpedského území, neuvedli žalobci ve své žalobě podané u Soudního dvoru jméno zástupce, pokud se týče zástupců, avšak učinili tak v průvodních dopisech. Svým usnesením ze dne 16. dubna 1932 uznal Soudní dvůr, že sluší žalobu pokládati za vyhovující formálním podmínkám, stanoveným statutem a tehdy platným jednacím řádem.¹⁹⁾

Chtějí-li strany ve sporu, aby se o věci jednalo před zvláštními senáty, o nichž mají ustanovení čl. 26, 27 a 29 statutu, mohou o to podle čl. 71 j. ř. žádati v žalobním podání aneb v průvodní notě. Žádosti té je vyhověti, když jsou strany za jedno. Pokud jde o zkrácené řízení, rozpadá se podle čl. 72 j. ř. na řízení písemné a ústní. V písemném řízení má podati každá strana po jednom podání a v pořadí, jak jest uvedeno v čl. 41 j. ř. K podáním

¹⁹⁾ Huitième rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale. Série E-No. 8, 1932, str. 247.

těm je připojit doklady. Nicméně senát může, ať na žádost stran, ať podle okolností a po slyšení stran, žádati předložení jinakého dalšího podání, jež by se mu jevilo žádoucím (čl. 72, odst. II, j. ř.).

Rovněž soudní řády smíšených rozhodčích soudů mají přesná ustanovení o přípravných spisech. Spory u těchto soudů se zahajují podáním žaloby, o níž ustanovuje soudní řád smíšeného rozhodčího soudu československo-německého v čl. 20 toto:

Žaloba musí obsahovati:

- a) Přesné a podrobné označení stran, jejich státní příslušnost a bydliště, jakož i označení procesního zmocněnce žalobcovy;
- b) označení zmocněnce pro doručování, kterým může býti osoba bydlící v místě, kde jest zřízen sekretariát neb úřad zástupců států;
- c) uvedení skutečností, ze kterých vyplývá, že lhůty podle čl. 16 byly dodrženy;
- d) vylíčení skutečností, o které se žaloba opírá, s podrobným udáním důkazních prostředků na konci každého odstavce;
- e) právní odůvodnění žaloby, při čemž musí býti vždy přesně uvedeny texty zákonů a soudních rozhodnutí, jichž se žaloba dovolává;
- f) návrhy žalobcovy;
- g) seznam příloh, které se připojují k odůvodnění žaloby, mezi nimiž, v případech článků 302 a 305 mírové smlouvy, musí býti uvedeno vyhotovení rozsudku nebo rozhodnutí, o jejichž opravu se žádá;
- h) žalobcovo ocenění hodnoty žalobního předmětu, jestliže se žalobce nedomáhá zaplacení určitého peněžního obnosu;
- i) procesní plnou moc zmocněncovu.

Kromě žaloby mluví soudní řád o odpovědi na žalobu, o replice a duplice. Odpověď na žalobu má býti sepsána podle obdoby předpisů čl. 20 (a, b, d až g, i), jak stanoví čl. 24 soudního řádu. Odpověď musí nad to obsahovati v každém případě určité prohlášení žalovaného, zda uznává či popírá skutečnosti v žalobě tvrzené. Jde-li o skutečnosti, které žalovanému nejsou osobně známy, může se omeziti na prohlášení, že mu nejsou známy.

Soudní řád, o něž tu jde, nevymezuje však obsah repliky a dupliky.

Podobným způsobem jsou upraveny náležitosti přípravných podání soudním řádem smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského.

67. Pro strukturu mezinárodního soudního procesu je zásadního významu způsob a pořadí, v jakém strany předkládají svá podání sobě a soudnímu orgánu, který je pověřen rozhodnutím sporu. Řešení tohoto velmi důležitého problému je mamnoze až do nejnovější doby ovládáno zásadou rovnosti suverénních států, jež jest uplatněna v písemném

řízení na úkor procesní ekonomie. Jak ve starší době, tak i často dnes stanoví kompromisy stran ve sporu, že obě procesní strany mají v těchže lhůtách podati své procesní spisy a protispisy, doložené potřebnými doklady. Kdežto tato metoda, kterou nazýváme koordinační, byla v civilním procesu vystřídána metodou alternativní, přece byla podržena v mezinárodním soudním procesu.²⁰⁾

To má své zdůvodnění v různém způsobu, jakým se zahajuje proces civilní a mezinárodní soudní proces. V civilním procesu dovolává se žalobce soudní ochrany proti žalovanému, t. j. žalobce se může jednostranně obrátit k soudu se svou žalobou, ale v mezinárodním soudním procesu je věc složitější. V něm se zahajuje soudní řízení součinností obou sporných stran, jež se projevuje jmenováním rozhodců, a jsou-li snad tito předem jmenováni, žádostí obou stran, aby rozhodčí soud projednal a rozhodl spor.²¹⁾ A tak vidíme, že úloha stran, pokud jde o klasické rozhodčí řízení, není zřetelně rozdělena a že není patrné, kdo v jednotlivém případě vystupuje jako žalobce a žalovaný. V tom ohledu jest příznačný rozhodčí případ ve věci neodvislosti sultána Mascatského, který byl kompromisem mezi Francií a Velkou Británií ze dne 13. října 1904 vznesen na Stálý rozhodčí dvůr v Haagu. Podle čl. II. tohoto kompromisu měla každá ze smluvních stran předložiti ve stejné tříměsíční lhůtě od podepsání kompromisu každému členu rozhodčího soudu a protistraně psaný nebo tištěný procesní spis, v němž by vyložila a odůvodnila svou reklamaci, a svazek spisů, psaný nebo tištěný a obsahující doklady aneb všechny ostatní důkazní spisy psané nebo tištěné, o které se opírá. Ve lhůtě tříměsíční od podání uvedených mémoirů měla každá strana odevzdati každému členu rozhodčího soudu a protistraně protispis psaný nebo tištěný s doklady. A ve lhůtě jednoho měsíce po sdělení protispisů mohla každá strana předložiti jednotlivým rozhodcům a protistraně psané aneb tištěné návrhy, jež by sloužily ku podpoře návrhů již učiněných.²²⁾

Tento koordinační způsob podávání přípravných podání není v dobrém souhlase se zásadou „*audiatur et altera pars*“, poněvadž obě strany podávají tu první podání nezávisle na sobě. Správně uvedl Fleischmann ve své kritice tohoto písemného řízení, že se tu od počátku posunuje obraz žalobce a žalovaného; strany mohou jen to uvést, co na podporu svých nároků pokládají za žádoucí; nemusejí na názory svého odpůrce bráti žádného zřetele a proto vynakládají své síly zbytečně na věci, které se nepopírají, zatím co podstatné body se teprve později mohou vyjasnit.

²⁰⁾ Woolsey, *The Future of International Arbitration*, *The American Journal of International Law*, 21, 1927, str. 114.

²¹⁾ Anzilotti, *Corso di diritto internazionale*, III, 1915, str. 100.

²²⁾ Scott, *Les travaux de la Cour permanente d'arbitrage de La Haye*, 1921, str. 106 a 107.

Tím jest arci pro obě strany ztížena možnost snadno a rychle vniknouti v procesní látku a zaviňuje se tím zbytečné hromadění materiálu a podávání týchž písemných dokladů dvojmo.²³⁾

Je vadou haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů, že ani v redakci ze dne 18. října 1907 nestanovila, která ze stran má vystoupit jako žalobce a která jako žalovaný, ač od úpravy této otázky závisí postup jak písemného, tak i ústního řízení. Je to právě otázka důkazního břemene, jež je podmíněna zjištěním, kdo je žalobcem a kdo žalovaným. Včasné určení procesních úloh stran je důležité tam, kde nejde toliko o jednu spornou otázku, nýbrž o celý jejich komplex s různou povahou.²⁴⁾

Tento stav věcí je výstižně charakterisován rozhodčím výrokem Generální americko-mexické reklamační komise (General Claims Commission) z r. 1926 ve sporu United States (William A. Parker) v. United Mexican States, v němž komise prohlásila zejména toto:

„Nedostatek mezinárodních pravidel o rozdělení důkazního břemene mezi strany jest zvláště patrný v mezinárodním rozhodčím řízení mezi vládami v jejich vlastním právu, ježto v těch případech je rozlišování mezi žalobcem a žalovaným často neznámo a obě strany mají často podávati svá soudní podání v tutéž dobu. Ani haagská úmluva z r. 1907 o smírném urovnávání mezinárodních sporů, jejímiž stranami jsou Spojené státy a Mexiko, ani statut a jednací řád Stálého mezinárodního soudního dvoru v Haagu neobsahují žádného ustanovení co do důkazního břemene. Naopak, článek 75 řečené haagské úmluvy z r. 1907 potvrzuje názor zde přijatý tím, že předpisuje, že „strany mají poskytnouti rozhodčímu soudu v nejširším rozsahu, jak to považují za možné, všechny informace, kterých jest třeba k rozhodnutí sporu.“²⁵⁾

Strany by se však mohly v kompromisu dohodnout, která z nich podá první procesní spis, aneb mohl by tak učiniti procesní soud sám, ač by se tu nemohl vyhnouti předbírání ve věci samé, jak na to případně upozornil Lammasch.²⁶⁾ Dokud není procesní úloha stran určena, nelze mluvit o žalobci a o žalovaném, nýbrž prostě o procesních stranách.

K témuž závěru dospěl i Stálý mezinárodní soudní dvůr ve sporu vedeném o územní pravomoc Mezinárodní komise oderské na základě kompromisu stran ve sporu ze dne 30. října 1928. V usnesení, vydaném dne 15. srpna 1929, se uvádí, že „ve věci vznesené na Soudní dvůr kom-

²³⁾ Fleischmann, Der Maskat-Fall zwischen Frankreich und England, u Schückinga, Das Werk vom Haag, Zweite Serie, I, 1917, str. 400.

²⁴⁾ Trefně Scott, Der nordatlantische Fischereistreit zwischen Grossbritannien und den Vereinigten Staaten von Nordamerika, u Schückinga, Das vom Haag, Zweite Serie, I, 2., 1917, str. 441.

²⁵⁾ Hudson, Cases and other materials on International Law, 1929, str. 1309.

²⁶⁾ Lammasch, Die Lehre von der Schiedsgerichtsbarkeit, str. 149.

promisem a kde proto není ani žalobce, ani žalovaného, mají míti strany stejnou příležitost probíratí od jejich prvního hájení a netoliko v jejich replice případné návrhy druhé strany".²⁷⁾

Koordináční metoda byla u Stálého mezinárodního soudního dvoru zatlačena metodou alternativní pouze v těch případech, kdy se k Soudnímu dvoru může některá ze stran obrátiti jednostranně žalobou. V té věci stanoví nový j. ř. v čl. 41 toto:

„Je-li spor vznesen oznámením kompromisu, mohou býti s výhradou ustanovení čl. 37, odst. 2 a 3, tohoto j. ř. předložena následující procesní podání v tomto pořadí:

každá strana podá procesní spis v téže lhůtě;

každá strana podá protispis v téže lhůtě;

každá strana podá repliku v téže lhůtě.

Je-li spor vznesen žalobním podáním, je podati s výhradou ustanovení čl. 37, odst. 2 a 3, tohoto j. ř. procesní spisy v tomto pořadí:

žalobce podá procesní spis;

žalovaný podá protispis;

žalobce podá repliku;

žalovaný podá dupliku."

Tohoto postupu je dbáti, pokud v mezích čl. 37, odst. 2 a 3, j. ř. nedojde k jinakým opatřením se strany Soudního dvoru, který má při tom podle možnosti hleděti k dohodě mezi stranami ve sporu.

Jak patrně, podávají se přípravné spisy v postupném pořádku, t. j. sukcesivně, je-li spor vznesen na Soudní dvůr žalobním podáním. Tohoto systému je použito již v nedávných rozhodčích komisích a při smíšených rozhodčích soudech, zřízených mírovými smlouvami.

68. Přípravná podání, o nichž byla řeč, jsou připravována a podepisována zástupci stran aneb jejich poradci, kteří je v soudním řízení zastupují. Pokud jde o otázku, v jakém jazyku je předkládati přípravná podání, byla tato otázka výslovně řešena teprve v novější době, a to v kompromisech.²⁸⁾ Aby se odstranily různé potíže a umožnilo rozhodcům plniti jejich úkol, stanoví čl. 61 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907, že neurčí-li kompromis, jakých jazyků se má užívati, rozhodne o tom rozhodčí soud. Ve smyslu čl. 39 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru jsou úředními jazyky Soudního dvoru jazyk francouzský a anglický, ježto zásada dvoujazyčnosti je přijata i ve Společnosti národů. Jazykovou stránku přípravných podání upravuje čl. 39 nového j. ř. v ten způsob, že podání ta je předkládati

²⁷⁾ Publications de la Cour, série A, no. 23, str. 44.

²⁸⁾ O jazykové stránce písemného řízení srv. nejnověji Witenberg — Desrioux, L'organisation judiciaire, la procédure et la sentence internationales, str. 93 a 170.

toliko francouzsky neb anglicky podle toho, pro jaký jazyk se strany rozhodly, aby se v něm dalo celé soudní řízení. Není-li tu dohody stran, mají se podání předkládati francouzsky nebo anglicky. Bylo-li snad dovoleno používatí jiného jazyka než francouzského nebo anglického, je připojití k originálu podání překlad do francouzštiny nebo angličtiny. Zapisovatel není povinen opatřovati překlady přípravných podání.

Před smíšeným rozhodčím soudem československo-německým byly prohlášeny úředními jazyky jazyk československý, francouzský a německý. Při ústním jednání měly však strany a jejich zmocněnci mluvití řečí, srozumitelnou všem členům soudu. Za úřední jazyk smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského platí francouzština a němčina, a to jak pro písemné, tak i pro ústní řízení (čl. 3 s. ř.).

Ve příčině doručování přípravných podání stranám a soudu mívají kompromisy přesná ustanovení, jinak se doručování děje prostřednictvím zahraničních úřadů, pokud se týče k rukám zástupců stran. Zvláštní ustanovení v tom směru má haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907 v čl. 63, jenž praví, že sdělení procesních spisů, protispisů a případně replik stane se buď přímo, buď prostřednictvím Mezinárodní kanceláře v pořadí a ve lhůtách stanovených kompromisem. Lhůty určené kompromisem mohou býti prodlouženy společnou dohodou stran aneb soudem, pokládá-li to za nutné, aby dospěl ke spravedlivému rozhodnutí. A v čl. 64 se stanoví, že každý spis některou stranou předložený má býti sdělen v ověřeném opisu druhé straně. Statut Stálého mezinárodního soudního dvoru v čl. 43 předpisuje, že doručení se děje prostřednictvím soudní kanceláře v pořadu a ve lhůtách určených Soudním dvorem. Každé písemné podání učiněné jednou ze stran musí býti doručeno druhé straně v ověřeném opisu. Soudní dvůr stanoví podle čl. 38 nového j. ř. přesně lhůty pro různé procesní spisy. Může je též prodloužití a po slyšení zástupce druhé strany může prohlásití za platný ten procesní spis, který byl za zvláštních okolností podán opožděně; nezasedá-li Soudní dvůr, může tak s výhradou jeho pozdějšího rozhodnutí učinití v uvedených případech předseda sám (čl. 37 j. ř.). Článek 40 nového j. ř. předpisuje, že originál každého procesního spisu má býti podepsán zástupcem a podán u Soudního dvoru s 50 tištěnými vyhotoveními, na nichž je vytištěn podpis zástupce strany. Jakmile se sděluje opis procesního spisu druhé straně podle čl. 43, odst. 4, statutu Soudního dvoru, potvrdí zapisovatel, že se opis shoduje s originálem, který byl u Soudního dvoru podán. Veškerá přípravná podání mají býti opatřena datem. Má-li býti spis podán určitého dne, přihlíží Soudní dvůr k tomu datu, kdy spis byl přijat soudní kanceláří. Jestliže má býti podání složeno v počtu výtisků předem stanoveném, smí předseda Soudního dvoru

žádati složení dodatečných výtisků. Oprava věcných chyb v předloženém již podání je vždy možná se souhlasem druhé strany aneb s povolením předsedovým.

Zapisovatel, jak uvádí čl. 33 nového j. ř., sdělí v tom případě, že spor byl vznesen na Soudní dvůr žalobním podáním, ověřený opis tohoto podání ihned na druhé straně, proti níž je žaloba podána. Byl-li na Soudní dvůr vznesen spor kompromisem, jež předložila toliko jedna strana, oznámí to zapisovatel ihned druhé straně. Ve smyslu čl. 34 téhož j. ř. sdělí zapisovatel ihned všem členům Soudního dvoru opis kompromisů aneb žalobních podání, jimiž byl vznesen na Soudní dvůr spor. Rovněž zašle opisy způsobem předvídaným statutem Soudního dvoru aneb zvláštním opatřením podle případu členům Společnosti národů a státům, které mohou vystupovat před Soudním dvorem. Podle čl. 44 nového j. ř. předá zapisovatel soudcům a stranám opis všech podání ve věci, a to tak, jak je obdrží. Soudní dvůr aneb, nezasedá-li, předseda může po slyšení stran naříditi, aby zapisovatel měl k dispozici každé vlády člena Společnosti národů aneb státu, který smí vystupovati před Soudním dvorem, procesní spisy příslušné záležitosti. Soudní dvůr aneb, nezasedá-li, předseda může za souhlasu stran dovoliti, aby spisy písemného řízení týkající se určitého sporu byly učiněny přístupnými veřejnosti před ukončením sporu.

Soudní řády smíšených rozhodčích soudů stanoví rovněž lhůty, v nichž mají býti jednotlivé procesní spisy předloženy soudu u jeho sekretariátu. Článek 17 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-německého a československo-maďarského stanoví, že žaloby podané po uplynutí lhůty mohou býti odmítnuty jako opožděné na návrh odpůrce nebo též z úřední moci. Soud rozhoduje podle volného uvážení o tom, mohou-li opožděné žaloby býti připuštěny, přihlížející k důvodům opoždění, k zájmům, o něž jde, a k zásadám slušnosti. Posléze uvedené soudní řády mají přesné ustanovení o tom, jak sluší počítati lhůty (čl.14). Podání mají býti podle čl. 10 napsána psacím strojem nebo vytištěna a podepsána zmocněncem nebo stranou, pakli tato jedná před soudem osobně. Podrobné předpisy obsahuje čl. 11 o opisech a čl. 12 o přílohách. Má býti tolik opisů, kolik jest odpůrců; potřebný počet opisů pro členy soudu (sekretariát) a zástupce států.

Jakmile strany podají soudu potřebná přípravná podání, prohlásí soud písemně řízení za skončené. Teprve po skončení písemného řízení se sejde rozhodčí soud, aby přikročil k ústnímu jednání. Článek 67 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907 prohlašuje, že po skončeném písemném řízení je rozhodčí soud oprávněn vyloučiti z ústního jednání všechny nové spisy nebo listiny, které mu snad chce některá strana předložiti bez souhlasu strany druhé. Toto

ustanovení bylo převzato z haagské úmluvy z r. 1899 a má jím být přiznána soudu pravomoc odmítnouti spisy aneb listiny pozdě podané. Výkon tohoto práva je však omezen na ten případ, kdy strana bez souhlasu strany druhé chce použití nových spisů aneb listin, a nemá ho být používáno než po zralém uvážení.²⁹⁾ Požadavek, aby se znovu nezahajovalo písemné řízení bez souhlasu druhé strany, vyplynul z obavy, aby se straně, jež by s tím nesouhlasila, nedala možnost řízení protahovati, pokud se týče úmyslně oddalovati vynesení výroku ve věci samé.

V řízení před Stálým mezinárodním soudním dvorem končí se písemné řízení, jakmile jsou podány předepsané spisy, pokud se týče poslední spis, jímž je písemné řízení vyčerpáno. Ve sporu o výklad Memelského statutu prohlásily žalující mocnosti, že se vzdávají práva podati písemnou repliku a požádaly Soudní dvůr, aby nestanovil lhůty než pro podání procesních spisů a protispisů. Této žádosti bylo vyhověno, poněvadž podávat písemnou repliku jest právem zúčastněné strany, která se tohoto práva může zříci.³⁰⁾

Článek 45 nového j. ř. stanoví, že po ukončení písemného řízení je věc zralá k ústnímu projednání („se trouve en état“). S výhradou přednosti, předvídané v čl. 61 tohoto jednacího řádu, projednává Soudní dvůr spory, jež byly naň vzneseny, v pořadí, v jakém jsou připraveny. Jde-li o více takto připravených sporů, řídí se pořadí podle místa, které zaujímají v obecné role. Nicméně Soudní dvůr může následkem zvláštních okolností rozhodnouti, aby se o některém sporu jednalo před spory, které jsou v obecné role uvedeny napřed. Žádají-li strany společně, aby se projednávání jejich sporu odložilo za spory, které jsou v obecné role uvedeny na místě pozdějším, může předseda takové žádosti vyhověti; v nedostatku takové dohody mezi stranami uváží předseda, zda o věci má rozhodnout Soudní dvůr (čl. 46 nového j. ř.).

V soudních řádech smíšených rozhodčích soudů je řešena otázka skončení písemného (přípravného) řízení podrobněji. Tak na př. čl. 26 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-německého předpisuje, že je přípravné řízení prohlášeno za skončené, uplynula-li lhůta, aniž žalovaný podal odpovědi, nebo podal-li ji ve lhůtě ustanovené a replika i duplika byly podány, anebo když lhůty k podání repliky a dupliky uplynuly. Další výměna přípravných podání neměla být pak již dovolena, leč by soud znovu zahájil přípravné řízení, vymeziv body, na něž se znovuzahájené řízení má vztahovati. Tato možnost opětovného zahájení pří-

²⁹⁾ Viz Descampsovu důvodovou zprávu u Scotta, *Rapports faits aux Conférences de la Haye de 1899 et 1907*, str. 81.

³⁰⁾ *Huitième rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale. — Série E, No. 8, str. 252.*

pravného řízení není předvídána v soudním řádě smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského (srv. čl. 26). Po skončení přípravného řízení nebo nařídil-li soud zvláštní průvodní řízení, po skončení tohoto, má soud sdělit stranám a zástupcům států místo a den roku k ústnímu jednání (čl. 48 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-německého a čl. 35 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského).

69. Mezinárodní procesní právní poměr se zakládá, nejde-li o zahájení procesu cestou kompromisu, podáním žaloby, stalo-li se tak v předepsané formě a za splnění stanovených procesních podmínek u příslušného soudu. Žaloba, která vyvolává v život nový právní poměr, je významným právním aktem, z něhož vyplývají jak pro soud, tak i pro strany ve sporu jisté právní následky. Soud je povinen k řádně podané žalobě zahájit a rozvinouti soudní řízení, strany pak jsou povinny spolupůsobiti v tvoření skutkových podstat, jež podmiňují vytvoření platné individuální normy ve formě mezinárodního rozsudku. Kdyby snad některá ze stran nechtěla dostáti svým procesním povinnostem a odmítla pustiti se do sporu v rámci stanoveného procesního řízení, není procesní soud zbaven povinnosti rozhodnouti předepsaným způsobem spor jemu předložený.³¹⁾

Žalobní právo, o něž tu jde, má různý právní základ, a to podle toho, zda se opírá o speciální či generální základní procesní normu. Speciální základní procesní norma (kompromis) má na zřeteli soudní rozhodnutí sporu již vzniklého. V takovém případě se zakládá mezinárodní procesní právní poměr uzavřením kompromisu, jímž se povolávají určité osoby k rozhodčí funkci.³²⁾ Jinak jest však tomu, když generální základní procesní norma předvídá soudní řešení neurčitého počtu příštích sporů, neboť takovouto základní procesní normou se nezakládá již mezinárodní procesní právní poměr. K jeho založení může dojíti toliko tehdy, když nastane určitá právní skutečnost, s níž je spojeno zahájení soudního řízení. Je-li soud již předem zřízen, počíná se soudní řízení žádostí stran, aby soud prozkoumal a rozhodl spor. Nestačí tedy, že mezi smluvními stranami, jež jsou vázány generální základní procesní normou, vznikl spor jako takový, nýbrž je zapotřebí, aby strana, jež má zájem na uznání svého nároku se strany soudu, podala k soudu žalobu, již žádá, aby soud po provedeném řízení rozhodl o jejím nároku. Právní norma, která s podáním žaloby spojuje příslušné právní následky, propůjčuje žalobci proti žalovanému právní moc.³³⁾

³¹⁾ Lammasch, Die Lehre von der Schiedsgerichtsbarkeit, str. 156.

³²⁾ Ve stejném smyslu se vyjadřují Witenberg — Desrioux, L'organisation judiciaire, la procédure et la sentence internationales, str. 188 a 189.

³³⁾ Jellinek, System der subjektiven öffentlichen Rechte, 1919, str. 51.

Italský internacionalista Morelli se domnívá, že žaloba, která představuje mezinárodní právní moc, není pouze právní mocí autonomní, pokud nesplývá s případným subjektivním právem ve sporu, nýbrž jest právní mocí abstraktní, protože není závislá na existenci subjektivního práva.³⁴⁾

Sporno jest, v jakém vztahu se nalézá žaloba k materiálnímu nároku, o němž má povolaný soud rozhodnouti. I když nelze v oblasti práva mezinárodního konstruovati t. zv. nárok na právní ochranu, přece zůstává otevřenou otázkou, zda lze pro mezinárodní soudní proces spatřovati v žalovatelnosti autonomní a abstraktní právní moc čili nic. V podstatě tu jde o vymezení pojmu subjektivního práva, které je namířeno proti druhému právnímu subjektu. Pojem nároku neboli reklamace (anglicky: claim) má v nauce i v rozhodčí praxi určitý smysl. O reklamaci se totiž mluví tehdy, když žalobce uplatní před soudem svůj nárok, který žalovaný před tím popřel. Tak na př. reklamační komise, zřízená mezi Spojenými státy americkými a Venezuelou, vyslovila se o pojmu reklamace r. 1885 takto :

„Jak my to chápeme, zahrnuje reklamace ve smyslu smlouvy právo („a right“) na straně jedné a závazek („an obligation“) na straně druhé. Vztahuje se k nějakému tvrzenému bezprávnému chování vlády, proti níž se uplatňuje. Takové chování může býti aktivní nebo pasivní; vláda se něčeho dopustila, co neměla učiniti, aneb odepřela nebo zanedbala, co měla provésti se zřetelem k předmětu reklamace. A křivda aneb škoda musely podle tvrzení vzejíti z takového chování reklamanta za okolností, jež mu poskytují podle smlouvy právo žádati prostřednictvím své vlády náhradu škody a jež ukládají provinilé vládě povinnost nahraditi škodu.“³⁵⁾

V rozhodčím případě Boulton, Bliss & Dallett prohlásil venezuelský komisař Paúl jménem komise toto:

„Slovo ‚claim‘ v nejvšeobecnějším a právním smyslu je totéž jako nárok na uznání aneb ochranu práva, t. j. aby bylo dáno aneb učiněno to, co jest spravedlivé a slušné.“³⁶⁾

S hlediska mezinárodního práva je rozuměti subjektivním právem nárok oprávněného na to, aby příslušný rozhodčí nebo soudní orgán rozhodl o sporném právním nároku. Žalobní právo splývá s materiálním nárokem v normovou jednotku vnitřní v rámci subjektivního práva, ač jak materiální nárok, tak i žalobní právo jsou regulovány různými právními předpisy.³⁷⁾

³⁴⁾ Morelli, La sentenza internazionale, 1931, str. 182 a n.

³⁵⁾ Ralston, The Law and Procedure of International Tribunals, 1926, str. 226.

³⁶⁾ Ralston, tamže, str. 228. — O pojmu reklamace srv. Westlake, Traité de droit international (franc. překlad, pořizeny A. de Lapradelle), 1924, str. 315.

³⁷⁾ Weyr, Theorie práva, 1936, str. 108.

Pokud jde o výkon žalobního práva, může se dít v různé formě a s různým obsahem podle toho, jak generální základní procesní normy upravují soudní řízení. Také v rámci statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru může dojít k zahájení soudního řízení různým způsobem, jak to právě jednotlivé rozhodčí smlouvy předpisují. V řadě rozhodčích smluv figuruje na př. ustanovení, podle něhož v případě nezdaru smírčího řízení může strana žádati, aby spor byl vznesen na Stálý mezinárodní soudní dvůr. V tom směru stanoví čl. 16 smírčí a rozhodčí smlouvy mezi Československou republikou a Švédskem, uzavřené dne 2. ledna 1926 (č. 176/1926 Sb. z. a n.), toto:

„Nedojde-li před Stálou smírčí komisí k narovnání, bude spor v dohodě předložen Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru za podmínek a pravidel o řízení, stanovených jeho statutem.

Nedojde-li mezi stranami k dohodě, bude jedna nebo druhá strana, když měsíc před tím byla na to upozornila, míti volnost vznést žalobním podáním spor přímo na Stálý mezinárodní soudní dvůr.“

Podobné ustanovení platí i pro ty případy, když se strany neshodnou na volbě soudu, o obsahu kompromisu nebo na jmenování rozhodců. Sem spadá ustanovení čl. 4. smlouvy, uzavřené dne 14. září 1929 (č. 141/1930 Sb. z. a n.) mezi Československou republikou a Nizozemskem o řízení soudním, rozhodčím a smírčím, v němž se praví toto:

„Jestliže se s některou z rozepří zmíněných v čl. 2 strany neuchýlí k Stálé smírčí komisí nebo jestliže se komisí nepodaří je smířiti, bude spor společnou dohodou předložen kompromisem buď Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru, který rozhodne podle podmínek a procesních pravidel, určených jeho statutem, nebo rozhodčímu soudu, který se vysloví podle podmínek a procesních pravidel, předepsaných haagskou úmluvou z 18. října 1907 o smírném urovnávání mezinárodních sporů.

Nedojde-li mezi stranami k dohodě o soudu, o obsahu kompromisu nebo při rozhodčím řízení o osobách rozhodců, bude jedna nebo druhá strana, když jeden měsíc před tím to ohlásila, míti volnost vznést žádostí spor přímo na Stálý mezinárodní soudní dvůr.“

V takovém případě není mezinárodní procesní právní poměr založen již tím okamžikem, kdy jedna strana oznámí druhé straně, že hodlá vznést spor, o který běží, na Stálý mezinárodní soudní dvůr, aneb kdy dojde snad mezi stranami ve sporu k uzavření potřebného kompromisu, který má býti notifikován kanceláři Stálého mezinárodního soudního dvoru po rozumu čl. 40 statutu.

Pro správné posouzení závažné otázky, kdy v takovýchto případech dochází ke konstituování mezinárodního procesního právního poměru, nutno míti dobře na zřeteli, že tento právní poměr jest trojstranný, t. j.

neexistuje pouze mezi stranami ve sporu, nýbrž též mezi těmito stranami a soudem, který je povolán rozhodnouti o uplatňovaném právním nároku. Aby bylo možno mluvit o založení mezinárodního procesního právního poměru, vyžaduje se, aby tento právní poměr vznikl jak mezi stranami, tak i mezi soudem a stranami. Na tomto stanovisku stojí nejen celá mezinárodní rozhodčí praxe, nýbrž i statut Stálého mezinárodního soudního dvoru. V jeho čl. 40 se totiž praví, že se spory vznášejí na Stálý mezinárodní soudní dvůr podle případu buď oznámením kompromisu, buď žalobním podáním, jež jsou zaslány soudní kanceláři. Pokud jde o jednostranná žalobní podání, mají býti sdělena všem zúčastněným stranám, t. j. mají býti doručena v prvé řadě žalované straně. Teprve tímto doručením vzniká řádný mezinárodní procesní právní poměr. Jde-li zahájení soudního řízení cestou kompromisu, stačí tu notifikace kompromisu soudní kanceláři, neboť požadavek doručení pro zahájení sporu je zcela zbytečný.

Jednostranně se může každá strana ve sporu (stát) obrátiti žalobním podáním ke Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru, je-li pro příslušný spor dána jeho závazná pravomoc. Tomu tak je v důsledku četných kompromisárních klausulí a rozhodčích smluv aneb fakultativní klausule o závazné pravomoci Soudního dvoru podle II. odstavce čl. 36 statutu.

Smíšené rozhodčí soudy si řešily otázku založení procesního právního poměru ve svých soudních řádech po vzoru civilního procesu. Čl. 15 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-německého a československo-maďarského stanoví, že se spor zahajuje podáním žaloby u soudu, avšak čl. 22 předpisuje, aby podaná žaloba byla žalovanému doručena. To znamená, že procesní účinky spojené s konstituováním procesního právního poměru počínají teprve doručením, poněvadž tímto okamžikem se dostává žalovaný do procesního právního poměru.

70. Mezinárodní soudnictví není dosud instančně vybudováno a rozsudky rozhodčích a soudních instancí jsou konečné a bez odvolání. Za tohoto stavu věci záleží samozřejmě na tom, aby procesní úkony, předsebrané v soudním řízení jak stranami, tak i soudem, vyhovovaly jistým procesním podmínkám, má-li dojít k rozsudku ve věci samé. Jest otázkou, zda nedostatek procesních podmínek brání vzniku procesního právního poměru čili nic? Máme-li řešit tento významný problém s hlediska práva mezinárodního, musíme si vyjasnit předem, v jaké míře recipovalo mezinárodní právo procesní podmínky, na nichž závisí konečné rozhodnutí sporu, z oblasti vnitrostátní.

Procesní podmínky, jež tu máme na zřeteli, musejí býti ve všech státech splněny nežli se soud může vysloviti o právním nároku, který žalobce u něho uplatňuje. V jednotlivých právních řádech moderních států

se činí náležitý rozdíl mezi přípustností čili recevabilitou žaloby a meritem sporu. Tak na př. Hauriou uvádí, že je rozeznávat zkoumání recevability a zkoumání merita. Zkoumání recevability se rozumí v tom smyslu, že existuje jistý počet procesních námitek („fins de non-recevoir“) a, je-li zjištěna existence některé z nich, může být žaloba zamítnuta, aniž jednáno ve věci samé. Jednání o recevabilitě je důkazem, že je to soudce, který do jisté míry poskytuje žalobní právo.³⁸⁾ Jak patrné, činí se i v právu francouzském rozdíl mezi přípustností žaloby a rozhodováním ve věci samé. Procesními námitkami upírá žalovaný žalobci žalobní právo, dovozuje, že žaloba není „recevable“, protože chybí potřebné podmínky pro její přípustnost. Tím arcí žalovaný nepopírá žalobu co do jejího merita, avšak, jestliže soud uzná, že námitka jest opodstatněna, odmítne žalobu a žalobce ztratí svou při. Kdyby nebyla příslušná procesní námitka včas vznesena, došlo by k jednání ve věci samé.

Pojem „přípustnosti žaloby“ byl převzat právem mezinárodním z civilního procesu, byl však přizpůsoben ať rozhodčími smlouvami, ať rozhodčí praxí povaze mezinárodního soudního procesu. I v tomto soudním procesu se rozlišuje mezi řízením o přípustnosti žaloby a řízením ve věci samé. Stejně jako v civilním procesu, tak i v mezinárodním soudním procesu nejsou nesplněné procesní podmínky překážkou, aby se procesní právní poměr konstitoval, avšak takový právní poměr nepovede, jsou-li procesní námitky uznány soudem za důvodné, k meritornímu rozsouzení sporu. Že právní institut přípustnosti žaloby tvoří pevnou součást dnešního práva mezinárodního, došlo zřetelného výrazu zejména haagskou úmluvou o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 29. července 1899, a to v čl. 46, který praví, že „zástupci a poradci stran mají právo uplatnit námitky a incidenty („exceptions et incidents“). Rozhodnutí rozhodčího soudu o těchto otázkách měla být konečná a neměla být důvodem k žádné pozdější rozpravě. Toto ustanovení přešlo beze změny do čl. 71 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907. Jak důvodová zpráva k čl. 46 původní úmluvy vytýká, jde o procesní námitky a incidenty, které mohou být uváděny před mezinárodními rozhodčími soudy právě tak, jako před vnitrostátními soudy. Šlo o to, aby práva stran ve sporu byla chráněna a aby rozhodnutí o námitkách a incidentech byla konečná za účelem odklizení procesních překážek.³⁹⁾

Systém procesních podmínek a je uplatňujících procesních námitek není v mezinárodním procesním právu tak uzavřen jako v civilním proces-

³⁸⁾ Hariou, Précis de droit administratif et de droit public, 10. vydání, 1921, str. 427.

³⁹⁾ Srv. Descampsovu důchodovou zprávu u Scotta, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 82.

ním právu. V tom ohledu neznamená přelom ani Stálý mezinárodní soudní dvůr, který v čl. 62 nového j. ř. mluví všeobecně o námitkách preliminárních v poměru k námitkám, jež takovými nejsou. Ani soudní řády smíšených rozhodčích soudů nejsou přesnější, neboť se zmiňují o námitkách žalovaného, pro něž odmítá vstoupiti v jednání o vlastním předmětu sporu. Z mezinárodní praxe lze však celkem konstatovat, že mezinárodní soudy převzaly a přizpůsobily strukturu mezinárodního soudního procesu procesní podmínky, jež se ustálily v civilním procesu. V mezinárodním soudním procesu bude recevabilitou rozuměti souhrn prostředků, jimiž žalovaná strana upírá straně žalující právo žalovati aneb se odvolává na nesprávný výkon žalobního práva v tom směru, že nebylo šetřeno procesních forem a lhůt, ve kterých měla býti žaloba podána u příslušného soudu.⁴⁰⁾ Jsou-li procesní námitky žalované strany připuštěny, pak brání tomu, aby soud rozhodl ve věci samé. Netýkají se *arci merita* sporu v tom smyslu, že by odmítnutí žaloby znamenalo neexistenci nároku žalující strany. V právu mezinárodním je pojem recevability velmi široký. Pokud jde o jednotlivé procesní podmínky, mohou se týkati soudu (řádné obsazení, příslušnost, formy a lhůty), stran (procesní způsobilost, zákonné zastoupení, státní příslušnost) a reklamace samotné (předběžné diplomatické vyjednávání, rozepře právoplatně zahájená a rozsouzená).

71. Stejně jako v civilním procesu klade se v mezinárodním soudním procesu ve příčině řádného obsazení rozhodujícího soudu otázka, zda rozhodce aneb soudce, který je nezpůsobilý (*judex inhabilis*) neb předpojatý (*judex suspectus*), může býti vyloučen aneb odmítnut. V civilním procesu se přihlíží k důvodům vyloučení z povinnosti úřední a v každém procesním stadiu, zatím co důvody odmítnutí musí včas uplatňovati zúčastněná strana. Pustí-li se bez výtky do jednání ve věci samé, má se za to, že se vada zhojila vzdáním se. V mezinárodním soudním procesu se tento rozdíl mezi důvody vyloučení a odmítnutí soudce neuplatňuje. Všeobecně lze tu pozorovati, že institut vyloučení a odmítání soudců není dostatečně propracován.

Pro úpravu tohoto institutu podnikl záslužné kroky Goldschmidt ve svém návrhu, podaném Institutu pro právo mezinárodní. V § 7 svého návrhu pamatoval na případy vyloučení a odmítnutí rozhodců, smísiv tu důvody vyloučení a odmítnutí pod rubriku odmítnutí. Vlastní odmítnutí připustil v tom případě, když jde o osoby, které mají na výsledku sporu vlastní a bezprostřední zájem. Ve svém návrhu uvedl, že osoby zbavené rozumu a nedospělí mají býti absolutně vyloučeni, ostatní pak osoby, od

⁴⁰⁾ Witenberg, *La recevabilité des réclamations devant les juridictions internationales*, Recueil des Cours. Académie de droit international, 41 (1932—III), 1933, str. 17; Witenberg-Desrioux, *L'organisation judiciaire, la procédure et la sentence internationales*, str. 131 a n.

nichž se nedá očekávatí rozhodnutí zralé, rozumné a nestranné, mohou býtí odmítnuty každou ze stran, avšak není to obligatorní. Dohodly-li se strany na jmenování určitých osob v kompromisu samém, mělo mítí vyloučení aneb odmítnutí jednoho z rozhodců za následek neplatnost celého kompromisu, pakliže by se strany neshodly na jiném způsobilém rozhodci (§ 8 návrhu).⁴¹⁾ Při projednávání Goldschmidtova návrhu Institutem pro právo mezinárodní byla věnována pozornost spíše podmínkám způsobilosti k rozhodčímu úřadu než procesní stránce nezpůsobilosti v dalším řízení soudním a tak byl přijat čl. 4 Řádu v tomto znění:

„Mezinárodními rozhodci mohou býtí jmenováni suveréni a šéfové vlád bez omezení a všechny osoby, které jsou způsobilé vykonávatí rozhodčí funkce podle společného zákona svých států.“

Tímto odkazem k vnitrostátnímu právu obou stran ve sporu měly býtí vyřešeny všechny otázky související s nezpůsobilostí a předpojatostí rozhodců.⁴²⁾

V ruském návrhu kodexu rozhodčího řízení, předloženém I. mírové konferenci v Haagu, se činí rozdíl mezi jmenováním soudců, jakož i nezpůsobilosti a odmítáním soudců pro nezpůsobilost. V čl. 6 se praví, že nezpůsobilost neb platně provedené odmítnutí třeba jednoho z rozhodců, jakož i odmítnutí přijmouti rozhodčí úřad po jeho převzetí neb smrt jmenovaného rozhodce činí neplatným celý kompromis s výjimkou případů, kdy tyto okolnosti jsou předvídaný a předem upraveny společnou dohodou smluvních stran.

Mírová konference nepřispěla však nikterak k úpravě odmítání soudců a nepřijala ruského návrhu. Položila váhu na to, aby byla zajištěna existence kompromisu a aby tento nepodléhal extrémním důsledkům náhodných okolností. Stranám bylo arci ponecháno, aby si vyjednaly eventuální neplatnost kompromisu. Na základě těchto úvah byl redigován čl. 35, který přešel beze změny jako čl. 59 do haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907. Podle tohoto článku má býtí rozhodce, který zemře, odstoupí aneb když ho něco zajde, nahrazen způsobem, stanoveným pro jeho jmenování. Při výkladu tohoto ustanovení dlužno uvážiti, že spočívá na zásadě, vyjádřené čl. 4 Řádu Institutu pro právo mezinárodní, t. j. že způsobilost k vykonávání rozhodčích funkcí se řídí společným právem obou stran ve sporu. V každém případě, ať jde o případ vyloučení aneb odmítnutí rozhodce, sluší důvod vyloučení neb odmítnutí uplatniti před vstoupením do jednání ve věci samé. Vyjdou-li

⁴¹⁾ Goldschmidt, *Projet de règlement pour tribunaux arbitraux internationaux*, *Revue de droit international et de législation comparée*, VI, 1874, str. 434 a 435.

⁴²⁾ Schätzel, *Rechtskraft und Anfechtung von Entscheidungen internationaler Gerichte*, 1928, str. 24.

tyto okolnosti najevo až po zahájení ústního jednání, rozhodne o nich rozhodčí soud v nejbližším líčení, avšak za nepřítomnosti rozhodců, proti nimž byly vzneseny námitky.⁴³⁾

Problém vyloučení a odmítnutí soudců byl podrobně rozebírán na konferenci pěti neutrálních států (Nizozemska, Švýcarska, Švédska, Norska a Dánska) v Haagu (v únoru r. 1920), která připravovala návrh statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru. Třebaže nebylo docíleno jednoty v otázce připuštění národních soudců, došlo k dohodě v otázce vyloučení a odmítnutí soudců. Návrh pěti mocností nezůstal bez vlivu na redakci definitivního statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, který řeší otázku vyloučení soudců v čl. 17, otázku předpojatosti soudců v čl. 24. Jak z textu tohoto článku vyplývá, nebyl statutem přijat institut odmítání soudce jednotlivou stranou ve sporu, takže případný návrh strany v tom směru učiněný by nestačil, aby soudce nemohl v daném sporu zasedati. Byla-li by proti některému soudci vznesena námitka, byl by Soudní dvůr snad povinen o ní rozhodnouti. Jakousi náhradou za odmítání soudců stranami v obvyklém slova smyslu jest zavedení národních soudců.⁴⁴⁾

Soudní řády smíšených rozhodčích soudů neupravují otázky vyloučení a odmítání rozhodčích soudů výslovně a je proto pochybno, zda není u těchto soudů vůbec vyloučeno. Institut vyloučení a odmítání rozhodců nebo soudců stal se však obecným mezinárodním institutem a nutno jej připustiti i tehdy, když není v ústavním aktu, o který se ten který mezinárodní soud opírá, výslovně upraven. Tím arci teprve vyvstávají procesní potíže, neboť kdyby některá ze stran proti rozhodci nebo soudci uplatnila důvod vyloučení aneb odmítnutí, není jasno, kdo by o takové námitce měl rozhodovati. Z obecných zásad ovládajících institut vyloučení a odmítání rozhodců aneb soudců lze usuzovati, že příslušným bude procesní soud, který by o tom sám rozhodoval. Tato zásada jest ostatně potvrzena i čl. 24, poslední odstavec, statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, jemuž přísluší jako každému soudu rozhodovati o procesních incidentech k žádosti stran ve sporu.

Další procesní podmínkou do této skupiny spadající je příslušnost rozhodujícího soudu. Pojem soudní příslušnosti se plně nekryje s pojmem soudní příslušnosti, jaký se vytvořil v civilním procesu. V mezinárodním soudním procesu, v němž není pro každý spor určitého druhu dán soud a v němž se existence soudu pro jisté spory opírá výlučně o vůli stran ve sporu, nemá námitka nepřislušnosti soudu za následek, že při uznané důvodnosti této námitky přijde spor před jiný soud, nýbrž že se spor vymkne soudnímu řízení vůbec. S tohoto hlediska lze pokládati mezi-

⁴³⁾ Mérygnac, *Traité de droit public international*, I, 1905, str. 516.

⁴⁴⁾ Bustamante, *La Cour permanente de Justice internationale*, 1925, str. 216.

národní soudy, pokud jsou zřízeny k rozhodování mezinárodních sporů, za soudy výjimečné. Při rozhodování o námitce nepřislušnosti mezinárodního soudu neběží snad o otázku čistě procesní, nýbrž též o rozhodování ve věci samé.

Pro procesní úpravu otázky příslušnosti mezinárodního soudu jest zásadního významu skutečnost, že základem té příslušnosti je vůle sporných stran a proto zůstává tato vůle směrodatnou pro rozsah soudní příslušnosti. Kdežto v civilním procesu platí zásada, že soud má zkoumati svou příslušnost z úřední moci ihned, jakmile podání, které vede k zahájení rozepře je podáno, je tomu v mezinárodním soudním procesu jinak. Mezinárodní soud má svou příslušnost zkoumati toliko tehdy, když jedna ze stran vznese námitku nepřislušnosti. Vstoupí-li však v jednání ve věci samé, aniž takové námitky učiní, je míti za to, že souhlasí s příslušností soudu pro daný spor. Italský internacionalista Salvioli tu velmi případně formuluje zásadu presumpce pro příslušnost soudu. Nedostaví-li se však žalovaná strana k jednání, má místo presumpce pro nepřislušnost soudu a žalobce má prokázati důvod soudní příslušnosti.⁴⁵⁾

Jest otázkou, zda mezinárodnímu soudu, který čerpá svou pravomoc z vůle sporných stran, přísluší t. zv. kompetenční kompetence. Ve starší době to bylo sporno v souvislosti s pochybnostmi, zda rozhodčí soud je mandatářem sporných stran či skutečným soudem. Má-li rozhodčí soud rozhodovati nestranně, nemůže býti prostým mandatářem stran, nýbrž musí státi nad stranami a je svými rozhodnutími vázati. Kdyby tomu tak nebylo, pak by námitka nepřislušnosti vznesená jednou stranou měla v zápětí, že se soud musí zdržeti rozhodování sporu nař vzneseného i v tom případě, že by příslušnost byla smlouvou jasně předvídána.⁴⁶⁾ Vzhledem k tomu, že se kompetence rozhodčího soudu opírá o kompromis stran, nelze arci beze všeho připustit kompetenční kompetenci, neboť výklad smluv přísluší zpravidla sámým smluvním stranám. Strany však mohou tuto interpretační kompetenci delegovati výslovně aneb mlčky rozhodčímu soudu, což se dnes všeobecně praktikuje. A tak v nynější době jest obecně přijatou zásadou, že i v nedostatku výslovné dohody stran přísluší rozhodčímu soudu rozhodovati o otázkách jeho příslušnosti.⁴⁷⁾

Zásada, že rozhodčím soudům přísluší zpravidla kompetenční kompe-

⁴⁵⁾ Salvioli, *La Corte permanente di giustizia internazionale*, *Rivista di diritto internazionale*, XV, 1923, str. 491 a 492; týž, *La jurisprudence de la Cour permanente de Justice internationale*, *Recueil des Cours*. Académie de droit international, 12 (1926—II), 1927, str. 19.

⁴⁶⁾ Mérignhac, *Traité théorique et pratique de l'arbitrage international*, 1895, str. 246.

⁴⁷⁾ Správně v tom ohledu Hyde, *International Law chiefly as interpreted and applied by the United States*, II, 1922, str. 152; Ch. de Visscher, *Justice et médiation internationales*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., IX, 1928, str. 53; viz i Kučera, *Mezinárodní rozsudek*, 1935, str. 142 a n.

tence, pronikala do mezinárodního soudního procesu velmi pomalu. Tuto kompetenci reklamovala již rozhodčí komise, zřízená mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií podle čl. VII. Jayovy smlouvy ze dne 19. listopadu 1794, a to v případě Betsey. Otázkou tou se obíral hlavně rozhodce Gore, který proti stanovisku anglických rozhodců mezi jinými uvedl toto:

„Námítka, že komise je nepřislušná rozhodovat, zda tyto žaloby aneb některé z nich jsou podle předpisu na ni vzneseny, zdržuje a brzdí veškero řízení a skutečně činí článek nicotným a klamným.“⁴⁸⁾

V rozhodčím případě „Alabama“ bylo se strany Velké Británie popíráno právo rozhodčího soudu rozhodovat o vlastní příslušnosti. Vznikne-li pochybnost o příslušnosti rozhodců, nemohou ji tito odstraniti tím, že sami o ní rozhodnou; mají vyčkati, až se strany shodnou v dosahu kompromisu. Touto argumentací se rozhodčí soud nemusil obírat, poněvadž prostě odmítl americký nárok na náhradu škody pro nepřímé újmy.⁴⁹⁾

Když bylo v Institutu pro právo mezinárodní uvažováno o kodifikaci procesního práva mezinárodního, pojal Goldschmidt do čl. 18 svého návrhu ustanovení, že rozhodčí soud je soudcem své příslušnosti; vyšel při tom z úvahy, že tímto způsobem lze rozřešiti spor, který by jinak zůstal nerozřešen.⁵⁰⁾ V konečné redakci dostalo se zásadě, o níž jde, formulace v čl. 14, poslední odstavec, Řádu pro rozhodčí řízení mezinárodní, kde se praví:

„V případě, v němž pochybnost o příslušnosti závisí na výkladu kompromisu, je míti za to, že strany přiznaly rozhodcům oprávnění rozhodnouti tuto otázku, není-li v tom směru opačného ustanovení.“

Ve shodě s tím byla upravena otázka kompetenční kompetence rozhodčích soudů I. haagskou úmluvou o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 29. července 1899 čl. 48, který přešel jako čl. 73 do úmluvy ze dne 18. října 1907. Tento článek stanoví, že rozhodčí soud jest oprávněn určití svou příslušnost, vykládaje kompromis, jakož i jiné spisy a listiny, které mohou býti uváděny ve věci, a užívaje zásad právních. Dosah tohoto ustanovení náležitě osvětluje důvodová zpráva, kterou jménem III. komise předložil I. mírové konferenci Descamps. Ve zprávě té se pokládá za nutno přiznati rozhodčímu soudu právo vymeziti dosah jeho příslušnosti výkladem kompromisu a jiných příslušných aktů. Při tom měl používat, jak bylo vyznačeno na II. mírové konferenci, zásad právních. Kdyby toto řešení nebylo přijato, nemohl by se rozhodčí soud pohybovati a byl by nucen vzdáti se rozhodnutí sporu vždy, kdy by se některé ze stran zachtělo

⁴⁸⁾ Ralston, *The Law and Procedure of International Tribunals*, str. 45 a n.

⁴⁹⁾ Politis, *La Justice Internationale*, 1924, str. 45 a 46.

⁵⁰⁾ Goldschmidt, *Projet de règlement pour tribunaux arbitraux internationaux*, *Revue de droit international et de législation comparée*, VI, str. 440.

i přes zřejmost tvrditi, že soud nemůže o věci rozhodovat. Čím více se bude stávat rozhodčí soudnictví institucí obecného práva, tím pronikavěji bude se jevit kompetence rozhodců v daném směru za tkvící v samé podstatě rozhodčích funkcí a v nezbytnostech souvisejících s plněním těchto funkcí. Sporné strany mohou ari omeziti výkon této kompetence rozhodců a podrobiti jej nutným aneb vhodným výhradám. Nezdá se však možným odepřiti rozhodcům právo oceniti v případě pochybnosti otázky, které spadají aneb nespádají do jejich příslušnosti.⁵¹⁾

Tento princip byl převzat do čl. 36, poslední odstavec, statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, podle něhož v případě pochybnosti rozhoduje Soudní dvůr o tom, zda je příslušným. Zásada, že soudům, o něž tu jde, přísluší právo rozhodovati o své příslušnosti, byla uplatněna i v soudních řádech smíšených rozhodčích soudů, které ukládají soudy, aby rozhodoval nejen ve věci samé, nýbrž i o námitkách stran proti žalobě (srv. čl. 29 soudního řádu československo-německého a čl. 28 soudního řádu československo-maďarského smíšeného rozhodčího soudu).

Pro přípustnost žaloby je procesní podmínkou i šetření předepsaných forem a lhůt, v nichž se mají přípravná podání soudu předkládati. Procesní formy i lhůty bývají stanoveny buď v rozhodčích smlouvách aneb kompromisech, buď příslušným soudem samým, jemuž strany ve sporu takovou pravomoc propůjčily. Strany jsou povinny řídit se procesními předpisy rozhodujícího soudu a tu vzniká otázka, jaké právní následky jsou spojeny s nedodržením procesních forem a lhůt?

V té příčině lze z bohaté rozhodčí praxe vytěžiti, jak se jednotlivé rozhodčí soudy mohly postavit k těm procesním spisům, jež nebyly řádně podány. Na př. kompromis, uzavřený dne 23. června 1857 mezi Francií, Velkou Británií a Uruguayem za účelem rozhodnutí o reklamách příslušníků francouzských a britských za škody způsobené jim za války, obsahoval v čl. VI. toto ustanovení:

„Reklamacie budou předloženy ve lhůtě 90 dnů těmi, kdož bydlí na území republiky, a ve lhůtě 180 dnů těmi, kdož se nacházejí mimo toto území, ode dne, kdy smíšená komise oznámí veřejně, že se ustavila. Po uplynutí této lhůty nebude připuštěna více žádná reklamacie, ježto žalobní právo zůstane propadlým.“⁵²⁾

⁵¹⁾ Scott, *Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907*, str. 83. — V rozhodčím výroku americko-britského rozhodčího soudu ze dne 28. listopadu 1923 ve věci Rio Grande (claim) se právem vytýká, že tento a vůbec každý právní soud má kompetenci a skutečně povinnost rozhodnouti preliminární otázku své pravomoci pro danou reklamaci. Taková kompetence jest od něho neodlučitelná a je nezbytná pro vlastní průběh řízení. Může býti mezinárodnímu soudu odňata toliko výslovným ustanovením. V daném sporu bylo však použiti čl. 73 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů. *Srv. The American Journal of International Law*, 19, 1925, str. 211.

⁵²⁾ Lafontaine, str. 116.

Typickým jest ustanovení čl. III., odst. 4, úmluvy ze dne 2. června 1858, uzavřené mezi Velkou Británií a Brazílií ve věci vzájemných reklamací příslušníků obou států, v němž se uvádí toto:

„Komisaři aneb vrchní rozhodce, budou-li se různiti, budou oprávněni v každém případě rozhodnouti, zda byla reklamace řádně podána aneb komisi předložena, ať zcela, ať zčásti, podle pravého úmyslu a smyslu této úmluvy.“⁵³⁾

Velmi určitá je dikce procesních pravidel, přijatých dne 16. dubna 1895 francouzsko-chilským rozhodčím soudem, jejichž čl. IV. zní takto:

„Žaloby nebudou připuštěny, kdykoliv žalobci nepředložili žalobu, tvrzení, důkazní a právní prostředky, jakož i návrhy ve lhůtě uvedené ve článku druhém.

Žalobci, kteří během řečené lhůty nepředložili žádného podání, budou pokládáni za ty, kdož se zřekli jakéhokoli nároku na částku deponovanou v Anglické bance a kdo se vzdávají nároku na rozdělení uvedeného deposita.“⁵⁴⁾

Všechny rozhodčí smlouvy aneb kompromisy neřeší jasně otázky, do jaké míry je rozhodující soud oprávněn postihnouti zmíněnými sankcemi nedodržení stanovených forem a lhůt. Není pochyby, že v takových případech má soud vysloviti nepřipustnost buď reklamace, buď podání, které trpí nepravidelností, a to i tenkrát, když to kompromis výslovně nepředpisuje.⁵⁵⁾ Jde-li o nepravidelnost formy podání, rozhodující soudy podle ocenění jednotlivého případu, zda i vadné podání je připustiti. Pokud jde o dodržování lhůt, může soud připustiti i podání předložené opožděně, připouští-li to kompromis v případech menšího průtahu aneb zvláště zřetele hodných. Procesní předpisy, ať jsou obsaženy v rozhodčí smlouvě (kompromisu), ať v soudním řádě, který soud sám vydává, mají býti arci stranami dodržovány, aby netrpěl pravidelný průběh řízení. Nešetření procesních forem zakládá ostatně nicotnost řízení.⁵⁶⁾

Otázka porušení procesních forem a nedodržení lhůt není výslovně řešena ani statutem, ani jednacím řádem Stálého mezinárodního soudního dvoru. Soudní dvůr ve svém nálezu ze dne 16. prosince 1927, týkajícím se výkladu nálezů č. 7 a 8 (chořovská továrna), opětovně prohlásil, že v rozumných mezích může abstrahovati od nedostatků formálních.⁵⁷⁾ Ve svém pak nálezu ze dne 26. dubna 1928 ve věci menšinových práv v Horním Slezsku (menšinové školy) Soudní dvůr vytkl, že opožděné složení námitky

⁵³⁾ Lafontaine, str. 119.

⁵⁴⁾ Lafontaine, str. 598.

⁵⁵⁾ Witenberg, La recevabilité des réclamations devant les juridictions internationales Recueil des Cours, 41, str. 91 a 92.

⁵⁶⁾ Kučera, Mezinárodní rozsudek, str. 147 a n.

⁵⁷⁾ Publications de la Cour, série A, no. 11, str. 16.

je na překážku tomu, aby se zavedlo zvláštní řízení o námitce.⁵⁸⁾ Soudní dvůr však neměl příležitost blíže formulovati své stanovisko v otázce, jaké sankce mají postihnouti větší formální nedostatky podání. Když československá vláda podala v r. 1932 odvolání z rozhodčích výroků československo-maďarského smíšeného rozhodčího soudu ke Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru podle čl. X. druhé pařížské dohody ze dne 28. dubna 1930, vykazovalo žalobní podání jistě nepravdivosti, takže vznikla pochybnost, zda bude možno je připustiti. Vzhledem k tomu, že československá vláda vzala uvedená odvolání zpět, zůstala otázka sankcí v daném směru otevřenou.⁵⁹⁾

Smíšené rozhodčí soudy měly však zhusta příležitost vysloviti nepřípustnost žalob pro formální vady aneb pro nedodržení stanovených lhůt, přes to, že se mohly z důvodů spravedlnosti a slušnosti uchýlovati od stanovených pravidel o soudním řízení. Tak na př. čl. 64 soudního řádu československo-německého (čl. 61 soudního řádu československo-maďarského) soudního řádu stanovil, že ve výjimečných případech může se soud odchýliti od ustanovení soudního řádu, shledá-li, že takové odchylky jsou příkazem spravedlnosti a slušnosti. Článek 17 ve věci promeškání lhůty uvádí, že žaloby podané po uplynutí lhůty mohou býti odmítnuty jako opožděné na návrh odpůrce nebo též z úřední moci. Soud rozhoduje podle volného uvážení o tom, mohou-li opožděné žaloby býti připuštěny, přihlížeje k důvodům opoždění, k zájmům, o něž jde, a k zásadám slušnosti.

72. Druhou skupinu procesních podmínek tvoří ty podmínky, jež se vztahují ke stranám ve sporu. V kapitole třetí jsme uvedli, že stranami v mezinárodním soudním procesu jsou zpravidla státy. Právo mezinárodní přiznává těmto mezinárodním subjektům procesní způsobilost, t. j. způsobilost samostatně jednati jako strany, při čemž se předpokládá, že mohou procesně jednati toliko svými orgány. Aby státy mohly vystupovati v určitém sporu jako strany, vyžaduje se, aby byly pro to zvláště kvalifikovány, t. j. mají býti procesně legitimovány. Legitimace, o níž je tu řeč, může býti jednak aktivní („*legitimatio ad causam activa*“), jednak pasivní („*legitimatio ad causam passiva*“). Aktivně legitimovanou stranou je strana žalující, když je subjektem právního nároku, který uplatňuje, kdežto pasivně legitimovanou stranou je strana žalovaná, pokud je subjektem povinnosti, kterou je zavázána plniti vůči straně žalující. Otázka procesní legitimace není však otázkou procesního práva, nýbrž otázkou práva materiálního. Jde-li o otázku přípustnosti žaloby s hlediska procesního postavení stran, nevznikají valné potíže ve sporech mezi samými státy. Vlastní

⁵⁸⁾ Publications de la Cour, série A, no. 15, str. 21 a 22.

⁵⁹⁾ Neuvième rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale. — Série E, No. 9, str. 153, 157.

problémy se vynořují tam, kde jako strana může před soudem vystupovati soukromá osoba.

Zpravidla jsou stranami v mezinárodním soudním procesu pouze státy jako subjekty práva mezinárodního. Žaloby jednotlivců jsou v takových případech nepřipustny. Striktnost uvedené zásady bývá někdy zmírněna tím, že se vyžaduje souhlas jednotlivců, má-li dojít k rozhodčímu řízení, mnohdy se zúčastněné soukromé osobě poskytne možnost, podati rozhodčímu soudu písemný aneb i ústní výklad sporu. Výjimečnými byly arci případy, kdy kompromis stanovil, že žalující stát vystupuje jako mandatář poškozených soukromých osob, aneb kdy se přiznala soukromým osobám účast na rozhodčím řízení. Tak se stalo rozhodčí úmluvou, uzavřenou dne 31. července 1896 mezi Columbií a Velkou Británií za účelem urovnání sporů vzniklých z platnosti, výkladů a způsobu provedení jistých smluv (čl. VIII).⁶⁰⁾ Soukromé osoby bývají zastupovány svými zmocněnci.

V nejnovější době se projevují snahy, učiniti z výjimky pravidlo a v tom ohledu se poukazuje k tomu, že stát, když vykonává své vlastní žalobní právo, zastupuje soukromé zájmy svých příslušníků. S hlediska pozitivního práva mezinárodního dlužno dbáti toho, zda jako strana je připuštěn pouze stát či i jednotlivec. V normálních případech dostává se soukromým zájmům ochrany před mezinárodními soudy prostřednictvím státu, jehož je poškozený příslušníkem. Teorie mluví tu o ujmoutí se soukromého nároku domovským státem („endossement“), čímž se soukromý nárok internacionalisuje a na místo soukromé osoby vystupuje jako žalující strana stát sám. Státní příslušník, který byl v cizím státě poškozen, nemá však práva na to, aby jeho domovský stát za všech okolností uplatnil jeho nárok.⁶¹⁾ Žaloba je podle toho přípustná pouze tehdy, když ji podal stát sám, který byl v osobě svého příslušníka druhým státem poškozen. Reklamace uplatňovaná státem, je reklamací státu, který ji může snížit, o ní uzavřítí smír aneb se jí docela vzdáti.

Má-li se stát platně ujmouti svého příslušníka, jest nezbytno, aby tu byly splněny tyto podmínky: a) musí jíti o státního příslušníka reklamujícího státu; b) má býti vyčerpán pořad místního práva; c) reklamace má býti takové povahy, aby mohla býti soudně uplatněna, a d) nesmí jíti o škodu, kterou si poškozená soukromá osoba sama zavinila.

Ad a). Stát se smí ujmouti mezinárodně toliko svého příslušníka, takže může uplatniti jen takovou reklamaci, která vykazuje národní povahu. Poškozená soukromá osoba má prokázati, že měla v době škodlivé události státní příslušnost reklamujícího státu a že ji má ještě v době, kdy stát rekla-

⁶⁰⁾ Lafontaine, str. 544.

⁶¹⁾ Borchard, La protection des nationaux à l'étranger et le changement de la nationalité d'origine, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., XIV, 1933. str. 436 a 440.

maci uplatní. Tím arci není řečeno, že by poškozená osoba nemohla svůj nárok na náhradu škody postoupiti (cese) jiné soukromé osobě, podržela-li při tom reklamace svůj národní charakter. Nesmí jíti o příslušníka státu, proti němuž jest reklamace namířena ani o takového příslušníka, který má státní příslušnost obou zúčastněných států. Změna státní příslušnosti po uplatnění reklamace nepůsobí zánik mezinárodního nároku reklamujícího státu.⁶²⁾

Který stát může uplatniti reklamaci, o niž jde, když poškozená osoba převede svůj nárok právním jednáním mezi živými aneb pro případ smrti na osoby jiné státní příslušnosti? Pro posouzení této otázky je rozhodujícího významu okolnost, že poškození soukromé osoby zakládá mezinárodní kompetenci k ochraně pro ten stát, jehož státním příslušníkem byla poškozená osoba v době, kdy škoda jí byla protiprávně způsobena. Jestliže poškozená soukromá osoba převede svůj nárok na náhradu škody na cizího státního příslušníka, nemůže se tím nikterak dotknouti mezinárodní kompetence státu, který byl poškozením svého příslušníka ve svých právech dotčen.⁶³⁾

V tom pak případě, že úmrtím přejde nárok poškozeného na dědice jiné státní příslušnosti, je sporno, zda smí reklamaci uplatniti domovský stát dědiců čili nic? Poněvadž je však rozhodnou státní příslušnost poškozené osoby v době škodlivé události, bude k reklamaci oprávněn stát, jehož příslušníkem zůstal zemřelý. Italský internacionalista Diena dobře zdůraznil, že by bylo nesmyslným starati se o státní příslušnost dědiců v poměrech státu ke státu, aspoň pro ty, kdož uznávají, že i v případě úmrtí poškozené osoby přísluší jejímu domovskému státu kompetence chrániti zájmy pozůstalosti a nikoli státu, jehož příslušníkem jest dědic.⁶⁴⁾

Lze-li o státní příslušnosti mluvit i u právnických osob, pak vzniká otázka, který stát jest oprávněn podávati mezinárodní reklamaci jménem právnícké osoby, zda ten stát, jehož příslušníky jsou členové právnícké osoby (společnosti) či onen stát, jehož státní příslušnost příslušná právnícká osoba obdržela. Jednotlivé právní řády znají různá kritéria této státní příslušnosti a v tom ohledu panuje veliká rozmanitost mezi státy.⁶⁵⁾

⁶²⁾ Witenberg, La recevabilité des réclamations devant les juridictions internationales, Recueil des Cours, 41, str. 49. — Srv. k tomu Parkerův rozhodci výrok, vynesený dne 11. července 1928 jménem tripartitní reklamační komise (Spojené státy americké, Rakousko a Maďarsko) ve věci Henry Rothmanna proti Rakousku a Maďarsku, *The American Journal of International Law*, 23, 1929, str. 183 a n.

⁶³⁾ Ralston, *The Law and Procedure of International Tribunals*, str. 157. — Srv. rozhodčí výrok britsko-mexické reklamační komise ze dne 19. listopadu 1929 ve věci kapitána W. H. Gleadella, *The American Journal of International Law*, 25, 1931, str. 763, kde položen důraz na to, že se má hleděti i ke státní příslušnosti dědiců.

⁶⁴⁾ Diena, La protection diplomatique en cas de décès de la personne lésée, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., XV, 1934, str. 186.

⁶⁵⁾ Kučera, *Mezinárodní základy cizineckého práva*, 1929, str. 42 an.

Většina států připouští za národní právnické osoby ty, které byly na jejich území právně zřízeny aneb tam mají své sídlo, t. j. sídlo ústřední správy. Národní povaha právnické osoby nebude dotčena tím, že jejími členy jsou cizí státní příslušníci. Kompetence státu k podání mezinárodní reklamace jest určována státní příslušností právnické osoby samé a nikoli státní příslušností těch jejích členů, kteří ji kontrolují. Za světové války bylo při právnických osobách hleděno k převaze cizích zájmů v hospodářském životě právnické osoby a tak na místo obvyklých kritérií státní příslušnosti právnických osob byla položena váha na princip kontroly, jímž měl být zachycen nepřátelský majetek skrývající se pod formou tuzemských právnických osob. Systém kontroly byl uplatněn nejen v mírových smlouvách, nýbrž došel zřetele i později. V dnešní mezinárodní praxi se projevuje snaha připustiti podání mezinárodní reklamace ve prospěch členů právnické osoby, kteří jsou příslušníky reklamujícího státu, a to i proti tomu státu, jehož příslušnost má dotyčná právnická osoba. Tato nová tendence znamená překonávání teorie o právní osobnosti právnických osob, která činila náležitý rozdíl mezi právnickou osobou jako takovou a jejími členy. A tak lze pozorovati, že vlády zakročují ve prospěch takových svých právnických osob, v nichž jejich příslušníci mají dostatečně značný podíl na jmění právnické osoby, pokud se týče společnosti. Každá vláda si arci vyhrazuje v té příčině rozhodovati podle svého volného uvážení a zjišťuje skutečnou státní příslušnost podílníků, poměr jejich příslušných zájmů a svou intervenci činí závislou na průkazu náležitého národního účastenství.⁶⁶⁾

Ad b). Vyčerpání pořadu místního práva poškozenou soukromou osobou je procesní podmínkou, na jejímž splnění závisí přípustnost reklamace. Již v jiné spojitosti jsme položili na to důraz, že poškozená osoba má vyčerpati pořad práva toho státu, vůči němuž má být reklamace domovským státem uplatněna. Při tom jest arci samozřejmým požadavkem, aby poškozená soukromá osoba vyčerpala právní prostředky státu pobytu toliko tehdy, když prostředky ty mohou vésti k odčinění křivdy. S tohoto hlediska přichází žaloba k mezinárodnímu soudu v úvahu pouze podpůrně. Pochybnosti byly vysloveny o tom, zda lze vyčerpání pořadu místního práva pokládati za kogentní předpis práva mezinárodního čili nic. Mezinárodní judikatura se většinou vyslovila v ten smysl, že vyčerpání pořadu místního práva je podstatnou podmínkou přípustnosti reklamací individuálního původu.⁶⁷⁾ Jest ovšem možno, že se státy vzdají kompromisem práva, uplatňovati námitku, že nebyl pořad práva vyčerpán, avšak

⁶⁶⁾ Ch. de Visscher. La technique de la personnalité juridique en droit international public et privé, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., XVIII, 1936, str. 482.

⁶⁷⁾ Witenberg, La recevabilité des réclamations devant les juridictions internationales, Recueil des Cours, 41, str. 52.

výjimka tu potvrzuje pravidlo. K nedostatku vyčerpání pořadu místního práva nebude rozhodující soud přihlížeti, když soudní organisace žalovaného státu není taková, aby se mohlo dosíci náhrady způsobené škody.

Ad c). Ač se připouští přípustnost takových reklamací, jež mají svůj důvod v mezinárodním deliktu žalovaného státu, bývá brána v pochybnost přípustnost těch reklamací, jež se opírají o porušení smluvního závazku se strany žalovaného státu, jak byl obsažen ve smlouvě, kterou byl uzavřel s cizími státními příslušníky. Proti přípustnosti uvedených reklamací se uvádí, že soukromá osoba, která uzavírá smlouvu s cizím státem, se podrobuje jeho právnímu řádu. I když lze připustiti, že se takový právní poměr spravuje právním řádem příslušného státu, nelze vyloučiti kompetenci práva mezinárodního tam, kde je dána skutková podstata mezinárodního deliktu. Britský internacionalista Westlake se postavil na správné stanovisko, že cizinec, který kontrahoval s cizí vládou, nezavázal se, že se jí dává na milost, a že zásada o stejném nakládání se státními příslušníky vyžaduje, aby plně požíval dobrodiní zavedeného řízení; jestliže, v řídkých případech, není takového řízení, aneb zjistí-li se, že je pouhou komedií, přichází k platnosti jiná zásada, podle níž jsou poddaní chráněni před odepřením spravedlnosti („un déni de justice“).⁶⁸⁾

Podle práva mezinárodního může stát chrániti i takové své příslušníky, kteří kontrahovali s cizím státem a nabyli řádně svých práv. Mezinárodní judikatura se vyslovuje ve prospěch přípustnosti reklamací, které tu máme na zřeteli. Sem spadá na př. smlouva, uzavřená dne 20. října 1883 mezi Chilem, Velkou Británií, Francií a Perú,⁶⁹⁾ dále rozhodčí výrok Stálého rozhodčího dvoru ze dne 11. října 1921 ve věci bratří Dreyfusových & spol. proti Perú,⁷⁰⁾ jakož i nálezy Stálého mezinárodního soudního dvoru ve věci Mavrommatisových koncesí v Palestině⁷¹⁾ a srbských i brazilských půjček.⁷²⁾

Ježto se reklamace, vzešlé ze smluv nevymykají svou povahou kognici mezinárodních soudů, snažily se některé státy výslovnými předpisy vyloučiti tuto soudní cestu. V té příčině se stala známou t. zv. Calvova klausule, která stanoví, že neshody, jež by mohly vzniknouti ze smlouvy, nemohou se státi předmětem mezinárodní reklamace. Klausule Calvova se vyskytuje v různých formách: může to býti předpis ústavní, ustanovení obyčejného zákona anebo stipulace smluvní, které z cizince činí pro určitý případ státního příslušníka aneb prohlašují, že rozhodnutí vnitrostátních

⁶⁸⁾ Westlake, *Traité de droit international* (přel. do fr. A. de Lapradelle), 1924, str. 350 a n.

⁶⁹⁾ Lafontaine, str. 594.

⁷⁰⁾ *Rivista di diritto internazionale*, XI, 1923, str. 134 a n.

⁷¹⁾ *Publication de la Cour*, série A, no. 2 a 10.

⁷²⁾ *Publications de la Cour*, série A, no. 14 a 15.

soudů je konečné a neodporovatelné před mezinárodním soudem, po případě stanoví, že se cizinec pro jednotlivý případ vzdává diplomatické ochrany svého domovského státu. Pro mezinárodního soudce se klade závazná otázka, zda Calvova a jí podobné klausule mohou činiti případné mezinárodní reklamace přípustnými čili nic? Jestliže reklamující stát uplatňuje v soudním řízení své vlastní subjektivní právo, pak nemůže být vázán závazkem svého poškozeného příslušníka, že nepoužije prostředku diplomatické ochrany. Takovýto závazek může být právně relevantním toliko s hlediska vnitrostátního práva, nikoli však s hlediska práva mezinárodního, jehož subjekty jsou pouze státy a nikoli soukromé osoby.

Pokud jde o mezinárodní judikaturu ve věci právního dosahu Calvovy klausule na nepřipustnost reklamací, o něž jde, je značně kolísavá. Některé rozsudky uznávají plně platnost Calvovy klausule a vyslovují tak nepřipustnost žaloby. Při tom arci se žádá, aby byla jasně stylisována a nepřipouštěla pochyb co do úmyslu stran (srv. rozhodnutí reklamační komise britsko-mexické ze dne 10. dubna 1931 ve věci: Douglas G. Collie Mac Neill).⁷³⁾ Reakcí proti této judikatuře jsou rozsudky, jimiž se Calvově klausuli upírá plný právní účinek, takže soukromou smlouvu prolamuje smlouva mezinárodní. V tom ohledu zasluhuje pozornosti rozhodnutí Generální reklamační komise americko-mexické ze dne 8. září 1923 ve věci North American Dredging Company of Texas (U. S.) v. Mexiko, v němž komise vyslovila názor, že Calvova klausule není všeobecně přijata a uznána, nýbrž naopak jest odsouzena obecně přijatým pravidlem práva mezinárodního, jež upírá jednotlivci právo vzdávati se v jakémkoli rozsahu a za jakýchkoli okolností ochrany státu, k němuž patří. Komise neváhá proto prohlásiti, že není mezinárodní normy, jež by bránila státu, aby vykonával své suverénní právo ochrany, avšak nepřekází tomu, aby toto právo podléhalo jakýmkoli omezením. Při tom komise připustila, že se soukromá osoba může zavázati, že bude dříve hledati odpomoc u místních úřadů a soudů než se uchýlí ke svému státu se žádostí o diplomatickou ochranu. V této spojitosti však komise správně vytkla, že soukromá osoba nemůže zbaviti svou vládu jejího nesporného práva, použití mezinárodních prostředků tam, kde bylo porušeno mezinárodní právo k její škodě. Taková vláda má často větší zájem na šetření zásad práva mezinárodního než na náhradě škody, kterou utrpěl některý z jejích příslušníků v daném případě, a zřejmě občan nemůže smlouvou vázati v tom ohledu ruce své vládě. Avšak zatím co každý pokus takto vázati svou vládu je nicotný, neshledala komise žádného obecně uznaného pravidla pozitivního práva mezinárodního, jež by vládě přiznalo právo zrušiti platně uzavřenou smlouvu. Zřejmým účelem takové smlouvy je

zabránit zneužití práva na ochranu, nikoli však zničit právo samo; účelem smlouvy té je vyznačit rozumnou a praktickou čáru mezi jurisdikčním právem Mexika v jeho vlastním území a suverénním právem na ochranu, jež přísluší státu cizincovu, pokud se jeho osoba aneb majetek nalézají v takovém státním území.⁷⁴⁾

Ad d). Pro přípustnost reklamace je významnou okolností, zda soukromá osoba, jež utrpěla škodu na území žalovaného státu, si ji sama nezavinila. Jak případně vytýká Hatschek, je další procesní podmínkou, aby poškozená osoba nebyla dala podnět ke škodlivému činu, aby škodu neutrpěla při činu, který odporuje právu mezinárodnímu (pirátství a obchod s otroky), aneb při činu, jenž se přiči neutralitě (doprava kontrabandu, pokus o porušení blokády, konání služeb v rozporu s neutralitou a pod.).⁷⁵⁾ Je sporno, zda tu jde spíše o politickou zásadu při poskytování mezinárodní ochrany poškozeným státním příslušníkům než o normu pozitivního práva mezinárodního. Vzhledem k tomu, že se této zásadě přiznává mezinárodní relevance v poměru k cizincům, je míti za to, že běží o skutečnou normu práva mezinárodního.

Nepřípustnost reklamace bude vysloviti tehdy, když poškozená soukromá osoba jednala nejen proti právu mezinárodnímu, nýbrž i proti právnímu řádu státu pobytu. Pokud jde o porušení právního řádu státu pobytu, rozumí se tím ty právní normy, které odpovídají platnému právu mezinárodnímu. Porušením těchto právních norem bude, když se cizinec dopustí trestného činu, zúčastní se politického života a dokonce revolučních akcí proti státu pobytu. V ohledu porušení práva mezinárodního přicházejí v úvahu takové počiny soukromé osoby, jimiž se má ohroziti aneb ztížit státu pobytu plnění některého mezinárodního závazku, který byl na sebe vzal jako člen mezinárodního právního společenství. Sankcí nepřípustnosti mezinárodní reklamace bude postižena podle toho ta reklamace, jež vzešla z činu, vyvolaného poškozenou soukromou osobou.⁷⁶⁾

73. Posléze třetí skupina procesních podmínek sestává z takových, jež se týkají reklamace samotné, t. j. její právní existence. K takovým procesním podmínkám patří především podmínka, aby mezi státy došlo k mezinárodnímu sporu, což se projeví v rámci diplomatického vyjednávání.

Diplomatické vyjednávání patří odedávna k nejdůležitějším způsobům, jak urovnávají přátelsky spory mezi státy. Hraje významnou úlohu i tam, kde není rozhodčí povinnosti. V případě pak rozhodčí povinnosti slouží

⁷⁴⁾ Hudson, *Cases and other materials on International Law*, 1929, str. 1242 a n.

⁷⁵⁾ Hatschek, *Völkerrecht als System rechtlich bedeutsamer Staatsakte*, 1923, str. 401.

⁷⁶⁾ Witenberg, *La recevabilité des réclamations devant les juridictions internationales*, *Recueil des Cours*, 41, str. 69.

diplomatické vyjednávání k tomu, aby nejen zjistilo, co státy rozdvojuje, nýbrž aby se spor podle možnosti odklidil přímým jednáním mezi zúčastněnými státy.⁷⁷⁾ Důvody vhodnosti povedou státy k tomu, aby hledaly řešení svých sporů touto cestou, i když snad se k tomu právně nezavázaly. Ve většině případů lze skutečně vzájemným informováním a vyjasněním skutkového děje i právního aspektu celé věci dospěti k uspokojivému urovnání sporu.

Proto je důležitou otázkou, zda je přípustná mezinárodní reklamace, když se žalující stát nepokusil o diplomatické vyjasnění a urovnání sporné záležitosti, pokud se týče o zjištění, zda stát, o nějž jde, odpírá plnit dobrovolně to, čím jest povinován. Tato významná otázka často zaměstnávala mezinárodní soudy, a to i tehdy, když šlo o rozhodčí řízení na základě kompromisu. Sjednání kompromisu bude však zpravidla svědčiti o tom, že diplomatické jednání bylo bezúspěšné. Problém, který jsme si tu položili, bude praktickým nejvíce při institucionálním mezinárodním rozhodčím soudnictví, zejména arci při mezinárodním soudnictví, jaké představuje dnes Stálý mezinárodní soudní dvůr.

Rozhodčí soudnictví má doplňovati diplomatické metody. Diplomatickým vyjednáváním se spor mezi státy krystalisuje a konkretisuje. Tohoto významu diplomacie ve formaci mezinárodního sporu jsou si státy plně vědomy a proto na ni kladou velkou váhu v řadě moderních rozhodčích stipulací. Tak na př. čl. 1, odst. I., smlouvy o smírčím a rozhodčím řízení, uzavřené dne 23. dubna 1925 mezi republikou Československou a Polskou (č. 175 / 1926 Sb. z. a n.), stanoví toto:

„Vysoké smluvní strany se zavazují, že podrobí smírčímu nebo rozhodčímu řízení všechny neshody, které by se mezi nimi snad vyskytly a kterých by nebylo lze cestou diplomatickou vyřídit do přiměřené doby.“

Ve prospěch nutnosti předběžného vyjednávání vyslovily se různé rozhodčí výroky. Na př. smíšená komise, zřízená mezi Spojenými státy americkými a Mexikem, prohlásila dne 18. května 1866 ve věci Pacific Mail Steamship Co., že reklamace je nepřijatelná, poněvadž chybí předběžná diplomatická korespondence, týkající se otázky, která je na ni právě vznesena.⁷⁸⁾ Středoamerický soudní dvůr byl toho názoru, že Costarica vyčerpala žádané diplomatické prostředky, aby dosáhla narovnání s Nicaraguou a že každý nový pokus mohl by býti pokládán za marný, jakmile

⁷⁷⁾ Borchard, *Les principes de la protection diplomatique des nationaux à l'étranger* (Bibliotheca Visseriana, III, 1924), str. 42 a n.

⁷⁸⁾ Lapradelle-Politis, *Recueil des arbitrages internationaux*, II, 1924, str. 485.

se Nicaragua postavila na stanovisko, že její chování je kryto atributy suverenity.⁷⁹⁾

Stálý mezinárodní soudní dvůr měl několikrát příležitost, dotknouti se otázky, do jaké míry je použití diplomatického vyjednávání směrodatným pro přípustnost žaloby. Ve svém nálezu ze dne 30. srpna 1924 ve věci Mavrommatisových koncesí v Palestině věnoval Soudní dvůr pozornost výkladu slov, obsažených v britském mandátu pro Palestinu ze dne 24. července 1922 (čl. 26), totiž že spory z výkladu mandátu budou předloženy Soudnímu dvoru, pokud „by nemohly býti urovnány vyjednáváním“. Tato slova vyložil Soudní dvůr správně v ten smysl, že „vyjednávání nepředpokládá vždy a nutně více méně dlouhou řadu not a depeší; může stačit, že rozprava byla zahájena; tato rozprava může býti velmi krátká; tomu tak jest, když se dostala do mrtvého bodu, jestliže se posléze setkala s „non possumus“ aneb s „non volumus“ některé ze stran, takže je zjevno, že spor není schopen toho, aby byl urovnán diplomatickým vyjednáváním.⁸⁰⁾ V dalším svém nálezu ze dne 25. srpna 1925 ve věci jistých německých zájmů v polském Horním Slezsku vytkl Soudní dvůr, že v daném případě není na rozdíl od četných kompromisárních klausulí podmíněna pravomoc Smíšené komise aneb Rozhodčího soudu podle čl. 23 ženevské úmluvy předchozím diplomatickým vyjednáváním. Podle tohoto článku mohl býti spor vznesen na Soudní dvůr, jakmile má jedna ze stran za to, že tu jest rozpor v názorech („divergence d'opinion“), vyplývající z výkladu a použití čl. 6 až 22. Rozpor v názorech se projeví, jakmile některá z vlád ve sporu konstatuje, že postup zachovávaný druhou vládou odporuje názírání vlády první.⁸¹⁾ Rovněž ve svém nálezu ze dne 16. prosince 1927, týkajícím se výkladu nálezů č. 7 a 8 (chořovská továrna) zaujal Soudní dvůr stanovisko k problému existence mezinárodního sporu. „Pokud jde o výraz „spor“, konstatuje Soudní dvůr, že čl. 60 statutu, podle svého znění, nevyžaduje, aby existence sporu se projevila určitým způsobem, na př. diplomatickým vyjednáváním. Zdá se býti velmi žádoucím, aby stát nepřikročoval k demarši tak vážné jako jest obeslání druhého státu před Soudní dvůr, aniž se dříve pokusil v rozumné míře jasně zjistiti, že jde o rozpor v názorech, který nemůže býti jinak rozptýlen. Avšak vzhledem ke znění textu má Soudní dvůr za to, že nemůže vyžadovati, aby se spor formálně projevil; podle jeho mínění má stačiti, aby obě vlády fakticky projevíly opačná mínění co do smyslu a dosahu nálezu Soudního dvoru.“⁸²⁾ A konečně ve svém usnesení ze dne 19. srpna 1929

⁷⁹⁾ Ralston, *The Law and Procedure of International Tribunals*, str. 149.

⁸⁰⁾ *Publications de la Cour*, série A, no. 2, str. 13.

⁸¹⁾ *Publications de la Cour*, série A, no. 6, str. 13 a n.

⁸²⁾ *Publications de la Cour*, série A, no. 13, str. 10 a 11.

ve věci Svobodných pásem v Horním Savojsku a v kraji Gex zdůraznil Soudní dvůr, že soudní řešení mezinárodních sporů, pro něž byl Soudní dvůr zřízen, není ničím jiným než náhražkou přímého a pokojného řešení těchto sporů mezi stranami.⁸³⁾

Při posuzování předběžného diplomatického vyjednávání jako procesní podmínky pro přípustnost žaloby je míti dobře na zřeteli, že význam i vyhlídky diplomatického vyjednávání jsou povahy vysoce relativní. Zdar diplomatického vyjednávání závisí totiž do značné míry na ochotě a povolnosti státu, proti němuž se uplatňuje nárok na plnění právní povinnosti. K takovému vyjednávání může dojít i mezi poškozenou soukromou osobou a státem pobytu, takže pak netřeba trvati na tom, aby došlo k novému pokusu o diplomatické vyjednávání mezi zúčastněnými státy. Požadavek vyčerpání diplomatických prostředků bude se týkati i sporů incidenčních (intervence), pokud jde se strany třetího státu o zcela nový spor.⁸⁴⁾

Další procesní podmínkou, jež souvisí s reklamací samou, je nedostatek rozepře již zahájené u jiného příslušného soudu. Námitka rozepře zahájené je připuštěna i v právu mezinárodním, ač tu je zatím její úloha velmi omezena. S námitkou zahájené rozepře před jiným soudem setkáváme se však ve sporech, vedených před Stálým mezinárodním soudním dvorem. V tom ohledu zaslouží pozornosti problém litispendence ve sporu, týkajícím se jistých německých zájmů v Horním Slezsku. V tomto sporu učinilo Polsko návrh, aby se Soudní dvůr vyslovil nepříslušným, pokud se týče, aby subsidiárně prohlásil žalobu za nepřípustnou, dokud by smíšený rozhodčí soud německo-polský nevynesl svého rozsudku. Soudní dvůr zkoumaje takto vznesenou námitku zahájené rozepře před jiným soudem, nehleděl „k různým procesním systémům a k různému právnímu názvosloví“. Při tom dospěl Soudní dvůr k názoru, že námitka zahájené rozepře není odůvodněna. „Je to otázka živě probíraná v nauce autorů a v judikatuře hlavních států, totiž zda litispendence, která má za předmět zabrániti konfliktu rozsouzených rozepří, může býti uplatňována v mezinárodních poměrech v tom smyslu, že by soudcové státu měli odmítnouti rozhodovat v nedostatku smlouvy o jakékoli záležitosti "již zahájené před cizím soudem právě tak, jako kdyby měli povinnost tak činiti, jestliže by byla na vnitrostátní soud před tím pravidelně vznesena táž záležitost.

Tento spor nemohl upoutati pozornost Soudního dvoru v této rozepří, neboť je zřejmo, že podstatné znaky, které zakládají litispendenci, se tu

⁸³⁾ Publications de la Cour, série A, no. 22, str. 13.

⁸⁴⁾ Witenberg, La recevabilité des réclamations devant les juridictions internationales, Recueil des Cours, 41, str. 25.

nevyskytují. Nejde o dvě totožné žaloby; žaloba ještě pendentní před smíšeným rozhodčím soudem německo-polským v Paříži usiluje o vrácení továrny soukromé společnosti, jež se domnívá, že jí byla bezprávně zbavena; to, co je s druhé strany žádáno od Stálého mezinárodního soudního dvoru, je výklad jistých klausulí ženevské úmluvy. Žalobci nejsou titíž. Konečně, smíšené rozhodčí soudy a Stálý mezinárodní soudní dvůr nejsou soudy téhož řádu".⁸⁵⁾

S tímto stanoviskem Soudního dvoru lze souhlasit, pokud vyžaduje k zahájení rozepře identitu žalobního předmětu, "identitu právních důvodů a identitu stran. S tesí Soudního dvoru, že smíšené rozhodčí soudy a Stálý mezinárodní soudní dvůr nejsou soudy téhož řádu se shodujeme v tom směru, že smíšené rozhodčí soudy nebyly vybudovány jako pravé mezinárodní soudy, nýbrž jako soudy společné oběma smluvním státům, o něž v určitém případě jde. Připustíme arci, že Soudní dvůr ve shora uvedeném svém nálezu blíže nevymezil svého pojetí soudů téhož řádu."⁸⁶⁾

Soudní dvůr, jak patrně, nevyklučuje pojem zahájené rozepře z mezinárodního soudního procesu, ač námitku zahájené rozepře v daném případě vyloučil. Stejně ji vyloučil pro případ litispence u civilního soudu polského v Katovicích a vším právem, ježto tento soud je nesporně soudem jiného řádu než Stálý mezinárodní soudní dvůr. Toto poslední stanovisko došlo výrazu i v judikatuře smíšených rozhodčích soudů: tak na př. smíšený rozhodčí soud francouzsko-bulharský odmítl námitku zahájené rozepře, jež byla vznesena proto, že trestní řízení bylo zahájeno před trestním soudem bulharským.⁸⁷⁾ Pro posouzení totožnosti aneb různosti povahy soudů bude směrodatnou okolnost, zda pravomoc toho kterého soudu jest určována právem mezinárodním čili nic.

Za procesní podmínku, jež se týká samé existence reklamace, bude pokládati i nedostatek rozepře pravoplatně již rozsouzené. Pojem právní moci zakotvil v platném mezinárodním právu, kde se rovněž ukázala toho potřeba učiniti soudní rozsudky, jimiž se zakládá mezi stranami ve sporu nové právo, nezměnitelnými.⁸⁸⁾ I v mezinárodním právu platí římsko-právní zásada „res judicata pro veritate habetur". Již v rozhodčím případě, týkajícím se parníku „Phare", došlo k uplatnění námitky rozsouzené rozepře. V listopadu 1874 zabavily totiž nicaragujské

⁸⁵⁾ Publications de la Cour, série A, no. 6, str. 20.

⁸⁶⁾ Salvioli, La jurisprudence de la Cour permanente de Justice internationale, Recueil des Cours, 12, str. 34 a n.

⁸⁷⁾ Recueil des décisions des Tribunaux Arbitraux Mixtes, I, 1922, str. 791; Ténékidès, De l'exception de litispence devant les organismes internationaux, Revue générale de droit international public, XXXVI, 1929, str. 505 a n.

⁸⁸⁾ Kučera, Mezinárodní rozsudek, str. 90 a n.

úřady na zmíněném francouzském parníku kapitánu Alardovi několik beden zbraní, kteréžto opatření bylo potvrzeno místním soudem. Proti tomuto postupu protestovala Francie a když nebylo lze docílití dohody, navrhla Nicaragua, aby spor byl projednán rozhodčím řízením před francouzským kasačním soudním dvorem. V tom ohledu byl sjednán potřebný kompromis a v řízení uplatnila Nicaragua námitku rozsouzené rozepře („l'exception de chose jugée“), odvolávajíc se na rozsudek Nejvyššího soudu v Leonu, vydaný dne 14. června 1876 proti kapitánu Alardovi. Rozhodčím výrokem ze dne 29. července 1880 odmítl Kasační soudní dvůr námitku rozsouzené rozepře z toho důvodu, že Nicaragua přijala kompromis se zřetelem k rozsudku svého soudu a že se tím vzdala práva uplatňovat námitku rozsouzené rozepře, dále že kasační soudní dvůr byl oběma stranami pověřen, aby bez ohledu na vnitrostátní rozsudek určil náhradu, jež by příslušela kapitánu Alardovi.⁸⁹⁾ S tímto stanoviskem lze jen souhlasit s tím, že tu nebyly splněny ani podmínky rozsouzené rozepře, t. j. scházely podmínky totožnosti mezi oběma spory.

Pro konstrukci pojmu rozsouzené rozepře stal se v mezinárodním soudním procesu směrodatným spor americko-mexický o náboženské fondy v Kalifornii, rozhodnutý dne 14. října 1902 v Haagu rozhodčím soudem, zřízeným po prvé na základě haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 29. července 1899. Předmětem sporu byla otázka, zda reklamace Spojených států amerických, podaná ve prospěch arcibiskupa ze San Franciska a biskupa z Monterey, jest ovládána zásadou „res judicata“ z důvodu rozhodčího výroku ze dne 11. listopadu 1875, vysloveného vrchním rozhodcem sirem Edw. Thorntonem.

Rozhodčí soud prohlásil, že zásada „res judicata“ se nevztahuje toliko k rozsudkům soudů zřízených státem, nýbrž i k rozhodčím výrokům, vydaným v rámci kompetence, stanovené kompromisem, a že týž princip má tím spíše platiti pro rozhodčí řízení mezinárodní. Při tom rozhodčí soud správně vytkl, že v daném případě není jen identita sporných stran, nýbrž též identita předmětu.⁹⁰⁾

Na toto rozhodnutí navázal Stálý mezinárodní soudní dvůr ve svém dobrém zdání ze dne 16. května 1925, podaném v záležitosti polské poštovní služby v Gdaňsku.⁹¹⁾ Pro otázku přípustnosti námitky rozsouzené rozepře je kromě toho důležit nález Soudního dvoru ve příčině litispence ve věci jistých německých zájmů v polském Horním Slezsku, kde se pro litispenci žádá totožnost žaloby, stran a též koordinovanost soudů, o něž

⁸⁹⁾ Lafontaine, str. 225 a n.

⁹⁰⁾ Scott, *Les travaux de la Cour permanente d'Arbitrage de La Haye*, 1921, str. 5. — *Srv. Lauterpacht, Private law sources and analogies of International Law*, 1927, str. 206 a 207.

⁹¹⁾ *Publications de la Cour*, série B, no. 11, str. 29.

v mezinárodní oblasti jde.⁹²⁾ Je zřejmo, že tyto náležitosti neplatí pouze pro litispendenci, nýbrž rovněž pro otázku rozsouzené rozepře.⁹³⁾ A tak dospíváme k závěru, že nebude lze uznat námitku rozsouzené rozepře, když se bude opírat o rozsudek vnitrostátního soudu.

Jest otázkou, zda podání mezinárodní reklamace jest omezeno promlčením čili nic? Jak v oblasti vnitrostátní, tak i v oblasti mezinárodní došla výrazu myšlenka, že právo, jež není po delší dobu vykonáváno, jest oslabeno a že se ho oprávněná osoba mlčky vzdala. Takováto presumpce jest odůvodňována potřebou pořádku a stability v právních poměrech. Právním základem promlčení v mezinárodním soudním procesu může být buď mezinárodní smlouva aneb obyčej, nejde-li snad o všeobecnou zásadu právní, uznanou civilisovanými státy. Nehledíme-li k ojedinělým případům partikulárních mezinárodních smluv, v nichž lze naléztí předpis týkající se promlčení v mezinárodním právu,⁹⁴⁾ bude lze uznání promlčení hledati v mezinárodním obyčeji, jak se projevil v mezinárodní rozhodčí praxi. S hlediska této rozhodčí praxe má promlčení v právu mezinárodním své svérázné zdůvodnění, jak velmi dobře vystihl Politis a Ch. de Visscher ve své zprávě, kterou o promlčení v právu mezinárodním předložili Institutu pro právo mezinárodní v jeho haagském zasedání v r. 1925. Pro přípustnost promlčení v právu mezinárodním mluví především ta úvaha, že příliš pozdní předložení reklamace oslabuje ji v samém základě tím, že důkazní prostředky se mohou ztratiti; v druhé řadě jest obecným zájmem, aby pro uplatnění mezinárodních reklamací byl určen čas za účelem odstranění nebezpečí, jež plyne pro dobré mezinárodní vztahy mezi státy ze starých reklamací, vůči nimž se žalovaný stát může brániti velmi nesnadně.⁹⁵⁾

V rozhodčí praxi se nepřipouští promlčení pro všechny mezinárodní reklamace stejně. Jde-li o dluh původu veřejného, vzniklý mezi státy, v zásadě se nepřipouští promlčení; při tom nerozhoduje, zda dluh jest povahy smluvní nebo deliktní. Důvodem je to, že v obou případech je závazek dostatečně určitý než aby mohl býti časem oslaben. V jednotlivých případech může arci dojíti k výjimkám,⁹⁶⁾ avšak zpravidla promlčení nebude soudem uznáno. Pokud jde o dluhy povahy soukromé, přicházejí tu v úvahu ty případy, kdy stát ujme se reklamací svých příslušníků a reklamace ty uplatní svým jménem. Tím ovšem není původně soukromoprávní poměr absorbován mezinárodní reklamací, i když jí slouží za základ. Je-li

⁹²⁾ Publications de la Cour, série A, no. 6.

⁹³⁾ Ralston, The Law and Procedure of International Tribunals, str. 40 a 41.

⁹⁴⁾ B. E. King, Prescription of claims in International Law, The British Year Book of International Law, XV, 1934, str. 84 a n.

⁹⁵⁾ Annuaire de l'Institut de droit international, XXXII, 1925, str. 6.

⁹⁶⁾ Politis, La prescription libératoire en droit international, Revue de droit international, de sciences diplomatiques, politiques et sociales, III, 1925, str. 4 a n.

příslušná soukromá reklamace podle právního řádu žalovaného státu promlčena, pak bude mezinárodní reklamace žalujícího státu vyloučena.

Nepřípustnost mezinárodní reklamace, jež byla podána na základě promlčené pohledávky soukromé osoby, byla vyslovena několika rozhodčími výroky. Stalo se tak zejména ve věci John H. Williams mezi Spojenými státy americkými a Venezuelou, jež byla vznesena na reklamační komisi z l. 1889—1890. Jednalo se o prodej ozdobných zrcadel americkou firmou venezuelské vládě r. 1841, za něž byla cena reklamována až r. 1868. Venezuela se hájila tím, že zboží při dodání zaplatila a podpůrně se dovolávala 20letého promlčení, jaké předvíдалa zákonodárství obou států. Proti tomu hájila vláda Spojených států amerických názor, že se nelze v mezinárodním sporu odvolávati na promlčení.⁹⁷⁾ Problém přípustnosti promlčení v mezinárodním soudním procesu došel pronikavého rozboru v rozhodčím výroku vrchního rozhodce Ralstona (italsko-venezuelská smíšená reklamační komise) v případě Gentiniho, který utrpěl značná příkoří v r. 1871, kdy jeho závod byl uzavřen a on sám uvězněn. Jeho nároků se ujala italská vláda až r. 1903; vláda venezuelská se odvolávala na to, že nároky ty jsou promlčeny. Italská vláda naproti tomu namítala, že promlčení nemůže býti uznáno mezinárodními soudy a při tom se dovolávala rozhodčího výroku Stálého rozhodčího dvoru ze dne 14. října 1902 ve věci náboženských fondů v Kalifornii. Rozhodčí soud se tu postavil na stanovisko, že „pravidla o promlčení nemohou býti použita na daný spor mezi spornými státy, poněvadž patří výlučně do oblasti občanského práva“.⁹⁸⁾ V tomto sporu uplatňovalo Mexiko, že pohledávka, jak byla uplatněna, byla vyloučena, ježto žalobní právo se promlčelo tím, že se reklamanti neobrátili v předepsané lhůtě k příslušným úřadům. Proti tomu namítl americký zástupce, že zákon o omezení žalobního práva („statute of limitation“) nemůže býti závazným pro mezinárodní soudy. Z toho je zjevno, že se Stálý rozhodčí dvůr nevysslovil o přípustnosti promlčení v mezinárodním soudním procesu, nýbrž toliko o vnitrostátních předpisech, jež omezují žalobní právo.⁹⁹⁾ Ralston připustiv princip promlčení v mezinárodním právu, vytkl ve svém rozhodčím výroku toto :

„Jak se to jeví pisateli, všechny důvody ve prospěch promlčení, jaké platí mezi jednotlivci, stejně platí v tom případě, když reklamaci příslušníka uplatní jeho vláda proti druhé vládě, s výhradou úvah a výjimek uvedených na konci tohoto výroku. Nemůže stejně s jednotlivcem ztratit vláda své důkazní prostředky, jmenovitě když, pokud existují, jsou v rukách daleko vzdálených podřízených úředníků? Je-li tajné dorozumění mezi reklamant-

⁹⁷⁾ Ralston, *The Law and Procedure of International Tribunals*, str. 376.

⁹⁸⁾ Scott, *Les travaux de la Cour permanente d'Arbitrage*, str. 6.

⁹⁹⁾ Lauterpacht, *The function of Law in the International Community*, 1933, str. 93.

tem a úředníkem, neztratí se vládní svědectví tak snadno jako svědectví soukromých osob? Jestliže reklamantovo vlastní jednání je přičinou nezdaru, na nějž si ztěžuje, nezanikne vědomost o té skutečnosti uplynutím času? Může reklamant proti vládě skutečně zatajit větším právem než kdyby uplatňoval své nároky proti bližnímu svůj předpokládaný důvod jednání, až se jeho vyšetření stane nemožným? Dovolí to slušnost?

A to nás vede k dalšímu bodu. My víme, vpravdě, že tato komise se řídí absolutní slušností a že slušnost nedopustí použití čistě právní obrany, jakou je promlčení.

Avšak je toto stanovisko správné? Jak se podává z předchozích citací, nalézají princip promlčení svůj základ v nejvyšší slušnosti — vystříhání se možné nespravedlnosti pro žalovaného, když reklamant měl dostatek času, aby podal svou žalobu, a proto ztratil-li ji, může obviňovati pouze vlastní nedbalost. . .

Dále nesluší ztrácti se zřetele skutečnost, že reklamace, je-li podána příslušnému úřadu včas, přerušuje běh promlčení.

Okolnosti výše uvedené a jinaké, jež by mohly býti myslitelné, nemohou se týkati však tohoto případu, v němž po 31 let poté, když důkaz byl připraven, nebyla reklamace vůbec uplatňována a královské italské vyslanectví až do nedávna nemělo ponětí o její existenci.

Vrchní rozhodce, zamítaje reklamaci, se nevyslovuje o otázce, jakého počtu let je třeba k náležitému promlčení, aby se zamítly reklamace proti vládám u mezinárodního soudu. O každé musí býti rozhodnuto podle jejích zvláštních podmínek . . .

Stačí říci, že v tomto případě reklamant tak dlouho nedbal svých předpokládaných práv, takže jest ospravedlněna domněnka, že neexistují".¹⁰⁰⁾

Z nejnovejší doby zasluhuje pozornosti rozhodčí výrok řecko-bulharského smíšeného rozhodčího soudu ze dne 14. února 1927 ve věci Sarropoulos c. bulharský stát, v němž se připustila námitka promlčení. V rozhodčím výroku se uvádí toto:

„Positivní právo mezinárodní nezavedlo dosud nějakého přesného a obecně přijatého pravidla, ať co do zásady promlčení jako takového, ať co do jeho trvání. Ani rozhodčí rozhodnutí aneb mínění autorů neposkytují shodného řešení.

Avšak promlčení zdá se zakládati pozitivní právní pravidlo skoro ve všech právních systémech. Je výrazem veliké zásady mírové, která je základem obecného práva všech soudních systémů civilisovaných států. Stálost a bezpečnost v lidských záležitostech vyžadují, aby byla stanovena lhůta, po jejímž vypršení bude nemožno uplatňovati práva nebo závazky. . .

¹⁰⁰⁾ Hudson, Cases and other materials on International Law, str. 1293 až 1295.

Ježto promlčení jest integrální a nutnou součástí každého právního systému, musí býti připuštěno v právu mezinárodním".¹⁰¹⁾

Z toho vyplývá závěr, že mezinárodní judikatura připouští promlčení pouze při reklamacích soukromé povahy, t. j. tehdy, když je poškozena soukromá osoba. Takové reklamace budou prohlášeny za promlčené, když soukromé právo, o něž jde, bylo promlčeno v době podání reklamace podle právního řádu toho státu, kde právo to vzniklo. Promlčeny budou i ty reklamace, jež byly podány opožděně a není-li vyvrácena domněnka, že tu jde o podvod, zřeknutí se nároku aneb o nemožnost důkazu. Jestliže dojde k promlčení poté, kdy se poškozená soukromá osoba obrátila ke své vládě o diplomatickou ochranu, tu se promlčení nepřipouští. Stejně je tomu když nastane promlčení, jakmile domovský stát předložil reklamaci žalovanému státu cestou diplomatickou. Promlčení bylo odmítnuto v případech, kdy se průtah netýkal podání diplomatické reklamace, nýbrž jejího obnovení.¹⁰²⁾

Pokud bude připustit promlčení reklamací čistě mezinárodních, t. j. mezi státy, není stanovena promlčecí lhůta žádným pozitivním předpisem. Dojde-li k jejich projednání mezinárodním soudem, ocení tento podle volného uvážení, zda se oprávněná strana svého nároku vzdala, podle času, který již vypršel, a podle okolností případu.¹⁰³⁾

Připustnost žaloby závisí i na tom, zda se žalující strana nevzdala právního nároku cestou smlouvy, jež upravuje právní poměr mezi stranou žalující a žalovanou. K takovému smíru může dojíti během diplomatického jednání aneb v soudním řízení samém.

74. Jak v civilním procesu, tak i v mezinárodním soudním procesu jeví se naléhavou úprava řízení o přípustnosti žalob, jakož i úprava správného poměru tohoto řízení k projednávání ve věci hlavní. Je zajisté v zájmu procesní ekonomie, aby nedostatek procesních podmínek byl uplatněn pokud možno před jednáním ve věci samé a aby o nich bylo rozhodnuto dříve, než se jedná o meritum sporu. Ve vývoji rozhodčího soudnictví mezinárodního se projevíly záhy snahy oddělit řízení předběžné od řízení, v němž se jedná již o existenci uplatňovacího nároku. Přes to se vyskytly pochybnosti, zda takové oddělení lze dobře uskutečnit v mezinárodním soudním procesu. Tak na př. Goldschmidt ve svém návrhu Řádu pro mezinárodní rozhodčí soudy, jak jej předložil Institutu pro právo mezinárodní, uvádí, že v mezinárodním rozhodčím řízení je soudní

¹⁰¹⁾ Recueil des décisions des Tribunaux Arbitraux Mixtes, VII, str. 51.

¹⁰²⁾ Annuaire de l'Institut de droit international, 32, str. 15.

¹⁰³⁾ Bustamante, Derecho Internacional Público, III, 1936, str. 568.

řízení předběžné nemožným, ježto by bylo možno podáním námítky nepřislušnosti soudu zmařiti zcela činnost rozhodčího soudu.¹⁰⁴⁾

Na I. haagské mírové konferenci bylo sice připuštěno, že procesní námítky lze uplatňovati před mezinárodními soudy stejně jako před soudy civilními, avšak nebylo pamatováno na formální rozhraničení řízení o procesních námitkách od řízení ve věci samé. Toto rozhraničení razilo si ovšem cestu v rozhodčím řízení anglo-americkém.

Ani statut, ani původní jednacím řád Stálého mezinárodního soudního dvoru nepřinesly úpravy řízení o procesních námitkách. Zásadní změna v tom ohledu byla provedena v revidovaném jednacím řádu ze dne 31. července 1926, když byly získány potřebné zkušenosti. Soudní dvůr stál tu před dvěma eventualitami : první předvídala dvojí řešení, jednak v případě, že by procesní námitka byla vznesena před jakýmkoli podáním písemného řízení, t. j. ve formě odpovědi na žalobu, zvláštní řízení (sumární), věnované výlučně otázce příslušnosti a směřující k rozhodnutí o této otázce; kdyby námitka byla vznesena v pozdějším procesním stadiu, mělo být její projednávání spojeno závazně s jednáním ve věci samé. Druhá eventualita, pro niž se Soudní dvůr rozhodl, předpokládá povinné předložení námítky po podání procesního spisu se strany žalovaného a ve lhůtě stanovené pro předložení protispisu žalovaným. Při tom není předepsáno, že by řízení o procesních námitkách; mělo být spojeno s jednáním ve věci samé, avšak toto spojení jest vždy možné.¹⁰⁵⁾

O tento systém se opírá čl. 62. nového j. ř., který zní takto:

„Každá předběžná námitka má být podána nejpozději před vypršením lhůty, určené pro první spis písemného řízení, který má být předložen stranou, jež vznáší námitku.

Spis, kterým se vznáší námitka, má obsahovati vylíčení po stránce skutkové a právní, o něž se opírá námitka, návrhy a seznam příloh jako dokladů, jež jsou připojeny; v něm jest učiniti zmínku o důkazních prostředcích, jichž strana chce případně užiti.

Jakmile zapisovatel obdrží spis, kterým se vznáší námitka, je řízení ve věci samé zastaveno a Soudní dvůr aneb, nezasedá-li, předseda určí lhůtu, v níž strana, proti které jest námitka podána, může podati písemné vylíčení, obsahující její připomínky a návrhy; k němu jest přiložiti doklady a označiti v něm případné důkazní prostředky.

Nerozhodne-li Soudní dvůr jinak, pokračuje se v řízení ústně.

Soudní dvůr, vyslechna strany, rozhodne o námitce aneb ji spojí

¹⁰⁴⁾ Goldschmidt, *Projet de règlement pour tribunaux arbitraux internationaux*, *Revue de droit international et de législation comparée*, VI, str. 440.

¹⁰⁵⁾ Hammarskjöld, *Le règlement révisé de la Cour permanente de Justice internationale*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., VIII, 1927, str. 350 a n.

s meritem sporu. Zamítne-li Soudní dvůr námitku aneb ji spojí s meritem sporu, určí znovu lhůty pro pokračování řízení."

Z tohoto textování jde na jevo, že řízení o procesních námitkách není více řízením zkráceným, neboť původní odkaz na řízení zkrácené v textu vypadl. Tím byl modifikován dřívější čl. 38 j. ř., který pro ústní řízení o procesních námitkách připustil použití pravidel platných pro zkrácené řízení.

Pro výklad tohoto čl. 38 j. ř. byl zásadní důležitosti nález Stálého mezinárodního soudního dvoru ze dne 26. dubna 1928 ve věci německých menšinových škol v polském Horním Slezsku. V tomto sporu vzneslo Polsko teprve v písemné duplice námitku nepřislušnosti Soudního dvoru a to bylo podnětem Soudnímu dvoru, aby autoritativně vyložil dosah čl. 38 svého j. ř. Soudní dvůr se k věci postavil takto:

„Účelem tohoto článku bylo upravit otázku, kdy lze platně podati námitku nepřislušnosti toliko v tom případě, kdy byla námitka vznesena jako preliminární v tom smyslu, že by žalovaný žádal rozhodnutí o námitce před jakýmkoli pozdějším řízením ve věci samé. Pouze pro tento případ upravuje článek řízení, jež se liší od řízení ve věci samé.

Avšak z toho neplyne, že by námitka nepřislušnosti, která není podána jako preliminární v uvedeném smyslu, mohla být vznesena v kterémkoli procesním stadiu .

..

Postavení Soudního dvoru nedá se v ohledu příslušnosti srovnávat s postavením vnitrostátních soudů, pro něž stát rozdělil příslušnost ať *ratione materiae*, ať podle řádu hierarchického. Toto rozdělení je vůbec povahy veřejné a obsahuje pro soudy povinnost, aby *ex officio* hleděly na jeho dodržování. Poněvadž v těchto případech námitka strany toliko upozorňuje soud na odpor proti příslušnosti, kterou má zkoumati z úřední moci, může být tento úkon strany předsevzat kdykoli během řízení.

Přijetí pravomoci Soudního dvoru státem v jednotlivém případě není podle statutu učiněno závislým na šetření jistých forem, jako na př. na sjednání předběžného formálního kompromisu . . .

Jestliže ve zvláštním případě žalovaný projevil jednostranným prohlášením svou vůli dosíci rozhodnutí ve věci a nevznéstí otázku příslušnosti, zdá se jasným, že nemůže mnohem později během řízení toto prohlášení změnit. Nebylo by tomu jinak než kdyby podmínky, za nichž toto bylo učiněno, byly takové, že by zbavily účinnosti prohlášení vůle aneb kdyby žalující strana v pozdějším řízení podstatně změnila aspekt záležitosti tak, že by daný souhlas na základě původní žaloby nemohl se rozumně vztahovati k takové žalobě, jak se právě jeví. A tu podle názoru Soudního dvoru není důvodu nakládat jinak s případy, kdy vůle před-

ložiti záležitost rozhodnutí Soudního dvoru byla projevna implicity tím, že bylo jednáno ve věci bez výhrady kompetence."¹⁰⁶⁾

Řízení o procesních námitkách jest upraveno též v soudních řádech smíšených rozhodčích soudů, jež předběžné řízení připouštějí pro veškeré prejudiciální otázky, pokud se nedotýkají merita sporu. Sem spadají ustanovení čl. 17, 28 a 29 soudního řádu československo-německého smíšeného rozhodčího soudu (čl. 17, 27 a 28 soudního řádu československo-maďarského smíšeného rozhodčího soudu). Podle čl. 17 mohou být žaloby, podané po uplynutí lhůty, odmítnuty jako opožděné na návrh odpůrce. Preliminarita řízení o procesních námitkách došla však výrazu v čl. 28 a 29. Každá námitka žalovaného, pro niž odmítá vstoupiti v jednání o vlastním předmětu sporu, má být uvedena v žalobní odpovědi, a to před ostatními vývody. Soud může se usnésti na základě žalobní odpovědi, že o námitce bude ihned rozhodnuto. Soud uvědomí o tom žalovaného a dá žalobci lhůtu k vyjádření. V čl. 28 soudního řádu československo-maďarského smíšeného rozhodčího soudu je princip preliminaritativního řízení, o němž jde, vyjádřen přesněji. Je-li totiž námitka učiněna ve zvláštním podání, přerušuje se jednání ve věci samé. Je-li námitka zamítnuta, pokračuje řízení ve věci samé a žalovaný má lhůtu jednoho měsíce k podání odpovědi na žalobu.

75. Pro řádný chod mezinárodního soudního procesu je důležité upravit vhodným způsobem poměr zvláštního řízení o procesních námitkách k jednání ve věci samé. Jest otázkou, zda lze úplně od sebe oddělit otázky procesní od věci vlastní. To se projevuje hned při zodpovídání otázky, na základě jakých skutkových a právních okolností má mezinárodní soud rozhodnouti o podané procesní námitce. Prosté vznesení námitky nemůže být dostatečným důvodem, aby soud odmítl rozhodovati o meritu sporu. Aby mohl posoudit, zda procesní námitka je důvodná čili nic, musí soud přihlídnouti aspoň do jisté míry k meritu sporu. Při legislativní úpravě tohoto postupu je voliti střední cestu tak, aby soud, rozhoduje o námitce, neprejudikoval svému rozhodnutí ve věci samé.¹⁰⁷⁾ V úvahu přicházejí dva různé systémy, totiž systém konečného rozhodnutí (*décision définitive*) a systém provisorního rozhodnutí (*conclusion provisoire*).

Při prvním systému se opírá rozhodnutí o procesních námitkách o široký základ, t. j. soud jedná o procesních námitkách ve spojitosti s hlavní věcí, čímž je již prejudikováno rozhodnutí ve věci samé. Za použití druhého

¹⁰⁶⁾ Publications de la Cour, série A, no. 15, str. 22 a n. — Srv. M. de la Grotte, Les affaires traitées par la Cour permanente de Justice internationale pendant la période 1926—1928, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., X, 1929, str. 421.

¹⁰⁷⁾ Salvioli, La jurisprudence de la Cour permanente de Justice internationale, Recueil des Cours, 12, str. 20 a n.

systemu se přihlíží toliko zběžně k některým složkám sporu a soud se zdržuje toho, aby zkoumal okolnosti vlastní věci. Rozhodnutí soudu, jimiž se námitka zamítá, zakládají presumpci pro příslušnost soudu; v řízení pak ve věci samé může soud žalující stranu odmítnouti pro důvody, které jsou ve své podstatě na př. důvody nepříslušnosti. Až kam půjde soud při rozhodování o procesních námitkách, t. j. jaké okolnosti z hlavní věci vezme v úvahu, záleží na povaze konkrétního případu.¹⁰⁸⁾

Stálý mezinárodní soudní dvůr se ve svém jednacím řádu přiklonil k systému konečného rozhodnutí a čl. 62 ponechal si širokou možnost spojití jednání o procesních námitkách s jednáním ve věci samé. Tímto způsobem chtěl si Soudní dvůr zajistiti rozhodovat o procesních námitkách, zvláště o námitce nepříslušnosti za znalosti složek vlastního sporu, jak byly předloženy žalobcem. To arci neznamená, že by se Soudní dvůr nemohl rozhodnouti v jednotlivém případě pro systém provisorního rozhodnutí, neboť problém, o který běží, nelze řešit vždy stejným způsobem. Pokud by se pak Soudní dvůr rozhodl pro spojení řízení o procesních námitkách s jednáním ve věci hlavní, nebude k tomu zapotřebí souhlasu stran ve sporu. Za platnosti dřívějšího čl. 38 j. ř. byl takový souhlas pokládán za nutný. V záležitosti, týkající se výkladu nálezu čl. 7 a 8 se tak stalo za této podmínky.¹⁰⁹⁾

Pro otázku poměru řízení o procesních námitkách k jednání věci samé je zásadního významu nález Stálého mezinárodního soudního dvoru ze dne 25. srpna 1925, týkající se německých zájmů v polském Horním Slezsku. V tomto sporu vzneslo Polsko námitku nepříslušnosti a tu Soudní dvůr formuloval tyto zásady:

„Je zřejmo, že příslušnost Soudního dvoru nemůže záviseti toliko na způsobu, jakým byla formulována žaloba; s druhé strany nemůže býti odmítnuta pro pouhý fakt, že strana žalovaná namítá, že pravidla právní, jichž by bylo v daném případě použití, nepatří k těm, jimiž jest uznána příslušnost Soudního dvoru. Soudní dvůr má v prvé řadě zkoumati, zda čerpá v čl. 23 ženevské úmluvy pravomoc rozhodovati o sporu, který byl

¹⁰⁸⁾ Hammarskjöld, Le règlement révisé de la Cour permanente de Justice internationale, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., VIII, str. 348 a 349; Salvioli, Les rapports entre le jugement sur la compétence et celui sur le fond dans la jurisprudence internationale, Revue générale de droit international public, XXXVI, 1929, str. 112 a n.

¹⁰⁹⁾ M. de la Grotte, Les affaires traitées par la Cour permanente de Justice internationale pendant la période 1926-1928, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., X, str. 420 až 422. — Ve svém nálezu ze dne 6. listopadu 1937 ve věci barona J. de Borchgrava (Publications de la Cour, série A/B, no. 72) uvedl Stálý mezinárodní soudní dvůr, že podle čl. 62, odst. 5., j. ř. lze spojití řízení o procesních námitkách s jednáním ve věci hlavní toliko ohledně námitek, jež byly na soudní dvůr vzneseny. Vzala-li strana zpět určitou procesní námitku jako preliminární, pak nezbyvá nic co by mohlo býti spojeno s jednáním ve věci hlavní.

naň vznesen, a zejména, zda ustanovení, k nimž se sluší uchýliti, aby bylo rozhodnuto o žalobě, jsou mezi těmi, pro něž jest založena příslušnost Soudního dvoru.

V tomto směru Soudní dvůr předem konstatuje, že námitka nepřislušnosti, vznesená polskou vládou, byla podána v době, kdy žádný procesní spis, týkající se věci samé, nebyl předložen a že důsledkem podání námítky bylo řízení ve věci samé přerušeno. Za těchto podmínek a ač Polsko se nevystříhalo čerpati v samé věci jisté argumenty jím tvrzené ve prospěch jeho námítky, Soudní dvůr nemohl by svým rozhodnutím o této námitce prejudikovati v ničem svému příštím rozhodnutí ve věci samé. Avšak s druhé strany nemohl Soudní dvůr odmítnouti svou příslušnost toliko pro tuto okolnost, neboť takto by otevřel cestu možnosti pro stranu, aby dala námitce nepřislušnosti, o níž by nemohlo býti rozhodováno bez přihlížení k elementům čerpaným ve věci samé, povahu rozhodující prostě tím, že by byla podána *in limine litis*, což je nepřípustno.

Proto Soudní dvůr ve příčině rozhodnutí, o něž je nyní žádán, pokládá za nutné přikročiti k výše uvedenému zkoumání, i když by toto zkoumání mělo jej přivésti k tomu, aby se dotkl otázek patřících k věci samé („*effleurer des sujets appartenant au fond de l'affaire*“), avšak za předpokladu, že nic z toho, co jest uvedeno v tomto rozhodnutí, nemůže omeziti jeho úplnou volnost v odvažování při jednání ve věci samé, pokud jde o případné důvody, uvedené v těchže otázkách s jedné i druhé strany.¹¹⁰⁾

Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru podařilo se správně vymezit poměr řízení o procesních námitkách k řízení ve věci samé a tak položit omezení zásadě, podle níž se podřizuje řízení ve věci samé zvláštnímu řízení o přípustnosti reklamace. I když se uváží, že nález Soudního dvoru byl vydán před revisí jeho jednacím řádu r. 1926, přece má svou plnou platnost i po reformě. Pronikavý vliv vykonal nález ten na postup smíšených rozhodčích soudů. V tom ohledu přichází v úvahu rozhodčí výrok rumunsko-maďarského smíšeného rozhodčího soudu ze dne 10. ledna 1927 ve věci *Emerica Kulina otce c. rumunský stát*, týkající se pozemkové reformy, jímž rozhodčí soud aplikoval zásady, vyslovené Stálým mezinárodním soudním dvorem. Rozhoduje o námitce nepřislušnosti, vznesené Rumunskem, vytkl rozhodčí soud toto:

„Na čem záleží, aby se dospělo ke správnému ocenění otázky příslušnosti soudu, to je to, aby se zjistilo, zda opatření, na něž je si stěžováno v daném případě, vykazují čili nic charakteristické rysy jednoho neb druhého z opatření, která za podmínek čl. 250 mohou vyvolati reklamace,

¹¹⁰⁾ Publications de la Cour, série A, no. 6, str. 15.

způsobilé, aby mohly býti předloženy smíšenému rozhodčímu soudu; jestliže soud shledá, že tomu tak jest, pak má již dostatečný podklad, aby byla založena jeho příslušnost, avšak teprve při zkoumání merita reklamace bude moci zjistiti, zda skutečně okolnosti sporu jsou takové povahy, že je použití čl. 250."

Rozhodčí soud nedotkl se tu vůbec elementů, patřících do merita, nýbrž v rámci, vytyčeném Stálým mezinárodním soudním dvorem, rozhodl provisorně o své příslušnosti, ponechav všechny otázky, týkající se věci samé, vlastnímu jednání o sporu.¹¹¹⁾

Stejným problémem se obíral též československo-maďarský smíšený rozhodčí soud v rozhodčím výroku ze dne 31. ledna 1929 ve věci pozemkové reformy v případě Al. Pallaviciniho c. československý stát. Ve sporu tom vznesla Československá republika svým zástupcem námitku nepřislušnosti soudu, protože úkony pozemkové reformy nespádají pod opatření, jež má na zřeteli I. a II. odstavec čl. 250 mírové smlouvy trianonské. Šlo o námitku vznesenou in limine litis a tu smíšený rozhodčí soud pokládal za svou povinnost, nechati řízení ve věci samé stranou. Pro případ, že by se byl vyslovil příslušným, chtěl vyhraditi oběma stranám stejné postavení v řízení o meritu. Rozhodčí soud se prohlásil v dané věci příslušným a ve svém rozhodnutí uvedl zejména toto:

„In limine litis postačí soudu zjistiti, zda ustanovení smlouvy, k nimž třeba se uchýliti při rozhodování o žalobě, jsou v čl. 250, jehož třetí odstavec stanoví jeho příslušnost. A v tomto ohledu nemůže již býti pochybnosti. Žalovaný čerpá však důvody uváděné ve prospěch své námitky ve věci samé.

A dovoliti některé straně, aby dala námitce nepřislušnosti, o níž nemůže býti rozhodováno beze zřetele k věci samé, rozhodující povahu tím, že se podá in limine litis, bylo by nepřijatelné, jak vyslovil Stálý mezinárodní soudní dvůr v Haagu ve svém rozhodnutí č. 6, strana 15."¹¹²⁾

Jak z posléze uvedených rozsudků smíšených rozhodčích soudů patrně, sledují tyto soudy věrně judikaturu Stálého mezinárodního soudního dvora a důsledně se vyhýbají tomu, aby se aspoň dotkly věci samé. Rozumí se samo sebou, že tak učinit mohou a rovněž Stálý mezinárodní soudní dvůr si tuto možnost vyhradil. V tomto směru je dnes jak doktrína, tak i judikatura za jedno. Vše bude záležet na povaze jednotlivého případu a jestliže soud vezme při rozhodování o některé procesní námitce v úvahu elementy věci hlavní, bude jeho rozhodnutí míti povahu provisorního

¹¹¹⁾ Scelle, Arrêt du 10 janvier 1927 du T. A. M. Roumano-Hongrois dans les affaires dites „agraires" et le droit international, Revue générale de droit international public, XXXIV, 1927, str. 449 a n.

¹¹²⁾ Revue de droit international, III, str. 279 a n.

rozhodnutí, t. j. jím vyslovená presumpce pro příslušnost může být vyvrácena v řízení ve věci samé. Totéž platí pro ten případ, kdy o procesní námitce rozhodne soud v preliminárním řízení beze zřetele k elementům hlavní věci.

76. Procesní námitky, jimiž se vytýká nedostatek procesních podmínek, mají být uplatněny *in limine litis*, ježto jinak by soud k nim nemohl později přihlížeti. Uplatňování procesních námitek může být omezeno kompromisem, který strany ve sporu mezi sebou sjednaly.¹¹³⁾ Strana, jež chce použití procesní námitky, má tak učiniti co nejdříve, než soud přikročí k jednání ve věci hlavní. V mezinárodním soudním procesu není zpravidla uložena soudu povinnost, aby k nedostatku procesních podmínek přihlížel z moci úřední. Tento princip je vyjádřen nejen v různých soudních řádech, nýbrž i v judikatuře. V tom ohledu je zvláště výmluvným rozhodčí výrok, vydaný americko-mexickou reklamační komisí v záležitosti Meadeové (1849), v němž se praví toto:

„Ačkoli vláda Spojených států amerických nemůže být oprávněna podle práva mezinárodního vymáhat svou autoritou reklamaci svého příslušníka, jež vznikla ze služeb za porušení jejich vlastních zákonů a jejich povinností jako neutrálního státu, přece však, jestliže stát, proti němuž taková reklamace existuje, vzdá se z důvodů vhodnosti námitky a uzná reklamaci za platnou a závaznou, nemůže soud, jemuž jest svěřeno urovnání sporu, připustiti ve věci reklamace námitku, jíž se stát ten výslovně vzdal.“¹¹⁴⁾

V záležitosti Danielově prohlásil Paul, venezuelský komisař ve francouzsko-venezuelské komisi (1903), výslovně toto:

„Důvod, o který všechna zákonodárství opírají právo dlužníka, dovolávati se promlčení jako prostředku, jímž uhasíná závazek, jest zřeknutí se, pokud věřitel po řadu let nevykonával svého práva, takže vznikla domněnka, že bylo placeno. Promlčení nebylo se dovoláváno před touto komisí v tomto případě venezuelskou vládou a proto je nemůže komise vzíti z vlastního podnětu v úvahu ve shodě se zásadami, jimiž se spravuje.“¹¹⁵⁾

Podobné stanovisko zaujal i Stálý mezinárodní soudní dvůr ve svém nálezu ze dne 26. dubna 1928 ve věci německých menšinových škol v polském Horním Slezsku, jehož jsme se již výše podrobně dotkli. Tam Soudní dvůr právě zdůraznil, že na rozdíl od vnitrostátních soudů není povinen hleděti k otázce nepřislušnosti *ex officio*. Není-li tato procesní námitka

¹¹³⁾ Witenberg, *La recevabilité des réclamations devant les juridictions internationales*, Recueil des Cours, 41, str. 109 a n.

¹¹⁴⁾ Ralston, *The Law and Procedure of International Tribunals*, str. 286

¹¹⁵⁾ Ralston, *The Law and Procedure of International Tribunals*, str. 382 a 383

podána jako preliminární, nemůže být vznesena v pozdějším procesním stadiu. Jde-li o jinaké procesní námitky, mohou být uplatněny i později, avšak nemohou být více na překážku jednání ve věci samé. S tohoto hlediska je činiti rozdíl mezi procesními námitkami preliminárními a jinakými, rozdíl, na němž je vybudován j. ř. Stálého mezinárodního soudního dvoru.

Jest arci otázkou, zda v mezinárodním soudním procesu smí rozhodující soud hleděti k procesním podmínkám z vlastního podnětu čili nic? V tom ohledu bude směrodatnou základní procesní norma, jíž se procesní soud musí řídit, aby došlo k platnému rozsudku. Jestliže tato základní procesní norma ukládá soudu ať přímo, ať nepřímo, aby zjistil, zda určité procesní nedostatky nečiní reklamaci nepřipustnou, pak má soud ten z moci úřední vyšetřiti, zda v daném případě nechybí nějaká podstatná procesní podmínka. Bude to věcí výkladu základní procesní normy, jak při tom daleko smí procesní soud jíti. Tak se stává, že různé mezinárodní soudy z úřední moci zkoumají, zda v určitém případě má strana předepsanou kvalitu a j. Stejně postupuje i Stálý mezinárodní soudní dvůr, který ve svém usnesení ze dne 4. února 1933 v záležitosti, týkající se správy knížete von Pless, vytkl, že musí z úřední moci vznést otázku, zda je příslušným rozhodovati o žalobě na náhradu škody, kterou podal stát ve vlastnosti člena Rady Společnosti národů na základě čl. 72, odst. 3. ženevské úmluvy, ve prospěch menšinového příslušníka žalovaného státu."¹¹⁶⁾

V této spojitosti přichází v úvahu čl. 53 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, podle něhož nedostaví-li se jedna ze stran nebo nepřivede-li k platnosti svých právních prostředků, má Soudní dvůr, je-li žádán, aby nalezl podle konečných návrhů druhé strany, přesvědčiti se nejen že je příslušný podle článků 36 a 37, nýbrž také, že konečné návrhy jsou opodstatněny ve skutečnosti i podle práva.

77. Řízení o přípustnosti žaloby čili o její recevabilitě dochází svého zakončení rozsudkem, jehož právní účinky se řídí povahou přípustnosti, jak je přijata jednotlivými soudními řády. Rozsudky vydané o nepřipustnosti žaloby se mají omeziti na otázku existence předepsané procesní podmínky a nemají rozbíratí meritum žaloby, jež se prohlašuje za nepřipustnou. Právní účinky rozsudku o přípustnosti žaloby budou různé podle toho, zda se rozsudkem procesní námitka připustí nebo zamítne. Připustí-li se vznesená námitka, bude tím definitivně odmítnuta uplatňovaná reklamace, pokud se procesní námitka dotýká jejího merita. Také v jiných případech může připuštění procesní námitky vésti k odmít-

¹¹⁶⁾ Publications de la Cour, série A/B, no. 52, str. 16.

nutí reklamace, ač vznesená námitka přímo s meritem sporu nesouvisí; tomu tak je tehdy, když použitý procesní prostředek je nepřímou v rozporu se žalobou. Sem patří rozhodnutí o státní příslušnosti, o zavinění poškozené osoby, o promlčení reklamace. Pouze ty procesní námitky se nedotknou žaloby a ponechají možnost ji znovu uplatnit, které se vztahují k soudní organizaci.¹¹⁷⁾

Pokud jde o rozsudky, jež zamítají vznesenou procesní námitku, liší se podstatně od rozsudků, jimiž se rozhoduje o věci hlavní. Zamítne-li rozhodující soud procesní námitku, podrží věc, aby o ní rozhodl v meritu. Takovýmto rozsudkem jest urovnána cesta pro jednání v hlavní věci. Proto se v takovém rozsudku zhusta spatřuje toliko procesní incident a nikoli rozsudek v pravém slova smyslu. A tu se klade otázka, do jaké míry jsou rozsudky, o nichž jednáme, účastny právní moci. Jde-li o rozsudky, jež představují provisorní rozhodnutí, neprejudikují rozhodnutí ve věci samé. Rozsudek, jímž se soud vyslovil kladně ve prospěch přípustnosti žaloby, neváže co do merita ani strany, ani soud. Problému, zda rozhodující soud může změnit svůj preliminární rozsudek, jímž se byl vyslovil příslušným, před vydáním rozsudku ve věci hlavní, když později shledá, že je nepříslušným, věnoval zvýšenou pozornost německo-polský smíšený rozhodčí soud, který ve svém rozhodčím výroku ze dne 1. listopadu 1926 ve věci V. Tiedemann & spol. proti polskému státu uvážil takto:

„Soudní řád smíšeného rozhodčího soudu německo-polského (jako ostatně soudní řády ostatních smíšených rozhodčích soudů) neobsahuje žádného ustanovení, jež vyslovuje pravidlo pojaté na př. do § 318 německého c. ř. s., podle něhož je soudce vázán rozhodnutími, která byl učinil před konečným rozsudkem (Teilurteile, Zwischenurteile, jugements sur exceptions, sur déclinatoire atd.). Nelze však z tohoto mlčení usuzovati, že soudní řád chtěl se odchýliti od pravidla posvěceného většinou kontinentálních práv a bylo by jistě upřílišným připustit, že rozhodnutí vydaná v běhu sporu nemají než provisorní povahu a že jsou vždy odvolatelná. Ač právě ve věci mezinárodních rozhodčích řízení někteří spisovatelé zastávají, že rozhodce má vždy právo vrátiti se k rozhodnutí, při němž zjistí omyl (srv. Bulmerinq u Holtzendorfa, Handbuch, sv. IV., str. 43; srv. Recueil, sv. I., str. 742 a n., rozsudek smíšeného rozhodčího soudu francouzsko-německého, jímž bylo pozměněno předchozí rozhodnutí ve prospěch německého státu jako žalovaného), soud se domnívá, že v zájmu právní jistoty na tom záleží, aby to, co bylo rozsouzeno, bylo v zásadě pokládáno za konečné.

¹¹⁷⁾ Witenberg, La recevabilité des réclamations devant les juridictions internationales Recueil des Cours, 41, str. 127.

Avšak otázka se tu jeví se zcela zvláštního aspektu, když preliminární rozsudek je rozsudkem, jímž se vyslovuje příslušnost soudu, a když soud pak zjistí, a to před vydáním rozsudku ve věci samé, že je ve skutečnosti nepřislušným. V podobném případě, kdyby byl povinen považovati se za vázán svým prvním rozhodnutím, byl by veden rozhodnouti ve věci, při níž uznává, že se vymyká jeho pravomoci. A když — jako v daném případě — mezitím prohlásil svou nepřislušnost v totožných sporech, byl sám o sobě v neodstranitelném rozporu, rozsuzoval-li by nicméně ve věci hlavní, a vystavoval by se nebezpečí, že se žalovaný stát bude dovolávati přiznání nepřislušnosti, jež vychází od samého soudu, aby odepřel provést jeho rozhodčí výrok (srv. Isay, *Die privaten Rechte und Interessen im Friedensvertrag*, 3. vydání, str. 283).

Jinými slovy, aby zůstal věren zásadě šetření právní moci, dopustil by se zřejmého zneužití své moci.

A dále, aby šlo o právní moc, je třeba platného rozsudku. Doktrína tu připouští všeobecně (srv. mezi jinými Wach, *Handbuch des deutschen Civilprozessrechts*, I, str. 361; Plaňek, *Lehrbuch des deutschen Civilprozessrechts*, str. 88—89; Stein, *Kommentar*, 10. vydání, II, str. 152 a n.), že tato podmínka není splněna, když rozhodnutí bylo vydáno mimo jeho pravomoc soudem zvláštním aneb výjimečným. A jmenovitě v oboru rozhodčího soudnictví mezinárodního jsou pokládány za neplatné, poněvadž jsou stíženy překročením pravomoci rozhodčí výroky, jež rozhodce vydal za překročení mezi stanovených rozhodčím kompromisem (srv. Politis, *La Justice internationale*, str. 78 a n. a str. 88 a n.; Mérignhac, *Traité de l'arbitrage international*, str. 256 a 304 a n.; Isay, *op. cit.* § 274; Lammasch, *Die Rechtskraft internationaler Schiedssprüche*, str. 167). Přijme-li se tento názor, t. j. pokládají-li se rozhodnutí učiněná nepřislušným rozhodcem za zbavena závazné moci pro strany ve sporu, nebylo by rozumné, upírati soudu rozhodčímu samému právo, když se neprávem prohlásil za příslušná, revidovati své předběžné rozhodnutí, před rozsudkem ve věci samé, ukáže-li se, že je mylné.

A jestliže se uváží, že podle čl. 304, lit. g versailleské smlouvy mají býti rozhodčí výroky smíšeného rozhodčího soudu vykonány ve všech případech, aniž vnitrostátní exekuční orgány mohou namítati překročení pravomoci spáchané soudem; dokonce v takovém případě — což se zdá nejvíce odpovídati úmyslům vysokých smluvních stran — mohlo by se zastávati, že přísluší soudu samému, aby bděl nad tím, aby jeho rozhodnutí nebyla postižena vadou, již odstraniti má on sám pravomoc.

Nechť jest tomu jakkoli s těmito zásadními otázkami, o nichž bylo třeba se zmínit, avšak jež netřeba v daném případě řešit, sluší poznamenati, že v úmyslu samého soudu bylo, aby rozhodnutí ze dne 21. prosince 1923

nemělo než provisorní povahu. To plyne ať již z formy, jakou rozhodnutí to má, ať ze způsobu jeho doručení, anebo z postupu, jaký zachoval soud ve svém starém složení, za ústního jednání v březnu 1924.

Většina podstatných náležitostí, jež vyžaduje čl. 63 soudního řádu, uvedenému rozhodnutí schází. Zejména postrádá odůvodnění, jež soud označuje obvyklou formulí: „Z těchto důvodů“: že tyto budou udány později. Pro tu dobu bylo rozhodnutí neúplným a bylo úvodem k pozdějšímu rozhodnutí — a dnes bylo by nemožné je doplnit, poněvadž soud ve svém nynějším složení obsírně vyložil důvody své nepřislušnosti (srv. rozhodčí výrok ze dne 2. prosince 1925) a nemohl by opakovati ty důvody, pro které se ve svém starém složení pokládal za příslušna většinou hlasů.¹¹⁸⁾

¹¹⁸⁾ Recueil des décisions des Tribunaux Arbitraux Mixtes, VI, 1927, str. 1000 a n.

KAPITOLA SEDMÁ.

ÚSTNÍ ŘÍZENÍ A PROVÁDĚNÍ DŮKAZŮ.

78. V mezinárodním soudním procesu, v němž jde o to, aby soud za úplného seznání stavu věci rozhodl konečným způsobem o právním nároku, který strana žalující uplatňuje cestou žaloby, nemohlo se vystačiti s písemným řízením, nýbrž k úplnému zjištění pravdy stalo se v nejnovější době nezbytným řízení ústní neboli ústní jednání. Má-li býti ústní řízení náležitým článkem soudního řízení, je nasnadě, jakou funkci má plnit v celém mezinárodním soudním procesu. V tom ohledu je plně instruktivní rozhodčí praxe mezinárodní, která v různých směrech osvětluje vývojové tendence mezinárodního soudního procesu. Tak na př. čl. IV. protokolu, podepsaného dne 25. září 1872 mezi Velkou Británií a Portugalskem ve věci reklamací, týkajících se jistých území a ostrovů v Delagojské zátocce, přiznává rozhodci oprávnění vyslechnouti právního poradce aneb zástupce strany, pokud jde o otázky, jež pokládá za vhodné pro důkaz, a to v takové době a v takovém způsobu, jak se mu to může zdáti příhodným.¹⁾ Velmi výrazně je zachycena funkce ústního řízení čl. 12 soudního řádu francouzsko-chilského rozhodčího soudu, přijatého dne 17. října 1895, kde se praví toto:

„Soud stanoví líčení, v němž budou strany slyšeny a sekretáři sdělí toto rozhodnutí zástupcům obou vlád během 48 hodin. Mezi datem tohoto sdělení a dnem líčení má uběhnouti aspoň šestidenní lhůta.

Soud vyslechna obranu stran, může vysloviti rozhodčí výrok, má-li za to, že nepotřebuje dalších vysvětlení; v opačném případě může naříditi z moci úřední aneb na žádost některého ze zástupců obou vlád, aby se přikročilo ke všem novým vyšetřováním, jež bude pokládati za nutná, stanově formu a místo jejich provedení.“²⁾

Haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 29. července 1899 v čl. 39, poslední odstavec, vymezuje funkci ústního řízení v ten smysl, že ústní jednání (débats) spočívá v ústním rozvinutí

¹⁾ La Fontaine, Pasificrie Internationale. Histoire documentaire des arbitrages internationaux, 1902, str. 171.

²⁾ Lafontaine, str. 484.

(dans le développement oral) průvodních prostředků stran před rozhodčím soudem. Písemné řízení mělo být hlavním, kdežto ústní řízení mělo být nutným doplňkem řízení písemného. Ustanovení čl. 39, poslední odstavec, přešlo do revidované haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907 jako poslední odstavec čl. 63.

Redaktoři statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru se postavili na správné stanovisko, že ústní řízení je samostatnou součástí soudního řízení a že není pouhým doplňkem písemného řízení, nýbrž podstatou soudního řízení. A tak se soudní řízení před Stálým mezinárodním soudním dvorem stalo ústním projednáváním sporné záležitosti. Statut ve svém čl. 43, poslední odstavec, definuje ústní řízení takto: Ústní řízení záleží ve slyšení svědků, znalců, zástupců, poradců a právních zástupců před Soudním dvorem, čímž byla náležitě zdůrazněna skutečnost, že důležitou součástí ústního řízení je průvodní řízení.

Pokud jde o soudní řády smíšených rozhodčích soudů, jak byly zřízeny podle posledních mírových smluv, stanoví na př. čl. 50 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-německého, že zástupcům stran, jakmile přednesli své návrhy, se udělí slovo, aby je odůvodnili. Na přednesení odpůrcovo mohou odpovědět. Zástupci států mají právo podávat návrhy a mohou se ujmouti slova po zástupcích stran. Strany mají poslední slovo. Analogické ustanovení obsahuje čl. 37 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského.

79. Ústní řízení se koná před příslušným soudem, který se schází, jakmile je písemné řízení skončeno. V tom smyslu se rozvíjela rozhodčí praxe mezinárodní. Článek V. rozhodčí smlouvy ze dne 29. února 1892 ve věci rybolovu v Behringově moři se vyslovuje takto:

„Bude povinností zástupce každé strany předložit během měsíce po vypršení doby stanovené pro podání protispisu oběma stranami, dvojmo každému z uvedených rozhodců a zástupci druhé strany tištěné podání, obsahující důvody (argument), uvádějící body a odkazující k důkazu, o nějž se jeho vláda opírá, a kterákoli ze stran může též hájiti totéž před rozhodci ústním dokazováním právního poradce, a rozhodci mohou, žádají-li další vysvětlení vzhledem k nějakému bodu, vyžádati si písemné nebo tištěné prohlášení nebo odůvodnění, aneb ústní argumentaci právního poradce; avšak v takovém případě bude druhá strana oprávněna odpovědět buď ústně aneb písemně, jak toho bude povaha věci vyžadovati“.³⁾

Ve shodě s rozhodčí praxí mezinárodní uvádí čl. 65 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907, že se rozhodčí soud sejde, nenastanou-li zvláštní okolnosti, po skončení písemného řízení. Podobně ustanovuje čl. 47 j. ř. Stálého mezinárodního soud-

³⁾ Lafontaine, str. 423 a 424.

ního dvoru, že jakmile je záležitost zralá (est en état), stanoví Soudní dvůr, aneb nezasedá-li, předseda zahájení ústního řízení.

Pro chod ústního řízení je směrodatná pravomoc soudu (pokud se týče jeho předsedy), řídití celé jednání. V mezinárodním soudním procesu není totiž přijata zásada t. zv. legálního pořádku, nýbrž zásada t. zv. arbitrárního pořádku, podle níž o tom, zda a kdy je třeba předsevzítí určitý procesní úkon, rozhoduje soudce, resp. předseda soudu podle volného uvážení. To platí i pokud jde o průvodní řízení, které je součástí řízení ústního.

Zásada arbitrárního pořádku má své pevné kořeny v celé rozhodčí praxi mezinárodní. Tuto rozhodčí praxi plně potvrdila haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů z r. 1899, která v čl. 41 prohlásila, že ústní jednání řídí předseda. Toto ustanovení podržela haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů v redakci z r. 1907 v čl. 66. Na stejné zásadě stojí též statut Stálého mezinárodního soudního dvoru, který v čl. 45 praví, že ústní jednání řídí předseda a není-li ho, místopředseda; v případě zaneprázdnění nejstarší z přítomných soudců.

Důležité je pořadí, v jakém se mohou ujmouti slova zástupci stran ve sporu. Jako zásada platí, že se má jako první dostat ke slovu žalobce, načež má jemu odpovéděti žalovaný. Jest otázka, jak tato zásada byla uplatněna v příslušných soudních řádech. Haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů ani z r. 1899, ani z r. 1907 nemá v té příčině žádného ustanovení. To vedlo v praxi k velkým nesnázím, neboť v mezinárodním soudním procesu není rozhraničení procesních úloh mezi žalobce a žalovaného přesně provedeno. Soud arci může usnadnit rozdělení procesních úloh tím, že žalobci udělí nejdříve slovo. Tomu tak bylo v případě americko-mexického sporu o náboženské fondy v Kalifornii, kde otázka, v jakém pořadí mají mluvit zástupci stran ve sporu, byla položena ve veřejném sedění rozhodčího soudu, ač se o tom mohli zástupci stran dohodnouti aneb soud mohl rozhodnouti na základě dohody se stranami.⁴⁾ Ve sporu mezi Německem, Velkou Británií a Itálií se strany jedné a Venezuelou, Belgií, Francií, Mexikem, Nizozemskem, Spojenými státy americkými, Švédskem, Norskem a Španělskem se strany druhé rozhodl soud, že delegáti stran mají mluvit podle anglického abecedního pořadí států jimi zastoupených.⁵⁾ Tohoto posledního systému se zhusta užívá v té variaci, že se volí abecední francouzské nebo anglické pořadí států na sporu zúčastněných, aby se snad nepřejudikovalo řešení ve věci samé.

⁴⁾ Scott, Der kalifornische Kirchenstreit zwischen den Vereinigten Staaten von Amerika und Mexiko, u Schückinga, Das Werk vom Haag. Zweite Serie, I, 1917, str. 190.

⁵⁾ Tamže, I, 1, str. 270.

Jednací řád Stálého mezinárodního soudního dvoru výslovně v čl. 51 prohlašuje, že pořadí, v němž se mají ujmouti slova zástupci, právní poradci a právní zástupci, určí Soudní dvůr, není-li v tom ohledu dohody mezi stranami. Při provádění tohoto předpisu se činí rozdíl, byla-li žaloba podána jednostranně aneb předložením kompromisu. V prvním případě líčí při žalující stát první, načež se ujme slova stát žalovaný. Je-li žalovaným státem vznesena procesní námitka, stává se žalující stranou stát žalovaný podle zásady: *reus in excipiendo fit actor*. Došlo-li k ústnímu řízení na základě kompromisu, mluví zástupci stran podle francouzského abecedního pořadí států, které jsou ve sporu, není-li zvláštní dohody stran.⁶⁾

Zpravidla se ujme každá strana dvakrát slova, ač podle volného uvážení soudu mohla by mluvit i vícekrát, avšak tak, aby druhá strana nepřišla do nerovného postavení. Trvání obhajoby není v zásadě omezeno, je však podle některých soudních řádů rozhodčím komisím a předsedovi vyhrazeno právo, omezit trvání obhajovacích řečí. Takové ustanovení má na př. čl. 6, lit. c) soudního řádu smíšené reklamační komise, zřízené mezi Spojenými státy americkými a Německem.⁷⁾

Před Stálým mezinárodním soudním dvorem není časového omezení pro obhajovací řeči, avšak Soudní dvůr rozhodl dne 15. června 1923, že maximální počet obhajovacích řečí aneb ústních výkladů nemá v temže zájmu zpravidla přesahovati počet dvou, a to proto, aby se zabránilo zbytečným opakováním. Rozumí se, praví Soudní dvůr, že více osob smí si v daném případě rozdělití úkol podati výklad právních důvodů v téže obhajovací řeči.⁸⁾ I v nejnovější době se Stálý mezinárodní soudní dvůr nestaví proti tomu, aby hlavní exposé každé strany bylo rozděleno mezi několik osob, žádá ale, aby dílčí exposé bylo striktně omezeno.⁸⁾

80. Těžisko soudního procesu vůbec a mezinárodního soudního procesu zvláště spočívá v provedení důkazu, že skutečnosti, o něž žalobce opírá uplatňovaný nárok, jsou pravdivy. Má-li soudní řízení vésti k vydání individuální právní normy, jež má býti platnou, pak musí býti skutečnosti, jež jsou mezi stranami sporny, náležitě prokázány, aby rozhodující soud byl o jejich pravdivosti přesvědčen. Při důkazu jde o celou řadu procesních úkonů stran i soudu, jimiž má býti soudu zjednán takový pevný podklad pro rozhodnutí ve věci samé, aby mohl býti vydán rozsudek odpovídající hmotnému právu, t. j. rozsudek spravedlivý.

⁶⁾ *Dixième rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale. — Série E, No. 10, 1934, str. 145.*

⁷⁾ *Srv. nejnověji Witenberg-Desrioux, L'organisation judiciaire, la procédure et la sentence internationales, 1937, str. 224.*

⁸⁾ *Rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale. — Série E, No. 1, 1925, str. 257; Neuvième rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale. — Série E, No. 9, 1933, str. 160.*

Průvodní řízení netvoří samostatnou fázi soudního řízení, nýbrž je součástí jednotného soudního řízení, takže strany mohou v průvodním řízení uvádět nové skutkové okolnosti a důkazy. Pokud jde o průvodní řízení v mezinárodním soudním procesu, jde tu o druhou fázi důkazního řízení, t. j. o řízení ústní, které se opírá o předchozí písemné důkazní řízení, provedené přípravnými podáními, o nichž jsme pojednali v předchozí kapitole. Ústní průvodní řízení má doplnit a rozvinout důkazy obsažené v přípravných podáních, takže důkazy předložené v písemném řízení ohraničují rozsah ústního průvodního řízení. S přípravnými podáními se totiž předkládají i doklady, na něž se zúčastněná strana odvolává. Tímto způsobem se včas druhá strana doví o průvodních prostředcích protistrany. Povinnost sdělovati v tomto procesním stadiu průvodní prostředky našla svůj výraz v principu předběžného sdělování průvodních prostředků. Princip ten byl posvěcen dlouhotrvající rozhodčí praxí mezinárodní. Setkáváme se s ním již v čl. III. rozhodčí smlouvy ze dne 29. září 1827 mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými ve věci sporných bodů 5. článku gentské smlouvy, a to v tomto znění:

„Každá ze smluvních stran sdělí do 9 měsíců po výměně ratifikačních listin této úmluvy druhé straně výše uvedeným způsobem všechny průvodní prostředky, jež zamýšlí uplatniti ve prospěch svých reklamací, mimo ty, jež jsou obsaženy ve zprávách komisařů aneb listinách tam připojených, a jinaké psané doklady, předložené komisi podle 5. článku gentské smlouvy.

Každá ze smluvních stran bude povinna na žádost druhé strany, učiněnou do 6 měsíců po výměně ratifikačních listin této úmluvy, dáti jí ověřené opisy zvláště uvedeného aktu veřejné povahy, vztahujícího se k území, o něž běží, chce-li jej předložit jako důkaz rozhodci, pokud akt ten byl vydán úředně aneb je ve výlučném držení některé ze stran.“⁹⁾

Rovněž čl. VIII. procesních pravidel francouzsko-chilského rozhodčího soudu, jak byla přijata dne 20. ledna 1896, jasně vyjadřuje princip, o něž tu jde, neboť stanoví toto:

„Strany budou vyloučeny z práva uplatňovati průvodní prostředky a návrhy, které nepředložily ve stanovené pro to lhůtě.“¹⁰⁾

Princip předběžného sdělování průvodních prostředků byl přijat i haagskou úmluvou o smírném urovnávání mezinárodních sporů z r. 1907, jejíž čl. 63 uvádí, že písemné předběžné řízení záleží v tom, že od příslušných zástupců budou sděleny členům rozhodčího soudu a protistraně písemnosti, obrany a další vyjádření, kterých by snad bylo třeba; strany mají připojiti všechny spisy a listiny, kterých se ve věci dovolávají. A čl. 67

⁹⁾ Lafontaine, str. 9 a 10.

¹⁰⁾ Lafontaine, str. 600.

též úmluvy pak stanoví, že rozhodčí soud jest oprávněn po skončeném písemném předběžném řízení vyloučiti všechny nové spisy nebo listiny z ústního jednání, které mu snad některá strana předložiti chce bez souhlasu druhé. Základem tohoto ustanovení je snaha zajistiti loyálnost ústního jednání, jež stejně jako obecné nezbytnosti soudního řízení vyžadují, aby po skončení písemného řízení mohl soud odmítnouti vzíti v úvahu spisy aneb listiny opožděně předložené. Toto oprávnění není však nikterak absolutní, neboť za souhlasu druhé strany bude nucen připustiti nové spisy a listiny, což jest odůvodněno snahou dospěti k pravdě prostředkem, s nímž druhá strana vyslovila souhlas. První haagská mírová konference byla toho názoru, že soud má vykonávati právo jemu v daných mezích přiznané jen s dobrým uvážením.¹¹⁾

Na principu předběžného sdělování průvodních prostředků stojí též statut Stálého mezinárodního soudního dvoru, který v čl. 43 vymezuje úkol písemného řízení v ten smysl, že se při něm soudcům a stranám doručí procesní spisy, protispisy a případné repliky, jakož i veškeré průvodní doklady a spisy. V souvislosti s tím stanoví čl. 48 j. ř., že po skončení písemného řízení nemůže býti Soudnímu dvoru předložena žádná nová listina, leč se souhlasem druhé strany. Tento souhlas se předpokládá, nečiní-li protistrana proti předložení nové listiny námitek. Účelem takového předpisu je zkrátit řízení tím, že se stanou zbytečnými odročeni řízení, jež by byla nutná k provedení protidůkazu v bodech, o nichž jedna strana nebyla předem zpravena.¹²⁾

Jak patrně, je průvodní řízení, k němuž dochází v ústním řízení, organicky spjata s písemným řízením. To platí i tehdy, když má v ústním řízení dojít k důkazu svědky. Stát, který chce takového důkazu použití, má se na takový důkaz odvolati již v písemném podání aneb před zahájením ústního řízení, při čemž má udati jméno, povolání, státní příslušnost a adresu navržených svědků. Také jednací řád Stálého mezinárodního soudního dvoru stanoví v čl. 49, odstavec I, že každá strana má oznámiti Soudnímu dvoru a prostřednictvím soudní kanceláře druhým stranám včas před zahájením ústního řízení jména, příjmení, povolání a bydliště svědků a znalců, jež chce dáti vyslechnouti. Má zároveň udati bod aneb body, o nichž se má konati svědecký výslech. Ve smyslu téhož článku, odstavec II, j. ř., má za týchž podmínek každá strana oznámiti všechny ostatní průvodní prostředky, jež chce předložiti aneb vůči nimž chce na Soudním dvoru žádati, aby je připustil nebo přikročil k případnému

¹¹⁾ Srv. Descampsovu důvodovou zprávu u Scotta, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, vyšlo 1920, str. 81.

¹²⁾ Hammarskjöld, Le règlement de la Cour permanente de Justice internationale, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., III, 1922, str. 141.

opatření znaleckého posudku. K svědeckému důkazu dojde zpravidla v ústním řízení, což je přesně stanoveno čl. 43 statutu, jenž praví, že ústní řízení záleží ve slyšení svědků, znalců, zástupců, poradců a právních zástupců před Soudním dvorem.

Pro umístění průvodního řízení v ústním řízení se klade ještě otázka, zda má k němu dojít před obhajovacími řeči zástupců stran či teprve až po nich? Touto otázkou se obíral Stálý mezinárodní soudní dvůr, když redigoval svůj původní jednací řád, přijatý dne 24. března 1922. Šlo tu o řešení otázky, kterou řeší různé praxe kontinentální a anglosaská.¹³⁾ Zásadou, kterou přijal Soudní dvůr (čl. 50 nynějšího j. ř.), je mu ponechána široká volnost rozhodnouti o postupu v každém jednotlivém případě, při čemž může Soudní dvůr přihlížeti k přání stran a povaze sporu. Dojde-li k výkladům stran před výsledkem svědků, je jim vyhrazena možnost vysloviti se o předložených průvodních prostředcích.

Z toho všeho vyplývá, že průvodní řízení je zásadně vklíněno mezi dvě fáze řízení, neboť zasahuje jak do řízení písemného, tak i do řízení ústního. Není ani vyloučeno, že k průvodnímu řízení by mohlo dojít i po skončení ústního řízení, je-li to v zájmu pravdy, jejímž výrazem má býtí spravedlivý rozsudek.¹⁴⁾

81. Pro strukturu průvodního řízení v mezinárodním soudním procesu stal se rozhodujícím vliv civilního procesu. Byly to právě mezinárodní soudy, jež z civilního procesu přejaly a mezinárodnímu soudnímu procesu přizpůsobily řadu zásad, zejména předpisy o důkazu a důkazním břemeni. Při tom arci mezinárodní soudy postupovaly s potřebnou opatrností a tak učinily celé průvodní řízení pružným, jak toho vyžaduje zřetel ke stranám, jimiž jsou zpravidla suverénní státy. Nelze proto míti za to, že průvodní řízení je přenesené průvodní řízení civilní, nýbrž je to řízení vybudované sice na analogiích s civilním procesem, avšak oproštěné od tuhých, a podrobných technických forem.¹⁵⁾

V průvodním řízení, jež slouží tomu, aby se rozhodujícímu soudu prokázaly jisté sporné a pro rozhodnutí sporu rozhodné skutečnosti, jde o různé zevní jevy, jimiž má býtí soud přesvědčen o pravdivosti zmíněných skutečností. Souhrn všech těchto jevů nazýváme důkazem.¹⁶⁾ Pojem důkazu není však jednoznačný, a to ani v logice, ani v právu. V logice se

¹³⁾ Hammarskjöld, Le règlement de la Cour permanente de Justice internationale, Revue de droit et de législation comparée, 3. ř., III, 1922, str. 140.

¹⁴⁾ Witenberg, La théorie des preuves devant les juridictions internationales, Recueil des Cours, Academie de droit international, 56 (1936—II), 1937, str. 22.

¹⁵⁾ Ralston, The Law and Procedure of International Tribunals, 1926, str. 204. — Ve skutečnosti předpisy o důkazu, jichž se používá v mezinárodním soudním procesu, jsou realizováním vůdčích zásad, jež slouží za základ vnitrostátním normám o důkazu.

¹⁶⁾ Hora, Československé civilní právo procesní, 2. vydání, II, 1928, str. 304.

činí rozdíl mezi důkazem v širším a v užším smyslu. Ve smyslu širším se rozumí důkazem sylogistické odvozování soudu z jinakých soudů, jež byly poznány jako jisté a nutné, posléze tedy z definic a axiomů.¹⁷⁾ O důkaz v užším smyslu běží u závěrů, které k soudu danému jako tvrzení nebo domněnka připojují ty premisy, z nichž nutně plyne jako důsledek soud, jenž se má dokázati.¹⁸⁾ Předmětem důkazu mohou být jak obecné pravdy, tak i jednotlivé skutečnosti. V tom smyslu sluší, jak na to poukázal Bierling,¹⁹⁾ pokládati pojem důkazu za širší pojem než je pojem zjištění skutkových okolností. Užšímu pojmu důkazu, jak byl uveden, odpovídá v právní oblasti řízení, v němž se skutečnost, jež má být zjištěna, určí tak závazně, že vyhledání premis neboli důvodů povede buď k úplnému zdaru aneb nezdaru důkazu. Od vlastního důkazu v posléze uvedeném smyslu je lišiti případ, kdy se skutková okolnost zjišťuje prostým vnímáním a prohlášením, že dotyčné skutkové okolnosti jsou notorické, že byly formálně doznány aneb že pro pasivní chování jest je pokládati podle zákonného ustanovení za doznané.

Pro obor procesního práva užívá se pojmu důkazu v technickém smyslu, t. j. jakožto určité zjišťování skutkových okolností.²⁰⁾ Také tento pojem není jednoznačný: označuje se jím nejen činnost dokazování, nýbrž též výsledek této činnosti a někdy i jednotlivý důkazní prostředek. Důkazem budeme rozuměti s hlediska procesního úkony stran, předsebírané na základě platného práva za tím účelem, aby se zjistily jisté skutkové okolnosti, jež jsou sporné a pro rozhodnutí merita sporu rozhodné.

82. Jak právo vnitrostátní, tak i právo mezinárodní přiznává stranám ve sporu právo na provedení důkazu. Toto právo, jež vyplývá z povahy a účelu soudního procesu vůbec, bylo výslovně přiznáno státům jako normálním subjektům práva mezinárodního. Jest opravdu mnoho kompromisů, které stranám ve sporu vyhrazují právo na provedení důkazu. Sem patří na př. čl. 6 rozhodčího kompromisu, uzavřeného dne 31. prosince 1873 mezi Itálií a Švýcarskem ve věci definitivního určení italsko-švýcarské hranice, v němž se praví toto:

„Každá z vysokých stran bude míti možnost, dáti se zastupovati na vlastní útraty před rozhodci jedním nebo dvěma zástupci, a prostřednictvím těchto předložiti spisy, protispisy a jakékoli listiny, jež bude považovati za způsobilé osvětliti spor.“²¹⁾

¹⁷⁾ Sigwart, Logik, 4. vydání, II, 1921, str. 286.

¹⁸⁾ Sigwart, Logik, II, str. 300 a n.

¹⁹⁾ Bierling, Juristische Prinzipienlehre, IV, 1911, str. 40.

²⁰⁾ Bierling, Juristische Prinzipienlehre, IV, str. 42.

²¹⁾ Lafontaine, str. 202.

Právo států na provedení důkazu není bezvýhradné, nýbrž jest omezeno. Předmětem důkazu nemůže být jakákoli skutková okolnost, nýbrž pouze ta, jež je sporná a jež má právní význam pro spor (pertinent; relevant). Tím se do středu našich úvah dostává problém právních skutečností. Právní skutečnosti jsou takové skutečnosti, s nimiž právní řád spojuje právní následky. Relevantními v tomto smyslu jsou ty skutečnosti, které podle hmotného práva, o jehož aplikaci ve sporu jde, jsou rozhodny pro konečné rozhodnutí o návrzích stran. Pojem právní skutečnosti nelze však omezovati toliko na čistě faktické zjevy, nýbrž zahrnuje též jevy zřetelně právní povahy. V tom směru může být právní skutečností docela i právní norma (na př. smlouva), takže hranice mezi právní skutečností a právní normou, podle níž se ona právní skutečnost posuzuje, není nikterak pevná.²²⁾

Také v mezinárodním soudním procesu nejsou předmětem důkazu jakékoli skutkové okolnosti, nýbrž pouze ty, které jsou pro spor právně rozhodny. Nemá-li určitá skutková okolnost takovou povahu, pak nebude důkaz o ní připuštěn. Kromě právní irelevance jisté skutečnosti, jíž schází materiální vztah k otázce ve sporu, může dojít k právní irelevanci skutečnosti z toho důvodu, že není dosud zachycena pozitivním právem mezinárodním vůbec. Jde tu o případ, kdy skutečnost, o níž jde, spadá do okruhu otázek, jež právo mezinárodní přenechává výhradně pravomoci států, aneb právo mezinárodní vykazuje v daném případě mezeru. Vývoj práva mezinárodního rozšiřuje oblast skutečností, jimž je mezinárodními smlouvami propůjčena relevantnost v různých mezinárodních sporech. K tomu pak ještě přispívá právo mezinárodních soudů uchylovati se k obecným právním zásadám a případně rozhodovati podle slušnosti.²³⁾ S hlediska pozitivního práva mezinárodního nebude přípustná reklamace, která byla promlčena, o níž bylo již pravoplatně rozhodnuto aneb o níž došlo mezi stranami ke smíru.²⁴⁾

V mezinárodním soudním procesu může být právo k provedení důkazu omezeno různými dohodami mezi stranami ve sporu, a to přímo nebo nepřímo. Je hojně kompromisů, v nichž strany shodně uvádějí jisté skutečnosti jako nesporné a tak nemůže žádná strana bráti je (na př. otázku státní příslušnosti, hranice a pod.) v soudním řízení v pochybnost. O tako-

²²⁾ Bierling, *Juristische Prinzipienlehre*, IV, str. 27. — Mezinárodní judikatura položila opětovně váhu na to, že může vzít v úvahu pouze ty skutečnosti, které jsou materiálními pro rozhodnutí sporu. Srv. v té příčině Borelův rozhodčí výrok ze dne 18. července 1932 ve sporu mezi Švédskem a Spojenými státy americkými stran švédských motorových lodí Kronprins Adolf a Pacifik, *The American Journal of International Law*, 26, 1932, str. 840.

²³⁾ Kučera, *Mezinárodní rozsudek*, 1935, str. 72 a n.

²⁴⁾ Witenberg, *La théorie des preuves devant les juridictions internationales*, *Recueil des Cours*, 56, str. 26.

vých skutečnostech právních je míti za to, že nejsou sporny, a soud nemá připustiti o nich důkaz.

Jiné omezení práva na provedení důkazu může vyplynouti z určitého dřívějšího chování se strany. Anglosaská doktrina mluví tu o t. zv. estoppel. V anglosaském právu platí totiž pro formální, jakož i neformální právní jednání v jistých případech zásada, že prohlašující strana je na své jednou učiněné prohlášení nebo jednání ve prospěch strany jsoucí v dobré víře vázána, takže si nemůže později odporovati, i když by její předchozí prohlášení nebo jednání skutečnosti neodpovídalo: prohlašující strana je takto estopped, t. j. má zacpána ústa a procesní odpůrce má obranný prostředek, nazvaný estoppel. Doktrina o estoppelu tvoří součást průvodního řízení anglického, nezůstala však omezena na civilní proces, nýbrž byla záhy uplatněna i v mezinárodním soudním procesu, a to jako obecná právní zásada. Tam, kde anglosaští právníci mluví o estoppelu, používá se v kontinentálním právu pojmu prekluse. V několika mezinárodních soudních procesech došlo k použití námítky estoppelu a dokonce se o estoppel opřely některé rozhodčí výroky.²⁵⁾ Stalo se tak na př. v rozhodčím výroku hamburského senátu ze dne 7. února 1856, vynesného ve věci Croftově mezi Velkou Británií a Portugalskem.²⁶⁾ Rovněž rozhodčí výrok vydaný dne 11. listopadu 1912 ve sporu mezi Ruskem a Tureckem ve věci náhrady škod postavil se na půdu doktriny o estoppelu, zdůrazniv, že ruská vláda byla svým chováním prekludována z práva žádati na Turecku úroky z prodlení.²⁷⁾

83. Jak vnitrostátní, tak i mezinárodní soud má opřítí své rozhodnutí ve věci samé o veškerý právní skutečnosti, které jsou podle jeho mínění relevantními. Tím není arci řečeno, že by všechny právně relevantní skutečnosti, jež strany ve sporu k odůvodnění svých návrhů tvrdí, potřebovaly důkazu. Z toho důvodu jsme položili váhu na to, aby šlo o důkaz pouze takových právně relevantních skutečností, jež jsou sporny, a nikoliv o důkaz notoricky známých skutečností. Jde-li o obecnou notorickou známost, pak není příčiny, proč by o ní nemohl rozhodovati soud sám. Tak na př. Max Huber ve svém rozhodčím výroku ze dne 4. dubna 1928 ve sporu mezi Spojenými státy americkými a Nizozemskem o ostrov Palmas správně konstatuje, že text utrechtské smlouvy nepotřebuje důkazu, poněvadž je notoricky znám a přístupten stranám.²⁸⁾ Při tom

²⁵⁾ Lauterpacht, *Private law sources and analogies of International Law*, 1927, str. 205.

²⁶⁾ Lafontaine, str. 373.

²⁷⁾ Scott, *Les travaux de la Cour permanente d'Arbitrage de La Haye*, 1921, str. 318 a n. — Srv. též rozhodčí výrok Taftův, vydaný dne 18. října 1923 ve sporu mezi Velkou Británií a Costaricou, *The American Journal of International Law*, 18, 1924, str. 155 a n.

²⁸⁾ Scott, *The Hague Court Reports (Second Series)*, 1932, str. 96.

vytkl Huber, že žádné tvrzení nepodpřené důkazem není vzato za základ rozhodčího výroku.

Witenberg ve své záslužné studii, věnované důkazní teorii v mezinárodním procesním právu, nadhodil zajímavou otázku, totiž zda mají být dokazovány ty právně relevantní skutečnosti, jež jsou rozhodujícímu soudu osobně známy.²⁹⁾ Připustiti osobní znalost, jež byla zprostředkována mimo procesní řízení, za důvod rozsudku, znamenalo by ohroziti pravidelný chod celého soudního řízení, jež má být pod kontrolou stran a veřejnosti a jež samo má soudu poskytnouti podklad pro nestranné a spravedlivé rozhodnutí. Takové rozhodnutí se má opíratí toliko o skutečnosti řádně prokázané a doložené, ledaže by šlo o skutečnosti doznané, kdy potřeba důkazu zcela odpadá.

Jinou jest otázka, do jaké míry platí v mezinárodním soudním procesu zásada, že důkaz se má omeziti na pouhé skutkové okolnosti a že se nemá týkati právních složek sporu. Jinými slovy řečeno: platí v právu mezinárodním zásada *jura novit curia* absolutně či snad jsou z ní připuštěny výjimky?

Předem lze říci, že mezinárodní soudy jsou povolány, aby přisluhovaly stranám právem mezinárodním. U takovýchto soudů, které jsou obsazovány, jak jsme se toho již dříve dotkli, znalci práva mezinárodního, musí se důkladná znalost práva mezinárodního předpokládati. Ve svém nálezu ze dne 25. května 1926 ve věci jistých německých zájmů v polském Horním Slezsku prohlásil se Stálý mezinárodní soudní dvůr za orgán práva mezinárodního.³⁰⁾ V nálezu pak ze dne 7. září 1927 ve věci parníku *Lotus* konstatoval Soudní dvůr:

„že v plnění svého úkolu znáti sám právo mezinárodní není omezen na toto zkoumání, nýbrž rozšířil své šetření na všechny precedenty, doktriny a skutečnosti, jež mu byly přístupny a jež by mohly případně odhaliti existenci některého z principů práva mezinárodního, jak je předvídá kompromis.“³¹⁾

Protože právo mezinárodní není pouze obecné, nýbrž i partikulární, spočívající ve smlouvách mezi dvěma státy, bude souhlasiti s italským internacionalistou Salviolim,³²⁾ že byla by rigorosní aplikace zásady *jura novit curia* pro mezinárodní soudnictví nevhodná. Jde-li o partikulární smlouvy mezi dvěma státy, nakládá se s nimi jako s právními jednáními a ta mají být prokázána. Jsou to právě nesnáze vyplývající ze

²⁹⁾ Witenberg, *La théorie des preuves devant les juridictions internationales*, Recueil des Cours, 56, str. 30 a 31.

³⁰⁾ Publications de la Cour, série A, no. 7, str. 19.

³¹⁾ Publications de la Cour, série A, no. 10, str. 31.

³²⁾ Salvioli, *La Corte permanente di giustizia internazionale*, *Rivista di diritto internazionale*, XVI, 1924, str.

sporného lišení mezi právem objektivním a subjektivním, jež dosah zásady jura novit curia omezují.

84. Mezinárodní soudy, když rozhodují spory na ně stranami vznesené, mají rozhodovati na základě zásad aneb norem, jež byly známy stranám před tím než vznikly sporné skutečnosti. Opírá-li však žalující strana své nároky o porušení norem práva mezinárodního, jichž platnost žalovaná strana popírá, bude soud především povolán k tomu, aby zjistil, jaké normy platily v době, o niž jde, a pak je aplikoval na skutečnosti ve sporu dané.³³⁾ Podle toho mohou strany přenechati soudu zjištění platnosti příslušného právního pravidla, zejména sporné obyčejové právní normy, avšak ve skutečnosti má strana, která se na pochybnou právní normu odvolává, vyhledati sama právní precedenty, jež se mohou státi jako skutečnosti předmětem důkazu. V tomto smyslu lze mluvit o důkazu právní normy mezinárodní.

Problém dosahu zásady jura novit curia jest aktuálním i u vnitrostátního práva, jež jsou mezinárodní soudy někdy povolány aplikovati. Tyto soudy, pokud není nic zvláštního stanoveno v rozhodčí smlouvě nebo kompromisu, jímž se zřizují, nemusejí znáti vnitrostátní právo, takže strana, jež se na ně odvolává, má je dokázati. V takových případech je vnitrostátní právo pouhou skutečností, jež vyžaduje důkazu. Na stejné stanovisko se postavil Stálý mezinárodní soudní dvůr, který ve svém nálezu ze dne 25. května 1926 ve věci jistých německých zájmů v polském Horním Slezsku prohlásil, že nepokládá vnitrostátní právo stran ve sporu než za pouhou skutečnost.³⁴⁾ A ve svém nálezu ze dne 12. července 1929 ve věci brazilských půjček vydaných ve Francii vyjádřil se Soudní dvůr takto:

„Jsa vůbec povinen aplikovati vnitrostátní právo, jakmile okolnosti toho vyžadují, Soudní dvůr, který je soudem práva mezinárodního a o němž v této jeho vlastnosti se má za to, že zná právo mezinárodní, není povinen znáti rovněž vnitrostátní zákony různých států. Vše, co lze připustiti v tomto ohledu, je to, že by mohl býti případně zavázán opatřiti si znalost vnitrostátního práva, jež sluší aplikovati; a to ať již pomocí důkazů, jež mu poskytnou strany, ať pomocí všeho šetření, jež by Soudní dvůr pokládal za vhodné provésti aneb dáti provésti.“³⁵⁾

Výjimkou ze zásady, že vnitrostátní právo má býti mezinárodnímu soudu stranami prokázáno jako pouhá skutečnost, jsou smíšené rozhodčí soudy, zřízené posledními mírovými smlouvami, pokud právě řeší spory

³³⁾ Fenwick, *International Law*, Revised edition, 1934, str. 409; Witenberg-Des-rioux, *L'organisation judiciaire, la procédure et la sentence internationales*, str. 230.

³⁴⁾ Publications de la Cour, série A, no. 7, str. 19.

³⁵⁾ Publications de la Cour, série A, no. 21, str. 124.

vzniklé z výkladu a aplikace vnitrostátního práva. Takto byly smíšené rozhodčí soudy povolány aplikovati vnitrostátní právo příslušného státu jako pravé normy právní, u nichž není třeba důkazu. U těchto soudů bylo připustiti platnost zásady *jura novit curia* i pro oblast vnitrostátního práva, zvláště když v nich zasedají jako soudci osoby, vzaté ze států, mezi nimiž byl dotýčný smíšený rozhodčí soud zřízen. Jejich úloha spočívala mimo jiné v tom, aby zabránili právním omylům soudu ve věci oboustranného vnitrostátního práva.³⁶⁾

85. Jedním z nejvýznačnějších problémů průvodního řízení v mezinárodním soudním procesu jest otázka, jak právo mezinárodní rozdělilo průvodní břemeno mezi strany ve sporu. Pro řešení této otázky je směrodatnou projednací zásada, podle níž je na stranách samých, aby pečovaly o další postup a rozvinutí sporu a aby soudu předložily veškerý průvodní materiál, na jehož základě by mohl rozhodující soud vynést svůj rozsudek ve věci samé. Tato významná zásada přešla do mezinárodního soudního procesu z římského práva, v němž důkazní břemeno postihovalo zpravidla žalobce, neboť každý, kdo chtěl vznést určitý nárok, musel jej také odůvodnit. Otázka rozdělení průvodního břemene mezi žalobce a žalovaného naráží v mezinárodním soudním procesu na nedostatek přesného rozdělení procesních úloh mezi žalobce a žalovaného. Tento stav věci vzbuzuje pochybnost, zda bude lze mluvit v mezinárodním soudním procesu o rozdělení průvodního břemene tam, kde podle kompromisu mají obě strany souběžně předložit svá tvrzení a důkazy, zejména když se v rozhodčích smlouvách o rozdělení průvodního břemene nejedná. Jak se k danému problému staví rozhodčí praxe mezinárodní?

V té příčině je si dobře všimnouti dikce některých rozhodčích výroků. Tak na př. rozhodčí komisaři ve svém rozhodčím výroku ze dne 10. září 1869, vydaném ve sporu mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými o reklamace společnosti Hudson a Puget, uvedli, že vyslechli tvrzení a důkazy příslušných stran.³⁷⁾ Stejně zdůrazňuje rozhodčí výrok presidenta Spojených států amerických Clevelanda ze dne 22. března 1888 ve sporu mezi Costaricou a Nicaraguou, že k jeho vydání došlo, když obě strany řádně předložily svá tvrzení a doklady, jakož i řádně podaly své příslušné odpovědi na tvrzení druhé strany.³⁸⁾

V rozhodčí smlouvě, uzavřené dne 16. května 1895 mezi Velkou Británií a Nizozemskem ve věci preventivní vazby kapitána lodi „Costa Rica Packet“, se činí rozdíl mezi stranou žalující (la partie demanderesse)

³⁶⁾ Schätzel, Rechtskraft und Anfechtung von Entscheidungen internationaler Gerichte, 1928, str. 118.

³⁷⁾ Lafontaine, str. 46.

³⁸⁾ Lafontaine, str. 300.

a stranou žalovanou (la partie défenderesse)³⁹⁾ a tak se rozděluje průvodní břemeno mezi obě strany. Rozhodčí smlouvou ze dne 10. dubna 1897 ve věci hranic mezi Brazilií a Francouzskou Guayanou byla čl. III. uložena oběma stranám povinnost, předložit rozhodci, aby mohl vynést svůj rozhodčí výrok v předepsané lhůtě mémoire, obsahující výklad jejich práv a doklady, čl. IV. byla pak stranám přiznána možnost, podati rozhodci druhý mémoire jakožto odpověď na tvrzení strany druhé.⁴⁰⁾

Přehlížíme-li mezinárodní praxi, jak se staví k problému rozdělení průvodního břemene, vidíme, že se v ní sice rýsuje rozdíl mezi žalobcem a žalovaným, že však se hlavně zdůrazňuje potřeba, aby ta strana, která něco tvrdí, to také prokázala. Skutečnost, že se v rozhodčích aktech, jimiž se organizuje instituce stálých mezinárodních soudů, nemluví o rozdělení průvodního břemene, nemůže zarážeti, když se uváží, že úprava otázek souvisejících s prováděním důkazů je přenechána rozhodujícímu soudu samotnému.

Bude dojista přisvědčiti Witenbergovi,⁴¹⁾ že rozřešení rozdělení průvodního břemene bude hledati v prvcích obyčejových. V tom ohledu správně konstatuje, že v mezinárodním právu existuje skutečně norma o rozdělení průvodního břemene, podle níž je žalobci i žalovanému uložena povinnost dokázati aneb započítati aspoň s důkazem skutečností, které tvrdí na podporu aneb vyvrácení příslušných svých nároků. Podle toho postihne průvodní břemeno toho, kdo určitou právně relevantní skutečnost tvrdí.

Tento závěr náležitě potvrdila Generální rozhodčí komise, zřízená mezi Spojenými státy americkými a Mexikem, a to ve svém rozhodčím výroku vydaném v záležitosti Williama A. Parkera, kde vytkla toto:

„Jako mezinárodní soud, komise popírá, že v mezinárodním soudním řízení existují pravidla, upravující průvodní břemena, převzatá z civilního soudního řízení. Naopak má za to, že je to povinností příslušných zástupců spolupracovati ve vyhledávání a v předkládání všech skutečností tomuto soudu, jež by mohly vrhnouti nějaké světlo na meritum vznesené reklamace . . . Zatím co zpravidla přísluší straně, která tvrdí skutečnost, aby ji dokázala, toto pravidlo nezbavuje před touto komisí žalovaného povinnosti předložit komisi veškerý důkazy, jež má v držení, za účelem zjištění pravdy, ať je jakákoliv.“⁴²⁾

³⁹⁾ Lafontaine, str. 510.

⁴⁰⁾ Lafontaine, str. 564.

⁴¹⁾ La théorie des preuves devant les juridictions internationales, Recueil des Cours, 56, str. 44.

⁴²⁾ Hudson, Cases and others materials on International Law, 1929, str. 1308 a 1309; v též smysl se vyjádřil Beichmann ve svém rozhodčím výroku ze dne 9. června 1931 ve sporu mezi Francií a Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irsku v záležitosti paní Chevreau proti Spojenému království, The American Journal of International Law, 27, 1933, str. 161 a 162.

86. Je sporno, zda průvodní břemeno nepostihne stranu, která nějakou právně relevantní skutečnost tvrdí, když soud má ji pokládati za prokázánu důsledkem právně uznaných domněnek. V rozhodčí praxi mezinárodní se totiž zhusta rekuruje k existenci takových domněnek, takže nutno si vyjasnit otázku, zda právo mezinárodní v dnešním svém stavu zná institut domněnek čili nic.

Předem arci sluší přihlédnouti k tomu, jaké asi právní domněnky uznává rozhodčí praxe mezinárodní. V případě *Brewer, Möller & Company* poukázal vrchní rozhodce k jednotné domněnce o pravidelnosti a platnosti všech aktů veřejných orgánů.⁴³⁾ Ve věci *Guerrieri* bylo zdůrazněno, že „právní domněnka mluví ve prospěch pravidelnosti a nutnosti vládních aktů“.⁴⁴⁾ Když šlo o případ *Bembelista*, poznamenal vrchní rozhodce, že „tu je vždy domněnka ve prospěch vlády, že bude rozumná a nebude nedbalá, a v tomto případě dokázané skutečnosti brání možnému vyvrácení oné domněnky“.⁴⁵⁾

Četné rozhodčí komise, jak upozorňuje *Ralston*, dovolávaly se proti straně ve sporu právní domněnky, související s nepředložením důkazu, ač jej měla ve své moci. Tak v případě *Brun* bylo řečeno:

„Vrchní rozhodce mohl by váhati přijmouti to, co bylo zjištěno, jakoby to nebylo pravdivé a nebylo vždy pravdivé, že žalovaná vláda by mohla zjistiti a smíšené komisi předložiti přesné skutečnosti, týkající se postavení a pohybů svého vlastního vojska, a postavení a pohybů povstaleckých sil v době, o kterou se jedná. Zvláštní význam přikládá tomu, když je známo, že žalovaná vláda byla žádána a urgována zástupci francouzské společnosti a zástupci reklamující vlády, aby dovolila použití svého soudního řízení a funkcí za tím účelem, aby mohla býti pravda zjištěna, avšak tato výhoda byla jim odepřena“.⁴⁶⁾

Celý systém právních domněnek, který je tu a tam hájen pro obor práva mezinárodního, vzbuzuje vážné pochybnosti. Do jaké míry lze tu totiž mluvit o pravých právních domněnkách a jaký je jejich právní základ? V tom ohledu nutno zkoumati, jaké místo zaujímají právní domněnky v systému práva vůbec. Při právních domněnkách, předpisuje-li tak zákon, se usuzuje z jisté okolnosti na jinou okolnost (*praesumptio juris*), dokud není dokázán opak. Je-li protidůkaz vyloučen, je dán případ nevývratné domněnky (*praesumptio juris et de jure*). Důsledkem právní

⁴³⁾ *Venezuelan Arbitrations of 1903*, str. 584.

⁴⁴⁾ *Venezuelan Arbitrations of 1903*, str. 753.

⁴⁵⁾ *Venezuelan Arbitrations of 1903*, str. 900.

⁴⁶⁾ *Ralston*, *The Law and Procedure of International Tribunals*, str. 225. — K tomu srv. důležitý rozhodčí výrok Generální reklamační komise americko-mexické ze dne 8. října 1930 ve věci *Lillie S. Kling* proti Spojeným státům mexickým, v *The American Journal of International Law*, 25, 1931, str. 375 a 376.

domněnky se pokládá skutečnost nedostatečně známá za jistou, za ověřenou, ač je ve skutečnosti nanejvýše pravděpodobná. Právní domněnky hrají vynikající úlohu v celém vnitrostátním právním řádě, zejména arci v průvodním řízení. V tomto řízení jde o prokázání pochybných skutečností a jsou situace, kdy nedostatek průvodních prostředků situaci přiměřených by vedl k odpírání spravedlnosti. Aby se tomuto neblahému stavu odpomohlo, připouští právní řád použití právních domněnek. Vynikající francouzský právní filosof Gény vymezuje funkci a právní základ právních domněnek takto: „Poněvadž konstitutivní elementy domnělého práva lze těžko postihnouti důkazy, jak je organisovalo pozitivní právo, stačí připustiti dík téže autoritě (pozitivnímu právu), aby tyto elementy byly doplněny při důkazu jinými elementy snáze dokazatelnými, které se vyrovnají (aspoň prozatím) prvním elementům podle pravděpodobností se soudností zvážených a zhodnocených podle zkušeností. Vyplyne z toho důkaz nepřímý, dosti analogický ve svém principu důkazu indiciemi aneb prostými domněnkami“.⁴⁷⁾ V takových případech je protidůkaz možný a tak dochází k přesunutí průvodního břemene. Může se však státi, že pozitivní právo při největší pravděpodobnosti své indukce aneb spíše aby zabránilo zbytečným diskusím propůjčí právní domněnce povahu nevývratnosti, takže protidůkaz je vyloučen.

Mají-li býti připuštěny v právu mezinárodním právní domněnky, musejí se opírat o vůli států jako normotvorných subjektů, poněvadž právní domněnky se nerozumí samy sebou. Právo mezinárodní je dosud příliš neúplné než aby mělo vybudovaný systém právních domněnek, který by vhodně doplnil základní princip o rozdělení průvodního břemene mezi žalobce a žalovaného. Pokud se mezinárodní judikatura odvolává na různé právní domněnky, nejde o žádné pravé právní domněnky, nýbrž pouze o nepřesné pojmenování toho, jak rozhodující soud hodnotí jisté právní skutečnosti. Při takovýchto „právních domněnkách“ se neusuzuje ze známých skutečností na neznámé, aniž dochází k přesunutí průvodního břemene⁴⁸⁾, o němž jsme se výše zmínili.

87. Takto zůstává v plné platnosti zásada, že každá strana má dokázati soudu to, co tvrdí na podporu svých právních nároků. Aby však soudu bylo umožněno vynésti spravedlivý rozsudek, jsou strany ve sporu povinny spolupracovati na průvodním řízení. Tato povinnost vyplývá pro ně z procesního právního poměru, v němž se nacházejí strany ve sporu v poměru k rozhodujícímu soudu. Důsledkem tohoto procesního právního poměru jsou strany nejen povinny zúčastniti se soudního řízení, nýbrž

⁴⁷⁾ Gény, Science et technique en droit privé positif, III, 1921, str. 279.

⁴⁸⁾ Srv. k tomu Witenberg-Desrioux, L'organisation judiciaire, la procédure et la sentence internationales, str. 236 a 237.

i aktivně spolupůsobiti při provádění důkazních prostředků, jež mají rozhodující soud přesvědčiti o pravdivosti učiněných tvrzení. Taková povinnost bývá někdy vyjádřena v rozhodčích kompromisech výslovně. V té příčině jest uvésti čl. IV. rozhodčí smlouvy, uzavřené dne 8. května 1871 mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými ve věci reklamací známých pode jménem „Alabama Claims“, který zní takto:

„Během čtyř měsíců po odevzdání psaných aneb tištěných podání oběma stranami, může každá strana stejným způsobem podati dvojmo každému z uvedených rozhodců a zástupci každé strany protispis a dodatečné listiny, korespondenci a důkazy v odpověď na žalobní podání, listiny, korespondenci a důkazy takto předložené druhou stranou.

Rozhodci mohou však prodloužiti lhůtu pro odevzdání takového protispisu, listin, korespondence a důkazů, když podle jejich mínění je to nutné pro vzdálenost od místa, z něhož má býti důkaz opatřen.

Jestliže v žalobním podání, předloženém rozhodcům, některá ze stran uvedla aneb se dotkla nějaké zprávy aneb listiny v jejím výlučném držení, aniž předložila opis, bude taková strana povinna, jestliže to druhá strana pokládá za vhodné o to žádati, dodati oné straně opis, o nějž jde; a každá strana může vyzvati druhou prostřednictvím rozhodců, aby předložila prvopisy aneb ověřené opisy listin uvedených co důkaz, dávajíc v každém případě rozumnou zprávu, jak to mohou rozhodci vyžadovati“.⁴⁹⁾

Článkem IV. rozhodčí smlouvy ze dne 19. března 1898 mezi Belgií a Velkou Británií ve věci Bena Tilletta byla uložena stranám povinnost, předložiti rozhodci důkaz o skutečnostech, o nichž byl spor.⁵⁰⁾

Rozhodující soud si může vyžádati na stranách předložení listin, které pokládá za významné pro rozřešení sporu. V tom směru se vyslovil čl. 43. haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů z r. 1899, který přešel do revidované úmluvy z r. 1907 jako čl. 68, že rozhodčí soud může vzíti v úvahu nové spisy a listiny, na které jej snad upozorní zástupci nebo právní poradci stran. V tomto případě je rozhodčí soud oprávněn žádati za předložení těchto spisů aneb listin bez újmy závazku zpravit o tom protistranu. Intencí tohoto článku je vyhraditi rozhodčímu soudu volnost vzíti v úvahu spisy aneb listiny, na něž se zástupci aneb poradci ve svých výkladech odvolali. Rozumí se samo sebou, že soud si může vyžádati předložení spisů, o něž jde.⁵¹⁾ Z čl. 44 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů z r. 1899 přešlo do čl. 69 úmluvy z r. 1907 ustanovení, že si může rozhodčí soud kromě toho vyžádati od zástupců stran

⁴⁹⁾ Lafontaine, str. 139.

⁵⁰⁾ Lafontaine, str. 582.

⁵¹⁾ Descampsova důvodová zpráva u Scotta, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 81.

předložení všech potřebných spisů a všechna potřebná vysvětlení. Bylo-li to odepřeno, vezme to rozhodčí soud na vědomí. I toto ustanovení je vedeno snahou vybavit rozhodčí soud pravomocí, jež zajišťuje zjištění objektivní pravdy. Budou však případy, kdy strany z vážných důvodů nebudou moci rozhodčímu soudu vyhověti a proto čl. 69 neobsahuje žádné sankce.

Pokud jde o Stálý mezinárodní soudní dvůr, stanoví čl. 49 statutu, že Soudní dvůr může, než se pustí vůbec do jednání, žádati na zástupcích, aby předložili kterýkoli listinný doklad a podali jakékoli vysvětlení. V případě odmítnutí učiní o tom Soudní dvůr zápis. Toto ustanovení bylo přejato z čl. 69 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů z r. 1907 a platí o něm to, co bylo výše poznamenáno.

Povinnost stran ve sporu spolupracovati na provedení průvodního řízení byla v poslední době pregnantně vyjádřena rozhodčím výrokem Generální reklamační komise americko-mexické, vneseným ve sporu *W. A. Parker v. United Mexican States*, kde se konstatuje, že v mezinárodním soudním řízení není pravidel upravujících průvodní břemeno, jež by byla převzata z civilního soudního řízení, avšak komise měla za to, jak jsme již výše uvedli, že je povinností příslušných zástupců spolupracovati ve vyhledávání a v předkládání všech skutečností, jež mohou vrhati světlo na meritum věci. Komise popřela právo žalovaného prostě čekat, až sám uzná za vhodné mluvit. „Stranami před touto komisí jsou suverénní státy, jež jsou ctí zavázány („in honour bound“) zcela objasnit skutečnosti v každém jednotlivém případě, pokud o nich ví aneb mohou jimi býti rozumně zjištěny . . . V každém případě, kde důkaz, který by mohl na ni působiti, je zvláště ve vědomosti žalující aneb žalované vlády, může komise při svém rozhodování vzíti v úvahu skutečnost, že důkaz ten bez vysvětlení jí nebyl předložen“.⁵²⁾

Generální reklamační komise americko-mexická se obírala problémem, o němž běží, znovu ve svém rozhodčím výroku ze dne 8. října 1930 ve věci *Lillie S. Kling v. United Mexican States*, a tu uvedla, že se mezinárodní soudy řídí do jisté míry pravidly formulovanými v jednotlivých rozhodčích případech. Ve věcech důkazu musejí dáti účinnost obecnoprávním principům, jež jsou základem důkazních norem ve vnitrostátním právu. A v této spojitosti komise znovu zdůraznila, že obě strany mají povinnost vůči soudu podati důkazy.⁵³⁾

⁵²⁾ Hudson, *Cases and other materials on International Law*, str. 1309.

⁵³⁾ *The American Journal of International Law*, 25, 1931, str. 375 a n. — Americko-německá smíšená reklamační komise ve svém rozhodčím výroku ze dne 16. října 1930 ve věci *Lehigh Valley R. R. Co and Agency of Canadian Car and Foundry Co. Ltd. proti Německu* uvedla, že je dobře uznáno, že vlády, které se dohodly na rozhodčím řízení, jsou povinny s celou poctivostí („in entire good faith“) pokusiti se o zjištění skutečné pravdy („the real truth“). *The American Journal of International Law*, 25, 1931, str. 148.

S touto povinností souvisí dále povinnost, aby trpěly na svém území šetření, jež soud nařídí, případně aby zařídily u svých soudů provedení příslušných soudních dožádání, zaslaných jim mezinárodním soudem. Státy, aby vyhověly této své povinnosti, vydávají potřebné vnitrostátní předpisy, jimiž ukládají svým soudům, pokud se týče jinakým svým úřadům povinnost, vyhověti dožádáním mezinárodních soudů aneb smíšených rozhodčích soudů. Tak učinila i Československá republika zákonem ze dne 28. dubna 1922, č. 146 Sb. z. a n., o provádění ustanovení o mezinárodních smíšených rozhodčích soudech podle čl. 304 mírové smlouvy versailleské, 256 mírové smlouvy st. germainské, 239 mírové smlouvy trianonské a 188 mírové smlouvy neuilleské.

88. Zjistili-li jsme právní princip, podle něhož obě procesní strany mají spolupracovati na důkazu skutečností právně relevantních, sluší uvážit, do jaké míry lze tu mluvit o povinnosti stran provést důkaz. V civilním procesu je tato povinnost vyslovena zcela všeobecně a její splnění není vynucováno přímými sankcemi. Jestliže strany nenabídnou důkaz o svých tvrzeních, pak soud nemusí případně na ně vzít zřetel při svém rozhodování. Tento princip platí i v mezinárodním soudním procesu, a to v důsledku smluvního základu celého procesu. Nepředloží-li na př. některá ze stran důkazní prostředek, jež má ve své moci, plynou z toho pro ni jisté právní následky. Soud tu rozhodne, jaký právní účinek bude vyvoditi z neprovedení důkazu o tvrzených skutečnostech pro rozhodnutí ve věci samé. Problém sankcí byl jasně řešen již v rozhodčí smlouvě uzavřené dne 31. července 1896 mezi Columbií a Francií, v jejímž čl. VIII. se praví toto:

„Rozhodci mohou vyzvati strany ve sporu, aby předložily soudu všechny listiny a spisy, jejichž prozkoumání by podle jejich mínění prospělo účelům soudnictví. Kdyby nevyhověly takovým výzvám, soud omezí své jednání ve věci a vyvodí při tom své vlastní důsledky nebo závěry z takového neuposlechnutí“.⁵⁴⁾

I když se o tomto principu nevyslovují ani haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907, ani statut Stálého mezinárodního soudního dvoru, přece je princip ten nepochybný a jest implicitně obsažen v čl. 69 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů z r. 1907 a v čl. 49 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, podle nichž si mohou soudy, o něž jde, vyžádati na zástupcích stran předložení všech potřebných spisů a všechna potřebná vysvětlení a je-li jim to stranami odepřeno, vezmou to na vědomí a zajisté za tím účelem, aby z toho vyvodily určité právní následky pro rozřešení sporu.

Třebaže průvodní řízení jest ovládáno zásadou projednací, t. j. předmě-

⁵⁴⁾ Lafontaine, str. 545.

tem důkazu jsou toliko skutečnosti stranami tvrzené, přece není v něm soudce odsouzen k naprosté nečinnosti, poněvadž v mezinárodním soudním procesu není pravda obětována pouhé formě. Jako v civilním procesu, tak i v mezinárodním soudním procesu platí zásada, že soudce není omezen na důkazy stranami nabídnuté, nýbrž může použít ještě jiných prostředků, aby dospěl k vlastnímu přesvědčení o pravdě. Tento stav věci se opírá o bezpečnou mezinárodní judikaturu. Tak v rozhodčím výroku presidenta švýcarské konfederace ze dne 30. prosince 1896 ve sporu Fabiani mezi Francií a Venezuelou se praví, že „rozhodce je vybaven diskrecionální pravomocí, omezenou toliko povinností řídit se podstatnými zásadami civilního řízení; není vázán držeti se tvrzení a důkazních prostředků stran, aniž povinen udati všechny prvky, z nichž čerpá své přesvědčení“.⁵⁵⁾ V soudním řádě francouzsko-chilského rozhodčího soudu ze dne 17. října 1895 se v čl. 12 stanoví, že soud, když vyslechne řeči stran, může vynést rozsudek, má-li za to, že nepotřebuje dalších vysvětlení; v opačném případě může naříditi z moci úřední aneb na žádost některého ze zástupců obou vlád, aby se přikročilo k jakýmkoli novým šetřením, jež bude považovati za nutné, při čemž určí formu a místo jejich provedení.⁵⁶⁾ V těchto liniích postupovala i Spolková rada švýcarská, která v rozhodčím výroku ze dne 1. prosince 1900 ve věci hranic mezi Brazílií a Guyanou francouzskou uvedla toto:

„Rozhodce nemá za to, že by byl omezen držeti se tvrzení stran a důkazních prostředků, jichž se dovolávají. Nejde mu o to, aby rozhodl spor občanského práva podle civilního řízení, nýbrž o to, aby zjistil historickou skutečnost; má zkoumati pravdu všemi prostředky, které jsou mu k dispozici. Bude přihlížeti toliko ke tvrzení stran a k předloženým spisům, o nichž by se druhá strana nemohla vyjádřiti, pokud se mu jejich přesnost a věrohodnost zdají býti nepochybnými“.⁵⁷⁾

Z nejnovější judikatury zaslouží plné pozornosti výrok Generální reklamační komise americko-mexické v záležitosti W. A. Parker v. United Mexican States, kde se uvádí, že komise, ač vhodnými mohou býti technická pravidla o důkazu, přijatá ve Spojených státech aneb Mexiku, nemohou míti místa v úpravě přípustnosti a ocenění důkazu před tímto mezinárodním soudem. „Je tu mnoho důvodů, proč taková technická pravidla se zde nehodí, zejména protože tato komise nemá práva předvolávat svědky aneb prováděti jejich výslech, kterýmžto právem jsou vnitrostátní soudy zpravidla vybaveny. Komise výslovně zdůrazňuje, že vnitrostátní restriktivní procesní aneb důkazní pravidla nemohou sem býti zavedena a že jim ne-

⁵⁵⁾ Lafontaine, str. 362.

⁵⁶⁾ Lafontaine, str. 484.

⁵⁷⁾ Lafontaine, str. 570.

může být propůjčena účinnost tím, že se označí za „obecné právní zásady“ aneb „obecnou teorii právní“. Naopak, největší volnost v připouštění důkazů před touto komisí bude uplatněna se zřetelem k získání celé pravdy, pokud jde o jednotlivé vznesené nároky".⁵⁸⁾

Zásada, že mezinárodní soudy mají spolupracovati samy k zjištění objektivní pravdy, jest uznána v řadě rozhodčích smluv a soudních řádů. Podle čl. 74 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů z r. 1907 má rozhodčí soud právo vydati k řízení sporu procesní usnesení, ustanoviti formy, postup a lhůty, v nichž každá strana má učiniti své konečné návrhy, a přikročiti ke všem formalitám, které průvodní řízení s sebou přináší. Článek 54 nového j. ř. Stálého mezinárodního soudního dvoru uvádí podrobněji, že Soudní dvůr může vyzvati strany, aby předvedly svědky nebo znalce, aneb žádati předložení všech jinakých důkazních prostředků o skutkových okolnostech, v nichž strany nejsou za jedno.

Z toho všeho vyplývá, že mezinárodní soudce není nikterak omezen na důkazní prostředky stranami nabídnuté. Může si vyžádati od zástupců stran předložení všech potřebných spisů a podání nutných vysvětlení. Může dávatí zástupcům stran otázky a požadovati od nich vysvětlení pochybných bodů. V každém procesním stadiu smí konati šetření, aby dospěl k úplné znalosti stavu rozepře. Soud bývá zmocněn opatřiti si znalecké posudky a přikročiti k místnímu ohledání.

89. V úzké spojitosti s průvodním řízením jest otázka, zda lze pokračovati v soudním řízení, když se jedna ze sporných stran k němu nedostaví aneb se dostaví, avšak se nehájí. Jisto je, že nepřítomností, pokud se týče nehájení se strany není porušena zásada rovnosti stran, poněvadž dotyčné straně je možno, aby za stejných okolností a možností vyložila základ sporu soudu právě tak, jako strana druhá. S tohoto stanoviska nemůže pasivní chování jedné strany ve sporu překážeti dalšímu průběhu soudního řízení. Jinými slovy řečeno, může i v mezinárodním soudním procesu dojíti k řízení pro zmeškání čili nic? Stranu, jež se nechce řádně podrobiti soudnímu řízení a zúčastniti se provádění důkazu, ač jednou dala souhlas s rozhodčím řízením, měly by postihnouti jisté sankce za její protismluvnou nečinnost. To by se mohlo státi v těch případech, v nichž rozhodčí soud byl již organisován, takže soudní řízení může vpřed jíti. Soud může rozhodnouti spor na základě předložených průvodních prostředků a spisů, jakož i na základě toho, co druhá strana ústně přednesla. Článek 15, č. 2,

⁵⁸⁾ Hudson, Cases and other materials on International Law, str. 1308. — Na stejné stanovisko se postavila britsko-mexická reklamační komise rozhodčím výrokem ze dne 8. listopadu 1929 ve věci Mrs. Virginia Lessard Cameron, The American Journal of International Law, 25, 1931, str. 759, jež správně vytkla, že, aby mohla provésti předmět smlouvy a povinnost komisařů, je nutně vybavena širší pravomocí než vnitrostátní soud za tím účelem, aby zjistila pravdu bez jakýchkoliv omezení.

Řádu pro rozhodčí řízení mezinárodní, jak byl přijat dne 28. srpna 1875 Institutem pro právo mezinárodní obsahoval významné ustanovení, že rozhodčí soud jest oprávněn pokládati za uznané nároky každé strany, které nejsou jasně popřeny druhou stranou.

S hlediska právně pozitivního se klade otázka, jak bylo upraveno řízení pro zmeškání rozhodčími kompromisy, k nimž průběhem doby došlo. V tom ohledu se v rozhodčí smlouvě, uzavřené dne 10. listopadu 1858 mezi Chilem a Spojenými státy americkými ve věci Macedonian, uvádí toto:

„A jestliže některá ze stran opomene předložiti opis takových listin aneb svého mémoiru rozhodci během shora uvedeného roku, může rozhodce vydati své rozhodnutí na základě toho, co mu bylo předloženo během oné lhůty“.⁵⁹⁾

O řízení pro zmeškání se mluví v čl. 3 a 5 memoranda ze dne 14. května 1855 ve věci reklamace Croftovy, o níž měl rozhodnouti hamburský senát jako rozhodce. Tento senát byl zmocněn rozhodnouti ex parte v případě, že by některá ze stran nepodala odpověď na exposé (mémoire) protistrany.⁶⁰⁾ S podobným ustanovením se setkáváme v memorandu ze dne 8. března 1861, kterým byl hamburský senát pověřen, aby ve sporu Juille Shortridge a spol. rozhodl mezi Velkou Británií a Portugalskem.⁶¹⁾

Řízení pro zmeškání může se náležitě uplatniti teprve u stálých mezinárodních soudů. Haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů z r. 1907 výslovně o řízení pro zmeškání nemluví, avšak čl. 69 (dříve čl. 44), pokud jedná o tom, že rozhodčí soud, když mu strana odepře předložiti listinu aneb dáti vysvětlení, vezme to na vědomí, nevylučuje možnosti, aby soud rozhodl na základě toho, co mu předložila jedna ze stran, tudíž ex parte. Výslovně se však předvídá řízení pro zmeškání v čl. 40 haagské úmluvy ze dne 18. října 1907 o zřízení Mezinárodního kořistního soudu, kde se praví:

„Nedostaví-li se některá ze stran, ač byla řádně obeslána, aneb opomenula jednati ve lhůtách Soudním dvorem stanovených, pokračuje se v řízení bez ní a Soudní dvůr rozhodne podle toho, co má k dispozici.“

V Renaultově důvodové zprávě se k tomuto ustanovení poznamenává, že ta skutečnost, když se některá strana nedostaví, ač byla řádně obeslána aneb nejedná ve stanovených lhůtách, nemůže zastaviti soudní řízení. Soudní dvůr rozhodne podle těch elementů, jež má po ruce. Zmeškalá strana může býti přirozeně v nepříjemné situaci pro svou nečinnost, avšak nepodlehne ve sporu nutně proto, že se dopustila zmeškání.⁶²⁾

⁵⁹⁾ Lafontaine, str. 35.

⁶⁰⁾ Lafontaine, str. 372.

⁶¹⁾ Lafontaine, str. 377.

⁶²⁾ Scott, Rapports faits aux Conférences de La Haye de 1899 et 1907, str. 783.

Na čl. 40 haagské úmluvy o zřízení Mezinárodního kořistního soudu navázal čl. 53 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, který institut řízení pro zmeškání přijal. Nedostaví-li se jedna ze stran nebo nepřivede-li k platnosti svých právních prostředků, může druhá strana žádati, aby Soudní dvůr rozhodl podle jejich konečných návrhů. Soudní dvůr musí se dříve, než o tom rozhodne, přesvědčiti nejen, že je příslušný podle čl. 36 a 37, nýbrž také, že konečné návrhy jsou opodstatněny ve skutečnosti i právně. Toto ustanovení bylo původně předvídáno pro případ závazné pravomoci Soudního dvoru, avšak dostalo se mu všeobecného významu. Výbor právníků, který uvedený systém navrhl, nemohl se rozhodnouti pro to, aby soud přijal žalobcovy návrhy bez průkazu, jak to připouštějí některé civilní soudní řády, nýbrž přihlédl náležitě k tomu, že stranami jsou státy a že je zvláště obtížno vysloviti odsouzení proti těm, kdož popírají příslušnost Soudního dvoru. Aby případný rozsudek byl učiněn přijatelnějším citlivostem suverenity, bylo nutno i v případě nedostavení se strany vybaviti odsouzení všemi žádoucími zárukami, aby se mu dostalo mravní vážnosti a důsledkem toho byl zajištěn respekt za účelem usnadnění jeho výkonu.⁶³⁾ Pro stylisaci čl. 53 statutu byl vzorem systém převládající v anglickém právu a u Nejvyššího soudu ve Spojených státech amerických.

Řízení pro zmeškání je zavedeno i u smíšených rozhodčích soudů, jež byly zřízeny nedávnými mírovými smlouvami. Na př. soudní řád smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského v čl. 57 stanoví, že skutečnost, že strana řádně obeslaná se nehájí ani ústně, ani písemně, není na překážku tomu, aby se přikročilo k líčení a vynesení rozsudku. Zástupce příslušné vlády může zakročiti buď aby zaujal místo svého příslušníka, buď aby vyžádal odročení věci na pozdější dobu, kdy bude konečně rozhodnuto.

90. Mezi nejpřednější průvodní prostředky patří listiny, jimiž lze prokázati to, co se ve sporu tvrdí jako pravdivé. Průvodním prostředkem jsou listiny co do obsahu, kdežto jde-li o jejich formu, jsou předmětem ohledání. Listiny jsou různé podle toho, kdo je vydal (listiny veřejné: pořizené veřejným úřadem; listiny soukromé: vystavené soukromými osobami), jakož i podle toho, jaký je jejich obsah (listiny dispositivní a dosvědčovací).

Dispositivní listinou je na př. smlouva, úřední akt a j. V mezinárodním soudním procesu jsou zvláštní důležitosti listiny mezinárodní povahy, z nichž na předním místě stojí mezinárodní smlouvy. Tyto jsou listinami dispositivními, když obsahují nějakou disposici, pokud se týče závazků smluvních stran, mohou však býti i listinami dosvědčovacími, svědčí-li

⁶³⁾ Procès-verbaux des Séances du Comité, 1920, str. 739; Salviloli, La Corte permanente di giustizia internazionale, Rivista di diritto internazionale, XVI, str. 127.

o určitých skutečnostech, které jsou v nich zjištěny. Takovými jsou na př. rozhodčí smlouvy, v nichž strany konstatují jisté skutečnosti jako pravdivé. V mezinárodním soudním procesu bývá se dovoláváno zhusta mezinárodních smluv za tím účelem, aby se prokázalo, že žalovaný stát přijal určitou normu práva mezinárodního a že je jí právně vázán. Pomocí mezinárodních smluv lze vésti též důkaz o tom, že určitý stát uznává spornou normu obyčejového práva mezinárodního svým systémem mezinárodních smluv.

Vedle mezinárodních smluv jsou významným průvodním prostředkem různé diplomatické akty, ať dvoustranné, ať jednostranné. Sem patří na př. noty vyměněné mezi zúčastněnými státy, protokoly, deklarace nejrůznějšího obsahu a vůbec diplomatická korespondence.

Mnohem četnější je ta skupina listin, jež jsou původu vnitrostátního. I takové listiny mohou sloužit za důkaz skutečností, jež jsou pro mezinárodní spor právně relevantní. Jde tu arci o velmi rozdílné listiny, jichž podrobný výčet jest obtížný. Z listin vnitrostátního původu zasluhují pozornosti především zákony, nařízení, soudní a správní akty, jakož i notářské spisy. Tak na př. čl. VIII. soudního řádu komise, pověřené rozhodovati o reklamaci amerických občanů proti Španělsku, přijatého dne 10. června 1871, stanoví takto:

„Veřejné akty, dekrety, nařízení, zákony a jinaké úřední listiny a opisy mají býti ověřeny podle státu, z něhož pocházejí“.⁶⁴⁾

Zvláště významnou úlohu v mezinárodním soudním procesu hrají akty o naturalisaci a konsulární certifikáty o státní příslušnosti. Otázka státní příslušnosti je důležitá tam, kde sluší prokázati, že reklamace má potřebnou nacionalitu. Mezinárodní soudy hájí důsledně svou pravomoc, rozhodovati, zda reklamant má státní příslušnost reklamujícího státu. V tom ohledu je velmi instruktivní rozhodčí výrok vrchního rozhodce německo-mexické smíšené reklamační komise (M. Cruchagy) ze dne 11. dubna 1927 ve věci Karla Klempa, jehož německou státní příslušnost prokazoval německý zástupce konsulárním certifikátem. Ve svém rozhodčím výroku zdůraznil vrchní rozhodce, který je vynikajícím internacionalistou chilským, že státní příslušnost osoby jest integrující součástí jejího osobního statutu a že musí býti dokázána způsobem stanoveným místním právem toho státu, jehož státní příslušnost reklamant uplatňuje. Za nedostačující pokládal důkaz konsulárním certifikátem, jímž se osvědčuje státní příslušnost pouze pro statistické účely, dále ku provádění zákonů o závazné branné povinnosti, zákonů daňových, pro účely pozůstalostní a pensijní. Takové konsulární certifikáty jsou vnitrostátní povahy a slouží za prima facie důkaz

⁶⁴⁾ Lafontaine, str. 137.

o státní příslušnosti; v případě naléhavosti může zakládati domněnku, že jeho držitel má nárok na ochranu. Avšak konsulární certifikáty jsou nedostatečným důkazem státní příslušnosti v reklamacích, uplatňovaných proti státu pro utrpěné škody, zvláště když se tyto reklamace přivádějí k platnosti před smíšenou komisí aneb mezinárodním rozhodčím soudem, jehož první povinností je zjistiti skutečnou státní příslušnost reklamantovu.⁶⁵⁾

Ve sporech hraničních jsou důležitými listinami zeměpisné mapy, jež mohou býti povahy veřejné nebo soukromé. O tom svědčí na př. čl. III. úmluvy mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými ze dne 29. září 1827, jež obsahuje tato ustanovení:

„Každá ze smluvních stran bude povinna na žádost druhé strany, učiněné během šesti měsíců po výměně ratifikačních listin této úmluvy, vydati ověřené opisy takových zvláště uvedených aktů veřejné povahy, jež se vztahují ke spornému území a jichž chce použití před rozhodcem jako důkazu, pokud byly úředně vydány aneb jsou ve výlučné držbě některé strany.

Žádné mapy, přehledy aneb místopisné důkazy některého popisu nemohou býti uvedeny žádnou stranou kromě těch, o nichž se níže mluví; aniž bude uplatňován aneb odmítán nějaký jiný nový důkaz popisu některou stranou než ten, jež si strany vzájemně sdělily aneb o nějž žádaly, jak shora uvedeno“.⁶⁶⁾

Zeměpisné mapy jsou pokládány podle povahy případu buď za mapy povahy mezinárodní aneb vnitrostátní. V rozhodčím výroku španělské královny Isabelly II. ze dne 30. června 1865, jímž byl rozhodnut spor mezi Nizozemskem a Venezuelou ve věci suverenity nad ostrovem Aves, se praví toto:

„Berouce v úvahu, že aby se přiznal význam ve věci vlastnictví autoritě zeměpisců, je nutno, aby se všichni aneb velká část shodovali a byli za jedno v určení státní příslušnosti daného území, a chybí-li tato okolnost, vyžadují se jiné tituly větší síly a platnosti než je mínění zeměpisců“.⁶⁷⁾

⁶⁵⁾ The American Journal of International Law, 24, 1930, str. 610 a n. — Sem spadá významný rozhodčí výrok britsko-mexické reklamační komise ze dne 8. listopadu 1929 ve věci Robert John Lynch, The American Journal of International Law, 25, 1931, str. 755 a n.

⁶⁶⁾ Lafontaine, str. 10. — Ve věci důkazu právní existence suverenity na určitém území mapami je z poslední doby významný rozhodčí výrok Maxe Hubera ze dne 4. dubna 1928 ve sporu mezi Spojenými státy americkými a Nizozemskem o ostrov Palmas (Scott, The Hague Court Reports, Second Series, str. 108 a n.).

⁶⁷⁾ Lafontaine, str. 153. — Problému veřejné povahy map se dotkl v poslední době italský král Viktor Emanuel ve svém rozhodčím výroku ze dne 28. ledna 1931, vydaném ve sporu mezi Francií a Mexikem o suverenitu nad ostrovem Clipperton. Srv. The American Journal of International Law, 26, 1932, str. 390 a n.

Kromě listin veřejných mohou v mezinárodním soudním procesu přijíti k platnosti též listiny soukromé. Sem patří dopisy, ceníky, písemná prohlášení, účty a p. V té příčině stanoví čl. VIII. instrukcí, vydaných pro smíšenou britskou a portugalskou komisi dne 13. listopadu 1840, toto:

„Komise rovněž upraví předložení účtů, titrů a jinakých dokladů, jimiž může býti dosaženo urovnání připuštěných reklamací; avšak komisaři budou povinni při plnění této, jakož i každé jiné své povinnosti zachovati přísnou spravedlnost a nestrannost, a budou proto odpovědni za to, aby se procesní řád, který vydají, nikterak neodchyloval od nestrannosti a spravedlnosti“. ⁶⁸⁾

91. Podle zevnějšku lze dělit listiny na původní (prvopisy) a opisy, které mohou býti ověřeny, na snímky a pouhé výpisy. Listina, jíž se strana dovolává, má býti zpravidla předložena v originále, má-li ji strana v rukou. Předkládá-li listinu strana, která se na ni odvolává, má ji připojiti k podání, v němž se na listinu tu bere zřetel. Tím se protistraně umožní přezkoumati pravost listiny a zhodnotiti její význam pro spor. Není-li listina včas předložena, může býti v ústním řízení soudem vyloučena. Tento princip došel výrazu již v haagské úmluvě o smírném urovnávání mezinárodních sporů, jejíž čl. 67 (v redakci z r. 1907) stanoví, že po skončeném předběžném řízení je rozhodčí soud oprávněn vyloučiti všechny nové spisy nebo listiny z ústního jednání, které mu snad některá strana chce předložiti bez souhlasu druhé. Podle čl. 52 statutu může Stálý mezinárodní soudní dvůr, když dostal důkazy a svědectví ve lhůtách, jež byl stanovil, odmítnouti všechny nové výpovědi nebo listinné doklady, které mu některá strana chtěla předložiti bez souhlasu druhé. Ustanovení čl. 52 statutu je blíže provedeno čl. 48 j. ř., podle něhož po skončení písemného řízení nemůže býti žádná nová listina předložena Soudnímu dvůru, nesouhlasí-li s tím druhá strana. Ta strana, jež chce předložiti nový doklad, má jej složiti v prvopise aneb ověřeném opise v soudní kanceláři, která opatří jeho sdělení druhé straně a informuje o tom Soudní dvůr. Má se za to, že druhá strana dala k předložení nového listinného dokladu svůj souhlas, nevznese-li proti němu námitek. Nedá-li svého souhlasu, může Soudní dvůr, vyslechna strany, vyloučiti aneb povoliti předložení nového dokladu. Povolí-li je Soudní dvůr, poskytne druhé straně příležitost, aby mohla předložiti své připomínky k předloženému novému dokladu. Může se státi, že strana, která předloží novou listinu, nepředloží ji jako nový průvodní prostředek, nýbrž jako prostou informaci („une simple information“). V takovém případě Soudní dvůr neodmítne přijmouti složení listiny, avšak rozhodne, že ji bude považovati nikoli za průvodní prostředek, nýbrž za element doku-

⁶⁸⁾ Lafontaine, str. 94.

mentační.⁶⁹⁾ Princip, který takto formuloval Stálý mezinárodní soudní dvůr, došel uplatnění i ve smíšených reklamačních komisích.

K předložení listiny může dojít i na žádost samého soudu, a to v jakémkoli procesním stadiu. Protistraně se má dostat i možnosti, aby se k pravosti i obsahu listiny mohla vyjádřit. Kdyby bylo vyžádáno listiny po skončení ústního řízení, pak by bylo obnoveno za tím účelem, aby k ní mohly strany zaujmouti stanovisko.⁷⁰⁾

Soudu se mají listiny předkládati v originále, aby mohly být co do své pravosti ohledány. V tom ohledu plně vyjadřuje ustálenou mezinárodní praxi čl. IX. procesních pravidel francouzsko-chilského rozhodčího soudu ze dne 20. ledna 1896, jenž zní takto:

„Během téže lhůty, jež vyprší 31. srpna 1896, mají strany pod sankcí, že budou vyloučeny, předložiti v originále aneb v řádně ověřeném opisu tituly, jichž se dovolávají jako průvodních prostředků a jež nebyly již předloženy, pokud se tyto tituly nalézají v moci zúčastněných aneb mohou být opatřeny.“⁷¹⁾

Není-li originálu neboli prvopisu aneb nemůže-li být snadno k soudu dopraven, dochází k předložení ověřeného opisu. Někdy je třeba k předložení ověřeného opisu souhlasu soudu nebo protistrany.

Pravost listiny se někdy podle anglické praxe potvrzuje svědeckou přísahou aneb přísahou strany, která listinu předkládá.⁷²⁾

Nemá-li strana v rukou listinu, na kterou se odvolává, avšak má ji protistrana, může žádati, aby soud uložil protistraně předložiti listinu, jež je pro rozhodnutí sporu důležitá. Ediční povinnost není absolutní, neboť strana může odepřítí vydání listiny, má-li pro to náležitý důvod. V mezinárodním soudním procesu může strana odepřítí předložení listiny tehdy, když půjde o listinu povahy důvěrné.⁷³⁾ Zpravidla však bude strana povinna předložiti listinu soudu, neboť tato povinnost vyplývá z povinnosti obou stran spolupracovati na řádném provedení průvodního řízení. Jestliže strana, jež má předložiti soudu listinu, vyzvání soudu nevyhoví, pak ji postihuje sankce v tom směru, že soud opře svůj rozsudek o skutkové okolnosti předložené procesním odpůrcem.

92. Svědecký důkaz hraje i v mezinárodním soudním procesu vynikající úlohu. Důkazem svědeckým je rozuměti důkaz vedený svědky,

⁶⁹⁾ Douzième rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale. — Série E, No. 12, 1936, str. 192.

⁷⁰⁾ Treizième rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale. — Série E, No. 13, 1937, str. 143 a 144.

⁷¹⁾ Lafontaine, str. 600.

⁷²⁾ Witenberg, La théorie des preuves devant les juridictions internationales, Recueil des Cours, 56, str. 69.

⁷³⁾ Treizième rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale. — Série E, No. 13, 1937, str. 141.

t. j. osobami, které jsou od stran rozdílné a které před soudem vypovídají o určitých skutečnostech, jak se byly přihodily. Svědek v mezinárodním soudním procesu není však postaven na roveň stranám ve sporu a není vyloučeno, že jako příslušník státu, který je ve sporu, bude podléhati různým vnitrostátním vlivům. Je-li snad jednotlivce povolán svědčiti ve sporu, kde běží také o jeho zájem, bude jeho věrohodnost značně oslabena. V mezinárodní praxi bylo často používáno svědeckého důkazu a také stranám je ponecháno, aby tohoto průvodního prostředku používaly, i když se snad v rozhodčí smlouvě nebo rozhodčím kompromisu o něm nemluví. I když právo mezinárodní převzalo důkaz svědecký z civilního procesu, přece nepřevzalo tím celou techniku svědeckého důkazu, zejména pokud jde o předpisy, jež nepřipouštějí jisté osoby k svědeckému výslechu.

Ze svědectví nejsou vyloučeny ani osoby, které jsou v příbuzenském svazku, aneb ve služebním poměru ke straně ve sporu, ač takovéto okolnosti činí pravdivost výpovědi pochybnou. V rozhodčí praxi jsou připuštěna svědectví všech osob, jež mají způsobilost svědčiti, t. j. vypovídati o právně relevantních skutečnostech, které samy vnímaly. S tohoto stanoviska je posuzovati čl. XI. procesních pravidel anglo-chilského rozhodčího soudu ze dne 16. listopadu 1894, který zní takto:

„Když má dojít k ústnímu svědeckému výslechu, má strana, jež důkaz ten nabízí, sdělit skutečnosti, jež chce tímto prostředkem dokázat a má udati pokud možno jméno, bydliště, povolání a státní příslušnost takových svědků. Bydliště svědka musí býti ve všech případech označeno.

Dovolí-li to okolnosti, má se svědecký výslech dít před soudem. Je-li soudu náležitě prokázáno, že je to nemožno, rozhodne soud, jak se má provést svědecký výslech a určí orgán k tomu příslušný.

Zástupci aneb jejich náhradníci mohou býti přítomni při výslechu svědků a mohou je podrobiti křížovému výslechu. Svědek bude svědčiti pod přísahou aneb pod slavnostním prohlášením a uvede, zda má nějaký zájem na reklamaci, zda je v příbuzenském vztahu k reklamantu, zda je věřitelem neb společníkem, zda je v ten okamžik ve službách chilské vlády aneb byl ve službách jmenované vlády v době, kdy se přihodila skutečnost, která dala vznik reklamaci, a zda bral účast na občanské válce v r. 1891 přímo nebo nepřímo".⁷⁴⁾

V některých rozhodčích smlouvách nebo rozhodčích kompromisech se ukládá rozhodčím soudům, aby vyslechly pod přísahou všechny vhodné věrohodné svědky. V tom ohledu stanoví na př. čl. III. rozhodčí úmluvy, uzavřené dne 8. února 1896 mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií, že komisaři budou oprávněni slyšeti pod přísahou aneb pod

⁷⁴⁾ Lafontaine, str. 454.

slavnostním prohlášením všechny vhodné věrohodné svědky, pokud jde o svědectví, jež se věci týká.⁷⁵⁾

Stejně jako mohou svědčiti osoby, jež na uplatňované reklamaci mají zájem, tak mohou svědčiti rovněž úřední osoby toho státu, který je ve sporu. K jejich svědectví dochází sice zřídka, avšak přece se vyskytuje. V Generální reklamační komisi, zřízené r. 1923 mezi Spojenými státy americkými a Mexikem, bylo se často dovoláváno svědectví konsulů a konsulárních úředníků. Na př. v případě Waltera H. Faulknera proti Spojeným státům mexickým.⁷⁶⁾

Mezinárodní soudy připouštějí ke svědectví též osoby, v jejichž osobě mezinárodní reklamace vznikla. Hodnota takového svědectví je však velmi relativní.

93. Pokud jde o obesílání svědků, bývá upraveno různě. Někdy jsou svědci obesíláni prostřednictvím zástupců státu aneb sekretariátu soudu. K svědeckému výslechu může dojít před rozhodujícím soudem, před soudcem k tomu delegovaným aneb dožádaným, jímž může být soud některého ze států ve sporu. Někdy se ukáže potřeba, dáti vyslechnouti svědka ve státě třetím. Třetí státy budou povinny spolupracovati k provedení průvodního řízení, když se k tomu smluvně zaváží. Taková povinnost byla založena pro ně především čl. 1. haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907, podle něhož mají smluvní státy přispívati ze všech sil k zajištění smírného řešení mezinárodních sporů. S tohoto stanoviska byl formulován čl. 76 téže úmluvy, který stanoví, že za příčinou všech doručení, která soud má vykonati v území některé třetí smluvní mocnosti, obrátí se bezprostředně na vládu této mocnosti. Totéž platí, jde-li o výkon kteréhokoli důkazu na místě samém. Dožádání k tomu účelu učiněná mají býti vyřízena podle prostředků, jimiž dožádaná mocnost podle svého zákonodárství disponuje. Tato dožádání mohou býti toliko tenkrát odmítnuta, pokládá-li je tato mocnost za způsobilá ohroziti její výsostná práva nebo její bezpečnost. Rozhodčí soud může se také vždy dožadovati zprostředkování mocnosti, v jejímž území má své sídlo.

Stejně zásady platí pro Stálý mezinárodní soudní dvůr. Jde-li o obeslání nebo výslech svědků v třetím státě, stanoví čl. 44 statutu, že s každým oznámením, které má býti učiněno jiným osobám než zástupcům, obrací se Soudní dvůr přímo na vládu státu, na jehož území má býti oznámení doručeno. Stejná zásada platí, jde-li o to, aby se přistoupilo k provedení

⁷⁵⁾ Lafontaine, str. 521.

⁷⁶⁾ The American Journal of International Law, 21, 1927, str. 349. — Hodnoty svědectví konsulárních úředníků se dotýká rozhodčí výrok Generální reklamační komise americko-mexické ze dne 8. října 1930 ve věci Lillie S. Kling proti Spojeným státům mexickým, The American Journal of International Law, 25, 1931, str. 377.

jakýchkoli prostředků průvodních na místě samém. Ve spojitosti se čl. 44 statutu předpisuje čl. 56 j. ř., že soudní dvůr aneb, nezasedá-li, předseda učiní buď na žádost některé ze stran, buď z vlastního popudu opatření nutná za účelem výslechu svědků mimo Soudní dvůr. Jest otázkou, zda čl. 56 j. ř. mívá toliko na soudní dožádání čili nic? V tom směru sluší hleděti k čl. 44 statutu, jehož znění nevylučuje, aby se provedly příslušné prostředky průvodní na území dotyčného státu soudcem Soudního dvoru aneb jiným mezinárodním orgánem. Šlo-li by o stát, který je stranou a který by nedal k tomu svého souhlasu, pak přijde v úvahu čl. 49 statutu, takže by Soudní dvůr učinil o tom prostě zápis. Jde-li však o provedení soudního úkonu, o nějž se jedná, na území třetího státu, může býti úkon ten proveden cestou dožádání aneb delegovaným soudcem Soudního dvoru, což je nejlepší s hlediska nestrannosti, pokud delegovaným soudcem není národní soudce některé ze sporných stran. Otázku, zda třetí stát je povinen dáti souhlas k tomu, aby na jeho území byl proveden některý průvodní prostředek, neřeší ani statut, ani jednací řád, avšak použitím výkladu čl. 76 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů lze dospěti k závěru, že povinnost třetího státu k poskytnutí právní pomoci Soudnímu dvoru vyplývá ze statutu Soudního dvoru, který zakládá mezi státy, které jej ratifikovaly, mezinárodní soudní unii.⁷⁷⁾

Vzhledem k suverenitě států neobesílají mezinárodní soudy svědky přímo, nýbrž vyzvou strany, aby si své svědky předvedly. Na tomto principu jsou vybudovány i soudní řády smíšených rozhodčích soudů, jejichž existence se opírá o poslední mírové smlouvy. Tak na př. § 41 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského uvádí, že svědkové se předvolávají prostřednictvím zástupců vlád ve formě, předepsané zákonem země jejich bydliště nebo pobytu. Jde-li pak o dožádání soudu, předá se prostřednictvím zástupců vlád soudu příslušnému, podle místa bydliště nebo pobytu svědkova.

Ve příčině vynucení svědecké povinnosti, odkazují rozhodčí kompromisy k vnitrostátnímu právu příslušných států, k nimž svědkové patří. Tak se stalo čl. III. úmluvy, uzavřené dne 8. února 1896 mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií, jehož poslední odstavec zní takto:

„Řečená komise, když bude zasedati v San Francisku aneb ve Viktorii, bude míti a vykonávati všechna taková oprávnění pro opatření aneb vynucení svědeckví, jaká budou pak stanovena příslušným zákonodárstvím.“⁷⁸⁾

94. Jde-li o provádění svědeckého výslechu u příslušného mezinárodního soudu, má svědek složití přísahu. Příklad jest i v mezinárod-

⁷⁷⁾ Salvioli, La Corte permanente di giustizia internazionale, Rivista di diritto internazionale, XVI, str. 123 a n.

⁷⁸⁾ Lafontaine, str. 521.

ním soudním procesu podstatnou součástí svědecké výpovědi. Odpírání přísahy (pokud se týče slavnostního slibu) lze pokládati za odpírání svědecké výpovědi. Svědek má zpravidla přísahati před svou svědeckou výpovědí, výjimečně po ní. V ten způsob se vyslovují rozhodčí smlouvy (kompromisy). Tak na př. čl. XV. úmluvy, sjednané dne 20. listopadu 1815 mezi Velkou Británií a Francií obsahuje tento předpis:

„Likvidační komisaři, jakož i vrchní rozhodci budou oprávněni, kdykoli to budou pokládati za nutné, obeslati svědky a vyslýchati je pod přísahou v předepsaných formách o všech otázkách, týkajících se jednotlivých reklamací, jež jsou předmětem této úmluvy“.⁷⁹⁾

Přísaha aneb slavnostní slib obsahuje závazek, že svědek bude vypovídati pravdu, celou pravdu a nic jiného než pravdu. Ve shodě s tím stanoví čl. 53 j. ř. Stálého mezinárodního soudního dvoru, že svědci mají před svým výsledkem učiniti tento slavnostní slib:

„Prohlašuji slavnostně na svou veškerou čest a na své veškeré svědomí, že povím pravdu, celou pravdu a nic jiného než pravdu“.

Braní svědků do přísahy bylo tu vyloučeno, ježto Stálý mezinárodní soudní dvůr nemá pravomoci stíhati svědky pro křivou přísahu.

Některé osoby mohou být zbaveny povinnosti, skládati svědeckou přísahu. To platí zejména o nezletilcích, příbuzných, sešvagřených stran ve sporu. Článek 44 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského prohlašuje, že osoby mladší 15 let, jakož i příbuzní v linii vzestupné a sestupné a manžel, i rozloučený, jedné ze stran neberou se do přísahy. V ostatních případech rozhodne soud, zdali svědek má být vzat do přísahy.

Provádí-li se svědecký výslech cestou dožádání, je vzat svědek do přísahy podle zákonů platných v místě výslechu ve smyslu zásady: *lex fori*.

Co do způsobu vyslychání svědka, děje se výslech, jak již bylo pověděno, před rozhodujícím soudem, před soudcem delegovaným nebo dožádaným. Svědecký výslech spočívá v tom, že se procesní soud dotazuje svědka, aby zjistil a osvětlil všestranně ty skutkové okolnosti, jež jsou pro spor právně rozhodny a jež jsou nejasné. Důležité je zjistiti i to, odkud svědek nabyl vědomosti o příslušných skutečnostech (*ratio scientiae*). Vedle soudu se mohou svědka dotazovati též zástupci stran a může dokonce dojíti i ke křížovému výslechu (*cross examination*), jenž byl z anglického práva přejat do mezinárodního soudního procesu.

Podle čl. 7 procesních pravidel, přijatých komisaři dne 27. září 1871, ve smyslu čl. XII. smlouvy mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií, uzavřené dne 8. května 1871, může dojíti ke křížovému výslechu

⁷⁹⁾ Lafontaine, str. 102.

buď písemným dotazováním aneb ústně podle volby strany, která si křížového výslechu přeje.⁸⁰⁾ V čl. 11 soudního řádu rozhodčího soudu francouzsko-chilského ze dne 17. října 1895 se upravuje svědecký výslech takto:

„Pokaždé, když se přikročí k svědeckému důkazu, strana, která důkaz ten nabídne, má přesně udati skutečnosti, jež chce prokázati, a označiti jména, povolání a státní příslušnost svědků, jež chce dáti vyslechnouti; vždy má udati přesné bydliště svědků.

Soud rozhodne o každém jednotlivém případě, jak se bude konati výslech svědků, a v případě potřeby, kteří funkcionáři budou pověřeni přijímati svědectví. Avšak pokaždé, když to okolnosti dovolí, bude se odbývati výslech svědků před soudem samým.

Zástupci aneb jejich náhradníci mohou se dotazovati aneb protidotazovati svědků“.⁸¹⁾

Jsou případy, kdy se zástupci stran nemohou dotazovati svědků přímo, nýbrž pouze prostřednictvím soudu, který svědkům položí sám otázky. Tím se má zabrániti kladení t. zv. leading question, t. j. takové otázky, na niž by svědek musel odpověděti ve smyslu stranou žádaném.

Podle čl. 51 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru jsou během ústního jednání kladeny svědkům všechny potřebné otázky za podmínek, jež určí Soudní dvůr svým jednacím řádem. Článek 53 j. ř. pak předpisuje, že svědkům jsou kladeny otázky zástupci, poradci aneb právními zástupci stran za řízení předsedova. Otázky může dávat předseda a soudci.

Svědkové mají býti vyslýcháni toliko o skutečnostech, které se v minulosti přihodily a o nichž mají vypovídati to, co sami zažili. Jest otázkou, zda mohou vypovídati o něčem, co sice přímo a osobně nezažili, avšak slyšeli o tom od jiných osob. Důkaz podle doslechu, známý v anglickém právu jako hearsay evidence, se vždy nepřipouští. Před venezuelskými komisemi z r. 1903 byl takový svědecký důkaz opětovně nabídnut, avšak nebyl připuštěn. V případě Cervetti prohlásil vrchní rozhodce Ralston toto:

„Při zkoumání protokolu byl vrchní rozhodce toho mínění, že ač reklamace byla pravděpodobně dobře odůvodněna, důkaz by jí neospravedlňoval, ježto reklamantovi svědci pouze konstatovali, že skutečnosti jimi tvrzené byly veřejné a známé, avšak neuvedli ničeho ze své vlastní vědomosti. Shora uvedený názor byl předložen vrchním rozhodcem jeho druhům a bylo rozhodnuto, aby reklamant sám byl ke komisi obeslán a vyslechnut jejími členy pod přísahou“.⁸²⁾

⁸⁰⁾ Lafontaine, str. 146.

⁸¹⁾ Lafontaine, str. 483 a 484.

⁸²⁾ Ralston, The Law and Procedure of International Tribunals, str. 216.

O provedeném svědeckém výslechu má býti sepsán protokol, podepsaný soudním aneb jiným orgánem, který svědka vyslychal, jakož i svědkem na doklad toho, že protokol podává věrný a přesný obraz toho, jak svědek vypovídal. Článek 60, č. 2, j. ř. Stálého mezinárodního soudního dvoru uvádí, že protokol má býti dán svědkovi k přečtení, aby mohl v něm za kontroly Soudního dvoru provést opravu všech chyb. Došlo-li k svědeckému výslechu mimo procesní soud, má býti tomuto předložen svědecký protokol k dalšímu jednání. Jeho průvodní síla závisí arci na tom, zda při provádění důkazu soudem dožádaným byli k němu obesláni zástupci stran, aby byli soudnímu úkonu přítomni a mohli klásti svědkům otázky. Některé rozhodčí komise se postavily na stanovisko, že svědecký důkaz provedený bez obeslání žalovaného je nedostatečný jakožto důkaz *ex parte*, t. j. za přítomnosti toliko jedné strany ve sporu.⁸³⁾

Svědkům, již se dostaví z popudu Stálého mezinárodního soudního dvoru, má se podle čl. 55 j. ř. dostati náhrad (svědečného). Také smíšené rozhodčí soudy jsou oprávněny určití svědečné ve smyslu svých soudních řádů.

95. Zvláštní postavení v systému průvodních prostředků připadá affidavitu, který přešel do mezinárodního soudního procesu z anglického práva. Affidavit jest odvozen z latinského slova: *affidare*, což značí přísahati, a představuje přísežní výpověď, sepsanou a ověřenou úřední osobou. V anglickém procesu hraje affidavit důležitou úlohu, pokud se v něm svědci osobně nevyslychají, nýbrž se předčítají jejich výpovědi, které učinili před orgánem, pověřeným sepsovati t. zv. affidavit. Přísežnou výpověď mohou činiti jak svědkové, tak i účastníci ve sporu sami ve formě affidavitu. V affidavitu se vyskytuje dvojí průvodní prvek, jednak prvek důkazu listinného, jednak prvek důkazu svědeckého.

Affidavit se záhy uplatnil v průvodním řízení před rozhodčími komisemi. Tak na př. čl. 4 procesních pravidel, přijatých komisaři dne 27. září 1871 podle čl. XII. smlouvy, sjednané dne 8. května 1871 mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií, dovolává se affidavitu takto:

„Žalobní podání (memoriál) musí udati podrobnosti reklamace, všeobecné důvody, o něž se opírá, a požadovanou částku. Bude ověřeno přísežně neb dosvědčením reklamanta aneb, v případě níže uvedeném, jeho zástupce aneb právního zástupce; je-li reklamace uplatňována firmou aneb inkorporovaným sdružením osob neb akciovou společností, přísahou aneb dosvědčením předsedy anebo jiného funkcionáře. Takové přísahy nebo dosvědčení mohou se státi, je-li to ve Spojených státech nebo ve Velké Británii, před úředníkem, jenž je pověřen podle zákonů místa přijímati přísežné výpovědi aneb

⁸³⁾ Srv. Ralston, *The Law and Procedure of International Tribunals*, str. 215.

dosvědčení; mohou se učiniti v řečených zemích neb jinde před kterýmkoli konsulem anebo diplomatickým zástupcem některé z vlád. Ověření se může státi zástupcem nebo právním zástupcem pouze tehdy, když ověření reklamantem je zásadně nepraktickým a může se státi jen s velkými potížemi. A v případě ověření zástupcem nebo právním zástupcem sluší konstatovati, proč reklamant své žalobní podání opomenul ověřiti".⁸⁴⁾

Rovněž procesní pravidla anglo-chilského rozhodčího soudu ze dne 16. listopadu 1894 mluví o affidavitu, a to v čl. IX., kde se uvádí:

„Žalobní podání musí býti doloženo prohlášením, jímž reklamant potvrzuje přísězně aneb slavnostním prohlášením vše to, co uvedl; toto prohlášení má býti přijato a legalisováno diplomatickým aneb konsulárním úředníkem, není-li jich, příslušným místním úřadem".⁸⁵⁾

Obsah affidavitu byl, pokud jde o americké reklamanty proti cizím vládám, vymezen všeobecnými instrukcemi americké vlády ze dne 5. března 1906, revidovanými dne 15. května 1919, kde se předpisuje toto:

„Každý affiant má ve svém affidavitu udati:

a) Svůj věk, místo narození, bydliště a zaměstnání, kde měl své bydliště a jaké bylo jeho zaměstnání v době, kdy se přihodily události, vzhledem k nimž své dosvědčení činí.

b) Skutečnosti a okolnosti prokazující, že jest obeznámen a oprávněn svědčiti o poměrech, k nimž se jeho affidavit vztahuje.

c) Zda má nějaký zájem, přímý nebo nepřímý, a jaký zájem na reklamaci a zda má nějaký nahodilý zájem na ní, do jaké míry a z jaké okolnosti bude oprávněn bráti účast na nějakém odškodnění, jež bylo by poskytnuto k vyrovnání reklamace.

d) Zda je zástupcem, právním zástupcem aneb příbuzným (a je-li příbuzným, v jakém poměru) reklamanta aneb nějaké jiné osoby, jež má na reklamaci zájem."⁸⁶⁾

Z rozhodčí praxe vyplývá bezpečně, že se používání affidavitu v mezinárodních sporech docela vžilo. Mezinárodní soudy přijímají ex parte affidavity jako obvyklý průvodní prostředek, ač affidavitu nepřiznávají plnou průvodní moc, je-li po ruce lepší průvodní prostředek. Ocenění významu affidavitu pro daný spor jest otázkou skutkovou, kterou roz-

⁸⁴⁾ Lafontaine, str. 146.

⁸⁵⁾ Lafontaine, str. 453 a 454. — Význam affidavitu v mezinárodním soudním procesu došel svého patřičného osvětlení v rozhodčím výroku americko-mexické reklamační komise ze dne 3. října 1928 ve věci G. L. Solis proti Spojeným státům mexickým. V něm bylo poukázáno k tomu, že se používání affidavitu blíží do jisté míry svědectví, k němuž dochází před vnitrostátními soudy s předepsanými sankcemi soudního řízení. The American Journal of International Law, 23, 1929, str. 455 a n.

⁸⁶⁾ Ralston, The Law and Procedure of International Tribunals, str. 442

hodne procesní soud podle svého volného uvážení. V tomto směru také postupuje rozhodčí praxe mezinárodní. Na př. Generální reklamační komise americko-mexická se postavila ve věci Waltera H. Faulknera svým rozhodčím výrokem ze dne 2. listopadu 1926 na toto stanovisko:

„Tvrzení reklamanta, že byl umístěn a držán od 30. září až do 7. října 1915 v budově s nesnesitelně špatnými podmínkami (tvrzení c), bvlo odmítáno prohlášením, že je podepíráno pouze affidavitem reklamanta samotného; že je nemožno pro mexickou vládu tvrzení to vyvrátiti, protože protokoly za povstání De la Huertova v r. 1923—24 vzaly za své; a že proto, ve shodě s rozhodnutími dřívějších mezinárodních soudů neměla by komise připustiti za postačující důkaz tato tvrzení reklamanta samého, učiněná až v r. 1925 aneb 1926. Komise však vidí, že reklamantovy nedávné affidavity jsou podepřeny skutečností, že 4. a 6. října 1915 (tedy před 7. říjnem 1915) psal stížnosti americkému konsulu ve Veracruz, a že nic nebylo uvedeno, co by mluvilo proti tvrzení, že vězeňské podmínky, které popsal, skutečně existovaly uvnitř města ve věznici Veracruz. Komise má za to, že protokol přesvědčivě dokazuje, že reklamant byl v uvedené věznici několik dní před tím, než poslal první svůj dopis americkému konsulu (4. října) do 7. října, datu to, kdy vstoupil do Allendského vězení.“⁸⁷⁾

Dnes lze pokládati affidavit za obecně uznaný průvodní prostředek, je však třeba nepravdivé affidavity postavit pod trestní sankce právě tak, jako křivá svědectví. O věci bylo živě diskutováno před Generální reklamační komisí britsko-mexickou v r. 1930 ve věci Mexico city bombardment.⁸⁸⁾

96. Procesní soud má použít každé příležitosti, aby dospěl ke zjištění objektivní pravdy. Jeho funkce v průvodním řízení není omezena na pouhé řízení provádění důkazů, nýbrž má se stranami aktivně spolupracovati na tom, aby celý skutkový děj byl náležitě objasněn a zjednán tak bezpečný podklad pro spravedlivý rozsudek. Vlastním vyšetřováním si může soud ověřiti důkazy stranami provedené. Soud má proto dávat stranám vhodné otázky tam, kde je třeba odstraniti jisté nejasnosti, může žádati na nich předložení dodatečných informací a listin, dále může naříditi vyšetřování aneb opatřiti si vhodné znalecké posudky.

V čem spočívá vyšetřování? Vyšetřování (enquête) je druhem svědeckého důkazu. Slouží k tomu, aby se vyšetřily všechny okolnosti případu, jakož i ty skutečnosti, jež nebyly zachyceny listinou nebo byly-li sice listinou zachyceny, avšak listina se ztratila. Jde tu samozřejmě o vyšetřování povahy incidentní, k němuž dochází během soudního projedná-

⁸⁷⁾ The American Journal of International Law, 21, 1927, str. 350.

⁸⁸⁾ The American Journal of International Law, 25, 1931, str. 765 a n.

vání hlavního sporu. Také v mezinárodním soudním procesu spočívá funkce vyšetřování v tom, že soud si může sám aneb i jiným orgánem vyšetřiti jisté skutečnosti, jež jsou pro spor rozhodny. Tohoto druhu bylo vyšetřování, jež předvíдалa úmluva, uzavřená mezi Velkou Británií a Řeckem dne 18. července 1850 za účelem ukončení sporů mezi oběma vládami. Podle této úmluvy se zavázalo Řecko, že odškodní jistého reklamanta, jménem Pacifico, za škodu, kterou utrpěl ztrátou listin, jestliže se úplným vyšetřením (une enquête complète) prokáže, že utrpěl škodu následkem zničení aneb ztráty listin.⁸⁹⁾ Jiným případem vyšetřování je případ upravený úmluvou, uzavřenou dne 29. února 1892 mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií ve věci týkající se rybolovu v Behringově moři. V té příčině stanovil čl. IX. toto:

„Vysoké smluvní strany se dohodly, že ustanoví dva komisaře na straně každé vlády, aby přikročili ke společnému vyšetření a podání zprávy, kterou má na zřeteli předchozí čl. VIII., a že pojmu podmínky řečené dohody do této úmluvy za tím účelem, aby společné zprávy a doporučení jmenovaných komisařů mohly býti v náležité formě předloženy rozhodcům, pro kterýžto případ se tu uvádí uvedená dohoda shodně takto:

Každá vláda jmenuje dva komisaře, aby vyšetřili společně s komisaři druhé vlády všechny skutečnosti, jež se týkají života tuleňů v Behringově moři, a potřebná opatření pro jejich vhodnou ochranu a zachování.

Čtyři komisaři podají, budou-li se moci shodnouti, společnou zprávu každé z obou vlád a zároveň budou referovati ať společně, ať jednotlivě každé vládě o některých otázkách, o nichž se nemohou dohodnouti.

Tyto zprávy nebudou uveřejněny než až po předložení rozhodcům, aneb objeví-li se, že nenastane případ, že budou rozhodci použity.“⁹⁰⁾

Výslovně se mluví o vyšetřování v čl. 50 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, který může kdykoli svěřiti vyšetřování jakékoliv osobě, sboru, úřadu, komisi aneb orgánu, který si zvolí. Článek 50 statutu došel svého provedení čl. 57 j. ř., podle něhož Soudní dvůr, pokládá-li za vhodné, aby se přikročilo k vyšetřování, nařídí tak, řádně vyslechna strany, usnesením, jež přesně určí předmět vyšetřování a vysloví se o počtu a označení vyšetřovatelů, jakož i o formalitách, jichž je šetřiti. Každá zpráva aneb každý protokol týkající se vyšetřování se sdělují stranám.

Pod rubriku vyšetřování spadá též místní ohledání, jež má soudu zprostředkovan bezprostřední názor na skutkové okolnosti mezi stranami sporné. Tak na př. francouzský právník Desjardin, který byl v r. 1898 zvolen rozhodcem ve sporu mezi Velkou Británií a Belgií v záležitosti

⁸⁹⁾ Lafontaine, str. 113 a 114.

⁹⁰⁾ Lafontaine, str. 424.

Bena Tiletta, odebral se do Antverp, aby za plné znalostí rozhodl sporu jisté otázky, jež se mu zdály pochybnými, a aby provedl vyšetřování v tamější věznici, kde byl Ben Tilet vězněn. Teprve po místním ohledání vynesl dne 26. prosince 1898 svůj rozhodčí výrok.⁹¹⁾ V poslední době přikročil k místnímu ohledání i Stálý mezinárodní soudní dvůr, a to ve sporu mezi Belgií a Nizozemskem o čerpání vody z řeky Maasy. Během líčení dne 7. května 1937 učinil totiž zástupce belgické vlády Soudnímu dvoru návrh, aby Soudní dvůr vykonal místní ohledání a prohlédl si celé zařízení, průplavy a vodní toky, o něž ve sporu šlo. Nizozemský zástupce se nestavěl proti návrhu a Soudní dvůr rozhodl usnesením ze dne 13. května 1937 návrhu tomu vyhověti.⁹²⁾

Místní ohledání předvádají též soudní řády smíšených rozhodčích soudů, jak byly zřízeny podle posledních mírových smluv.

97. Mezinárodní soudy mohou přijíti ve složitějších sporech do situace, kdy budou potřebovati znalecký posudek, ať ústní, ať písemný. Stálý mezinárodní soudní dvůr může podle čl. 54 j. ř. vyzvati strany, aby mu předvedly znalce za účelem znaleckého výslechu. Podle čl. 51 statutu kladou se při líčení všechny otázky za potřebné uznané znalcům za podmínek, jež Soudní dvůr určí řádem, který si vydá. Jak stanovil čl. 53 j. ř., dotazují se znalců zástupci, poradci aneb právní zástupci stran za řízení předsedova. Otázky jim mohou klásti předseda a soudci. Dříve než znalci vypovídají před Soudním dvorem, mají učiniti tento slavnostní slib:

„Prohlašuji slavnostně na svou veškerou čest a na své veškeré svědomí, že můj výklad bude odpovídati mému upřímnému přesvědčení.“

Článek 55 j. ř. stanoví, že znalcům, kteří se dostaví na podnět Soudního dvoru, bude vyplacena odměna z prostředků Soudního dvoru. Každému znalci má býti podle čl. 60, čís. 2, j. ř. dán ku přečtení protokol o jejich výslechu, aby mohli v něm za kontroly Soudního dvoru opravit všechny chyby.

Stálý mezinárodní soudní dvůr si může však podle čl. 50 svého statutu vyžádati písemný posudek znalecký, neboť má právo kdykoli svěřiti znalecký posudek jakékoliv osobě, sboru, úřadu, komisi aneb orgánu, který si zvolí. A čl. 57 j. ř. uvádí, že pokládá-li to Soudní dvůr za vhodné vyžádati si znalecký posudek, učiní tak po slyšení stran usnesením, jež blíže určí předmět znaleckého posudku a vysloví se o počtu a označení znalců, jakož i o formalitách, jichž je dbáti. Jakákoli znalecká zpráva je sdělena stranám.

O znaleckém posudku jednájí podrobně soudní řády smíšených rozhodčích soudů. Soudní řád smíšeného rozhodčího soudu československo-

⁹¹⁾ Lafontaine, str. 584.

⁹²⁾ Publications de la Cour, série A/B, no. 70, str. 9.

maďarského má o tom ustanovení v § 46, kde se stanoví, že se soud v případech vyžadujících odborných znalostí může usnésti, že si vyžádá posudek jednoho nebo několika znalců. Stranám je volno navrhnouti znalce. Znalci jsou vzati do přísahy dříve než zahájí činnost aneb podávají posudek pod přísahou.

98. Z jednotlivých průvodních prostředků, jichž jsme tu dotkli, bude v soudním řízení použit ten, který soud připustí. Otázka přípustnosti průvodního prostředku je v jednotlivých právních řádech řešena různě. Podle některých civilních soudních řádů je vzhledem k určité skutečnosti důkaz jistého druhu vyloučen, zejména arci důkaz svědecký. Tento systém není přijat rozhodčí praxí mezinárodní, ač se tu a tam připouští nepřípustnost některého důkazního prostředku. Mezinárodní soud může připustiti různé důkazní prostředky souběžně, nechť je povaha skutečnosti, o jejíž důkaz běží, jakákoli. Předseda francouzsko-mexické reklamační komise nizozemský internacionalista Verzijl ve svém rozhodčím výroku ve věci Pinson správně vytkl:

„Úmluva neomezuje v ničem oprávnění komise a průvodní moc důkazů. Za těchto podmínek je míti za to, že má naprostou svobodu uvážení, omezení takového druhu že také nevyplývá z nějakého obecného principu práva mezinárodního ve věci rozhodčího soudnictví.“⁹³⁾

Jiná jest otázka, podle čeho se řídí průvodní moc jednotlivých důkazních prostředků. V tom ohledu lze při zákonodárném řešení této otázky postupovati dvojím způsobem, a to buď se ponechá soudu právo hodnotiti výsledek provedeného důkazu volně aneb se odezírá od osobního přesvědčení soudce a zákon sám určí, že soudce má pokládati jistou skutečnost za pravdivou, byly-li splněny podmínky zákonem stanovené (t. zv. zákonná teorie průvodní). V novějším civilním procesním právu převládá však princip volného uvažování důkazů se strany soudce, při čemž může býti toto volné uvažování důkazu zákonem v některých případech omezeno. Má-li mezinárodní soud hledati pravdu všemi prostředky, jež mu jsou po ruce, musí míti právo volně uvažovati o výsledcích průvodního řízení, což mu bylo přiznáno teprve v nejnovější době. Ještě čl. XI. procesních pravidel, jak je dne 10. června 1871 přijala komise, pověřená rozhodovati o reklamaci amerických občanů proti Španělsku, měl toto ustanovení:

„Průvodní pravidla co do přípustnosti, relevantnosti a účinku důkazu budou určena komisí za šetření těchto pravidel, zákonů obou států a veřejného práva.“⁹⁴⁾

⁹³⁾ Verzijl, *Jurisprudence de la Commission franco-mexicaine des réclamations* (1924—1932), 1933, str. 32 a n.

⁹⁴⁾ Lafontaine, str. 137.

Již svrchu jsme konstatovali, že technická pravidla, přijatá v některých státech o důkazu, nemohou mítí místa v úpravě přípustnosti a ocenění důkazů před mezinárodním soudem.

Princip volného uvažování důkazů byl opětovně zdůrazněn mezinárodními rozsudky. Tak zejména Max Huber ve svém rozhodčím výroku ze dne 4. dubna 1928 ve sporu mezi Spojenými státy americkými a Nizozemskem o ostrov Palmas prohlásil důvodně toto:

„Přísluší rozhodci rozhodnouti, zda tvrzení potřebují aneb — poněvadž jsou ve vědomosti soudu — nepotřebují důkazu a zda provedený důkaz je dostatečným čili nic; a konečně zda body ponechané stranou stranami měly by býti vyjasněny. Tato volnost je proň podstatnou, poněvadž musí se uspokojiti v těch bodech, jež jsou nutny k právnímu výkladu, na němž má povinnost založiti svůj rozsudek. Musí vzíti v úvahu všechna tvrzení a důkaz jemu stranami podaný, ať motu proprio aneb na jeho žádost, a rozhodnouti, která tvrzení je pokládati za náležitě opodstatněná.

V nedostatku výslovného ustanovení musí mítí rozhodčí soud naprostou svobodu oceniti hodnotu tvrzení, jež strany přednesly. Z téhož důvodu je zcela svoboden oceniti hodnotu tvrzení, jež se stala během řízení se strany vlády ohledně jejích vlastních aktů.“⁹⁵⁾

Ve stejný smysl vyzněl též rozhodčí výrok rozhodce sira Herberta Sisnetta ze dne 24. července 1930 ve věci P. W. Shufeldta proti Guatemale, v němž se praví toto:

„V otázce důkazu, o níž bylo poněkud diskutováno, chtěl bych vytknouti, že při posuzování případů, uvedených na obou stranách, je jasno, že mezinárodní soudy nejsou nikterak tak striktně vázány jako vnitrostátní soudy a že nemohou býti vázány vnitrostátními předpisy v přijímání a připouštění důkazu. O průvodní hodnotě každého provedeného důkazu pro mezinárodní soud je rozhodnouti podle všech okolností případů.“⁹⁶⁾

Zásada, že soud má právo volného uvažování důkazů došla patričního výrazu v čl. 42 návrhu Mezinárodního kořistního soudu ze dne 18. října 1907, kde se praví, že Soudní dvůr volně uvažuje všechny akty, důkazy a ústní prohlášení. Stejná zásada jest uplatněna i v soudních řádech smíšených rozhodčích soudů. Na př. § 38 soudního řádu smíšeného rozhodčího soudu československo-maďarského vyslovuje zásadu, že soud uváží volně průvodní prostředky podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Jsou-li průvodní pravidla určena k tomu, aby sloužila zjištění objektivní

⁹⁵⁾ Scott, The Hague Court Reports (Second Series), str. 95 a 96.

⁹⁶⁾ The American Journal of International Law, 24, 1930, str. 801.

pravdy, pak nutno mezinárodnímu soudu ponechati v plné míře právo volně uvažovati o výsledku průvodního řízení.

99. Jakmile je provedeno průvodní řízení, t. j. je náležitě vyjasněn skutkový i právní stav sporu, prohlásí rozhodčí soud ústní řízení za skončené. V tom smyslu stanoví čl. 77 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907, že když zástupci a právní poradci stran přednesli všechny vysvětlivky a důkazy ve prospěch své věci, prohlásí předseda jednání za skončené. Podrobně předpisuje čl. 54 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, že když zástupci, právní zástupci a poradci uplatnili za řízení Soudního dvoru všechny prostředky, jež pokládají za užitečné, vysloví předseda, že jednání je skončeno.

Jak dlouho potrvá procesní právní poměr mezi stranami a procesním soudem? Procesní právní poměr dosahuje svého vrcholu teprve v rozsudku, který vydává soud po úplném projednání sporné záležitosti. Dokud nedojde k rozsudku ve věci samé, trvá procesní právní poměr a tím také trvají procesní povinnosti stran i soudu. Tato skutečnost má svůj normativní reflex na další spoluúčast stran a soudu v neukončeném ještě soudním řízení. Přes to, že strany ve sporu nemohou samy více přiváděti k platnosti nové listiny aneb doklady, přece procesní soud má ještě právo, vyžádati si na stranách dodatečná vysvětlení a doklady, jichž je mu třeba. Jde tu o významný princip, jenž byl vyjádřen v řadě rozhodčích kompromisů. Na př. v úmluvě, uzavřené dne 1. září 1891 mezi Itálií a Portugalskem, se uvádí, že po uplynutí předepsané lhůty nebude připuštěno žádné tvrzení ani listina, ledaže by ji žádal sám rozhodce.⁹⁷⁾ Typickým je též ustanovení čl. 4 rozhodčí smlouvy, k níž došlo dne 16. května 1895 mezi Velkou Británií a Nizozemskem ve věci „Costa Rica Packet“, v němž se praví toto:

„Po výměně těchto procesních spisů nebude učiněno rozhodci žádné sdělení, ani písemné, ani ústní, leč by se rozhodce obrátil ke stranám se žádostí, aby mu podaly aneb některá z nich písemně dodatečné informace.

Strana, která poskytne tyto informace, zašle ihned opis druhé straně, a tato může, zdá-li se jí to vhodným, do měsíce po přijetí toho opisu oznámiti písemně rozhodci připomínky. Tyto připomínky jsou rovněž sděleny ihned druhé straně v opise.“⁹⁸⁾

Při vyžadování si dodatečných informací a dokladů na stranách ve sporu má procesní soud šetřiti zásady rovnosti stran, aby žádná z nich nepřišla do nerovného procesního postavení. Také s hlediska čl. 69 a 72 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů je míti za to, že si rozhodčí soud může i po skončení ústního jednání vyžádati předložení spisů a listin, arci s povinností zpravit o tom protistranu; stejně mohou

⁹⁷⁾ Lafontaine, str. 411.

⁹⁸⁾ Lafontaine, str. 510.

členové rozhodčího soudu dáti zástupcům a právním poradcům stran otázky a požadovati od nich vysvětlení pochybných věcí. Týž princip proniká soudním řízením před Stálým mezinárodním soudním dvorem. Článek 49 statutu stanoví totiž, že Soudní dvůr může dokonce než se pustí vůbec do jednání, žádati na zástupcích, aby předložili jakýkoli listinný doklad a podali jakékoli vysvětlení. Není pochyby o tom, že tak smí učiniti Soudní dvůr též po skončení ústního jednání. Tomu není na překážku předpis čl. 54 statutu, podle něhož, když zástupci, právní zástupci a poradci přivedli k platnosti za kontroly Soudního dvoru všechny prostředky, které považují za užitečné, prohlásí předseda líčení za skončené. V řadě případů před r. 1925 se přihodilo, že si Soudní dvůr musel vyžádati po skončeném líčení od stran vysvětlení. Proto při projednávání sporu ve věci Mavrommatisových koncesí v Palestině prohlásil předseda, oznamuje konec ústního jednání, že nevyslovuje ukončení ústního řízení, aby umožnil Soudnímu dvoru v případě potřeby žádati na stranách dodatečná vysvětlení.⁹⁹⁾ Během svého 22. zasedání žádal Soudní dvůr zástupce zúčastněných vlád o informace v otázce, jíž se při líčení byli dotkli. Dříve než informace došly, bylo líčení ukončeno. Vznikla otázka, zda Soudní dvůr má na své žádosti trvati. Vskutku Soudní dvůr by nemohl přihlížeti k případným informacím než když by informace ty byly sděleny všem zúčastněným a, kdyby tito vznesli námitky, byl by povinen znovuzahájit líčení.¹⁰⁰⁾

Nepotřebuje-li procesní soud již žádných informací od stran ve sporu, má přikročiti k vydání rozsudku, jímž se končí procesní právní poměr tím, že soud s konečnou platností rozhodne o uplatňovaném nároku.

100. Procesní právní poměr mezi stranami a soudem může dojíti svého zakončení i jinak než rozsudkem, totiž dohodou mezi stranami ve sporu. Může se totiž státi, že před projednáváním žaloby ve věci samé odklidí se smírem stran předmět sporu aneb že se žalující strana vzdá projednávání sporu a tím od sporu ustoupí.

Tyto případy nebývají vždy řešeny pozitivními procesními předpisy, avšak v nových procesních rádech se již na ně pamatuje. Článek 68 j. ř. Stálého mezinárodního soudního dvoru stanoví, že když před vydáním nálezu se strany dohodnou o řešení sporu a oznámí písemně Soudnímu dvoru aneb když společnou dohodou mu písemně oznámí, že se vzdávají dalšího řízení, vydá Soudní dvůr usnesení, jímž osvědčí jejich přátelské narovnání aneb jímž vezme na vědomí jejich ustoupení od sporu a jímž v každém případě nařídí škrtnutí záležitosti z roly.

⁹⁹⁾ Rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale. — Série E, No. 1, 1925, str. 261.

¹⁰⁰⁾ Huitième rapport annuel de la Cour permanente de Justice internationale. — Série E, No. 8, 1932, str. 259.

Článek 68 (dříve čl. 61) j. ř. má především na zřeteli ukončení sporu cestou smíru, který má povahu samostatné mezinárodní smlouvy. Tato zásada byla formulována pod vlivem rozhodčí praxe mezinárodní. Byl to zejména případ francouzského poštovního parníku „Tavignano“, vzniklý mezi Francií a Itálií a urovnaný dne 2. května 1913 zvláštní dohodou, jíž se Itálie zavázala, že zaplatí Francii jistou peněžitou náhradu za způsobenou škodu. Důsledkem toho nedošlo k rozhodčímu řízení.¹⁰¹⁾ V uvážení tohoto případu předvídal Stálý mezinárodní soudní dvůr možnost, aby strany mohly učiniti o předmětu sporu smír během procesního řízení. Smír, který předloží strany Soudnímu dvoru, je jím osvědčen, avšak toliko v rámci protokolu, nikoli však v rozhodnutí samém, takže smír nemá povahy rozsouzené rozepře.¹⁰²⁾ Ustanovení j. ř. o ukončení řízení soudního na základě smíru stran použil Stálý mezinárodní soudní dvůr ve sporu německo-polském, týkajícím se chořovské továrny (náhrady), v němž dne 6. prosince 1928 informoval zástupce německé vlády zapisovatele Soudního dvoru, že se ve sporu tom strany dohodly na řešení sporu. Stejně sdělení učinil dne 13. prosince 1928 polský zástupce. Obě strany dohodly se tu na tom, aby žaloba právě pendenní před Soudním dvorem byla vzata zpět, ježto se stala bezpředmětnou. Soudní dvůr usnesením ze dne 25. května 1929 prohlásil řízení za skončené.¹⁰³⁾ V poslední době došlo ve sporu mezi Švýcarskem a Jihoslávií v záležitosti Losinger & spol. k definitivnímu smíru a tak Soudní dvůr opíraje se o čl. 68 svého j. ř. vydal dne 14. prosince 1936 usnesení, jímž vzal na vědomí odstoupení stran od sporu a nařídil škrtnutí sporu z roly.¹⁰⁴⁾

V druhé řadě má čl. 68 j. ř. Stálého mezinárodního soudního dvoru na zřeteli situaci, kdy obě strany vzdají se společně dalšího řízení. Jde tu tedy o případ vzetí žaloby zpět, k němuž může dojít srovnalou vůlí sporných stran aneb i tak, že žalobcův akt, kterým se vzdává dalšího soudního řízení, je přijat žalovaným. O věci jedná nyní podrobně čl. 69 j. ř., který správně rozeznává tyto případy:

a) Jestliže během řízení zahájeného jednostrannou žalobou oznámí žalující strana písemně Soudnímu dvoru, že se vzdává dalšího řízení, a jestliže v době, kdy soudní kancelář obdrží toto oznámení, žalovaná strana neučinila žádného procesního aktu, vydá Soudní dvůr usnesení, jímž vezme na vědomí ustoupení od sporu a jímž nařídí škrtnutí záležitosti z roly. Opis tohoto usnesení zašle zapisovatel žalované straně.

¹⁰¹⁾ Scott, *Les travaux de la Cour permanente d'Arbitrage*, 1921, str. 438.

¹⁰²⁾ Hammarskjöld, *Le règlement de la Cour permanente de Justice internationale*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., III, str. 144.

¹⁰³⁾ *Publications de la Cour, Série A*, no. 18/19, str. 12 a 13

¹⁰⁴⁾ *Publications de la Cour, Série A/B*, no. 69.

b) Jestliže v době, kdy dojde oznámení o ustoupení od sporu, předsevzala žalovaná strana již nějaký procesní akt, tu Soudní dvůr aneb, nezasedá-li, předseda určí lhůtu, v níž má žalovaná strana prohlásiti, zda se staví proti vzetí žaloby zpět. Pakliže ve stanovené lhůtě nečiní proti tomu námitky, je míti za to, že s ním souhlasí a Soudní dvůr vydá usnesení, jímž bere na vědomí vzetí žaloby zpět a jímž nařídí, aby záležitost byla z roly škrtnuta. Je-li vznesena námitka, pokračuje se v soudním řízení.

Stálý mezinárodní soudní dvůr i za starého právního stavu připustil za jistých okolností jednostranné vzetí žaloby zpět. Ve sporu, týkajícím se výpovědi čínsko-belgické smlouvy ze dne 2. listopadu 1865, oznámil zástupce belgické vlády Soudnímu dvoru dne 13. února 1929, že spor mezi Belgií a Čínou byl vskutku urovnán sjednáním předběžné dohody, podepsané dne 22. listopadu 1928 v Nankinu a dne 4. března 1929 oznámil dále Soudnímu dvoru, že předběžná smlouva byla již ratifikována. Soudní dvůr ve svém usnesení ze dne 25. května 1929 konstatoval, že se čínská vláda nezúčastnila ještě žádného procesního úkonu před ním a že se nic nestaví proti jednostrannému odstoupení belgické vlády od sporu a z toho důvodu vyhověl žádosti belgické vlády, aby spor byl škrtnut z roly Soudního dvoru.¹⁰⁵⁾

Je však možný případ, že obě strany nepokračují ve sporu, ač spor byl právoplatně zahájen. V takovém případě je míti za to, že strany svou nečinností procesní projevily svou vůli nepokračovati v zahájeném sporu. Tento závěr učiní Soudní dvůr tehdy, když lhůty jím stanovené vypršely, aniž jich strany použily k výkonu potřebných procesních úkonů, a za takové situace může Soudní dvůr vysloviti, že řízení soudní skončilo vzetím žaloby zpět. K případnému pozdějšímu projednání sporu mezi stranami bylo by třeba zajisté nové žaloby.¹⁰⁶⁾

Soudní řády smíšených rozhodčích soudů mají podrobná ustanovení o smíru, uznání nároku, vzdání se a zpětvzetí žaloby.

101. Pro zachování obsahu a výsledků ústního řízení vede se u mezinárodních soudů jednacích protokol, který slouží za důkaz o tom, jakým způsobem byly předebírány stranami a soudem jednotlivé procesní úkony. Při sjednávání různých rozhodčích smluv kladly smluvní strany záhy váhu na to, aby o konaném řízení byly pořizeny přesné a věrné protokoly. V tom ohledu obsahuje typické ustanovení čl. III. rozhodčí smlouvy, uzavřené dne 1. července 1863 mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými za účelem konečného rozhodnutí o reklamách společností Hudson a Puget, který zní takto:

¹⁰⁵⁾ Publications de la Cour, Série A, no. 18/19, str. 6 a 7.

¹⁰⁶⁾ Salvioli, La Corte permanente di giustizia internazionale, Rivista di diritto internazionale, XVI, str. 273 a 274.

„Komisaři a rozhodce neboli vrchní rozhodce, povedou přesné zápisy a správné protokoly aneb zprávy o všech svých úkonech, při čemž uvedou jejich datum, a ustanoví a použijí takového zapisovatele aneb takových zapisovatelů aneb jinakých osob, jichž budou potřebovati při provádění úkonů, jež budou před nimi předsebrány.“¹⁰⁷⁾

Rovněž haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů pamatovala na úpravu vedení protokolu. V čl. 66 (čl. 41 z r. 1899) se praví, že o jednání sepíše se protokol tajemníky, které jmenuje předseda. Tento protokol podepíše předseda a jeden tajemník a takový protokol je jedině věrohodný. Nejde tu arcí o protokol stenografický a není v něm zpravidla obsažen obsah řečí, nýbrž se jím osvědčuje, jaké návrhy učinily strany, jak soud o nich rozhodl mezitímně a posléze jaké rozhodnutí bylo učiněno ve sporu samém.¹⁰⁸⁾

Statut Stálého mezinárodního soudního dvoru navázal ve věci protokolu na ustanovení haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů a v čl. 47 předpisuje, že je vésti o každém líčení soudu protokol, který podepisuje zapisovatel a předseda. Jedině tento protokol jest autentický. Ustanovení čl. 47 statutu je blíže provedeno čl. 59 j. ř., podle něhož má protokol obsahovati: jména přítomných soudců; jména zástupců, poradců neb právních zástupců, kteří jsou přítomni; jména, příjmení, povolání a bydliště vyslychaných svědků a znalců; označení důkazů podaných při líčení; prohlášení učiněná jménem stran; stručné uvedení otázek, jež byly podloženy stranám předsedou aneb soudci; všechna rozhodnutí Soudního dvoru vydaná anebo oznámená při líčení. Protokoly o veřejných líčeních jsou tištěny a uveřejňovány. Jak stanoví čl. 23 j. ř. Soudního dvoru, jsou protokoly o seděních sepisovány pod odpovědností zapisovatelovou.

Dále předpisuje čl. 60 j. ř., že o každém líčení Soudního dvoru je poříditi pod odpovědností zapisovatelovou stenografický protokol o ústním řízení, v to čítaje svědecké výpovědi, a takovýto protokol se připojuje k jednacímu protokolu. Pokud jde o stenografický protokol, je předložen, jak již bylo shora uvedeno, každému svědku a znalci, týká-li se jejich výpovědí, aby v něm mohli pod kontrolou Soudního dvoru opravití případné chyby. Zástupci, poradci aneb právní zástupci obdrží zprávu o svých obhajovacích řečích aneb prohlášeních, aby v ní mohli pod kontrolou Soudního dvoru provésti opravy.

¹⁰⁷⁾ Lafontaine, str. 45.

¹⁰⁸⁾ Lammasch, Die Lehre von der Schiedsgerichtsbarkeit in ihrem ganzen Umfange, 1914, str. 165.

PROZATÍMNÍ OPATŘENÍ,

ŽALOBA NAVZÁJEM A INTERVENCE.

102. Ze základních problémů, jež přináší postupné vyrůstání mezinárodního soudního procesu z prvků civilního soudního řízení, patří k nejnovějším problémům otázka prozatímních opatření, jíž se dostalo v poslední době různého řešení pozitivním právem mezinárodním. Rozumí se arci, že v této spojitosti máme na zřeteli pouze taková prozatímní opatření, k nimž dochází v mezinárodním soudním procesu. Prozatímní opatření, jež se stala významným činitelem v mezinárodním soudním procesu, nalezla svůj vzor v civilním právu procesním a proto nepřekvapí, že jsou mezi prozatímními opatřeními vnitrostátními a mezinárodními podstatné shody. Pokud jde o pojem prozatímních opatření v civilním soudním řízení, v to čítaje i řízení exekuční, jsou to opatření, jež mají zabezpečiti jistý nárok v době, kdy o něm není ještě rozhodnuto a když nároku tomu hrozí zmaření nebo ztížení jeho uplatňování a realizace. Při jiných nárocích než peněžitých bývá to obava, aby realizace nároku nebyla ohrožena aneb značně ztížena změnou dosavadního stavu a tu jest učiněno prozatímní opatření závislým na tom, že by bez něho vzešla oprávněnému nenahraditelná škoda.¹⁾ Účelem prozatímních opatření je snaha, dáti soudci účinný prostředek, aby mohl zajistiti udržení aneb změnu právního stavu v tom směru, jak bude o tom rozhodnuto konečným rozsudkem. Vynikající německý procesualista James Goldschmidt rozlišuje správně dva různé druhy prozatímních opatření, totiž:

a) prozatímní opatření za účelem zachování míru úpravou prozatímního stavu se zřetelem na sporný právní poměr a

b) prozatímní opatření za účelem uspokojení nutných životních potřeb prozatímním odsouzením k periodicky se opakujícímu plnění, případně i k plnění jednorázovému.²⁾

¹⁾ Hora, Soustava exekučního práva, 1930, str. 290 a n.

²⁾ James Goldschmidt, Zivilprozessrecht, 1929, str. 319.

Třebaže účel prozatímních opatření vnitrostátních a mezinárodních je stejný, je mezi nimi zásadní rozdíl co do jejich právního základu a rozsahu, v němž mohou být v příslušné právní oblasti uplatněna. Právním základem vnitrostátních prozatímních opatření jsou heteronomní právní normy, jimž jsou právní subjekty zásadně podřízeny (t. zv. subordinační právo), a zavedení prozatímních opatření, jimiž se omezuje činnost postižených právních subjektů, nepůsobí zvláštních potíží. Jinak je tomu v mezinárodním právním společenství, jež je vybudováno na autonomním právu zúčastněných právních subjektů, nad nimiž není žádné vyšší právní moci, která by mohla přivoditi omezení jejich suverénní svobody.³⁾ Prozatímní opatření, pokud je státy mezi sebou připustí, omezují se na procesní pole působnosti, což má vliv na jejich postavení v systému práva mezinárodního. Jak níže uvidíme, jsou prozatímní opatření, k jejichž nařízení nebo určení jsou povolány rozhodčí aneb mezinárodní soudy, včleněna do vlastního soudního řízení.

103. Povaha i účel mezinárodních prozatímních opatření vynikne, když zkoumáme, jak se od počátku vyvíjela v mezinárodním soudním procesu. Haagské úmluvě o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 29. července 1899, jakož i revidované úmluvě ze dne 18. října 1907 je právní institut prozatímních opatření neznám. Ježto prozatímní opatření znamenají omezení výkonu suverénních práv, musejí se opírat, aby se jejich existence mezinárodní mohla připustiti, o výslovný souhlas zúčastněných států. V tom ohledu nestačí textování čl. 74 haagské úmluvy o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907, kde se praví, že rozhodčí soud má právo k řízení sporné věci vydati pravidla o řízení, ustanoviti formy, postup a lhůty, ve kterých každá strana má učiniti své konečné návrhy, a přikročiti ke všem formalitám, které průvodní řízení s sebou přináší.

Po prvé se mluví o prozatímních opatřeních na půdě americké. Stalo se tak ve smlouvě o závazném rozhodčím soudnictví, kterou podepsaly dne 20. ledna 1902 středoamerické státy, totiž Costarica, Salvador, Honduras a Nicaragua, a to v čl. 11, který zněl takto:

„Vlády sporných států si slibují slavnostním způsobem, že neprovedou žádného nepřátelského aktu, že nepodniknou žádných válečných příprav, žádné mobilisace vojenských sil, aby neznemožnily řešení neshody aneb otázky prostředky, jaké předvídá tato úmluva.“

Z tohoto ustanovení se podává, že jím nebyla rozhodčímu soudu

³⁾ Srv. k tomu Guggenheim, *Les mesures provisoires de procédure internationale et leur influence sur le développement du droit des gens*, 1931, str. 6 a n.; týž, *Les mesures conservatoires dans la procédure arbitrale et judiciaire*, *Recueil des Cours. Académie de droit international*, 40 (1932—II), 1933, str. 651 a 652.

přiznána žádná pravomoc, nařizovati prozatímní opatření, avšak smluvní strany se zavázaly, že nebudou měniti status quo. Přes to se přihodilo, že rozhodčí soud ve sporu, který vznikl r. 1907 mezi Hondurasem a Nicaraguou, nařídil prozatímní opatření. V r. 1906 vypukla totiž v Hondurasu revoluce, při níž pravidelné vojsko pronásledovalo revolucionáře až na území Nicaraguy. Tato se domáhala náhrady škod a spor se dostal před rozhodčí soud, který se sešel v San Salvadoru dne 1. února 1907. Rozhodčí soud prohlásil, že je v zájmu prozkoumání sporu nezbytno, aby vojsko bylo staženo podle čl. 11 výše uvedené úmluvy za hranice a aby bylo odzbrojeno. Tomu se sice Honduras podrobil, avšak Nicaragua namítala, že si soud osobil politickou moc a že čl. 11 nepřipouští, aby soud mohl naříditi prozatímní opatření. Dne 8. února 1907 byl rozhodčí soud rozpuštěn, když vypukla mezi oběma státy válka.⁴⁾

Tento případ ukázal potřebu, přiznati mezinárodnímu soudu přímo oprávnění, naříditi prozatímní opatření. K tomu došlo mezi středoamerickými státy úmluvou ze dne 20. prosince 1907 o zřízení Středoamerického soudního dvoru, jejíž čl. XVIII. obsahoval toto ustanovení:

„Od okamžiku, kdy bude podána žaloba proti jedné aneb několika vládám, až do vynesení konečného rozhodnutí může Soudní dvůr určití místo, kde mají sporné strany se zdržeti, na žádost některé z nich, za tím účelem, aby se neztížil spor, a proto, aby věci zůstaly zachovány ve statu quo až do vynesení konečného rozsudku.“

Středoamerický soudní dvůr měl několikrát příležitost použití článku XVIII. uvedené úmluvy, avšak příliš extensivní aplikace tohoto článku způsobila, že se prozatímní opatření, jež nařídil, ukázala býti intervencí do vnitřních poměrů zúčastněných států.⁵⁾

104. Při používání prozatímních opatření podle čl. XVIII. úmluvy o zřízení Středoamerického soudního dvoru se ukázalo, že závazná povaha prozatímních opatření činila z nich opatření hluboce zasahující do vnitřních poměrů příslušných států. Zdálo se proto vhodným, zmírniti dosah prozatímních opatření, což se stalo v rámci slavných Bryanových smluv o vyšetřovacích komisích. Když se stal Bryan r. 1913 za Wilsonova presidentství státním sekretářem, mohl uskutečniti svůj mírový plán.⁶⁾ Dne 24. dubna 1913 dostavili se na jeho pozvání k němu velvyslanci a vyslanci, pověřeni ve Washingtoně, a tu jim Bryan navrhl, aby jejich státy sjednaly se Spojenými státy americkými smlouvu na tomto podkladě:

⁴⁾ Guggenheim, Les mesures provisoires de procédure internationale, str. 35.

⁵⁾ Guggenheim, Les mesures provisoires de procédure internationale, str. 37. a n.

⁶⁾ Kučera, Bryanovy smlouvy a jejich význam pro zdokonalení mezinárodního smírčího řízení, Právník, LXIX, 1930, str. 209 a n.

„Strany se shodují v tom, že všechny spory jakéhokoli druhu mezi nimi, když by selhaly diplomatické prostředky, budou odkázány na Stálou mezinárodní komisi k prozkoumání a podání zprávy, předpokládajíc však, že mezi oběma stranami již platné smlouvy nepředepisují urovnání rozhodčími soudy. Smluvní strany se zavazují, že během trvání takového vyšetřování a než je zpráva podána, nevyhlásí žádné války nebo nezahájí nepřátelství. Mezinárodní komise bude složena z 5 členů. Jeden člen bude zvolen z každého státu jeho vládou, druhý každou vládou z třetího státu, pátý člen, předsedající, má být zvolen společnou dohodou mezi oběma vládami za podmínky, že není ani příslušníkem některého z obou států a že tam nemá svého bydliště. Nedalo-li by se v tomto bodě docílit dohody, pak je zvoliti pátého člena podle čl. 87 mírové akty. Smluvní strany jsou ochotny bezprostředně po obdržení zprávy mezinárodní komise pokusiti se o urovnání sporu přímo mezi sebou na základě dobrozdání komise. Vyhražují si však právo, jednati svobodně a neodvisle ve sporné věci, jakmile byla podána zpráva komise.“

V některých smlouvách bylo pamatováno na to, aby Stálá mezinárodní komise mohla se bez překážky zhostiti svého úkolu a řádně vyšetřiti skutečnosti, ze kterých vznikl mezi stranami spor, ať právní, ať politický. V tom ohledu bylo potřeba zabrániti jednostranným změnám v situaci, již měla mezinárodní komise nestranně vyšetřiti, a tu bylo nutno, vhodnou formulí se postarati o zavedení prozatímních opatření. Redaktoři příslušných smluv se však toho vystříhali, aby se komisi nedostalo takové kompetence, která by vedla nutně k zásahům do vnitřních poměrů smluvních států. A tak byla zvolena formule, již bylo Stálé mezinárodní komisi přiznáno pouze právo určití neboli označiti prozatímní opatření, která by jí umožnila vyšetřiti určité již provedené akty aneb ty akty, jichž provedení právě hrozilo. O takových prozatímních opatřeních se mluví na př. ve smlouvě, kterou uzavřely Spojené státy americké dne 13. října 1914 se Švédskem a jejíž čl. 4 zní takto:

„V případě, v němž by příčina sporu spočívala v určitých již provedených aktech aneb v aktech, jichž provedení právě hrozí, určí komise v nejkratší lhůtě, jaká prozatímní opatření za účelem zachování práv každé strany měla by býti podle jejího mínění prozatímně učiněna a než dojde k předložení její zprávy.“

Není pochyby, že tato formule připouští toliko fakultativní prozatímní opatření za účelem zajištění důkazu určitých skutečností, nikoli však za účelem zabezpečení výkonu konečného rozhodnutí, jež komisi, obdařené pouhou poradní funkcí, nepříslušelo. Usnesení Stálé mezinárodní komise ve věci prozatímních opatření nemohlo býti nikterak vykonatelným a mohlo míti význam pouhého doporučení, poněvadž komise ta mohla

stranám činiti pouhé návrhy. Ač formule, o niž jde, nemohla míti praktického významu, přece vykonala pronikavý vliv na vývoj instituce prozatímních opatření v systému práva mezinárodního, zejména arci na úpravu prozatímních opatření v rámci statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru.

105. Na problém prozatímních opatření byl upozorněn výbor právníků, pověřený Radou Společnosti národů přípravou předběžné osnovy statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru, memorandumem sekretariátu Společnosti národů, v němž se uvádělo:

„Jestliže Soudní dvůr bude příslušným vydati náleze, týkající se předmětu sporu, může naříditi status quo než bude vyneseno rozhodnutí“.⁷⁾

Při tom memorandum odkazovalo k precedenčním případům, t. j. k úmluvě o zřízení Středoamerického soudního dvoru, k návrhu Paktu o Společnosti národů, jak byl připojen ke zprávě Phillimorova výboru z r. 1918, jakož i k návrhu německé mírové delegace.⁸⁾ Výbor právníků nevěnoval zprvu otázce prozatímních opatření pozornost a tu brazilský člen výboru R. Fernandes předložil redakčnímu výboru memorandum, v němž navrhoval jako dodatek ke kapitole, jedající o řízení, toto ustanovení :

„V případě, v němž příčina sporu spočívá v určitých již provedených aktech aneb v aktech, jichž provedení právě hrozí, může Soudní dvůr naříditi („pourra ordonner“) v nejkrajší době prozatímně přiměřená prozatímní opatření než dojde ke konečnému rozsudku“.

Fernandes se tu opíral, jak sám vysvětlil, o čl. 4 Bryanovy smlouvy, uzavřené dne 13. října 1914 mezi Spojenými státy americkými a Švédskem. Navržený text byl pak pojat do návrhu redakčního výboru v této pozměněné formě:

„V případě, v němž příčina sporu spočívá v aktu provedeném aneb v aktu, který může býti proveden, může Soudní dvůr určití (označiti), má-li za to, že toho vyžadují okolnosti, jaká prozatímní opatření ve prospěch práva každé strany mají býti prozatímně učiněna.“

Než dojde k nálezu, má býti návrh („suggestion“) Soudního dvoru ihned oznámen stranám a Radě“.

Když se o návrhu jednalo v plenu výboru, byl výraz „suggestion“ nahrazen výrazem „indication“, t. j. určení nebo označení (čl. 39 osnovy výboru právníků).

V důvodové zprávě k osnově výboru právníků, jež byla předložena

⁷⁾ Documents présentés au Comité et relatifs à des projets déjà existants pour l'établissement d'une Cour permanente de Justice internationale, 1920, str. 106.

⁸⁾ Hammarskjöld, Quelques aspects de la question des mesures conservatoires en droit international positif, Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, V, 1935, str. 6 a 7.

Radě Společností národů, se o čl. 39, který ztělesňuje Fernandesův návrh, poznamenává toto:

„Od počátku sporu mohou toho okolnosti vyžadovati, aby byla učiněna zatímně prozatímní opatření ve prospěch práva každého. Tomu tak je, když spor vzniká z aktu, který byl právě vykonán, na př. ze zabavení nějakého předmětu, ze vpádu na území. Jakmile došlo takto k takovému aktu aneb hrozí, že k němu dojde, může býti nanejvýše vhodným buď odčiniti okamžitě důsledky aneb zabrániti, je-li ještě čas, jeho uskutečnění.

Řídě se opatřením, jež se vyskytuje ve smlouvách, podepsaných za Spojené státy státním sekretářem Bryanem s určitým počtem států (Francií, Čínou, Švédskem) r. 1914, výbor přiznává Soudnímu dvoru oprávnění navrhnouti („suggérer“) opatření, jež mají býti zatímně učiněna, aby se zajistilo zachování práva každého.

Avšak nejde tu o nález, třeba prozatímní, ihned vykonatelný, prozatímně. Když běží o to, aby se omezila suverenita států, sluší býti obezřelým. Ostatně jest obtížno dosíci výkonu konečného rozhodnutí; tím spíše bude nesnadným dosáhnouti provedení čistě prozatímního rozhodnutí. Rozhodnutí tohoto druhu učiněná v případě přepravy, podle názoru přepravní komise, jsou zde pro rozvahu svých výrazů cenným upozorněním. Smlouvy Bryanovy, z nichž je převzata myšlenka takové pravomoci Soudního dvoru, vyslovují se s velikou opatrností, nedávajíce Soudnímu dvoru jiného práva než určití opatření, jež se mají zatímně učiniti než bude podána zpráva Mezinárodní vyšetřovací komise.

Avšak zatím co Bryanovými smlouvami bylo určeno opatření, jež mají býti jako záchovná učiněna, prostě sděleno Soudním dvorem stranám, je nyní přirozeně jednou sděleno Soudním dvorem Společnosti národů Radě, orgánu zvláště příslušnému této Společnosti, aby navrhovala ohledně rozhodčích výroků opatření, jež by jim dodala účinnosti“.⁹⁾

Ustanovení čl. 39 přešlo do konečného statutu jako čl. 41, který zní takto:

„Soudní dvůr má právo určití, soudí-li, že toho okolnosti vyžadují, jaká opatření k zajištění práva každé strany mají býti zatímně učiněna.

S výhradou konečného rozhodnutí podá se stranám a Radě neprodleně zpráva o těchto opatřeních“.

Když Stálý mezinárodní soudní dvůr ve svém prvním zasedání přikročil k vypracování svého jednacího řádu, byl postaven před otázku, zda je v něm předvídati zvláštní řízení pro určení prozatímních opatření ve smyslu čl. 41 statutu. Přes jisté váhání v této věci rozhodl se Soudní dvůr posléze pro úpravu zvláštního řízení, jemuž byl věnován čl. 57 jednacího řádu, jak byl přijat dne 24. března 1922. Při tom byl vzat zřetel na Nyhol-

⁹⁾ Comité consultatif de juristes. Procès-verbaux des séances du Comité, 1920, str. 735.

mův námět, aby v případě, kdy má dojít k prozatímním opatřením na území některé ze stran, bylo v konečném rozsudku přihlíženo k případnému odepření, podříditi se určení Soudního dvoru. Článek 57 zněl takto:

„Nezasedá-li Soudní dvůr, určí prozatímní opatření předseda.

Odmítne-li některá strana zaříditi se podle určení Soudního dvoru aneb předsedy, jež se týkají prozatímních opatření, učiní se o tom zápis“.

106. Stálý mezinárodní soudní dvůr měl v r. 1927 několikrát příležitost použití čl. 41 statutu a čl. 57 j. ř. Prozatímní opatření určil Soudní dvůr dosud pouze jednou.

Stalo se tak usnesením, které vydal dne 8. ledna 1927 předseda Soudního dvoru Huber v čínsko-belgickém sporu. Spor byl vyvolán tím, že Čína jednostranně vypověděla smlouvu ze dne 2. listopadu 1865. Belgie žádala na Soudním dvoru mezi jiným za určení všech prozatímních opatření podle čl. 41 statutu a čl. 57 j. ř. pro ochranu práv, jež by byla případně přiznána Belgii aneb jejím příslušníkům. Ve vydaném usnesení byl čl. 41 statutu vyložen v ten smysl, že předmětem prozatímních opatření může být toliko ochrana zájmů, které by bez nich mohly být nenapravitelně porušeny; naopak zájmy, při nichž je náhrada v penězích možná, jak materiálně, tak pomocí vhodných opravných prostředků, jsou vyloučeny. Jádrem sporu bylo udržení práv, vyplývajících pro Belgii a její příslušníky z kapitulací a vybočujících z obecného práva. Belgie dožadující se prozatímních opatření chtěla integrální dodržení zmíněných práv. Předseda Soudního dvoru tohoto stanoviska nesdílel a v usnesení učinil rozdíl mezi zájmy, které, kdyby byly porušeny, mohly by být předmětem náhrady ve formě materiálního plnění, a zájmy, u nichž to možno není. Pokud jde o zájmy prvního druhu, naznačil, že strany tím, že přijaly závaznou pravomoc Soudního dvoru podle čl. 36 statutu, přijaly společnou dohodou jurisdikci příslušnou pro určení plnění, o něž jde. S tohoto hlediska je prozatímními opatřeními chrániti toliko ty zájmy, jež v případě porušení nepřipouštějí peněžité náhrady.¹⁰⁾

Po vydání usnesení ze dne 8. ledna 1927 dohodly se oba státy na provisorním režimu a předseda Soudního dvoru odvolal prozatímní opatření usnesením ze dne 17. února 1927. Prozatímní opatření byla tu odvolána zcela a definitivně, ježto postup Soudního dvoru nemohl „záviseti na stavu případných jednání, jež se vedou mezi stranami“.¹¹⁾

O prozatímních opatřeních rozhodoval dále Soudní dvůr ve sporu o chořovskou továrnu na dusík. Roku 1927 žádalo totiž Německo ve smyslu

¹⁰⁾ M. de la Grotte, Les affaires traitées par la Cour permanente de Justice internationale pendant la période 1926—1928, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., X, 1929, str. 273 a n. — Publications de la Cour, série A, no. 8.

¹¹⁾ Publications de la Cour, série A, no. 8, str. 11.

čl. 41 statutu a čl. 57 j. ř. o určení jistých prozatímních opatření a Soudní dvůr rozhodl o této žádosti dne 21. listopadu 1927. Ve své žádosti se Německo domáhalo toho, aby mu Polsko zaplatilo provisorně částku 30 milionů říšských marek ve lhůtě jednoho měsíce od vydání příslušného usnesení, t. j. před určením konečné náhrady rozsudkem. Soudní dvůr tuto žádost zamítl z toho důvodu, že žádost ta jen zdánlivě byla žádostí o určení prozatímních opatření, kdežto ve skutečnosti byla žádostí o vydání mezitímního rozsudku ve věci náhrady. Při tom Soudní dvůr vyslovil zásadu, že v daném případě má právo určit prozatímní opatření, aniž bylo třeba použití národních soudců.¹²⁾

Jak uvedeno, dochází k prozatímním opatřením podle čl. 41 statutu ve formě pouhých usnesení, která nepožívají právní moci. Již v důvodové zprávě výše zmíněné se právem zdůrazňuje, že při zavedení prozatímních opatření nejde o nález, který by byl ihned vykonatelný, nýbrž o čistě provisorní rozhodnutí. O usneseních prohlásil Stálý mezinárodní soudní dvůr ve svém usnesení ze dne 19. srpna 1929 v záležitosti svobodných pásem v Horním Savojsku a v kraji Gex, že nerozhodují „závazně“ (čl. 59 statutu) a s „konečným“ účinkem (čl. 60 statutu) spor, který byl na soudní dvůr vznesen.¹³⁾

Jest otázkou, zda při rozhodování o prozatímních opatřeních mají býti přítomni národní soudci podle čl. 31 statutu? Takovou účast nepokládal Soudní dvůr vzhledem k textování čl. 31 statutu za nutnou.

Jakmile odpadne důvod prozatímních opatření, mohou býti odvolána.¹⁴⁾

107. Při revisi statutu, kterou zkoumal v r. 1929 zvláštní výbor právníků, byla nadhozena otázka, zda by se neměla do statutu dáti ustanovení čl. 57 j. ř., zejména pokud jde o oprávnění předsedy Soudního dvoru určit prozatímní opatření. Význačný řecký internacionalista Politis odůvodňoval svůj návrh tím, že mohou vzniknouti pochybnosti, zda stát je povinen respektovati nařízení předsedova, když v tom ohledu nestanoví statut žádné povinnosti.

K takto položenému problému zaujal správné i rozhodné stanovisko americký internacionalista Elihu Root, ne neprávem nazývaný duchovním otcem Stálého mezinárodního soudního dvoru, jenž svůj názor formuloval takto:

„Podle jeho mínění liší se opatření učiněná předsedou od rozsudku aneb nařízení. O stranách ve sporu, když podrobí svůj spor Soudnímu dvoru, mohlo by se míti za to, že vystupují se závazkem, že neodstaní

¹²⁾ Publications de la Cour, série A, no. 12.

¹³⁾ Publications de la Cour, série A, no. 22, str. 13.

¹⁴⁾ Hammarskjöld, Quelques aspects de la question des mesures conservatoires en droit international positif, Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, V, str. 14.

předmět, který tvoří jádro sporu, aneb že jsou v každém případě povinny nepředbíhati rozsudku Soudního dvoru, když navrhuje jistá opatření. Takový závazek jest implicitě obsažen v tom, že přijaly soudní pravomoc Soudního dvoru.

Podle ustanovení čl. 41 statutu určí Soudní dvůr prostě to, co připouští povinnost stran a jaká opatření je nutno učiniti v případě, kde strany se zařídí podle závazků, které zahrnuje jejich podřízení se Soudnímu dvoru. Určení závazků takové povahy nemá býti pokládáno za rozsudek, který je dáti provésti. Soudní dvůr aneb jeho předseda mají prostě určití to, co je třeba učiniti, a odepření tomu vyhověti bylo by přirozeně zapsáno v protokole. Soudní dvůr v konečných rozsudcích má zkoumati, zda určení předsevzatá předsedou byla přesným výrazem závazků uložených stranám. Přísluší předsedovi určití je, avšak stranám je ponechána volnost, podřídit se tomu určení. Předseda dá prostě najevo, ve své vlastnosti předsedy Soudního dvoru, co pokládá za závazky stran".¹⁵⁾

Výbor právníků se připojil k tomuto stanovisku a nepovažoval za vhodné měniti čl. 41 statutu. Bylo uznáno, že čl. 30 statutu propůjčuje Soudnímu dvoru právo rozhodnouti o opatřeních, jež může předseda učiniti, a příslušná ustanovení že jsou uvedena v jednacím řádu. Podle čl. 30 statutu má tento takto právní základ.

V r. 1931 sešel se Stálý mezinárodní soudní dvůr v novém složení a přikročil ihned k revisi některých ustanovení svého jednacímho řádu. V té příčině věnoval pozornost i čl. 57, který obdržel toto znění:

„Žádost, podaná Soudnímu dvoru stranami aneb některou z nich ve věci prozatímních opatření, má přednost před všemi ostatními záležitostmi. Jest o ní rozhodnouti s urychlením a, nezasedá-li Soudní dvůr, je k tomu účelu předsedou bez průtahu svolán.

Není-li takové žádosti, předseda může, nezasedá-li Soudní dvůr, svolati jej, aby mu předložil otázku vhodnosti podobných opatření.

Ve všech případech Soudní dvůr určí prozatímní opatření toliko tehdy, když se stranám dostalo možnosti, vyložití své připomínky v tom ohledu".

Stálý mezinárodní soudní dvůr byl ve svém novém složení povolán třikráte k rozhodování o prozatímních opatřeních podle nového čl. 57 j. ř. Zvláště významným bylo jeho usnesení ze dne 3. srpna 1932 ve věci týkající se právního statutu území jihovýchodního Gronska. V tomto sporu se obrátila norská vláda k Soudnímu dvoru se žádostí, aby ihned nařídil jako prozatímní opatření dánské vládě, by se zdržela ve sporném území jakéhokoli donucujícího aktu vůči norským příslušníkům. Norská vláda použila ve své žádosti výrazu „naříditi" („ordonner") jakoby šlo o obli-

¹⁵⁾ Comité de juristes chargé de l'étude du statut de la Cour permanente de Justice internationale. Procès-verbal, 1929, str. 64.

gatorní prozatímní opatření. Soudní dvůr přihlížející k tomu, že podle čl. 57 j. ř. může určit opatření ta toliko po slyšení stran, ustanovil rok k jejich slyšení. Při tom připustil národní soudce, ježto jejich přítomnost nebyla neslučitelná s naléhavostí prozatímních opatření.

Soudní dvůr ve svém usnesení předem uvedl, že může být zastáváno, jakoby jeho pravomoc, o níž jde, neexistovala než v poměru ke sporu, který byl naň již vznesen, že však v daném případě nemusí řešiti otázku výkladu své pravomoci, poněvadž spor byl mu platně předložen. V druhé řadě konstatoval Soudní dvůr, že může určit prozatímní opatření jak na žádost stran, tak i z moci úřední.

Ve věci norské žádosti o prozatímní opatření zdůraznil Soudní dvůr, že podle jeho judikatury je předmětem prozatímních opatření, jež předvídá statut, zachování práva každé strany do té doby, než Soudní dvůr vydá své rozhodnutí, t. j. pokud újma, již jsou tato práva ohrožena, byla by podle práva i ve skutečnosti nenahraditelná. S tohoto hlediska konstatoval Soudní dvůr, že norská žádost se neopírá o tvrzení, že opatření, jimž má být zabráněno, způsobila by újmu norskému právu uznanému aneb případnému, takže okolnosti nevyžadují prozatímních opatření. Jedním z důvodů bylo i to, že obě strany byly vázány Generálním aktem o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 26. září 1928, podle jehož čl. 33, odst. III., se strany zavázaly, že nepřikročí k žádnému aktu jakékoli povahy, který by mohl ztížit aneb rozšířiti spor, a že výklad a aplikace této klausule je postavena pod záruku závazné pravomoci Soudního dvoru.¹⁶⁾

Další případ aplikace čl. 57 j. ř. se vyskytl v záležitosti knížete von Pless, v níž německá vláda žádala Soudní dvůr o prozatímní opatření, než bude rozhodnuto o hlavní věci za tím účelem, aby se polská vláda zdržela vůči statkům knížete von Pless všech donucovacích opatření z důvodu výnosové daně. Ježto donucovací opatření byla pro správní omyl polskou vládou zrušena, stala se německá žádost o prozatímní opatření bezpředmětnou.¹⁷⁾

Posléze ve věci pozemkové reformy v Polsku žádala německá vláda o určení prozatímních opatření podle čl. 41 statutu a čl. 57 j. ř. Soudní dvůr byl žádán, aby do té doby, než dojde ke konečnému nálezu, byla učiněna prozatímní opatření pro zachování statu quo. V usnesení ze dne 29. července 1933 Soudní dvůr žádost zamítl, poněvadž neodpovídala čl. 41 statutu. Soudní dvůr tu vytkl, že žádost o prozatímní opatření míří na celek příštích aplikací polského pozemkového zákona na polské příslušníky německé rasy a usiluje o to, aby od nynějška až do vydání nálezu nebylo použito polského zákona na ostatní příslušníky německé rasy. Z toho se podávalo,

¹⁶⁾ Publications de la Cour, série A/B, no. 48, str. 13 a n.

¹⁷⁾ Publications de la Cour, série A/B, no. 54, str. 7 a n.

že žádaná prozatímní opatření, jež měla vésti k všeobecné suspensi pozemkového zákona pokud šlo o polské příslušníky německé rasy, nemohla být pokládána za taková, jež míří jediné k zachování předmětu sporu a předmětu hlavní žaloby.¹⁸⁾

108. V novém jednacím řádu, který přijal Stálý mezinárodní soudní dvůr dne 11. března 1936, jsou prozatímní opatření upravena čl. 61, který zní takto:

„1. Žádost o určení prozatímních opatření může být kdykoli podána během řízení, týkajícího se záležitosti, pro niž bylo zahájeno. Má udati, o jakou záležitost běží, jaká jsou práva, jichž zachování mělo by být zajištěno a jaká jsou prozatímní opatření, jejichž určení se navrhuje.

2. Žádost o určení prozatímních opatření má přednost přede všemi ostatními záležitostmi. Jest o ní rozhodováno s urychlením v té příčině.

3. Jestliže Soudní dvůr nezasedá, předseda bez průtahu svolá jeho členy. Dříve než se Soudní dvůr sejde a se vysloví, předseda učiní, je-li třeba, opatření, jež se mu zdají nutnými, aby dovolily Soudnímu dvoru rozhodnouti s užitkem.

4. Soudní dvůr může určit jiná prozatímní opatření než jsou navrhována v žádosti.

5. Zamítnutí žádosti o určení prozatímních opatření nebrání straně, která ji podala, podati novou žádost, opřenou o nové skutečnosti.

6. Soudní dvůr může určit prozatímní opatření z moci úřední. Nezasedá-li Soudní dvůr, může předseda svolati jeho členy, aby jim předložil otázku vhodnosti je určit.

7. Soudní dvůr může kdykoli, změní-li se okolnosti, odvolati aneb změnit rozhodnutí, týkající se určení prozatímních opatření.

8. Soudní dvůr neurčí prozatímních opatření, leč když poskytl stranám možnost, uplatnit své připomínky v tom ohledu. Stejně je tomu, když Soudní dvůr odvolá aneb změní své rozhodnutí, jež určilo prozatímní opatření.

9. Má-li předseda svolati členy Soudního dvoru, je svolati soudce jmenované podle čl. 3 1 statutu Soudního dvoru, může-li být jejich přítomnost zajištěna v sídle pro den, stanovený předsedou pro slyšení stran.

Tato interpretace čl. 41 statutu vyjadřuje poslední praxi Stálého mezinárodního soudního dvoru a odstraňuje různé pochybnosti, které se při jeho aplikaci dosud vynořily. Předsedovi Soudního dvoru se vrací část jeho původní pravomoci určovat prozatímní opatření, takže může v naléhavém případě učiniti opatření, aby Soudní dvůr mohl účelně se obíratí otázkou prozatímních opatření. Prozatímní opatření jsou přípustná i z moci úřední.

¹⁸⁾ Publications de la Cour, série A/B, no. 58.

Vzhledem k tomu, že řízení o určení prozatímních opatření je povahy kontradiktorní, nemůže dojít k jejich odvolání aneb změně než po slyšení zúčastněných stran. Otevřenou zůstává otázka právní povahy usnesení, jimiž se určuje prozatímní opatření v jednotlivém případě. Novou úpravou prozatímních opatření v rámci jednacího řádu byla položena váha na to, že jsou to usnesení, jež může Soudní dvůr odvolati aneb pozměnit, což znamená, že nemají právní moci v pravém slova smyslu.

109. Problém, zda určení prozatímních opatření je pro strany ve sporu závazné čili nic, vyžaduje podrobnější úvahy právě proto, že určení ta nejsou schopna té právní moci jako nálezy. Vycházíme-li totiž ze znění čl. 57 původního j. ř., vidíme, že stranu, která odmítla zaříditi se podle určení Soudního dvoru nebo předsedy, měla postihnouti jistá sankce, t. j. Soudní dvůr měl o tom učiniti zápis, což znamená, že měl zhodnotiti tuto skutečnost při volném uvažování průvodních prostředků. Toto ustanovení sice již nefiguruje v novém jednacím řádu, avšak dá se odvoditi z právní povahy procesních usnesení, kterými se určují prozatímní opatření. Usnesení ta se týkají procesního incidentu, neboť jsou zařazena čl. 41 statutu do kapitoly jednajících o řízení, a mají určitý smysl, totiž ukládají stranám ve sporu procesní povinnost. O usneseních stanoví čl. 48 statutu, že je vydává Soudní dvůr k řízení procesu. Taková usnesení nenabývají právní moci, avšak přes to zavazují strany, poněvadž by jinak byla zbytečná. Hammarskjöld tu velmi případně mluví o tom, že určení prozatímních opatření má relativní právní moc. Přihlížeje k tomu, jak vznikl čl. 41 statutu, ke způsobu, jakým byl Soudním dvorem vykládán, jakož i k umístění v systému statutu dospěl k závěru, že určení prozatímních opatření nemůže míti větší zavazovací moci než jakékoli procesní rozhodnutí, na př. usnesení, jímž se stanoví procesní lhůty, pokud právě má konkretisovati latentní povinnost, uloženou stranám ve sporu jako takovým. Podle toho jsou určení prozatímních opatření „obligatorními“ pouze do té míry, v jaké lze tohoto pojmu použití na rozhodnutí, jež není vykonatelné.¹⁹⁾

Snahy odvozovati povinnost států, provésti prozatímní opatření jim Soudním dvorem určená, z toho, že ratifikovaly podpisový protokol statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru,²⁰⁾ ztroskotávají na samém pozitivním právu. Článek 41 statutu, jehož vznik jsme podrobně sledovali, nedopouští závěru, jakoby stanovil striktní závazek stran zachovati se podle usnesení Soudního dvoru. Státy samy toho cítily potřebu, dodati čl. 41 statutu větší účinnosti než má sám a proto v řadě smírcích a rozhodcích

¹⁹⁾ Hammarskjöld, *Quelques aspects de la question des mesures conservatoires en droit international positif*, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, V, str. 27.

²⁰⁾ Niemeyer, *Einstweilige Verfügungen des Weltgerichtshofes, ihr Wesen und ihre Grenzen*, 1931.

smluv prohlásily určení prozatímních opatření za závazné mezi sebou. Tak na př. čl. 19 locarnské smlouvy rozhodčí mezi Československem a Německem ze dne 16. října 1925 (č. 215 / 1926 Sb. z. a n.) ustanovuje toto:

„Ve všech případech a obzvláště když otázka, o níž jsou strany na sporu, je důsledkem skutků, které byly již vykonány nebo mají býti právě vykonány, smírčí komise nebo kdyby věc na ni nebyla vznesena, rozhodčí soud nebo Stálý mezinárodní soudní dvůr, rozhoduje podle čl. 41 svého statutu, určí v nejkratší možné lhůtě, jaká prozatímní opatření mají býti učiněna. Rovněž Radě Společnosti národů, je-li otázka na ni vznesena, přísluší učiniti vhodná prozatímní opatření. Každá z Vysokých smluvních stran se zavazuje, že se podrobí a že se zdrží všech opatření, která by mohla míti nepříznivý vliv na provedení rozhodnutí nebo na úpravu navrženou smírčí komisí nebo Radou Společnosti národů, a vůbec, že nepodnikne ničeho, ať by to bylo cokoliv, co by mohlo přiosřítí nebo rozšířiti spor“.

Tato významná klausule obsahuje jednak závazek smluvních států, že se podrobí a zdrží všech opatření, jež by mohla míti nepříznivý vliv na provedení rozhodčího výroku nebo nálezu Stálého mezinárodního soudního dvoru, jednak závazek širší, že totiž nepodniknou ničeho, čím by se spor přiosřítíl aneb rozšířil. Tyto závazky postihují smluvní státy v jejich vlastnosti stran ve sporu. Díkce locarnské klausule je takto v plné shodě s výkladem čl. 41 statutu, jak jsme jej výše podali.

S podobnými ustanoveními lze se setkat v řadě smírčích a rozhodčích smluv, k nimž po Locarnu došlo. Zvláštní pozornosti si však zaslouží čl. 22 smírčí a rozhodčí smlouvy, uzavřené dne 16. listopadu 1928 mezi Československou republikou a královstvím Španělským (č. 18) 1930 Sb. z. a n., v němž se uvádí toto:

„Během řízení smírčího, řízení soudního nebo řízení rozhodčího zdrží se smluvní strany všech opatření, která by mohla míti vliv na přijetí návrhů smírčí komise nebo na výkon nálezu Stálého mezinárodního soudního dvoru nebo výroku rozhodčího soudu. K tomu cíli smírčí komise, Stálý mezinárodní soudní dvůr a rozhodčí soud nařídí („ordonneront“) po případě, jaká prozatímní opatření mají býti učiněna.“

Jde tu o typ španělských smírčích a rozhodčích smluv, v nichž se mírná díkce čl. 41 statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru nahrazuje silnější díkcí, takže pro smluvní strany platí určení prozatímních opatření Stálým mezinárodním soudním dvorem (případně rozhodčím soudem) za závazná.

Poslední etapou ve vývoji prozatímních opatření tvoří Generální akt o smírném urovnávání mezinárodních sporů, který v čl. 33 obsahuje tato ustanovení:

„1. Ve všech případech, kdy spor tvoří předmět rozhodčího nebo soudního řízení, zejména zda otázka, o níž jsou strany na sporu, je důsledkem skutků, které byly již vykonány nebo mají být vykonány, Stálý mezinárodní soudní dvůr, rozhoduje podle čl. 41 statutu, nebo rozhodčí soud, určí v nejkratší možné lhůtě, jaká prozatímní opatření mají být učiněna. Strany ve sporu jsou povinny jim se podrobiti.

2. Jestliže je spor vznesen na smírčí komisi, může doporučit stranám prozatímní opatření, jež bude pokládati za užitečné.

3. Strany se zavazují, že se zdrží všech opatření, jež mohou mít nepříznivý vliv na provedení soudního nebo rozhodčího rozhodnutí aneb na úpravu navrženou smírčí komisí a vůbec, že nepodniknou ničeho, ať by to bylo cokoliv, co by mohlo přiosčtiti nebo rozšířiti spor.“

Není pochyby, že se toto ustanovení opírá o locarnskou klausuli, která došla valného dnes uplatnění v individuálních smírčích a rozhodčích smlouvách. Stálý mezinárodní soudní dvůr je tu povolán určit prozatímní opatření, při čemž je procesní povinnost stran jim se podříditi zdůrazněna jak zvláštním, tak i obecným závazkem, že se jednak podrobí určitým prozatímním opatřením, jednak že se vyvarují přiosčtiti nebo rozšířiti spor.

110. Smíšené rozhodčí soudy, jež byly vyvolány v život posledními mírovými smlouvami, měly příležitost použiti prozatímních opatření ve svém okruhu působnosti. Kdežto zpravidla se zavedení prozatímních opatření v mezinárodních poměrech zakládá na výslovné vůli smluvních států samých, byla v případě smíšených rozhodčích soudů upravena soudními řády, takže mohla vzniknouti pochybnost, zda mají v mírových smlouvách potřebnou právní základnu. Je známo, že smíšené rozhodčí soudy byly smluvními stranami delegovány, aby si ustanovily samy svůj soudní řád, pokud nebyl upraven mírovými smlouvami, které tu přicházejí v úvahu. Delegation k vydání potřebných procesních norem byla zajisté neobvykle široká a tak se jednotlivé rozhodčí soudy pokládaly za oprávněny k zavedení prozatímních opatření. Redaktoři příslušných soudních řádů se nestarali o to, zda oprávnění zavésti prozatímní opatření spadá do pravomoci rozhodčích soudů. Tím byla dána rozhodčím soudům možnost širokého používání prozatímních opatření, která nemusela býti v žádném vztahu k záležitosti, kterou měl rozhodčí soud rozhodnouti.²¹⁾ Do soudních řádů přešel ten systém prozatímních opatření, jaký zná civilní procesní právo.

Soudní řád československo-maďarského smíšeného rozhodčího soudu upravuje prozatímní opatření čl. 33 a 34. Na návrh některé strany nebo zástupce vlády, a to i před zahájením sporu, může soud a v naléhavém případě předseda, naříditi jakékoli zajišťovací opatření, jež shledá slušným

²¹⁾ Guggenheim, *Les mesures provisoires de procédure internationale*, str. 24 a 25.

a nutným, když byl pokud možno napřed slyšel osobu, kterou má takové opatření postihnouti. Soud, pokud se týče předseda, může od žadatele požadovati jistotu, určenou k náhradě škody, která by mohla z opatření vzniknouti. Bylo-li nařízeno zajišťovací opatření před zahájením sporu, předseda stanoví žadateli lhůtu k podání žaloby na žádost kterékoliv osoby, opatřením dotčené. Nařízení zajišťovacích opatření stanoví jich rozsah a podmínky. Sdělí se stranám a zástupcům vlád a je stejně vykonatelné jako rozsudek soudu, avšak neprejudikuje nijak rozhodnutí ve věci samé. Soud, pokud se týče předseda, může požádati příslušného zástupce vlády o výkon tohoto nařízení, a to i před jakýmkoli sdělením, které však musí býti učiněno během osmi dnů po výkonu opatření. Každý, kdo je postižen zajišťovacím opatřením, může proti němu vznést odpor podáním opatřeným důvody, o němž soud rozhodne, dav před tím žadateli lhůtu k vyjádření. Odpor má odkládací účinek jen tehdy, když soud tak rozhodne.

Tato ustanovení hrála významnou úlohu ve sporech týkajících se provádění československé pozemkové reformy. Šlo tu konkrétně o případ hraběte Hadick-Barkoczy a spol. proti československému státu, který byl rozhodnut rozsudkem ze dne 31. ledna 1928. Žadatelé se dožadovali na soudu, aby nařídil řadu prozatímních opatření, jimiž se mělo zastaviti provádění pozemkové reformy na jejich majetku. Československý stát vznesl námitku nepřislušnosti soudu. Soud se postavil na stanovisko, že podle čl. 33 soudního řádu může naříditi prozatímní opatření, jež shledá slušnými a nutnými, i když jeho příslušnost rozhodovati ve věci samé je vzata v odpor a předmětem písemného řízení mezi stranami. Prozatímní opatření lze podle názoru soudu naříditi i před podáním žaloby, tudíž dříve než soud může s jistotou rozhodnouti, zda je příslušný. „Stačí, že jeho nepřislušnost není zjevnou, zřejmou.“ Soud se při tom postavil na stanovisko rovnosti stran: odmítnouti žádost o prozatímní opatření z toho důvodu, že byla vznesena námitka nepřislušnosti, znamenalo by otevřít cestu straně, která by se chtěla vyhnouti prozatímním opatřením, a tím by se stala ilusorní možnost, zajištěná soudem čl. 33 jeho soudního řádu. Aby soud mohl naříditi prozatímní opatření, je třeba, aby dospěl k pevnému přesvědčení, že je to nevyhnutelně nutno, t. j. že by jinak vzešla nenahraditelná škoda. Ježto tyto předpoklady nebyly v daném případě dány, odmítl soud žádost o prozatímní opatření.²²⁾

111. V mezinárodním soudním procesu mohou se vyskytnouti nové procesní složky, ať ve směru předmětu sporu, ať osobní. V prvním ohledu může dojít v mezích kompromisu a kompetence přiznané rozhodčímu aneb mezinárodnímu soudu k tomu, že rozhodčí soud připustí dodatečné

²²⁾ Revue de droit international, II, 1928, str. 459 a n.

žaloby (demandes additionnelles), pokud arci jsou v úzké spojitosti se žalobou hlavní. Takovou je žaloba o úroky, jež přistupuje k žalobě o hlavní plnění. Kromě žalob dodatečných může za jistých okolností přijít v úvahu připuštění žalob navzájem (demandes reconventionnelles). Jde tu o institut civilního procesu, v němž může žalovaný podat proti žalobci po doručení žaloby žalobu navzájem, jíž lze po stránce věcné uplatňovati proti žalobci nárok, související právně aneb skutkově s nárokem žaloby hlavní, aneb nárok hodící se ke kompensaci, pokud se týče týkající se určení práva aneb právního poměru, na němž závisí zcela neb zčásti rozhodnutí o žalobě hlavní. Po stránce formální je třeba, aby mohla býti příslušnost soudu hlavní žaloby založena úmluvou stran pro žalobu navzájem, jakož i aby žaloba navzájem byla podána před skončením jednání ve věci hlavní.²³⁾

V teorii se počíná činiti správný rozdíl mezi přímou a nepřímou žalobou navzájem. V prvném případě běží o žalobu, jež se opírá o tytéž skutečnosti aneb právní důvody jako žaloba hlavní; nepřímá žaloba navzájem vzniká ze skutečností aneb právních důvodů, jež jsou jiné, než o jaké jest opřena žaloba hlavní. Účelem žaloby navzájem je přivoditi zamítnutí žaloby hlavní, ať již tím, že se omezí její účinky, ať tím, že se docílí odsouzení žalobce. Podle kontinentálních civilních soudních řádů je přípustná žaloba navzájem tehdy, když slouží za obranu proti žalobě hlavní; když míří k dosažení soudní kompensace aneb když souvisí vůbec se žalobou hlavní. Jak patrně, připouštějí kontinentální civilní soudní řády dvojí druh žalob navzájem, a to jednak přímých, jednak nepřímých.

Problém žaloby navzájem byl položen i v mezinárodním soudním procesu. Nejnověji byl vysloven názor, že se o žalobě navzájem nemohlo mluvit v mezinárodním soudním procesu, dokud se mezinárodní spory řešily cestou arbitráže a nikoli soudní formou, danou zřízením Stálého mezinárodního soudního dvoru.²⁴⁾ Tento názor vychází totiž z předpokladu že za režimu arbitráže se předkládají mezinárodní spory rozhodcům na základě kompromisu, který stanoví definitivně předmět a hranice sporu.

Když německý komercialista Goldschmidt připravoval návrh Řádu pro mezinárodní rozhodčí soudy v rámci Institutu pro právo mezinárodní, pojal do čl. 21 ustanovení o žalobách navzájem, jež beze změny přešlo pak do konečné redakce příslušného řádu, jehož čl. 17 zní takto:

„Žaloby navzájem nemohou býti podány u rozhodčího soudu, leč toliko pokud se tak stane kompromisem aneb obě strany a soud jsou za jedno je připustiti.“

²³⁾ Hora, Československé právo civilní procesní, II, 2. v., 1928, str. 175.

²⁴⁾ Anzilotti, La riconvenzione nella procedura internazionale, Rivista di diritto internazionale, XXI, 1929, str. 309.

Toto textování vyplývá přímo ze smluvního omezení pravomoci rozhodčího soudu, a tak žaloby navzájem vylučuje, připouštějíc je pouze na základě kompromisu aneb dohody stran ve sporu a soudu. Těžiště sporu o přípustnost žalob navzájem v mezinárodním soudním procesu spočívá v tom, zda se žaloba navzájem podstatně uchyluje od žaloby hlavní, takže rozhodčí soud, který by o ní rozhodl, překročil by meze své vlastní pravomoci. Jestliže však žaloba navzájem má svůj základ v temže právním ustanovení jako žaloba hlavní, pak s touto souvisí a lze ji připustiti. Význačný francouzský internacionalista Mérignhac správně k tomu poukazuje, že by žaloba navzájem měla býtí připuštěna tehdy, když lze ji pokládati za mlčky zahrnutu v kompromisu. Tomu tak bude, když se žaloba navzájem opírá o skutečnosti, na nichž spočívá žaloba hlavní. Kdyby je byl žalovaný znal před uzavřením kompromisu, byl by je pojal do jeho textu; a jeho právo nemohlo by býtí odmítnuto, poněvadž jich nemohl zjistiti než později.²⁵⁾ Pakliže však žaloba navzájem spočívá na jiném právním důvodu než žaloba hlavní, je činiti rozdíl, zda se jí má uplatnit kompensace dluhu likvidního, vymahatelného a spočívajícího v peněžním plnění čili nic. V prvním případě bylo by lze žalobu navzájem připustiti, kdežto v druhém případě, v němž by se muselo rozhodovat o pohledávce, jež je co do principu aneb částky sporná, nemohl by rozhodčí soud rozhodovat o žalobě navzájem, aniž překročil meze své pravomoci.²⁶⁾

Mezinárodní praxe předválečná zaznamenává několik případů žalob navzájem. Tak na př. ve sporu mezi Spojenými státy americkými a Siamem v záležitosti Mariona A. Cheeka předvídal kompromis ze dne 26. července 1897 žalobu navzájem.²⁷⁾ Rozhodčí soud mexicko-venezuelský si vyžádal v r. 1903 v případě Del Rio dodatečného zmocnění, aby směl rozhodnouti o vzájemných nárocích Venezuely proti Mexiku a toto zmocnění bylo mu telegraficky Mexikem uděleno.²⁸⁾

Haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907 nepřevzala čl. 17 Řádu Institutu pro právo mezinárodní, nýbrž v čl. 71 (46 z r. 1899) stanoví prostě, že strany mají právo vznéstí námitky a incidenty a z toho lze usuzovati, že žaloby navzájem jsou v zásadě přípustny, pokud arci souvisí se žalobou hlavní aneb uplatňují proti žalobě na peněžité plnění likvidní vzájemnou pohledávku k peněžitému plnění.²⁹⁾

²⁵⁾ Mérignhac, *Traité théorique et pratique de l'arbitrage international*, 1895, str. 264.

²⁶⁾ Mérignhac, *Traité théorique et pratique de l'arbitrage international*, str. 265 a 266, jakož i *Traité de droit public international*, I, 1905, str. 520.

²⁷⁾ La Fontaine, *Pasicrisie Internationale*, 1902, str. 579.

²⁸⁾ Lammasch, *Die Rechtskraft internationaler Schiedssprüche*, 1913, str. 71.

²⁹⁾ Lammasch, *tamže*, str. 71.

Z toho, co uvedeno, se podává závěr, že již v rozhodčím řízení mezinárodním se vyskytly případy žalob navzájem a že institut ten není předválečnému právu mezinárodnímu neznám. Bude však připustiti, že teprve zřízením Stálého mezinárodního soudního dvoru přiblížil se institut žalob navzájem úrovni civilních žalob navzájem, kde je procesní postavení stran zřetelně rozděleno na žalobce a žalovaného.

112. Ve statutu Stálého mezinárodního soudního dvoru není žádného ustanovení o žalobách navzájem. Náprava v tom ohledu sjednána čl. 40 pův. jednacího řádu, který obsahoval ustanovení, že protispis má obsahovati mimo jiné návrhy, opřené o uvedené skutečnosti; takové návrhy mohly zahrnovati žaloby navzájem, pokud tyto spadaly do pravomoci Soudního dvoru. V těchto skrovných slovech spočívala celá úprava žalob navzájem a ani z přípravných prací k jednacímu řádu nelze ničeho podstatného získati pro výklad příslušného ustanovení. Když se dne 9. března 1922 jednalo u Soudního dvoru o dotyčném ustanovení, uvedl Anzilotti, že v případě kompromisu nelze podati žalobu navzájem a že v případě jednostranné žaloby může se tak státi toliko tehdy, když věc spadá v meze závazné pravomoci Soudního dvoru, jak byly přijaty všemi stranami. Soudce Beichmann k tomu navrhl, aby se ke zmínce o žalobách navzájem přidala slova „pokud spadají do pravomoci Soudního dvoru“. V další diskusi byl učiněn rozdíl mezi žalobami navzájem nutnými k obraně a žalobami neodvislými a učiněný návrh byl přijat.³⁰⁾

Stálý mezinárodní soudní dvůr měl příležitost vyjasniti problém přípustnosti žalob navzájem v mezinárodním soudním procesu, a to ve svém nálezu ze dne 13. září 1928, týkajícím se chořovské továrny (žaloba o náhradu). V tomto sporu, v němž se domáhalo Německo na Polsku, aby zaplatilo náhradu škody, způsobené dvěma německým společnostem vyvlastněním chořovské továrny na dusík, uplatnilo Polsko ve smyslu čl. 40, II. odstavec, č. 4 j. ř. nárok proti Německu, aby mu toto vydalo všechny akcie společnosti Oberschlesische Stickstoffwerke. Proti tomu namítlo Německo, že tu jde o žalobu navzájem, jež se opírá o čl. 256 versailleské smlouvy, a že proto nespadá do příslušnosti Soudního dvoru podle čl. 23 ženevské úmluvy, na níž se odvolává žaloba hlavní. Připustilo však, že Soudní dvůr může býti příslušným podle rozhodčí smlouvy locarnské, a projevilo souhlas s tím, aby Soudní dvůr projednal podanou polskou žalobu navzájem. Soudní dvůr vyšel ze svého ustáleného názoru, že čl. 36 statutu vyslovuje zásadu, podle níž závisí pravomoc Soudního dvoru na vůli stran, a prohlásil se za příslušná rozhodnouti o žalobě navzájem. Kromě toho Soudní dvůr vytkl, že žaloba navzájem se opírá o čl. 256 ver-

³⁰⁾ Anzilotti, La riconvenzione nella procedura internazionale, Rivista di diritto internazionale, XXI, str. 311.

sailleské smlouvy, jež tvoří základ námitky vznesené stranou žalovanou, a že tudíž je v právní spojitosti s hlavní žalobou. Také po stránce formální bylo učiněno zadost ustanovení čl. 40, II. odst., č. 4 j. ř., takže byly dány všechny podmínky žaloby navzájem. Soudní dvůr akceptuje polskou námitku, zdůraznil, že se nemůže vyhnouti zkoumání těch námitek, jež mají za účel prokázati, že škoda uplatňovaná žalobcem neexistuje aneb nemá takový rozsah. Za této situace jevílo se Soudnímu dvoru přirozeným uznati, že z téhož důvodu je příslušným, aby rozhodl o prostředcích, uvedených polskou vládou proto, aby náhrada škody byla omezena na částku odpovídající škodě skutečně utrpěné.³¹⁾

Soudní dvůr se však dotkl v temže nálezu problému kompenzace vůbec, který nadhodila německá vláda. Tato totiž žádala, aby Soudní dvůr vyslovil, že polská vláda není oprávněna kompenzovati s její pohledávkou nárok, vyplývající ze sociálního pojištění v Horním Slezsku ve smyslu čl. 312 versailleské smlouvy. Německo tu připouštělo kompenzaci jen takové pohledávky, jež byla jím uznána aneb zjištěna rozsudkem, vneseným mezi oběma vládami. O pohledávce polské se jednalo v přímém jejich vyjednávání, avšak Polsko tuto pohledávku ve sporu vůbec neuplatňovalo. Soudní dvůr odmítl obírati se touto otázkou z nedostatku příslušnosti, zvláště když nešlo o zajištění účinnosti náhrady škody. Tomu by tak bylo, kdyby namítaná protipohledávka byla sporná a dávala podnět ke sporu, který by oddálil vyplacení náhrady, přiznané žalobci. Naopak, jestliže se uplatní proti žalobcové pohledávce likvidní a nesporná vzájemná pohledávka, není důvodu, proč by námitka kompenzace dotýkala se nutně účinnosti náhrady škody.³²⁾ Tímto způsobem připustil Soudní dvůr námitku kompenzace, kdyby ji bylo Polsko učinilo.

Hledíme-li na čl. 40, II. odst., č. 4, j. ř. Stálého mezinárodního soudního dvoru, pokud mluví o žalobách navzájem, vidíme, že se v něm nerozlišuje mezi případem, kdy se vede spor na základě kompromisu, a případem, kdy se spor zahajuje jednostrannou žalobou. Z přípravných prací se arci podává, že Soudní dvůr chtěl připustiti žaloby navzájem toliko pro případ druhý. Textování článku 40 j. ř. je neúplné i po té stránce, že neobsahuje ani vymezení žalob navzájem, ani stanovení všech jejich podmínek. V prvním i druhém bodu odkazuje j. ř. k obecně uznaným pojmům právním, které arci přizpůsobiti mezinárodnímu procesu přísluší samému Soudnímu dvoru.³³⁾ Pokud jde o náležitosti žaloby navzájem, je třeba, aby Soudní dvůr byl příslušným a aby byla dána spojitost mezi žalobou navzájem

³¹⁾ Publications de la Cour, série A, no. 17, str. 38 a 39.

³²⁾ Publications de la Cour, série A, no. 17, str. 60 a n.

³³⁾ Anzilotti, La riconvenzione nella procedura internazionale, Rivista di diritto internazionale, XXI, str. 317 a n., jakož i str. 320.

a žalobou hlavní. Dalším požadavkem bude, aby o obou žalobách mohl rozhodovati Soudní dvůr ve stejném složení. Vznese-li žalovaný předepsaným způsobem žalobu navzájem, stává se pro takto zahájený nový spor žalovanou stranou dosavadní žalobce. Tomuto zůstává právo vznést proti žalobě navzájem všechny ty procesní námitky, jež může činiti žalovaný, proti němuž byla podána žaloba.

V novém jednacím řádě, který přijal Stálý mezinárodní soudní dvůr dne 11. března 1936, je věnován žalobám navzájem čl. 63. Tímto článkem jest omezena možnost žalob navzájem na soudní řízení, k němuž dojde jednostrannou žalobou. Jakmile bylo řízení takto zahájeno, může býti podána žaloba navzájem v návrzích protispisu (*contre-mémoire*), pokud je tato žaloba v přímé spojitosti s předmětem hlavní žaloby a pokud spadá do pravomoci Soudního dvoru. Jakákoli žaloba, která není v přímé spojitosti s předmětem původní žaloby, má býti podána ve formě oddělené žaloby a může zůstat předmětem odlišného řízení aneb býti spojena Soudním dvorem s původní žalobou.

Článek 63 j. ř. se nedotýká otázky složení Soudního dvoru v případě projednávání žaloby navzájem, avšak je samozřejmé, že o žalobě hlavní i o žalobě navzájem bude rozhodovat Soudní dvůr ve stejném složení. Aby bylo lze připustiti žaloby navzájem, stalo se nezbytným upustiti od těch procesních podmínek, které přicházejí v úvahu u žaloby hlavní. Stát, který se pustí do sporu s jiným státem, musí býti připraven na případnou žalobu navzájem.³⁴⁾

Za nové úpravy soudního řízení jednacím řádem došlo k podání žaloby navzájem ve sporu mezi Belgií a Nizozemskem o čerpání vody z řeky Maasy. Spor byl zahájen jednostrannou žalobou, kterou u Stálého mezinárodního soudního dvoru vzneslo Nizozemsko na Belgii v otázce, zda jsou slučitelná s nizozemsko-belgickou smlouvou ze dne 12. května 1863 o úpravě čerpání vody v řece Maase různá vodní díla, stavěná Belgií ve spojitosti s prohlubováním Albertova průplavu, jakož i způsob, jímž si Belgie nyní aneb napříště zajišťuje zásobování příslušných průplavů vodou. Proti této žalobě vystoupila Belgie ve svém protispise jako žalobce navzájem, žádajíc, aby Soudní dvůr vyslovil, že se nizozemská vláda dopustila porušení smlouvy z r. 1863 tím, že zřídila v Borgharen stavidlo, a že průplav Julianin, který je průplavem pod Maastrichtem, je ve smyslu článku prvního smlouvy podroben co do svého zásobování stejným předpisům jako průplavy na levém břehu Maasy pod Maastrichtem.

Žaloba navzájem, o níž je tu řeč, byla podána podle čl. 63 j. ř. Soudního dvoru a ježto byla v přímé spojitosti se žalobou hlavní, mohla býti, jak

³⁴⁾ Witenberg-Desrioux, *L'organisation judiciaire, la procédure et la sentence internationales*, 1937, str. 196.

Soudní dvůr ve svém nálezu ze dne 28. června 1937 konstatoval, vznesena cestou protispisu.³⁵⁾

113. Po stránce osobní uskutečňuje se modifikace soudního řízení tím způsobem, že do sporu zahájeného mezi spornými stranami vstoupí třetí osoba, která má na sporu jistý zájem. Toto vstoupení třetí osoby do sporu děje se ve formě intervence, jež může býti hlavní nebo vedlejší.

V civilním soudním procesu spočívá hlavní intervence v tom, že třetí osoba se domáhá žalobou, podanou na původní procesní strany, mezi nimiž se vede spor, věci aneb oprávnění, a to u soudu, u něhož je zahájen spor hlavní. Účelem hlavní intervence jest odkliditi kolisi nároků věřitele a třetí osoby jedním rozsudkem, takže intervenient uplatňuje takto svůj nárok proti oběma stranám původního sporu a sám proti nim vystupuje jako strana žalující. Vzhledem k tomu, že třetí osoba uplatňuje nárok, který vylučuje oprávnění hlavního žalobce, lze intervenci, o níž tu jde, nazývati *interventio ad escludendum*.

O vedlejší aneb adhesní intervenci se mluví v civilním soudním řízení tehdy, když se třetí osoba za trvání sporu mezi procesními stranami přidá k jedné z nich, aby jí ve sporu pomáhala, poněvadž má na příznivém rozsudku právní zájem. Tato intervence je v podstatě *interventio ad adiuvandum* a intervenující osoba nemá při ní postavení strany, nýbrž je k účasti na sporu toliko připuštěna. Právní účinky intervenujícího postihují samu stranu a nikoli jej samého.

Tyto druhy intervence, jimiž mohou třetí osoby zasahovati do sporu, vedeném mezi procesními stranami, jsou zavedeny ve všech civilních soudních řádech civilisovaných států, třebaže v různých variacích. V moderní době došlo pak k tomu, že právo mezinárodní recipovalo z civilního soudního procesu institut intervence, jakmile se mezinárodní soudnictví dostávalo na úroveň soudů vnitrostátních.³⁶⁾ Svou povahou jest intervence procesním incidentem, který vzniká ve hlavním sporu již zahájeném. S tohoto stanoviska nelze intervenci pokládati za žalobu, již se zahajuje spor: intervence je vázána na žalobu hlavní.

Intervence, jež přešla do mezinárodního soudního procesu, není arci v něm tak rozvinuta, jak tomu je v civilním procesu. Příčina toho spočívá v tom, že se mezinárodní soudnictví pozvolna dostává od fakultativní k obligatorní jurisdikci, v níž vynesené rozsudky pro vynikající solidaritu států působí v nestejně míře i na třetí státy. Je právě historickým faktem, že zdokonalení institutu intervence v mezinárodním soudním procesu závisí na pokroku obligatorní mezinárodní jurisdikce.

³⁵⁾ Publications de la Cour, série A/B, no. 70, str. 28.

³⁶⁾ Bastid, l'intervention devant les juridictions internationales, Revue politique et parlementaire, CXXXVIII, 1929, str. 100.

O intervenci se počalo nejdříve jednati v Institutu pro právo mezinárodní ihned po jeho založení v rámci příprav k redakci Řádu pro mezinárodní rozhodčí soudy. V čl. 16 přijatého řádu se praví, že ani strany, ani rozhodci nemohou z úřední moci opovědět spor druhým státům aneb jakýmkoliv osobám třetím, s výjimkou zvláštního zmocnění vyjádřeného v kompromisu a za předběžného souhlasu třetího. Dobrovolná intervence třetího neměla být přípustná než za souhlasu stran, které uzavřely kompromis. Toto ustanovení bylo velmi kritisováno a v tom ohledu se poukazovalo na to, že intervence může v mezinárodních stycích hrát tutéž úlohu jako mezi jednotlivci.³⁷⁾

Haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů ze dne 18. října 1907 nemluví výslovně o intervenci, avšak čl. 71 (čl. 46 pův. úmluvy z r. 1899) praví všeobecně, že zástupci a právní poradci stran mají právo vznést námitky a incidenty. Podle důvodové zprávy k původní haagské úmluvě o smírném urovnávání mezinárodních sporů je procesními incidenty rozumět to, co se jimi rozumí před vnitrostátními soudy. S tohoto hlediska bylo by připustiti intervenci v obou jejich uvedených formách.³⁸⁾

V haagské úmluvě o smírném urovnávání mezinárodních sporů byl již r. 1899 (čl. 56) k návrhu nizozemského internacionalisty Assera vzat v úvahu zvláštní případ intervence, který lze kvalifikovati jako intervenci interpretativní. Příslušné ustanovení zní v poslední redakci z r. 1907 v čl. 84, odst. II., tak, že při výkladu některé úmluvy, na níž jsou účastny ještě jiné mocnosti nežli strany ve sporu, mají tyto včas zpravit všechny podepsané mocnosti; každá z těchto mocností má právo intervenovati ve sporu. Když některá aneb několik z nich použily tohoto oprávnění, pak výklad v rozhodčím výroku obsažený je závazným i pro ně.

Nové období ve vývoji intervence značí statut Stálého mezinárodního soudního dvoru. Výbor právníků, který připravoval statut, řešil problém intervence v mezinárodním soudním procesu přímo. Přijal jak hlavní, tak i vedlejší intervenci.³⁹⁾ Kromě toho přijal formu interpretativní intervence, jakou poskytla haagská úmluva o smírném urovnávání mezinárodních sporů. Bude proto činiti rozdíl mezi intervencí v technickém slova smyslu a intervencí interpretativní.⁴⁰⁾

114. Intervence v technickém slova smyslu jest upravena čl. 62 statutu, který stanoví, že když některý stát soudí, že při nějaké rozepři jde o nějaký jeho zájem právní povahy, může se obrátiti k Soudnímu dvoru

³⁷⁾ Mérignhac, *Traité théorique et pratique de l'arbitrage international*, str. 267.

³⁸⁾ Mérignhac, *Traité de droit international public*, I, str. 521.

³⁹⁾ *Procès-verbaux des Séances du Comité*, str. 745 a 746.

⁴⁰⁾ Hammarskjöld, *Le règlement de la Cour permanente de Justice internationale*, *Revue de droit international et de législation comparée*, 3. ř., III, 1922, str. 143, mluví o intervenci vlastní a quasiintervenci.

se žádostí, aby byl co třetí strana k intervenci připuštěn. Soudní dvůr rozhodne o oprávněnosti tohoto zájmu a tím i o přípustnosti intervence. Intervence byla omezena na případy právního zájmu, aby se vyloučila intervence politická. Bližší předpisy o této intervenci obsahuje nový jednací řád Stálého mezinárodního soudního dvoru v čl. 64 až 65.

Podle čl. 64 j. ř. má se podati žádost za účelem intervence ve smyslu čl. 62 statutu v soudní kanceláři nejpozději před zahájením ústního jednání. Soudní dvůr mohl by však důsledkem mimořádných okolností přihlídnouti i k žádosti později podané. O potřebnou informaci třetích států ve příčině zahájených sporů je pečováno čl. 40 statutu a čl. 44 j. ř. V žádosti o intervenci jest uvést označení záležitosti, výklad právních a skutkových důvodů ospravedlňujících intervenci, jakož i seznam příloh, jež jsou připojeny. Žádost se sdělí stranám, které odevzdají v soudní kanceláři své písemné připomínky ve lhůtě stanovené Soudním dvorem aneb, nezasedá-li, předsedou. Žádost o intervenci je pak dána na pořad ústního jednání, jehož den a hodina se oznámí všem zúčastněným. Soudní dvůr může však rozhodnouti, že nedojde k ústnímu jednání, jestliže strany ve svých písemných připomínkách nevzaly intervenci v odpor. O žádosti, týkající se intervence, rozhodne Soudní dvůr nálezem.

Řízení o přípustnosti intervence je kontradiktorní z toho důvodu, že se řízení má urychlit, aby rozhodování ve věci hlavní netrpělo průtahem. Je pravděpodobno, že žadatel o intervenci bude v ústním jednání mluvit dvakrát, kdežto druhé strany pouze jednou. Je totiž žadatel o intervenci v úloze žalovaného a strany, které vzaly v odpor právo k intervenci, mají funkci žalobců.⁴¹⁾

Jakmile Soudní dvůr připustí intervenci a jestliže strana intervenující žádá o podání spisu (mémoiru) ve věci samé, tu Soudní dvůr podle čl. 65 j. ř. určí lhůty, v nichž má býti spis podán a v nichž ostatní strany mohou odpovědět protispisy; totéž platí pro repliku a dupliku. Nezasedá-li Soudní dvůr, stanoví lhůty jeho předseda.

V tom případě, že Soudní dvůr nerozhodl ještě o intervenci a že žádost o ni nebyla vzata v odpor, může předseda, nezasedá-li Soudní dvůr, aniž prejudikuje rozhodnutí Soudního dvoru o přípustnosti takové žádosti, stanoviti lhůty, v nichž jest intervenující strana oprávněna podati svůj spis v meritu a v nichž ostatní strany mohou odpovědět protispisy. Lhůty, o nichž se tu mluví, mají býti podle možnosti shodny se lhůtami určenými v hlavní věci.

Při tom platí zásada, že intervenující strana musí přijmouti spor v tom stavu, v němž se nalézá v době intervence, t. j. zpravidla bude pokračovati

⁴¹⁾ Hammarskjöld, Le règlement révisé de la Cour permanente de Justice internationale, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., VIII, 1927, str. 344.

ve zbytku písemného řízení. Žádá-li však intervenující strana o zvláštní písemné řízení, Soudní dvůr, případně jeho předseda, určí potřebné lhůty.

115. Intervenci interpretativní reguluje čl. 63 statutu.⁴²⁾ Když jde o výklad úmluvy, na níž braly podíl jiné státy než strany ve sporu, zpraví je kancelář neprodleně. Každý z nich má právo intervence v procesu a jestliže tohoto oprávnění použije, je výklad obsažený v rozsudku stejně závazným také pro něho. Po stránce procesní je toto ustanovení provedeno nyní čl. 66 j. ř. Podle tohoto článku j. ř. je zaslato oznámení, o němž mluví čl. 63 statutu Soudního dvoru, každému státu aneb členu Společnosti národů, pokud jsou stranou úmluvy, jíž se dovolává kompromis aneb žaloba a jež upravuje spor vznesený na Soudní dvůr. Stát aneb člen Společnosti národů, který chce použití jemu takto propůjčeného práva, podá v soudní kanceláři za tím účelem prohlášení. Jakýkoli stát aneb člen Společnosti národů, je-li stranou příslušné úmluvy a jemuž shora uvedené oznámení nebylo zasláno, může rovněž v soudní kanceláři odevzdati intervenční prohlášení podle čl. 63 statutu. Intervenční prohlášení, k nimž takto došlo, sdělí se stranám. V případě sporu aneb pochybnosti o přípustnosti intervence na základě čl. 63 statutu, rozhodne o tom Soudní dvůr. Soudní zapisovatel učiní nutná opatření, aby bylo intervenující straně umožněno seznati obsah procesních spisů, pokud se týkají výkladu úmluvy ve sporu, a aby předložila Soudnímu dvoru své písemné připomínky v tom ohledu ve lhůtě stanovené Soudním dvorem aneb, nezasedá-li, jeho předsedou. Tyto připomínky se oznámí ostatním stranám a mohou být jimi podrobeny rozboru během ústního jednání, jehož se zúčastní intervenující strana.

Interpretativní intervence, jak byla upravena, nemá povahu intervence v technickém slova smyslu, neboť intervenující stát nevystupuje tu plně jako strana ve sporu.⁴³⁾ Z této konstrukce vycházel Soudní dvůr sám, a proto omezil úlohu intervenujícího („intervenující strana“) na to, že má předložit Soudnímu dvoru toliko připomínky ve věci výkladu úmluvy, o niž v daném případě běží. Tato úloha se zdála Soudnímu dvoru dostatečnou, aby se výklad jím daný úmluvě stal závazným i pro stát intervenující.⁴⁴⁾ Z toho právě se podává závěr, že intervenujícímu státu bude přiznati, což se v novém jednacím řádě Soudního dvoru skutečně stalo, kvalitu strany s účinky omezenými na spornou otázku výkladu mezinárodní úmluvy.⁴⁵⁾

⁴²⁾ Srv. k tomu Kučera, Mezinárodní rozsudek, 1935, str. 103.

⁴³⁾ Anzilotti, Corso di diritto internazionale, I, 1923, str. 60.

⁴⁴⁾ Hammarskjöld, Le règlement de la Cour permanente de Justice internationale, Revue de droit international et de législation comparée, 3. ř., III, str. 143.

⁴⁵⁾ Správně Salvioli, La Corte permanente di giustizia internazionale, Rivista di diritto internazionale, XVI, 1924, str. 133.

Podle platného textu čl. 66 j. ř. je legitimace k interpretativní intervenci omezena na případy, kdy stát se stal stranou úmluvy, jejíž ustanovení jsou vzata za základ pro rozhodnutí konkrétního sporu. Soudní dvůr nahradil dřívější dikci „bral podíl na úmluvě“ dikcí přesnější, neboť mluví o státech aneb členech Společnosti národů jako stranách příslušné mezinárodní úmluvy. Stát je tehdy stranou smluvní, když dotyčnou mezinárodní úmluvu ratifikoval a jí nevypověděl. Právo na intervenci je stanoveno výslovným textem, takže jen když toto právo je vzato v odpor aneb v pochybnost rozhodne Soudní dvůr o přípustnosti intervence. Interpretativní intervence může se státi v jakémkoli procesním stadiu a intervenující strana musí přijmouti řízení v tom stavu, v jakém skutečně jest.

Výkladem čl. 62 a 63 statutu obíral se Stálý mezinárodní soudní dvůr ve svém nálezu ze dne 17. srpna 1923 ve věci parníku „*Wimbledon*“. V tomto sporu žádalo Polsko, aby bylo připuštěno k intervenci podle čl. 62 statutu a čl. 58 a 59 původního j. ř. Při ústním jednání prohlásil polský zástupce, že jeho vláda se zříká prostředku, jehož chtěla zprvu použití, a že hodlá dovolati se práva, jež jí poskytuje čl. 63 statutu, jakožto straně versailleské smlouvy. Stálý mezinárodní soudní dvůr zaujal ve věci intervence Polska toto stanovisko:

„Statut Stálého mezinárodního soudního dvoru předvídal pro státy, jež předem zůstaly mimo spor naň vznesený dva případy a dvě různé formy intervence.

Jednou z těchto intervencí je ta, již se obírají čl. 62 statutu a články 58 a 59 jednacního řádu Soudního dvoru; má za základ zájem právní povahy tvrzený intervenujícím; a přísluší Soudnímu dvoru nepřipustiti ji než když existence tohoto zájmu zdá se mu dostatečně odůvodněnou.

Avšak s druhé strany, když spor, který se má rozhodnout, má za předmět výklad mezinárodní úmluvy, může každý stát, který bral podíl na této úmluvě, čerpati v čl. 63 statutu právo intervenovati ve sporu, vyvolaném druhými a v případě, že by užil této možnosti, jež mu jest otevřena, bude výklad, obsažený v nálezu Soudního dvoru, stejně závazný proň jako pro původní žadatele samy“.⁴⁶⁾

Vzhledem k naznačenému postupu polské vlády nemusel se Soudní dvůr obíratí otázkou, zda intervence Polska ve smyslu čl. 62 statutu jest odůvodněna zájmem povahy právní. Stačilo mu konstatovati, že ve sporu běží o výklad jistých klausulí versailleské smlouvy a že republika Polská jest uvedena mezi státy, které braly podíl na té smlouvě. Důsledkem toho Soudní dvůr učinil zápis o tom, že se polská vláda zamýšlí dovolávati práva intervence podle čl. 63 statutu.

⁴⁶⁾ Publications de la Cour, série A, no. 1, str. 12.

S problémem intervence souvisí otázka, zda intervenující stát neboli strana jest oprávněna požadovati podle čl. 31 statutu svého národního soudce do Stálého mezinárodního soudního dvoru. Jestliže intervenující strana není se žádnou z původních stran ve společenství ve sporu, pak jest oprávněn její nárok na národního soudce.⁴⁷⁾

⁴⁷⁾ Fachiri, *The Permanent Court of International Justice*, 1925, str. 113; Witenberg-Desrioux, *L'organisation judiciaire, la procédure et sentence internationales*, str. 202 a n.

ABECEDNÍ REJSTŘÍK VĚCNÝ .

- Abecední pořadí států 258
Aboilard 119
Actio personalis 106
Adresáti právních norem 102, 114
Affidavit 288
Alabama Claims 60, 138, 197, 205, 226,
272
Alard 240
Album iudicum 67
Alternativní obligatorium 21, 46
Analogie 186
Anglosaská praxe 262
Aplikace právních norem 140, 155, 267
Arbitrární pořádek 193, 258
Arbitráž v. rozhodčí soudnictví
Autonomní právní norma 1, 179, 301
Autonomní prvek v rozhodčím řízení
179
- Baring Brothers 117
Bembelista 270
Bernská úmluva železniční 13
Betsey 226
Borchgrave 248
Boulton, Bliss a Dallett 218
Bratři Dreyfusovi 233
Brewer, Möller a spol. 270
Briand-Kelloggův pakt 33
Brun 270
Bryanovy smlouvy o vyšetřovacích ko-
misích 302
Břemena 180
- Calvova klausule 162, 233
Cameron Virginia Lessard 276
- Cerrutti 118
Cervetti 287
Contre-mémoire 208
Croft 116, 265, 277
Costa Bica Packet 58, 268, 295
- Čerpání vody z řeky Maasy 292, 319
Československo 27, 29, 33, 40, 44, 62,
64, 66, 82, 97, 117, 174, 183, 250, 274
Členové Společnosti národů 21, 79, 82,
107
- Daniel 251
Deklarace nizozemsko-portugalská 12
Dekrety o státní příslušnosti v Tunisu
a Maroku 141, 152
Delagojská zátoka 256
Dělba mocí 186
Del Rio 316
De maximis non curat praetor 156
Diplomatická ochrana 104, 126, 244
Diplomatické vyjednávání 128, 235
Diplomatické výsady soudců 68, 91
Dominus litis 105
Domněnky právní 270
Douglas G. Collie Mac Neill 234
Dopisování se Stálým mezin. soudním
dvorem 92
Doručování spisů 214
Dragova doktrína 39
Dujay Fannie P. 106
Důkaz 259, 262
Důkazní břemeno 268, 274
Duplika 205, 213
Dynamika práva 52

- Enumerační metoda 141
 Estoppel 265
 Ex aequo et bono 9, 142, 172
 Ex parte 277, 288, 289
- Fabiáni 181, 275
 Fakultativní klausule 43, 144, 163
 Faulkner W. H. 284, 290
 Formule locarnská 144
 Formy podání 205, 228
- Generální akt o smírném urovnávání
 mezinárodních sporů 31, 166, 309,
 312
 Generální klausule 141
 Generální reklamační komise amer.-
 mexická 195, 212, 273, 284, 290
 Generální sekretář Společnosti národů
 88
 Generální sekretář Stálého rozhodčího
 dvoru 92
 Gentini 242
 Gleadell 231
- Haagská (I.) mírová konference 5, 16,
 139
 Haagská (II.) mírová konference 5, 19
 Haagská úmluva o omezení používání
 branné moci k vymáhání smluvních
 dluhů 39
 Haagská úmluva o smírném urovnávání
 mezinárodních sporů 16, 133, 141,
 168, 181, 183, 192, 194, 198, 205,
 215, 223, 226, 256, 258, 260, 272,
 277, 281, 284, 295, 299, 321
 Haagská úmluva o zřízení Mezinárod-
 ního kořistního soudu 71, 119, 277,
 294
 Hadick - Barkoczy 314
 Hayovy rozhodčí smlouvy 19
 Hearsay evidence 287
 Heteronomní právní norma 179
 Hlava státní 57, 181
 Hlavní formy civilisace 88
- Hraniční spor mezi Brazílií a Francií 269,
 275
 Hraniční spor italsko-švýcarský 132, 263
 Hudson a Puget 197, 268, 298
- Cheek, lesní koncese 116, 316
 Chevreau 58, 269
 Chořovská továrna 109, 228, 237, 297,
 306, 317
- Imperativ právní 146
 Individuální právní norma 51, 188
 Individuální rozhodčí smlouvy 2, 22
 Inkompatibilita 90
 In limine litis 245, 249, 250, 251
 Institucionální rozhodčí soudy 8, 65
 Institut de droit international 36, 70,
 124, 131, 169, 182, 194, 222, 226, 244
 Institut právní 50
 Inšprucký protokol 118
 Internacionalisace soukromého nároku
 106
 Intervence 320
 Intervence interpretativní 321
 Isolovaný rozhodčí soud 8, 65
- Jazyková stránka podání 213
 Jayova smlouva 59, 181, 204
 Jednací protokol 288, 298
 Jednací řád brit.-venezuelského roz-
 hodčího soudu 183, 197
 Jednací řád Stálého mezinárodního
 soudního dvoru 85, 183, 208, 245,
 248, 259, 261, 286, 296, 310, 317, 324
 Jednotlivci 77, 103, 113, 119
 Jednotnost procesu 195
 Jednostranné akty 279
 Jmenování soudců 60, 80
 Jura novit curia 266
- Klajpedské území 134, 209
 Klasifikace sporů 136
 Klausule cti 159
 Klausule neodvislosti 158

- Klausule územní celistvosti 160
 Klausule zájmů třetích států 161
 Klausule životních zájmů 148, 157, 167
 Klemp Karel 279
 Kling Lillie S. 270, 273, 284
 Kodex rozhodčího řízení 182, 185
 Kolegiální soudy 57, 58
 Kolektivní orgány v. společně
 Kolektivní rozhodčí smlouvy 2, 46
 Kompensace 318
 Kompetence kompetenční 225
 Kompetence reglementární 181, 185
 Kompromis 2, 4
 Kompromisární klausule 2, 10, 12
 Kompromisární stipulace 3
 Konference států 84
 Konkuroující kompetence 122
 Konsulární certifikáty 279
 Kontinentální praxe 205, 262
 Kontraband 235
 Kontrola nad soudním řízením jednotlivců 122, 131
 Krajiní nouze 158
 Křížový výsledek 286
 Kvalifikace kandidátů do Stálého mezinárodního soudního dvoru 86, 88
 Kulin 249

 Lacaz 116
 Latinsko-americká praxe 205
 Leading question 287
 Legální pořádek 193, 258
 Legitimace aktivní 229
 Legitimace pasivní 229
 Lehigh Valley R. R. Co. and Agency of Canadian Car and Foundry Co. Ltd. 273
 Listina členů Stálého rozhodčího dvoru 66, 67
 Listiny 278
 Listiny dispozitivní 278
 Listiny dosvědčovací 278
 Listiny soukromé 278
 Listiny veřejné 278
 Litispendence 238, 241

 Lizzie, Thompson a Georgiana 191
 Lhůty procesní 228
 Local redress v. vyčerpání pořádu místního práva
 Locarnské rozhodčí smlouvy 27, 165, 312
 Londýnská deklarace o námořním právu válečném 73
 Losinger a spol. 297
 Lotus 266
 Loy a Markus 126
 Lynch Robert John 280

 Macedonian 277
 Mandatář 47, 107, 118, 225
 Mapy 280
 Martini a spol. 48
 Mavrommatisovy koncese 108, 126, 128, 134, 136, 233, 237, 296
 Meadeová 251
 Mémoire 208
 Menšinová práva v Horním Slezsku 228, 246, 251
 Mermaid 132
 Metoda alternativní 211
 Metoda koordinační 211
 Mezinárodní kancelář Stálého rozhodčího dvoru 68
 Mezinárodní komise oderská 212
 Mezinárodní kořistní soud 71, 119, 131
 Mezinárodní liga pro mír a svobodu 13
 Mezinárodní řád námořních kořistí 70
 Mezinárodní soudní orgány 53
 Mezinárodní soudní proces 180
 Mezinárodní společenství 70, 113, 153
 Mezinárodní subjektivita 102, 113, 155
 Mezinárodní svazek států 69
 Mezinárodní úřad práce 94, 99
 Meziparlamentní konference 15, 65, 139
 Meziparlamentní unie 15, 19
 Mírová smlouva st.-germainská 117, 274
 Mírová smlouva trianonská 117, 274
 Mírová smlouva versailleská 61, 274
 Místní ohledání 291

- Místopředseda Stálého mezinárodního soudního dvoru 92
- Monroeova doktrina 21, 34, 36, 160
- Moratorium rozhodčí 21
- Mořské oko 8, 157
- Náboženské fondy v Kalifornii 240,242
- Nacionalita reklamace 127, 230
- Náhrada škody 139, 148, 151
- Náhradní soudci 75, 76, 86
- Náležitosti kompromisu 7
- Náležitosti soudních podání 205
- Námítky preliminární 222, 246, 248
- Napětí politické 155
- Národní čest 148, 159
- Národní skupina 87
- Národní soudci 95, 307, 310, 325
- Nárok procesní 147, 218
- Nárok soukromý 102
- Nárok veřejný 105
- Narovnání 296
- Naturalisace 127, 279
- Návrhy stran 203, 208
- Nečlenové Společnosti národů 30, 99
- Nehájení se 252, 276
- Německé zájmy v polském Horním Slezsku 111, 128, 134, 237, 238, 248, 266, 267
- Nenahraditelná škoda 300, 306, 309
- Neodvislost státu 65, 158
- Neodvislost sultána Maskatského 211
- Nepřítomnost strany 276
- Neutrální element 62
- Neutrální příslušník 60, 119
- Nevlastní kompromis 6
- Nezpůsobilý soudce 56, 91, 222
- Nicotnost kompromisu 7
- Normotvorné řízení 178
- Normotvorné subjekty 51
- Norští rejdaři 193
- North American Dredging Company of Texas 234
- Notoricky známé skutečnosti 263, 265
- Nucený kompromis 37
- Obecná rozhodčí smlouva 13
- Obecná rozhodčí smlouva amer.-československá 34
- Obecná rozhodčí smlouva argent.-italská 16
- Obecná rozhodčí smlouva boliv.-perúská 19
- Obecná rozhodčí smlouva brit.-amer. 15, 19
- Obecná rozhodčí smlouva franc.-brit. 18, 162
- Obecná rozhodčí smlouva franc.-italská 18
- Obecná rozhodčí smlouva italsko-norská 20
- Obecná rozhodčí smlouva mezi americkými státy 14, 17, 35, 161
- Obecné zájmy 114
- Obchod otroky 235
- Obchodní smlouva československo-franc. 63
- Obchodní smlouva československo-maď. 62
- Objektivní právo mezinárodní 143
- Obligatorium rozhodčí 13
- Obligaturní jurisdikce 40
- Obsah kompromisu 4
- Obyčejové právo mezinárodní 153,267
- Odmítnutí soudců 56, 93, 229
- Odpovědnost mezinárodní 9, 104, 127
- Odstoupení státního území 8
- Odvolání rozhodců 57
- Ochrana 146, 234
- Opisy podání 209, 282
- Orgán 52
- Ostrov Aves 280
- Ostrov Bulama 132
- Ostrov Clipperton 280
- Ostrov Lamu 58
- Ostrov Palmas 58, 206, 265, 280, 294
- Otázka právní 139
- Otázka skutková 139
- Oznámení kompromisu 209, 220

- Pacific Mail Steamship Co. 236
 Pacifico 291
 Pacifistické hnutí 13
 Pakt o Společnosti národů 21, 142, 152, 201
 Pallavicini 250
 Panamerická konference (I.) 14
 Panamerická konference (II.) 17
 Panamský kongres 11
 Paritní smíšená komise 61
 Parker William A. 212, 269, 273, 275
 Pařížská dohoda s Maďarskem 190, 229
 Phare 58, 239
 Pinson 293
 Pirátství 235
 Písemné řízení 203
 Plán Pěti mocností 80
 Platy soudců 98
 Plenární sedění 93
 Pless v. 252, 309
 Podmínky žaloby navzájem 317
 Podpis podání 203, 208, 214
 Podstatné zájmy 150
 Politický 147, 154
 Polská poštovní služba v Gdaňsku 240
 Poradci 132
 Porušení blokády 235
 Porušení procesních forem 227
 Pořádek postupný 213
 Pořadí soudních spisů 210
 Postoupení reklamace 127, 231
 Posudková funkce Stálého mezinárodního soudního dvoru 79
 Poštovní smlouva rakousko-pruská 11
 Pozemková reforma v Polsku 309
 Právní formulace sporů 140
 Právní moc 156, 239, 241
 Právní nárok 141
 Právní posice 177
 Právní postavení rozhodců 47
 Právní postavení Stálého mezinárodního soudního dvoru 98
 Právní povaha statutu 82
 Právní povinnost 180
 Právní osoby 231
 Právníkové skutečnosti 264
 Právo plaidovat 259
 Právo na provedení důkazu 263
 Pravomoc gdaňských soudů 115
 Pravomoc rozhodců 225
 Pravotvorné smlouvy 3
 Prekluse 265
 Presentace kandidátů pro volbu do Stálého mezinárodního soudního dvoru 80, 87
 Presumpce nepřislušnosti 225
 Presumpce příslušnosti 225
 Předběžná otázka 165
 Předběžné sdělování průvodních prostředků 260
 Předchozí skutečnosti 167
 Předložení listin 272
 Předmět sporu 208
 Předpojatý soudce 222
 Předseda Stálého mezinárodního soudního dvoru 92
 Princip kontroly 232
 Princip volného uvažování důkazů 293
 Přičítání soudních aktů 51
 Příležitostné soudní orgány 55
 Přílohy 203, 208
 Přípravná podání 203, 208
 Přípustnost žalob 221, 244
 Přísaha svědků 285
 Příslušnost osobní 229
 Příslušnost soudní 224
 Příslušnost věcná 218
 Příslušnost vnitrostátních soudních a správních orgánů 160
 Přístup k soudu 101, 119
 Procesní incidenty 311, 316, 320, 321
 Procesní námítky 245
 Procesní podmínky 220
 Procesní právní poměr 175, 296
 Procesní zásady 189
 Procesní způsobilost 101
 Promlčení 241, 251
 Protocol of submission 6
 Prozatímní opatření 300
 Průvodní moc 293

Průvodní prostředky 293

Publikace 114

Půjčky brazilské 110, 233, 267

Půjčky srbské 110, 233

Původní listiny 281

Quorum 76, 93

Rada Společnosti národů 22, 29, 42,
79, 87, 117, 304

Ratifikace statutu 81, 84

Recepce práva 113, 186

Recevabilita v. přípustnost žalob

Receptům arbitri 55

Reflex práva mezinárodního 125

Reklamace 218, 235

Reklamace amer. a franc. občanů 130

Reklamace amer. občanů proti Mexiku
130

Reklamace brit. občanů proti Chile 130

Reklamace španělských a brit. přísluš-
níků

ze zabavení lodí a majetku 130

Relativní právní moc 311

Replika 205, 213

Republika rozhodcem 57

Residenční povinnost 98

Revidovaný statut 84

Revise statutu 82

Rola 216

Rootovy rozhodčí smlouvy 19

Rothmann 231

Rozdělení procesních úloh 268

Rozepře pravoplatně rozsouzená v.
právní moc

Rozepře pravoplatně zahájená v. litis-
pendence

Rozhodčí řízení 139

Rozhodčí a smírčí smlouva švýcarsko-
německá 23, 40, 168

Rozhodčí smlouva amer.-britská a
francouzská (1911) 20, 61, 142

Rozhodčí smlouva československo-
belgická 33, 40

Rozhodčí smlouva československo-
německá 28, 144, 165

Rozhodčí soudní dvůr 41, 74, 79

Rozhodčí soudnictví fakultativní 16, 37,
47

Rozhodčí soudnictví obligatorní 17, 36,
63, 148

Rozhodčí úmluva 2

Rozsudek o procesních námitkách 252

Rumunsko-maďarský spor o pozem-
kovou
reformu 186

Rybolov v Behringově moři 257, 291

Rýnský pakt 27

Řád pro rozhodčí řízení mezinárodní
56, 182, 194, 223, 277, 316

Řádné obsazení soudu 222

Římské právo 182

Řízení o procesních námitkách 244, 247

Řízení o přípustnosti intervence 322

Řízení o prozatímních opatřeních 305

Samosoudce 57

Sankce procesní 228

Sarropoulos 243

Senát pro otázky práce 94

Senát pro otázky přepravní 94

Senát pro řízení zkrácené 95, 209

Shortridge a spol. 277

Shromáždění Společnosti národů 22,
79, 87

Shufeldt 294

Skončení řízení písemného 257

Skončení řízení ústního 295

Skutečnost relevantní 264

Skutečnosti 111, 263, 264

Slavnostní slib soudců 91

Slušnost v. ex aequo et bono

Smír 230, 297

Smírčí komise 22, 203

Smírčí řízení 24, 25, 26, 28, 29, 32

Smírčí a rozhodčí smlouva českoslo-
vensko-polská 26, 164, 170, 236

Smírčí a rozhodčí smlouva českoslo-
vensko-švédská 29, 219

Smírčí a rozhodčí smlouva mezi Pol-

- skem, Estonskem, Finskem a Lotyšskem 25, 63, 164, 170
- Smíšená reklamační komise amer.-německá 61
- Smíšené komise 58
- Smíšené rozhodčí soudy 121, 131, 135
- Smlouva československo-německá o státním občanství 62
- Smlouva československo-nizozemská o řízení soudním, rozhodčím a smírčím 64, 219
- Smlouva československo-rakouská o státním občanství a ochraně menšin 62
- Smlouva mezi Spojenými státy amer. a Švédskem o vyšetřovací komisi 303
- Smlouvy mezinárodní 279
- Smlouvy ve prospěch třetích 124
- Solis G. L. 289
- Součinnost k provedení důkazu 272
- Součinnost stran 217
- Soudní rok 93
- Soudní řády smíšených rozhodčích soudů 131, 184, 210, 215, 229, 247, 257, 292, 294, 313
- Soudní řízení 180
- Souhlas domovského státu 130
- Souhlas jednotlivců s rozhodčím řízením 116
- Spojenecká smlouva mezi Janovem a Benátkami 10
- Spojenecká smlouva švýcarských kantonů 10
- Společenství ve sporu 96
- Společné orgány 49, 53, 122
- Spor britsko-costarický 265
- Spor britsko-finský 58, 129
- Spor britsko-portugalský 58, 116
- Spor costaricko-nicaraguajský 236, 268
- Spor hondurasko-nicaraguajský 302
- Spor mezinárodní 136, 237
- Spor mezi Německem, Velkou Británií, Itálií, Venezuelou, Belgií, Francií, Mexikem, Nizozemskem, Spojenými státy amer., Švédskem, Norskem a Španělskem 258
- Spor o Východní Gronsko 308
- Spor rusko-turecký 265
- Spory politické 147, 170
- Spory právní 21, 138, 170
- Spory zájmové v. spory politické
- Správní rada Stálého rozhodčího dvoru 68
- Stálá rozhodčí smlouva v. obecná rozhodčí smlouva
- Stálé soudní orgány 55
- Stálý mezinárodní soudní dvůr 21, 40, 78, 170, 194, 198
- Stálý rozhodčí dvůr 32, 63, 65
- Státní příslušnost 86, 126, 264
- Status quo 302, 304
- Statut Stálého mezinárodního soudního dvoru 42, 86, 192, 208, 252, 258, 261, 273, 278, 281, 284, 291, 296, 299, 305, 308, 323
- Státy 101
- Stejná ochrana právní 193
- Stenografický protokol 299
- Stránka politická 155
- Stránka právní 155
- Strany 101, 229, 252
- Středoamerický soudní dvůr 76, 120, 164, 302
- Subjektivní právo 145, 189
- Subjekty práva mezinárodního 102
- Svědci 282
- Svědecký důkaz 282
- Svědecký slib 285
- Světový soud 89
- Svobodná pásma v Horním Savojsku a v kraji Gex 238, 307
- Systém konečného rozhodnutí 247
- Systém provisorního rozhodnutí 247
- Švédské motorové lodi Kronprins Adolf a Pacific 264
- Taft-Knoxovy smlouvy 20, 144
- Tavignano 297

- Telegrafní mezinárodní smlouva 13
- Teorie dualistická 112
- Teorie normativní 51
- Teorie orgánů 123
- Teorie primátu práva mezinárodního 113
- Teorie primátu vnitrostátního práva 114
- Teorie rozsudečná 49
- Teorie smluvní 48
- Teorie transformační 103, 109
- Teorie zastoupení státu 123
- Tiedemann 253
- Tillett Ben 272, 292
- Trias politica 187
- Tripartitní reklamační komise 62
- Trojstrannost procesního právního poměru 176
- Úmluva československo-maďarská o úpravě dluhů a pohledávek 61
- United States and Paraguay Navigation Company 117
- Usnesení o prozatímních opatřeních 3 1 1
- Ústavní předpisy 160, 164
- Ústavní schválení kompromisu 8
- Úsudkové elementy 146
- Územní celistvost státu 160
- Územní statut 164, 167
- Vnitřní zákonodárství 160
- Volné uvážení při diplomatické ochraně 105
- Vrchní rozhodce 58
- Výbor právníků 79, 83, 304
- Výbor pro rozhodčí soudnictví a bezpečnost 31, 166
- Výbor tří 186
- Vyčerpání pořadu místního práva 127, 232
- Výhradná pravomoc států 152, 154
- Výhrady 156
- Výklad výhrad 167
- Vyloučení soudců 93, 224
- Vynucení svědecké povinnosti 285
- Výplata náhrady 119
- Výpověď čínsko-belgické smlouvy 298, 306
- Vyšetřování 290
- Vyšetřovací komise 291, 302
- Vzdání se nároku 298
- Vzetí žaloby zpět 296
- Vztah objektivní 140
- Vztah subjektivní 140
- Way William T. 196
- White 117
- Williams John H. 242
- Wimbledon 324
- Zahájení sporu 219
- Základní práva států 155, 162
- Základní procesní norma 1
- Zákonná teorie průvodní 293
- Zapisovatel 92
- Zásada bezprostřednosti 200
- Zásada disposiční 190
- Zásada oficiální 190
- Zásada písemnosti 195
- Zásada projednací 190, 274
- Zásada rovnosti 192, 210, 314
- Zásada ústnosti 195
- Zásada veřejnosti 200
- Zásada vyhledávací 191
- Zásady právní 226
- Zasedání Stálého mezinárodního soudního dvoru 92
- Zastoupení 49, 52
- Zástupce státu 132, 134
- Zastupování jednotlivců 230
- Zavinění poškozené osoby 235
- Zmeškal 126
- Znalci 292
- Znalecký posudek 292
- Zkrácené řízení 95, 198, 199
- Zprostředkující výbor 80, 89
- Zproštění soudních funkcí 90

Způsobilst býtí stranou 101

Způsobilst k rozhodčím funkcím 57,
223

Žaloba 203, 217

Žalobce 101, 211
171

Žalobní odpověď 203

Žalobní právo 217

Žaloby dodatečné 314

Žaloby navzájem 315

Žalovaný 101, 211

Ženevský protokol 25, 27,

SBÍRKA
SPISŮ PRÁVNICKÝCH A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH

S podporou Masarykova fondu

při Národní radě badatelské

vydávají

KAREL ENGLIŠ A FRANTIŠEK WEYR

SVAZEK XCIII.

Z Á K L A D N Í P R O B L É M Y

M E Z I N Á R O D N Í H O S O U D N Í H O P R O C E S U

Napsal

JUDr. BOHUMIL KUČERA

soukromý docent Masarykovy university

a odborový rada v ministerstvu zahraničních věcí

Vydalo v září 1938

nakladatelství „Orbis“ Praha XII

Fochova 62

Vytištěno písmem Fournier

Knihtiskárna „Orbis“ Praha XII